BIBLIOTHECA
FF. PRÆDICATORUM.
BENITIÆ.
No. 102/R

St. Albert's College Library

ARTICULUS II.

Utrum ideæ ſubſtantiarum ſint completa.

577. VIdentur autem eſſe incompletæ (1), I. quia tantum abeſt, ut eſſentiæ reales ſubſtantiarum ſint completæ, quin ſint nobis omnino incognitæ. Ergo.

578. II. Ideæ ſubſtantiarum quas habemus, nihil aliud ſunt, quam collectio idearum ſimplicium, quæ tam multæ, & diverſæ ſunt, ut nemo poſſit comprehendere univerſam illam collectionem in idea ſubſtantiæ, quam ſibi format. Sunt igitur ideæ ſubſtantiarum omnes incompletæ.

Propoſitio. *I. Omnis idea ſubſtantiæ, quæ totam repræſentat eſſentiam ſubſtantiæ in concreto, completa eſt; II. incompleta vero, quæ partem eſſentiæ ſubſtantiæ, III. vel ipſam eſſentiam in abſtracto repræſentat.*

579. PRob. 1. p. Idea ſubſtantiæ repræſentans totam eſſentiam ſubſtantiæ in concreto, includit ſuppoſitum; cum enim dico, *Homo*, ſignifico ſuppoſitum habens humanitatem: Atqui eſſentia ſubſtantiæ includens ſuppoſitum, eſt completa, quia ſuppoſitum eſt id quod complet naturam in ratione ſubſtantiæ (2). Idea igitur ſubſtantiæ repræſentans totam eſſentiam ſubſtantiæ in concreto, completa eſt.

580. Prob.

(1) Ita cenſet Lockius Eſſai l. 2. c. 31. §. 6. ſqq.

(2) Vide Damaſcenum *De natura compoſita* n. 5. ubi Acephalis objicientibus: *Si duas in Chriſto eſſentias ponitis, duas itidem hypoſtaſes perſonaſque ſtatuatis oportet*, reſpondet: „ Nos vero nullam quidem eſſentiam „ eſse dicimus ſine hypoſtaſi, nullamque naturam ſine perſona; natura „ quippe, & eſsentia in hypoſtaſibus, & perſonis conſiderantur: at eſ- „ ſentia ipſa nullatenus eſt hypoſtaſis, neque natura eſt perſona. Nam „ ſi ſubſtantia, & natura idem ſint ac hypoſtaſis, omnino neceſsarium „ eſt, ut in Sancta Trinitate, quemadmodum eſsentiam unam, unam- „ que naturam dicimus, ſic unam quoque hypoſtaſim, & perſonam „ unam confiteamur, &c. „

580. Prob. 2. p. Idea partis eſt incompleta, quandoquidem completa eſt idea totius. Incompleta eſt igitur idea quæ repræſentat partem eſſentiæ ſubſtantiæ. Sic idea repræſentans animam rationalem, vel corpus humanum eſt incompleta relate ad hominem, quia tam anima rationalis, quam corpus humanum ſunt partes hominis.

581. Prob. 3. p. Eſſentia ſubſtantiæ in abſtracto ſignificatur, ut pars, quemadmodum ſupra diximus (1). Sed idea partis eſt incompleta. Incompleta eſt igitur idea repræſentans eſſentiam ſubſtantiæ in abſtracto.

582. Ad primum diſt. ant. ſunt nobis incognitæ ſecundum ſe, concedo; per differentias accidentales, nego. Ita reſpondet S. Thomas (2), cum docet, quod non ſolum in ſubſtantiis ſeparatis, ſed *in rebus ſenſibilibus etiam ipſæ differentiæ eſſentiales nobis ignotæ ſunt, unde ſignificantur per differentias accidentales, quæ ex eſſentialibus oriuntur, ſicut cauſſa ſignificatur per ſuum effectum* (3).

583. Ad ſecundum neg. ant. licet enim ex collectione earumdem, vel diverſarum proprietatum colligamus, ſubſtantias eſſe ejuſdem, vel diverſæ ſpeciei, eſſentia tamen ſubſtantiæ in ea collectione minime poſita eſt; v. g. ex eo quod in auro proprietates videam diverſas a proprietatibus ferri, cognoſco, eſſentiam auri diverſam eſſe ab eſſentia ferri, ſed hæc diverſitas eſſentiarum non conſiſtit in ea diverſitate proprietatum.

QUÆ-

(1) Not. 1. pag. 324.

(2) L. de Ente, & Eſsen. c. 6.

(3) Si autem, ut Lockius habet *loc. cit.* eſsentiæ reales ſubſtantiarum eſsent omnino incognitæ, illarum ideæ ne incompletæ quidem forent. Dum ergo conciperem, hominem eſse animal ratione præditum, nihil reale conciperem. Si autem illæ ſunt omnino incognitæ, quomodo potuit Lockio conſtare illas non eſse completas?

QUÆSTIO XI.

De Univocis , Æquivocis , Analogis , & Denominativis .

584. Antequam Ariſtoteles ad Categorias progrediatur , quaſdam *Protheorias* , ſive principia , & definitiones ponit Geometrarum more ; quæ quidem *Protheoriæ* , quæ in Scholis *Anteprædicamenta* vocari ſolent , quinque numerantur . Prima eſt de univocis , æquivocis , analogis , & denominativis (1) . Altera eſt de complexis , & incomplexis . Tertia , & quarta continent duo principia , quorum primum eſt : *Cum aliquod prædicatur de ſubjecto , quidquid realiter dicitur de prædicato , dicitur etiam realiter de ſubjecto* . Secundum . *Duorum generum , quorum unum ſub altero non collocatur , diverſæ ſunt differentiæ . In generibus autem , quorum unum ſub altero continetur , eædem ſunt differentiæ* . Quinta demum Protheoria eſt de conditionibus requiſitis , ut aliquid collocari in Categoriis poſſit . Sunt autem hæ conditiones , 1. ut ſit ens reale ; de his enim Categoriæ ab Ariſtotele inſtituuntur . 2. Ut ſit incomplexum ; quod enim eſt multiplicis eſſentiæ ad diverſas Categorias pertinet . 3. Ut ſit ens completum , partes quippe reducuntur ad totum . 4. Ut ſit genus , vel ſpecies : nam differentiæ reducuntur ad ſpecies . 5. Ut ſit ens finitum , quia ens infinitum ſub nullo genere continetur , ut dictum eſt (2) .

(1) Confer Caſſiodorum l. de art. & diſcip. liber. litt. c. 3. ubi ſcribit: „ Organa , vel inſtrumenta Categoriarum , ſive Prædicamentorum ſunt „ æquivoca , univoca , denominativa „ . Siquidem Categoriæ referri poſſunt , vel ad ens quod dividunt ; vel ad inferiora , de quibus prædicantur ; vel inter ſe . Relatæ ad ens dicuntur *analogatæ* , ens vero dicitur *analogum* . Relatæ ad inferiora dicuntur *univocæ* . Categoriæ autem accidentium relatæ ab ſubſtantiam dicuntur *denominativæ* , ſubſtantia vero dicitur *denominata* . Sic a quantitate homo dicitur quantus .

(2) §. 497.

585. His animadverſis, quæremus 1. de analogia, quotuplex ſit. 2. De ejus utilitate. 3. De quinque univerſalibus, an ſint analoga, vel univoca. 4. De entis, 5. & accidentis analogia. 6. De denominativis, & denominationibus.

ARTICULUS I.

Utrum multiplex ſit Analogia.

586. PRæmittendum, quid univocationis, æquivocationis, & analogiæ nominibus ſignificetur. Univoca dicuntur ea, *quorum nomen eſt commune, & ratio ſignificata per nomen, eſt omnino, ſive ſimpliciter eadem* (1). Sic nomen figuræ eſt commune circulo, triangulo, & quadrato; & ratio, ſive definitio figuræ eſt eadem in circulo, triangulo, & quadrato.

587. Æquivoca ſunt, *quorum nomen eſt commune, & ratio ſignificata per nomen, eſt omnino diverſa* (2). Sic nomen *canis* eſt æquivocum, quia in ſolo nomine conveniunt canis animal, & canis ſidus.

588. Porro æquivocorum alia ſunt a caſu, ſeu pure æquivoca; alia ex cogitatione (3), ſive ex conſilio (4). Priora

---

(1) Vide S. Thom. 11. Metaph. lect. 3. & Clementem Alex. Strom. 8. p. 782. „ Ex his, *ait*, quæ ſunt ſub decem prædicamentis, alia quidem „ ſunt ſynonyma;, (non quidem Grammaticorum more, quibus ſynonyma ſunt, quæ ſignificatione, non voce conveniunt, ut enſis, mucro, gladius. quæque idem Clemens ib. vocat πολυώνυμα, ideſt multorum nominum) „ quorum & nomen eſt ambobus commune. Sicut bos, & homo quatenus animal. Sunt enim ſynonyma, quorum amborum nomen eſt commune, ut animal, & ratio eadem, hoc eſt, definitio, nempe eſſentia animata „. Similiter univoca definit Damaſcenus Dialect. c. 32.

(2) Adeatur Clemens Alex. loc. cit. p. 783. ubi ὁμώνυμα vocat, quæ *utuntur eodem nomine, non habent autem eamdem rationem, ut homo & qui eſt animal, & homo pictus.*

(3) Ex homonymis (ait Clemens Alex. pag. cit.) „ alia quidem habent idem nomen ex fortuna, ut Ajax Locrus, & Ajax Salaminius; „ alia autem ex cogitatione „. Qua ex re factum eſt, ut de analogia Græci ut plurimum diſputent ſub nomine æquivocorum. Vide Ammonium apud Lequien. not. in c. 46. Dialect. S. Joan. Damaſc.

(4) Confer. S. Thom. 1. con. Gen. c. 33. ubi de æquivocis a caſu, & ex conſilio, eadem ac Clemens ſcribit.

ra ſunt, in quibus *nullus ordo, aut reſpectus attenditur unius ad alterum, ſed omnino per accidens eſt, quod unum nomen diverſis attribuitur; ideoque nulla ſimilitudo in rebus illis attenditur, ſed ſolum unitas nominis* (1), ut in allato *canis* exemplo. Poſteriora dicuntur analoga.

589. Eſt autem analogia, proportio & comparatio quædam (2) inter ea quæ ſub eodem nomine rationes habent diverſas, ſed proportione, & comparatione conveniunt (3). Quare analoga dicuntur illa, *quorum nomen commune eſt, & ratio ſignificata per nomen, licet ſimpliciter diverſa, eſt tamen eadem per quamdam proportionem, & ſimilitudinem*. Sic *nomen viſus dicitur de viſu corporali, & intellectu, eo quod ſicut viſus eſt in oculo, ita intellectus eſt in mente* (4).

590. Videtur autem analogia non eſſe multiplex, I. quia apud Geometras (5) una eſt analogia, ſcilicet, proportionum ſimilitudo.

591. II. Si multiplex foret analogia, eſſet genus ad ſpecies. Genus autem ad ſpecies eſt univocum, ut infra dicemus. Analoga ergo eſſent univoca.

Propoſitio. *Duplex eſt analogia, proportionis, & proportionalitatis.*

592. Prob. Analogia eſt proportio, ut dictum eſt (6). Sed proportio poteſt eſſe, vel unius ad alterum, vel plurium ad unum, vel plurium ad diverſa. Si eſt proportio unius

---

(1) S. Thom. loc. cit.

(2) S. Thom. ib. c. 34. poſt Ciceronem de Univ. 12. „ Quæ græce „ ἀναλογία, latine comparatio, proportiove dici poteſt „

(3) Hæc quidem Philoſophorum ſenſu, nam apud Grammaticos, ut notat Gellius Noct. Attic. l. 2. c. 25. ἀναλογία *eſt ſimilium ſimilis declinatio*, quemadmodum ἀνωμαλία *eſt inæqualitas declinationum conſuetudinem ſequens*.

(4) S. Thom. q. 2. de ver. a. 11.

(5) Euclides l. 5. def. 4.

(6) §. 589.

unius ad alterum, vel plurium ad unum (1), eſt ſimplex proportio: terminus enim unus eſt. Si autem eſt proportio plurium ad diverſa, cum termini plures ſint, eſt proportionalitas (2), ideſt, proportio proportionum. Duplex eſt igitur analogia, proportionis, & proportionalitatis (3).

593. Ad

---

(1) Proportio plurium ad unum vocari ſolet analogia *attributionis*, eo quod ab uno, quod dicitur *principale analogatum*, denominatio aliis attribuitur. Sic a ſanitate animalis attribuitur ſanitas medicinæ, & urinæ, quatenus medicina eſt cauſſa, urina eſt ſignum ſanitatis. Vide S. Thom. 5. Metaph. lect.8. & 1. p. q.13. a.5 Vide etiam Clementem Alex. Strom.8. p. 783. ubi de his analogis loquens: *Dicuntur*, inquit, *ab eodem*, *& ad idem*, *ut a Medico liber*, *& ſcalpellum*, *medica*.

(2) Proportionalitas enim, ut Geometræ definiunt, eſt *ſimilitudo*, *& comparatio duarum*, *vel plurium rationum inter ſe*. Quare S. Thomas 5. Metaph. lect. 5. *Æqualitas*, ait, *in proportionibus*, *vocatur proportionalitas*.

(3) De utraque analogia Clemens Alexand. loc. cit. ſcribit: *Ex his* (nempe ex altero genere æquivocorum, quæ dixerat ex cogitatione fieri) *alia quidem habent idem nomen per ſimilitudinem*, *ut homo & qui eſt animal*, *& qui eſt pictus*; *alia autem per proportionem*, *& convenientiam*, *ut pedes Idæ* (montis ſcilicet ad Troadem ſpectantis) *& pedes noſtri*, *propterea quod ſint inferius*. Et S. Thomas q. 2. de ver. a. 11. „ Conve-
„ nientia, *inquit*, ſecundum proportionem poteſt eſſe duplex, & ſecun-
„ dum hoc duplex attenditur analogiæ communitas: eſt enim quædam
„ convenientia inter ipſa, quorum eſt ad invicem proportio .... ſicut
„ binarius cum unitate, eo quod eſt ejus duplum. Convenientia etiam
„ quandoque attenditur duorum adinvicem, inter quæ non ſit propor-
„ tio, ſed magis ſimilitudo duarum adinvicem proportionum, ſicut
„ ſenarius convenit cum quaternario ex hoc quod ſicut ſenarius eſt du-
„ plum ternarii, ita quaternarius binarii. Prima convenientia eſt pro-
„ portionis, ſecunda autem proportionalitatis „. Et 5. Metaph. lect. 8.
„ Proportione vel analogia ſunt unum quæcumque in hoc conveniunt,
„ quod hoc ſe habet ad illud, ſicut aliud ad aliud. Et hoc quidem
„ poteſt accipi duobus modis, vel in eo quod aliqua duo habent diver-
„ ſas habitudines ad unum, ſicut ſanativum de urina dictum habitudi-
„ nem ſignificat ſigni ſanitatis; de medicina vero, quia ſignificat habi-
„ tudinem cauſſæ reſpectu ejuſdem. Vel in eo quod eſt eadem propor-
„ tio duorum ad diverſa, ſicut tranquillitatis ad mare, & ſerenitatis
„ ad aërem; tranquillitas enim eſt quies maris, & ſerenitas (*quies*) aëris „.
Idipſum luculentius explicat S. Thomas 1. Ethic. lect.7 „ Unum nomen,
„ *inquit*, dicitur de multis ſecundum rationes diverſas, non totaliter,
„ ſed in aliquo uno convenientes, quandoque quidem in hoc quod refe-
„ runtur ad unum principium, ſicut res aliqua dicitur militaris, vel quia
„ eſt inſtrumentum militis, ſicut gladius; vel quia eſt tegumentum
„ ejus, ſicut lorica; vel quia eſt vehiculum ejus, ſicut equus. Quan-
„ doque

593. Ad primum dicimus, Geometras definire analogiam proportionalitatis, quæ eſt ſimilitudo proportionum.

594. Ad ſecundum dicendum, analogiam comparatam ad ſpecies, in quas dividitur, eſſe univocam; comparatam vero ad ea quæ proportionem habent, non eſſe univocam. Neque repugnat, idem eſſe, & non eſſe univocum reſpectu diverſorum.

ARTICULUS II.

Utrum aliqua ſit analogiæ utilitas.

595. VIdetur id negandum, I. quia, uti ſcribit Antonius Genuenſis (1), ex analogia factum eſt, *ut humana apud omnes gentes transferrentur ad Deum*. Et quia *quandoque virtutes, & perfectiones cum temperamentis noſtris quaſi miſcentur: inde provenit, ut plurimi virtutes Deo tribuentes ſuas, vitia quoque tribuant .... Alii qui diverſo temperamento ſunt præditi, primos oppugnant, & jure quidem oppugnant: ſed ſæpe dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt. Hinc atrocia Scholarum bella, quæ miſere ipſam ſciudunt Rempublicam*. Ergo.

596. II. Analoga ſunt æquivoca ex conſilio, ut dictum eſt (2). Sed æquivocatio parit confuſionem, & deceptionem. Analogia igitur nullam præſefert utilitatem.

 Pro-

„ doque vero in hoc quod referuntur ad unum finem, ſicut medicina dicitur ſana, eo quod eſt factiva ſanitatis; diæta vero, eo quod eſt conſervativa ſanitatis; urina vero eo quod eſt ſanitatis ſignificativa. Quandoque ſecundum proportiones diverſas ad idem ſubjectum, ſicut qualitas dicitur eſſe ens, quia eſt diſpoſitio per ſe entis, ideſt, ſubſtantiæ; quantitas vero eo quod eſt menſura ejuſdem, & ſic de aliis: vel ſecundum unam proportionem ad diverſa ſubjecta; eamdem enim habent proportionem viſus ad corpus, & intellectus ad animam. Unde ſicut viſus eſt potentia organi corporalis, ita etiam intellectus eſt potentia animæ abſque participatione corporis „.

(1) Art. Log. Crit. l. 1. c. 12. §. 8.

(2) §. 588.

Propoſitio. *Analogia magnæ, ſolidæque eſt utilitatis.*

597. PRob. Nam 1. proportionibus omnia conſiſtunt; Deus enim *omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuit* (1). Analogia autem ſive proportionis, ſive proportionalitatis, proportio eſt, ut diximus (2), 2. Analogia nituntur univerſæ ſcientiæ mathematicæ, quinimmo ſcopus eſt, ad quem omnia earum præcepta collineant; quippe ex comparatione unius quantitatis ad alteram, aliæ innumeræ proportionaliter fiunt, cognitioque habetur plane evidentiſſima rerum ceteroqui abditiſſimarum (3). 3. Quia uſus analogiæ frequentiſſimus eſt in Sacris litteris; hæ ſiquidem metaphoras adhibent, ut oſtendit S. Thomas (4): metaphoræ autem ſine analogia eſſe non poſſunt: eſt enim metaphora, ut eam definit S. Auguſtinus (5) *de re propria ad rem impropriam verbi alicujus uſurpata translatio*: quod non eſt ſine aliqua proportione (6). Denique ex analogia unius rei ad alteram, multoties devenimus in cognitionem rerum ignotarum. Sic cauſſas cognoſcimus per effectus, & Deum O. M. per creaturas (7).

598. Ad

(1) Sap. 11. v. 21.

(2) §. 589.

(3) Vide S. Thom. 5. Metaph. lect. 17. ubi de proportionibus numerorum, per quos expenduntur etiam proportiones geometricæ, copioſe, clare, & profunde diſſerit.

(4) 1. p. q 1. a. 9.

(5) L. 1. de mendacio c. 10.

(6) Vide eumdem Auguſt. l. 83. qq. q. 52. ubi egregie per analogiam explicat, quomodo Deus dicatur iraſci, & pœnitere.

(7) Vide quæ diximus q. 5. a. 6. Neque obſtat, quod nuper objecit J. B. Robinetus in impio Opere *de Natura* „ que les perfections de Dieu „ ne peuvent point être renfermées dans la même catégorie, que celles „ de l'homme; qu'il n'y a rien d'univoque entre nos vertus & celles „ de Dieu, que par conſéquent nous ne pouvons juger de celles ci „ ſelon l'idée que nous avons de la vertù; que cette miſure des qualités humaines, eſt tous-à-fait inappliquable à la ſublimité incompréhenſible des perfections de Dieu „. *Perfectiones divinæ concludi ne-*

598. Ad primum, negamus ex analogia factum eſſe, ut humana, eo modo quo ſunt in homine, transferrentur in Deum; analogia enim non perfectam commenſurationem, ſed proportionem tantum habitudinis ſignificat, ut dictum eſt (1). Si quæ autem gentes humanas paſſiones Deo tribuerunt, id non ex analogia contigit, ſed quia, ut inquit Apoſtolus (2), *evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum ... Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis* (3). Multo magis negamus, diverſitate *temperamenti* (4) factum eſſe, ut virtu-

tes

---

nequeunt in eadem categoria, ut illæ quæ ad hominem pertinent, cum nihil ſit univocum inter virtutes noſtras, & illas quæ Dei ſunt; proindeque judicare de illis minime poſſumus ſecundum ideam, quam de virtute habemus; nam hæc menſura qualitatum humanarum applicari nullo modo poteſt incomprehenſibili ſublimitati perfectionum Dei. Non, inquam, obſtat; nam S. Thomas 3. con. Gen. c. 54. jampridem oſtenderat, nullam requiri univocationem inter res creatas, & Deum, ut Deus cognoſci a nobis poſſit, ſed ſufficere analogiam. „Proportio, *inquit*, intellectus creati eſt quidem ad Deum intel-„ligendum, non ſecundum commenſurationem aliquam, ſed ſecundum „quod proportio ſignificat quamcumque habitudinem unius ad alterum„. Et 1. p. q 13. a. 1. „Deus in hac vita non poteſt a nobis videri per ſuam „eſſentiam, ſed cognoſcitur a nobis ex creaturis ſecundum habitudinem „principii, & per modum excellentiæ, & remotionis„. Vide ib. a. 5.

(1) §. 589.

(2) Rom. 1. v. 21. & 23.

(3) Ceterum quod ex humanis ad divina animus noſter transferatur per analogiam, Divinæ ſapientiæ conſilium eſt, tenuitati noſtræ ſeſe accommodantis, *Deo*, ut inquit S. Baſilius l. de Spir. S. c. 14. n. 33. *Qui noſtra gubernat, quaſi oculos in tenebris enutritos, ad magnum pietatis lumen paulatim aſſuefaciendo ſubvehente .... in aquis ſolem cernere conſuefaciens, ne protinus ſpectaculo puræ lucis offenſi caligaremus.*

(4) Vide quo hæc doctrina tendat: nam ſi ex diverſitate *temperamenti* quandoque virtutes humanæ Deo tribuuntur, quandoque vitia, ii vero, qui hæc Deo tribuunt, oppugnantur ab aliis vi diverſi *temperamenti*: quid erit reliquum, quam ut omnis Religio, quæ a Dei notione pendet, ad temperamenti diverſitatem revocetur? Fortaſſe hæc præ oculis habebat Genuenſis, cum in priori editione Operis *de Jure, & Officiis* l. 2. c. 10 §. 6. ſcribebat: *Civis patriam Religionem ſervato*; nam diverſitas temperamenti conſequi ſolet ad ſoli diverſitatem; nimirum ille animo fortaſſe habebat defixa, quæ docuerat Auctor lib. *de Spiritu legum: climata eſſe quæ humanitus confinia Religionibus præſcribunt.* Quod Genuenſis clarius expreſſit Logicæ italico idiomate con-

tes ſuas, aut vitia homines Deo tribuerint; quid enim commune cum *temperamento* Religio habet? Quod autem Genuenſis addit de ſcholarum bellis Rempublicam ſcindentibus, eo tantum collineat, ut ſcholaſticis invidiam creet; neque enim ulla ſcholaſticis cum República adminiſtranda pars eſt, præſertim dum de Deo rebuſque divinis diſputant (1).

599. Ad ſecundum dicendum, pure æquivoca deceptionem, & confuſionem parere, eo quod ſola in ipſis ſit unitas no-

conſcriptæ l.1. c.3. §.5. ubi hæc habet: „Tutte le grandi opinioni in materia di Teologia, di Morale, di Politica, di Arti, ſono figlie de' temperamenti de' popoli„. *Univerſæ magni nominis opiniones in Theologia, in Morali, in Politica, in Artibus, progenies ſunt temperamentorum populorum.* Si autem ex analogia factum eſt, ut humana *apud omnes gentes* transferrentur ad Deum; cur Sap.13. v.2. dicitur: „Aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut ſolem, aut lunam, rectores orbis terrarum Deos putaverunt„? An hæc aliquid humani habent, aut qui tales Deos putaverunt in omnibus gentibus non ſunt numerandi? Videat Genuenſis, ne qui proprius Anthropomorphitarum, & quorumdam gentium error fuit, ipſe ad omnes gentes extendat. Videat præterea, ne Sacram Scripturam accuſet, quæ tam ſæpe ſeſe nobis accommodat, & per analogiam ex humanis rebus ad divina nos provehit.

(1) Non ſcholarum bella, quæ ipſo Genuenſi fatente ib. de rebus ſunt abſtractis, & domeſticos parietes vix perfodiunt, ſed abſurdæ minutorum Philoſophorum opiniones Rempublicam miſerrime ſcindunt. Utrum hujuſmodi Philoſophis manus ille tulerit adjutrices alii viderint. Sane Tom. 2. *delle lezioni di commercio* c. 10. §. 9. not. a. Rouſſeaum mirifice laudat, cum tamen is homo ſeditionum in populis excitandarum auctor ſit, & Religionem exuiſſe videatur. Inſuper l. 1. Dicæoſynæ c. 2. §. 6. laudat Nicolaum Macchiavellum, propterea quod docuerit, Romanos Imperatores qui Imperio potiti ſunt hæreditario jure, fuiſſe impios, excepto Tito; pios vero qui per adoptionem ad Imperii faſtigium pervenerunt. Inſuper ib. c. 12. §. 3. ſtatuit, juri primogenitorum ad Regnum capeſſendum ponendum eſſe modum. Tom. 1. *delle lezioni di commercio* pag 119. not. ſtatuit item, formam Regiminis Monarchici aptam non eſſe fovendæ virtuti. Et Dicæoſynæ l. 1. c. 6. §. 12. traducit leges fideicommiſſorum, & juris primogenitorum tamquam filias ambitionis, & avaritiæ. Et ibid. c. 10. §. 34. hanc ponit regulam: „Volete togliere la maſſima parte de' delitti? premete poco, e laſciare sfogare la natura pe' ſuoi legittimi canali e mettetevi colla legge da' fianchi„. *Vultiſne abolere maximam delictorum partem? ne multum compellito; ſinite vero naturam exſaturari legitimis viis, neque lege urgeto.* Mitto reliqua; nam dicta ſufficiunt ad decernendum quidnam miſere ſcindat Rempublicam, ſcholarumne bella de rebus abſtractis, an recenſita opinionum monſtra, quæ Rempublicam ipſam, & ſupremas legitimas Poteſtates, earumque jura proxime invadunt.

nominis ; ſecus analoga , in quibus præter unitatem nominis , eſt etiam unitas proportionis , ut ſupra diximus (1) .

ARTICULUS III.

Utrum quinque univerſalia ſint univoca .

600. Videntur eſſe analoga , I. quia analoga ſunt , quæ rationem non omnino eamdem ſignificant , ut dictum eſt (2) . Sed animal v g. non ſignificat rationem omnino eamdem ; aliud eſt enim animal in homine , aliud in brutis . Ergo .

601. Accidens eſt analogum , ut infra dicemus . Sed accidens eſt unum e quinque univerſalibus . Ergo ſaltem non omnia quinque univerſalia ſunt univoca .

Propoſitio . *Quinque univerſalia ſunt univoca ad ſua inferiora* (3) .

602 ~~484~~. PRob. Univoca ſunt illa quæ non modo nomen commune habent , ſed etiam rationem omnino eamdem , ut dictum eſt (4) . Sed quinque univerſalia ad ſua inferiora rationem habent omnino eamdem : nam genus ex æquo reperitur in omnibus ſuis ſpeciebus (5) , ſpecies ex æquo reperitur

---

(1) §. 589.

(2) Ibid.

(3) Ad ſua inferiora , inquam ; nihil enim vetat , univerſalia invicem comparata , proportionem habere analogicam . Sic homo , & bellua differentias habent omnino diverſas ; nihilominus ad diverſas illas differentias eamdem proportionem habent , quia ſicut homo ſe habet ad rationale , ita bellua ad irrationale . Sic etiam ſubſtantia , & accidens omnino ſunt diverſa , ſed habent eamdem proportionem , quia ſicut ſubſtantia dividitur in varia genera , ita & accidens .

(4) §. 586.

(5) Ammonius Comment. in Iſag. Porphyrii c. de ſpecie : „ Genus , „ *inquit* , quod in ſpecies dividitur , in omnibus iſtis ſpeciebus ex æquo „ reperitur ; neque ſpecies inter , alia prior , & poſterior alia conſide- „ ratur ,

ritur in omnibus ſuis individuis ; item differentiæ in ſpeciebus quas conſtituunt ; & proprietates , & accidentia in iis de quibus prædicantur : ſicut enim homo non eſt magis animal , quam equus ; ita unus homo non eſt magis homo , & rationalis , & riſibilis , & bipes , quam alius homo . Igitur quinque univerſalia ſunt univoca (1) .

603. Ad primum diſt. min. animal ſub ratione communi generis non ſignificat rationem omnino eamdem , nego ; animal ut contractum per differentias , conc. Animal in homine contractum per rationale , ſignificat non modo principium ſentiendi , ſed etiam ratiocinandi . Attamen ex ratione generica ſignificat dumtaxat principium ſentiendi ; nam ut oſtendimus (2) , differentiæ actu non continentur in genere .

604. Ad ſecundum dicendum , accidens prædicamentale analogum eſſe , ſecus accidens logicum .

ARTICULUS IV.

Utrum ens ſit analogum .

605. Videtur eſſe univocum (3) , I. quia conceptus entis repræſentat unum quiddam , nempe ipſum eſſe ; ne-

---

„ ratur , quantum ad participationem generis attinet . Nam homo non eſt „ magis animal , quam equus . Rurſus ſi ſpecies una dematur , non con„ tinuo ſpecies aliæ intereant oportet . Homine quippe ſublato , non tol„ litur animal , nec ſpecies aliæ , puta , equus , canis , &c. „

(1) Ex hoc principio probat S. Thomas 1. con. Gen. c. 32. nihil poſſe univoce prædicari de Deo , & creaturis . „ Omne , *inquit* , quod de plu„ ribus univoce prædicatur , vel eſt genus , vel eſt ſpecies , vel differen„ tia , vel accidens , vel proprium . De Deo autem nihil prædicatur ut „ genus . . . . & ſimiliter nec ut differentia , nec etiam ut ſpecies quæ „ ex genere , & differentia conſtituitur ; nec aliquid ei accidere poteſt , „ & ita nihil de Deo prædicatur neque ut accidens , neque ut pro„ prium : nam proprium de genere accidentium eſt „ . Vide Didymum initio lib. con. Manichæos , ubi probat , nihil poſſe eſſe Deo , & cuiquam alteri commune .

(2) §. 506.

(3) Ita Scotus in 1. diſt. 2. q. 2. quamvis aliis in locis fateatur , ens eſſe æquivocum , ſive analogum . Conſtans autem Scotiſtarum ſententia eſt , notionem entis eſſe communem univoce Deo , & creaturis . Vide Fortunatum de Brixia Metaph. par. 1. prop. 3.

neque inferiora entis pertinent ad conceptum eſſentialem entis ; alioqui ubicumque inveniretur ratio entis , invenirentur & ejus inferiora , adeoque omnia eſſent unum . Ergo .

606. II. Inferiora entis addunt aliquid conceptui entis in communi ; cum enim dico ſubſtantiam , addo aliquid enti , ſcilicet , eſſe per ſe . Igitur conceptus entis eſt præciſus a ſuis inferioribus , adeoque univocus .

607. III. Deo & creaturis ex æquo commune eſt eſſe id quod ſunt . Ergo .

Propoſitio . I. *Notio entis non eſt univoca* , II. *ſed eſt tantum analogice communis Deo , & creaturis* , III. *necnon ſubſtantiæ , & accidentibus* .

608. PRob. 1. p. Si notio entis eſſet univoca , deberet eſſe vel genus , vel ſpecies , vel differentia , vel proprium , vel accidens ; hæc enim ſunt univoca , ut dictum eſt (1) . Atqui notio entis non poteſt eſſe genus , ut ſupra oſtendimus (2) . Nec poteſt eſſe differentia , quia in notione entis omnia conveniunt . Nec poteſt eſſe ſpecies , quia ſpecies eſt inferior genere . Nec etiam poteſt eſſe proprium , vel accidens , quia hæc conſequuntur eſſentiam jam conſtitutam . Fieri ergo non poteſt , ut notio entis ſit univoca (3) .

609. Prob. 2. p. Notio quæ uni competit plene , & perfecte , alteri tantum ex parte , non eſt univoca , ſed analoga ; non

(1) §. 602.

(2) Vide not. 1. pag. 302.

(3) Ita Ammonius Comment. in Iſag. Porphyrii c. de ſpecie : *Ens* , inquit , *non dividitur in decem categorias , neque ut genus in ſpecies , neque ut totum in partes : ergo* ὡς ὁμώνυμος φωνὴ εἰς διάφορα σημαινόμενα , *ut vox æquivoca* (non quidem a caſu , ſed a conſilio) *in diverſa ſignificata* . Rationem reddit : *Si ens in decem categorias divideretur ceu genus in ſpecies , nullum procul dubio inter illas eſſet prius , & poſterius , nec illa magis de ente participarent , & iſta minus . At vero inter eas poſterius inſpicitur . Subſtantiam dicimus primum , tum alia deinceps : maxime cum illa intereunte , una pereant & accidentia &c.* Hæc circa finem tertii , vel initium quarti Eccleſiæ ſeculi ſcribebat Ammonius , qui , ut refert Euſebius Hiſt. l. 6. c. 19. obiit circa annum Chriſti 330. Non igitur ſunt ab Scholaſticis excogitata .

non enim habet in illis rationem omnino eamdem, ſed proportionaliter dumtaxat. Atqui notio entis plene & perfecte competit Deo (2), creaturis autem tantum ex parte (2); Deus enim eſt per eſſentiam, creaturæ ſunt per participationem. Notio igitur entis eſt communis analogice Deo, & creaturis (3).

610. Prob. 3. p. Notio quæ uni competit per ſe, alteri per aliud, non eſt univoca, ſed analoga; non enim habet in illis rationem omnino eamdem. Atqui notio entis ſubſtantiæ convenit per ſe, accidentibus per ſubſtantiam, ut dictum eſt (4). Eſt

(1) Hinc Damaſcenus l. 1 de Fide c. 9. „ Ex omnibus, *inquit*, nomi- „ nibus quæ Deo tribuuntur, nullum æque proprium videtur, atque ὁ ὢν, „ ideſt, *qui eſt* ... Nam totum eſſe velut immenſum quoddam ac nullis „ terminis definitum eſſentiæ pelagus complexu ſuo ipſe continet „. Vide Nazianzenum Orat. 36. Non quod Deus ſit ipſum ens in communi, ſed quod ſit ipſum eſse puriſſimum, & ſubſtantivum. Quare etſi priſci Philoſophi Deum neutro genere ὂν nuncupabant, quæ vox detorqueri atheo ſenſu poſſet ad ſignificandum ens in communi; nihilominus maſculinum ὢν ſolum Deum verum exprimit, cujus eſſentia eſt ipſum eſſe.

(2) Confer Stobæum in Eclogis c. 24. S. Cyrillum Alex. l. 8. con. Julian. ad t. 2. & Boëtium l. de Trin. ubi: „ Divina, *inquit*, ſubſtantia eſt id quod „ eſt; reliqua enim non ſunt id quod ſunt, unumquodque enim habet „ eſſe ſuum ex his ex quibus eſt, ideſt, ex partibus ſuis, & eſt hoc „ atque hoc, ideſt, partes conjunctæ: ſed non hoc, vel hoc ſingulari- „ ter; ut cum homo terrenus conſtet ex anima, & corpore, corpus „ & anima eſt, non corpus, vel anima; igitur in parte non eſt id quod „ eſt. Quod vero non eſt hoc atque hoc, ſed tantum eſt hoc, illud „ vere eſt id quod eſt, pulcherrimum, fortiſſimumque, quia nullo „ nititur „.

(3) Hinc facile conciliantur Patrum, & Philoſophorum ſententiæ, qui quandoque affirmant, ſolum Deum proprie ens nominari. Vide Plutarchum lib. de εἶ. Nazianz. Orat. 36. & S. Augu ſtinum Tract. 38. in Joan. Quandoque negant, nomina *eſſe*, & *eſſentiam* proprie Deo competere. Vide Picum l. de Ente, & uno c. 3. ſqq. Nam cum nulla ſit res creata, quæ non ſub aliquo genere contineatur, neque ulla ſit quæ ſolam entis rationem, quæ maxime univerſalis eſt, præſeferat; ii qui conſiderarunt, Deum nullo genere contineri, & circumſcribi poſſe negarunt, ipſum eſſe ens; infinite enim excedit totam entis amplitudinem. Ii vero, qui conſiderarunt in Deo immenſam eſſendi plenitudinem, & pelagus nullis terminis circumſcriptum, dixerunt, ſolum Deum proprie eſſe, quia cetera participant eſſe, non ſunt autem ipſum eſſe. Vide Marium Victorinum l. 1 adv. Arium.

(4) §. 574.

Eſt ergo analoga ad ſubſtantiam, & accidens (1).

611. Ad primum diſt. ant. repræſentat unum quiddam; ſi conſideratur id quod explicat, conc. ſi conſideratur id quod involvit, nego. Cum concipio ens, utique notio entis non explicat omnia, quibus convenit ratio entis; attamen hæc omnia involvuntur in ipſa communi notione entis; niſi enim involverentur, nihil eſſent. Notio igitur entis explicat quiddam unum, ſcilicet, ordinem ad eſſe; involvit tamen omnes differentias entium (2). Quare inferiora entis pertinent quidem ad conceptum *implicitum*, ut inquiunt, entis, non ad conceptum *explicitum*. Et quia totum id quod ens involvit, non reperitur in quolibet ente; idcirco non ſequitur, omnia entia eſſe unum, niſi tantum in notione explicita entis. Et per hæc patet ſolutio ad ſecundum.

612. Ad tertium neg. ant. oſtenſum eſt enim (3), infinitam eſſe diverſitatem inter Ens increatum, & creatum (4).

ARTI-

---

(1) Ammonius loc. cit. *Subſtantiam*, inquit, *dicimus primum, tum alia deinceps: maxime cum illa intereunte, una pereant & accidentia. Quo ſit, ut ſubſtantiam magis de ente participare, quam alia, dicamus; quia ſubſtantia accidentibus præbet, ut exiſtant; in ea ſiquidem ſubſiſtunt, cum ipſa accidentibus, ut ſit, non egeat; quinimmo accidentia nuſquam fuerint, non exſtante ſubſtantia, cui accidunt.*

(2) Eodem modo in Divinis attributis unum concipi non poteſt, quin involvatur aliud. Nam ut ſcribit Plotinus Enneade 6. l. 7. c. 1. *Si fas non eſt penes Deum eſſe aliquid, quod non ſit totum, & univerſum, profecto neceſſarium eſt, in unoquoque eorum quæ Dei ipſius propria ſunt, omnia contineri.* Non quod attributa Dei ſolis vocibus differant, aut proprium unicuique nomini ſignificatum, & notio non ſubſit, ut adverſus Eunomium S. Baſilius l. 1. & Nyſſenus l. 12. oſtendunt; ſed quod licet ſignificatio, & notio explicita unius attributi non ſit ſignificatio, & notio explicita alterius; unum tamen attributum divinum involvat alia; nam ceteroqui non conciperetur ut infinitum. Hinc Theologi docent, attributa Dei diſtingui, ut ajunt, penes explicitum, & implicitum: non penes excludens, & excluſum. *Nullum eſt nomen*, ait S. Baſilius loc. cit., *quod totam Dei naturam comprehendat, & quantum ſatis ſit explicet. Quare multa ſunt, ac diverſa quæ propriam habent ſignificationem.* Vide S. Anſelmum Monol. c. 16.

(3) § 609.

(4) Jure ac merito S. Eulogius Orat. 5. apud Photium Cod. 230. „ In „ Deo, *inquit*, ens eſt ſupra eſse: at noſtrum eſse neque proprie ens eſt. „ Quomodo enim ſit proprie ens, quod a non ente deſcendit, & quod „ natura ſua in non ens deſinit „?

ARTICULUS V.

Utrum accidens ad ſua inferiora ſit univocum.

613. VIdetur eſſe univocum, I. quia notio accidentis æque communis eſt omnibus accidentibus, non enim quantitas v. g. eſt minus accidens, quam qualitas. Ergo.

614. II. Sicut ſubſtantia generalis ſe habet ad inferiores ſubſtantias, ita accidens ad inferiora accidentia. Sed ſubſtantia generalis eſt univoca. Ergo & accidens generale.

Propoſitio. *Accidens analogum eſt ad genera accidentium.*

615. PRob. ratione S. Thomæ (1): *Quæcumque non conveniunt in uno genere generaliſſimo, non poteſt de eis aliquid univoce dici*; ſic enim in nullo genere conveniunt, adeoque nec in ſpecie. Atqui genera accidentium non conveniunt in accidente tamquam in uno genere generaliſſimo; nam ut infra oſtendemus, novem prædicamenta accidentium ſunt ſuprema genera; non eſſent autem ſuprema, ſi in aliquo genere generaliſſimo convenirent (2). Accidens igitur ad genera accidentium eſt analogum.

616. Ad primum diſt. ant. notio accidentis æque communis eſt omnibus accidentibus, quoad rationem inhærendi, conc. quoad rationem afficiendi ſubſtantiam, nego. Inhærere ſubſtantiæ, ſeu eſſe in ſubſtantia, omnibus quidem accidentibus commune eſt, quemadmodum omni enti commune eſt eſſe. At quoniam in ipſo inhærendi modo accidentia ſunt primo diverſa, ex diverſa ratione, qua inhærendo afficiunt ſubſtan-

(1) In 1. d. 25. q. 1. a. 2.

(2) Vide Damaſcenum Dialect. c. 36. ubi ſcribit: *Excepta ſubſtantia, reliqua novem prædicamenta, etiamſi accidentia ſint, habere tamen ſingula, tam conſtituentes, quam dividentes differentias, ac unumquodque genus γενικώτατον generaliſſimum eſſe.*

ſtantiam ; idcirco notio communis accidentis non eſt univoca ad genera accidentium , ſed analoga ; eſt enim in ipſis ſimpliciter diverſa .

617. Ad ſecundum neg. maj. ſubſtantia enim generalis comparatur ut genus ad ſubſtantias inferiores , non autem accidens ad inferiora accidentia .

ARTICULUS VI.

Utrum omnis denominatio ſit a forma .

618. SUpereſt agere de denominativis . Ut autem ſcribit Clemens Alex. (1) , *denominativa ſunt , quæ ex aliquo altero ſunt denominata , ut a fortitudine fortis* (2) .

619. Videntur autem denominationes non debere accipi a forma , I. quia plurima ſunt quæ denominantur a ſuis effectis , ſicut a floribus arbor dicitur florens .

620. II. Denominatio quandoque eſt intrinſeca , quandoque extrinſeca , ut cum paries denominatur viſus ; viſio autem non eſt forma parietis .

Pro-

(1) Strom. 8. p. 782.

(2) Damaſcenus Dialect. c. 35. „ Sunt , *inquit* , nonnulla , quæ inter „ univoca , & æquivoca medium locum tenent ; atque nomine , & defi- „ nitione partim conveniunt , partim diſſident : quæ quidem denomi- „ nativa dicuntur ; ut a Grammatica Grammaticus . Nomine quippe , „ conveniunt , verum nominis terminatione , hoc eſt , extrema ſyllaba „ differunt . Ac rurſus definitione conveniunt , ac diſcrepant ; quoniam „ Grammatica ſcientia eſt : Grammaticus autem , ſubſtantia in qua eſt „ ſcientia ,, . Idem differentiam adſignat inter denominativa , & analoga, *quod denominativa ea a quibus denominata ſunt , complectantur , ut grammaticus grammaticam , juſtus juſtitiam . Quæ autem ab uno dicuntur* (ideſt analoga attributionis) *nequaquam . Neque enim medicum inſtrumentum medicinam continet .*

Propoſitio. *Quælibet denominatio vel eſt a forma, vel ab aliquo ſe habente ad modum formæ.*

621. PRob. In qualibet denominatione tria ſunt, denominativum (1), ſive ſubjectum denominatum; id quod denominat; & ipſa denominatio. Atqui denominatio non accipitur a denominativo; hoc enim eſt quod denominatur. Accipitur ergo ab eo quod denominat. Sed denominans, vel eſt forma, vel eſt aliquid ſe habens ad modum formæ: nam denominans determinat ſubjectum denominatum: omne autem determinans, vel eſt forma, vel ſe habet ad modum formæ (2). Denominatio igitur vel eſt a forma, vel ab aliquo ſe habente ad modum formæ. Et per hæc patet reſponſio ad primum.

622. Ad ſecundum dicimus, etiam extrinſecam denominationem eſſe ab aliquo ſe habente ad modum formæ, quia denominans, licet extrinſece, determinat denominatum.

QUÆSTIO XII.

De idearum ſeriebus, ſive de Categoriis.

623. QUÆ græce Κατηγορίαι, latine *Prædicamenta* dicuntur (3). *Prædicamenta* autem, inquit Clemens Alexandri-

---

(1) Idem Damaſcenus ib. „Nec grammatica, *ait*, nec muſica, nec „ juſtitia denominativa ſunt: ſed grammaticus, muſicus, & juſtus. Nam „ grammaticus a grammatica denominatur, & muſicus a muſica, & ju- „ ſtus a juſtitia „.

(2) Licet S. Thomas 1. p. q. 13. a. 11. doceat, unumquodque denominari a ſua forma, ſicut a prudentia denominatur prudens; nihilominus ib. q. 37. a. 2. ait, contingere, *aliquid denominari per id quod ab ipſo procedit, non ſolum ſicut agens actione, ſed etiam ſicut ipſo termino actionis, qui eſt effectus*. Sic autem explicat, quomodo Pater, & Filius dicantur ſe diligere Spiritu Sancto.

(3) Nam quod Græci κατηγορέω, Latinis eſt *accuſo*, & per translationem *enuncio*, ſive *prædico*. Etenim in categoriis ſuperiora de inferioribus prædicantur. Demonax in Herminum Peripateticum ex ambigui-

drinus (1) *dicimus eſſe elementa eorum quæ ſunt* (2). Sive ut in Scholis definiuntur : *Series generum, & ſpecierum ſub uno ſupremo genere contentorum* (3). De iis autem quæremus 1. an ſufficienter enumerentur. 2. An recte ſint ordinatæ. Sic autem de univerſa ſerie objectorum idearum noſtrarum ſatis erit conſtitutum.

ARTICULUS I.

Utrum Categoriæ ſufficienter enumerentur.

624. PYthagorei olim Categorias viginti numerabant, quarum decem eſſent bonorum entium, & totidem malorum. In ſerie bonorum ponebant lumen, unum, intellectum, quietem, maſculinum, dextrum, finitum, par, rectum, & quadratum. In ſerie malorum, tenebras, multitudinem,

biguitate vocis, quod categoria vel prædicamentum, vel accuſationem ſignificet, ita luſit : *Equidem arbitror, Hermine, te non indignum decem categoriis*, ideſt, decem accuſationibus.

(1) Strom 8. pag. 782.

(2) Quintilianus l. 3. c. 7. prædicamenta vocat *elementa, circa quæ verſari videatur omnis quæſtio*.

(3) De Categoriis agens Caſſiodorus l. de art. & diſc. liber. c. 3. ſcribit : „Hoc opus Ariſtotelis intente legendum eſt, quando, ſicut dictum „ eſt, quidquid homo loquitur, inter decem iſta prædicamenta inevi„ tabiliter invenitur „. At ſi Gaſſendum audiamus l. 2. adv. Ariſtot. exerc. 3. n. 4. omnia in Categoriis *ſic remanent confuſa, ut categoriæ omnes includantur vel in uno acari*; quaſi in uno acari diſtingui plura non poſſint, quæ ad diverſas ſeries pertineant. Genuenſis autem Art. Log. Crit. l.2. c.4. §.6. putat categorias non alium uſum habere, quam ſophiſtice diſſerendi, & contendentibus ad ſolidam veritatis cognitionem noxias quoque eſſe. Nimirum hæc dicenti ſine ulla ratione debemus credere, cum tamen ipſe ſtatuat, nemini etiam docto credendum, niſi rationem reddat. Cur ergo Quintilianus loc. cit. Categorias *elementa* vocat *circa quæ verſari videatur omnis quæſtio*? Cur Clemens Alexand. prædicamenta appellat *elementa eorum quæ ſunt*? Eruntne inutilia, & noxia hujuſmodi elementa, quia ſic placet Genuenſi, aut etiam Auctori *Artis cogitandi*, quem citat? *Rerum*, inquit Boëtius Præfat. in Prædic. Ariſt., *diverſarum indeterminatam, infinitamque multitudinem, decem prædicamentorum pauciſſima numeroſitate concluſit* (Ariſtoteles), *ut quæ infinita ſub ſcientiam cadere non poterant, decem generibus propriis definita, ſcientiæ comprehenſione claudantur*.

dinem, opinionem, motum, fœmininum, ſiniſtrum, infinitum, impar, curvum, & altera parte longiùs (1).

625. Platonici ſuprema genera rerum ita diſtribuebant, ut primum genus eſſet ſubſtantia: ſecundum, accidens quod in ſubſtantia: tertium, accidens in quo ſubſtantia: quartum motus: quintum relatio. In ſecundo genere ponebant quantitatem, qualitatem, figuram: in tertio locum, & tempus: in quarto actionem & paſſionem: in quinto omnia relativa (2).

626. Epicureis hæc generum erat ſeries:

Intervalla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concurſus, motus, ordo, poſitura, figura (3).

627. Ex junioribus Philoſophis quidam (4) ſeptem numerant Categorias his verſibus comprehenſas:

Mens, menſura, quies, motus, poſitura, figura,
Sunt cum materia cunctarum exordia rerum.

Aliis qui putant, quietem eſſe meram privationem, Categoriæ univerſæ ſunt

Mens, corpus, motus, nexus, menſura, figura.

628. Ariſtoteles (5) decem recenſuit Categorias, eæque ſunt *ſubſtantia*, *quantitas*, *relatio*, *qualitas*, *actio*, *paſſio*, *quando*, *ubi*, *ſitus*, *&* *habitus*, quæ hiſce exprimuntur verſibus:

Arbor ſex ſervos fervore refrigerat uſtos.
Cras ruri ſtabo, ſed tunicatus ero.

Arbor denotat ſubſtantiam; *ſex* quantitatem; *ſervos* relationem; *fervore* qualitatem; *refrigerat* actionem; *uſtos* paſſionem; *cras* quan-

---

(1) Vide S. Thom. 1. Metaph. lect. 8. & 1. Ethic. lect. 6. Confer etiam Stanlejum Hiſt. Phil. T. 2. p. 8. ſect. 1. c. 1. ſqq.

(2) Vide Plotinum Enneade 6. l. 3. c. 3.

(3) Lucretius l. 2.

(4) Vide Purchotium Log. 1. p. c. 5.

(5) Sunt qui putant, librum de Categoriis adſcribendum eſſe Architæ. „ Architas (inquit Boëtius loc. cit.) duos compoſuit libros, quos „ καθόλου λόγου, inſcripſit, quorum in primo hæc decem prædica„ menta diſpoſuit. Unde poſteriores quidam non eſſe Ariſtotelem hujus „ diviſionis inventorem ſuſpicati ſunt, quod Pythagoricus vir eadem „ conſcripſiſſet; in qua ſententia Jamblicus philoſophus eſt non ignobi„ lis, cui non conſentit Themiſtius „ &c.

quando ; *ruri* ubi ; *ſtabo* ſitum ; *tunicatus* habitum (1) .

629. Videtur autem hæc diſtributio liberius efficta , I. quia præterit ens , itemque plura accidentia , ut ſunt quies , motus , cognitio , volitio ; præterit etiam vacuum , itemque univerſalia , & entia moralia , & artificialia . Diviſio igitur mala eſt .

630. II. In eadem diſtributione plura continentur , quæ ſunt meræ denominationes extrinſecæ , ſcilicet , *ubi* , *tempus* , *&* *habitus* . Ergo .

Propoſitio . *Abſolutus eſt denarius Categoriarum numerus* .

631. PRob. ratione S. Thomæ (2) . Tot debent eſſe categoriæ , quot modis ens contrahi poteſt ad diverſa genera ſecundum diverſum modum prædicandi : nam quot modis aliquid prædicatur , totidem ſignificatur aliquid eſſe . Atqui decem ſunt modi , quibus aliquid prædicari poteſt : nam prædicatum tripliciter ſe habere poteſt ad ſubjectum , uno modo , cum eſt id quod eſt ſubjectum , ut cum dico , Socrates eſt homo . Alio modo , cum prædicatum ſumitur ab eo quod ineſt ſubjecto , ut cum dico , Socrates eſt Philoſophus . Tertio modo , cum

(1) Gaſſendus loc. cit. n. 1. arbitratur *alienam eſſe a Dialectica categoriarum tractationem* . Putaſne , Gaſſendus animadverterit ad ea quæ ſcribebat , dum hæc dicebat ? Adeatur Boetius loc. cit. ubi utilitatem hujus Operis expendens : „ Cum res , *inquit* , infinitæ infinitis quoque vocibus „ ſignificarentur , & ſub ſcientia venire non poſſent , hac definitione „ qua decem prædicamentorum diviſio facta eſt , cunctarum rerum , & vo- „ cum ſignificantium acquirimus diſciplinam . Hinc eſt , quod ad Logi- „ cam tendentibus , primus hic legendus liber occurrit , idcirco quod „ cum omnis Logica ſyllogiſmorum ratione ſit conſtituta ; ſyllogiſmi „ vero propoſitionibus conjungantur ; propoſitiones vero ſermonibus con- „ ſtent : prima eſt utilitas , quid quiſque ſermo ſignificet , propria ſcientiæ definitione cognoſcere „ . Et paulo poſt : *Non de rerum generibus , neque de rebus* (primaria ſcilicet intentione , ut in aliis ſcientiis) *ſed de ſermonibus rerum genera ſignificantibus in hoc opere tractatus habetur* . Inficiabiturne Gaſſendus , tractationem de ſermonibus rerum genera ſignificantibus ad Logicam pertinere ?

(2) 5. Metaph. lect. 9. & 3. Phyſ. lect. 5.

cum prædicatum ſumitur ab eo quod eſt extra ſubjectum, ut cum dico, Socrates Athenis degebat. Si prædicatum eſt id quod eſt ſubjectum, habetur primum genus, nempe *ſubſtantia*, de qua omnia prædicantur. Si prædicatum ſumitur ab eo quod ineſt ſubjecto, hoc quod ineſt, vel ineſt per ſe, & abſolute, vel cum reſpectu ad aliud. Si quod ineſt per ſe, conſequitur materiam, habetur *Quantitas*, quæ ſubſtantiam corpoream extendit in partes. Si conſequitur formam, habetur *Qualitas*, quæ ſubſtantiam modificat. Si eſt cum reſpectu ad aliud, habetur *Relatio*. Si autem Prædicatum ſumitur ab eo quod eſt extra ſubjectum, vel hoc eſt omnino extra ſubjectum, nec eſt menſura ſubjecti, & dicitur *Habitus*, ut Socrates eſt calceatus. Si eſt menſura ſubjecti, cum menſura extrinſeca ſit vel tempus, vel locus, ex tempore habetur *Quando*, ex loco habetur *Ubi*, non conſiderato ordine partium in loco; quo ordine conſiderato, habetur *Situs*. Si vero id a quo ſumitur prædicatum, eſt aliquo modo in ſubjecto; ſi quidem eſt ſecundum principium, habetur *Actio*; nam actionis principium in ſubjecto eſt. Si autem eſt ſecundum terminum, habetur *Paſſio*; quia paſſio ad ſubjectum patiens terminatur. Conſtat autem, inveniri non poſſe aliquod prædicatum, quod vel non ſit id quod eſt ſubjectum; vel non ſumatur ab eo quod ineſt ſubjecto, aut eſt extra ſubjectum. Abſolutus igitur eſt denarius Categoriarum numerus (1).

632. Re-

---

(1) De hoc denario numero ſcribit Clemens Alexandrinus Strom. 8. pag. 782. „ Ex iis quæ dicuntur abſque complexione „ (ideſt, quæ ſunt incomplexa; complexa enim in prædicamentis directe non ſunt, cum ſint multiplicis eſſentiæ, ut diximus § 584.) „ alia quidem ſignificant „ οὐσίαν (*ſubſtantiam*), alia autem *quale*, alia vero *quantum*, alia „ autem quæ *referuntur* ad aliquid, alia autem *ubi*, alia vero *quando*, „ alia autem *ſitum* eſſe, alia autem *habere*, alia vero *agere*, alia autem „ *pati* .... Ex iis autem quæ collocantur ſub decem prædicamenta, „ alia quidem per ſe dicuntur, ut novem prædicamenta: alia autem „ relata ad aliquid „. Et S. Auguſtinus l. 5. de Trin. c. 7. Arianis occurrens, decenſque negationem additam non mutare prædicamentum, ejuſdem denarii numeri meminit; ait enim: „ Sicut ſecundum „ *ſubſtantiam* ajo, Homo eſt; ſic ſecundum ſubſtantiam nego, cum „ dico, Non homo eſt. Et cum quæritur, quantus ſit; & ajo, Qua- „ drupedalis eſt, ideſt, quatuor pedum, ſecundum *quantitatem* ajo: „ qui dicit, Non quadrupedalis, ſecundum quantitatem negat. Candi- „ dus

632. Reliquæ, quas commemoravimus, categoriæ expungendæ ſunt in iis, in quibus ad decem prædictas non reducuntur. Et quidem Pythagoreorum, & Epicureorum categoriæ ſuprema genera eſſe non poſſunt. Quis enim dixerit, lumen, maſculinum, quadratum, intervalla, figuras, &c. eſſe ſuprema genera? Categoriæ Platonicorum, ſi *ſitum*, & *habitum* addas; demas vero *motum*, & *figuram*, ad noſtras Categorias facile reducuntur. Categoriæ juniorum Philoſophorum in multis peccant, 1. quidem, quia in illis *mens* ponitur loco ſupremi generis; mens autem ſi accipiatur ut eſt communis Deo, Angelis, & hominibus, genus eſſe non poteſt, alioqui Deus ſub genere contineretur, quod demonſtravimus (1) eſſe non poſſe. Si autem accipiatur ut eſt communis Angelis & hominibus, nec etiam genus eſſe poteſt; ita enim homo eſſet mens corpori unita, adeoque non eſſet vere compoſitus ex anima & corpore. 2. Quia in illis *menſura* ponitur ut ſupremum genus, cum tamen ratio menſuræ ſit attributum quantitatis. 3. Quia ponitur *quies* ut genus ſupremum, quæ tamen eſt mera privatio motus. 4. Quia neque *motus*, neque *figura* poſſunt eſſe ſuprema genera; motus quidem, quia reducitur ad actionem, vel paſſionem; figura vero, quia eſt ſpecies qualitatis. Denique ſi *nexus* accipiatur, ut illum juniores Philoſophi accipiuut, pro partium textura, & ordine, nec etiam genus ſupremum eſſe poteſt: nam

 per

„ dus eſt, ſecundum *qualitatem* ajo; Non candidus eſt, ſecundum qualitatem nego. Propinquus eſt, ſecundum *relativum* ajo; Non propinquus „ eſt, ſecundum relativum nego. Secundum *ſitum* ajo, cum dico, Jacet; „ ſecundum ſitum nego, cum dico, Non jacet. Secundum *habitum* ajo, „ cum dico, Armatus eſt; ſecundum habitum nego, cum dico, Non armatus eſt ... Secundum *tempus* ajo, cum dico, Heſternus eſt; ſecundum tempus nego, cum dico, Non heſternus eſt. Et cum dico, Romæ „ eſt, ſecundum *locum* ajo; & ſecundum locum nego, cum dico, Non „ Romæ eſt. Secundum id quod eſt *facere* ajo, cum dico, Cædit; ſi autem dicam, Non cædit, ſecundum id quod eſt facere nego, ut oſtendam non hoc facere. Et cum dico, Vapulat, ſecundum prædicamentum ajo, quod *pati* vocatur; & ſecundum id nego, cum dico, Non „ vapulat. Et omnino nullum prædicamenti genus eſt, ſecundum quod „ aliquid ajere volumus, niſi ut ſecundum idipſum prædicamentum negare convincamur, ſi præponere negativam particulam voluerimus „.

(1) §. 497.

per ipſos corpora differunt ex diverſa textura, & ordine partium. Quî autem fieri poteſt, ut id in quo aliqua diffèrunt, habeat rationem ſupremi generis?

633. Ad primum reſpondemus, ens non præteriri: nam illud eſt ex quo fit enumeratio decem categoriarum (1), ut dictum eſt (2): non conſtituit autem ens primam categoriam, quia genus eſſe non poteſt, ut demonſtravimus (3). Quies prætermittitur, quia revera non eſt ens, ſed privatio motus: in prædicamentis autem continentur entia, ut ſupra diximus (4); niſi velimus, privationes ad prædicamenta reduci, ut obſervavimus (5) ex S. Auguſtino. Motus prætermittitur, quia eſt aliquid incompletum, & reducitur ad diverſa prædicamenta. Cognitio, & volitio minime prætermittuntur; pertinent enim ad genus actionis. Vacuum prætermittitur, cum non ſit aliquid poſitivum. Univerſalia, tantum abeſt, ut ſint prætermiſſa, quin categoriæ aliud non ſint, quam ſeries generum, & ſpecierum: ad ſpeciès autem reducuntur differentiæ, ac proprietates, & logica accidentia; hæc ſiquidem conſequuntur eſſentiam jam conſtitutam. Entia moralia nec etiam ſunt prætermiſſa; ſunt enim habitus, vel actus humani: habitus autem pertinent ad genus qualitatis; actus ad genus actionis. Entia artificialia, ſi conſiderentur ex parte formæ, non ſunt prætermiſſa; forma enim artefactorum pertinet ad genus qualitatis. Si autem conſiderentur ex parte formæ, & ſubjecti, nec etiam prætermittuntur, ſed pertinent ad diverſa prædicamenta; cum enim ſint unum *per accidens*, ad idem prædicamentum pertinere non poſſunt.

634. Ad ſecundum negamus, prædicamentis *ubi*, *quando*, & *habitus* contineri denominationes omnino extrinſecas: nam licèt in illis denominans ſit extrinſecum, denominatio tamen intrinſeca eſt. Certe corporalia quæ ſunt in loco, circum-

---

(1) Boëtius in Prædic. c. 4. *Diviſio*, inquit, *fere eſt generis in ſpecies: prædicamentorum vero, quoniam genus unum non habent, diviſio eſſe non poteſt, ſed potius enumeratio eſt*.

(2) §. 631.

(3) §. 602.

(4) §. 584.

(5) Vide not. 1. pag. 356. ſq.

cumſcribuntur terminis loci, ut ita ſint in uno loco, ut non ſint alibi. Similiter quæ ſunt in tempore, continuo mutantur (1). Mutatur etiam aliquatenus veſtis, cum induitur, reponitur, vel projicitur (2). Quis autem dixerit, hæc omnia nihil eſſe aliud, quam denominationes extrinſecas (3)?

---

(1) *Dies non ſtant*, inquit S. Auguſtinus in Pſal. 89., *non manent, celerrima mutabilitate tranſcurrunt, nec una hora in eis invenitur, in qua ita ſimus, ut non alia pars ejus tranſierit, alia ventura ſit, nulla ſtet, ut ſit.*

(2) Agens S. Auguſtinus in lib. 83. qq. qu. 73. de diverſis modis quibus *habitum* dicimus: „ Tertium, *inquit*, genus eſt, cum ipſa quæ accidunt, mutantur, ut habitum faciant, & quodam modo formantur ab eis, quibus habitum faciunt, ſicut eſt veſtis: nam cum repoſita, vel projecta eſt, non habet eam formam, quam ſumit, cum induitur, atque inducitur membris. Ergo induta accipit formam, quam non habebat exuta: cum ipſa membra, & cum exuuntur, & cum induuntur in ſuo ſtatu permaneant „. Hinc explicat illud Apoſtoli de Chriſto Phil. 2. *Habitu inventus ut homo*, quod ſuſceptione humanitatis, hæc quidem mutata ſit, non autem Verbum adſumens: „ Quo nomine (habitus) *ait*, oportet intelligi, non mutatum eſſe Verbum ſuſceptione hominis, ſicut nec membra veſte induta mutantur: quamquam illa ſuſceptio ineffabiliter ſuſceptum ſuſcipienti copulaverit „. Si hæc Gaſſendo perſpecta fuiſſent, abſtinuiſſet, puto, ab irridendis Ariſtoteleis, neque ſcripſiſſet l. 2. Exerc. 3. n. 4. *Categoria habitus erit paulo ditior, ſi ex ſartoribus tamen, & armamentariis poſſit quidpiam corrogare, & ſurripere*. Nam cognoviſſet, categoriam habitus conferre poſſe ad Religionis noſtræ explicanda dogmata, & ad Scripturarum intelligentiam.

(3) De prædicamento habitus hæc accipe ex S. Thoma 3. Phyſic. lect. 5. „ In aliis animalibus natura dedit ſufficienter ea quæ ad conſervationem vitæ pertinent, ut cornua ad defendendum, corium groſſum, & piloſum ad tegendum, ungulas, vel aliquid hujuſmodi ad incidendum ſine læſione. Et ſic cum talia animalia dicantur armata, vel veſtita, vel calceata, quodammodo non denominantur ab aliquo extrinſeco, ſed ab aliquibus ſuis partibus .... Sed hujuſmodi non poterant dari homini a natura; tum quia non conveniebant ſubtilitati complexionis ejus; tum propter multiformitatem operum quæ conveniunt homini, in quantum habet rationem, quibus aliqua determinata inſtrumenta accommodari non poterant a natura; ſed loco omnium ineſt homini ratio qua exteriora ſibi præparat loco horum quæ aliis animalibus intrinſeca ſunt. Unde cum homo dicitur armatus, vel veſtitus, vel calceatus, denominatur ab aliquo extrinſeco, quod non habet rationem neque cauſſæ, neque menſuræ. Unde eſt ſpeciale prædicamentum, & dicitur habitus „. Vide eumdem S. Thom. 1. 2. q. 49. a. 1.

ARTICULUS II.

Utrum Categoriæ a Peripateticis ſint recte ordinatæ?

635. QUia prædicamenta ad Logicam pertinent quoad eorum coordinationem tantum, de hac modo agemus, de reliquis in aliis Philoſophiæ partibus.

636. Videtur autem non recte ordinari categoria ſubſtantiæ, I. quia in illa dividitur ſubſtantia in corpoream, & incorpoream, cum potius dividenda ſit in cogitantem, & extenſam.

637. II. In hac categoria ponitur *vivens* ſub corpore, cum tamen poni debeat ſupra corpus; nam vivens latius patet, quam corpus, quippe & Angeli vivunt.

638. III. Si *vivens* eſſet ſub corpore, valeret argumentari a vivente ad corpus; ideoque dici poſſet: eſt vivens, ergo eſt corpus: quod tamen dici nequit. Melius ergo categoria ſubſtantiæ ordinatur a junioribus Philoſophis, ut ſubſtantia dividatur in mentem, & corpus; mens in Increatam, & creatam; creata in Angelos, & mentes humanas, &c.

Propoſitio. *Decem categoriæ recte a Peripateticis ſunt ordinatæ.*

DE SUBSTANTIA.

639. INitium a ſubſtantia ducentes, hæc quatuor modis poteſt accipi, I. pro eſſentia (1): Sic autem accepta, invenitur in omnibus generibus entium; omnia enim quæ ſunt, eſſen-

(1) S. Auguſtinus l. 12. de Civ. c. 2. „ Sicut, *ait*, ab eo quod eſt ſa„ pere, vocatur ſapientia, ſic ab eo quod eſt eſſe, vocatur eſſentia; „ nomine quidem novo, quo uſi veteres non ſunt Latini ſermonis aucto„ res, ſed jam noſtris temporibus uſitato, ne deeſſet etiam linguæ no„ ſtræ, quod Græci appellant οὐσίαν „. Vide S. Thom. l. de Ente, & Eſſen. c. 1. ubi ſimilia ſcribit.

eſſentiam habent. 2. Prout ſignificat individuum in genere ſubſtantiæ, & vocatur *ſubſtantia prima* (1), & hypoſtaſis (2), vel perſona. 3. Prout ſignificat ſubſtantiam creatam univerſaliter acceptam (3), & vocatur *ſubſtantia ſecunda* (4). Denique accipitur ſubſtantia, prout abſtrahit a prima, & ſecunda, a creata, & Increata, & vocatur ſubſtantia *communiter dicta* (5). Porro ſubſtantia conſtituens primam categoriam, ſumi non poteſt pro *eſſentia*, alioqui nihil eſſet præter ſubſtantiam (6). Neque ſumitur pro *ſubſtantia prima*; quandoquidem individuum, & hypoſtaſis genus eſſe non poteſt (7). Nec etiam ſumitur pro ſubſtantia *communiter dicta*, alioqui Deus ſub genere contineretur: quod demonſtravimus (8) eſſe non poſſe. Itaque ſubſtantia quæ primam categoriam conſtituit, eſt *ſubſtantia creata univerſim accepta*, ſeu ens creatum in ſe, & per ſe ſubſiſtens (9). Hæc igitur eſt genus ſupremum. Subſtantiæ autem creatæ aliæ quidem ſunt materiæ expertes, ut Angeli, aliæ materiales, ſcilicet *corpora*. Corpora verò alia ſunt cæleſtia, alia ſublunaria. Cæleſtia ſunt vel

(1) *Prima*, inquam, quia, ut ait S. Thomas q. 7. de pot. a. 9. „ Prima intellecta ſunt res extra animam, in quæ primo intellectus intelligenda fertur „. Individua autem ſunt extra animam.

(2) Vide Damaſcenum Dial. c. 30.

(3) De utraque acceptione ſubſtantiæ agens S. Auguſtinus l. 7. de Trin. c. 6. „ Subſtantia, *inquit*, vel perſona non ita dicitur, ſicut homo, quod eſt commune omnibus hominibus, ſed quomodo dicitur hic homo, velut Abraham, velut Iſaac &c. „

(4) *Secunda ſubſtantia* dicitur, quia, ut docet S. Thomas loc. cit. „ ſecunda intellecta dicuntur intentiones conſequentes modum intelligendi; hæc enim ſecundo intellectus intelligit, inquantum reflectitur ſupra ſeipſum, intelligens ſe intelligere, & modum quo intelligit „.

(5) Vide S. Thom. in 1. d. 25. q. 1. a. 1. ad 7.

(6) Hoc ſenſu ait S. Auguſtinus in Pſal. 68. ſer. 1. n. 5. „ Intelligitur alio modo ſubſtantia illud quod ſumus quidquid ſumus .... Naturæ ipſæ ſubſtantiæ dicuntur. Deus eſt quædam ſubſtantia: nam quod nulla ſubſtantia eſt, nihil omnino eſt „.

(7) Idem S. Auguſtinus l. 7. de Trin. c. 6. „ Non ſicut homo, *inquit*, ſubdividitur in Abraham, Iſaac, & Jacob, ita unus homo in aliquos ſingulos homines ſubdividi poteſt; omnino enim non poteſt, quia unus homo jam ſingulus homo eſt „.

(8) §. 497.

(9) Vide Damaſcen. Dialect. c. 47.

vel ipſi cœli, vel aſtra. Sublunaria vel ſunt elementa, vel mixta. Ex mixtis quædam ſunt inanimata, ut ligna, lapides, metalla &c. quædam animata (1), ſeu *viventia*, quorum aliqua ſenſu carent, ut arbores; quædam ſunt ſenſu prædita (2), ſcilicet *animalia*. Inter hæc autem quædam ratione ſunt deſtituta, videlicet bruta; quædam ratione utuntur, hoc eſt, homines (3). Recte igitur conſtituta eſt categorià ſubſtantiæ.

640. Ad ſubſtantiam hæ proprietates accedunt. 1. Ut non ſit in altero tamquam in ſubjecto (4). 2. Ut non habeat contrarium (5). Ut non ſuſcipiat magis & minus. 4. Ut ſit ſubjectum contrariorum.

DE

(1) De plantis loquens S. Auguſtinus l. 1. de Civ. c. 20. *Et hoc*, inquit, *genus rerum, quamvis non ſentiat, dicitur vivere: ac per hoc poteſt & mori*. Quod probat ex Pſal. 77. v. 47. *Occidit in grandine vineas eorum*.

(2) Vide quæ diximus not. 7. p. 170.

(3) Seneca epiſt. 59. „Homo, *inquit*, ſpecies eſt, equus ſpecies eſt, „canis ſpecies. Ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus „vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? „animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum, quæ modo retuli, „hominis, equi, canis animal. Sed ſunt quædam quæ animam habent, „nec ſunt animalia. Placet enim ſatis, & arbuſtis animam ineſſe. „Itaque & vivere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem te- „nebunt locum, quia & animalia in hac forma ſunt, & ſata. Quædam „anima carent, ut ſaxa. Itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſci- „licet, corpus. Hoc ſi dividam, ut dicam, corpora omnia aut animata „eſſe, aut inanimata, etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus. „Dicimus enim, quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid „ergo erit, ex quo hæc diducantur„? Ipſe autem Seneca ſtatuit, hoc eſſe *Quod eſt*; nos autem dicimus eſſe ſubſtantiam.

(4) Confer S. Auguſt. l. 7. de Trin. c. 5. ubi ſcribit: „De his rebus „recte intelligitur (ſubſtantia), in quibus ſubjectis ſunt ea quæ in aliquo „ſubjecto eſſe dicuntur, ſicut color, aut forma in corpore. Corpus „enim ſubſiſtit, & ideo ſubſtantia eſt: illa vero in ſubſiſtente, atque „ſubjecto corpore, quæ non ſubſtantiæ ſunt, ſed in ſubſtantia„.

(5) Idem S. Auguſt. l. de nat. & grat. c. 54. „Subſtantiæ, *inquit*, „non per ſeipſas, ſed per ſuas qualitates, ſicut aqua, & ignis, dicun- „tur ſibi eſſe contrariæ„.

DE QUANTITATE.

641. Quantitas eſt primum accidens afficiens ſubſtantiam corpoream (1): proinde definitur: ***accidens extendens ſubſtantiam*** (2). Extenſio autem fieri poteſt vel ita ut una pars ſit alteri continua, vel ita ut una pars ſit ab altera diſcreta. Quapropter quantitas (3) recte dividitur in continuam, & diſcretam. Extenſio autem continua, vel eſt in longum tantum, & dicitur linea; vel eſt in longum, & latum, & dicitur ſuperficies; vel eſt in longum, latum, & profundum, & dicitur corpus (4). Quantitas diſcreta eſt numerus, qui dividitur in parem, & imparem. Recte igitur diſtributa eſt categoria quantitatis.

642. Sex autem recenſentur quantitatis proprietates, 1. diviſibilitas in partes. 2. Extenſio relate ad locum. 3. Impenetrabilitas. 4. Menſurabilitas. 5. Ratio æqualitatis, vel inæqualitatis. 6. Figurabilitas.

DE

---

(1) Vide S. Thom. 1. 2. q. 52. a. 1. & S. Auguſt. epiſt. 187. al. 57. c. 4. „ Cum ſit corpus, *inquit*, aliqua ſubſtantia, quantitas ejus in magnitudine molis ejus „.

(2) Loquimur hic de quantitate molis; nam quantitas ſucceſſiva, ſeu tempus, non eſt propria ſpecies quantitatis; in tempore enim nulla pars permanet.

(3) Neque hic loquimur de quantitate virtutis, quæ proprie quantitas non eſt, ſed accipitur vel ex præſtantia naturæ: vel ex duratione, aut efficacia operandi; & convenit etiam ſubſtantiis immaterialibus. Vide S. Aug. l. de quant. animæ c. 32. n. 69. ſqq. & S. Thom. 1. p. q. 42. a. 1.

(4) Corpus intellige mathematicum, non phyſicum. De utroque S. Baſilius Hom. 3. Hexaëm. n. 4. ſcribit: „ Philoſophi hoc corpus dicunt firmum, quod quaſi ſolidum eſt, & plenum, quod ita appellatur, ut a mathematico diſtinguatur. Eſt autem mathematicum, quod in ſolis conſiſtit dimenſionibus, in latitudine, inquam, ac profunditate, & longitudine „.

DE RELATIONE.

643. Relatio communiſſime accepta eſt *ordo unius rei ad aliam* (1). Dividitur in *realem*, & *rationis* (2). Realis eſt inter res, quæ naturalem ordinem habent inter ſe (3). Sic pater refertur ad filium, filius ad patrem. Relatio realis, alia vocatur *tranſcendentalis*, & *ſecundum dici*, alia *prædicamentalis*, & *ſecundum eſſe* (4). Prior eſt res abſoluta in ſeipſa, ſecundario autem ordinata ad aliud (5), ut relatio moventis, & moti (6). Poſterior eſt ipſum *accidens relativum* (7); & definitur, *accidens reale, cujus totum eſſe eſt ad aliud*. Hæc poſterior conſtituit prædicamentum relationis, & idcirco dicitur *prædicamentalis*. Nam relatio communiſſime accepta, non poteſt eſſe ſupremum genus; alioquin & Relationes Divinæ continerentur ſub genere: quod demonſtravimus (8) eſſe non poſſe. Similiter relatio quæ abſtrahit a relatione reali, & rationis, non poteſt eſſe genus ſupremum; nam ens reale, & rationis nequeunt in uno genere convenire, cum ſint primo diverſa. Relatio autem *tranſcendentalis*; cum ſit primario res abſoluta, pertinet ad cate-

tego-

(1) S. Thomas q. 7. de pot. a. 9. Qua ex definitione S. Auguſtinus l. 5. de Trin. c. 5. infert, relationem ex proprio conceptu nullam imperfectionem involvere, proindeque reperiri poſſe inter Divinas Perſonas.

(2) De relatione rationis vide quæ diximus q. 2. a. 3.

(3) Confer S. Thom. 1. p. q. 13. a. 7. & q. 28. a. 1.

(4) S. Thom. ib. q. 13. a. 7. ad 1. De utraque videri poteſt S. Auguſt. l. 5. de Trin. c. 16. ita ſcribens: „Ea ſunt accidentia relativa, quæ cum „aliqua mutatione rerum, de quibus dicuntur, accidunt. Sicut amicus relative dicitur; neque enim eſſe incipit, niſi cum amare cœperit: fit ergo aliqua mutatio voluntatis, ut amicus dicatur. Nummus autem cum dicitur pretium, relative dicitur, nec tamen mutatus eſt, cum eſſe cœpit pretium: neque cum dicitur pignus, & ſi qua ſunt ſimilia „.

(5) Dicitur *tranſcendentalis*, quia conſequitur quodlibet ens creatum; nullum enim creatum ens eſt, quod non aliquo modo referatur ad aliud.

(6) Vide S. Thom. 1. p. q. 13. a. 7. ad 1.

(7) Vid. not. 4. huj. pag.

(8) §. 497.

tegorias, ad quas res illæ abſolutæ pertinent (1). Igitur relatio quæ eſt accidens relativum, conſtituit ſupremum genus hujus categoriæ.

644. In relativis autem poſſunt conſiderari, 1. ſubjectum quod refertur, 2. terminus ad quem refertur, 3. ratio, ſeu cauſſa, & fundamentum, propter quod refertur, 4. ipſa relatio quæ in hiſce relativis primario ſignificatur. Sic pater eſt ſubjectum quod refertur ad filium; filius eſt terminus, ad quem pater refertur; generatio eſt ratio propter quam pater ad filium refertur; paternitas eſt ipſa relatio. Atqui relationes non diſtinguuntur ſpecie ex ſubjectis; poſſunt enim in uno eodemque ſubjecto reperiri plures ſpecie diverſæ relationes: igitur diſtingui debent ex terminis, & rationibus, ſive fundamentis referendi.

645. Jamvero rationes, ob quas unum ad alterum referri poteſt, ſunt 1. convenientia, vel diſcrepantia inter ſe, ſive, ut ajunt, *unitas*, *& numerus*, 2. *Actio*, vel *paſſio*. 3. Ratio *menſuræ*, *& menſurabilis* (2). Triplex eſt igitur ſpecies relationis. Et quidem ſi duo conveniunt in natura, ut duo homines, relatio dicitur *identitas*: ſi in quantitate, ut duo triangula perfecte cohærentia, relatio dicitur *æqualitas*; ſi in qualitate, ut duæ figuræ ſimiles, relatio dicitur *ſimilitudo*. Si vero diſcrepent in natura, relatio dicitur *diverſitas* (3); ſi in quantitate, *inæqualitas*; ſi in qualitate, *diſſimilitudo*.

(1) Quapropter S. Auguſtinus l.7. de Trin. c.4. „ Abſurdum eſt, *inquit*, „ ut ſubſtantia relative dicatur: omnis res ad ſeipſam ſubſiſtit „.

(2) Rationem accipe ex S. Thoma 5. Metaph. lect. 17. „ Cum relatio „ quæ eſt in rebus, conſiſtat in ordine quodam unius rei ad aliam, „ oportet, tot modis hujuſmodi relationes eſſe, quot modis contingit, „ unam rem ad aliam ordinari. Ordinatur autem una res ad aliam, „ vel ſecundum eſſe, prout eſſe unius rei dependet ab alia; & ſic eſt „ tertius modus: vel ſecundum virtutem activam, & paſſivam, ſecundum quod una res ab alia recipit, vel alteri confert aliquid; & ſic „ eſt ſecundus modus: vel ſecundum quod quantitas unius rei poteſt „ menſurari per aliam, & ſic eſt primus modus „.

(3) De relationibus *unitatis*, & *diverſitatis* loquens S. Auguſtinus ep.170. al. 66. n. 6. „ Relativa, *inquit*, aliquando eadem ſunt, aliquando „ diverſa. Eadem, ſcilicet, cum frater refertur ad fratrem, amicus ad amicum, vicinus ad vicinum, cognatus ad cognatum .... „ In

tudo (1).

646. Ad alteram ſpeciem relationis pertinet relatio cauſſæ ad effectum, & effectus ad cauſſam. Sic David dicitur pater Salomonis, quia ipſum genuit: Salomon dicitur filius Davidis, quia a Davide genitus.

647. Denique relatio potentiarum, & habituum ad objecta pertinet ad tertiam ſpeciem; ſiquidem potentiæ, & habitus menſurantur ex objectis: ex ipſis enim ſpeciem accipiunt (2).

648. Ex relationibus autem quædam ſunt *mutuæ*, quædam *non mutuæ*. Et *mutuæ* quidem dicuntur, ſi in termino reſpondet alia relatio ejuſdem ſpeciei, ut paternitati filiatio. *Non mutuæ* dicuntur, ſi in termino non reſpondet alia relatio ejuſdem ſpeciei (3).

649. Relativorum porro hæ ſunt proprietates, 1. quod inter ſe opponantur relative (4), ſed non ſint per ſe contraria. 2. Quod per ſe non ſuſcipiant magis, & minus. 3. Quod convertantur ad invicem (5). 4. Quod ſint ſimul natura, & cognitio-

---

„ In his enim quod eſt iſte ad illum, hoc eſt ille ad iſtum „. (Has relationes appellant *æquiparantiæ*.) „ Diverſa ſunt autem, ſicut pater „ ad filium, filius ad patrem, ſocer ad generum, gener ad ſocerum, „ dominus ad ſervum, ſervus ad dominum „. (Has vocant *diſquiparantiæ*.) „ Non eſt quidem hoc iſte ad illum, quod ille ad iſtum; ſed „ ambo tamen homines ſunt &c. „

(1) Hinc S. Baſilius epiſt. 8. al. 141. n. 3. docet, in Divinis Filium Patri dici non poſſe neque ſimilem, neque diſſimilem; *enimvero ſimile, & diſſimile, qualitatum habita ratione, dicuntur: Deus autem liber eſt a qualitate*.

(2) Vide S. Thom. 5. Metaph. lect. 17.

(3) Non mutua eſt relatio creaturæ ad Deum, quia licet hæc relatio ſit accidens creaturæ, nullum tamen accidens in Deo eſt, quo referatur ad creaturam, ſed ſola relatio rationis. Vide S. Thom. 1. p. q. 13. a. 7. Hinc S. Auguſtinus l. 5. de Trin. c. 16. explicat, quomodo aliqua in tempore dicantur de Deo, quin Deus mutetur, ut cum dicitur dominus creaturæ, quæ ſempiterna non eſt: „ Quod ergo, *inquit*, temporaliter dici incipit Deus, quod antea non dicebatur, manifeſtum „ eſt relative dici, non tamen ſecundum accidens Dei, quod ei aliquid „ acciderit, ſed plane ſecundum accidens ejus ad quod dici aliquid „ Deus incipit relative „.

(4) Vide Damaſcenum in Dialect.

(5) „ Omnia quæ relative dicuntur, ad invicem dicuntur „ inquit, S. Auguſtinus l. 7. de Trin. c. 1.

gnitione, hoc eſt, ſimul exiſtant, & ſimul cognoſcantur (1).

DE QUALITATE.

650. OMnis qualitatis diviſio quatuor ſpeciebus continetur, quarum prima eſt *habitus*, & *diſpoſitio*; altera, *potentia*, & *impotentia*: tertia *paſſio*, & *patibilis qualitas* (2), quarta *forma*, & *figura*. Nam *qualitas proprie importat quemdam modum ſubſtantiæ* (3). Totidem ergo debent eſſe ſpecies qualitatis, quot modis ſubſtantiæ, ſive ſubjecta affici poſſunt. Determinatio autem ſubjecti poteſt accipi, vel relate ad ipſam naturam ſubjecti: vel ſecundum actionem, & paſſionem: vel ſecundum quantitatem (4). Si conſideretur relate ad ipſam naturam ſubjecti, hæc poteſt bene, vel male ſe habere. Habitus autem, & diſpoſitio determinant ipſam naturam ſubjecti ad bene, vel male ſe habendum (5). Et quidem ſi determinatio dimoveri per

(1) Vide S. Thom. q. 7. de pot. a. 8. ad 1.

(2) Vide S. Thom. 7. Phyſ. lect. 5.

(3) Vide S. Thom. 1. 2. q. 49. a. 2. Ne autem juniores Philoſophi Scholaſticos accuſent, quod puras voces venditent, rogamus, ut legant Homiliam 6. S. Baſilii in Hexaëm. ubi n. 3. ſcribit: „ Nec cuiquam incre„ dibile videatur quod dictum eſt, lucis ſcilicet ſplendorem aliud quid„ dam eſſe; aliquid vero aliud, ipſum corpus luci ſubjectum. Primum „ quidem ex eo quod compoſita omnia ſic a nobis dividantur, & in „ recipientem ſubſtantiam, & in *qualitatem* ipſi advenientem. Quemad„ modum igitur aliud natura eſt albor, aliud corpus dealbatum: ſic „ etiam quæ modo retulimus, licet natura diverſa, tamen Creatoris „ potentia fuere conjuncta „.

(4) Vide S. Thom. 1. 2. q. 49. a. 2.

(5) S. Auguſtinus l. 83. qq. q. 73. „ Multis modis, *inquit*, habitum dici„ mus: vel habitum animi, ſicut eſt cujuſcumque diſciplinæ perceptio, „ uſu roborata, atque firmata: vel habitum corporis, ſecundum quem „ dicimus, alium alio eſſe ſucculentiorem, & validiorem, quæ magis „ proprie habitudo dici ſolet: vel habitum eorum quæ membris noſtris „ accommodantur extrinſecus, ſecundum quem dicimus veſtitum, cal„ ceatum, armatum, & ſi quod ejuſmodi eſt. In quibus omnibus ge„ neribus (ſiquidem nomen hoc dictum eſt ab illo verbo quod eſt ha„ bere) manifeſtum eſt, in ea re dici habitum, quæ accidit alicui, „ ita ut eam poſſit etiam non habere „.

per ſe (1) difficiliter poſſit, dicitur *habitus* (2). Si autem ea determinatio dimoveri facile poſſit, dicitur *diſpoſitio*. Habemus igitur primam qualitatis ſpeciem, quæ rurſus dividitur: nam habitus alius eſt infuſus, ut habitus virtutum Theologicarum, Fidei, Spei, & Caritatis; alius eſt acquiſitus, qui vel eſt intellectualis, vel moralis. Intellectualis quintuplex eſt, ut ſupra diximus (3). Moralis dividitur in virtutes cardinales, Prudentiam, Juſtitiam, Temperantiam, Fortitudinem, & in vitia ipſis oppoſita. Diſpoſitio autem alia eſt ſpiritualis, ut opinio: alia corporalis, ut ſanitas.

651. Jamvero determinatio ſubjecti ſecundum actionem, & paſſionem, pertinet ad ſecundam, & tertiam ſpeciem qualitatis. Secundum actionem quidem: nam ut ſubjectum operetur, debet eſſe inſtructum vi, & facultate operandi, ſive *principio proximo operativo*. Hæc facultas ſi plurimum valeat, dicitur *potentia* (potentia, inquam activa) (4): ſi parum, dicitur *impotentia*, ſeu *tenuis potentia*. Utraque autem dividitur in plures ſpecies, vegetandi, ſentiendi, intelligendi, appetendi, movendi, &c. (5).

652. Si autem determinatio ſubjecti ſit ſecundum paſſionem, habetur tertia ſpecies qualitatis. *Paſſio* autem dicitur

1. quæ-

---

(1) *Per ſe*, inquam; nam ex conditione ſubjecti aliquando habitus facile dimovetur. Sic habitus ſcientiæ, dum non excolitur, amittitur.

(2) Hinc Cicero Top. 1. *Habitus*, ait, *in aliqua perfecta, & conſtanti animi, aut corporis abſolutione conſiſtit*. Verum habitus corporis proprie habitus non ſunt, ut not. 5. pag. præc. animadvertimus cum S. Auguſtino, cui S. Thomas ſubſcribens, ait q 10. de ver. a. 2. „ Ea quæ ſuperadduntur „ in potentiis ſenſitivis, non ſuperadduntur per modum habitus, ſed per „ modum paſſionis. In potentiis vero intellectivis animæ per modum habitus; quia ſenſitiva pars agitur inſtinctu naturæ magis, quam agat; „ intellectiva vero pars eſt domina ſui actus; & ideo competit ei habere promptitudinem ad actus, ut poſſit operari, cum libet „.

(3) §. 184.

(4) Vide S. Auguſtinum l. de nat. & grat. c. 45. ſqq. & S. Gregorium Nyſſenum l. 12. con. Eunomium, ubi ſic habet: „ In iis quibus ineſt „ a natura efficiendi vis & facultas, alterum *potentia* conſideratur, alterum, ſecundum actus expletionem. Quemadmodum exempli gratia, „ navium fabricatorem ſemper eſſe potentia dicimus eum, qui ædificandæ navis arte præditus eſt; operari vero, cum in operibus ipſis ſuam „ oſtendit ſcientiam „.

(5) Confer S. Thom. 2. de anima lect. 12.

1. quæcumque receptio (1), ſic vero pertinet ad aliam categoriam, de qua infra. 2. cum in ſubjecto recipitur aliquid cum abjectione alterius rei, quæ ipſi convenit ex natura, vel ex propria inclinatione: ſic pati dicitur qui infirmatur, quia abjicitur ſanitas. 3. cum abjicitur aliquid quod ſubjecto non convenit, & ſic pati dicitur etiam qui ſanus evadit, ægritudine abjecta (2). 4. ſumitur pro motibus appetitivis, quibus animal proſequitur bonum, & averſatur malum; & ſic amor, ira, odium dicuntur paſſiones (3). 5. accipitur paſſio pro qualibet qualitate alterante ſubjectum, quæ quidem ſi cito tranſit, ut rubor ex verecundia, dicitur *paſſio*; ſi diu perſeverat, ut pallor ex temperamento, dicitur *paſſibilis qualitas* (4). Poſtremo modo accepta paſſio conſtituit hanc tertiam ſpeciem, qua continentur omnes ſenſibiles qualitates alterantes ſubjectum, ut calor, frigus &c.

653. Denique determinatio ſubjecti ſecundum quantitatem pertinet ad quartam ſpeciem qualitatis, ſcilicet, ad *formam*, & *figuram*. Ac figura quidem conſequitur quantitatem molis; figura enim eſt, quæ termino, vel terminis continetur (5): nulla autem quantitas eſt quæ non aliquibus terminis contineatur. Figurarum porro multæ ſunt ſpecies, circuli, parallelogrammi &c. Forma vero hic accipitur non pro forma naturali, ſed pro ea quam artifex ponit in materia ſubjecta, diſponendo ejus partes ex regulis artis (6).

(1) Sic intellectio quandoque dicitur paſſio, non quod vera actio non ſit, ſed quia in intellectu recipitur.

(2) Vide S. Thom. 1. 2. q. 22. a. 1.

(3) Vide S. Auguſt. l. 9. de Civ. c. 4.

(4) Hanc poſteriorem idem S. Auguſtinus l. 5. con. Julian. c. 18. vocat *affectionalem qualitatem*; priorem vero illam, *affectionem*. „ Quantum „ ad animum attinet: affectio eſt timere, affectionalis qualitas, timi„ dum eſſe. Sic aliud eſt iratus, aliud iracundus; aliud ebrius, aliud „ ebrioſus. Illæ affectiones, iſtæ affectionales ſunt qualitates. Quantum „ autem ad corpus, ſic aliud eſt pallens, aliud pallidus; aliud rubens, „ aliud rubicundus, & ſi qua hujuſmodi, quorum plurimis deſunt uſitata „ vocabula „. Vide S. Thom. 3. p. q. 63. a. 2. ad 2.

(5) S. Thom. 7. Phyſ. lect. 5.

(6) Vide S. Thom. 1. 2. q. 49. a. 2.

654. Qualitatum hæ recenſentur proprietates, 1. habere contrarium, 2. ſuſcipere magis & minus, 3. fundare rationem ſimilitudinis, vel diſſimilitudinis. Hæc tertia proprietas convènit omnibus ſpeciebus. Prima, & ſecunda conveniunt primæ, & tertiæ ſpeciei.

DE ACTIONE, ET PASSIONE.

655. CUM aliquid fit, effectus émanat ab agente, & in ſubjecto recipitur. Emanatio dicitur *actio*; receptio dicitur *paſſio*; fieri dicitur *motus*, vel *mutatio*; motus quidem, ſi effectus producitur in tempore, mutatio ſi producitur in inſtanti. *Agens* vero eſt cauſſa efficiens, quæ ſi agit virtute propria, dicitur cauſſa *principalis*; ſi agit virtute alterius, dicitur *inſtrumentalis*. Itaque *actio* eſt emanatio effectus ab agente: *paſſio* eſt receptio effectus in ſubjecto (1).

656. Actio autem quandoque producit effectum in alio ſubjecto extra ipſum agens, ut urere, ſecare, &c. quandoque manet in ipſo agente, ut intelligere, velle, &c. Prior vocatur *actio tranſiens*; poſterior, actio immanens (2). Hæc autem aliquando ita manet in agente, ut nihil extra producat, & dicitur *formaliter immanens*; aliquando ita manet in agente, ut nihilominus producat aliquid extra ipſum agens, ut eſt actio qua Angeli movent corpora, & vocatur *virtualiter tranſiens*. Actiones immanentes ſunt intellectio, appetitio, ſenſatio, vegetatio. Actiones tranſeuntes, aliæ quidem ſunt naturales, illæ nimirum quibus ſubſtantiæ, vel accidentia producuntur; aliæ artificiales, quibus pro diverſitate artium diverſa opera artificioſe fiunt.

DE

(1) Vide S. Thom. in 1. d. 8. q. 4. a. 3. ad 3.

(2) Vide S. Thom. 1. p. q. 18. a. 3. ad 1. Confer etiam S. Auguſtinum in illud Pſal. 126. *Ita filii excuſſorum*, ſcribentem: „ Qui excutit, aut ſe „ excutit, aut aliquid aliud: ſi aliquid aliud excutiat, excutiens eſt, „ excuſſus non eſt: ſi autem ſe excutiat, & excutiens eſt, & excuſſus. „ Intendite, hoc planius dicam, ſi potuero. Si aliud excutiat, excu- „ tiens eſt, non excuſſus: ſi ab alio excutiatur, excuſſus eſt, non ex- „ cutiens: ſi autem excutiat ſeipſum, excutiens eſt, quia excutit ſe; & „ excuſſus, quia excutitur a ſe „.

DE RELIQUIS CATEGORIIS.

657. UBI communiſſime acceptum ſignificat præſentiam rei in loco; quæ quidem præſentia non ſolum creatis rebus, ſed etiam Deo convenit, qui ob ſuam immenſitatem eſt ubique præſens. *Ubi* creatarum rerum dividitur in *ſpirituale*, ſeu *definitivum*, & *corporale*, ſive ut vocant, *circumſcriptivum*. *Ubi* vero ſpirituale aliud eſt Angelicum, ſive præſentia Angelorum in loco, in quo aliquid extra operantur (1); aliud eſt animæ humanæ in corpore quod informat. Accedit *ubi Sacramentale* quo Chriſtus ineffabili modo eſt realiter præſens in Euchariſtia ſub ſpeciebus panis, & vini (2). Hæ autem ubicationes ad hanc categoriam non pertinent (3). Itaque *ubi circumſcriptivum* dumtaxat, ſive proportio locati ad locum (4), eſt hujus categoriæ genus ſupremum. *Quid enim*, ut ait S. Auguſtinus (5), *poteſt contineri loco, niſi corpus*? Dividitur autem *ubi circumſcriptivum* pro diviſione locorum, nimirum, surſum, deorſum, ante, retro, dextrorſum, ſiniſtrorſum.

658. *Situs* aliud non eſt, quam poſitio, ſive ordo partium corporis ſecundum locum (6). Partes autem corporis poſſunt eſſe poſitæ in loco, vel ſecundum ordinem a natura præſtitutum, vel præter hujuſmodi ordinem. Quare ſitus alius eſt *naturalis*, ut quod in homine caput ſit pars ſuperior; Deus enim.

---

(1) Vide S. Thom. 1. p. q. 52. a. 1. ſtatuentem differentiam inter ubi *definitivum* Angelorum, & ubi *circumſcriptivum* corporum.

(2) Confer S. Thom. 3. p. q. 76. a. 5. ad 1. quo loco ponit differentiam inter ubi *ſacramentale*, & ubi *definitivum*.

(3) „ Quis idoneus eſt (inquit S. Auguſtinus Tract. 111. in Joan. n. 3.) „ loca iſta, vel quæ ſunt in locis iſtis, ſine ſpatioſis capacitatibus, & „ ſine corporeis molibus cogitare „? Nam ut idem S. Auguſtinus advertit Epiſt. 140. al. 120. c. 23. n. 57. „ Localia ſpatia non occupant, niſi „ corporum moles. Non eſt hoc ſpiritus vitæ, non eſt hoc anima rationalis, multo minus Deus omnium benigniſſimus conditor „.

(4) Vide S. Thom. 5. Metaph. lect. 9.

(4) Ser. 50. al. 15. de diverſis, c. 9.

(6) Vide S. Thom. 5. Metaph. lect. 17.

Os homini ſublime dedit, Cœlumque videre:

Alius eſt *præternaturalis*, ut ſi brachium luxetur.

659. Proportio rei exiſtentis ad tempus, a quo menſuratur, dicitur *quando* (1). Species ejus ſunt heri, cras, hodie &c. Tempus autem differt ab æternitate, & ab ævo; ab æternitate quidem, quia æternitas non habet neque initium, neque terminum, ſed eſt tota ſimul (2). Ab ævo autem, quia ævum eſt menſura creaturæ, quæ *habet initium, & non habet terminum* (3), cujuſmodi eſt duratio Angelorum, & animarum rationalium. Tempus vero eſt menſura rerum, quæ habuerunt initium, & terminum ſunt habituræ, hoc eſt, rerum omnium corruptioni obnoxium, ideoque mutabilium tam ſecundum operationem, quam ſecundum eſſe (4).

660. Denique cum *habitus* ſignificet ordinem indumenti ad indutum, ejus categoria dividitur pro diverſitate indumentorum (5).

616. Ad primum dicimus, ſubſtantiam dividi non poſſe in cogitantem, & extenſam; nam licet cogitare ſit proprietas ſubſtantiæ ſpiritualis, & extenſio ſit proprietas ſubſtantiæ corporeæ, non ſunt tamen differentiæ eſſentiales dividentes ſubſtantiam; nam neque eſſentia ſubſtantiæ ſpiritualis in actuali cogitatione, neque eſſentia corporis phyſici in actuali extenſione poſita eſt, ut alibi oſtendemus.

662 Ad ſecundum reſpondemus, non omne vivens poni ſub corpore, ſed vivens per animam, ſeu quod conſtituitur ex corpore, & anima. Angeli autem viventes ſunt, non ea vita quæ eſt ab anima, ſed per ſuam ſubſtantiam, cui convenit agere ſe ad operationem (6).

663. Ad tertium concedimus, omne vivens per animam habere corpus; negamus vero, omne vivens eſſe corpus: quia non

---

(1) Vide S. Thom. 3. phyſ. lect. 5.

(2) S. Auguſtinus in Pſal. 109. n. 16. „ Noli, *inquit*, quærere quando; „ æternitas non habet quando. Quando, & aliquando verba ſunt tempo- „ rum „.

(3) S. Auguſt. l. 4. de Gen. ad litt. c. 18. n. 32.

(4) S. Thom 1. p. q. 10. a. 5.

(5) Vide S Thom. 11. Metaph. lect. 12.

(6) Vide S. Thom. 1. p. q. 18. a. 2.

non omne quod vivit, per animam vivit; anima enim, & Angeli vivunt per propriam ſubſtantiam, quatenus ſe agunt ad operandum. Quare autem ſubſtantia dividi non poſſit in mentem, & corpus, dictum eſt ſupra (1).

QUÆSTIO XIII.

De Hypotheoriis.

664. Hypotheoriis, quæ vulgo *Poſtprædicamenta* dicuntur, quidam continentur modi diverſa rerum genera conſequentes (2). Hi autem modi quinque recenſentur, 1. *oppoſitio*, 2. *prioritas*, 3. *ſimultas*, 4. *motus*, 5. *modus habendi* (3). De motu copioſe agemus in Phyſica. De reliquis modo, ac 1. de oppoſitionis diviſione; 2. de ſimultate, & prioritate. Deinde agemus de modis.

Aa 3 AR-

(1) §. 632.

(2) Confer S. Thom. 1. 2. q. 49. a. 1.

(3) Boëtius in Ariſtotelis Prædicamenta l. 2. c. 10. quamquam refert, Andronicum non putare hanc de Poſtprædicamentis adjectionem Ariſtoteli eſſe adſcribendam, nihilominus ait: „ Porphyrius hanc adjectionem „ vacare, & carere ratione non putat; cujus hanc prodidit cauſam. „ Ut enim multa ſunt, quæ quod communibus conceptionibus non ſeſe „ ſuggererent, in hujus libri principiis ab Ariſtotele prædicta ſunt, ut „ de æquivocis, & univocis, & denominativis, & de iis omnibus uſque „ ad ſubſtantiæ diſputationem, quæ ad ipſorum commentorum utilitatem „ cognitionemque prædicta ſunt; ita & quædam fuiſſe, quæ eſſent qui„ dem in communibus ſenſibus, egerent tamen utilioris diviſionis mo„ do; hæc diligenter ſuppoſita ſunt, ut quid eſſent, prope teneretur, „ ne falſis opinionibus trnductus audientis animus luderetur „. Qua ſane Porphyrii ratione præoccupata jampridem fuit inſtantia Gaſſendi Ariſtoteleis exprobrantis l. 2. Exerc. 3. quod male diviſerint ens in decem categorias, propterea quod præter illas decem, & Anteprædicamenta, & Poſtprædicamenta probentur; minime animadvertens, tam illa, quam iſta ad Prædicamenta reduci; illa quidem tamquam principia; iſta vero tamqnam adiectiones rerum in diverſis Prædicamentis poſitarum. Quemadmodum neſciſſe videtur, quænam ſint, & dicantur *tranſcendentia*. Si enim tenuiſſet, *tranſcendentia* dici, quæ per omnia genera veluti divagantur, non auſus fuiſſet ſcribere: *Audio eſſe quædam tranſcendentia, quæ categoriæ nullis catenis ſtringere, ac tenere valeant.*

ARTICULUS I.

Utrum oppoſitionis diviſio ſit adæquata.

665. OPpoſitio repugnantiam quamdam præſefert inter ea quæ invicem opponuntur: quæ quidem debent eſſe diſtincta; nulla enim res ſibi ipſi repugnat (1). Quadruplex eſt oppoſitio, 1. relativa, 2. contraria, 3. privativa. 4. contradictoria.

666. Ac relativa quidem, eſt *repugnantia inter duo, eo quod unum refertur ad aliud*. Sic pater opponitur filio (2). Eſt autem hæc oppoſitio omnium minima: non enim deſtruit alterum extremum, ſed tantummodo diſtinguit unum extremum ab altero; atque invenitur inter Divinas Perſonas, quæ per oppoſitionem relativam diſtinguuntur inter ſe (3).

667. Oppoſitio contraria, eſt *repugnantia inter duas formas ejuſdem generis proximi, quæ ab eodem ſubjecto mutuo ſe expellunt*, ut inter calorem, & frigus. Proinde ea dicuntur contraria, quæ ſub eodem genere proximo (4) maxime diſtant, & mutuo ſe deſtruunt (5).

668. Privativa oppoſitio eſt *repugnantia inter formam, ejuſque carentiam in ſubjecto apto ad illam habendam*, ut inter viſionem, & cæcitatem (6). Differt autem negatio a privatione, quod negatio ſit carentia formæ in ſubjecto minime apto ad illam habendam, ut cæcitas in lapide. Privatio vero duplex eſt: una quidem quæ tollit actum, non potentiam, ut tenebræ, quæ auferunt præſentiam lucis in aere; altera, quæ

(1) Vide S. Thom. 1. p. q. 28. a. 3.

(2) Vide S. Thom. Opuſc. 37. c. 1.

(3) S. Thom. 1. p. q. 40. a. 2.

(4) *Proximo*, inquam, ut calor, & frigus; nam ſi diſtent in genere remoto, ut lapis, & homo, diſparata dicuntur, non oppoſita.

(5) S. Auguſtinus Enchir c. 14. „ Nullus cibus, *inquit*, ſimul dulcis, „ & amarus: nullum corpus ſimul ubi album, ibi & nigrum, nullum „ ſimul ubi deforme, ibi & formoſum „.

(6) Vide S. Auguſt. l. de nat. boni, c. 16.

quæ tollit ſimul actum, & potentiam, ut cæcitas. Ab iſta ad formam non eſt naturaliter reditus, bene vero ab illa (1). Etſi vero privatio ſecundum ſe non ſuſcipiat magis, & minus: eſt enim carentia formæ: nihilominus prout forma ei oppoſita poteſt ſuſcipere magis, & minus, etiam privationes dicuntur majores, vel minores. Sic tenebræ aliquando majores, aliquando minores ſunt pro majori, vel minori lucis defectu (2).

669. Denique oppoſitio contradictoria eſt *repugnantia inter ens, & non ens*; eſtque propterea omnium maxima, nec habet medium, quod eſſe non poteſt inter ens, & non ens.

670. Videtur autem hujuſmodi diviſio redundare, I. quia in qualibet oppoſitione unum oppoſitum habet negationem alterius: ſic cæcus eſt non videns: pater eſt non filius. Ergo una tantum eſt oppoſitio contradictoria.

671. II. Eadem diviſio videtur eſſe diminuta: nam præter recenſitas oppoſitiones, eſt etiam oppoſitio ſubcontraria, & ſubalterna.

Nam

Propoſitio. *Diviſio tradita oppoſitionis ſufficiens eſt, & adæquata.*

672. PRob. ratione S. Thomæ (3). Unum alteri opponitur, vel ratione ordinis, vel ratione remotionis. Si ratione ordinis, habetur oppoſitio relativa; in relativis enim unum non poteſt eſſe alterum, alioqui nulla eſſet relatio: quandoquidem nulla res ad ſeipſam refertur. Si ratione remotionis, id poteſt tripliciter contingere; aut enim unum ita removet alterum, ut nihil relinquat, & habetur oppoſitio contradictoria: aut relinquit ſubjectum dumtaxat, & habetur oppoſitio privativa; aut relinquit ſubjectum, & genus, & habetur oppoſitio contraria; nam contraria non ſolum ſunt in eodem ſubjecto, ſed in eodem genere proximo, ut dictum

(1) Vide S. Thom. 8. Metaph. lect. 4.
(2) Vide S Thom. 1. p q. 11. a. 4 ad 1.
(3) 5. Metaph. lect. 12.

eſt (1). Diviſio ergo oppoſitionis ſufficiens eſt, & adæquata (2).

673. Ad primum neg. conſeq. nam ex antecedente ſolum infertur, contradictionem aliquo modo includi in aliis oppoſitionibus (3).

674. Ad ſecundum dicimus, oppoſitionem ſubcontrariam, & ſubalternam locum habere tantummodo in propoſitionibus; hic autem loquimur de oppoſitione rerum.

ARTICULUS II.

Utrum in iis quæ ſunt ſimul, unum poſſit eſſe altero prius.

675. PRioritas, & ſimultas quintuplex eſt, 1. ordinis, 2. dignitatis, 3. temporis, 4. naturæ, 5. ſecundum exiſtendi conſequentiam.

676. Ordine priora dicuntur illa, quorum unum præcedit alterum, vel ſecundum poſitionem, ſicut punctum dicitur prius linea, & linea prior ſuperficie, & binarius prior ternario,

---

(1) §. 667.

(2) Quare Archytas, referente Simplicio, ajebat: „ Et lege, & natura opponi invicem dicuntur contraria, veluti bonum malo, & ſanum ægro, & verum falſo. Quædam ut habitus privationi, ut vita morti, & viſio cæcitati, & ſcientia oblivioni. Quædam ut quæ ad aliquid quodammodo ſe habent, ut duplex dimidio, princeps ſubdito, & dominus ſervo. Alia ut affirmatio negationi, veluti, hominem eſſe, & hominem non eſſe, & probum eſſe, & non eſſe „.

(3) Id S. Thomas explicat 10. Metaph. lect. 6. „ Cum quatuor modis aliqua alicui opponantur: uno modo ut contradictio, ſicut ſedens non ſedenti: alio modo ut privatio, ſicut cæcus videnti: tertio modo ut contrarietas, ſicut nigrum albo: quarto modo ad aliquid, ſicut filius patri. Inter iſta quatuor genera oppoſitionis primum eſt contradictio. Cujus ratio eſt, quia contradictio includitur in omnibus aliis tamquam prius, & ſimplicius. Oppoſita enim ſecundum quodcumque oppoſitionis genus, impoſſibile eſt, ſimul exiſtere. Quod quidem contingit ex hoc, quod unum oppoſitum de ſui ratione habet negationem alterius. Sicut de ratione cæci eſt, quod ſit non videns: & de ratione nigri, quod non ſit album: & ſimiliter de ratione filii eſt, quod non ſit pater ejus cujus eſt filius „.

rio; vel ſecundum cognitionem, ſicut principia ſunt priora conclusionibus; vel ſecundum rationem cauſſæ: hæc enim ordine præcedit effectum. Ordine autem dicuntur eſſe ſimul, quæ ſunt ejuſdem ordinis, ut ſpecies contentæ ſub eodem genere (1).

677. Priora dignitate dicuntur illa, quorum unum excellentia præcedit alterum, ſicut Rex primus eſt in Republica. Ea vero quæ ſunt ejuſdem præſtantiæ, dicuntur eſſe ſimul dignitate (2).

678. Tempore priora ſunt illa, quorum unum præcedit alterum duratione: quæ vero non ſeſe invicem duratione præcedunt, dicuntur eſſe ſimul tempore. Hinc priora tempore dicuntur non ea tantum, quæ non eodem tempore exiſtunt; ſed etiam ea, quorum unum fuit altero prius, ut in præteritis factis; bellum enim Trojanum fuit prius bellis Romanorum: & ſimiliter ea, quorum unum prius altero continget, licet utrumque ſit futurum: ſicut feſtum futuri Paſchatis dicitur prius feſto futuro Pentecoſtes, cum tamen utrumque ſit futurum (3).

679. Jamvero prioritas naturæ eſt inter ea, quæ tempore quidem ſunt ſimul, at unum pendet ab altero tamquam a cauſſa: ſicut ſol dicitur natura prior luce, quia licet numquam ſit ſol ſine luce, eſt tamen cauſſa lucis (4). Simultas autem naturæ eſt inter ea quæ ſeſe mutuo ponunt, & deſtruunt, ſcilicet, inter relativa, quorum unum ſine alio nec eſſe, nec concipi poteſt (5).

680. De

(1) Vide S. Thom. 1. p. q. 42. a. 3.
(2) Vide S. Thom. 5. Metaph. lect. 13.
(3) Vide S. Thom. ibid.
(4) Eunomium refellens S. Baſilius l. 1. adv. ipſum num. 20. „ Illud „ vero, *inquit*, aut non intellexit, aut ultro occuluit, quoddam ordinis „ eſſe genus, non noſtra conſtitutum ordinatione, ſed ipſa neceſſitudine „ naturali contingens, quo ſe modo habent ignis, & lux, quæ ex ipſo „ eſt. Nam in iis cauſſam priorem eſſe dicimus: poſterius vero id quod „ ab ipſa eſt, non intervallo hæc a ſe invicem dirimentes, ſed cogita„ tione cauſſam ante effectum intelligentes „. Et Nazianzenus Orat. 35. „ Perſpicuum eſt, *ait*, cauſſam non omnino antiquiorem eſſe iis quorum „ cauſſa eſt; neque enim ſol lucem tempore antecedit „.
(5) Omnes modi prioris, & poſterioris, ut advertit S. Thomas 5. Meteph. lect. 13. ad hunc unum reduci poſſunt, quod prius poſſit eſſe ſine

680. Denique priora ſecundum exiſtendi conſequentiam ea dicuntur, quorum unum infert exiſtentiam alterius, hoc vero non infert illius exiſtentiam: ſic homo infert animal, non econtra; nam ſpecies non reciprocatur cum genere, ut dictum eſt (1). Ea vero, quorum exiſtentia mutuo infertur, dicuntur eſſe ſimul ſecundum exiſtendi conſequentiam; ſicut enim valet, eſt homo, ergo eſt animal rationale; ita, eſt animal rationale, ergo eſt homo (2).

681. Videtur autem, fieri non poſſe, ut eorum quæ ſunt ſimul, unum ſit altero prius, I. quia proprietas, & ſimultas opponuntur: ſed oppoſita nequeunt eſſe ſimul, ut dictum eſt (1). Ergo.

682. II. Si in iis quæ ſunt ſimul, unum poſſet eſſe altero prius, eſſent, & non eſſent ſimul: quod contradictionem involvit.

Propoſitio. *I. Fieri non poteſt, ut in iis quæ ſunt ſimul, unum ſit altero prius in eodem genere ſimultatis, & prioritatis. II. Bene vero in diverſo genere.*

683. PRob. 1. p. Si duorum quæ ſunt ſimul, unum poſſet eſſe altero prius in eodem genere ſimultatis, & prioritatis, eſſent, & non eſſent ſimul ſecundum eamdem rationem; eſſent quidem ex hypotheſi; non eſſent, quia unum eſſet altero prius. Hæc autem contradictoria ſunt. Quare in iis quæ ſunt ſimul tempore, vel natura, unum non poteſt eſſe prius altero, tempore, vel natura.

684. Prob. 2. p. Si prioritas, & ſimultas ſunt diverſi generis, nulla ſequitur contradictio ex hoc quod eorum quæ ſunt

ſimul,

ſine poſteriori, neqnaquam poſterius ſine priori. Quæ ratio eſt, cur in Divinis Perſonis nulla ſit prioritas ne quidem originis; numquam enim *ſolus Pater ſine Verbo fuit*, ut ait Chryſoſtomus Hom. 3. in Joan. nec Pater, & Verbum ſine Spiritu Sancto. Vide S. Thom. 1. p. q. 33. a. 1. ad 3.

(1) §. 510.

(2) Vide S. Thom. 5. Metaph. lect. 13.

(3) §. 665.

ſimul, unum ſit altero prius; non enim id eſt ſecundum eamdem, ſed ſecundum diverſam rationem: ſic autem tollitur contradictio. Quare duorum quæ ſunt ſimul tempore, unum poteſt eſſe natura prius altero (1). Et per hæc patet reſponſio ad objecta.

QUÆ-

(1) Id S. Auguſtinus egregie explicat l. 12. Confeſſ. c. 29. petito exemplo ex ſono, & cantu, qui quidem tempore ſunt ſimul, & nihilominus ſonus præcedit cantum natura, ſive ut S. D. ait *origine*. „ Quis ſic acu„ tum cernat animo, ut ſine labore magno dignoſcere valeat, quomodo „ ſit prior ſonus, quam cantus. Ideo quia cantus eſt formatus ſonus, „ & eſſe utique aliquid non formatum poteſt, formari autem quod non „ eſt, non poteſt. Sic eſt prior materies, quam id quod ex ea ſit: non „ ideo prior, quia ipſa efficit, cum potius fiat; nec prior intervallo „ temporis. Neque enim priore tempore ſonos edimus informes ſine can„ tu, & eos poſteriore tempore in formam cantici coaptamus, aut fin„ gimus, ſicut ligna quibus arca, vel argentum quo vaſculum fabrica„ tur. Tales enim materiæ tempore etiam præcedunt formas rerum quæ „ fiunt ex eis. At in cantu non ita eſt; cum enim cantatur, auditur „ ſonus ejus; non prius informiter ſonat, & deinde formatur in cantum. „ Quod enim primo utcumque ſonuerit, præterit; nec ex eo quidquam „ quod reſumtum arte componas: & ideo cantus in ſono ſuo vertitur, „ qui ſonus ejus, materies ejus eſt. Idem quippe formatur, ut ſit cantus; „ & ideo ſicut dicebam, prior materies ſonandi, quam forma cantandi: „ non per faciendi potentiam prior (*ideſt in genere cauſſæ efficientis*); ne„ que enim ſonus eſt cantandi artifex, ſed cantanti animæ ſubjacet ex cor„ pore de quo cantum faciat. Nec tempore prior; ſimul enim cum can„ tu editur. Nec prior electione (*ideſt dignitate*); non enim potior ſo„ nus, quam cantus; quandoquidem cantus eſt non tantum ſonus, verum „ etiam ſonus ſpecioſus. Sed prior origine (*ſive natura*), quia non can„ tus formatur, ut ſonus ſit, ſed ſonus formatur, ut cantus ſit „. Ex quibus conſequitur, duorum quæ ſunt ſimul tempore, unum poſſe eſſe altero prius in diverſo genere cauſſæ; ſicut ſonus ut materies cantus, eſt prior cantu; cantus ut forma ſoni, eſt prior ſono; tempore autem ſonus & cantus ſimul ſunt.

QUÆSTIO XIV.

De ideis modorum.

685. UT completa ſit tractatio idearum relatarum ad objecta, reſtat agendum de modis. De his autem tria quæremus, 1. de eorum diſtinctione a re cujus ſunt modi. 2. de eorum diſtinctione ab accidentibus, 3. de genere, ad quod reducuntur.

ARTICULUS I.

Utrum modi diſtinguantur a re, cujus ſunt modi.

686. MOdus, ut habet S. Thomas (1), menſurationem quamdam ſignificare videtur (2). Menſuratio autem poteſt eſſe, vel in ſubſtantia, vel in accidentibus; & idcirco, ut idem S. Thomas docet (3), modus alius eſt ſubſtantialis (4), alius accidentalis (5). Rurſus menſuratio vel poteſt eſſe intrinſeca, vel extrinſeca; quapropter modus alius eſt intrinſecus, ut curvitas in tibia; alius extrinſecus, ut quod columna ſit mihi dextera, vel ſiniſtra. Modi autem intrinſeci, vel ſunt abſoluti, ut rectitudo, aut curvitas lineæ; vel ſunt reſpectivi (6), five,

---

(1) In 3. d. 27. q. 3. a. 3.

(2) Quare S. Auguſtinus l. 4. de Gen. ad litt. c. 3. *Menſura*, inquit, *omni rei modum præfixit*.

(3) De ver. q. 21. a. 6. ad 5.

(4) Hoc ſenſu S. Auguſtinus l. de nat. boni con. Manichæos c. 21. de omnibus quæ a Deo facta ſunt, ait: *Ipſa etiam ſub Deo, qui omnia in menſura, & in numero & pondere diſpoſuit, neceſſe eſt, ut aliquo modo cohibeantur*.

(5) Cicero l. 2. de nat. Deor. 50. *Solis*, inquit, *acceſſus, & receſſus, frigoris, & caloris modum temperant*.

(6) Lockius, quem poſteriores Logici, qui a Peripateticis receſſerunt, ſequuti ſunt, Eſſai &c. l. 2. c. 12. §. 3. omnes ideas ad tria capita revocat, 1. modorum, 2. ſubſtantiarum, 3. relationum. Sed mala diviſio eſt; nam quæ eſt ratio, quare relationes non debeant revocari ad mo-

ſive, ut ajunt, *connotativi*, ut reſpectus ſcientiæ ad objectum. Denique modi alii ſunt poſitivi, ut intenſio caloris; alii negativi, ut caloris remiſſio (1).

687. Videntur autem modi eſſe indiſtincti a re, cujus ſunt modi, I. nam modus nihil eſt aliud, quam ipſa rei entitas hoc modo ſe habens.

688. II. Modus ſine re eſſe non poteſt; neque enim poteſt eſſe intentio v. g. caloris ſine ipſo calore.

Propoſitio. *I. Modi intrinſeci poſitivi abſoluti diſtinguuntur a re cujus ſunt modi. II. Modi negativi nihil rei addunt præter negationem. III. Modi extrinſeci nihil ponunt in re, ſed circa rem. IV. Denique modi reſpectivi ſunt aliquid diſtinctum a re, ſi in ipſa rei natura non includantur.*

689. PRob. 1. p. Ea inter ſe diſtinguuntur, quorum unum ſine altero eſſe poteſt; nam aliter idem poſſet eſſe ſine ſe ipſo. Sed poteſt res eſſe ſine modis intrinſecis poſitivis abſolutis: ſic calor poteſt eſſe, quin ſit intenſus. Ergo.

690. Prob.

---

modos? Cum enim modi ex ipſo Lockio ib. §.4. ſint affectiones ſubſtantiæ; ſubſtantia autem affici poſſit, & in ſeipſa, & reſpectu alterius ſubſtantiæ: evidens eſt ex principiis Lockii, relationes revocari debere ad modos. Peccat igitur diviſio Lockii contra regulas Logicæ.

(1) Genuenſis Art. Log. Crit. l. 2. c. 10. § 8. modos dividit in ſimplices, & compoſitos. Inter ſimplices collocat *figuram*, *colorem*, *odorem*; inter compoſitos, *amorem*, *odium*, *miſericordiam*. Rationem reddit, quia illa unum tantum modum ſignificant, iſta plures ſimul modos complectuntur. Rogamus, ut nos doceat, ecqui ſint iſti plures modi, quos complectuntur *amor*, *odium*, *miſericordia*. Amor, inquit vix poteſt definiri. Quid erit hinc conſequens? Ceteri amorem facile definierunt. Id ſi Genuenſis ignoravit, cur amorem, cujus naturam neſciebat, repoſuit inter modos compoſitos? Sed amor, inquit ib. §. 10. pro rerum quæ amantur, veritate varius eſt. Anne figuræ pro varietate linearum, & angulorum, non ſolum variæ, ſed infinitæ ſunt? Anne color varius eſt pro varietate refractionis lucis? Quid ergo malum: figura, & color erunt modi ſimplices, non item amor, qui ſimpliciſſimus in ſe eſt, & unam tantum diviſionem patitur, ſcilicet, amoris amicitiæ, & concupiſcentiæ? Sed egregius Philoſo-

690. Prob. 2. p. Negatio non eſt ens, ſed entis carentia. Igitur modi negativi nihil addunt rei poſitivum, ſed ſolam negationem; ſic calori nihil additur, cum ex intenſo fit remiſſus, ſed potius aliquid ei detrahitur.

691. Prob. 3. Si modi extrinſeci aliquid in re ponerent, jam eſſent intrinſeci. Eſſent igitur, & non eſſent intrinſeci: quod fieri non poteſt.

692. Denique ſi modi reſpectivi non includuntur in ipſa rei natura, res igitur ex ſeipſa alteram non reſpicit: ut ergo alteram reſpiciat, neceſſe eſt aliquid addi; niſi enim aliquid adderetur, numquam ex ſeipſa alteram reſpiceret. Si autem res ex ſui natura alteram reſpiciat, non oportet, aliquid addi: nam quod ex ſe tale eſt, non eget altero, ut tale fiat.

693. Ad primum dicimus, non poſſe rei entitatem hoc modo ſe habere, niſi aliquid addatur: nam ſi nihil accedat, erit ſola entitas rei, quæ proinde non hoc potius quam illo modo ſe habebit.

694. Ad ſecundum dicimus, ex quo modus eſſe non poteſt ſine re, id tantum ſequi, modum, ſcilicet, neceſſario pendere a re; non autem ſequi, eſſe a re indiſtinctum. Sane creaturæ eſſe non poſſunt ſine Creatore: quis autem dixerit, creaturas a Creatore non eſſe diſtinctas?

AR-

---

loſophus dum conatur oſtendere varietatem amoris pro varietate rerum, primo loco ponit affectum maſculi erga fœminam, animadvertique vult, *in hoc amore obſervari totius ſanguinis quemdam fervorem* nulla ne levi quidem mentione facta amoris ſupremi Numinis, qui totum poſſidere humanum debet cor. Denique concludit, amorem ſumi pro quavis cupiditate, *ut amor regni, amor pecuniæ, quæ ſunt circumlocutiones ambitionis, avaritiæ, & aliorum affectuum*. Præclare ſane agit Principum cauſſam cum omnem Regni, & pecuniarum amorem ad ambitionem, & avaritiam amandat. Itaque Supremæ Poteſtates exuere debebunt omnem Regni, & pecuniæ amorem, ne ambitionem, & avaritiam amaſſe videantur?

ARTICULUS II.

Utrum modi diſtinguantur ab accidentibus.

695. VIdentur non diſtingui, I. quia non minus accidentia, quam modi; ſunt quædam affectiones ſubſtantiæ.

696. II. Nullum eſt accidens abſolutum non modale, quod reipſa eſſe poſſit, quin ſubjectum afficiat. Ergo nonniſi modalia accidentia erunt, quæ a modis minime diſtinguuntur.

Propoſitio. *Modi intrinſeci tam abſoluti, quam reſpectivi, ab accidentibus abſolutis, & reſpectivis diſtinguuntur* (1).

697. PRob. Modi intrinſeci tam abſoluti, quam reſpectivi diſtinguuntur a re cujus ſunt modi, ut dictum eſt (2). Atqui accidentia abſoluta, & reſpectiva affici poſſunt modis intrinſecis abſolutis, & reſpectivis: ſic quantitas quæ eſt accidens abſolutum, poteſt habere modum abſolutum curvitatis, vel rectitudinis in linea vel ſuperficie: ſic paternitas, quæ eſt accidens reſpectivum, habet modum oppoſitionis relativæ filiationi. Modi igitur intrinſeci tam abſoluti, quam reſpectivi diſtinguuntur ab accidentibus abſolutis, & reſpectivis. De modis negativis, & extrinſecis, nihil eſt, quod addere debeamus; ſatis enim conſtat ex dictis (3) quid ſit dicendum.

698. Ad primum reſpondemus, accidentia abſoluta, & reſpectiva afficere ſubſtantiam, modos autem afficere & ipſa accidentia.

699. Ad

---

(1) Eſt contra juniores Philoſophos, qui dividentes omne quod eſt, in ſubſtantiam, modum, & relationem, nullum accidens abſolutum non modale admittunt. An autem dentur accidentia abſoluta non modalia, reipſa diſtincta a ſubſtantia, dicemus alibi.

(2) §. 689. & 692.

(3) §. 690. ſeq.

699. Ad ſecundum neg. ant. reipſa enim in Euchariſtia exiſtunt accidentia abſoluta ſine ſubjecto. Sed hac de re alias.

ARTICULUS III.

Utrum modi habendi revocentur ad genus qualitatis.

700. VArios habendi modos diſtinxit Ariſtoteles, 1. per *inhærentiam*; dicimur enim habere ſcientiam, & virtutem. 2. per *circumpoſitionem*, ſic tunicam habere dicimur. 3. per *comprehenſionem*, ut vinum in dolio haberi dicitur. 4. per *poſſeſſionem*, ſicut dominus habere dicitur agrum. 5. per *relationem*, ut pater dicitur habere filium (1).

701. Videntur autem hi modi habendi pertinere ad qualitatem, I. quia, ut ſupra dictum eſt (2), qualitas ſignificat quemdam modum ſubſtantiæ,

702. II. Habitus, ut diximus (3), pertinet ad qualitatem. Sed ut docet S. Thomas (4), nomen habitus ab habendo ſumtum eſt. Igitur modi habendi ad qualitatem pertinent.

Propoſitio. *Modi habendi ad diverſa genera pertinent.*

703. PRob. ratione S. Thomæ (5). Modi habendi diverſi ſunt, vel ſecundum quod aliqua res dicitur aliquid habere, vel ſecundum quod aliqua res ſe habet in ſeipſa, vel ad aliquid aliud. Atqui hujuſmodi diverſitas pertinet ad diverſa genera. Nam inter ea quæ habent, &. quæ habentur, vel eſt aliquid medium, vel nihil eſt medium. Si nihil eſt medium, ut inter ſubjectum, & quantitatem, vel qualitatem ipſum afficientes; modi ſic habendi pertinent ad eadem genera, ad quæ pertinent res quæ habentur. Si vero inter habens, & id quod habetur, eſt aliquid medium, vel eſt media ſola re-

(1) Vide Damaſcen. Dialect. c. 62.
(2) §. 631.
(3) §. 650.
(4) 1. 2. q. 49. a. 1.
(5) Loc. cit.

relatio, ut inter patrem, & filium, & ſic modus habendi pertinet ad relationem; vel eſt medium aliquid per modum actionis, & paſſionis, quatenus unum eſt continens, alterum contentum, unum ornans, alterum ornatum: & ſic pertinent ad genera actionis, & paſſionis, vel habitus. Si autem modi habendi accipiantur ſecundum quod aliqua res bene vel male ſe habet in ſeipſa, vel ad aliquid aliud, ſic pertinent ad primam ſpeciem qualitatis, quæ dicitur habitus (1). Conſtat igitur, modos habendi ad diverſa genera pertinere (2).

704. Ad primum reſpondemus, non omnem modum ſubſtantiæ eſſe qualitatem quæ eſt accidens, ſed illum dumtaxat, qui eſt determinatio ſubjecti ſecundum eſſe accidentale (3).

705. Ad ſecundum dicimus, habitum qui eſt qualitas, eſſe illum quo quis bene, vel male ſe habet in ſeipſo, aut ad aliud: id autem non competit cuilibet habendi modo, ut dictum eſt (4).

(1) De diverſis habendi modis diſſerens S.Auguſtinus l.83. qq. q.73. in varias claſſes illos diſtribuit, additque: „ In quibus omnibus generibus „ manifeſtum eſt, ea in re dici habitum, quæ accidit alicui... Verumtamen hoc intereſt, quod quædam eorum quæ accidunt nobis ut habitum faciant, non mutantur a nobis, ſed ipſa nos mutant... ſicut ſapientia cum accidit homini, non ipſa mutatur, ſed hominem mutat, „ quem de ſtulto ſapientem facit. Quædam vero ſic accidunt, ut & mutent, & mutentur; ſicut cibus ipſe amittens ſpeciem ſuam, in corpus „ noſtrum vertitur, & nos refecti cibo, ab exilitate, atque languore „ in robur, atque valentiam commutamur. Tertium vero genus eſt, cum „ ipſa quæ accidunt, mutantur, ut habitum faciant, ſicut eſt veſtis „.

(2) Hinc Damaſcenus Dial. c 62. *Illud*, inquit, *minime dubium, quin habere in æquivocorum numero ſit cenſendum*.

(3) Vide S. Thom. 1. 2. q. 49. a. 2.

(4) §. 703. Vide S. Thom. loc. cit.

QUÆSTIO XV.

De ideis claris, & obſcuris, diſtinctis, & confuſis.

706. POſtquam conſideravimus ideas relatas ad objecta, progredimur ad eas conſiderandas, prout ſunt relatæ ad intellectum. Sic autem poſſunt eſſe vel claræ, vel obſcuræ, vel diſtinctæ, vel confuſæ, vel abſtractivæ, vel intuitivæ, vel veræ, vel falſæ. De his igitur modo agemus. Atque primum quæremus de claritate, obſcuritate, diſtinctione, & confuſione idearum. 2. de cauſſis earum obſcuritatis, & confuſionis. 3. de remediis quibus tolli obſcuritas, & confuſio poſſint.

ARTICULUS I.

Utrum omnis idea clara, ſit etiam diſtincta.

707. IDeam claram dico illam, qua ſtatim fit nota res quæ per eam repræſentatur (1). Sic ideæ motus, exiſtentiæ, numeri, temporis &c. claræ ſunt (2). Econtra obſcura eſt idea, qua res non ita repræſentatur, ut ſtatim fiat menti no-

(1) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 19.

(2) Lockius definiens ideam claram, Eſſai &c. l. 2. c. 29. §. 2. ait: „ Nos idées ſimples ſont claires, lorſq' elles ſont telles que les objets „ mêmes d'où on les reçoit, les préſentent, ou peuvent les préſenter „ avec toutes les circonſtances requiſes a une ſenſation, ou perception „ bien ordonnée „. *Ideæ noſtræ ſimplices claræ ſunt, cum objecta, ex quibus fuerunt acceptæ, repræſentant, aut repræſentare poſſunt cum omnibus circumſtantiis requiſitis ad ſenſationem, aut perceptionem recte ordinatam*. Hæc definitio permiſcet notionem ideæ claræ cum notione ideæ diſtinctæ. Quid enim aliud requiri poteſt, ut idea diſtincta ſit, quam ut valeat repræſentare objectum *cum omnibus circumſtantiis* requiſitis ad ordinatam perceptionem? niſi forte Lockius velit, rem confuſe cognoſci, cum cognoſcitur ordinate cum omnibus circumſtantiis. Similiter hallucinatus fuit Malebrancius, cum ideam claram definivit eſſe illam, qua ſimplici intuitu videtur quidquid res includit. Quæ enim idea poteſt eſſe magis diſtincta, quam illa qua videtur quidquid res includit? Conferri poteſt Arnaldus *Des vrai., & fauſſ. idées*, c. 23.

nota (1). Sic ideæ eſſentiarum, & virtutum rerum naturalium, in ſeipſis ſunt nobis obſcuræ, nec aliter quam ex effectis deprehendi poſſunt (2).

708. Diſtinctam ideam voco illam quæ repræſentat omnia quæ *formaliter* continentur in objecto (3). Confuſam illam nomino, quæ repræſentat aliquid in quo plura *formaliter* continentur, quin repræſentet ea plura (4). Sic idea trianguli diſtincta eſt, quia repræſentat ea quæ pertinent ad conſtitutionem trianguli, ſcilicet, conſtare tribus lineis, & tribus angulis. Idea figuræ confuſa eſt, quia nullam figuram determinatam repræſentat.

509. Videtur autem omnis idea clara eſſe diſtincta, I. quia niſi diſtincta foret, non poſſemus per illam diſcernere ab aliis

---

(1) Pari modo errat Lockius; cum loc cit. definit, ideam obſcuram eſſe illam, cui deficit *cette exactitude originale* : *hæc exacta originalis proportio*. Nam dari poteſt idea quæ clara ſit, quin repræſentet objectum cum omnibus circumſtantiis requiſitis ad ordinatam perceptionem.

(2) Conſule S. Thom. 1. Poſter. lect. 4.

(3) Quæ pertinent ad objecti conſtitutionem, dicuntur eſſe in objecto *formaliter*; nam forma eſt quæ rem conſtituit. Si illa omnia cognoſcuntur, idea eſt diſtincta, quippe exhibet omnia, per quæ objectum ab aliis ſecernitur. Quod ſi idea ita repræſentat objectum ut mentem nihil fugiat eorum quæ ſunt in objecto tam *formaliter*, quam *virtualiter*, objectum dicitur comprehendi, hoc eſt, tantum cognoſci, quantum cognoſci poteſt; id enim *virtualiter* contineri dicitur in objecto, ad quod virtus ejus poteſt ſe extendere. Itaque ſi quis omnes poteſtates v. g. trianguli, vel circuli perſpectas haberet, triangulum, vel circulum comprehenderet. Nam ut ait S. Auguſtinus Epiſt. 147. al. 112. c. 9. „ Aliud eſt videre, „ aliud eſt totum videndo cumprehendere; quandoquidem id videtur „ quod præſens utcumque ſentitur: totum autem comprehenditur viden„ do, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem „. Hinc Beati in Patria etſi Divinam eſſentiam, Perſonas, & Attributa clare, diſtincteque videant; Deum tamen minime comprehendunt; non enim omnia videnr, ad quæ virtus Divina quæ infinita eſt, poteſt ſe extendere, ideſt, omnia poſſibilia.

(4) S. Thomas 1. p. q. 85. a. 3. „ Manifeſtum eſt, *inquit*, quod co„ gnoſcere aliquid in quo plura continentur, ſine hoc quod habeatur no„ titia uniuſcujuſque eorum quæ continentur in illo, eſt cognoſcere ali„ quid ſub confuſione quadam... Cognoſcere autem diſtincte id quod con„ tinetur in toto univerſali, eſt habere cognitionem de re minus com„ muni. Sicut cognoſcere animal indiſtincte, eſt cognoſcere animal in „ quantum eſt animal: cognoſcere autem animal diſtincte, eſt cogno„ ſcere animal in quantum eſt animal rationale, vel irrationale, quod „ eſt cognoſcere hominem, vel leonem „. Vide quæ diximus §. 470.

objectis objectum per eam repræſentatum. Non ergo eſſet clara: non enim ſtatim nota fieret res per illam repræſentata.

710. II. Non poteſt idea eſſe clara, niſi illam diſtinguam a ceteris ideis. Sed hoc ipſo diſtincta quoque eſt. Ergo.

Propoſitio. *I. Poteſt eſſe idea clara, quin ſit diſtincta.*
II. Non poteſt ulla eſſe diſtincta, quin ſit item clara.

711. PRob. 1. p. Poteſt dari idea qua res ſtatim nota fiat in communi, quin tamen repræſentet omnia pertinentia ad rei illius conſtitutionem (1). *Sicut cum aliquid videtur a remotis, prius deprehenditur eſſe corpus, quam deprehendatur eſſe animal: & prius deprehenditur eſſe animal, quam deprehendatur eſſe homo, & prius homo, quam Sortes, vel Plato* (2). Sed hujuſmodi idea clara eſt, non autem diſtincta. Ergo (3).

712. Prob. 2. p. Fieri non poteſt, ut idea ſit diſtincta, quin repræſentet omnia quæ ſunt *formaliter* in objecto, ut ſupra dictum eſt (4). Sed niſi talis idea clara foret, jam non hæc omnia repræſentaret, eſſet enim obſcura: adeoque non ita rem repræſentaret, ut res menti ſtatim nota fieret (5). Nulla igitur eſſe poteſt idea diſtincta, quin ſit item clara (6).

713. Ad

(1) Qui ideam diſtinctam definiunt eſſe illam qua omnes objecti notæ ac proprietates ita ſecernuntur, ut ſingillatim enumerari poſſint, confundunt cognitionem diſtinctam cum cognitione comprehenſiva; vixque locum relinquunt perceptioni diſtinctæ. Quotus enim quiſque eſt, qui vel unius rei notas omnes ac proprietates ſingillatim enumerando percenſere poſſit?

(2) S. Thom. 1. p. q. 85. a. 3.

(3) Hinc patet, dari, poſſe ideam claram, quæ ſit confuſa: ſicut quis poteſt clare cognoſcere aliquod eſſe animal, quin diſcernat, utrum ſit homo, vel bellua. Non tamen poteſt dari idea quæ ſit obſcura, & non ſit etiam confuſa, quia ipſa obſcuritas confuſionem parit.

(4) §. 708. (5) §. 707.

(6) Claritas, & obſcuritas in ideis poteſt eſſe major, vel minor pro ratione virtutis intellectus, & luminis intellectualis, & objecti repræſentati. Nam ut advertit S. Thomas in 3. d. 14. a. 2. quæſtiunc. 3. „ Claritas, vel limpiditas viſionis contingit ex tribus. Primo ex efficacia virtutis viſivæ, quia qui ſunt fortioris viſus magis limpide vident. Secundo ex claritate lucis ſub qua claritate viſibile videtur; ſicut cla-

„ rius

713. Ad primum dicimus, non oportere, ut idea ſit clara, ut unum objectum diſcernatur ab aliis objectis: poſſum enim habere claram ideam animalis, quin diſcernam, an illud quod a remotis video, ſit homo, vel equus. Tunc autem res illa menti quidem ſtatim fit nota in communi, ſed minime diſtincta eſt notitia eorum, quæ in illa continentur (1): quod quidem requireretur, ut idea diſtincta eſſet, prout ſupra dictum eſt (2).

714. Ad ſecundum reſpondemus, nos hìc non loqui de diſtinctione idearum inter ſe, ſed de ideis diſtinctis relatis ad mentem, ſive de modis, quibus ideæ objecta menti repræſentant.

ARTICULUS II.

Utrum aliquæ ſint cauſſæ obſcuritatis, & confuſionis idearum.

715. Lockius (3) arbitratur; cauſſam obſcuritatis idearum ſimplicium eſſe aut craſſitudinem organorum, aut tenues celereſque impreſſiones objectorum, aut memoriæ hebetudinem, quæ ideas ita ut recepit, retinere non poteſt (4). Confuſionis vero cauſſam unice videtur adſcribere nominibus,

 qui-

„ rius videtur aliquid in lumine ſolis, quam in lumine lunæ. Tertio ex „ comparatione viſibilis, vel ejus in quo aliquid videtur, ad videntem, „ quia quod a remotiori videtur, minus clare videtur „. Hinc idea & cognitio minus clara ſi cum clariori comparetur, videri poterit obſcura. Vide S. Auguſtinum l. 4. de Gen. ad litt c. 23. ubi de matutina, & veſpertina cognitione agit.

(1) Quare qui cognoſcit, rem aliquam eſſe, ſed ignorat quid ipſa ſit, habet quidem ideam claram exiſtentiæ illius rei; quæ tamen idea confuſa eſt. Et quoniam eſſentiæ rerum in ſeipſis magnam partem ſunt nobis ignotæ, inde eſt, ut magna ex parte ideæ noſtræ confuſæ ſint, licet claræ.

(2) §. 708.

(3) Eſſai &c. l. 2. c. 29. §. 3.

(4) Cum aliam Lockius non adſignet cauſſam, neque diſtinguat inter cauſſas intrinſecas, & extrinſecas obſcuritatis idearum, ſuſpicari quis poſſet, omnem percipiendi vim ab ipſo eſſe repoſitam in diſpoſitione organorum, atque in motionibus objectorum exteriorum; hoc eſt in mechaniſmo materiæ.

quibus ideæ exprimi ſolent (1). Genuenſis autem (2) ratus, vocabula modorum ſimplicium eſſe clariſſima, nullamque in iis confuſionem eſſe, præſertim cum ſunt abſtracta (3), docet (4), compoſitionem modorum in cauſſa eſſe, cur eorum vocabula obſcura ſint, & confuſa.

716. Videtur autem omnis obſcuritas, & confuſio idearum ad præfatas cauſſas revocari, I. quia ideæ, ut docet S. Thomas (5), ſunt inſtar ſigni, quod a ſigillo imprimitur in cera. Atqui ſi cera vel obduruerit propter frigus, vel ſit nimium mollis; vel ſigillum non ita ſit applicatum, ut ſignum nitide, & diſtincte imprimi poſſit, impreſſio ſigilli obſcura eſt, & confuſa. Ergo ſimiliter ideæ obſcuræ erunt, & confuſæ, ſi organa ſint craſſa, & tenues, imbecilleſque impreſſiones objectorum (6).

717. II. Cum nomina diverſa ſignificent res diverſas, ſi negligatur hæc nominum diverſitas, & res quæ per unum nomen exprimenda erat, per aliud diverſum nomen exprimatur, tollitur diſtinctio, & confuſio inducitur (7). Omnis igitur confuſio idearum nominibus eſt adſcribenda.

718. III. Cum ideæ ſunt compoſitæ, facile eſt confundere ideas ſimplices, ex quibus componuntur: veluti ſi quis ideam

(1) Loc. cit. §. 6. ſeqq. Cum enim poſt traditam definitionem ideæ diſtinctæ, & confuſæ, ſibi objeciſſet, nullam ideam fore confuſam, propterea quod omnis idea quæcumque ſit, ab aliis differat, adeoque diſtingui debeat, uti & nos objecimus §. 710. neſciens id argumentum ſolvere, confugit ad nomina quibus ideæ exprimuntur, ſicque putavit explicari poſſe, qui fiat, ut aliquæ ideæ ſint confuſæ.

(2) Art. Log. Crit. l. 2. c. 10. §. 9.

(3) In modis ſimplicibus abſtractis Genuenſis ibid. §. 8. recenſet figuram. Quærimus ab ipſo, utrum chiliogonum figura ſit: Non negabit; eſt enim chiliogonum figura mille lateribus conſtans. Anne vero chiliogoni ideam diſtinctam Genuenſis habuit? Quid, ſi figura decies millenis lateribus, quid ſi centum millibus, quid ſi decies centenis millibus &c. conſtaret? nam figuræ polygonæ infinitæ ſunt. Qua igitur ratione erit diſtincta idea figuræ, quæ in infinitas figurarum ſpecies dividi poteſt?

(4) Loc. cit. §. 10.

(5) 2. de Ani. lect. 24. ubi oſtendit, *ſenſum eſſe ſuſceptivum ſpecierum ſine materia, ſicut cera recipit ſignum annuli ſine ferro, & auro.*

(6) Lockius loc. cit. §. 3.

(7) Idem ib. §. 6.

ideam compoſitam habeat beſtiæ variegatæ, nequit niſi confuſam ideam habere leopardi, nec per illam ſufficienter diſtinguere poteſt leopardum a lynce, aut a panthera (1). Compoſitio igitur cauſſa eſt confuſionis idearum.

Propoſitio. *Duplex eſt cauſſa obſcuritatis, & confuſionis idearum noſtrarum: 1. intrinſeca, ſcilicet, imbecillitas mentis noſtræ, & luminis intellectualis: 2. extrinſeca, videlicet, imperfectio ſenſuum, & minus accurata applicatio objectorum.*

719. Prob. 1. p. Claritas, & diſtinctio idearum, & cognitionis eſt in ratione virtutis intellectivæ, & luminis intellectualis, ut ſupra dictum eſt (2). Ergo quo minor eſt virtus intellectiva, minuſque lumen intellectuale, eo minor erit claritas, & diſtinctio idearum, & cognitionis, ſeu augebitur obſcuritas, & confuſio in ratione inverſa virtutis, & luminis. Atqui mens noſtra imbecilla eſt in ordine intellectivo (3): lumen quoque intellectuale eſt obumbratum per conjunctionem ad corpus, & ad vires corporeas (4). Intrinſeca igitur cauſſa obſcuritatis, & confuſionis idearum noſtrarum (5)

 eſt

(1) Idem ib. §. 7.

(2) Not. 6. pag. 388. ſeq.

(3) Quare S. Auguſtinus lib. 2. de ſerm. Dom. in mon. c. 15. ait „ Hominis anima rationalis lumine veritatis vel tenuiter pro ſui capacitate „ illuſtratur „.

(4) Vide S. Thom. Opuſc. 70. q. 1. a. 1. ad 4. Et S. Auguſt. l. 4. Oper. imperf. con. Julian. n. 75. ubi oſtendit, tarditatem ingenii eſſe ex originali peccato: „ Nemo eſt certe, inquit, „ qui nollet, ſi id eſset in hominis poteſtate, ingenio vividus, atque ad intelligendum acutiſſimus naſci, & quam rari ſint, quis ignorat? Qui tamen omnes ipſi pauciſſimi, „ ſi hominis qui primus factus eſt, comparentur ingenio, plumbei judicantur. Non enim tunc, ſicut nunc, corpus corruptibile aggravabat animam „.

(5) Quæ diximus de claritate, & diſtinctione, obſcuritate, & confuſione majori vel minori idearum, & cognitionis, intelligenda non ſunt de ipſis ideis, & cognitione relatis ad rem intellectam, ſed de illis relatis ad mentem. Quapropter S. Thomas 1. p. q. 85. a. 7. docet, „ dupliciter „ intelligi poſſe, aliquem intelligere unam & eamdem rem magis quam „ alium. Uno modo ſic quod ly magis determinet actum intelligendi „ ex parte rei intellectæ: & ſic non poteſt unus eamdem rem magis in- „ telli-

eſt imbecillitas mentis noſtræ, & luminis intellectualis.

720. Prob. 2. p. Intellectus noſter ideas accipit ex rebus exterioribus miniſterio ſenſuum, ut ſupra oſtendimus (1). Ergo ubi ſenſus ſunt imperfecti, & objecta externa minus accurate applicata; etiam ideæ imperfectæ & minus accuratæ erunt, hoc eſt, minus claræ, & minus diſtinctæ (2). Et per hæc patet reſponſio ad primum.

721. Ad ſecundum dicimus, ex vocum obſcuritate, & ambiguitate cauſſari quidem in aliis poſſe ideas obſcuras, & confuſas: tunc enim objecta ſunt minus accurate propoſita. At quod voces obſcuræ, & ambiguæ obſcuritatem, & confuſionem pariant in eo ipſo qui voces profert, omnino eſſe non poteſt: voces enim ſunt ſigna conceptionum. Quare voces obſcuræ, & ambiguæ procedunt ex ideis, & conceptionibus obſcuris, & ambiguis, non illas cauſſant: niſi forte quis ex induſtria voces obſcuras, & ambiguas proferat: ſed tunc in ipſo non præcedunt ideæ & conceptiones obſcuræ, & confuſæ, alioqui non ex induſtria voces obſcuras, & ambiguas proferret.

722. Ad tertium dicendum, in ideis compoſitis nullam eſſe confuſionem, ſi mens diſtinguat ideas ſimplices, ex quibus componuntur. Non eſt igitur compoſitio idearum, quæ per ſe confuſionem pariat, ſed confuſio gignitur ex parte men-

„ telligere, quam alius. Quia ſi intelligeret eam aliter quam ſit, vel „ melius, vel pejus, falleretur, & non intelligeret .... Alio modo po- „ teſt intelligi, ut determinet actum intelligendi ex parte intelligentis. „ Et ſic unus alio poteſt eamdem rem melius intelligere, quia eſt me- „ lioris virtutis in intelligendo, ſicut melius videt viſione corporali rem „ aliquam, qui eſt perfectioris virtutis, & in quo virtus viſiva eſt perfectior„.

(1) Q. 5. a. 11.

(2) Vide S. Thom. loc. cit. ubi poſt relata verba, ſtatim ſubdit: „ Hoc „ autem circa intellectum contingit dupliciter: uno quidem modo ex par- „ te intellectus qui eſt perfectior. Manifeſtum eſt enim, quod quanto „ corpus eſt melius diſpoſitum, tanto meliorem ſortitur animam ... quia „ actus & forma recipitur in materia ſecundum materiæ capacitatem. „ Unde cum etiam in hominibus quidam habeant corpus melius diſpoſi- „ tum, ſortiuntur animam majoris virtutis in intelligendo .... Alio modo „ contingit hoc ex parte inferiorum virtutum, quibus intellectus indiget „ ad ſui operationem. Illi enim, in quibus virtus imaginativa, & co- „ gitativa, & memorativa eſt melius diſpoſita, ſunt melius diſpoſiti ad „ intelligendum„.

mentis intelligentis, non diſtinguentis ideas ſimplices in ideis compoſitis (1).

ARTICULUS III.

Utrum aliqua ſint remedia, quibus tolli poſſint obſcuritas, & confuſio idearum.

723. CUM Lockius idearum confuſionem vocabulis adſcripſerit, quibus ideæ exprimuntur, conſequenter ad tollendam confuſionem remedium in eo ſtatuit, ut in noſtris ideis complexis redigatur in unum, qua majori præciſione fieri poſſit, illud omne, per quod diſtingui valeant a ceteris ideis, atque ideis illis ſic in unum, & ad certum numerum, ordinemque determinatum redactis, idem nomen conſtanter applicetur (2).

724. Vi-

---

(1) Lockius loc. cit. §. 9. hanc aliam ſibi videtur addidiſſe cauſſam confuſionis idearum, cum ſcilicet illæ incertæ ſunt, & indeterminatæ. Quod ideæ incertæ, & indeterminatæ, confuſæ ſint, minime ambigimus; ſed ut confuſionis, ita & incertitudinis, & indeterminationis cauſſam quærimus.

(2) Eſſai &c. l. 2. c 29. §. 12. „ Le moyen de prévenir cette confu„ ſion, c'eſt d'aſſembler, & de reunir dans notre idée complexe, d'une „ maniére auſſi précíſe qu'il eſt poſſible, tout ce qui peut ſervir à la „ faire diſtinguer de toute autre idée & d'appliquer conſtamment le „ même nom à cet amas d'idées, ainſi unies en nombre fixe, & dans „ un ordre déterminé „. *Ratio impediendi hujuſmodi confuſionem, ea eſt, ut nempe congeratur, & in unum cogatur in noſtra idea complexa eo quo diſtinctius fieri poteſt modò, id omne quod poteſt conferre, ut diſtinguatur a ceteris; utque idem nomen conſtanter attribuatur huic idearum multitudini, ita unitarum certo numero, ordineque determinato.* Verùm cum ex Lockio compoſitio idearum ſit cauſſa earum confuſionis, intelligi vix, ac ne vix quidem poteſt, quî fieri poſſit, ut conjungatur, & in unum redigatur in idea complexa, adeoque compoſita, omne id, per quod a ceteris diſtinguatur. Nam vel hoc ipſum tollit compoſitionem ideæ, vel non tollit. Si non tollit, idea perſeverabit confuſa; etenim perſeverante cauſſa, perſeverat effectus. Si tollit; igitur idea non erit amplius complexa: quomodo ergo conjungi, & congeri poterit in eadem idea omne id per quod a ceteris diſtinguatur? nam congeri, & uniri nequeunt, niſi plura: plura autem conjuncta, & unita compoſitionem faciunt. Nec refert idem nomen applicari huic idearum congeriei, ac veluti cumulo: nam ſi id fiat, jam in eodem nomine plures ideæ convenient: id autem confuſio-

724. Videtur autem I. nullum eſſe remedium ad tollendam obſcuritatem, & confuſionem idearum: nam cauſſa intrinſeca hujuſmodi obſcuritatis, & confuſionis eſt imbecillitas mentis humanæ, & luminis intellectualis, ut ſupra dictum eſt (1), quæ quidem imbecillitas auferri non poteſt.

725. II. Videtur, ſi aliquod eſt remedium, illud eſſe, quod ponit Lockius, ut pluribus ideis idem nomen attribuatur; ita enim fiet, ut ad ordinem determinatum ideæ redigantur.

Propoſitio. *Obſcuritas, & confuſio idearum per definitiones, & diviſiones auferuntur.*

726. PRob. Tollitur obſcuritas idearum, cum menti notum ſit id quod ideæ repræſentant: tollitur confuſio, cum evolvitur id quod in ideis erat involutum, ut ſupra dictum eſt (2). Atqui definitione fit notum id quod unaquæque idea re-

ſionem non tollit, tum quod ideæ illæ remanent complexæ, & compoſitæ; tum quod idem nomen applicatum pluribus, ambiguitatem parit. Sed pergit Lockius: „ Mais comme cela n'accommode ni la pareſſe, ni „ la vanité des hommes, & qu'il ne peut ſervir à autre choſe qu'à la „ découverte, & à la défenſe de la verité, qui n'eſt pas toujours le „ but qu'ils propoſent, une telle exactitude eſt une de ces choſes qu' „ on doit plutôt ſouhaiter qu'eſpérer. *Cum autem id minime componatur cum hominum pigritia, & vanitate, neque conferre ad aliud queat, quam ad manifeſtandam, propugnandamque veritatem: quod haud ſemper illi intendunt; hujus generis accurata diligentia optanda potius eſt, quam ſperanda.* Tantane eſt hominum pigritia, & vanitas, ut plerique omnes negligant, vel potius nolint ideas diſtinctas comparare, ne veritas pateat, & defendatur, huncque ſibi finem ita conſtituant, ut remedium ſit optandum potius, quam ſperandum? O graviſſimum humani generis cenſorem! Sed qui aliis pigritiam, & vanitatem exprobrat, dicat quæſo, utrum ipſe in eadem vitia incurrerit? Si incurrit; ignavus igitur, & deceptor fuit, nullamque proinde fidem meretur. Si autem communi aliorum contagio non fuit infectus, cur adhuc ipſe mente caligat? Cur ſtatuit Eſſai &c. l. 4. c. 6. §. 12. *que les eſſences réelles d'où dependent leurs propriétés & leurs opérations, nous ſoient inconnues? Eſſentiæ reales, unde pendent earum proprietates, & operationes, ſunt nobis incognitæ.*

(1) §. 719.
(2) §. 708.

repræſentat (1), & quod erat involutum evolvitur (2). Diviſione etiam utrumque præſtatur: cum enim res in varias veluti claſſes diſtribuuntur, tum facile perſpicitur quid unaquæque ſit, & ſi quæ plura in illis permixta ſint, ad certa capita revocantur, & unum ab aliis ſejunctum, percipi facile, deprehendique poteſt (3). Obſcuritas igitur, & confuſio idearum per definitiones, & diviſiones tolluntur.

727. Ad primum dicimus, ut corporis, ita mentis humanæ imbecillitatem juvari poſſe, etſi tolli, dum ſumus in corpore, omnino non poſſit. Juvatur autem eo quem diximus (4) modo (5).

728. Ad ſecundum reſpondemus, remedium Lockii inane eſſe; cum enim pluribus ideis idem nomen attribuitur, inducitur potius confuſio; ſiquidem nequit idem nomen ſatis explicare quidquid illis diverſis ideis continetur.

QUÆ-

---

(1) Ad rem Clemens Alex. Strom. 8. p. 780. „ Cujuſcumque rei habet „ aliquis ſcientiam, ejus etiam dabit definitionem: quemadmodum qui „ non poteſt oratione comprehendere, & definire quidlibet, ejus rei „ numquam habebit ſcientiam. Ex ignoratione autem definitionis, accidit, ut multæ dubitationes oriantur, & deceptiones. Si enim qui rem „ novit, habet in animo ejus cognitionem: poteſt autem etiam oratione explicare id quod habet in animo: ejus autem quod animo cogitatur explicatio, eſt definitio; neceſſe eſt, ut qui rem norit, poſſit „ ejus etiam dare definitionem „. Vide S. Thom. 1. Periherm. lect. 4.

(2) Cicero Top. 9. *Definitio*, inquit, *eſt*, *quæ id quod quaſi involutum eſt*, *evolvit*.

(3) Nam ut advertit Clemens Alex. loc. cit. p. 778. ſeq. „ Id quod in „ ſummam redigitur ex diviſione, appellatur definitio ... Quo fit, ut materiæ quidem locum obtineat diviſio, definitioni quærens ſimplicitatem „ nominis: artificis autem & opificis definitio, quæ componit, & conſtruit, & ejus quod eſt oſtendit cognitionem „.

(4) §. 726.

(5) Fatemur tamen, non ita juvari poſſe imbecillitatem mentis noſtræ, ut omnes noſtræ ideæ evadant claræ, & diſtinctæ per definitiones, & diviſiones. Non enim facile eſt, unamquamque rem definire, & in ſuas veluti partes accurate dividere. Hinc S. Thomas 1. de ani. lect. 1. „ Difficile eſt, *inquit*, ſcire de anima quid eſt, & hæc difficultas eſt in „ qualibet re „. Principia etiam eſſentialia, ex quibus definitio coaleſcit, non aliter a nobis deprehenduntur, quam ex principiis accidentalibus. Quare S. Thomas ib. ait: *Quia principia eſſentialia rerum ſunt nobis ignota, ideo oportet, quod utamur differentiis accidentalibus in deſignatione eſſentialium, & per eas pervenimus in cognitionem eſſentialium.*

QUÆSTIO XVI.

De ideis abſtractivis, & intuitivis.

729. IDea, ſeu notitia, intuitiva, eſt rei præſentis non ſolum in mente (ſic enim præſens eſſe debet quidquid a mente cognoſcitur, ut ſupra dictum eſt (1)) ſed etiam in ſeipſa; *illud enim proprie videtur quod habet eſſe extra videntem* (2). Idea vero, ſeu notitia abſtractiva, eſt rei abſentis, ſeu quæ non fertur in rem, ut exiſtit in ſeipſa. Sic notitia Dei quam nunc habemus, eſt abſtractiva, quia videmus ipſum *per ſpeculum in ænigmate* (3), hoc eſt per creaturas, ut ſupra diximus (4). Erit autem intuitiva in Patria, in qua *videbimus eum ſicuti eſt* (5). De utraque duo quæremus, 1. an diſtinguantur inter ſe, 2. an utraque ſit clara, & diſtincta.

ARTICULUS I.

Utrum notitia intuitiva differat ab abſtractiva.

730. VIdetur non differre, I. quia, ut docet S. Thomas (6), notitia intuitiva addit abſtractivæ aliquid extra genus notitiæ, nimirum coexiſtentiam objecti cum ipſa notitia. Ergo.

713. II. Eadem cognitio dicitur vera, vel falſa ex ſola extrinſeca denominatione objecti quod ſit, vel non ſit. Ergo eadem notitia poteſt eſſe intuitiva, & abſtractiva ex ſola extrinſeca denominatione objecti præſentis, vel abſentis.

732. III. Deus eadem cognitione novit poſſibilia, quæ numquam erunt, & præſentia, ac futura. Ratio igitur præſentis, & abſentis non variat notitiam.

Pro-

(1) §. 269.
(2) S. Thom. in 3. d. 14. q. 1. a. 2. q. 2.
(3) 1 Cor. 13. v. 12.
(4) §. 356. ſeq.
(5) 1. Joan. 3. v. 2.
(6) Q. 3. de ver. a. 3. ad 8.

Propoſitio : *I. Notitiæ intuitiva, & abſtractiva reipſa differunt. II. Non tamen eſſentialiter in ratione notitiæ. III. niſi objectum ſit diverſum.*

733. PRob. 1. p. Notitia intuitiva reipſa addit aliquid notitiæ abſtractivæ, ſcilicet attentionem ad rem præſentem coexiſtentem cum ipſa notitia, quæ attentio eſſe nequit in notitia abſtractiva, quæ fertur in rem abſentem. Sed ea quorum uni reipſa aliquid additur, quod in altero deſideratur, reipſa differunt. Ergo.

734. Prob. 2. p. Sola præſentia, vel abſentia objecti non variant eſſentialiter ipſum objectum, ſed addunt aliquid non pertinens ad formalem conſtitutionem objecti, ſcilicet, ejus coexiſtentiam, vel non coexiſtentiam cum cognitione. Sed ubi objectum eſſentialiter eſt idem, notitiæ non poſſunt eſſentialiter differre, cum earum diverſitas eſſentialis pendeat ab objectis. Igitur notitiæ intuitiva, & abſtractiva non differunt eſſentialiter in ratione notitiæ ob ſolam præſentiam, vel abſentiam objecti.

735. Probatio 3. partis ſequitur ex dictis; nam ſi objecta aliunde diverſa ſunt eſſentialiter, & ipſæ notitiæ erunt eſſentialiter diverſæ (1).

736. Ad primum dicimus, doctrinam S. Thomæ ibi allatam confirmare alteram propoſitionis partem.

737. Ad ſecundum neg. conſ. Nam veritas ita conſiſtit in conformitate rei cum cum mente, ut etiamſi mens minime attendat, judicium ſit verum, ſi res cum mente conformetur: ſit falſum, ſi non conformetur. At vero notitia intuitiva non ſolum requirit, ut res ſit præſens in ſeipſa, ſed ut mens ad ejus præſentiam attendat: quæ attentio deſideratur in notitia abſtractiva.

738. Ad tertium neg. conſ. Quod enim in Deo ob ſummam

(1) Hac ratione S. Thomas docet 1. 2. q. 67. a. 5. cognitionem Fidei, quæ eſt abſtractiva, non remanere in Patria cum viſione, quia variatur objectum. *Quod*, inquit, *eadem numero cognitio quæ eſt Fidei, maneat in Patria, hoc eſt omnino impoſſibile. Non enim remota differentia alicujus ſpeciei, remanet ſubſtantia generis eadem numero.*

mam perfectionem præſtat eadem ejus infinita Eſſentia, hoc in nobis ob imperfectionem præſtant plures diverſæ notitiæ.

ARTICULUS II.

Utrum notitiæ intuitiva, & abſtractiva ſint claræ, & diſtinctæ.

739. Videtur notitia abſtractiva eſſe clara, I. quia notitia Dei quam nunc habemus, eſt abſtractiva, ut dictum eſt (1). Sed hujuſmodi notitia clara eſt: nam evidenter conſtat, Deum eſſe. Ergo.

740. II. Notitia univerſalium eſt abſtractiva. Sed hujuſmodi notitia clara eſt: nam ut ſupra diximus (2), univerſalia ſunt notiora ſingularibus cognitione intellectiva. Ergo.

Propoſitio. *I. Omnis notitia intuitiva clara eſt, & diſtincta.*
II. Notitia autem abſtractiva numquam eſt diſtincta.
III. Poteſt tamen eſſe clara quoad exiſtentiam objecti.

741. Prob. 1. p. Omnis notitia intuitiva eſt rei præſentis in ſeipſa; ita ut mens ad rei præſentiam attendat, ut dictum eſt (3). Sed cum res ita videtur, videtur clare, & diſtincte: diſtincte quidem, quia videtur ut eſt in ſeipſa: clare autem, quia mens attendit ad ejus præſentiam, ut eſt in ſeipſa. Ergo (4).

742. Prob. 2. p. Notitia abſtractiva eſt rei abſentis, ſive non fertur in rem, ut exiſtit in ſeipſa (5), ſed prout aliunde colligitur ejus exiſtentia, quemadmodum notitia Dei, dum ſumus in corpore, colligitur ex creaturis. Atqui talis notitia ne-

(1) §. 729.
(2) §. 468.
(3) §. 733.
(4) Hinc clara & diſtincta eſt viſio, qua beati intuitive Deum vident; de qua S. Bernardus ſer. 33. in cant. ait: *O vere meridies, plenitudo fervoris, & lucis, ſolis ſtatio, umbrarum exterminatio.*
(5) §. 729.

nequit eſſe diſtincta: non enim poteſt repræſentare omnia quæ ſunt *formaliter* in objecto, quod requireretur, ut eſſet diſtincta, ſicut ſupra dictum eſt (1). Ergo.

743. Prob. 3. p. Poteſt mens ferri in rem abſentem, cujus exiſtentia aliunde certo, & evidenter colligatur, ut dictum eſt (2). Sed tunc notitia abſtractiva clara eſt quoad exiſtentiam objecti, quæ certo, & evidenter conſtat. Ergo. Et per hæc patet reſponſio ad primum.

744. Ad ſecundum dicimus univerſalia eſſe quidem notiora ſingularibus in ſeipſis, quia abſtracta ſunt a materia: quò autem aliquid eſt immaterialius, eo eſt intellectui notius. Nihilominus quoad nos notitia univerſalium non eſt ſatis clara: cum enim mens noſtra ut intelligat, debeat ſe convertere ad phantaſmata, ut ſupra oſtendimus (3): phantaſmata autem ſint ſingularium; ſequitur, univerſalia quoad nos non eſſe ſatis clara, niſi mens ad phantaſmata, ſeu ad ſingularia ſe convertat (4).

QUÆSTIO XVII.

De veritate, & falſitate idearum.

745. JAM ſupra dictum eſt (5), veritatem nihil eſſe aliud, quam conformitatem rei cum intellectu. Quare *ſicut veritas conſiſtit in adæquatione rei; & intellectus; ita falſitas conſiſtit in eorum inæqualitate* (6). Veræ igitur, vel falſæ ideæ non ſunt, niſi relatæ ad intellectum. Ideæ autem referri poſſunt ad intellectum vel ſimpliciter percipientem, vel judicantem, ſive componentem, aut dividentem, hoc eſt, affirmantem, aut negantem. Inſuper res notitiam ſui non faciunt in anima, niſi per ea, quæ de ipſis exterius apparent, quia ut

(1) §. 708.
(2) §. 742.
(3) §. 421.
(4) Vide S. Thom. 1. p. q. 85. a. 3.
(5) §. 737.
(6) S. Thom. q. 7. de ver. a. 10.

ut dictum eſt (1) omnis noſtra cognitio initium ſumit a ſenſibus. Quare duo hic ſeſe offerunt inveſtiganda, 1. an veritas, & falſitas ſint in intellectu percipiente; quod idem eſt, an ideæ, ſeu res per illas repræſentatæ dici poſſint veræ, vel falſæ, quatenus mens ſimpliciter eas percipit. 2. an veritas, vel falſitas reperiatur in ſenſibus.

ARTICULUS I.

Utrum veritas, & falſitas ſint in intellectu ſimpliciter percipiente.

746. Videtur ſimplex perceptio non carere veritate, & falſitate, I. quia etiam res ſimpliciter perceptæ dicuntur veræ, vel falſæ, ſicut dicitur aurum verum, vel falſum.

747. II. Deus omnia quæ cognoſcit, ſimplici intuitu cognoſcit; non enim cognoſcit componendo, & dividendo; cum hæc ſit imperfectio intellectus humani. Sed in Deo eſt prima, & ſumma veritas. Ergo in intellectu ſimpliciter percipiente veritas eſſe poteſt.

748. III. Veritas eſt adæquatio rei, & intellectus, ut ſupra dictum eſt (2). Sed intellectus ſimpliciter percipiens adæquatur rebus. Ergo.

Propoſitio. *I. Veritas poteſt eſſe in intellectu ſimpliciter percipiente, ut in quadam re vera, II. non autem ut cognitum in cognoſcente. III. Falſitas vero per ſe quidem poteſt eſſe ſolum in intellectu componente, & dividente; IV. per accidens autem in intellectu ſimpliciter percipiente.*

749. ITA S. Thomas (3). Prob. 1. p. Cui convenit conformitas cum objecto, in eo poteſt eſſe veritas, ut in qua-

(1) §. 337. ſeqq.

(2) §. 745.

(3) 1. Periher. lect. 3. „ Veritas, *inquit*, in aliquo invenitur dupliciter, uno modo ſicut in eo quod eſt verum; alio modo ſicut in dicente, vel cognoſcente verum. Invenitur autem veritas ſicut in eo „ quod

quadam re vera; nam veritas dicitur per conformitatem intellectus, & rei, quemadmodum falſitas per difformitatem a re. Atqui intellectui ſimpliciter percipienti convenit conformitas cum objecto, conformatur enim rebus perceptis, quarum ideæ ſunt ſimilitudines; quandoquidem niſi cum illis conformaretur,

---

„ quod eſt verum tam in ſimplicibus, quam in compoſitis: ſed ſicut „ in dicente, vel cognoſcente verum non invenitur, niſi ſecundum com„ poſitionem, vel diviſionem. Quod quidem ſic patet. Verum enim ... „ eſt bonum intellectus. Unde de quocumque dicatur verum, oportet „ quod hoc ſit per reſpectum ad intellectum. Comparantur autem ad in„ tellectum voces quidem ſicut ſigna, res autem ſicut ea quorum intel„ lectus ſunt ſimilitudines. Conſiderandum autem, quod aliqua res com„ paratur ad intellectum dupliciter, uno modo ſicut menſura ad men„ ſuratum, & ſic comparantur res naturales ad intellectum ſpeculativum „ humanum. Et ideo intellectus dicitur verus ſecundum quod confor„ matur rei; falſus autem ſecundum quod diſcordat a re. Res autem „ naturalis non dicitur eſſe vera per comparationem ad intellectum no„ ſtrum ... ſecundum hoc enim ſequeretur, quod contradictoria eſſent „ ſimul vera, quia contradictoria cadunt ſub diverſorum opinionibus. „ Dicuntur tamen res aliquæ veræ, vel falſæ per comparationem ad in„ tellectum noſtrum, non eſſentialiter, vel formaliter, ſed effective, „ inquantum ſcilicet natæ ſunt facere de ſe veram, vel falſam æſtima„ tionem, & ſecundum hoc dicitur aurum verum, vel falſum. Alio au„ tem modo res comparantur ad intellectum, ſicut menſuratum ad men„ ſuram, ut patet in intellectu practico, qui eſt cauſſa rerum. Unde „ opus artificis dicitur eſſe verum, inquantum attingit ad rationem ar„ tis; falſum vero inquantum deficit a ratione artis. Et quia omnia „ etiam naturalia comparantur ad intellectum divinum, ſicut artificiata „ ad artem, conſequens eſt, ut quælibet res dicatur eſſe vera, ſecun„ dum quod habet propriam formam, ſecundum quam imitatur artem „ divinam. Nam falſum aurum eſt verum orichalcum. Et hoc modo ens, „ & verum convertuntur, quia quælibet res naturalis per ſuam formam „ arti divinæ comparatur.... Et ſicut res dicitur vera per comparatio„ nem ad ſuam menſuram, ita etiam & ſenſus, & intellectus, cujus „ menſura eſt res extra animam.... Et hoc modo intellectus apprehen„ dens quod quid eſt „ (ideſt eſſentiam, & definitionem rei, ex græco τό τί ἐστι, quod explicat plane, ac perfecte quid ſit res) „ abſque „ compoſitione, & diviſione, ſemper eſt verus.... Intellectus autem po„ teſt habitudinem conformitatis ſuæ ad rem cognoſcere ... Cognoſcere „ autem prædictam conformitatis habitudinem, nihil eſt aliud, quam judi„ care ita eſſe in re, vel non eſſe, quod eſt componere, & dividere; „ & ideo intellectus non cognoſcit veritatem, niſi componendo, vel „ dividendo per ſuum judicium „. Conferantur, ſi licet, hæc quæ deſcripſimus ex D. Thoma, cum iis quæ tradit Lockius Eſſai &c. l.2.c 32. de veris, & falſis ideis, & comperietur, quam hic tenuis, ille ſublimis fuerit.

jam non illas, ſed aliquid aliud perciperet. Ergo.

750. Prob. 2. p. Tunc veritas eſt in intellectu ſicut cognitum in cognoſcente, cum cognoſcitur conformitas rei, & intellectus; cum enim veritas ſit conformitas intellectus, & rei, ut dictum eſt (1); idem eſt cognoſcere veritatem, ac cognoſcere hujuſmodi conformitatem. Atqui intellectus hanc conformitatem tunc primum cognoſcit, cum judicat, ſive componit, vel dividit; cognoſcere enim illam conformitatem nihil eſt aliud, quam judicare, ita eſſe in re, vel non eſſe: quod eſt affirmare, vel negare, ſive componere, vel dividere. Veritas igitur ut cognitum in cognoſcente eſt ſolum in intellectu componente, & dividente, non verò in intellectu ſimpliciter percipiente (2),

751. Prob. 3, p. Intellectus per ſe decipi nequit circa rerum quidditates; nam *ſicut res naturalis non deficit ab eſſe, quod ſibi competit ſecundum ſuam formam; ita virtus cognoſcitiva non deficit in cognoſcendo reſpectu illius rei, cujus ſimilitudine informatur* (3). Atqui intellectus ſimpliciter percipiens informatur ſimilitudine quidditatis rei. Non ergo deficit circa illam. Falſitas igitur per ſe eſſe non poteſt in ſimplici perceptione (4), ſed eſſe tantummodo poteſt in judicio (5). *Quod quidem judicium ſi conſonet rebus, erit verum, puta, cum intellectus judicat, rem eſſe quod eſt, vel non eſſe quod non eſt. Falſum autem, quando diſſonat a re, puta, cum judicat*,

---

(1) §. 745.

(2) Vide S. Thom. 1. p. q. 16. a. 2.

(4) S. Thom. 1. p. q. 17. a. 3.

(4) Hic locum habet quod vulgo dicitur: *Abſtrahentium* (hoc eſt, rem ſimpliciter ſine affirmatione, & negatione percipientium) *non eſt mendacium*. Vide S. Thom. 1. p. q. 85. a. 1. ad 1.

(5) Confer S. Thom. q. 1. de ver. a. 11. Vide etiam quæ habet 5. Metaph. lect. 22. ubi animadvertit etiam „ quod falſum dicitur uno modo in „ rebus per hoc quod oratio ſignificans rem, non congrue componitur. „ Quod quidem contingit dupliciter; uno modo per hoc quod aliquid „ componitur quod non debet componi, ſicut eſt in falſis contingentibus. „ Alio modo per hoc quod eſt impoſſibile componi, ſicut eſt in falſis „ impoſſibilibus. Si enim dicamus, diametrum eſſe commenſurabilem quadrato lateris, eſt falſum impoſſibile, quia impoſſibile eſt, commenſurabile componi diametro. Si autem dicatur, te ſedere, te ſtante, eſt „ falſum contingens, quia prædicatum non ineſt ſubjecto, licet non ſit „ impoſſibile ineſſe „.

cat, non eſſe quod eſt, vel eſſe quod non eſt (1). Falſitas ergo poteſt per ſe eſſe dumtaxat in intellectu componente, & dividente (2).

752. Prob. denique 4. p. In ſimplici perceptione poteſt admiſceri compoſitio, ut cum definitio unius attribuitur alteri, vel cum partes definitionis, quæ conjungi nequeunt, invicem conjunguntur (1). Atqui ubi admiſcetur compoſitio, admiſceri poteſt (4) falſitas, quæ per ſe poteſt eſſe in intellectu componente, ut dictum eſt (3). Igitur in intellectu ſimpliciter percipiente, poteſt eſſe falſitas per accidens.

753. Ad primum jam dictum eſt (6), falſum aurum eſſe verum orichalcum. Quare res ſimpliciter perceptæ, falſæ non ſunt, niſi tantum per accidens, ut diximus (7).

(1) S. Thom. 1. Periherm. lect. 3.

(2) Quærens S. Thomas. q. 1. de ver. a. 11. utrum in intellectu ſit falſitas, animadvertit, intellectum dupliciter accipi poſſe, uno modo, quatenus apprehendit quidditates rerum, vel intelligit principia, quæ ſtatim nota fiunt, notis rerum quidditatibus; alio modo quatenus intellectus ſe extendit etiam ad alias operationes, nempe judicium, & ratiocinationem. Docet porro, intellectum per ſe numqnam eſſe falſum, cum ſimpliciter percipit quidditates rerum, nec ullo modo decipi in primis principiis; in aliis vero operationibus falſitatem eſſe poſſe; numquam tamen eſſe, ſi recte fiat reſolutio in prima principia.

(3) S. Thomas 1. p. q. 17. a. 3. „ Per accidens, *inquit*, in operatione „ intellectus, qua cognoſcit quod quid eſt, poteſt eſſe falſitas, inquantum ibi compoſitio intellectus admiſcetur. Quod poteſt eſſe dupliciter, „ uno modo ſecundum quod intellectus definitionem unius attribuit alteri: ut ſi definitionem circuli attribuat homini: unde definitio unius rei „ eſt falſa de altera. Alio modo ſecundum quod partes definitiones componit ad invicem, quæ ſimul ſociari non poſſunt... ut ſi formet talem definitionem, Animal rationale quadrupes, falſus eſt intellectus ſic „ definiendo: propterea quod falſus eſt in formando hanc compoſitionem. „ aliquod animal rationale eſt quadrupes. Et propter hoc in cognoſcendo „ quidditates ſimplices, non poteſt eſſe intellectus falſus: ſed vel eſt verus, vel totaliter nihil intelligit „. Quare nihil novi nos docuit Lockius, cum Eſſai &c. l. 2. c. 31. §. 1. ait: „ Je crois, que lorſque les „ idées ſont nominées *vrayes*, ou *fauſſes*, il y a toujours quelque propoſition tacite, qui eſt le fondament de cette denomination „.

(4) Hinc S. Thomas 1. p. q. 58. a. 5. infert, nullam falſitatem circa res naturales poſſe eſſe In intellectu Angeli, eo quod in eo nulla admiſcetnr compoſitio.

(5) §. 751.

(6) Not. pag. 401.

(7) §. 751.

754. Ad ſecundum dicimus nos hic loqui de veritate, ſecundum quod pertinet ad intellectum humanum, qui judicat componendo, & dividendo. Judicium autem intellectus Divini eſt abſque compoſitione, & diviſione, quia ſicut intellectus noſter intelligit materialia immaterialiter; ita etiam intellectus Divinus cognoſcit compoſitionem, & diviſionem ſimpliciter (1).

755. Ad tertium reſpondemus cum S. Thoma (2), in intellectu ſimpliciter percipiente, adæquationem eſſe, ut in quadam re vera, non autem ut cognitum in cognoſcente (3), ſicut ſupra dictum eſt (4).

AR-

---

(1) S. Thom. 1. Periher. lect. 3. (2) 1. p. q. 16. a. 2.

(3) Ut idem S. Thomas advertit q. 1. de ver. a. 3. „ Veri ratio conſiſtit in adæquatione rei, & intellectus: idem autem non adæquatur ſibi ipſi, ſed æqualitas diverſorum eſt: unde ibi primo invenitur ratio veritatis in intellectu, ubi primo intellectus incipit aliquid proprium habere, quod res extra animam non habet, ſed aliquid ei correſpondens, inter quæ adæquatio attendi poteſt. Intellectus autem formans quidditates (*hoc eſt ſimpliciter percipiens*) non habet niſi ſimilitudinem rei exiſtentis extra animam... Sed quando incipit judicare de re apprehenſa, tunc ipſum judicium intellectus eſt quoddam proprium ejus quod non invenitur extra in re „. Adæquatio igitur rei, & intellectus tunc proprie eſt, cum intellectus judicat, ideoque tunc proprie veritas eſt. Hinc autem S. Thomas ibid. concludit, veritatem per prius eſſe in intellectu judicante, quam in intellectu ſimpliciter percipiente. „ Patet, *inquit*, ex dictis, quod verum per prius dicitur de compoſitione, vel diviſione intellectus; ſecundo de definitionibus rerum, ſecundum quod in eis implicatur compoſitio vera, vel falſa; tertio de rebus ſecundum quod adæquantur intellectui Divino, vel aptæ natæ ſunt adæquari intellectui humano; quarto de homine qui eſt electivus orationum ſuarum verarum, vel falſarum, vel qui facit æſtimationem de ſe, vel aliis veram, vel falſam, per ea quæ dicit, vel facit: voces autem eodem modo recipiunt veritatis prædicationem, ſicut intellectus quos ſignificant „. Ex quibus habes triplicem eſſe veritatis ſpeciem, *logicæ*, *metaphyſicæ*, & *moralis*. *Logicæ*, quæ poſita eſt in compoſitione, & diviſione intellectus, atque in definitionibus rerum. & vocibus illas ſignificantibus. *Metaphyſicæ*, quæ poſita eſt in adæquatione rerum cum intellectu modo jam dicto. Hæc appellatur *tranſcendentalis*, quia in quoque ente reperitur; quælibet enim res hoc ipſo quod eſt, participatio Dei eſt, imitaturque artem Divinam. Denique *Moralis*, cum quis talem ſe exhibet exterius verbis, vel factis, qualis eſt interius. Huic opponitur mendacium. (4) §. 749. ſeq.

ARTICULUS II.

Utrum veritas, & falſitas ſint in ſenſibus.

756. ARbitratus eſt Epicurus, teſte Laertio (1), ſenſibus ſemper ineſſe veritatem. Carteſius autem (2), quamvis adſerat, ſenſus interdum falli, ex hoc ipſo infert, nullam umquam illis fidem adhibendam eſſe.

757. Videtur autem cum Epicuro ſentiendum, I. quia *omnis ſenſus ratiocinationis eſt expers, recordationiſque prorſus incapax* (3). Igitur *ſenſus*, ut habet Empiricus (4), *proprium eſt, id ſolum quod præſens eſt, quodque ipſum movet, apprehendere*; adeoque minime fallitur.

758. II. Nihil eſt, quod falſi arguere ſenſus poſſit; neque enim ſenſus ſimilis poteſt ſimilem ſenſum refellere, v. g. oculus oculum; cum ſit par utriuſque ratio; neque diſſimilis diſſimilem, quippe habent diverſa objecta: neque denique ratio quia hæc in intelligendo pendet a ſenſibus (5). Nulla ergo in ſenſibus falſitas poteſt eſſe.

759. III. Si mens poſſet corrigere errores ſenſuum, aut id præſtaret per ſeipſam, aut ope alterius ſenſus: non per ſeipſam, quia mens nihil intelligit, niſi per ſenſus: non ope alterius ſenſus, quia etiam ille poſſet fallere. Nullo igitur modo mens poſſet ſenſuum errores corrigere, ſi in ſenſibus eſſet falſitas.

 Pro-

(1) Lib. 10.
(2) Medit. 1. & 1. p. Princip. §. 4.
(3) Laërtius loc. cit.
(4) Lib. 1. adv. Log.
(5) Lucretius l. 4. hanc eamdem rationem tradit his verſibus.
Quid majore fide porro, quam ſenſus haberi
Debet? An ab ſenſu falſo Ratio orta valebit
Dicere eos contra, quæ tota ab ſenſibus orta eſt;
Qui niſi ſint veri, Ratio quoque falſa ſit omnis?
An poterunt oculos aures reprehendere? An aureis
Tactus? An hunc porro tactum ſapor arguet oris?

Propoſitio. *I. In ſenſibus ad mentem comparatis* (1) *numquam eſt falſitas; niſi tantum occaſionaliter. II. Senſus autem ad res comparati, non falluntur circa propria ſenſibilia, modo ſint recte diſpoſiti. III. Nihilominus falli poſſunt circa ſenſibilia communia* (2), *& per accidens* (3), *quamvis ſint recte diſpoſiti.*

760. ITa S. Thomas (4). Prob. 1. p. Senſus ad mentem comparari poſſunt, vel ut ipſi ſunt res quædam, vel ut ſunt repræſentativi alterius rei. Atqui ſi comparentur primo modo, numquam in eis eſt falſitas; ita enim diſpoſitionem ſuam intellectui demonſtrant, nec omnino poſſunt, niſi affectionem ſuam enunciare (5); qua in re nulla eſt deceptio; non

---

An confutabunt nares, oculive revincent?
Non, ut opinor, ita eſt, nam ſeorſum quoique poteſtas
Diviſa eſt, ſua vis quoique eſt; ideoque neceſſe eſt
Quod molle, aut durum eſt, gelidum fervenſve ſeorſum,
Id molle, aut durum, gelidum, fervenſque videri:
Et ſeorſum varios rerum ſentire colores,
Et quæcumque coloribus ſunt conjuncta, neceſſe eſt.
Seorſum item ſapor oris habet vim, ſeorſus odores
Naſcuntur; ſeorſus ſonitus; ideoque neceſſe eſt
Non poſſint alios alii convincere ſenſus.
Nec porro poterunt ipſi reprehendere ſeſe &c.

(1) Senſus comparari poſſunt ad mentem, & ad res. Nam, ut advertit S. Thomas q. 1. de ver. a. 11. „ Cognitio noſtra quæ a ſenſibus initium ſumit, hoc ordine progreditur, ut primo incipiat a ſenſu, ſecundo perficiatur in intellectu, ut ſic ſenſus inveniatur quodammodo medius inter intellectum, & res; eſt enim rebus comparatus, quaſi intellectus, & intellectui comparatus, quaſi res quædam.

(2) „ Similitudo (inquit S. Thomas 1. p. q. 17. a. 2.) alicujus rei eſt in ſenſu tripliciter. Uno modo, primo & per ſe; ſicut in viſu eſt ſimilitudo colorum, & aliorum propriorum ſenſibilium. Alio modo per ſe, ſed non primo, ſicut in viſu eſt ſimilitudo figuræ, vel magnitudinis, & aliorum communium ſenſibilium. Tertio modo nec primo, nec per ſe, ſed per accidens; ſicut in viſu eſt ſimilitudo hominis, non inquantum eſt homo, ſed inquantum huic colorato accidit eſſe hominem „. (3) Vid. not. præced. (4) Locis cit.

(5) Quo ſenſu S. Auguſtinus l. de vera Relig. c. 33. ait „ Ne ipſi quidem

ſion enim decipere dicitur, qui ſe oſtendit ſicuti eſt. Si autem ſenſus comparentur ad mentem ſecundo modo, ideſt, tamquam indicativi alterius rei, cum quandoque repræſentent intellectui res aliter ac ſunt in ſeipſis, cauſſare poſſunt falſam exiſtimationem in intellectu: quod eſt intellectui occaſionem præbere, ut circa illas res decipiatur (1). Igitur in ſenſibus ad mentem comparatis nulla eſt falſitas, niſi tantum occaſionaliter.

761. Prob. 2. p. Si ſenſus recte diſpoſiti falli poſſent circa propria ſenſibilia, hoc eſſet illis a natura; nam cuilibet potentiæ naturale eſt ferri in proprium objectum. Sed quod eſt a natura, Auctori naturæ tribuitur. Deus ergo dediſſet nobis ſenſus fallaces, ut in errores induceremur: quod abſque injuria Creatoris dici non poteſt (2). Inſuper naturalis actus alicujus rei ſemper eſt uno modo, ut S. Thomas (3) advertit, niſi impediatur vel propter defectum intrinſecum, vel ob extrinſecum aliquod impedimentum. Itaque ſenſus judicium de ſenſibilibus propriis ſemper eſt verum, & ſi aliquando fallitur, id evenit, vel propter defectum organi (4), vel propter

 im-

„ dem oculi fallunt; non enim renuntiare poſſunt animo niſi affectionem „ ſuam. Quod ſi non ſolum ipſi, ſed etiam omnes corporis ſenſus ita re„ nuntiant, ut afficiuntur, quid ab eis amplius exigere debeamus ignoro „.

(1) Non quod nuncium eorum ſit falſum, ſed quod intellectus malus ſit judex. *Si quis* (inquit S. Auguſtinus loc. cit.) „ remum frangi in aqua „ opinatur, & cum inde aufertur, integrari, non malum habet internun„ cium, ſed malus eſt judex. Nam ille pro ſua natura non potuit aliter „ in aqua ſentire, nec aliter debuit: ſi enim aliud eſt aer, aliud aqua, „ juſtum eſt, ut aliter in aere, aliter in aqua ſentiatur. Quare oculus „ recte, ad hoc enim factus eſt, ut tantum videat: ſed animus perverſe, „ cui ad contemplandam ſummam pulchritudinem mens, non oculus „ factus eſt „.

(2) Hinc S. Thomas 3. con. Gen. c. 108. principium hoc ſtatuit: „ Nul„ la virtus cognoſcitiva circa proprium objectum decipitur „. Et inde etiam probat, uti & nos §. 751. probavimus, *in cognitione intellectus deceptionem accidere non poſſe, ſi puras rerum quidditates apprehendat*.

(3) Q. 1. de ver. a. 11.

(4) *Febricitantibus* (inquit S. Thom. 2 de ani. lect. 21.) *omnia videntur amara, propter hoc quod ſentiunt per linguam plenam cholera quæ eſt amara*. Aliud exemplum ponit idem Angelicus 3. Meteor. lect. 5. *Laboranti-*

bus,

impedimentum in medio (1).

762. Prob. 3. p. Ad ſenſibilia communia, & per accidens ſenſus directe non fertur, ſed per accidens, & ex conſequenti. Nihil ergo mirum, ſi in illorum judicio fallatur, quamquam ſit recte diſpoſitus (2).

763. Ad primum dicimus, ſenſum ex quo ratiocinationis eſt expers, falli non poſſe eo modo quo fallitur intellectus; non tamen inde ſequitur nullo modo falli poſſe.

764. Ad ſecundum reſpondemus, errorem ſi qui contingat in uno ſenſu, non refelli neque a ſimili, neque a diſſimili ſenſu, ſed ab intellectu, qui licet pendeat a ſenſibus quoad acceptionem idearum, non tamen ab illis pendet quoad lumen quo diſcernit verum a falſo; per quod lumen conſtitutus eſt ſenſuum judex, & errorem unius ſenſus poteſt vel per alios ſenſus (3), vel per ſe ipſum refellere (4). Et per hæc patet ſolutio ad tertium.

QUÆ-

---

bus, ait, *infirmitate oculorum apparet tela aranearum ante oculos, quibuſdam autem muſcæ volantes &c. cum tamen ſit humor in pupilla reſperſus.*

(1) Sic ob vapores intermedios *ſol, & luna, & alia aſtra apparent punicea in ortu,* & *occaſu, & quaſi ſubrubra* S. Thom. 1. Meteor. lect. 8.

(2) Sic res quo magis diſtant, eo minores apparent, quia videntur ſub minori angulo. Confer S. Thom. 3. Meteor. lect. 4. Sic etiam corpus ſphæricum a remotis viſum apparet planæ ſuperficiei. Vide S. Thom. ib. Cum enim figura ſit aliquid ſenſibile commune, viſus poteſt circa illam falli.

(3) Nam intellectus cum ſit potentia ſuperior ſenſu, poteſt conferre ſenſationes, atque ita unius ſenſus errorem per alium ſenſum emendare. Sic v. g. ſi ſal per viſum putetur ſaccharum, error emendatur per guſtum.

(4) Ex generalibus nempe principiis menti per ſe notis; v. g. ex eo principio, quod radius lucis refrangitur, cum tranſit a medio denſiori in rarius (Vide S. Thom. 3. Meteor. lect. 3.) mens corrigit errorem viſus exhibentis remum fractum in aqua, & judicat, revera non eſſe fractum.

QUÆSTIO XVIII.

De ſignis idearum, ſive de Vocabulis ſecundum ſe.

365. POſtquam conſideravimus ideas cum in ſeipſis, tum relatas ad objecta, & ad intellectum, agendum remanet de earum ſignis. Sunt autem vocabula ſigna idearum noſtrarum (1); *voces enim ſignificativæ*, ut S. Thomas (2) ait, *formantur ad exprimendas conceptiones intellectus*; nam homo non aliter quam per voces poteſt aliis conceptiones ſuas exprimere: quod plane neceſſarium fuit, cum homo ſit animal ſociale (3). De vocabulis igitur differentes, 1. agemus de eorum origine, 2. de imperfectione, 3. de uſu, & abuſu. De origine autem vocabulorum quæremus 1. an eorum ſignificatio ſit a natura. 2. an eorum conceptus differant a conceptibus rerum. 3. quandonam cœperint homines voces ſignificativas adhibere. 4. quæ fuerit lingua hominis primigenia. 5. fueritne unius omnium hominum ſermo ante Babelicam confuſionem. 6. an humana induſtria fieri poſſit, ut omnes homines in uno eodemque ſermone conveniant.

AR-

(1) Non quod voces ſignificent immediate ipſas ideas: nam ut oſtendit S. Thomas 1. p. q. 85. a. 2. ad 3. *voces non ſignificant ipſas ſpecies intelligibiles, ſed ea quæ intellectus ſibi format ad judicandum de rebus exterioribus.* Quia vero hæc ipſa intellectus format per ſpecies intelligibiles, voces dici poſſunt ſigna mediata idearum.

(2) 1. Periher. lect. 2.

(3) S. Thom. ib „ Homo ſi eſſet naturaliter animal ſolitarium, ſufficerent ſibi animæ paſſiones, quibus ipſis rebus conformaretur, ut earum notitiam in ſe haberet: ſed quia homo eſt animal naturaliter politicum, & ſociale, neceſſe fuit, quod conceptiones unius hominis innoteſcerent aliis: quod ſit per vocem; & ideo neceſſe fuit eſſe voces ſignificativas ad hoc quod homines invicem conviverent „. Aliam rationem addit Quintilianus Inſt. l. 2. c. 17. cum ait: *Ipſa ratio neque tam eſſet in nobis manifeſta, niſi quæ concepiſſemus mente, promere etiam loquendo poſſemus.*

ARTICULUS I.

Utrum ſignificatio vocabulorum ſit a natura.

766. VOces aliæ quidem ſunt articulatæ, aliæ inarticulatæ. Atque articulatæ ſunt illæ, quas lingua ex vocalibus, & conſonantibus literis componit (1). Inarticulatæ ſunt in quibus nulla eſt hujuſmodi compoſitio, veluti gemitus, & ſuſpiria (2) De vocibus inarticulatis quod naturaliter ſignificent, certa res eſt; ſuſpiria enim naturaliter ſunt ſigna doloris. De articulatis P. Nigidius apud Gellium (3) putavit, nomina, & verba quadam vi, & ratione naturæ facta eſſe. Eadem fuit apud Platonem (4) Heracliti, & Cratyli ſententia.

767. Vi-

---

(1) Vide S. Thom. loc cit.

(2) Quomodo voces formentur, alterius loci eſt inquirere: modo ſufficiat animadvertere cum S. Thoma 2. de ani. lect. 18. vocem eſſe *reſpirati percuſſionem aëris ad arteriam vocalem*. „ Quia enim vox, *inquit*, eſt ſonus animati, & ex illa parte, qua aërem reſpirat, omnis autem ſonus „ eſt ex aliqua percuſſione aëris, ſequitur, quod vox ſit reſpirati percuſſio aëris ad arteriam vocalem „. Hanc vocant aſperam arteriam, ſive tracheam, quæ ab extrema parte linguæ ad pulmones extenditur, & prope linguæ radicem foramen habet, quod appellatur glotta; quod quidem foramen ita eſt membranis diſpoſitum, ut laxari, & reſtringi poſſit. Sic aër reſpiratus, e pulmonibus exiens, & in glottæ membranas incurrens percutit illas ad animæ motionem, & tunc habetur vox; ſiquidem, ut loc. cit. addit Sanctus Thomas, „ id cui principaliter attribuitur cauſſa generationis vocis eſt anima, quæ „ utitur aere reſpirato ad reverberandum aerem, qui eſt in arteria ad „ ipſam arteriam... Animal autem non poteſt formare vocem, neque, „ dum attrahit aerem reſpirando, neque dum expellit expirando, ſed „ dum retinet aerem, quia dum retinet, iſto aere retento, & percutiente aerem exiſtentem in vocali arteria, cauſſat motum ad formationem „ vocis „. Ut autem vox ſit articulata, requiruntur lingua, dentes, & labia; ita enim ex vocalibus, & conſonantibus litteris ſonus componitur, atque aliis, & aliis modis formatur. Quare S. Thomas 1. Perih. lect. 6. „ Inſtrumenta, *inquit*, naturalia virtutis interpretativæ ſunt guttur, & „ pulmo, quibus vox formatur, & lingua, & dentes, & labia quibus „ litterati ſoni, ac articulati diſtinguuntur „. Quare inter fabellas reponimus quod refertur de quodam, qui linguam amiſerat, & nihilominus perfecte loquebatur.

(3) Noct. Attic. l. 10. c. 4. (4) In Cratylo.

767. Videtur autem ita dicendum I. quia cum dicimus v. g. *vos*, motu quodam oris utimur conveniente cum ipſius verbi demonſtratione; labia enim emovemus verſus illos cum quibus ſermocinamur; contra facimus, cum dicimus *nos*. Hi autem motus ſunt naturales (1). Ergo.

768. Ut Heraclitus habet apud Platonem (2), *Quod natura cuique congruit, inſtrumentum adinveniendum eſt, atque id illi attribuendum, ex quo non qualecumque vult qui fabricat, ſed quale natura ipſa exigit*. Sed voces ſunt animæ inſtrumenta ad conceptiones animæ exprimendas. Ergo, ut ibid. Socrates ait, *Cratylus vera loquitur, cum nomina dicit natura rebus competere, neque unum quemvis eſſe nominum auctorem, ſed illum dumtaxat qui ad nomen reſpicit quod natura cuique convenit*.

Propoſitio. *Vocabula naturaliter non ſignificant*.

769. PRob. ratione S. Thomæ (3). Ea quæ naturaliter ſignificant, ſunt eadem apud omnes (4); quapropter ſupra diximus (5), ſimplices conceptus eſſe eoſdem apud omnes homines, quia ſignificant naturaliter eſſentias rerum, quæ ſunt eædem apud omnes. Atqui ſignificatio vocabulorum (6) non eſt eadem apud omnes; vocabula enim diverſa ſunt pro idiomatum diverſitate. Vocabula igitur naturaliter non ſignificant.

770. Ad

(1) Gellius loc. cit. (2) Loc. cit. (3) 1. Perih. lect. 2.

(4) Ut S. Auguſtinus animadvertit l. 2. de Doctr. Chriſt. c. 1. „ Signorum alia ſunt naturalia, alia data. Naturalia ſunt, quæ ſine voluntate, atque ullo appetitu ſignificandi præter ſe aliquid aliud ex ſe cognoſci faciunt, ſicuti eſt fumus ſignificans ignem. Non enim volens ſignificare id facit.... ſed & veſtigium tranſeuntis animalis ad hoc genus pertinet: & vultus irati, ſeu triſtis affectionem animi ſignificat, etiam nulla ejus voluntate qui aut iratus, aut triſtis eſt „. Hæc autem ſigna naturalia eadem ſunt apud omnes.

(5) Not. 3. pag. 282.

(6) *Verba* (inquit S. Auguſtinus loc. cit. c. 3.) *prorſus inter homines obtinuerunt principatum ſignificandi quæcumque animo concipiuntur, ſi ea quiſque prodere velit*. Qua ex doctrina infert S. Thomas 3. p. q. 60. a. 6. in Sacramentis Novæ Legis verba requiri.

770. Ad primum dicimus, rationem Nigidii frivolam eſſe; cur enim apud Hebræos cum dicunt *attem*, *vos*, nulla fit converſio ad eos, cum quibus ſermocinantur? cur non ad ſeipſos convertuntur, cum dicunt *anahnu*, *nos*?

771. Ad ſecundum reſpondemus, inſtrumenta quidem naturalia ad naturales effectus producendos, congruere debere effectis ipſis; ſecus inſtrumenta arbitraria, cujuſmodi ſunt voces.

ARTICULUS II.

Utrum conceptus rerum differant a conceptibus vocum

772. VOcibus reſpondere aliquas animæ conceptiones, perſpecta res eſt (1); conſtat enim ex ſupra dictis (2), ſurdos a nativitate, eſſe inſuper mutos, quia nullum habere conceptum poſſunt vocum ſignificantium. Conſtat quoque, voces diverſas eſſe pro idiomatum diverſitate: iis autem qui aliquod idioma ignorant, idcirco ignotam eſſe ſignificationem vocum illius idiomatis, quia nullum habent conceptum ejuſmodi ſignificationis. Quinimmo tanta eſt inter voces ſignificantes, & earum ſignificationem connexio, & conjunctio, ut ſtatim, illis auditis, in mentem veniat earum ſignificatio.

773. Nihilominus videntur conceptus vocum ſignificantium non diſtingui a conceptibus rerum, I. quia ut docet S. Thomas (3), voces ſignificantes *ſignificant intellectus conceptiones immediate, & eis mediantibus res*. At ſi voces haberent conceptus diſtinctos a conceptibus rerum, non ſignificarent immediate conceptiones intellectus, ſed proprios conceptus. Ergo.

774. II. Conceptiones intellectus ſunt eædem apud omnes, ut

(1) Clemens Alex. Strom. 8. „ In voce, inquit, tria verſantur: nempe nomina, quæ ſunt ſigna eorum, quæ animo cogitantur principaliter, per conſequentiam autem etiam ſubjectorum. Secundo autem cogitata, quæ res ſubjectas referunt, & exprimunt... Tertio autem res ſubjectæ, ex quibus nobis imprimuntur cogitata „.

(2) §. 341.

(3) 1. Perih. lect. 2.

ut dicit Ariſtoteles (1). Ergo ſi vocibus ſignificantibus reſponderent proprii conceptus, illæ eſſent eædem apud omnes: quod falſum eſt.

Propoſitio. *Conceptus vocum ſignificantium differunt a conceptibus rerum, quas ſignificant.*

775. PRob. Conceptus rerum ſunt iidem apud omnes, ut dictum eſt (2). Conceptus autem vocum ſignificantium diverſi ſunt pro idiomatum diverſitate. Hi ergo ab illis differunt. Præterea, voces ſignificantes poſſunt conſiderari, & ut ſunt res quædam, & ut aliquid ſignificant, ſive, ut inquiunt, *materialiter*, & *formaliter*; v. g. hæc vox *homo* conſiderari poteſt & ut quædam vox eſt, & ut ſignificat hanc rem quam dicimus hominem. Poſſunt ergo voces concipi ut res quædam ſunt, ideoque iis reſpondet proprius conceptus.

776. Ad primum dicimus, S. Thomam loc. cit. excludere ab immediata ſignificatione vocum ideas Platonicas; non vero conceptus immediatos earumdem vocum ſignificantium (3).

777. Ad ſecundum dicimus, conceptus vocum idem ſignificare apud omnes, apud quos ſic formantur ad ſignificandum, v. g. hæc vox *homo* apud omnes Latinos idem ſignificat. Quod ſi non eodem modo formantur, quia non omnes intelligunt ſignificationem vocis, ſic non erunt iidem conceptus, nec idem ſignificabunt apud omnes.

ARTI-

(1) 1. Perih. c. 1. (2) §. 769.

(3) Inquit enim: „ Significat hoc nomen *homo* naturam humanam in „ abſtractione a ſingularibus. Unde non poteſt eſſe, quod ſignificet hominem immediate ſingularem, ut Platonici poſuerunt, quod ſignificaret ipſam ideam hominis ſeparatam. Sed quia hoc ſecundum ſuam abſtrationem non ſubſiſtit realiter . . ideo neceſſe fuit Ariſtotelem dicere, quod voces ſignificent intellectus conceptiones immediate, & eis „ mediantibus res „.

ARTICULUS III.

Utrum aliquando homines ſine articulati ſermonis uſu exſtiterint ?

778. HOmines diu vixiſſe belluarum inſtar, humani ſermonis expertes, putarunt olim Lucretius (1), Horatius (2), Diodorus Siculus, (3), & Vitruvius (4). At vero Joannes Baptiſta Vicus (5), Vir ceteroqui eruditus, quamquam non negat, homines antediluvianos, ut veræ Religionis cultum, ita humanam ſocietatem, & cum ſocietate ſermonis uſum

---

(1) L. 5. de primævis hominibus ita ſcribit :

At varios linguæ ſonitus natura ſubegit.
Mittere, & utilitas expreſſit nomina rerum.

(2) L. 1. ſatyr. 3.

Cum prorepſerunt primis animalia terris,
Mutum ; & turpe pecus ....
Donec verba, quibus voces, ſenſuſque notarent
Nominaque invenere.

(3) Lib. 1. ſic. de primorum hominum ſtatu habet : „ Illos inordinata, „ & belluina vita utentes ſparſim ad paſcua exiviſſe ... & oppugnandos „ a feris, mutuo ſibi auxilio ſuccurriſſe, utilitate commotos : atque ita „ per timorem congregatos, paulatim ſuam inter ſe formam agnoviſſe. „ Cum autem vox inarticulata, & confuſa eſſet, paulatim flectendo verba, & de rebus ſingulis mutua inter ſe ſigna fingendo, totam ſibi ipſis „ effeciſſe omnium interpretationem. Ejuſmodi conventiculis in univerſo „ orbe factis non habuiſſe omnes eamdem linguam, cum ſinguli fortuito nomina fingerent „.

(4) L. 2. de Architect. c.1. ubi ſtatuit, „ primos homines ſine ſermonis articulati uſu, diu in cavernis terræ, ferarum inſtar habitaſſe, ac „ crebris nutibus, ſpiritu vocali & voce rudi animi ſenſa deſignaſſe ; & „ ſic demum ex eadem voce de eadem re ſæpius repetita, vocem articulatam, vocabula ſignificativa, ac ſermonum uſum ortum eſſe „.

(5) L. de conſtantia Philologiæ c. 9. & in Scientia Nova.

uſum ſervaſſe (1) ; nihilominus ſtatuit , ſoboles filiorum Noachi

ita

---

(1) Ultra progreditur Antonius Genuenſis Log. ital. lib. 1. c.5. §. 1 ubi ſic habet.„ L'aſperto delle coſe di queſto mondo , che veggonſi in „ Cielo , e in terra commoſſe le fibre degli occhi , e con ciò il cervel- „ lo de' primi uomini ancora ſalvatici , e ſtupidi.... Come dal cervel- „ lo eſcono tutt'i nervi , che muovono i muscoli motori delle membra „ del noſtro corpo , queſti moti del cerebro ſpinſero gli ſtrumenti del „ parlare a profferire de' ſuoni... Queſti ſuoni furono i primi ſegni del- „ le interne ſenſazioni , affezioni , nozioni di que' ſelvaggi „ . *Aſpectus rerum hujus mundi , quæ conſpiciuntur in cælo, & in terra , commovit oculorum fibras , atque adeo cerebrum primorum hominum adhuc ſylveſtrium , ac ſtupidorum ... Quoniam a cerebro progrediuntur univerſi nervi moventes muſculos , qui noſtri corporis membra movent , hi motus cerebri impulerunt inſtrumenta loquutionis ad ſonos edendos ... Hujuſmodi ſoni prima fuerunt ſigna internarum ſenſationum , affectionum , motionum illorum ſylveſtrium*. Ita ille de origine linguarum ſcribens . Cum autem *primos homines* nominat , vel loquitur de primis hominibus ante diluvium , vel de primis hominibus poſt diluvium. Si de primis hominibus ante diluvium (ut colligi videtur ex eo quod ibidem linguas antediluvianas memorat) ſylveſtribus , ac ſtupidis hominibus adjungendi erunt Adamus , & Eva , primique Patriarchæ Abel , Sethus, Henochus, aliique Patriarchæ ante diluvium. Quis autem id affirmare audebit , præſertim de Adamo , & Eva, de quibus dicitur Eccli 17. v.5. *Diſciplina intellectus replevit illos*? Quod ſi primi homines illi ex commotione fibrarum ſonos , neſcio quos , edidiſſent tamquam prima ſigna internarum ſenſationum &c. explicet Genuenſis, qua ratione Adamus appellaſſe dicatur *nominibus ſuis cuncta animantia*; idque antequam Eva formaretur , ut habetur Gen. 2. v. 20. Nam ſi Adamus paulo poſt creationem loquutus fuit , & adeo perfecte , ut ib. v.19. ſcriptum ſit : *omne quod vocavit Adam animæ viventis , ipſum eſt nomen ejus* ; ecqui erunt ſoni illi imperfecti primorum hominum ſylveſtrium , ac ſtupidorum , quos Genuenſis eſt commentus ? Porro ſi Adamus tam accurate nomina impoſuit brutis animantibus, nonne accuratius docere debuit filios , ac nepotes ſuos modum loquendi ? Immo etiamſi Adamus neglexiſset , nonne ejus filii ex conſuetudine cum ipſo , quemadmodum ceteri pueri ex conſuetudine cum parentibus. ac nutricibus, loqui didiciſsent? Itaque falſum omnino eſt, & contra divinam Scripturam primos homines ante diluvium fuiſſe ſylveſtres, ac ſtupidos , & ſonos quoſdam imperfectos ab initio edidiſse.

Quod ſi Genuenſis loquutus ſit de primis hominibus poſt diluvium , nihilo minus abſurde loquitur . Quis enim affirmabit , Noachum , & filios ejus , quos Deus in Arca a diluvio ſervavit , homines fuiſse ſylveſtres , & ſtupidos , ac loqui neſcios? Atque hi tamen fuere primi homines poſt diluvium .

Denique ſi dicat , ſe fuiſſe loquutum de primis hominibus , qui nationes fundaverunt , ex iis quæ habet ib. §. 2. „ I primi fondatori del-

„ le

ita fuiſſe diſtractas in orbem terrarum (1), ferarum metu (2), ut

„ le nazioni non erano, che fanciulli colla barba„: *primi Nationum fundatores erant barbati pueri*: rogamus, ut explicet utrum de omnibus loquatur qui nationes fundaverunt (nam neminem excipit) an vero de aliquibus dumtaxat. Si de omnibus: pueri barbati per ipſum fuerunt Abrahamus, Iſaacus, Jacobus, Moyſes, qui primi fundatores fuerunt populi Hebræorum. Si autem hos velit exceptos, rogamus rurſus, ut reſpondeat; an opus fundandi nationes ex hominibus, ut ipſi placet, ſylveſtribus, ac ſtupidis, ſit adeo facile, ut auctores habere potuerit pueros barbatos? Genuenſis homo philoſophus barbatus erat, & nihilominus vix potuit ducentos, ut ipſe ſcribit, congregare adoleſcentes, quibus elementa Philoſophiæ traderet. Quanto minus potuiſſet populos feros, ac ſtupidos congregare ad conſtituendam nationem? Et tamen is barbatus homo vocat pueros barbatos primos nationum fundatores. Videat ne forte in eum cadant verba Sacerdotis Ægyptii, quæ ex Platone refert Clemens Alex. Strom. 1. ad Solonem, qui unus erat ex ſeptem ſapientibus: *O Solon Solon, vos Græci ſemper eſtis pueri, ſenex autem nullus eſt Græcus: diſciplinam enim nullam habetis canam*.

(1) Id Vicus loc. cit. eveniſſe ponit anno poſt diluvium. Ait enim: „ Anno poſt diluvium ante Babylonicam linguarum confuſionem Sem, „ Cham, Japhet exleges„ (qua ratione tres illos Patriarchas *exleges* Vicus appellet, alii viderint: nam quomodo *exleges*, qui non ſolum naturali, & Divinis legibus, ſed etiam Patris Noachi præceptis ſubjecti erant?) „ terram inter ſe diviſiſſe; & in Aſſyria manſiſse Semum, Chamum in proximam Phœniciam, Ægyptumque, Japhetum in Europam „ commigraſſe„. Hæc cum Sacris Litteris non cohærent: nam primum Gen. 10. v. 25. Heber dicitur genuiſse Phaleg ita nominatum, *eo quod in diebus ejus diviſa ſit terra*. Phaleg autem natus fuit anno 100. poſt diluvium, ideſt, anno mundi 1757. Non ergo terra diviſa fuit anno poſt diluvium. Deinde qui fieri poterat, ut anno poſt diluvium terra inter Noachi filios divideretur? cum enim per diluvium univerſi homines interierint, exceptis tantummodo octo animabus, Noacho, ſcilicet, & ejus uxore, ac tribus ejus filiis cum tribus eorum uxoribus; quis dixerit, tres illos Patriarchas ab Arca vix eductos, in vaſtiſſimas mundi plagas commigraſse? Inſuper Noachi filii nondum diviſi erant, cum eorum pater inebriatus fuit ex vino vineæ quam plantavit, ut legitur Gen. 9. Niſi autem quis velit, intra unius anni ſpatium vineam fuiſse plantatam, ſtatimque uvas dediſse, unde Noachus inebriari potuerit: quod ſane abſque miraculo fieri non potuit; perſpicue conſtat, Noachi filios anno poſt diluvium nondum fuiſse ab invicem ſeparatos.

(2) Neque id conſonant cum iis quæ habentur Gen. 9. v. 1. ſeq. ubi Deus benedicens Noacho, & filiis ejus, ait; *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. Et terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animantia terræ*. Vicus autem loc. cit. contendit, Chamitidas, & Japhetidas *quamplurimos fuiſſe a feris enectos*; factumque eſse, *ut ſæpe viri a fœminis, fœminæ a viris, pueri filii a matribus, matres a filiis pueris. ut feras effugerent, dividerentur*.

ut alii ab aliis diviſi, qui a feris non fuerant necati, omnem prius Religionem, deinde omnem linguam, poſtremo omnem humanitatem, ipſumque rationis uſum abjecerint (1) quouſque poſt longam annorum ſeriem (2), a fulmine excitari ſe-

rini

(1) Hæc quidem Vicus de Conſtantia Philologiæ c. 9. ad Chamitidas tantum, & Japhethidas refert: „ Per hanc ingentem, *inquit*, terrarum „ ſylvam tam Chamitidas, quam Japhethidas hac ratione in ſolitudinem „ diſtractos eſſe neceſſe eſt; quod ſæpe viri a fœminis, fœminæ a viris, „ pueri filii a matribus, matres a filiis pueris, ut feras effugerent, di- „ viderentur: & ita ſenſim minores a majoribus rudiores, ferarum metu „ relicti, vel abacti, ſic diſpalati, ſolique prius omnem Religionem, „ deinde omnem linguam, tandem omnem humanitatem exſurdaverint, „ & in brutam licentiam, & errorem ferinum abierint „. Nihilominus in lib. quem Italico idiomate *de Scientia Nova* ſcripſit, pag. 133. poſtremæ editionis, videtur, inter ferinos homines Semi etiam poſteros recenſere, quamquam eos non tam cito in ferinum ſtatum abiiſſe dicat,

(2) Tantam humani generis calamitatem mille annis duraſſe, Vicus de Conſtant. Philol. c. 9. ne minimum quidem hæſitans ſtatuit; ait enim: „ Quo rerum ſtatu mille annos durante (*inter Chamitidas, ſcilicet, & Japhethidas, de quibus ibi agit*), ſi quis recte rationem putet, quamquam quamplurimi, aut a feris enecti, aut fame per „ hyemes, ſiti per æſtates deperierint; tamen incolumes vel ut feras „ evaderent, vel ut pabula, aut fontes quærerent, in Scythiam, Æthiopiam, Occidentalem plagam, Indiaſque prævalido nixu per invia, „ & confragoſa acti temeraria ſorte penetrarint „. Ita ne vero? At ſi mille annis duravit ferinus ille ſtatus; quomodo Vicus ponit *ſcient. nov.* ſec. edit. pag. 109. „ Le razze di Cam, e Giafet dovettero diſperderſi per la gran ſelva di queſta terra con un errore ferino di dugento anni „. *Progenies Chami, & Japheti vagari debuerunt per vaſtam hujuſce terræ ſylvam errore ferino ducentorum annorum*, quot ipſe neceſſarios putat, ut e terra poſt diluvium exhalationes ſiccæ elevarentur ad generanda fulmina, quibus ferini illi homines excitarentur? Nam ſi biſcentum poſt diluvium annis, excitati illi jam fuerant a ſtupiditate ferina, quid cauſſæ eſt, ut ad mille annos eam ſtupiditatem prorogemus? Non animadvertit autem Vicus, tantum abeſſe, ut inter Chamitidas præſertim ferinus ille ſtatus durare mille annis potuerit, quin contra certum ſit ex c. 10. Gen. v. 8. ſqq. Nembrodum nepotem Chami *fuiſſe potentem in terra*, & *Babylonem fuiſſe principium regni ejus*. Itaque Nembrodi ætate ferini homines non erant; ſocialem enim vitam ducebant, ſine qua regnum conſiſtere nequit. Certum quoque eſt, Reges in Ægypto initium duxiſſe anno mundi 1816. poſt Miſraim filium Chami, hoc eſt, anno 160. a diluvio. Conſtat præterea ex Euſebii ſupputatione in Chronico, anno 25. regni Europis Regis Sicyoniorum in Græcia, natum fuiſſe Abrahamum, hoc eſt, anno mundi 2008. & a diluvio

rini illi homines (1), in aliquam Divinitatis notitiam devenere, ſicque paulatim humanam linguam, & mores recuperarunt.

779. Vi-

luvio anno 352. Si quis ergo rationem putet Scriptura, & hiſtoria innixam, inveniet, nihil tam a ratione abeſſe, quam ferinum hominum ſtatum ad mille annos a Vico productum.

(1) Ex effera, quam exleges impii poſt diluvium duxere vitam, proveniſſe Gigantes, affirmat Vicus de Conſt. Phil. c. 9. Sed cum Gen. 6. v. 4. dicatur: *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis*, ideſt, ante diluvium, oporteret, ſi quæ vis ineſſet Vici ſententiæ, homines jam ante diluvium, in ferinum errorem abiiſſe. Quomodo autem Gigantes illi provenerint, ita deſcribit Vicus loc. cit. „ Hiſtoria, ſive obſervatio phyſi-„ ca demonſtrat, quantum magiſtri metus puerorum ſpiritus affligat, „ & quidquid in iis eſt ad adoleſcendum generoſius concidat „. Hæc prima ratio eſt, qua utitur Vicus, ut oſtendat, pueros impiorum illorum hominum filios potuiſſe in proceram gigantum ſtaturam adoleſcere, quod eſſent a magiſtrorum metu liberi. Peto, an metus qui a magiſtris incutitur, major ſit metu perſequentium ferarum? Hiſtoria, ſive obſervatio phyſica demonſtrat, hunc illo longe eſſe majorem. Pueri ergo illi, qui ob magiſtrorum metum in gigantes abire minime potuiſſent, qua ratione poterant in gigantes adoleſcere, a parentibus derelicti, & metu ferarum abacti? Sed aliam phyſicam obſervationem addit Vicus ib. ſcilicet „ nitros ſales, quibus urinæ plurimum abundant, plurimum vivaci-„ tatis habere, ut in ſpiritu ſalis ammoniaci ſpectare eſt: campos au-„ tem ſtercoratos feliciter frugeſcere ruſtici norunt „. Hinc vero infert ib. „ non natos gigantes inter Semi poſteros, quia ex cultu antedilu-„ viano matres lavabant pueros, & pueri ſub patrum imperio, & diſci-„ plina adoleſcebant „. Præclara ſane ratio! Hoc erit reliquum, ut matres ac nutrices a lavandis pueris abſtineant, ne cauſſa ſint, cur ii adoleſcere non multum valeant. Sane ſi ex cultu antediluviano matres lavabant pueros, gigni nullo modo potuiſſent gigantes antediluviani, niſi ab illis lavandis matres abſtinuiſſent: quod demonſtrari numquam poterit. Quid? Deuteron. 2. v. 10. ſq. meminit Scriptura populorum Emim ad Orientem maris mortui: *Emim primi fuerunt habitatores ejus, populus magnus, & validus, & tam excelſus, ut de Enacim ſtirpe, quaſi gigantes crederentur*. De Ammonitis ib. v. 20 dicitur: *Terra* (Ammon) *terra gigantum reputata eſt, & in ipſa olim habitaverunt gigantes*. 2 Reg. c. 21., & 1. Paralip. 20. mentio fit quinque gigantum e ſtirpe Rapha, quos David ejuſque milites interfecerunt. Anne hi omnes in proceram ſtaturam adoleviſſe credendi ſunt, quia illo, quem Vicus ponit, cultu vixerunt? At ſi ferarum inſtar enutriti ii fuiſſent, hac illac ferarum metu abacti, quomodo in *populum magnum* excreſcere; quomodo in terra Ammon habitare; & uſque ad Davidis tempora bella gerentes pervenire potuiſſent? Quam autem Vicus profert, ratio nullius momenti eſt; diverſus enim eſt terræ cultus a cultu humani corporis:

nam

779. Videtur autem ita dicendum, I. quia, ut Homerus teſtatur, inter Græcos fama erat a primis uſque temporibus, progenitores ſuos ferarum more vixiſſe.

780. II. Mythologi omnes docent, priores illos homines fuiſſe feras, quas Orpheus lyræ ſono cicuravit; & ſaxa, ex quibus Amphion ad lyræ ſonum Thebarum muros conſtruxit.

781. III. Scimus, nunc etiam gentes exſtare in America, aliiſque locis poſtremis hiſce ſeculis detectis, quæ omnem exuiſſe humanitatem videntur. Nihil ergo mirum, ſi inter poſteros filiorum Noachi diuturna fuit ferinæ vitæ ratio.

Propoſitio. *Nullo umquam tempore homines aut omnes, aut plerique exſtitere ſine articulati ſermonis uſu.*

782. PRob. ratione S. Thomæ (1). Homo naturaliter eſt animal ſociale (2). Igitur a natura ita eſt comparatus, ut conceptiones ſuas cum aliis hominibus communicet. Sed hæc communicatio maxime fit per voces articulatas; nam

 per

---

nam terra ſeipſa eſt arida, frigida & ſicca; quare oportet, ut aliunde pinguis fiat, & incaleſcat: aqua autem ſola id præſtare nequit, niſi cum aliquo corpore commiſceatur craſſo, aptoque ad excitandum conſervandumque calorem. Quo ſenſu Plutarchus Opuſc. *Aquane, an ignis ſit utilior*: „ Tantum abeſt, *inquit*, ut aqua ex ſeſe ſufficiat aliis rebus generandis, aut conſervandis, ut ipſa quoque igne deſtituta pereat „. Et idcirco S. Thomas de ſenſu, & ſenſato lect. 14. explicans, quare agricultores adhibeant fimum. *Aqua*, inquit, *ſola non poteſt nutrire ſine commixtione alicujus terreſtris, ſicut agricultores adhibent fimum, ut aqua commixta nutriat plantas*. Homo autem corpus habet ex craſſa, humida, & calida materia compactum: & tantum abeſt, ut ex ſalibus urinæ, ac ſtercoris augeſcere poſſit, quin potius neceſſe ſit, ut intereat, ſi naturali ejus pinguedini & calori multum pinguedinis & caloris extrinſecus adhibeatur. Sues certe in urina, & ſtercore convolvuntur; ideoque ſi Vici valeret ratio, in magnam corporis molem, elephantum inſtar, creſcere deberent, cum tamen videamus, porcos quandoque ob nimiam pinguedinem interire, quin juſtam corporis molem excedant. Quomodo autem Gigantes ad proceriorem corporis ſtaturam pervenerint, demonſtrare non eſt hujus loci. Hac de re agitur tom. 1. *Hiſtoire de l'Academie des medailles & des belles Lettres*. Nos autem dicemus alias.

(1) 1. Perih. lect. 2. Vid. not 3. pag. 409.

(2) Hoc principium deſtruit Vicus, cum ait, ſoboles filiorum Noachi omnem linguam, & humanitatem amiſiſſe longo ſeculorum ſpatio.

per nutus haberi non poteſt perfecta communicatio , prout ad ſocialem vitam requiritur ; quapropter ii qui ſunt diverſarum linguarum , non poſſunt bene convivere ad invicem . Homini igitur naturalis eſt articulati ſermonis uſus . Sed quod eſt a natura , fruſtrari , ſaltem ut in pluribus (1) , ſuo effectu non poteſt ;

(1) Diximus , *ut in pluribus* ; non enim negamus fieri potuiſſe , ut ſicut aliquando monſtra naſcuntur , ita aliqui fuerint homines belluarum more viventes , etiam abſque uſu humani ſermonis . Conferri poteſt Bernardus Connor in Evangelio Medici a. 15. ubi deſcribit hominem quemdam ſylveſtrem inter urſos captum , ſermonis uſu carentem . Sed hujuſmodi homines monſtra ſunt , ex quibus nihil inferri poteſt contra id quod naturaliter contingit . Adeundus eſt S. Thom. 1. Polit. lect. 1. ubi poſtquam poſuit *hominem eſſe animal naturaliter civile* , ait : „ Poſſet autem hoc alicui „ venire in dubium ex hoc quod ea , quæ ſunt ſecundum naturam , omni„ bus inſunt . Non autem omnes homines inveniuntur eſſe habitatores ci„ vitatum „ . Reſpondet autem : „ Hoc patet quod non eſt contrarium ei „ quod dictum eſt , quod homo ſit naturaliter civilis , quia & alia natu„ ralia aliquando deficiunt propter fortunam , puta , cum alicui amputa„ tatur manus , vel cum privatur oculo „ . Probans vero , hominem eſſe naturaliter animal ſociale : „ Natura , *inquit* , nihil facit fruſtra , quia „ ſemper operatur ad finem determinatum . Unde ſi natura attribuit alicui „ rei aliquid quod eſt de ſe ordinatum ad aliquem finem , ſequitur , quod „ ille finis detur illi rei a natura . Videmus autem , quod cum quædam „ alia animalia habeant vocem , ſolus homo ſuper alia animalia habet „ loquutionem . Nam etſi quædam animalia loquutionem humanam pro„ ferant , non tamen proprie loquuntur , quia non intelligunt quid di„ cunt , ſed ex uſu quodam tales voces proferunt . Eſt autem differentia „ inter ſermonem , & ſimplicem vocem . Nam vox eſt ſignum triſtitiæ , „ & delectationis , & per conſequens aliarum paſſionum , ut iræ , & ti„ moris , quæ omnes ordinantur ad delectationem , & triſtitiam . Et ideo „ vox datur aliis animalibus , quorum natura uſque ad hoc pervenit , quod „ ſentiant ſuas delectationes , & triſtitias , ſicut leo per rugitum , & canis „ per latratum : loco quorum nos habemus interjectiones . Sed loquutio „ humana ſignificat quid eſt utile , & quid nocivum . Ex quo ſequitur , „ quod ſignificet juſtum , & injuſtum . Conſiſtit enim juſtitia , & injuſti„ tia ex hoc quod aliqui adæquentur , vel non adæquentur in rebus uti„ libus , & nocivis . Et ideo loquutio eſt propria hominibus , quia hoc eſt „ proprium eis in comparatione ad alia animalia , quod habeant cogni„ tionem boni , & mali , juſti & injuſti , & aliorum hujuſmodi , quæ ſer„ mone ſignificari poſſunt . Cum ergo homini datus ſit ſermo a natura , „ & ſermo ordinetur ad hoc , quod homines ſibi invicem communicent „ in utili & nocivo , juſto & injuſto , & aliis hujuſmodi , ſequitur , ex quo „ natura nihil facit fruſtra , quod naturaliter homines in his ſibi com„ municent . Sed communicatio in iſtis facit domum , & civitatem

„ Igi-

reſt ; eſt enim ex ordinatione primi Moventis , quæ omnino fruſtrari nequit . Nullo igitur umquam tempore &c.

783. Ad primum dicimus , famam illam inter Græcos viguiſſe ob ignorantiam , qua de vera hominis origine , & mundi propagatione tenebantur Gentiles . Nos autem ex c. 9. 10. & 11. Gen. ſcimus genealogiam familiæ Noachi , ejuſque deſcendentium ad plures generationes ; ſcimus etiam ex eodem c. 9. v. 19. a tribus filiis Noachi *diſſeminatum omne genus hominum ſuper univerſam terram* . Denique ſcimus ex cap. 10. v. 2. ſqq. quod a filiis , & nepotibus Japhethi , qui ibi recenſentur , *diviſæ ſunt inſulæ gentium* (inter quas numerantur Aſiæ minoris inſulæ) *in regionibus ſuis unuſquiſque ſecundum linguam ſuam , & familias ſuas in nationibus ſuis* . Cum autem Scriptura regiones , linguas , familias , nationes nominet , in quas diviſæ ſunt inſulæ gentium , profecto non ferarum more illi vixerunt , ſed ſocialem duxere vitam in familiis ſuis . Et cum ad plurimos annos Japhethidæ (idem dicendum de Semitidis , & Chamitidis) vitam produxerint , Deo ſic volente , ut genus humanum multiplicaretur ; perſpicue conſtat , Græcorum progenitores (quod & de aliis dicendum eſt) numquam ferarum more vixiſſe : nam Regum ſeriem in Argo Pelopponenſi Uſſerius computare incipit ab anno mundi 2148. hoc eſt anno 492. a diluvio , decennio antequam Semus moreretur .

784. Ad ſecundum dicendum , vel commenta eſſe Poetarum quæ de Orpheo , & Amphione narrantur ; vel eſſe intelligenda de hominibus rudibus quidem , ſed longe diſtantibus a ſtoliditate ferarum (1) .

 785. Ad

„ Igitur homo eſt naturaliter animal domeſticum , & civile „ . Vide quam ſublimi ratione probet Angelicus Doctor , ſtatum ſocialem ex natura homini convenire ; quamque proinde ſit contra rationem quod Vicus adſerit de ferino hominum ſtatu poſt diluvium .

(1) Si quid valeret Vici argumentum ex fabulis Orphei , & Amphionis ductum , probaret , ferinum hominum ſtatum non decem tantum ſeculis , ſed viginti duobus , & amplius ſeculis duraſſe : nam ex ſupputatione Euſebii in Chronico Amphion regnaſſe ponitur Thebis anno mundi 3875. hoc eſt , anno 2219. a diluvio . Orpheus autem ib. clarus ponitur anno mundi 3934. ideſt , anno 2278. a diluvio .

785. Ad tertium reſpondemus, inter Americanos, Groënlandos, Caffros, Huttentottos repertos quidem fuiſſe homines barbaros, & ſylveſtres (1); ſed neminem inter illos fuiſſe inventum, qui non modo omnem linguam, & humanitatem, ſed omnem Religionem abjeciſſet (2).

ARTICULUS IV.

Utrum primitiva hominis lingua fuerit Hebraica.

786. Videtur id negandum (3), I. quia Pſammetichus Rex Ægypti, ut refert Herodotus (4), duos pueros recens natos cuidam paſtori tradidit, ſeorſim in deſerta caſa collocandos, & capratum lacte paſcendos, ita ut nemo cum illis loqueretur. Bimatus autem exacto tempore, pueri illi *beccos* clamabant; cujus vocis ſignificatione inveſtigata, repertum fuit, *beccos* apud Phrygas panem ſignificare. Phrygia ergo lingua primitiva fuit.

787. II. Lingua Hebraica dicta eſt ab Hebero, vel ab Abrahamo, eo quod tranſierit Euphratem (5). Heberum igitur,

(1) Nam ut advertit S. Thomas 1. Polit. lect. 1. „ Homo eſt optimum „ animalium, ſi perficiatur in eo virtus, ad quam habet inclinationem „ naturalem. Sed ſi ſit ſine lege, & juſtitia, homo eſt peſſimum omnium „ animalium .... Quia injuſtitia tanto eſt ſeverior, quanto plura habet „ arma, ideſt, adjumenta ad male faciendum: homini autem ſecundum „ naturam convenit prudentia, & virtus, quæ de ſe ſunt ordinatæ ad bonum; ſed quando homo eſt malus, utitur eis quaſi quibuſdam armis „ ad male faciendum .... Et inde eſt, quod homo ſine virtute, quantum ad corruptionem iraſcibilis eſt maxime ſceleſtus, & ſylveſtris, „ utpote crudelis, & ſine affectione. Et quantum ad corruptionem concupiſcibilis eſt peſſimus quantum ad venerea .... Sed homo reducitur „ ad juſtitiam per ordinem civilem „.

(2) Vide Kolben in deſcriptione Capitis Bonæ Spei, qui de Huttentottis, apud quos manſerat decem annorum ſpatio, teſtatur, ipſos credere unum Deum ſupremum Auctorem & arbitrum univerſi.

(3) Ita quidem videtur Huetio Dem. Evang. prop. 4. c. 13. & Grotio in c. 11. Gen.

(4) Lib. 2.

(5) Scilicet vel ab Hebraico *Habar tranſivit*, quaſi transfluvialis, tranſeuphratæus; vel quod ab Hebero ortus.

tur , aut Abrahamum auctores habuit , non Adamum , alioqui lingua Adamica dici debuiſſet .

788. III. Lingua Hebræa nihil , aut parum a Chananæa diſcrepabat , ut auctor eſt S. Hieronymus (1) . Atqui Labani tempore linguâ Aſſyria multum diſcrepabat a lingua Hebraica : nam quod Laban *Jegar Sahaduta* , i. *tumulum teſtis* appellavit , id Jacob *Galaad* , i. *acervum teſtimonii* dixit (2) . Vel igitur lingua Hebræa in Heberi familia non perſeveravit integra ; vel primigenia non eſt .

Propoſitio . *Lingua Hebræa fuit primitiva hominis lingua* .

789. ITa S. Thomas (3) Eccleſiæ Patres ſequutus (4) . Probatur . Lingua illa tamquam primitiva habenda eſt , quæ eſt omnium ſimpliciſſima ; quo enim ſimplicior , eo perfectior eſt ſermo , & quo perfectior , eo dignior primo homine . Atqui Hebraica lingua ſimpliciſſima eſt ; habet enim radices , quæ ut plurimum tribus tantum litteris conſtant ; nomina in varios caſus numquam inflectit ; verbis auxiliaribus

Dd 4 num-

---

(1) In c.19. Iſaiæ .

(2) Gen. 31. v. 47.

(3) In c. 11. 2. Cor. lect. 5. „ Secundum quod , *inquit* , quidam dicunt , „ Hebræi dicuntur ab Abraham ... Poteſt tamen dici , & forte melius , „ quod dicuntur a quodam Heber , de quo habetur Gen. 11. *Vixit Sale* „ *triginta annis* , *&* *genuit Heber* . Et ſequitur : *Vixit Heber trigintaquatuor* „ *annis* , *&* *genuit Phaleg* . Et tempore ejus fuerunt diviſæ linguæ , & lin„ gua Hebræorum remanſit in familia ſua „ . Et lect. 1. in c. 3. epiſt. ad Philip. „ Aliqui dicunt , quod Hebræus dicitur ab Abraham : & hoc „ dicit Auguſtinus (*l.* 1. *de conſenſu Evang. c.* 14.) ſed poſtea retractat „ *l.* 2. *de Retract. c.* 16.) Sed dicitur ab Heber , de quo Gen. 11. Quod „ autem non ab Abraham patet , quia etiam Abraham dicitur Hebræus . „ Gen. 14. *Nunciavit Abram Hebræo* . Dicit Gloſſa ſuper Gen. 11. Quod „ tempore Heber diviſum eſt labium gentium omnium , & illa lingua „ quæ prius erat , remanſit in familia Heber , & in cultu unius Dei , „ & inter omnes Hebræos „ .

(4) Vide Origenem Hom. 11. in Num. Chryſoſtomum Hom. 30. in Gen. Hieronymum in c. 3. Sophoniæ , Auguſtinum l. 16. de Civ. c. 11. & l.18. c. 39. Quod ſi Nyſſenus Orat. 12. con. Eunomium , primitivam illam linguam intercidiſſe docet , propterea quod Deus aliam Judæis linguam indidit , cum egrederentur ex Ægypto ; hanc ſententiam accepiſſe ſe ait ab Judæis , quorum auctoritas non multi eſt facienda .

numquam utitur ; loco pronominum poſſeſſivorum unam , vel ad ſummum duplicem litteram verbis affigit ; duas tantum habet nominum declinationes , paucas verborum conjugationes , eaſque ſimpliciſſimas. Præterea , non eſt credendum , in Babylonica confuſione linguarum periiſſe linguam illam , qua homines ad illud uſque tempus loquuti fuerant ; cum enim ea confuſio fuerit pœna peccati , in iis locum minime habuit , qui peccato ſuperborum hominum non conſenſerant . Non conſenſiſſe autem Semum , & Heberum , argumento eſt , quod ii homines erant piiſſimi . Retinuerunt igitur Patriarchæ illi antediluvianam linguam , eamque ſuis poſteris tranſmiſerunt (1) . Heberus autem pater Hebræorum fuit . Igitur in Hebræis primitiva lingua remanſit .

790. Ad primum dicimus , ſimile experimentum a Purcha apud Waltonum in Prolegom. 1. referri inſtitutum juſſu Melabdini Echebaris Magni Mogorii Regis , in puero enutrito longe ab hominum conſortio , qui tamen nullam emiſit vocem . Itaque pueri illi Pſammetici vocem *beccos* pronunciarunt , vel quia audierant oves balantes , vel vox illa nihil apud ipſos ſignificabat , & nihilominus caſu apud Phrygas ſignificabat panem .

791. Ad ſecundum dicendum , linguam Hebræam non fuiſſe appellatam Adamicam , quia licet ab Adamo proceſſerit , tamen conſervata fuit in familia Heber .

792. Ad tertium neg. min. Nam ſi lingua Chanaan multum diſcrepaſſet ab Hebræa (2) , neque Gabaonitæ potuiſſent imponere Joſue , & Principibus Iſraelitarum , ut legitur *Joſue* c. 9. neque Rahab habere colloquia cum exploratoribus urbis Jericho , quos abſcondit , ut ibid. narratur c. 2. Quod autem

---

(1) Chryſoſtomus loc. cit. „ Heber , *inquit* , manſit idem ſervans idioma , „ quod & antea habebat , ut manifeſtum diviſionis hujus ſignum foret „ .

(2) Non negamus , primitivam illam linguam potuiſſe mutationes aliquas pati in poſteris Heberi ; ſed hæc mutatio talis non fuit , ut poſteri illi non poſſent ſe invicem intelligere . Certe Abrahamus vernaculo ſuo uſus fuit ſermone , & cum moraretur in Ur Chaldæorum , & cum in Chananitidem ſe contulit . Et ſimiliter licet Hebræorum lingua nonnihil mutata credi poſſit ex diuturna eorum manſione in Ægypto , ſubſtantialiter tamen eadem perſeveravit , alioquin cum Chananitide potirentur , debuiſſent uti interprete .

tem Laban vocaverit *tumulum teſtis* congeriem lapidum, quam Jacob appellavit *acervum teſtimonii*, confirmat, Aſſyriam linguam non multum differre ab Hebraica; & idcirco Scriptura loc. cit. ait, utrumque ita dixiſſe, non quidem juxta diverſitatem, ſed *juxta proprietatem linguæ ſuæ*. Quæ verba indicare videntur, utriuſque linguas proprietate quidem, at non ſubſtantia differre.

ARTICULUS V.

Utrum ante Babelicam confuſionem fuerit unus omnium hominum ſermo.

793. JOannes Baptiſta Vicus, cum ſtatuiſſet, filios Noachi anno poſt diluvium in diverſas mundi plagas commigraſſe, docet proinde (1), Babelicam linguarum confuſionem factam fuiſſe in una dumtaxat Semi progenie in Aſia Orientali, cum tamen in Chamitidis, & Japhetidis jam tum eſſet diverſitas linguarum ex eorum diſperſione in alias mundi partes. Genuenſis autem (2) ulterius progreſſus, docet, etiam homi-

(1) Scien. novæ ſecun. edit. p. 109. „ La confuſione delle lingue per „ gli noſtri principj ſi dimoſtra eſſer avvenuta nella diſcendenza di Sem „ per lo mondo dell' Aſia Orientale; ma eſſere ſtata diverſa l'origine, „ della diverſità delle lingue nelle razze già fatte, e diſperſe per l'Aſia „ Settentrionale &c. „ *Confuſio linguarum ex principiis noſtris oſtenditur accidiſſe in poſteris Semi per orientalem Aſiam; ſed tamen diverſa fuit origo diverſitatis linguarum in familiis jam diſperſis per Aſiam Septentrionalem*.

(2) Log. ital. l. 1. c. 5. § 7. ubi quærit: „ Parlavano eſſi, o no gli uomini antidiluviani? E ſe parlavano, come indubitatamente parlavano; „ non è ſtato poſſibile, che quei che ſormontarono il diluvio, non portaſſero ſeco nel mondo le *antiche lingue*. Son ſicuro, ch' eſſendone ſcappati pochi, non poterono recarci le intere loro lingue „. *Loquebantur, necne homines antediluviani? Si autem loquebantur, ut eſt abs dubio; fieri non potuit, quominus ii, qui diluvium evaſerunt, ferrent ſecum in mundo veteres linguas Non dubito, quin tranſmittere ad nos minime potuerint integras ſuas linguas, cum pauci evaſerint*. Ita ille, cum tamen Scriptura, ut mox dicemus, teſtetur, terram fuiſſe labii unius, & ſermonum eorumdem etiam poſt diluvium, ante Babelicam confuſionem. Ibidem paulo ante loquens de di-

homines antediluvianos pluribus linguis fuiſſe uſos.

794. Videtur autem ita dicendum, I. quia S. Philaſtrius (1) hæreſis damnat opinionem de unitate ſermonis in mundo ante Babelicam confuſionem.

795. II. Quæ de confuſione linguarum Scriptura habet: referri poſſunt ad animorum diſcordiam (2). Non ergo inde probatur unitas ſermonis omnium hominum ante Babelicam confuſionem.

796. III. Gen. 10. poſt enumeratos filios Japhethi dicitur v. 5. *Ab his diviſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis unuſquiſque ſecundum linguam ſuam*. Idem dicitur v. 20. de filiis Chami. Deinde vero c. 11. deſcribitur Babelica confuſio linguarum. Igitur ante confuſionem jam erant diviſæ linguæ Japhetidarum, & Chamitidarum.

Pro-

---

de diluvio, ait: „Un diluvio, e un ſconvolgimento dell' orbe terraqueo „ è dimoſtrato non ſolo per le antiche tradizioni di tutt' i popoli (cur „ de Scriptura ſilet?) ma per la fiſica della terra medeſimamente „. *Diluvium, & transſmutatio orbis terraquei, demonſtratur non modo ex antiquis omnium populorum traditionibus, ſed etiam ex phyſica conſtitutione telluris*. Nimirum innuere intendit aut Wiſtoni ſententiam de diluvio per cometam inducto, vel potius Burnetii ſyſtema, factum nempe eſſe, ut iteratis terræ concuſſionibus diluvium fieret, erumpente ingenti aquarum abyſſo, quæ prius in terræ viſceribus latebant. Si autem phyſicæ telluris conſtitutioni diluvium eſſet adſcribendum, cur non incendium Sodomæ conſtitutioni ignis? Cur non diviſio maris rubri conſtitutioni aquarum? Cur non conſtitutioni ſolis tenebræ in morte Chriſti? Cur non denique conſtitutioni cauſſarum naturalium univerſa prodigia, etiam illa quæ in Scripturis narrantur? Et nihilominus Genuenſis hæc docet pueros, pro quibus Logicam illam ſcripſiſſe ſe dicit. Audiat Chryſoſtomum Hom. 26. in Gen. de diluvio ita ſcribentem: *Quando Deus operatur aliquid, dilecte, noli humana ratiocinatione exquirere quæ ſiunt; tranſcendunt enim mentem noſtram*.

(1) Hæreſi 56.

(2) Le Clerc Lettre 19. *Sentiment de quelques Theolog. d'Hollande*.

Propoſitio. *Ante Babelicam confuſionem unicus fuit omnium hominum ſermo* (1).

797. PRob. ex c. 11. Gen. v. 11. ubi dicitur: *Erat autem terra labii unius, & ſermonum eorúmdem*. Et: *Deſcendit Dominus, ut videret civitatem, & turrim, quam ædificabant* filii Adam. *Et dixit: Ecce unus populus, & unum labium omnibus .... Venite igitur, deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum*. Atqui *filii Adam* non erant tantum Semitidæ, ſed & Chamitidæ, & Japhetidæ. Non enim Semitidæ tantum ad turrim conſtruendam convenerunt, ſed etiam Chamitidæ, & Japhethidæ (2). Itaque confuſio linguarum contigit non in Semi tantum, ſed & in Chami, & Japhethi ſobole (3). Sed hi omnes ante confuſionem erant *unius la-*

(1) Vide S. Thom. lect. 1. in c. 3. epiſt. ad Phil.

(2) Cenſet S. Auguſtinus l. 6. de Civ. c. 4. Nembrodum fuiſſe conditorem Babylonis, alioſque impuliſſe ad civitatem illam, & turrim exci andam. Id Vicus ipſe aſſirmat. Fuit autem Nembrodus e ſtirpe Chami. Non eſt igitur ambigendum, quin etiam Chamitidæ ad turrim conſtruendam convenerint.

(3) Quot linguæ ex Babelica confuſione ortæ fuerint, facile non eſt definire. S. Hieronymus in c. 26. Matth. putat linguas fuiſſe diviſas in gentes ſeptuagintaduas. S. Auguſtinus l. 6. de Civ. c. 3. numerat ſeptuagintatres. Chaldæus Paraphraſtes ponit ſeptuaginta juxta numerum animarum, quæ ingreſſæ ſunt in Ægyptum, propterea quod Deut. 32. v. 8. dicatur: *Quando dividebat Altiſſimus gentes; quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum juxta numerum filiorum Iſrael*. Nonnulli apud Clem. Alexand. Strom 1. gentes, & linguas dicunt ſeptuagintaquinque. Quiſquis autem fuerit earum linguarum numerus, nemo dubitat, quin al quæ matrices linguæ ſuperſint. Quænam vero illæ ſint, eruditi diſputant. Hebraicam, Græcam, Latinam, Teutonicam, & Illyricam, ſive Sclavonicam matrices eſſe, communius creditur. Ex his aliæ deinceps ortæ ſunt, videlicet, ex Hebræa promanarunt Chaldæa, Arabica, Samaritana, Æthiopica, Syriaca. Ex Græca, Attica, Jonica, Æolica, Dorica, Phrygia Ex Latina, Italica, Gallica, Hiſpanica. Ex Teutonica, Belgica, Danica, Svecica, Anglica. Ex Illyrica, Polonica, Hungarica, Bohemica, Moſcovitica, Turcica, Bulgarica. An Perſica ſit matrix, dubium eſt.

In Cyclopædia Italice ex Anglico reddita, art. *Linguaggio* dicitur Raymundus Lullius curaſſe, ut ſtudium doctarum linguarum conſtitueretur;

labii, *& ſermonum eorumdem*. Igitur ante confuſionem unica erat omnium hominum lingua.

798. Ad

---

retur; denique in Concilio Viennenſi ſub Clemente V. an. 1312. fuiſſe ordinatum, ut in Academiis Romana, Pariſienſi, Oxonienſi, Bononienſi, & Salmantina linguarum Profeſſores inſtituerentur; quorum tamen ſtudiorum progreſſui Monachi ſeſe oppoſuerint, ita ut Eraſmus diceret, ſua ætate *Græce noſſe ſuſpectum: Hebraice prope hæreticum*. Quæ de Raymundo Lullio Cyclopædiſtæ habent, de Lullio Franciſcano intelligi nullo modo poſſunt: nam Wadingus in Annal. ad an. 1315. n. 12. hunc vocat *hominem rudem*, *& litterarum expertem*, indeque infert, fuiſſe a Deo illuſtratum, ut tot libros ſcriberet, in quibus univerſis, ut idem Wadingus ib. n. 16. obſervat, *ſtylus eſt inconcinnus*, *inæqualis*, *non ſolum humilis*, *verum & paſſim barbarus*. Quis autem credet, hominem talem adlaboraſſe pro ſtudio doctarum linguarum, quarum ipſe expérs erat? Si autem de alio Raymundo Lullio juniore Cyclopediſtæ loquuntur, de quo Odoricus Raynaldus ad an. 1315. n. 5. tantum abeſt, ut is potuerit adlaborare pro ſtudio earum linguarum, quin potius improbus fuerit homo, Rabbinus Neophytus, qui pernicioſos codices ſcripſit magicæ artis. Itaque Cyclopædiſtæ vehementer hac in re errant.

Multo magis decipiuntur, & malitioſe calumniantur, cum, uti Monachis invidiam creent, ajunt, Monachis adſcribi debere, quod hujuſmodi ſtudiorum nullus fuerit progreſſus. Immenſus forem, ſi ſingulorum Virorum Ordinum Regularium eruditionem, atque labores in linguis præſertim Hebraica, Chaldaica, Græca, Arabica, Armenica, &c. non dicam recenſere, ſed commemorare dumtaxat vellem. Sufficiat ad retundendam Cyclopædiſtarum calumniam aliquos tantum laudaſſe ex Ordine Fratrum Prædicatorum, qui ante, & poſt Concilium Viennenſe, eximii in doctis linguis fuere. Anno 1284. Guillelmus de Moerbeka floruit: is autem, ut ex epiſtola Vitellionis, qui ipſi nuncupavit Opus de Perſpectiva, linguas Latinam, Græcam, Arabicam ſibi familiares fecit: e Græco in Latinum vertit, inſtante S. Thoma Aquinate, omnes Ariſtotelis libros. Vertit quoque Simplicium, Galenum de Alimentis, Hippocratem de prognoſticis ægritudinum, Proclum Diadochum de Providentia &c. Interfuit Concilio Lugdunenſi, in eoque Eccleſiæ ſervivit pro ea qua pollebat Græcæ linguæ peritia. Vide Acta Conc. tom. 11. Conc. p. 958. Eodem tempore Raymundus Martini, quem Petrus Marſilius appellat *Philoſophum in Arabico*, *magnum Rabbinum in Hebræo*, *& in lingua Chaldaica multum doctum*, compoſuit *Pugionem Fidei*, Opus egregium adverſus Hebræos tantopere ab eruditis commendatum. Hebraicæ autem linguæ ſcholas publicas habuiſſe Raymundum, oſtendit Echardus de Script. Ord. Præd. tom. 1. p. 397. Ante laudatos Viros Hugo de Sancto Charo Card. Sacra Biblia recognoſcebat, atque emendabat, additis variis lectionibus Codicum mss. Hebræorum, Græcorum, & veterum Latinorum, ut ex eodem Echardo ib. pag. 197. Quam quidem correctionem una cum Hugone curabant Fratres noſtri anno 1236. ut ex Capitulo Generaliſſimo Ordinis eo an-

no

798. Ad primum dicimus, ſingularem illam eſſe S. Philaſtrii ſententiam, a qua ceteri Patres diſſentiunt.

799. Ad ſecundum negamus, confuſionem illam referri poſſe

---

no habito. Eo etiam tempore plures e noſtris a Capitulis Generalibus fere quotannis in Græciam mittebantur, ut idem Echardus animadvertit loc. cit. p. 385. Poſt Concilium Viennenſe, anno 1357. claruit Simon Jatumæus *Græce*, *Latine*, *& Hebraice doctus*, ut ait Sixtus Senenſis Bibliot. Sanctæ l. 4. De ipſo videri poteſt Leo Allatius *de perpetua conſenſione* l. 2. c. 15. n. 11. & in Diatriba de Simeonum ſcriptis, & Echard. loc. cit. p. 737. Porro anno 1400. claruit Manuel Calecas in Sacris Bibliis, & SS. Patrum Græcorum, atque Latinorum operibus verſatiſſimus, uti oſtendunt ejus Opera, quæ natione Græcus græce ſcripſit adverſus Græcorum errores. Vide ea opera a Combefiſio noſtro edita Græce, & Latine ab ipſo verſa.

Ut autem ceteris magno numero omiſſis, ad tempora Eraſmo proxima accedamus, ejus ætate (nam Eraſmus natus fuit an. 1469., & obiit an. 1536.) clariſſimus erat Sanctes Pagninus, vita functus an. 1541. Quam fuerit vero Pagninus in Hebraicis præſertim, & Græcis litteris verſatus, probant ejus Opera, quæ recenſet Echardus tom. 2. p. 115: ſqq. De ejus Veteris, & Novi Teſtamenti translatione videri poſſunt Sixtus Senenſis Bibliot. San. l. 4. Buxtorfius in Lexico Epiſt. nuncupat. & Huetius l. de claris Interp. §. 15. Pagninum imitatus eſt Auguſtinus Juſtinianus Nebienſis Epiſcopus vita functus eodem anno quo Eraſmus. De ipſo hæc ad immortalem laudem ſcribit ei ſynchronus Sixtus Sen. loc. cit. *Theologus ſincere doctus*, *& linguarum omnium*, *quæ toto terrarum orbe diſperſæ ſunt*, *peritiſſimus*, *novo*, *& ingenti auſu primus omnium utrumque Sacræ Legis Inſtrumentum quinque præcipuis linguis Hebræa*, *Chaldæa*, *Græca*, *Latina*, *& Arabica in unum corpus Octopla inſcriptum redegit tanto artificio*, *ut in ſingulis paginis octo columnas diſponeret*. Mitto Georgium Veſpuccium in veterum cum Græcorum tum Latinorum doctrina mirifice exercitatum, de quo vide Mamachium Orat. de Leone X. P. M. p. 12. Ipſum celebrat Marſilius Ficinus l. 3. epiſt. 21. Mitto Zenobium Acciajolum ſingularis Græcæ, & Latinæ linguæ peritiæ virum a Leone X. Vaticanæ Bibliothecæ Præfectum. Vide ejus epiſt. nuncupatoriam ad eumdem Leonem X. quæ exſtat in edit. Pariſ. ann. 1514. Operis Theodoreti de curandis Græcorum Affection. ab ipſo latine redditi. Mitto Combefiſium, Lequienum, Goarium &c. Hos ex multis laudaſſe ſufficiat, ut Cyclopædiſtarum, & Eraſmi calumnia detegatur. Qui hac de re plura ſcire cupit, adire poterit, quod ad noſtros pertinet, laudatum Echardum, & quod ad alios aliorum Ordinum Viros, Sixtum Senenſem, aut illos qui de uniuſcujuſque Ordinis Scriptoribus catalogum texuerunt. Ex quibus perſpicue etiam conſtat, quam falſo Eraſmus dixerit, ſua ætate *græce noſſe ſuſpectum*, *hebraice prope hæreticum*. Nam Pagnini Veteris, & Novi Teſtamenti translatio edita fuit anno 1528. approbante Clemente VII. Juſtiniani Opus fuit Leoni X. nuncupatum, & eidem Leoni dicata fuit ab Acciajolo elaborata Theodoreti translatio.

poſſe ad animorum diſcordiam . Nam Gen. 11. v. 6. dicitur : *Confundamus ibi linguam eorum , ut non audiat unuſquiſque vocem proximi ſui* . Actum eſſet de quavis hiſtorica Scripturæ narratione , ſi tam aperta verba a ſenſu litterali detorquere liceret (1) . .

800. Ad tertium reſpondemus cum S. Auguſtino (2) , ea quæ narrantur c. 10. Gen. de generationibus filiorum Noachi , eſſe per anticipationem dicta , ut frequens eſt Sacræ Scripturæ mos .

ARTICULUS VI.

Utrum humana induſtria fieri poſſit , ut omnes homines in uno eodemque ſermone conveniant .

801. JOannes Jacobus Rouſſeau (3) non modo arbitratur , id fieri non poſſe , ſed pro re quaſi demonſtrata habet , nullo modo linguas potuiſſe humana induſtria oriri , atque firmari . Contra vero D. de Maupertuis uſque adeo certus erat id fieri poſſe , ut regulas conſtituerit , quibus ad unam linguam omnes homines revocari poſſent .

802. Videtur autem dicendum I. cum Rouſſeau , quia linguæ ab hominibus inſtitutæ non ſunt ; explicari enim nequit , quomodo homines ſigna conventionalia invenerint ad exprimendos proprios conceptus .

803. II. Dicendum videtur cum D. de Maupertuis , quia quemadmodum notæ quædam , & ſigna generalia inventa ſunt pro Muſica ad exprimendos pro quavis natione varios tonos , & conſonantias ; ita haud eſt difficile , ut ſimiles notæ , & ſigna gene-

(1) Sive cum Origene Hom. 11. in Num. & com. S. Aug. l. 16. de Civ. c. 6. dicatur Deus confudiſſe linguas miniſterio Angelorum , ſive per ſeipſum ; prodigio certe ea idiomatum confuſio eſt adſcribenda , quo factum eſt , ut deletis in illis hominibus ideis vocabulorum primitivæ linguæ , aliæ prorſus diverſæ ſubſtitutæ fuerint .

(2) Lib. 16. de Civ. c. 4.

(3) Diſcours ſur l' orig. & le fond. de l' inégalité pag. 47. edit. Amſtel.

generalia reperiantur ad exprimendos proprios conceptus pro quavis natione.

Propoſitio. I. *Poſſibile abſolute eſt, ut omnes homines ad unicum ſermonem redigantur. II. Sed numquam id erit futurum humana induſtria.*

804. PRob. 1. p. ratione S. Thomæ (1). Voces ſignificativæ ſunt ex hominum inſtitutione; non enim ſignificant naturaliter, ut ſupra dictum eſt (2); neque ita una vox determinata eſt ad aliquid ſignificandum (quemadmodum conceptus rerum) ut non poſſit aliquid aliud ſignificare, ſi hominibus placeat. Fieri ergo poteſt abſolute, ut omnes homines in uno eodemque ſermone conveniant (3), nihil enim repugnat, ſermones varios ab hominibus inſtitutos (4), ab hominibus etiam in unum redigi.

805. Prob. 2. p. Humana induſtria fieri nequit, ut cauſſæ omnes removeantur, quibus tribuitur diverſitas linguarum: nam ſi loquamur de diverſitate quæ contigit in Babelica confuſione, cum hæc prodigio contigerit, ut dictum eſt (5), ad eam

(1) 1. Perih. lect. 2.

(2) §. 769.

(3) Hoc intendiſſe videtur Alexander Magnus, qui imperium ſimul cum lingua Græca dilatare ſtuduit. Hoc item intendere Romani, qui operam dederunt, ut S. Auguſtinus l. 19. de Civ. c. 7. ſcribit, *ut imperioſa civitas non ſolum jugum, verum etiam linguam ſuam domitis gentibus per pacem ſocietatis imponeret*. Vide Carolum Du-Freſne Præfat. Gloſs. mediæ, & infimæ Latin. n. 11.

(4) Videri poteſt ſermonum varietas non ab hominibus profecta, propterea quod confuſio linguarum, non homines, ſed Deum habuit auctorem. Videri etiam poſſet, ipſos ſermones, quiqui ſint, Deo tribui debere, qui Adamo loquendi vim, & energiam tribuit. Sed quod ad Adamum pertinet, cum Gen. 2. v. 19. dicatur Deus adduxiſſe ad Adamum univerſa animantia terræ, & volatilia cæli, *ut videret, quid vocaret ea*; ambigendum non eſt, quin Deus poteſtatem fecerit Adamo voces ſignificativas inſtituendi. Quod vero ſpectat ad linguarum confuſionem, etſi Deo ſpeciali auctore illa contigerit; non fuit tamen ſublata homini poteſtas, ut aliis atque aliis uti poſſet vocabulis ad eamdem rem ſignificandam.

(5) Vide not. 1. pag. præc.

eam omnino removendam humana induſtria certe non ſufficit; nihil enim homo poteſt contra id quod evenit, Deo ita volente (1). Si autem de aliis cauſſis ſermo ſit, quibus aliæ linguarum mutationes tribui ſolent, ſcilicet, 1. decurſui temporum (2), 2. diverſarum gentium, & populorum commixtioni, 3. ipſi regionum naturæ (3); hæ quoque videntur tolli univerſim humana induſtria non poſſe. Caſſus igitur & inanis illorum eſt labor, qui omnes homines ad unum eumdemque ſermonem revocare ſtudent.

806. Ad primum dicimus, jam fuiſſe explicatum, qua ratione homines ſigna conventionalia, ſeu vocabula invenerint: nam Adamus primus fuit, qui vocabula invenit, eaque cum poſteris ſuis communicavit uſque ad Babelicam confuſionem; deinde perſeverante lingua Hebræa in Heberitidis, ut dictum eſt

---

(1) Addimus, conjici poſſe, nec Deum umquam homines in hoc mundo degentes, ad unum eumdemque ſermonem revocaturum. Nam ſi id umquam, fieri maxime congruebat tempore prædicationis Evangelicæ, cui tamen Deus providit non per unitatem linguæ, ſed per donum linguarum, *ut ſicut gentibus ad idololatriam declinantibus, introducta eſt diverſitas linguarum, ſicut dicitur Gen. 11. ita etiam quando erant gentes ad cultum unius Dei revocandæ, contra hujuſmodi diverſitatem remedium adhiberetur per donum linguarum.* S. Thom. 2. 2. q. 176. a. 1. Vide Nazian. Orat. 44.

(2) Horatius in Arte:

Ut ſylvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt, ita verborum vetus interit ætas.

(3) Joannes Bodinus in Methodo Hiſt. c. 9. „Mutationes linguarum, „*inquit*, tribus potiſſimum de cauſſis (omitto eam quæ eſt a Moſe allata, quæ ſimul, ac ſemel contigit) fieri conſueverunt. Una eſt in „ipſo decurſu temporum, quibus non modo linguæ, ſed etiam res „omnes immutantur, ac tota rerum natura ſeneſcit. Ita Polybius ſcri„bit, anno minus quinquageſimo, quam ictum fœdus erat inter Pœnos, „& Romanos, verba fœderis quæ ipſe antiqua vocat, vix legi potuiſ„ſe ... Sic videmus paulatim omnes omnium populorum linguas ali„ter atque aliter mutari. Altera cauſſa eſt in coloniarum ac populo„rum inter ipſos confuſione. Argumento ſit Italia, & Græcia, quæ „tot ſeculis puritatem Græci, ac Latini ſermonis tenuerunt, totoque „terrarum orbe diſſeminarunt: poſtea quam Scythæ, & Gothi utram„que invaſerunt, tanta mutatio conſequuta eſt, ut nec Latium, nec „Attica, ubi nunc ſunt, extitiſſe videantur ... Poſtrema linguæ mutan„dæ

eſt (1), ex confuſione linguarum unaquæque gens ſuum idioma habuit, exque earum linguarum commixtione, & corruptione aliæ ortæ ſunt linguæ (2).

807. Ad ſecundum dicendum, notas Muſicas adhiberi ad denotandos tonos, ſive elevationes, aut depreſſiones vocis, & ſoni; qua quidem in re, facile eſt, homines convenire (3). At vero ſermones adhibentur ad exprimendos mentis conceptus:

„ dæ cauſſa in ipſa regionis natura verſatur; proprium eſt enim omnium „ populorum qui magis inclinant ad Septentrionem, voces conſonantibus „ aſperrime colliſis, ſine vocalibus, ex intimo pectore, & crebras aſpi„ rationes efferre: idque propter ſummam ſpirituum vim, & impetum „ caloris ... Auſtrales vero, quibus temperatus eſt calor & ſpiritus de„ bilis, leniſſime pronunciant „. Accedit, quod unaquæque natio ita proprio idiomate delectatur, ut cuilibet alteri ipſum præferat. Joannes Goropius Beccanus, magno volumine edito originum Antuerpienſium, Cimbricæ, ſeu Belgicæ linguæ antiquitatem demonſtraſſe putat, illamque fuiſſe primi hominis vernaculam. Anglus Welſteadus ſcribit, linguam Anglicanam eo deveniſſe, ut ſit incapax majoris perfectionis ſuſcipiendæ. De Gallicæ linguæ præcellentia librum ſcripſit Henricus Stevenſius. Qui ergo fieri poterit, ut hæ, aliæque ſimiles nationes, quæ tam magnifice de ſuis ſentiunt linguis, illas abjiciant, recipiantque novum loquendi genus?

(1) §. 789.

(2) Non negamus, homines numquam fuiſſe loquutos, niſi alios loquentes audiſſent, ut conſtat in ſurdis a nativitate; ſed tamen primus homo excipi debet, qui conſtitutus erat aliorum pater, & magiſter; quique ut omnem ſcientiam a Deo infuſam accepit, ut ſupra diximus §. 22. ita expeditam loquendi facultatem. Excipiendi ſunt etiam homines illi in quibus contigit confuſio linguarum; nam in ipſis hæc confuſio per miraculum facta fuit.

(3) Neque apud omnes nationes eædem fuere notæ muſicæ; nam apud Hebræos accentus deſignabant muſicam, & cantus rationem. Apud Græcos litteræ communes adhibebantur pro notis muſicis. Latini tempore Boëtii litteras etiam adhibebant. Poſtmodum inventæ ſunt notulæ caudatæ, ſed abſque lineolis; nam ſeculo nono labente obſoletus erat litterarum uſus. Nonniſi autem undecimo Eccleſiæ ſeculo Guido Aretinus Monachus Ordinis S. Benedicti rhombos invenit, quibus in Muſica utimur, addiditque lineolas. Nonnulli putant, notas a Guidone inventas, omnes fuiſſe ejuſdem valoris, quouſque Joannes de Meurs, ſive de Muris Pariſienſis Doctor anno 1330. diverſitatem temporis in notis muſicis per diverſas earum figuras, ſigna, colligationes, ac virgulas expreſſit. Sed Mabillonius in Append. tom. 4. Annal. Benedict. n. 7. oſtendit ex codice Ratoldi, jam ſeculo nono inventas fuiſſe notulas caudatas, quales nunc etiam adhibentur in Muſica, eaſque diverſi valoris. Vide

ceptus: unaquæque autem natio ſua habet vocabula ad ſuos conceptus exprimendos, quæ delere, & in unum eumdemque ſermonem redigere, longe ſuperat humanam induſtriam, ut dictum eſt (1).

QUÆSTIO XIX.

De imperfectione Vocabulorum.

808. POſt conſideratam vocabulorum originem, ſequitur, ut eorum in ſignificando perfectionem, atque imperfectionem inveſtigemus. Quæremus autem 1. an vocabula perfecte ſignificent. 2. Quænam ſint cauſſæ, cur imperfecte ſignificent. 3. Quæ ſint hujus imperfectionis remedia.

ARTICULUS I.

Utrum vocabula perfecte ſignificent.

809. VIdetur ita dicendum, I. quia vocabula, ut dictum eſt (2) ſunt ſigna arbitraria ad exprimendos proprios conceptus. Si ergo illos exprimunt, perfecte ſignificant; aſſequuntur enim finem, propter quem ſunt inſtituta.

810. II. Niſi vocabula perfecte ſignificarent, actum eſſet de quocumque civili commercio; ſiquidem imperfectio vocabulorum in ambiguitate poſita eſt; nihilque proinde certum eſſet in vitæ civilis uſu, & conſuetudine.

Pro-

Vide not. H. Menardi in l. Sacram. S. Gregorii M. edit. Ven. an. 1744. p. 334. Utut ſit, etiam in hac parte viri eruditi ætatis noſtræ non multum gloriari poſſunt de inventione ſupra doctos viros præteritorum ſeculorum, in quibus, ut ajunt, ignorantia, & barbaries dominabantur.

(1) §. 805.

(2) §. 804.

Propoſitio. I. *Vocabula perfecte ſignificant, ſi determinate exprimant non ſolum conceptiones intellectus, ſed etiam res ipſas conceptas.* II. *Sin minus ſignificant imperfecte.*

811. PRob. 1. p. ex S. Thoma (1). Vocabula tunc perfecte ſignificant, cum ſignificant omne id, propter quod ſignificandum ſunt inſtituta. Atqui vocabula ſunt inſtituta ad determinate ſignificandas intellectus conceptiones immediate, & eis mediantibus res; cum enim dico v. g. triangulum, non ſolum exprimo determinatam conceptionem quæ in me eſt; quam quidem exprimerem quovis alio vocabulo, ſed etiam determinatam rem per illud vocabulum ſignificatam. Si igitur vocabula determinate ſignificent & conceptiones, & res, perfecte ſignificant (2). Atque hinc patet probatio 2. partis.

812. Ad primum dicimus, vocabula adhiberi etiam ad ſignificandas res conceptas; quia niſi determinate illas exprimant, ſunt indeterminata, adeoque imperfecta.

813. Ad ſecundum reſpondemus, ſufficere ad civile commercium, ut vocabula accipiantur pro eo quod communiter homines intendunt in communi vitæ conſuetudine, ad quam relata vocabula poſſunt perfecte ſignificare, quia determinate

 ſigni-

(1) 1 Perih. lect. 2.

(2) Lockius Eſſai &c. l. 3. c. 9. docet, vocabulorum duplicem eſſe, uſum, alterum redigendi in ordinem, alterum communicandi cum aliis noſtras cogitationes. Deinde addit, vocabula quoad priorem uſum, numquam eſſe imperfecta, quippe homo poteſt uti quolibet vocabulo ad deſignandam ſibi quamlibet ideam. Sed primum fallitur; nam ut advertit S. Thomas 1. Perih. lect. 2. *Si homo eſſet naturaliter animal ſolitarium, ſufficerent ſibi animæ paſſiones, quibus ipſis rebus conformaretur, ut earum notitiam in ſe haberet.* Itaque relate ad nos ipſos non indigemus vocabulis. Certe ſurdi a nativitate nulla vocabula noſcunt, ut Lockius ipſe fatetur ib. §. 5. & nihilominus plures habent cogitationes per ideas quas ſibi deſignant ſine vocabulorum ſubſidio. Fallitur item, cum ait, vocabula relata ad nos ipſos, numquam eſſe imperfecta; nam licet homo poſſit uti quolibet vocabulo, imo quolibet ſigno ad deſignandam ſibi quamcumque rem; ſi tamen illam perfecte deſignat, oportet, ut ſignum adhibeat, quo illa determinate ſignificetur. Quod ſi adhibeat ſignum minus determinate ſignificans, res illa erit minus perfecte deſignata.

ſignificant id quod homines intendunt invicem ſibi communicare pro civili uſu (1).

ARTICULUS II.

Utrum recte aſſignentur cauſſæ imperfectionis vocabulorum.

814. JOannes Lockius (2) quatuor aſſignat cauſſas, 1. cum ideæ per vocabula ſignificatæ, ſunt maxime complexæ (3). 2. Cum eædem ideæ colligationem naturalem non habent inter ſe (4). 3. Cum ſignificatio vocabuli refertur ad rem quæ facile cognoſci non poteſt (5). 4. Cum vocabuli ſignificatio, & eſſentia realis rei non ſunt omnino eædem (6).

815. Vi-

(1) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 14.

(2) Eſſai &c. l. 3. c. 9.

(3) „ Lorſque les idées que les mots ſignifient, ſont extrêmement „ complexes, & compoſées d'un grand nombre d' idées jointes enſem- „ ble „. *Cum ideæ quas verba ſignificant, ſunt maxime complexæ, & compoſitæ ex magno idearum numero ſimul conjunctarum.* Quis intelliget hujuſmodi ideas ſupra modum complexas, & compoſitas? Nam quod una idea, ſeu potius unicus conceptus, duplici, aut triplici conceptu componi poſſit, facile intelligitur; quod vero magno idearum numero componatur, ne unum quidem exemplum Lockius affert. Proponit quidem *modos mixtos*; verum ecqui ſunt hi modi mixti tam magno numero idearum compoſiti? Inter modos mixtos ib. §. 7. recenſet *homicidium*, & *ſacrilegium*. Sed idea homicidii duplici dumtaxat idea componitur, hominis nempe, & cædis. Idea vero ſacrilegii ad ſummum triplici idea componitur, ſcilicet, violationis rei ſacræ.

(4) „ Lorſque les idées que ces mots ſignifient, n' ont point de liaſion „ naturelle les unes avec les autres, deſorte qu' il n'y a dans la nature „ aucune meſure fixe, ni aucun modéle pour rectifier, & les combiner „. *Cum ideæ quas verba ſignificant, colligationem naturalem invicem non habent, ita ut nulla in natura ſit certa regula, aut exemplar illas rectificandi, comparandique.* Quaſi vero vocabula ideas ſignificantia, habere poſſint, ut ipſæ ideæ, naturalem colligationem inter ſe, nec ſignificent ad placitum.

(5) „ Lorſque la ſignification d' un mot ſe rapporte a un modéle, „ qu' il n' eſt pas aisé de connoître „. *Cum verbi ſignificatio refertur ad exemplar, quod non ita facile cognoſci poteſt.*

(6) „ Lorſque la ſignification d' un mot, & l' eſſence réelle de la choſe, „ ne ſont pas exactement les mêmes „. *Cum verbi ſignificatio, & eſſentia realis rei non ſunt omnino eædem.* Quî fieri poteſt, ut eſſentia realis rei quæ natura ipſa eſt talis, ſit omnino eadem cum ſignificatione vocabuli, quæ pendet ex hominis arbitrio?

815. Videntur autem hæ eſſe cauſſæ imperfectionis vocabulorum, I. quia non alia reddi poteſt ratio, cur nomina modorum mixtorum ſint, magna ex parte, obſcura, & incerta, niſi quia eorum ideæ ſunt maxime complexæ. Ergo recte aſſignatur prima cauſſa.

816. II. Plures ideæ ſunt, quas mens pro libito ſimul conjungit referendo ad archetypos, quos mens ipſa formavit. Sed tunc nomina illas ſignificantia, ſunt dubiæ ſignificationis, quia nullus ipſis in natura reſpondet archetypus. Ergo recte aſſignatur ſecunda cauſſa.

817. III. Nomina quibus ſubſtantias ſignificamus, referuntur ad archetypos prorſus ignotos. Igitur ambigua eſt illorum ſignificatio, & recte aſſignatur tertia cauſſa.

818. IV. Nomina modorum ſimplicium ideo ſunt minus incerta, quia ad nullam aliam eſſentiam referuntur, quam ad perceptionem, quam res producunt in nobis, & nomina ipſa ſignificant. Ergo econtra ſi nomina ad aliam eſſentiam referantur, quæ non ſit eadem cum eorum ſignificatione, incerta erunt, & imperfecta.

Propoſitio. *Omnis imperfectio vocabulorum in æquivocatione poſita eſt.*

819. PRob. Vocabula imperfecte ſignificant, ſi minus determinate ſignificant intellectus conceptiones, & res conceptas, ut ſupra dictum eſt (1). Sed cum vocabula ſunt æquivoca, non ſignificant determinate intellectus conceptiones, & res conceptas, alioqui non eſſent æquivoca; hæc enim multa indeterminate ſignificant (2). Sane æquivocatio facit, ut ſignificatio vocabuli non eodem modo accipiatur ab eo qui loquitur, & ab eo qui audit. Omnis ergo imperfectio vocabulorum in æquivocatione poſita eſt.

820. Ad primum dicimus, nomina modorum mixtorum, niſi ſint æquivoca, clara eſſe, & certa. Lockius Eſſai &c. l. 2. c. 22. in modis mixtis habet amicitiam, mendacium, homi-

 cidium,

(1) §. 812.
(2) Vide quæ diximus §. 587.

cidium, ſacrilegium. Quis autem linguæ Latinæ gnarus, hæc nomina audiens, non ſtatim clare, & certo cognoſcit quid per illa ſignificetur (1)?

821. Ad

(1) Inter nomina idearum maxime complexarum Lockius loc. cit §. 6. reponit magnam partem terminorum moralium. Et ibid. §. 9. ſubdit: „ Pour ce qui eſt des modes mixtes, & ſur-tout les plus importans, „ je veux dire ceux qui expriment des idées de Morale, d'ordinaire „ les enfans apprennent premierement les ſons: & pour ſavoir enſuite „ quelles idées complexes ſont ſignifiées par ces ſons-là, ou ils en ſont „ redevables à des autres qui les leur expliquent, ou (ce qui arrive „ le plus ſouvent) on s' en remet à leur ſagacité, & à leurs propres „ obſervations. Et comme ils ne s' appliquent pas beaucoup à recher- „ cher la véritable & preciſe ſignifications des noms, il arrive que, „ ces termes de Morale ne ſont guére autre choſe que de ſimples ſons „ de la plupart des hommes „. *Quod pertinet ad modos mixtos, potiſſimumque illos qui majoris momenti ſunt, qui ſcilicet exprimunt ideas ſcientiæ Moralis, infantes plerumque nonniſi illorum ſonos principio apprehendunt: ut autem deinde ſciant, quænam ideæ complexæ per hujuſmodi ſonos ſignificentur, aut ab aliis debent eorum ſignificationem explicatam accipere, aut (quod evenire frequentius ſolet), eorum id ſagacitati, atque obſervationibus relinquitur. Et quoniam ipſi animum non admodum intendunt ad inquirendam veram, & præciſam nominum ſignificationem; evenit, ut morales termini non aliud ſæpe ſint, quam ſimplices plerorumque hominum ſoni.* Paulo poſt exemplum ponit in „ un entretien familier ſur l' honneur, la Foi, la Grace, „ la Religion, l' Egliſe &c. ou il ne ſoit pas facile de remarquer les dif- „ ferentes notions que les hommes ont de ces choſes „. Scilicet, *in familiari colloquio de honore, de Fide, de Gratia, de Religione, de Eccleſia &c. in quo notare facile non ſit notiones diverſas, quas de hiſce rebus homines habent.* Quis dubitet, quin Lockius vel non fuerit paſſus, vel omnino exuerit infantiæ ſuæ præjudicia? Sed velim dicat, an ſaltem a ſerie nominum modorum moralium excipiat nomina, quibus exprimuntur prima principia juris naturæ? Si hæc excipiat, jam falſum eſt, quod univerſim ſtatuit de hujuſmodi nominibus, quod in majori hominum parte nihil aliud ſint, quam ſimplices ſoni. Si autem nec illa excipiat, conſequitur, in majori hominum parte nomina exprimentia notiones principiorum juris naturæ, nihil aliud eſſe præter ſonos; neque proinde hujuſmodi principia comperta eſſe majori hominum parti. Quis præterea affirmare poterit, nomina juſtitiæ, temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ, modeſtiæ, frugalitatis, obedientiæ &c. nihil aliud in pleriſque hominibus eſſe quam ſimplices ſonos? Et tamen hæc nomina moralia ſunt. Exemplum quod Lockius ponit, nihil probat; non enim de iis loquimur, qui nominibus abutuntur, ſed de iis, qui ea accipiunt prout accipienda ſunt ex communi hominum uſu; aut ex Eccleſiæ ſenſu, ſi nomina ad doctrinam revelatam pertinent. Si ad hæc homines attenderent, nulla eſſet inter ipſos diſſenſio in acceptione nominum

821. Ad ſecundum reſpondemus neg. min. nam ſiquidem nomina illa determinate ſignificent ideas, ſive conceptus, quos mens formavit; etiamſi non referantur ad archetypos extra animam, non ſunt dubiæ ſignificationis; ſignificant enim aliquid determinatum. Neque neceſſe eſt ad certam ſignificationem, ut reſpondeat archetypus in natura; alioqui omnis conceptus univerſalis eſſet incertæ ſignificationis, cum nulli conceptui univerſali reſpondeat archetypus in natura; adeoque omnia principia, & theoremata mathematica, quæ univerſalia ſunt, eſſent incerta.

822. Ad tertium neg. ant. nam eſſentia ſubſtantiæ licet in ſeipſa ignota ſit, nihilominus innoteſcit ex proprietatibus, ut ſupra dictum eſt (1). Quare nomina ſubſtantiarum non referuntur ad archetypos prorſus ignotos (2).

---

minum honoris, Fidei, Gratiæ, Religionis, Eccleſiæ. Quod ergo provenit ex malitia hominum nominibus abutentium, id Lockius refert ad cauſſam imperfectionis vocabulorum. Non negamus in materia morum multa eſſe probabilia, adeoque minus certa. Sed id non provenit ex natura vocabulorum, ſed ex eorum applicatione ad peculiares caſus; v. g. nomen juſtitiæ certam ſignificationem habet, virtutis nempe reddentis unicuique quod ſuum eſt; an vero hæc notio juſtitiæ in hoc vel illo contractu locum habeat, id eſt, quod aliquando non conſtat, ſive non ſemper conſtat, an notio, & nomen juſti huic, vel illi contractui conveniat. Hujuſmodi autem applicatio non fit per ſimplicem perceptionem, ſed per judicium, & ratiocinationem. Hæc Lockius confundit; cumque lucem in res occultas proferre putat, rebus clariſſimis obducit tenebras.

(1) §. 582.

(2) Ut Lockius probet, nomina ſubſtantiarum eſſe maxime incerta, utitur loc. cit. §. 17. exemplo ſubſtantiæ quam vocamus *aurum*, in qua alius quidem colorem, & pondus, alius figuram, alius fuſibilitatem, alius ductibilitatem &c. conſiderat. Quid hæc ad nomen ſubſtantiæ auri? Anne hoc nomen diverſum erit, propterea quod diverſi diverſas proprietates in auro agnoſcunt? Id ad ſummum inferri poteſt, notionem eſſentiæ auri non ſatis conſtare. Ex quo autem hæc notio non ſatis conſtet, quis colliget nomen *aurum* eſſe incertum? Ipſe Lockius ib § 18 docet nomina idearum ſimplicium eſſe minus incerta. „ Blanc, doux, jaune, amer, ſont des mots dont le ſens ſe préſente ſi naturellement, que quiconque l'ignore & veut s'en inſtruire, le comprend aſſi-tôt d'une maniere préciſe, ou l'apperçoit ſans beaucoup de peine „. *Album*, *dulce*, *flavum*, *amarum*, *verba ſunt*, *quorum ſenſus ita naturaliter ſe exhibet*, *ut quicumque ea ignorat*, *eeque eis infor-*

823. Ad quartum dicimus, nomina modorum ſimplicium, ſi quid valeret Lockii ratio, debere eſſe non ſolum minus incerta, ſed etiam omnino certa; cum enim referrentur ad perceptiones, quas res producerent in nobis; perceptiones eſſent certæ ut res producentes illas; adeoque & ipſa nomina modorum ſimplicium certa ſemper eſſent. Quod ergo hæc nomina minus incerta ſint, provenit ex eo, quia ut plurimum conceptiones, & res determinatas ſignificant.

ARTICULUS III.

Utrum adhiberi poſſit remedium imperfectioni vocabulorum.

824. Videtur nullum poſſe adhiberi remedium, I. quia ſi quod foret remedium, eſſet ſane certa determinatio ſignificationis vocabulorum: hæc autem determinatio fieri non poſſet, niſi per alia vocabula, quorum rurſus ſignificatio determinari deberet per alia vocabula, & ita porro in infinitum: quod eſt abſurdum.

825. II. Vocabula ſunt ex hominum inſtitutione, ut ſupra di-

---

informari cupit, ſtatim ea præciſe comprehendat, aut ſine multo percipiat labore. Amabo te, mi Locki, ediſſere, an notiones eſſentiarum coloris albi, & cærulei, aut ſaporis dulcis, & amari, ſatis conſtent. Si ſatis conſtare dicas, cur adhuc Philoſophi his de rebus diſputant? Si autem non ſatis conſtant, cur nomina exprimentia has poſtremas notiones minus incerta ponis, & nomen exprimens ſubſtantiam *auri* ſtatuis eſſe incertum? Anne album a cæruleo, dulce ab amaro tam facile diſcernuntur, quam *aurum* ab argento? aut qui audit nomen *auri* minus certe diſtinguit *aurum* ab argento, quam ille qui audit nomen albi diſtinguit album a cæruleo? Fatemur tamen, ſubſtantias quandoque denominari ex earum proprietatibus, & operationibus, ex quibus cognoſcuntur; alia vero quæ nobis nota ſunt per ſeipſa ab aliis non denominari. *Sicut enim*, inquit S. Thomas 1. p. q. 13. a. 8., *ſubſtantiam rei ex proprietatibus, vel operationibus ejus cognoſcimus; ita ſubſtantiam rei denominamus quandoque ab aliqua ejus operatione .... Si qua vero ſunt, quæ ſecundum ſe ſunt nota nobis, ut calor, frigus, albedo, & hujuſmodi, non ab aliis denominantur.* Quo ex principio infert, Deum a nobis ex operationibus, vel effectibus denominari, eo quod non ſit nobis notus in ſua natura. Vide Nazianzenum Orat. 36.

dictum eſt (1). Ergo ex origine ſunt imperfecta. Imperfectioni autem ex origine fruſtra adhibetur remedium.

Propoſitio. *Definitio nominis* (2) *eſt remedium imperfectionis vocabulorum*,

826. PRob. Imperfectio vocabulorum in æquivocatione poſita eſt, ut ſupra diximus (3). Per id ergo adhibetur remedium imperfectioni vocabulorum, per quod tollitur æquivocatio. Hæc autem tollitur per definitionem nominis; cum enim definitur nomen, intelligitur quid per nomen ſignificatur: ſic autem ſignificatio nominis quæ pluribus rebus applicari poterat, determinatur ad unum, & tollitur æquivocatio (4). Definitio igitur nominis eſt remedium imperfectionis vocabulorum.

827. Ad

---

(1) §. 811.

(2) Definitionem nominis non hic accipimus pro nominis interpretatione ex etymologia, ſed pro ea, quæ explicat quid per nomen ſignificatur. V. g. cum ajo, homo dicitur ab humo, eſt definitio nominis ex etymologia: cum autem dico: per nomen *homo* intelligo animal ratione præditum, eſt definitio nominis explicans quid ſignificat hoc nomen *homo*. *Aliud eſt*, inquit S. Thomas 1. Perih. lect. 4., *id a quo imponitur nomen ad ſignificandum, ab eo quod nomen ſignificat; ſicut hoc nomen lapis imponitur a læſione pedis, quam non ſignificat, quod tamen imponitur ad ſignificandum conceptum cujuſdam rei*.

(3) §. 819.

(4) Hinc S. Thomas docet, definitionem nominis principio tradendam eſſe, cum de quacumque re agimus (niſi forte ſignificatio nominis ſit adeo comperta, ut de ipſa minime ſit laborandum) ita enim tollitur omnis æquivocatio. Cujus rei hanc rationem reddit 1. Poſter. lect. 2. *Antequam ſciatur de aliquo, an ſit, non poteſt ſciri proprie de eo quid ſit; non entium enim non ſunt definitiones. Sed non poteſt oſtendi de aliquo, an ſit, niſi prius intelligatur, quid ſignificatur per nomen*. Quare Cicero Orat. 116. ait: *Niſi inter eos qui diſceptent, convenit, quid ſit illud de quo ambigitur, nec recte diſſeri, nec umquam ad exitum perveniri poteſt*. Ex quibus conſequitur 1. definitionem nominis principio ſtatuendam eſſe, ut conſtet exiſtentia rei, de qua quærimus. 2. Non eſſe de ſolis nominibus quæſtiones inſtituendas; nam definitio nominis principio conſtare debet; & idcirco S. Thomas 1. p. q. 54. a. 4. ad 2. & in 2. d. 3. q. 1. a. 1. ait: *Sapientis eſt non curare de nominibus*. 3. Definitionem nominis habendam eſſe loco principii. 4. Rationem quæ per nomen ſignificatur, eſſe ipſam definitionem rei, ut obſervat S. Thomas 1. p. q. 13. a. 8. ad 2. & 4. Metaph. lect. 16. Neque propterea

827. Ad primum dicimus, ſatis eſſe, ut in definitione nominum deveniamus ad vocabula, quæ determinate ſignificant; ita enim & tollitur æquivocatio, & vitatur proceſſus in infinitum.

828. Ad ſecundum reſpondemus, imperfectionem vocabulorum tolli omnino non poſſe, non quod vocabula ſunt ex inſtitutione humana; plura enim ſunt vocabula quæ licet ab hominibus inſtituta, perfecte ſignificant; ſed quod ab hominibus adhibentur, qui multoties ſicut res confuſe cognoſcunt, ita non valent illas verbis perſpicue ſignificare (1); vel ſi res pla-

---

pterea confundimus definitionem rei cum definitione nominis, ut perperam ait Auctor Artis cogit. p. 1. c. 12. aliud enim eſt ſignificatio nominis, aliud ratio per nomen ſignificata.

(1) Lockius cum toto cit. c. 9. l 3. prolixe egerit de imperfectione vocabulorum, tum §. 22. agens de vocabulis ad Religionem, ad jus, & ad mores ſpectantibus, ait: „ Dans les diſcours de Religion, de Droit, „ & de Morale, ou les matiéres ſont d'une plus haute importance, on „ y trouvera auſſi de plus grandes difficultés „. *In ſermonibus de Religione, de Jure, de Morali, in quibus materiæ gravioris momenti ſunt, majores difficultates occurrent.* Itane vero obſcurus, & indeterminatus eſt verborum ſenſus, cum agitur de Religione, de jure, de rebus moralibus, ut quamvis hæc gravioris ſint momenti, majores tamen occurrant difficultates; ne ipſis quidem exceptis notionibus, ac nominibus, (nam Lockius illa non excipit) quæ Religionis, ac Juris fundamenti loco ſunt? Atqui ſi tale eſt pondus difficultatum in vocibus ac rebus ad Religionem, ad jus, ad mores ſpectantibus; quid erit reliquum, quam ut nulla pene ſit ſpes ratiocinationis de hiſce rebus inſtituendæ, cujus clarus ſit, ac determinatus ſenſus? ſcilicet, ob vocabulorum imperfectionem nihil poterit certe, & perſpicue demonſtrari de Religione, de jure, de rebus moralibus. Hæc proinde omnia ad ſummum probabilia erunt, adeoque incerta.

Sed pergit Lockius, & poſtremo §. 23. cit. c. quod dixerat, extendit ad doctrinam revelatam. „ Le grand nombre de Commentaires „ qu'on a faits ſur le Vieux, & ſur le Nouveau Teſtament, en ſont „ des preuves bien ſenſibles „. *Ingens Commentariorum numerus ſuper Vetus, & Novum Teſtamentum hujus rei ſunt probationes valde ſenſibiles.* Quod plures Commentarii confecti ſint utriuſque Teſtamenti, id probat quidem ſacram Divini ſermonis obſcuritatem, ad ſuperbiam edomandam, & ad meritum Fidei. Vide S. Auguſtinum l. 2. de Doct. Chriſt. c. 6. Sed nullatenus probat, ſingula verba Sacræ Scripturæ obſcura eſſe, & ambigua. Vix autem intelligi poteſt, quomodo Lockius e Proteſtantium grege, qui Calvinum ſequuti l. 1. Inſt. c. 7 §. 2. Scripturam Sacram ſole meridiano clariorem putant, pronunciet, illam eſſe tene-

plane cognoſcunt, & verbis explicant, non ſemper intelliguntur ob tarditatem eorum qui audiunt. Nihilominus mederi huic incommodo poteſt eo quem diximus modo.

QUÆ-

---

tenebris involutam. Perſequitur Lockius: „ Quoique tout ce qui eſt „ contenu dans le Texte ſoit infailliblement véritable, le Lecteur peut „ fort bien ſe tromper dans la maniére dont il l'explique, ou plutôt „ il ne ſauroit éviter de tomber ſur cela dans quelque mépriſe „. *Quamvis illud omne quod in Textu continetur, ſit infallibiliter verum; nihilominus Lector facile decipi poteſt in modo explicandi; imo facere non poteſt, quin in aliquem ruat errorem.* Quid refert, infallibiliter verum eſſe quod continetur in Textu, ſi lector facere non poteſt, quin in aliquem cadat errorem? Res quælibet naturalis in ſeipſa infallibiliter vera eſt: anne erit infallibiliter nobis certa, ſi ejus veritatem adſequi nequeamus? Si autem lector Sacri Textus facere non poteſt, quin in aliquem cadat errorem; igitur ea omnia quæ in Sacro Textu continentur, utut infallibiliter in ſeipſis vera, lectori infallibiliter vera non ſunt. Nemo igitur erit infallibiliter certus doctrinæ revelatæ; non enim ſufficit, ut doctrina revelata, ſit infallibilis in ſeipſa, ſed requiritur inſuper, ut infallibiliter teneatur; quod eſſe non poteſt, ſi lector Sacri Textus cavere nequit, ne cadat in aliquem errorem: nam ſaltem dubitare poterit, utrum erraverit; ideoque numquam erit infallibiliter certus doctrinæ revelatæ. En quo deveniunt, qui aſpernantes Eccleſiæ Magiſterium, propriæque rationi fidentes, Philoſophi videri volunt. Nam licet in Sacrarum Scripturarum interpretatione falli quiſque poſſit etiam circa dogmata Fidei, niſi Eccleſiæ docenti acquieſcat; numquam tamen falli poteſt, ſi Eccleſiæ eidem tamquam firmiſſimæ veritatis columnæ innitatur. *Quiſquis*, inquit S. Auguſtinus l. 1. con. Creſcon. c. 33., *falli metuit hujus obſcuritate quæſtionis, Eccleſiam de illa conſulat, quam ſine ambiguitate Scriptura Sacra demonſtrat.*

Vide autem quid ex præmiſſis Lockius inferat: „ Puis donc que „ les préceptes de la Religion naturelle ſont clairs & tout-à-fait pro- „ portionnés à l' intelligence du Genre-humain, qu'ils ont rarement „ été mis en queſtion „. (Quis hæc intelliget, ſi ea comparet cum iis quæ Lockius paulo ante dixerat de maximis difficultatibus quæ obrepunt *dans les diſcours de Religion, de Droit, & de Morale?* nam præcepta Religionis naturalis hæc complectuntur) „ & que d' ailleurs les autres „ Verités révélées qui nous ſont inſtillées par de Livres, & par le „ moyen des langues, ſont ſujettes aux obſcurités, & aux difficultés „ qui ſont ordinaires, & comme naturellement attachées aux mots, „ ce ſeroit ce me ſemble, choſe bienſéante aux hommes de s' appli- „ quer avec plus de ſoin, & d' exactitude à l' obſervation des Loix na- „ turelles, & d' être moins impérieux & moins déciſifs à impoſer aux „ autres de ſens qu' ils donnent aux Vérités que la Révélation nous „ propoſe „. *Quoniam igitur præcepta Religionis naturalis clara ſunt, & omnino proportionata intelligentiæ humani generis, ac raro in quæſtionem*

vocu-

QUÆSTIO XX.

De uſu, & abuſu vocabulorum.

829. HAc in re tria etiam quæremus, 1. quibuſnam vocabulis ſit utendum. 2. Quinam ſint præcipui vocabulorum abuſus. 3. Quæ regulæ ſint ſervandæ, ne vocabulis abutamur.

ARTICULUS I.

Utrum ſignificatio vocabulorum accipienda ſit ab eo quod communiter homines intendunt.

830. VIdetur negandum I. quia alius eſt uſus civilis vocabulorum, alius philoſophicus; ſed ſignificatio vocabulorum, prout homines communiter intendunt, pertinet ad uſum civilem, non philoſophicum. Non ergo ſignificatio vocabulorum ſemper accipienda eſt ab eo quod communiter homines intendunt.

831 II. Ut Cicero ait (1): *Nihil eſt incertius vulgo*. Sed quod communiter homines intendunt, nititur judicio vulgi. Nihil eſſet ergo incertius ſignificatione vocabulorum, ſi hæc accipi deberet ab eo quod homines communiter intendunt.

Pro-

---

vocata; e contra vero reliquæ veritates revelatæ, quæ nobis inſtillatæ ſunt per libros, & mediis linguis, ſubjacent obſcuritatibus, & difficultatibus, quæ ordinariæ ſunt, & veluti naturaliter ſunt vocabulis adnexæ; convenientius, ut arbitror, foret hominibus, majori ſeſe applicare cura, ac diligentia obſervationi legum naturalium, minuſque ſuperbe, & audacter aliis imponere ſenſus, quos ipſi præbent Veritatibus revelatis. Quo hæc tendant, quiſque perſpicit; ad ſuadendum, ſcilicet, oportere, ut Religioni naturali, & naturalibus legibus magis adhæreamus, quam Veritatibus revelatis, hoc eſt, Religioni naturali magis, quam revelatæ; quoniam hæc obſcuritatibus, & difficultatibus undique premitur, illa vero omni obſcuritate, ac difficultate vacat. Quæ autem, ſi non hæc, brevior, & compendioſior erit ad Deiſmum, & Naturaliſmum via?

(1) L. 2. de Orat.

Propoſitio. *In civili ſocietate, & in omni facultate vocabulis eſt utendum, quibus homines ejuſdem ſocietatis, & facultatis communiter utuntur.*

832. ITa S. Thomas (1). Prob. Vocabula, ut ſupra diximus (2) inſtituta ſunt, ut per ea communicare poſſimus cum aliis conceptiones intellectus noſtri (3). Ut ergo tam in civili ſocietate, quam in omni facultate rectus ſit uſus vocabulorum, iis vocabulis uti debemus, quibus conceptiones noſtras cum aliis ejuſdem ſocietatis, & facultatis communicemus. Atqui tam in civili ſocietate (4), quam in omni facultate (5) ſunt certa vocabula quæ communiter adhibentur ab ejuſdem ſocietatis, & facultatis hominibus ad ſignificandum certas res (6). Iis ergo eſt utendum vocabulis tam in civili ſocietate (7), quam in quavis facultate (8).

833. Ad

(1) 1. Poſter. lect. 14. *Significatio nominum*, inquit, *accipienda eſt ab eo quod communiter homines intendunt*.

(2) §. 811.

(3) Vide S. Baſilium Hom. in illud, *Attende tibi ipſi*, ita ſcribentem: „ Qui nos condidit Deus, ideo impertivit nobis ſermonis uſum, ut alter „ alteri cordis conſilia aperiamus, eaque unuſquiſque propter naturæ ſo- „ cietatem communicemus cum proximo, ex abditis cordis receſſibus „ velut ex cellis quibuſdam penariis depromentes. Etenim ſi conſtaremus „ anima nuda, ſtatim certe cogitationum ope inter nos congrederemur. „ Quia vero anima noſtra carnis tegumento operta, cogitationes producit, „ verbis opus habet, & nominibus, ut ea quæ in reconditiore mentis „ receſſu deliteſcunt, proferat in apertum „.

(4) Vide S. Auguſt. l. 22. con. Fauſt. c. 18.

(5) Vide Ciceronis verba 3. de Fin. relata ſupra not. pag. 325.

(6) Quoniam diverſæ fuerunt hominum ſocietates, diverſæ quoque ſingularum facultatum veluti ætates; idcirco in determinanda ſignificatione vocabulorum, quæ in libris Scriptorum præſertim veterum uſurpata ſunt, habenda eſt ratio ætatis eorumdem Scriptorum; nec vocabulis illis eſt utendum, niſi eo ſenſu, quo uſurpata fuerunt ab iiſdem Scriptoribus. Sed hac de re infra, cum de Interpretatione agemus.

(7) Quare qui in civili ſocietate vocabulis uteretur ad ſignificandum aliquid aliud, ad quod ſignificandum communiter non adhibentur, mentiretur. Verum hac de re alias. Interea confer Card. Orſium Ord. Præd. in Diſſert. adverſus uſum materialem verborum.

(8) Hinc patet, immerito ab junioribus Philoſophis Scholaſticos argui quod vocabulis obſcuris, nihilque ſignificantibus utantur. Habent enim

833. Ad primum dicimus, ſignificationem vocabulorum pertinere ad uſum civilem, & ad philoſophicum, prout homines communiter intendunt vocabulis ſignificare certas res vel pro communi conſuetudine, & commoditatibus vitæ ſocialis, vel pro notionibus exprimendis ad ſcientias philoſophicas pertinentibus (1). Hæc autem philoſophica vocabula accipienda ſunt, prout docti Philoſophi illa accipiunt.

834. Ad

---

enim & Scholæ vocabula illis incognita, uſitata ſibi. Juniores ipſi Philoſophi voces plurimas habent aliis incognitas, *naturam genitricem*, *principium Hylarchicon*, *ſpiritum plaſticum*, *vires mortuas*, *& vivas*, *vires centrifugas*, *centripetas*, *centrales*; & pleraſque alias voces, quarum ne ipſi quidem perſpectam habent ſignificationem; non enim de illa inter ſeſe conveniunt. Quid ergo Scholaſticis exprobant vocabula *naturæ univerſalis*, *animalitatis*, *præciſionis objectivæ*, *hæcceitatis*, *quidditatis*, *formaliter*, *materialiter*? Eruntne indulgenda novis Philoſophis nova vocabula obſcura, propterea quod nova ſunt; culpandi erunt Scholaſtici, quod vetera vocabula retineant, quæ ſi aliis obſcura, ipſis tamen Scholaſticis clara ſunt? Quod autem mirum: iidem recentes Philoſophi eadem vocabula quæ in Scholaſticis deſpiciunt, inviti coguntur adhibere, cum accurate de aliqua re tractare volunt. Vide Genuenſem Metaph. p. 1. c. 7. §. 62. edit. an. 1751. ubi hanc propoſitionem ſtatuit: *Data ſubſtantia formaliter in immenſum undequaque extenſa; nullæ ſunt poſſibiles aliæ ſubſtantiæ formaliter extenſæ*. Si τὸ *formaliter* vox obſcura eſt, cur aliam clariorem non uſurpavit?

(1) Non enim aſſentimur Lockio qui Eſſai &c. l. 3. c. 9. §. 3. ait: „ Par l'*uſage philoſophique* des mots j' entens l' uſage qu' on en doit „ faire pour donner des notions préciſes des choſes, & pour exprimer „ en propoſitions générales des vérités certaines & indubitables „ ſur les-quelles l' eſprit peut s' appuyer, & dont il peut être ſatisfait „ dans la recherche de la vérité „. *Per philoſophicum verborum uſum intelligo uſum, qui fieri de illis debet ad præbendas præciſas rerum notiones, atque ad exprimendum per generales propoſitiones veritates certas, & indubias, quibus niti ſpiritus poteſt, ſibique facere ſatis in veritatis inquiſitione*. Nam primum ſcire certum velim, an vocabula, quibus in laudato Opere Lockius utitur, ejuſmodi ſint, quæ exprimant præciſas notiones rerum, exque illis conficiantur propoſitiones generales veritatum exploratarum, atque omnis dubietatis expertium, quibus inniti mens poſſit, aſſentarique in veritatis inquiſitione? Si Lockius affirmet, jam univerſæ propoſitiones eo opere complexæ, habendæ erunt axiomatum vel propoſitionum demonſtratarum loco; nam quid aliud axiomata & demonſtratæ propoſitiones ſunt, quam propoſitiones generales veritatum exploratarum, & omnis dubietatis expertium, quibus in veritate inquirenda mens nititur? Quis autem ita deſipiet, ut hæc ſibi perſuadeat? Si autem neget Lockius, vocabula quæ adhibet eſſe hujus generis, conſequitur, ab ſe in opere philoſophico non philoſophica

voca-

834. Ad ſecundum reſpondemus, Ciceronis effatum non de vocabulis, ſed de ſententiis eſſe accipiendum; vel ſi de vocabulis ſit intelligendum, id ſolum probat, plebem conſtitui non debere arbitram ſignificationis vocabulorum.

ARTICULUS II.

Utrum determinati ſint vocabulorum abuſus.

835. Lockius (1), & qui ipſum ſequitur Genuenſis (2), vocabulorum abuſus recenſent 1. cum vocabula adhibentur, quibus nulla idea clara, & diſtincta reſpondet, multoque magis, ſi nulla prorſus idea ſit illis affixa (3). 2. Cum voca-

vocabula fuiſſe adhibita; eodemque in loco, ubi de abuſu vocabulorum leges ferebat, male vocabulis fuiſſe uſum. Deinde quotuſquiſque erit, qui in dubium vertat, *philoſophicum* eſſe uſum vocabulorum, cum in Philoſophia vocabulis utimur ad conficiendas propoſitiones probabiles? In hoc autem uſu ecquæ ſunt notiones rerum præciſæ? ecquæ propoſitiones generales veritatum certarum, & omnis dubietatis expertium? quæ ſi forent, non probabiles propoſitiones eſſent, ſed demonſtratæ. Poſtremo cum ex ejuſdem Lockii principiis, nomina ſubſtantiarum, & modorum mixtorum ſint imperfecta, numquam ejuſmodi nomina in uſum philoſophicum venire poſſent, propterea quod numquam poſſent exprimere præciſas rerum notiones. Et cum modi morales ex eodem Lockio maxime ſint imperfecti, Ethica, & Politica, quæ totæ in illis ſunt, numerandæ amplius non eſſent in partibus Philoſophiæ.

(1) Eſſai &c. l. 3. c. 10.

(2) Art. Log. Crit. l. 2. c. 13.

(3) Lockius loc. cit. §. 2. „Le premier & le plus viſible abus qu' on „ commet en ce point, c' eſt qu' on ſe ſert de mots auxquels on n' at- „ tache aucune idée claire & diſtincte, ou, qui pis eſt, qu' on établit „ ſignes, ſans leur faire ſignifier aucune choſe „. *Primus, & apertior hac in re abuſus eſt, quod verba adhibeantur, quibus nulla eſt adnexa idea clara, & diſtincta, aut, quod pejus eſt, ſtatuantur ſigna, quæ nihil ſignificant.* Quod vocabulis abutantur qui ſigna nihil ſignificantia conſtituunt, nemo eſt qui neget; agunt enim contra finem inſtitutionemque vocabulorum. Sed quod ejuſdem defectus accuſandi etiam ſint quotquot vocabula adhibent, cum quibus nulla eſt conjuncta idea clara, & diſtincta, id vehementer negamus. Nam ſi ita res haberet, cum infinitæ propemodum ſint res, quarum ideam claram & diſtinctam acquirere imbecillitas mentis noſtræ non ſinit; iis rebus ſignificandis nulla poſſemus affigere vocabula, quin loquendi facultate abuteremur. Quis autem dicet, illum facultate loquendi abuti, qui ideas vocibus exprimit, prout habet in mente, claras quidem & diſtinctas, clare & diſtincte; obſcuras autem & confuſas, obſcure & confuſe?

vocabula non ſemper eodem modo, neque eodem ſenſu adhibentur (1). 3. Cum in vocabulis quibus utimur, adhibemus affectatam quandam obſcuritatem (2). 4. Cum vocabula acci-

---

(1) Ibid. §. 5 „Un autre grand abus qu'on commet en cette rencontre, c eſt l'uſage inconſtant qu'on fait des mots „. *Alter magnus abuſus, quo hac in re peccatur, eſt varius, & inconſtans verborum uſus*. Hunc abuſum ita communem eſſe inter ipſos doctos homines, pronunciat Lockius, ut ſcribat: „Il eſt difficile, de trouver un diſcours écrit ſur „ quelque ſujet, & particuliérement de Controverſe, ou celui qui voudra „ le lire avec attention, ne s'apperçoive que les mêmes mots, & pour „ l'ordinaire ceux qui ſont les plus eſſentiels dans le diſcours, & ſur „ leſquels roule le ſort de la queſtion, y ſont employés en divers ſens, „ tantôt pour déſigner une certaine collection d'idées ſimples, & tantôt „ pour en deſigner une autre „. *Difficile eſt, ſermonem invenire quacumque de re litteris mandatum, potiſſimumque de Controverſiis, in quo ſi quis attente legat, non animadvertat, eadem verba, ac ſæpius illa, quæ præcipua in ſermone ſunt, & circa quæ cardo quæſtionis verſatur, diverſis ſenſibus adhiberi, aliquando ad deſignandam certam collectionem idearum ſimplicium, aliquando ad aliam quandam deſignandam*. Genuenſis loc. cit. § 7. cenſuit excipiendos eſſe Mathematicos. Si hos cenſores audiamus, nemo fere umquam ſapiens fuit, qui non hoc ſit notandus abuſu. An ipſi etiam Canonici Scriptores, Eccleſiæque Patres? Certe illi non excipiunt. Dixiſſent ſaltem, quandoque idem vocabulum adhiberi poſſe ad diverſa ſignificanda, quia etſi nomen ſit idem, determinatur tamen ab adjunctis ad ſignificationes diverſas. Genuenſis addit, hunc inconſtantem vocabulorum uſum provenire quandoque ex paucitate vocabulorum, quandoque ex imperitia. Sed in primo caſu non video qui ſit abuſus. Abuti enim dicitur qui non recte, hoc eſt, male utitur. Male autem uti non eſt dicendus qui non poteſt aliter uti ob vocabulorum penuriam. In altero autem caſu ſi qui eſt abuſus, certe in viros doctos non cadit, alioqui docti non eſſent. Cur ergo Genuenſis ſtatuit: *Difficile eſt, ſi Mathematicos exceperis, Scriptorem reperire, qui conſtanter vocabula cum definitis notionibus uſurpet*? An forte Genuenſis putavit, nullum præter Mathematicos eſſe Scriptorem revera doctum?

(2) Loc. cit. §. 6. „Un troiſiéme abus qu'on fait du langage, c'eſt „ une obſcurité affectée, ſoit en donnant à des termes d'uſage des ſignifications nouvelles & inuſitées, ſoit en introduiſant des termes „ nouveaux & ambigus ſans définir ni les uns nes autres, ou bien „ en les joignant enſemble d'une maniére qui confonde le ſens „ qu'ils ont ordinairement „. *Tertius ſermonis abuſus eſt obſcuritas affectata, ſive cum attribuuntur terminis uſitatis novæ, & inuſitatæ ſignificationes; ſive cum novi, & ambigui inducuntur termini, quin definiantur; ſive cum ita conjunguntur, ut confundatur ſenſus, quo plerumque accipiuntur*. Affectare in loquendo obſcuritatem, eſt quaſi illam arceſſere, iique eam affectare dicuntur, qui ſcientes volentes obſcu-

cipiuntur pro rebus (1). 5. Cum accipiuntur vocabula ad ſi-

ſcuri ſunt. Atqui multoties Scriptores ſcientes volentes obſcuri ſunt abſque ullo ſermonis abuſu. Nemo ſane qui Religionem revelatam non aſpernatur, abuſus damnabit Scriptores ſacros Spiritu Dei inſpiratos: atqui hi nihilominus ſtudioſe obſcuri fuerunt in plerisque Scripturæ locis, ut eam defenderent *contra irriſiones infidelium*, ut advertit S. Thomas 1. p. q. 1. a. 9. ad 2. poſt S. Auguſtinum l. 1. de adulterinis conjugiis c. 26. Chriſtus ipſe, ut ait Chryſologus ſer. 96. *doctrinam ſuam parabolis velat, tegit figuris, ſacramentis operit, reddit obſcuram myſteriis*. Eadem myſteria Patres conſulto obſcuris verbis tradiderunt. Clemens Alex. Strom. 1. rationem reddens, cur voluerit *ex arte celare ſemina cognitionis*, ait: *Quoniam magnum eſt periculum vere arcanam veræ philoſophiæ rationem iis propalare, qui profuſe quidem ac petulanter, ſed non jure volunt contra nos dicere*. Vide S. Hieronymum epiſt. 38. & S. Cyrillum Hieroſol. Catech. 5. n. 12. & Catech. 6. n. 29. Poteſt igitur quis obſcurus eſſe ex induſtria, quin vocabulis abutatur. Mirum eſt autem quanto verborum apparatu Lockius *ib.* non in Scholaſticos tantum Philoſophos, ſed in Theologos quoque, & Juriſconſultos inſurgat, eoſque accuſet, quod ob affectatam vocabulorum obſcuritatem perturbarint humanam ſocietatem, juſque Divinum, & Civile. Nimis longus forem, ſi referre ejus verba vellem, quæ nihil præter verba ſunt. Sed quid cum hominibus agendum, qui obſcura eſſe putant omnia quæ non intelligunt? Qui Geometriæ eſt expers, credit eſſe obſcura theoremata Euclidis, licet clariſſima ſint Geometris. Pari modo qui Scholaſticos Scriptores, qui Theologos, qui Juriſconſultos vel numquam legit, vel non intellexit, affectatæ obſcuritatis facile accuſat.

(1) Loc. cit. §. 14. „ En quatrieme lieu, un grand abus, qu'on fait „ des mots, c'eſt qu'on les prend pour des choſes „. *Quarto loco, magnus eſt verborum abuſus, quod verba pro rebus accipiantur*. Hunc etiam abuſum Lockius putat familiarem eſſe omnibus pene ſectis Philoſophorum; quaſi nemo philoſophus ante ipſum exſtiterit, qui in ejuſmodi lapidem non offenderit; ſcilicet, expectandus ille fuerat, qui inter omnes Philoſophos ſederet magiſter, & oracula funderet, quibus ceterorum ignorantia diſpelleretur. Audiamus vero quid ipſe doceat §. 15 „ Il y auroit beaucoup „ moins de diſputes dans le monde, ſi les mots étoient pris pour ce „ qu'ils ſont, ſeulement pour des ſignes de nos idées, & non pour les „ choſes mêmes „. *Multo minores diſputationes in mundo eſſent, ſi verba acciperentur pro eo quod ſunt, ſcilicet, pro ſignis tantum noſtrarum idearum, & non pro ipſis rebus*. Si verba nihil aliud ſunt quam ſigna idearum, equidem nihil aliud ſignificant quam ideas. Qui ergo alium loquentem audit, nihil aliud quam ejus ideas percipit. Quid autem utilitatis eſt in percipiendo ideas quæ ſunt in alterius mente, niſi aliqua res illis ideis reſpondeat? Nulla igitur erit diſciplina, niſi verborum, & idearum; neque ulla ſupererit via qua per magiſtros de rebus inſtruamur: nam eorum verba non rerum, ſed idearum ſigna erunt. Si autem ideis reſpondent res, cur Lockius ait, verba univerſim non res, ſed tantum ideas ſignificare? Quanto

gnificandum ea quæ revera non ſignificant (1). 6. Cum quis arbitratur, inter vocabula, & ſignificationem quæ ipſis tribuitur, eſſe neceſſariam quamdam colligationem, ita ut ſigni-

---

to verius S. Thomas 1. Perih. lect. 2. docet, voces *ſignificare intellectus conceptiones immediate, & eis mediantibus res*.

(1) Loc. cit. §. 17. „Un cinquiéme abus qu' on fait des mots, c' eſt „ de les mettre à la place des choſes qu' ils ne ſignifient, ni ne peuvent „ ſignifier en aucune maniére „. *Quintus abuſus verborum eſt, cum ponuntur loco rerum quas nec ſignificant, nec ſignificare ullo modo poſſunt*. Id Lockius explicat exemplo petito ex nomine *Homo*, quem cum definimus *animal rationale*, ſupponimus, nomen illud ſignificare eſſentiam realem unius ſpeciei: quod tamen ille putat eſſe falſum, cum ſtatuat, eſſentias reales rerum eſſe nobis ignotas. Hæc ſi vera eſſent, ſequeretur 1. ignorare nos quid realiter ſit homo: neque proinde niſi nomine tenus poſſe illum a brutis ſecernere. 2. Neminem umquam adhibere abſque abuſu vocabula poſſe ad res ſignificandas, quarum eſſentias reales ignoraret. 3. Vocabula omnia nihil omnino reale ſignificare; non enim ſignificarent eſſentias reales quæ eſſent ignotæ; neque etiam ideas: nam quis ideam habere poteſt rei quam ignorat? Vocabula igitur eſſent meri ſoni. 4. Cum eſſentia Dei in ſeipſa ſit nobis ignota, ut ſupra oſtendimus §. 374. abuteremur hoc nomine *Deus* ad Deum ſignificandum, cujus eſſentia in ſeipſa eſt nobis ignota; & propterea nomen illud nihil reale ſignificaret, vel ad ſummum ideam Dei quam nobis efformamus. Errat igitur Lockius, cum ſtatuit, vocabulis abuti illum qui res nominat quarum ignorat eſſentiam; non enim neceſſe eſt noſſe rerum eſſentias, ut illas nominemus, ſed ſufficit ſi noſcamus res illas exiſtere, ſive in re, ſive per intellectum: nam ſic revera vocabulis reſpondent res. Vehementer etiam Lockius errat, cum ib. §. 20. ait, excogitati hujus a ſe abuſus cauſſam eſſe, quod falſo ſupponimus „ Que la Nature agit réguliérement dans la production des „ choſes, & fixe des bornes a chacune de ces eſpeces „. *Naturam regulariter agere in productione rerum, & unicuique ſpeciei limites figere*. Cuinam venire, niſi Lockio, in mentem poterat, naturam non agere ad regulam in productione rerum nec certis ſpeciebus certos terminos poſuiſſe? Nam ſi natura in productione rerum ad regulam non agit, univerſa fortuito accidunt, & caſui ſunt adſcribenda; adeoque nulla erit Providentia, nullus erit Deus. Si autem unicuique ſpeciei certi non ſunt conſtituti fines, ſed, ut Lockius ib. ait: „ Pluſieurs des individus qui portent le même „ nom, ne ſont auſſi différens l' un de l' autre dans leur conſtitution in- „ térieure, que pluſieurs de ceux qui ſon rangés ſous différens noms „ ſpécifiques „: *Plura individua quæ idem habent nomen non tam inter ſe differunt in eorum interiori conſtitutione, quam pleraque eorum quæ ordinata ſunt ſub diverſis nominibus ſpecificis*: jam individua tam differrent inter ſeſe, quam inter ſeſe differunt ſpecies; videlicet duo homines ita in ſua conſtitutione inter ſe differrent, ſicut homo & equus. Hæc ſunt recondita, & exquiſita Lockii dogmata, quæ quo tendant, dicemus alias.

gnificatio non poſſit aliter exprimi (1). 7. Tandem abuſus in eo ponitur a Lockio, quod tropis, ac terminis figuratis quis utatur (2).

836. Videtur autem, determinari non poſſe vocabulorum abuſus, I. quia abuſus in hoc differt ab imperfectione voca- bu-

(1) Loc. cit. §. 22.

(2) Ib. §. 34. „ Si nous voulons repréſenter les choſes comme elles „ ſont, il faut reconnoître qu' excepté l'ordre & la netteté, tout l' art „ de la Rhétorique, toutes ces applications artificielles & figurées, ne „ ſervent à autre choſe qu' à inſinuer de fauſſes idées dans l' eſprit, „ qu' a émouvoir les paſſions, & à ſéduire par-là le jugement „. *Si res, uti revera ſunt, repræſentare volumus, fateamur oportet, univerſam Rhetoricæ artem, ordine tantum excepto, expolitoque dicendi genere, omneque illius artificium, & figurarum uſum, ad hoc tantum valere, ut falſas ideas in mentem influat, ut paſſiones commoveat, ut judicium ſeducat*. Quod a Philoſophis exquirendæ non ſint Rhetorum artes, jam ſupra oſtendimus §. 106. Dialecticis enim legibus philoſophicus ſermo continetur: *Zeno*, ait Cicero 1. de Fin. 17. & Orat. 113. *Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat: quod latius loquerentur Rhetores, Dialectici autem compreſſius*. Sed quod ars Rhetorica, quod artificioſus, figuratuſque dicendi modus nihil aliud pariant, quam falſas in mente ideas, ac tantummodo valeant ad excitandas animi paſſiones, quibus in judicando ſeducamur; vetus error eſt, quem S. Auguſtinus l. 1. con. Creſconium Donatiſtam c. 1. ſq. & l. 4. c. 2. refellit. *Eloquentiam*, inquit Auguſtinus, *vituperare voluiſti, tamquam eſſet veritatis inimica, & patrona potius falſitatis*. Nam licet eloquentia nonnulli abutantur ad decipiendum, ii nempe, qui ſibi proponunt, *non ex animo, ſed ex contentione, vel commodo, pro omnibus, & contra omnia dicere*: quod hæreticis hominibus familiare eſt; id tamen provenit non ex ipſa eloquentiæ natura, ſed ex hominum abuſu. *Eloquentia*, ait Auguſtinus, *facultas dicendi eſt, congruenter explicans quæ ſentimus: qua tunc utendum eſt, cum recta ſentimus. Hoc modo ea non uſi ſunt hæretici . . . Fruſtra igitur accuſaſti eloquentiam. Neque enim propterea pro patria non eſt miles armandus, quia contra patriam nonnulli arma ſumſerunt: aut ideo uti non debent boni & docti medici ferramentis medicinalibus ad ſalutem, quia his ad perniciem etiam indocti peſſimique abutuntur. Quis enim neſcit . . . . eloquentiam, hoc eſt, peritiam, facultatemque dicendi ſic eſſe utilem, vel inutilem, ut fuerint utilia, vel inutilia quæ dicuntur?* Vide eumdem Auguſtinum l. 4. de Doct. Chriſt. c. 6. ſqq. ubi veram ſapientiam cum germana eloquentia Sacris etiam Litteris ineſſe demonſtrat. Sane in iiſdem Sacris Litteris uſitatiſſimus eſt figuratus dicendi modus, iſque maxime nobis congruit, ut per ſenſibilia ad intelligibilia perducamur. Vide S. Hilarium l. 1. de Trin. n. 19. Nazianzenum Orat. 34. & S. Thom. 1. p. q. 1. a. 9. Quod ſi vera eſſet Lockii ſententia, figuratus Scripturarum dicendi modus falſas in mentem ideas induceret, paſſioneſque foveret, quibus a veritate, in judicando abduceremur.

bulorum, quod hæc ſequitur ipſam vocabulorum naturam, ille pendet ab hominum voluntatibus vocabulis abutentium. Sed voluntates hominum infinitis modis poſſunt abuti vocabulis. Ergo.

837. II. Totidem poſſunt eſſe abuſus vocabulorum, quot ſunt ipſa vocabula. Sed vocabula poſſunt eſſe infinita. Ergo.

Propoſitio. *Ii vocabulis abutuntur, qui ab ejuſdem ſocietatis, aut facultatis hominibus communiter determinato uſu recedunt.*

838. PRob. Vocabulis abutuntur, qui ea adhibent non eo modo quo ſunt adhibenda. Atqui vocabula adhibenda ſunt in civili ſocietate, & in omni facultate, prout homines ejuſdem ſocietatis, & facultatis communiter adhibent, ut ſupra dictum eſt (1). Qui ergo aliter vocabula adhibent, iis abutuntur.

839. Hinc ſequitur 1. eos abuti vocabulis, qui vocabula adhibent nihil omnino ſignificantia: hæc enim nullibi recepta ſunt. 2. Peccare illos qui voces æquivocas adhibent, cum poſſint alias adhibere: nam voces æquivocæ, cum non determinate ſignificent, non adhibentur in communi uſu, niſi forte ab ipſo communi uſu, vel a conſequentibus, aut antecedentibus ſint determinatæ. 3. Peccare qui vocabula obſcura, & nova (2) adhibent, ut alios in errorem inducant; ſiquidem hoc ipſum eſt contra receptum vocabulorum uſum ad communicandum cum aliis conceptiones noſtras, & ad veritatem detegendam. 4. Ejuſdem vitii reos eſſe, qui ad aliquas res ſigni-

(1) § 832.

(2) Hoc potiſſimum peccant Hæretici; & idcirco Apoſtolus 1. Tim. 6. v. 20. Timotheum monebat, ut devitaret *profanas vocum novitates*. Nam ut advertit S. Thomas ib. lect. 4. „ Profana novitas eſt, quando inducitur aliquid contra Fidem; & dicitur novum per comparationem ad id „ quod eſt antiquum. Hoc fecit Neſtorius, quando dixit de Virgine „ Maria Chriſtotocos, ut inferret quod non eſſet Mater Dei; & ideo „ Sancti Patres in Concilio Epheſino inſtituerunt, quod diceretur Theo- „ tocos „. Vide Tertullianum l. de Præſcript. c. 13. S. Vincentium Lirinenſem Commonit. 1. c. 27. S. Baſilium epiſt. 175. al. 410. & ep. 242. al. 182.

gnificandas vocabula adhibent, quæ illas revera non ſignificant: nam & hoc eſt contra communem uſum vocabulorum, quæ pro varietate rerum diverſa ſunt. Univerſim vero vocabulis abutuntur, qui a communi recepto eorum uſu recedunt; ita enim intelligi vix ab aliis poſſunt, atque proinde agunt contra vocabulorum inſtitutionem (1).

840. Ad primum ergo dicendum, abuſus vocabulorum, etſi pendeant a libera hominum voluntate, omnes tamen reduci ad hunc tantum, quod receditur a communi uſu recepto. Et per hæc patet ſolutio ad ſecundum.

ARTICULUS III.

Utrum aliqua ſint remedia contra vocabulorum abuſus.

841. CUm ſeptem numeraſſet Lockius (2) vocabulorum abuſus, deinde (3) quinque ponit remedia. 1. Ut nullum adhibeatur vocabulum, quod nihil ſignificet, nec ullam ideam adjunctam habeat (4). 2. Ut ideæ quarum vocabula ſunt ſigna, ſint claræ, & diſtinctæ, ſi quidem ſunt ſim-

 pli-

(1) Potiſſimum in Theologia non eſt recedendum a communi inter Theologos recepto, non modo ſententiarum, ſed & vocabulorum uſu; hæc enim receſſio plena periculi eſt. Vide S. Baſilium l. de Spir. San. c. 1. ſqq. Et S. Hilar. l. de Syn. n. 82. ſqq. Quod ſi Quintilianus l. 1. Inſtit. c. 11. loquens de verbis a vetuſtate repetitis, maxime ſi ad Religionem pertinebant, ait: *Illa mutari vetat religio, & conſecratis utendum eſt*; quanto magis utendum erit verbis conſecratis in Theologia Chriſtiana, atque a vetuſtate repetitis? Tenenda igitur ſunt Chryſoſtomi verba Hom. 8. in 2. Tim. *Hi qui novitatibus ſtudent, nuſquam erroris finem invenient, ſed nova ſemper commenta, & corruptum dogma proferent: ea eſt enim erroris vis, ut ſiſti non queat.*

(2) Eſſai &c. l. 3. c. 10.

(3) Ib. c. 11.

(4) Inter vocabula hujus generis Lockius loc. cit. §. 8. recenſet nomina *inſtinctus*, *ſympathiæ*, *antipathiæ*. Vapulabit itaque Cicero, qui l. 1. Tuſcul. ait: *Poetæ carmina non ſine cæleſti aliquo mentis inſtinctu fundunt*. Et l. 3. de nat. deor. *Eſt in ea* (natura) *iſte quaſi conſenſus, quem ςυμπάθειαν Græci vocant.*

plices ; ſint vero determinatæ (1), ſi ſint complexæ. 3. Ut vocabula ſint propria. 4. Ut declaretur ſenſus quo vocabula accipiuntur (2). 5. Demum, ut vocabula conſtanter accipiantur eodem ſenſu (3).

§42. Vi-

(1) Quid referret, ideas complexas, eſſe determinatas, niſi eſſent etiam claræ, & diſtinctæ? nam ex principiis Lockii l. 3. c. 10. §. 2. „ Le premier & le plus viſible abus qu'on commet en ce point, c'eſt „ qu'on ſe ſert de mots auxquels on n'attache aucune idée claire, & di- „ ſtincte „. *Primus, & apertior abuſus eſt, quod verbis quis utatur quibus nulla eſt adnexa idea clara, & diſtincta* Itaque niſi ideæ complexæ, utut determinatæ, eſſent præterea claræ, & diſtinctæ, illas ſignificando abuteremur vocabulis, nullumque eſſet remedium corrigendi talem abuſum.

(2) Id ſi fiat, arbitratur Lockius ib. c. 11. §. 16. „ Que la Morale „ eſt capable de démonſtration auſſi bien que les Mathématiques „. *Doctrina Moralis ita poteſt demonſtrationis eſſe capax, quemadmodum ſcientiæ Mathematicæ*. Rationem reddit: „ Puiſqu'on peut connoître parfaite- „ ment, & préciſément l'eſſençe réelle des choſes que les termes „ de Morale ſignifient „. *Quippe cognoſci poteſt perfecte & præciſe eſſentia realis rerum quas morales termini ſignificant*. Si declarato ſenſu terminorum doctrinæ Moralis, poteſt perfecte, & præciſe cognoſci *eſſentia realis* rerum quæ illis terminis ſignificantur; cur Lockius ibid. c. 6. §. 9. ait: „ Nous ne pouvons point réduire les choſes à certaines eſpéces, ni par „ conſéquent leur donner des dénominations (ce qui eſt le but de cette „ reduction) en vertu de leurs *eſſences réelles*, parce que ces eſſences „ nous ſont inconnues „. *Non poſſumus res ad certas ſpecies reducere, nec conſequenter ipſis præbere denominationes (qui hujuſce reductionis eſt ſcopus) vi earum realium eſſentiarum, quoniam hujuſmodi eſſentiæ ſunt nobis incognitæ*. Intelligat qui potis eſt, quomodo *eſſentiæ reales* rerum ſint nobis incognitæ, & nihilominus perfecte, & præciſe cognoſcantur, declaratis terminis, tametſi nequeamus res reducere ad certas ſpecies, illaſque denominare ex eſſentiis realibus. Fortaſſe ita erat comparatus Lockius, ut terminos declararet eſſentiarum realium, quas ne denominare quidem poterat; hoc eſt, declararet determinatis nominibus eſſentias innominatas. Nos autem qui ita comparati non ſumus, fatemur, res morales in iis quæ ex principiis practicis per ſe notis immediate conſequuntur, demonſtrationes ſubire poſſe æque perſpicuas, ac ſunt Mathematicæ demonſtrationes; in reliquis vero fatemur cum S. Thoma 1. Ethic. lect. 3. *materiam moralem talem eſſe, quod non eſt ei conveniens perfecta certitudo*. Vide quæ diximus §. 132.

(3) Hoc remedium ſi adhibeatur. „ Combien de controverſes (in- „ quit Lockius ib. §. 26.) qui malgré tout le bruit qu'elles font dans „ le monde, s'en iroient en fumée? Combien de gros volumes pleins „ de mots ambigus ... ſeroient réduits à un fort petit eſpace? Combien

„ de

842. Videtur autem, vix adhiberi poſſe remedium abuſui vocabulorum, I. quia ad id requireretur, ut omnes homines haberent eaſdem notiones, & nonniſi de rebus loquerentur, quarum ideas claras, & diſtinctas haberent: quod ne ſperari quidem poteſt.

843. II. Cum parvus ſit numerus vocabulorum, ſi comparetur cum pene infinita multitudine cogitationum noſtrarum, fieri vix poteſt, ut idem terminus ſemper eodem ſenſu accipiatur. Caveri ergo abuſus vocabulorum vix, aut ne vix quidem poteſt.

Propoſitio. *Unicum eſt remedium contra vocabulorum abuſum, determinare eorum ſignificationem ex communiter recepto vocabulorum uſu.*

844. Prob. Ii vocabulis abutuntur qui a communi determinato uſu recedunt, ut dictum eſt (1). Ergo qui vocabulorum ſignificationem determinant ex communiter recepto eorum uſu, recte vocabulis utuntur. Id ergo ſi fiat, adhibitum eſt remedium contra vocabulorum abuſum; ita enim cavebimus 1. omne vocabulum quod nihil ſignificet; 2. adhibebimus vocabula determinata; 3. hæc vocabula erunt propria, adeoque nec obſcura, nec nova adverſus communem uſum; 4. illa conſtanter eodem ſenſu accipiemus, nec opus erit declara-

„ de livres de Philoſophes, qui pourroient être renfermés dans une coque „ de noix auſſi bien que les Ouvrages du Poete „? *Quot controverſiæ, earum irrito ſtrepitu, in fumum abirent? Quot magna volumina ambigui, verbis redundantia, magnitudine decreſcerent? Quot Philoſophorum libri includi in nuce poſſent, eadem ratione qua Poetæ opera?* Id unum ſupererat, ut poſtquam Lockius ceterórum libros deſpexit, & Philoſophorum etiam doctiſſimorum opera in nuce includi poſſe arbitratus eſt (Sciat autem, Homeri Iliadem in membrana ſcriptam, & in nuce incluſam, nihil pretii deperdidiſse) ſuum de Intellectu humano Opus ceteris anteponeret. Sunt tamen qui ejus Opus accuſant, & merito accuſant, quod plura inutilia contineat, quod nullum faciat verborum modum, quod paſſim ſit obſcurum, quod principia ſtatuat materialiſmo faventia, dignumque prorſus ſit quod ejus lectio cunctis interdicatur. Conferatur, ſi licet, Chiſt. Thomaſius Caut. c. 10. & Walchius Hiſt. Log. in Parergis Academ.

(1) §. 838.

re quo ſenſu illa accipiantur ; erunt enim determinata ex communi uſu ad certas res ſignificandas . Igitur quod conſtituimus , unicum eſt remedium adverſus vocabulorum abuſum .

845. Ad primum ergo dicendum , notionibus diverſis reſpondere vocabula , quæ ſi determinata ſint ex communi uſu , diverſas notiones ; & res determinate ſignificabunt , confuſas quidem confuſe , diſtinctas vero diſtincte .

846. Ad ſecundum dicimus , eumdem terminum poſſe diverſa ſignificare , quin ullus ſequatur abuſus ; quia etſi plura ſignificet , poteſt tamen ex communi uſu determinari ad unam rem ſignificandam .

QUÆSTIO XXI.

De natura Judicii .

847. PErpenſis iis , quæ ad ſimplicem perceptionem pertinere videbantur , progredimur ad Judicium , quod eſt altera mentis noſtræ actio . De Judicio autem agentes , 1. quæremus de ejus natura ; 2. de ejus defectibus , & remediis ; 3. de Criterio veritatis ; 4. de Arte critica , 5. demum de Propoſitionibus , quibus judicia exprimimus . De natura autem Judicii quæremus 1. cujus potentiæ ſit actus . 2. Sitne ſimplex actus .

ARTICULUS I.

Utrum judicium ſit actus intellectus .

848. NEmini , quod ſciamus , ante Carteſium (1) in mentem venit , judicium non eſſe actum intellectus , ſed

(1) 1. P. Princ. §. 32. ubi ſcribit : „ Omnes modi cogitandi , quos in „ nobis experimur , ad duos generales referri poſſunt : quorum unus eſt „ perceptio , ſive operatio intellectus : alius vero volitio , ſive operatio „ voluntatis . Nam ſentire , imaginari , & pure intelligere , ſunt tan„ tum diverſi modi percipiendi ; ut & cupere , averſari , affirmare , ne„ gare ,

ſed voluntatis. Videtur autem eſſe actum voluntatis; I. quia judicium non eſt ſine affirmatione, aut negatione. Sed affirmatio, & negatio pertinent ad voluntatem: nam affirmatio importat conſenſum, negatio diſſenſum: conſenſus autem, & diſſenſus ad voluntatem pertinent. Ergo.

849. II. Nemo aſſentitur, niſi velit. Sed qui judicat aſſentitur. Ergo judicium eſt actus voluntatis.

Propoſitio. I. *Judicium elicitive eſt ab intellectu.*
II. *Applicative a voluntate.*

850. PRob. 1. p. Ab ea potentia judicium elicitur, cujus eſt cognoſcere verum; cum enim judicamus, componimus, vel dividimus, ut ſupra dictum eſt (1): veritas autem per prius dicitur de intellectu componente, & dividente, ut ſupra oſtendimus (2). Atqui cognoſcere verum, pertinet ad intellectum, non ad voluntatem: nam ſicut objectum intellectus eſt verum, ita objectum voluntatis eſt bonum (3). Judicium ergo non a voluntate, ſed ab intellectu elicitur.

851. Prob.

„ gare, dubitare, ſunt diverſi modi volendi „. Videtur Catreſius omnia confundere: nam ſi duo tantum ſunt modi cogitandi, ratiocinatio ad utrum eorum pertinebit? Perceptio eſse non poteſt; eſt enim hæc abſque affirmatione, & negatione, ſine quibus ratiocinatio eſse non poteſt. Pertinebit igitur ad judicium. Judicium autem ex Carteſio pertinet ad voluntatem. Igitur & ratiocinatio ad voluntatem pertinebit; hoc eſt, ipſa ratio, a qua ratiocinatio dicitur, pertinebit ad voluntatem. Eſt autem ratio, ipſa mens, ſive intellectus. Mens igitur erit voluntas. Voluntas autem eſt potentia cæca, quæ ſequitur ductum intellectus; non enim poſsumus, niſi cognita amare. *Certe*, inquit S. Auguſtinus l. 10. de Trin. c. 1., *amari aliquid niſi notum non poteſt*. Igitur & mens cæca erit. Qua igitur facultate anima interius videbit? Nec ſufficit perceptio: nam affirmando, vel negando, veritatem videmus; tunc enim cognoſcimus veritatem, cum cognoſcimus conformitatem rei cum intellectu; quam quidem conformitatem affirmando, vel negando cognoſcimus, ut diximus §. 750. Præterea perceptio ex Carteſii principiis non eſt actio, ſed paſſio animæ, ut diximus §. 254. Si ergo ſola perceptio pertinere ad intellectum, intellectus eſset dumtaxat paſſivus. Vide autem quam cohærenter Carteſius loquatur: nam cum ſtatuerit, perceptionem eſse paſſionem, nunc fateatur eſse operationem intellectus.

(1) §. 167.

(2) §. 750.

(3) Vide S. Thom. 1. p. q. 16. a. 1.

851. Prob. 2. p. *Voluntas*, ut oſtendit S. Thomas (1), *per modum agentis movet omnes animæ potentias ad ſuos actus, præter vires naturales vegetativæ partis, quæ noſtro arbitrio non ſubduntur*: movendo autem illas applicat ad agendum: non enim agerent, niſi eſſent motæ. Sed intellectus eſt potentia animæ, ejuſque actus eſt judicium, ut dictum eſt (2). Igitur voluntas eſt quæ applicat intellectum ad judicandum (3).

852. Ad primum neg. min. affirmare enim, & negare ad intellectum pertinent. Et licet affirmatio, & negatio videantur importare conſenſum, & diſſenſum; ſi tamen congruenter loqui velimus, intellectus aſſentire, non conſentire dicitur. Nam, ut advertit S Thomas (4), *aſſentire eſt quaſi ad aliud ſentire: & ſic importat quandam diſtantiam ad id cui aſſentitur. Sed conſentire eſt ſimul ſentire; & ſic importat quamdam conjunctionem ad id cui conſentitur. Et ideo voluntas, cujus eſt tendere ad ipſam rem, magis proprie dicitur conſentire: intellectus autem, cujus operatio non eſt ſecundum motum ad rem, ſed potius e converſo* (intellectus enim trahit ad ſe objectum, voluntas autem trahitur ab objecto) *magis proprie dicitur aſſentire; quamvis unum pro alio poni ſoleat*. Si qui ergo conſenſus eſt in judicio, is eſt a voluntate movente, & applicante intellectum.

853. Ad ſecundum dicendum, aſſenſum eſſe a voluntate applicante, non eliciente. Sicut enim non ſequitur, ambulationem eſſe a voluntate eliciente, quia nemo ambulat, niſi velit; ita nec ſequitur, judicium eſſe a voluntate eliciente, quia nemo aſſentitur, niſi velit.

ARTI-

(1) 1. p. q. 82. a. 4.

(2) §. 850.

(3) Hinc ſequitur, intellectum, & voluntatem invicem ſe movere: nam intellectus movet voluntatem *per modum finis*, ut loquitur Sanctus Thomas loc. cit. ſive, ut ajunt, *quoad ſpecificationem*, quia proponit voluntati bonum quod proſequatur. Voluntas vero movet intellectum *per modum agentis*, ſive, *quoad exercitium*, quia applicat intellectum ad agendum.

(4) 1. 2. q. 15. a. 1. ad 3.

ARTICULUS II.

Utrum judicium ſit ſimplex mentis actus;

854. Videtur negandum, I. quia quod componitur ex pluribus, non eſt ſimplex, ſed compoſitum. Atqui judicium componitur ex pluribus, ſubjecto, nempe, prædicato, & copula. Non eſt ergo ſimplex, ſed compoſitum.

855. II. Judicium voce expreſſum, eſt quid compoſitum; conſtat enim pluribus vocibus. Ergo etiam mente formatum.

856. III. Homo in judicando differt ab Angelo, quod is judicat ſimplici intuitu, non componendo, & dividendo. Non ergo mentis noſtræ judicium eſt ſimplex, ſed compoſitum.

Propoſitio. *Judicium eſt ſimplex mentis actus.*

857. Prob. ratione S. Thomæ (1). Operatio quæ fertur ad unicum objectum, eſt una, & ſimplex. Atqui judicium fertur ad unicum objectum; non enim objectum judicii ſunt plures ideæ ſimul collectæ: nam poſſumus plures ideas ſimul collectas cognoſcere, quin tamen judicemus. Sed ejus objectum eſt comparatio duarum idearum, ſcilicet, ſubjecti cum prædicato; ſive ſunt prædicatum, & ſubjectum, prout conveniunt in una comparatione (2). Cum ergo hæc comparatio unica ſit, judicium eſt unus, & ſimplex actus.

858. Ad primum neg. min. nam licet ad judicium requirantur plures ideæ conjunctæ; objectum tamen ejus non ſunt ipſæ ideæ, ſed earum habitudo, quæ unica eſt, ut diximus (3).

859. Ad

---

(1) 1. p. q. 58. a. 2.

(2) Quare nihil novi nos docuit Lockius, cum ait Eſſai &c. l. 4. c. 1. §. 1. „ La connoiſſance n'eſt autre choſe que la perception de la liaiſon „ & de la convenance, ou d'oppoſition & de la diſconvenance qui ſe „ trouve entre deux de nos idées „. *Cognitio aliud non eſt, quam perceptio colligationis, & convenientiæ, aut oppoſitionis, & diſconvenientiæ inter duas ideas,*

(3) §. 857.

859. Ad ſecundum neg. conſ. nam voces tranſeunt, neque proinde poſſunt in unum convenire: mens autem unico actu intelligit habitudinem ſubjecti, & prædicati.

860. Ad tertium dicimus cum S. Thoma (1), hoc verſari diſcrimen inter modum cognitionis hominum, & Angelorum, quod Angelus eodem actu quo percipit, cognoſcit omnia quæ ſubjecto poſſunt attribui, vel ab eo removeri, ob perfectionem luminis intellectualis; & idcirco, ut judicet, opus non habet componere ſubjectum cum prædicato, vel ſubjectum a prædicato dividere. At homo cum non ſtatim, ſubjecto percepto, cognoſcat ea quæ ipſi ſubjecto attribui, vel ab eo removeri poſſunt, neceſſe habet componere ſubjectum cum prædicato, vel prædicatum a ſubjecto dividere, ut poſſit cognoſcere, an conveniant, vel repugnent inter ſe.

QUÆSTIO XXII.

De judiciorum defectibus.

861. JAm ſupra oſtendimus (2), in judiciis noſtris ut veritatem, ita falſitatem eſſe poſſe. Nunc cauſſæ inquirendæ ſunt, cur tam ſæpe judicantes a veritate aberremus. Quæremus igitur 1. utrum defectus judiciorum habeant cauſſam in ſenſibus. 2. An etiam in ipſa mente. 3. An oriantur ex voluntate. 4. An ex affectibus. 5. An ex corpore. 6. An ex cauſſis externis.

ARTI-

(1) 1. p. q. 58. a. 4.
(2) §. 751.

ARTICULUS I.

Utrum defectus judiciorum habeant cauſſam in ſenſibus.

862. PRo parte negante arguitur I. quia ſi defectus hujuſmodi orirentur ex ſenſibus, ſenſus eſſent nobis dati ad decipiendum: quod eſſe non poteſt.

863. II. Senſus numquam niſi affectionem ſuam demonſtrant; qua in re nulla eſt deceptio, ut ſupra diximus (1). Non ergo defectus judiciorum habent cauſſam in ſenſibus.

Propoſitio. *Senſus poſſunt eſſe cauſſæ occaſionales defectuum judiciorum noſtrorum.*

864. PRob. In ſenſibus ad mentem comparatis poteſt eſſe falſitas occaſionaliter, ut ſupra oſtendimus (2). Ipſi etiam ſenſus, etiamſi rite diſpoſiti, poſſunt falli circa ſenſibilia communia, ut eſt probatum (3). Sed cauſſare occaſionaliter falſitatem in mente, eſt eſſe cauſſam occaſionalem defectuum judiciorum noſtrorum. Senſus igitur poſſunt eſſe cauſſæ occaſionales hujuſmodi defectuum (4).

865. Ad

(1) §. 760.
(2) Ibid.
(3) §. 762.
(4) Hac de re agens Genuenſis Art. Log. Crit. l. 1. c. 5. §. 13. ſqq. primum ſtatuit, *ſenſus noſtros non rerum naturæ, ſed vitæ noſtræ ducendæ aptatos eſſe*, neque externas res repræſentare alia de cauſſa, quam ut ſint vitæ noſtræ ducendæ aptati. Quod quidem falſum eſſe oſtendit S. Thomas 1. Metaph. lect. 1. *Cum ſenſus*, inquit, *ad duo nobis deſerviant, ſcilicet, ad cognitionem rerum, & ad utilitatem vitæ, diliguntur a nobis propter ſeipſos, inquantum cognoſcitivi ſunt: & etiam propter quod utilitatem ad vitam conferunt. Et hoc patet ex hoc, quod ille ſenſus maxime ab omnibus diligitur, qui magis cognoſcitivus eſt, qui eſt viſus, quem diligimus non ſolum ad agendum aliquid, ſed etiam ſi nihil agere deberemus.* Anne Genuenſis viſum ſuum diligebat unice ad agendum, ita ut non diligeret, optaſſetque ſe cæcum eſſe, ſi nihil agere debuiſſet? Præterea ipſemet ib. l. 2. c. 1. §. 6. & 14 opinionem approbat aſſerentem omnes ideas a ſenſu, & meditatione proficiſci. Si quis ergo

865. Ad primum negamus ſequelam : nam ſicut non ſequitur : ſenſus quibuſdam ſunt occaſio peccandi ; igitur dati ſunt

ergo de rerum naturis differit, a ſenſibus ideas primum accepit. Quomodo igitur ſenſus noſtri ſunt unice aptati vitæ ducendæ ? Quanto cohærentius Plotinus Ennead. 4. l. 4. c. 24. ſequutus ſententiam Platonis de anima non per ſenſus intelligente, dixit : *Gratia uſus dati ſunt ſenſus ; etſi enim ad notitiam dati ſint, non ei qui cognitionem poſſideat, ita ſunt dati, ſed ignaro ob infortunium, & oblivioſo, ut quandoque reminiſcatur.*

Deinde Genuenſis conſtituit, ſenſus eſſe ignorantiæ, & errorum noſtrorum cauſſas, 1. ob voluptatem, 2. ob paucitatem, 3. ob imperfectionem. Quod ſenſibiles voluptates ſint pleriſque occaſio negligendi ſtudium in inquiſitione veritatis, & in errores labendi, jam ſupra §. 9. animadvertimus cum S. Thoma, qui etiam 2. 2. q. 153. a. 5. inter filias luxuriæ primo loco ponit cæcitatem mentis, ob eam rationem, quia *quando inferiores potentiæ vehementer afficiuntur ad ſua objecta, conſequens eſt, quod ſuperiores vires impediantur, & deordinentur in ſuis actibus.* Quæ inordinatio tanta eſſe poteſt, ut mentem in atheiſmum præcipitem agat. Quare Clemens Alex. Strom. 2. inquiebat : *Ut Deus ignoretur, efficit vitæ inſtitutum.* Et S. Auguſtinus Enar. in Pſal. 13. „ Dum amant hoc ſeculum, & non amant Deum, ipſæ ſunt affectiones, quæ corrumpunt „ animam, & ſic excæcant, ut poſſit etiam dicere imprudens in corde ſuo, non eſt Deus „. Vide S. Juſtin. M. in Dial. cum Triph. n. 1. Lactantium l. 2. Inſtit. c. 1. & S. Baſilium in Hom. *Quod Deus non eſt auctor malorum.*

Verum quod ſenſus noſtri ob eorum *paucitatem* ſint nobis errorum cauſſæ, id eſt quod vehementer negamus. 1. Quia nemo doctus in dubium revocavit ſufficientem eſſe quinarium ſenſuum externorum numerum. 2. Quia ſi quinque iſti ſenſus non ſufficiunt, debuerat Genuenſis aſſignare alios ſenſus ab illis diverſos : quod tamen non fecit. 3. Quia Deus providit homini neceſſaria ad ſentiendum (Vide S. Ambroſium l. 6. Hexaëm. c. 9.) adeoque omnes ſenſus illi tribuit, qui necesſarii erant. Confer Theodoret. ſerm. 3. de Providentia, & S. Thom. 3. de anima lect. 1. ubi probat, nullum ſenſum nobis deficere. 4. Quod addit Genuenſis, neminem ſibi perſuadere poſſe, in tanta rerum univerſitate nulla eſse objecta, niſi quæ quinque ſenſibus percipiuntur ; ſophiſma eſt ; aliud eſt enim, ſenſus noſtros non percipere actu omnia ſenſibilia quæ in rerum univerſitate ſunt (quod eorum imperfectioni tribuitur) ; aliud vero, ſenſibilia illa, ſi perciperentur, debere percipi aliquo ſenſu, qui eſset diſtinctus a quinque vulgatis ſenſibus. 5. Quod Dei potentia, & ſapientia infinita poſſit alios ſenſus nobis indere, nec quidquam probat, loquimur enim non de eo quod Deus poteſt facere, ſed de eo quod fecit ſecundum naturæ leges a ſe conſtitutas. 6. Quod Genuenſis ſibi perſuaſum dicat *in tot planetis, & ſtellis fixis, in tanta ſpatii mundani & pene infinita extenſione eſſe objecta cum viventia, tum etiam vita deſtituta, numero infinita* ; non eſt id neque primum, neque uni-

ſunt ad peccandum; ita nec ſequitur: ſenſus aliquando ſunt occaſio deceptionis; ergo dati ſunt ad decipiendum: habemus enim, ut S. Auguſtinus (1) ait, *mentem*, *rationem*, *conſilium*, ut poſſimus errores cavere.

866. Ad ſecundum dicimus, ex antecedente ſolum conſequi, ſenſus non per ſe, ſed tantum occaſionaliter quandoque deceptionem cauſſare, quia nempe mens eſt malus judex, ut ſupra diximus (2).

ARTI-

---

unicum paradoxum quod ſibi perſuaſit; unde autem ſibi perſuaſerit, audiamus: „Veteres plurimi philoſophi, *inquit*, in primis Chaldæi hanc „aëris immenſitatem infinito animantium ratione, & libertate utentium „numero plenam eſse conjiciebant, id quod probatum eſt & Græcis, „Latiniſque, & non abhorret a revelatione, quæ Angelorum & dæmo„num infinitum pene numerum eſse docet„. Quid hæc ad ſenſuum paucitatem? Putatne ille, Angelos, & dæmones animantia eſse ex corpore, & mente compoſita? Ita ſane putavere Chaldæi *de materialibus dæmonibus*. Vide Stanlejum par. 13 Hiſt. Phil. ſect. 2 c. 16. Nam ſi Angeli & dæmones ſunt ſubſtantiæ omnino immateriales, ſenſibus ſubjici non poſſunt, neque proinde Genuenſis ratio quidquam concludit. Si autem ipſe putavit, Angelos & dæmones conſtare ex ſpiritu, & corpore; ecquænam intolerabilis impudentia eſt dicere, hanc ſententiam, quæ poſt Concilium Lateranenſe IV. ſaltem temeraria eſt, non abhorrere a revelatione, quaſi Deus revelaverit, Angelos, & dæmones ſpiritu, & corpore conſtare?

De ſenſuum imperfectione quæ ſcribit Genuenſis, non omnia probamus. Fatemur, ſenſus noſtros eſse imperfectos. „Acute vides (ait „S. Auguſtinus ſer. 276. al 12. de Sanctis c. 5. n. 5) acutius te forſitan „aquila. Acute audis: ſunt beſtiolæ quæ audiunt acutius. Acute olfa„cis: canem ſagacem non vincis. Acute ſapores guſtando dijudicas: „ſunt animalia quæ inexpertas herbas diſcernunt, & quod eſt noxium „non attingunt ... Acute ſentis tangendo: quam multæ aves æſtatem „futuram præſentiunt, & loca demutant; hyemem imminere præſen„tiunt, ad loca calidiora demigrant„? Ad oculos quod attinet, etſi concedamus, illos falli poſse circa magnitudinem, figuras, motum, & diſtantias; hæc enim ſunt ſenſibilia communia viſui cum aliis ſenſibus, circa quæ ſenſus etiam recte diſpoſiti falli poſsunt, ut ſupra oſtendimus §. 762. negamus tamen ab oculis nos decipi, *quod credamus*, ut ait Genuenſis, *res extra nos videre*, *cum in imaginibus intra nos depictis videamus*. Nam ſi in imaginibus videmus, aliquid certe in ipſis videmus. Quid autem in illis videmus, niſi res extra nos poſitas? Quæ denique habet Genuenſis de reliquorum ſenſuum imperfectione, deque erroribus inde manantibus, facile reducuntur ad ea quæ diximus §. 761. ubi oſtendimus, ſenſuum judicium aliquando falſum eſse, vel ob defectum organi, vel propter impedimentum in medio.

(1) Ser. 43. al. 27. de ver. Apoſt. n. 2.

(2) not. 1. pag. 407.

ARTICULUS II.

Utrum defectus judiciorum habeant cauſſam in ipſa mente.

867. VIdetur negandum, I. quia nulla potentia progredi poteſt extra fines ſui objecti adæquati. Sed objectum adæquatum intellectus eſt verum. Non ergo intellectus in ſeipſo poteſt eſſe falſus; adeoque defectus judiciorum cauſſam in mente non habent.

868. II. Rectitudo, & defectus judiciorum contraria ſunt, quemadmodum, ut oſtendit S. Thomas (1), contrariæ ſunt veritas, & falſitas. Ergo contrarias debent habere cauſſas. Atqui rectitudo judicii cauſſam habet in mente. Igitur in ipſa mente cauſſam habere non poteſt judicii defectus.

Propoſitio. *Defectus judiciorum noſtrorum præcipue oriuntur ex parte intellectus noſtri.*

869. ITa S. Thomas (2). Prob. Omnis judiciorum noſtrorum defectus provenit ex eo, quod de ſubjecto affirmatur aliquod prædicatum quod ei non convenit; vel negatur

---

(1) 1. p. p. 17. a. 4.

(2) 2. Metaph. lect. 1. ubi diſserens de difficultate inveniendæ veritatis, ſcribit: „ In omnibus quæ conſiſtunt in quadam habitudine unius „ ad alterum, poteſt impedimentum dupliciter, vel ex uno, vel ex „ alio accidere. Sicut ſi lignum non comburatur, hoc contingit, vel „ quia ignis eſt debilis, vel quia lignum non eſt bene combuſtibile. „ Et ſimiliter oculus impeditur a viſione alicujus viſibilis, aut quia eſt „ debilis, aut quia viſibile eſt tenebroſum. Sic igitur poteſt contingere, „ quod veritas ſit difficilis ad cognoſcendum, vel propter defectum „ qui eſt in ipſis rebus, vel propter defectum qui eſt in intellectu noſtro . . . Non tamen principalis cauſsa difficultatis eſt ex parte rerum, „ ſed ex parte noſtra. Quia ſi difficultas eſset principaliter ex parte „ rerum, ſequeretur, quod illa magis cognoſceremus, quæ ſunt magis „ cognoſcibilia ſecundum ſuam naturam. Sunt autem maxime cognoſcibilia ſecundum ſuam naturam, quæ ſunt maxime in actu, ſcilicet „ entia immaterialia, & immobilia, quæ tamen ſunt maxime nobis „ ignota. Unde manifeſtum eſt, quod difficultas accidit in cognitione „ veritatis maxime propter defectum intellectus noſtri &c. „

tur aliquod prædicatum quod ipſi convenit (1) ; judicium enim, ut ſupra dictum eſt (2), dicitur falſum cum mens negat eſſe quod eſt, vel affirmat eſſe quod non eſt (3). Id autem provenit ex parte intellectus noſtri, qui cum, ut ſupra oſtendimus (4). non cognoſcat eodem actu quo percipit ſubjectum, omnia quæ ſubjecto attribui poſſunt, neceſſe habet comparare ſubjectum cum prædicato, ut cognoſcat, prædicatum convenire ſubjecto. Hæc autem comparatio aliquando ita eſt per ſe nota, ut ſtatim cognito quid ſit ſubjectum, & quid prædicatum; lumine intellectus cognoſcatur, prædicatum convenire ſubjecto, ſicut in principiis per ſe notis (5), in quibus numquam eſt judicii defectus, Aliquando autem non ſtatim cognitis ſubjecto, & prædicato, conſtat prædicatum convenire ſubjecto; & tunc opus eſt ratiocinatione, quæ quidem ſi procedat immediate ex principiis per ſe notis, nec ullus erit defectui judiciorum locus, niſi forte ex malitia voluntatis non recte applicantis intellectum ad judicandum. Quia vero ob imbecillitatem luminis intellectualis obumbrati, ut ſupra diximus (6), per conjunctionem ad corpus, & ad vires corporeas, non poteſt ſemper mens noſtra certe & perſpicue cognoſcere, prædicatum convenire ſubjecto, reſolvendo ad principia per ſe nota; idcirco ſæpe in judiciis fallitur. Conſtat ergo, judiciorum defectus potiſſimum oriri ex parte intellectus noſtri non valentis ex comparatione ſubjecti cum prædicato cognoſcere prædicatum convenire ſubjecto (7).

870. Ad primum dicendum, jam ſupra fuiſſe oſten-

 ſum

(1) Defectum judiciorum non hic accipimus *negative*, prout ſcilicet ignorationem ſignificat; quo ſenſu pueri deſtituti uſu rationis, laborare dicuntur defectu judicii; ſed accipimus *contrarie*, ſcilicet, pro falſitate judiciorum, quatenus veritati opponitur.

(2) §. 751.

(3) S. Auguſtinus l. 7. Confeſs. c. 15. *Omnia*, inquit, *vera ſunt, inquantum ſunt: nec quidquam eſt falſitas, niſi cum putatur eſſe quod non eſt.*

(4) §. 860.

(5) S. Thomas 1. Poſter. lect. 7. „ Principia immediata, *inquit*, non „ per aliquod medium extrinſecum cognoſcuntur, ſed per cognitionem „ propriorum terminorum. Scito enim quid eſt totum, & quid eſt pars, „ cognoſcitur, quod omne totum eſt majus ſua parte; quia in talibus „ propoſitionibus prædicatum eſt in ratione ſubjecti „. (6) §. 6.

(7) Si quis animum attendat, facile perſpiciet, ad hoc unum prin-

ci-

ſum (1), falſitatem per ſe numquam eſſe poſſe in intellectu ſimpliciter percipiente: quod ſufficit, ut objectum intellectus ſit verum (2). Addi poteſt, neminem falli, niſi in eo quod pu-

---

cipium revocari quæ de cauſſis errorum in mente exiſtentibus alii docent. Nam 1. mentis brevitas, & imbecillitas eſſent quidem cauſſæ ignorantiæ noſtræ multarum rerum, numquam tamen falſitatis judiciorum, ſi omnia quæ percipimus ad principia per ſe nota reducerentur. 2. memoriæ debilitas id etiam efficit, ut retinere ea omnia principia fideliter nequeamus, quæ ad recte ratiocinandum neceſſaria ſunt, quo fit, ut ſæpe, memoria non adjuvante, decipiamur. 3. Libido ſciendi ea quæ ſciri non poſſunt, vel quia ſuperant omnem naturalem mentis noſtræ captum, ut ſunt myſteria fidei, vel quia, etſi ejus captum non ſuperant, deſunt tamen media ad illa ſcienda, ex eadem origine manat: nam ſi quis imbecillitatis luminis intellectualis ſui ſit ſibi conſcius, videbit profecto, quam merito ſcripſerit S. Irenæus l. 2. adv. hær. c. 47., „ Scientia myſteriorum „ ejus indigemus; & non eſt mirum, ſi in ſpiritualibus, & cæleſtibus, „ & in his quæ habent revelari, hoc patimur nos: quandoquidem etiam „ eorum quæ ante pedes ſunt (dico autem quæ ſunt in hac creatura, „ quæ & contrectantur a nobis, & videntur, & ſunt nobiſcum) multa „ fugerunt ſcientiam noſtram, & Deo hæc ipſa committimus „. 4. Quod addunt de illis, qui minus parati ad quaſdam ſcientias addiſcendas accedunt, v. g. ad Medicinam, quin ſint in Phyſica verſati, vel qui debitum in colendis ſtudiis ordinem non tenent; ad eamdem cauſſam reducitur; quî enim fieri poteſt, ut ad principia per ſe nota reſolvant judicia ſua in ſcientiis, qui neſciunt principia immediata earum ſcientiarum, vel qui nullo adhibito ordine univerſa permiſcent? 5. Ad eamdem cauſſam pertinet præcipitatio judicii, ſeu quædam humanæ mentis impotentia, qua de rebus judicare vult abſque debita meditatione; qui enim ſic judicat plerumque ad principia ſolida minime animadvertit. 6. Inutiles quæſtiones, & obſcuræ poſſunt quidem eſſe cauſſa per accidens defectuum judiciorum noſtrorum; nam qui inutilibus delectantur, negligere poſſunt ea ad quæ tenentur; ii autem qui obſcuras quæſtiones conſectantur, niſi cautiſſime procedant, in errores abripiuntur. Sed hæc non alia ratione accidunt, quam ex neglectu principiorum. Hinc S. Auguſtinus l. 2. de ſer. Dom. in monte c. 9. n. 32. „ Omnis anima rationalis, inquit, etiam cupiditate „ cæcata, tamen cum cogitat, & ratiocinatur, quidquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei tribuendum eſt, ſed ipſi lumini veritatis a „ quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, ut verum aliquod in „ ratiocinando ſentiat. (1) §. 751.

(2) S. Thom. q. 1. de ver. a. 12. „ Intellectus, inquit, dupliciter accipi „ poteſt: uno modo ſecundum quod ſe habet ad hoc tantum, a quo primo „ nomen impoſitum fuit, & ſic dicimur proprie intelligere, cum apprehendimus quidditatem rerum, vel cum intelligimus illa quæ ſtatim nota ſunt intellectui, notis rerum quidditatibus, ſicut ſunt prima principia, quæ cognoſcimus, cum terminos cognoſcimus: unde & intelle- „ ctus

putat vèrum, quia habet aliquam veri ſimilitudinem. Videri poteſt S. Auguſtinus (1).

871. Ad ſecundum dicendum cum S. Thomà (2), idem poſſe eſſe cauſſam contrariorum ſecundum diverſa.

ARTICULUS III.

Utrum defectus judiciorum oriantur ex voluntate.

872. Videntur hujuſmodi defectus oriri non poſſe a voluntate, I. quia judicia ſunt actus intellectus, ut dictum eſt (3).

873. II. Intellectus èſt potentia neceſſaria. Si qui ergo defectus in ipſo ſunt, non oriuntur ex voluntate.

Propoſitio. *Defectus noſtrorum judiciorum oriri etiam poſſunt ex voluntate.*

874. Prob. Judicia noſtra, quamquam elicitive ſint ab intellectu, nihilominus applicative pendent a voluntate, ut ſupra dictum eſt (4). Sed voluntas ita poteſt intellectum applicare, ut intellectus ad alia diſtractus, vel omnino non attendat, vel non eo modo attendat quo attendere debet, ut recte judicet (5). Tunc autem fièri non poteſt, ut nul-

„ ctus habitus principiorum dicitur... unde ſicut ſenſus ſenſibilium propriorum ſemper eſt verus, ita & intellectus in cognoſcendo quod quid „ eſt... Alio modo poteſt accipi intellectus communiter ſecundum quod „ ad omnes operationes ſe extendit, & ſic comprehendit opinionem, & „ ratiocinationem, & ſic in intellectu eſt falſitas, numquam tamen ſi „ recte fiat reſolutio in prima principia „. (1) L. 2. Soliloq. c. 6. n. 12.

(2) 1. 2. q. 32. a. 3 ad 2. „ Nihil prohibet, *inquit*, idem ſecundum „ diverſa, eſſe cauſſam contrariorum. Sic ſpes inquantum habet præſentem æſtimationem boni futuri, delectationem cauſſat: inquantum autem „ caret præſentia ejus, cauſſat afflictionem „. (3) §. 850. (4) §. 850. ſeq.

(5) Quod voluntas ita applicet intellectum, provenire poteſt ex pluribus cauſſis, 1. ex voluptatibus, 2. ex neceſſitatibus vitæ præſentis, 3. ex pigritia (Vide Sanctum Thomam 1. Metaph. lect. 1.) 4. ex deſperatione inveniendæ veritatis. (Confer S. Thom. 4. Metaph. lect. 11.) 5. ex nimio amore conſervandæ valetudinis. (Vide S. Thom. 3. con. Gen. c. 135.) 6. ex eo quod putatur, veri nominis ſcientias cum pietate pugnare. (Vide S. Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſt. c. 19. ſqq. S. Thom. 2. 2.

nullus ſit in judiciis noſtris defectus: nam judicia, ut ſupra oſtendimus (1), tunc recta ſunt, cum de ſubjecto affirmatur prædicatum quod ipſi convenit, vel negatur prædicatum quod ipſi non convenit: quod abſque attentione debita fieri non poteſt. Defectus igitur judiciorum noſtrorum a voluntate oriri poſſunt (2). Et per hæc patet reſponſio ad primum.

875. Ad ſecundum diſt. ant. intellectus eſt potentia neceſſaria quoad ſpecificationem, in iis quæ apprehendit, vel quibus diſſentire non poteſt, conc. quoad exercitium, & in iis, quibus poteſt aſſentire, vel diſſentire, nego. Nam intellectus quoad exercitium actus, ſemper ſubjacet imperio voluntatis; non enim ageret, niſi a voluntate applicaretur ad agendum (3).

AR-

2. 2. q. 188. a. 5. & Mabillonium de ſtudiis Monaſticis Tom. 2. Animad. con. Armandum Buthilierium, ubi magna eruditione demonſtrat, Monachis ſtudia etiam philoſophica convenire) 7. ex Magiſtrorum imperitia. (Vide S. Thom. q. 11. de ver. a. 1.) Præcipue vero errores practici proveniunt ex voluntate; ſunt enim errores circa finem non quidem in univerſali, ſed in particulari. Quivis autem error, qui ſive in ſpeculativis, ſive in practicis eſt circa principia, graviſſimus eſt; non enim reſtat via, qua errans poſſit emergere ab errore. Vide S. Thom. 2. 2. q. 154. a. 2. & q. 3. de malo a. 13.

(1) §. 869.

(2) Hinc S. Auguſtinus l. 9. de Trin. c. 10. ſcribit: „ Cur plerumque „ falſa cogitamus, cum ea quæ ſenſimus non utique falſo meminerimus: „ niſi quia voluntas illa quam conjunctricem, ac ſeparatricem hujuſce„ modi rerum jam quantum potui demonſtrare curavi, formandam cogi„ tantis aciem per abſcondita memoriæ ducit, ut libitum eſt, & ad „ cogitanda ea quæ non meminimus, ex eis quæ meminimus, aliud hinc, „ aliud inde, ut ſumat impellit: quæ in unam viſionem coëuntia fa„ ciunt aliquid, quod ideo falſum dicatur, quia vel non eſt foris in „ rerum corporearum natura, vel non de memoria videtur expreſſum, cum „ tale nihil nos ſenſiſſe meminimus? Quis enim vidit cygnum nigrum? „ & propterea nemo meminit: cogitare autem quis non poteſt „?

(3) Quærens S. Thomas 1. 2. q. 17. a. 6. utrum actus rationis imperetur a voluntate: „ Actus rationis, inquit, poteſt conſiderari dupliciter. „ Uno modo quantum ad exercitium actus; & ſic actus rationis ſemper „ imperari poteſt, ſicut indicitur alicui quod attendat, & ratione „ utatur. Alio modo quantum ad objectum, reſpectu cujus duo actus ra„ tionis attenduntur. Primo quidem ut veritatem circa aliquid apprehen„ dat, & hoc non eſt in poteſtate noſtra: hoc enim contingit per vir-

„ tutem

ARTICULUS IV.

Utrum defectus judiciorum oriantur ex affectibus.

876. AFfectus, ſive affectio, appetitio quædam eſt (1); quæ in proſecutione, vel fuga conſi-

ſiſt

„ tutem alicujus luminis vel naturalis, vel ſupernaturalis. Et ideo quantum ad hoc actus rationis non eſt in poteſtate noſtra, nec imperari poteſt. Alius autem actus rationis eſt, dum his quæ apprehendit, aſſentit. Si igitur fuerint talia apprehenſa, quibus naturaliter intellectus aſſentiat, ſicut prima principia; aſſenſus talium, vel diſſenſus non eſt in poteſtate noſtra, ſed in ordine naturæ: & ideo proprie loquendo, naturæ imperio ſubjacet. Sunt autem quædam apprehenſa, quæ non adeo convincunt intellectum, quin poſſit aſſentire, vel diſſentire, vel ſaltem aſſenſum, vel diſsenſum ſuſpendere propter aliquam cauſſam, & in talibus aſsenſus ipſe, vel diſsenſus in poteſtate noſtra eſt, & ſub imperio cadit „.

(1) Genuenſis Art. Log. Crit. l. 1. c. 4. §. 2. expendens naturam affectuum: *Tria*, inquit, *ſunt potiſſima in affectibus conſideranda. 1. Variæ perceptiones boni, vel mali. 2. variæ commotiones corporis, præcipue ſanguinis, & nervulorum. 3. voluptas, dolor, & inquietudo quædam. Ex his ſecundum tantum* affectus *nomine proprie vocatur: nam primum cauſſa ſecundi eſt, tertium vero effectus*. Itaque *affectus* nomine, Genuenſi teſte, *proprie* intelliguntur commotiones corporis, præcipue ſanguinis, & nervulorum. Si autem res ita habet, 1. cur ille ib. §. 1. *affectus* in animo poſuit, ſcribens: *Supereſt, ut tertiam errandi cauſſam ex iis quas in animo poſuimus potiſſimas, nempe affectus, proſequamur*? An ponet in animo commotiones corporis, ſanguinis, & nervulorum? nam ſi in animo non ſunt hujuſmodi commotiones, fruſtra in animo ponuntur affectus, qui *proprie* in illis commotionibus conſiſtunt. 2. ſi affectus nihil aliud *proprie* ſunt quam commotiones illæ, quæ, ut ib. §. 3. advertit Genuenſis, fiunt *ob leges unionis mentis, & corporis*, cum tales leges ſint a natura, & commotiones illæ ſemper naturales erunt. Nullus igitur affectus *proprie* erit neque virtuoſus, neque vitioſus: nam ea quæ naturalia ſunt, non ſubjacent arbitrio, neque proinde eſse poſsunt libera: libertas autem requiritur ad merendum, vel demerendum. 3. Genuenſis confundit id quod eſt *materiale* in affectibus cum eo quod eſt *formale*. „ In paſſionibus ſenſitivi appetitus (ait S. Thomas 1. p. q. 20. a. 1. ad 2.) eſt conſiderare aliquid quaſi materiale, ſcilicet, corporalem tranſmutationem, & aliquid quaſi formale quod eſt ex parte appetitus. Sicut in ira materiale eſt accenſio ſanguinis circa cor, vel aliquid hujuſmodi: formale vero appetitus vindictæ „. Genuenſis autem in eo quod eſt *materiale*, propriam rationem affectus ponit. Addit vero: *Bonum quod percipitur, vel corpus, vel*

ani-

ſiit (1). Sic deſiderium, motus quidam eſt in bonum abſens, delectatio eſt motus in bonum præſens, timor eſt fuga mali futuri, triſtitia eſt averſio mali præſentis. Duplex autem in nobis eſt appetitus, ſcilicet, intellectivus, & ſenſitivus (2); ac intellectivus quidem eſt inclinatio in rem appetibilem apprehenſam per intellectum, ſenſitivus vero inclinatio eſt in rem appetibilem apprehenſam per ſenſum. Et quia, ut advertit S. Thomas (3), in rebus naturalibus corruptibilibus non ſolum eſt inclinatio ad conſequendum convenientia, & refugiendum nociva, ſed etiam ad reſiſtendum corrumpentibus, & contrariis; idcirco cum appetitus ſenſitivus ſit inclinatio conſequens apprehenſionem ſenſitivam, proinde dividitur in duas potentias, ſcilicet, concupiſcibilem, & iraſcibilem (4); quæ quidem, ut idem S. Thomas oſtendit (5), in homine natæ ſunt obedire rationi, & voluntati; rationi quidem, quia ratio particularis in homine, cujus actus eſt apprehenſio ſenſitiva, nata eſt moveri & dirigi ſecundum rationem univerſalem; voluntati vero, quia appetitus ſenſitivus ei ſubjacet quantum ad exequutionem; voluntas enim in homine eſt

---

animum, *vel divitias ſpectat. Primi deſiderium facit voluptuoſos homines, & brutos: alterius virtuoſos, & philoſophos: tertii ambitioſos: quarti avaros*. Mirum! Si bonum quod corpus ſpectat, facit homines voluptuoſos, & brutus; nemo igitur poterit corpus ſuum amare, quin ſit voluptuoſus, & brutos. Erit igitur voluptuoſus, & brutus, qui corporis ſui ſanitatem deſiderat. Erunt conjuges voluptuoſi, & bruti cum filiorum procreationi incumbunt. Si autem bonum animi facit homines virtuoſos, cur Genuenſis *affectus* poſuit *proprie* in commotionibus corporis, ſanguinis, & nervorum? Eruntne hujuſmodi commotiones, in quibus virtus conſiſtet? Præterea ſi deſiderium famæ facit homines ambitioſos, & deſiderium divitiarum facit homines avaros, cur Deus nos hortatur Eccl. 41. v. 15. *ut curam habeamus de bono nomine*? Cur Matth. 12 v. 35. dicitur: *Bonus homo de bono theſauro profert bona*? Quod ad abuſum bonorum corporis, aliorumque bonorum exteriorum pertinet, id Genuenſis nullo facto diſcrimine, ad quodcumque deſiderium hujuſmodi bonorum imperite refert.

(1) Vide S. Thom. 2. 2. q. 141. a. 3.

(2) S. Thom. 1. p. q. 80. a. 2.

(3) Ib. q. 81. a. 2.

(4) Damaſcenus l. 2. de Fide c. 12. „ Pars, *inquit*, illa quæ rationem „ audit, eique obſequitur, in iram, & cupiditatem diſtribuitur „. Cui conſonat Nemeſius l. 4. de hom. c. 8. ubi ait: „ Virtus obediens rationi in „ duo ſecatur, in appetitivam vim & iraſcibilem „.

(5) Loc. cit. a. 3.

eſt appetitus ſuperior appetitu ſenſitivo: in potentiis autem motivis ordinatis, ſecundum movens non movet, niſi virtute primi moventis (1). Nihilominus, quia ut eſt a S. Thoma obſervatum (2), appetitus ſenſitivus eſt virtus organi corporalis: omnis autem actus virtutis utentis organo corporali non ſolum pendet ex potentia animæ, ſed etiam ex corporalis organi diſpoſitione, ſicut viſio ex potentia viſiva, & qualitate oculi; idcirco appetitus ſenſitivus quatenus eſt potentia (3) animæ apprehenſionem ſequens, ſubjacet imperio rationis; quatenus vero pendet ex organi diſpoſitione, huic imperio non ſubjacet. Rurſus quia motus appetitus ſenſitivi non omnino ſubduntur imperio rationis, ſubſunt enim politice ad modum liberorum, non deſpotice ad modum ſervorum; proinde motus, qui primo primi dicuntur, hoc eſt, ex ſubreptione, ſunt præter imperium rationis.

877. Itaque affectus alii quidem pertinent ad voluntatem; alii ad appetitum ſenſitivum, atque illi ſunt de bono apprehenſo per intellectum, ut dilectio; hi autem ſunt de bono apprehenſo per ſenſus, præcipue per imaginationem, & æſtimativam, ſivè rationem particularem, ut amor ſenſibilis. Qui quidem affectus appetitus ſenſitivi proprie dicuntur paſſiones (4); non ſunt enim abſque tranſmutatione corporali, quæ in affe-

(1) Damaſcenus loc. cit. c. 22. „ In hominibus, *ait*, utpote ratione „ præditis, naturalis appetitus non tam ducit, quam ducitur; quippe „ qui libere, & cum ratione movetur, quia facultates cognoſcendi, & „ vivendi in homine conjunctæ ſunt „. Confer Nemeſium loc. cit.

(2) 1. 2. q. 17. a. 7.

(3) S. Auguſtinus l. *6.* con. Julian. c. 18. n. 56. „ Senſus eſt, *inquit*, „ non ipſa concupiſcentia, ſed ille potius quo nos eam majorem minorem ve habere ſentimus „. Perſequitur autem ibi, oſtenditque concupiſcentiam eſſe qualitatem, hoc eſt, animæ potentiam.

(4) Vide S. Auguſtinum l. *9.* de Civ. c. *6.* „ Duæ, *inquit*, ſunt ſententiæ Philoſophorum de his animi motibus, quos Græci *παθη*, noſtri „ autem quidam, ſicut Cicero, perturbationes, quidam affectiones, vel „ affectus, quidam vero, ſicut iſte de græco, expreſſius paſſiones vocant „. Vide Quintilianum l. *6.* c. 2. & S. Thom. 1. 2. q. 22. a. 2. Idem S. Thomas ib. q. 23. a. 4. omnes paſſiones ſpecie differentes ad undecim revocat. „ In concupiſcibili, *ait*, ſunt tres conjugationes paſſionum, „ amor, & odium; deſiderium, & fuga; gaudium (*ſive delectatio*), & „ triſtitia. Similiter in iraſcibili ſunt tres, ſcilicet, ſpes, & deſperatio; „ timor, & audacia, & ira cui nulla paſſio opponitur „. Vide Nemeſium l. 4. de hom. c. 9. ſeqq.

ctibus appetitus intellectivi, qui non eſt actus organi corporalis, non invenitur (1).

878. His conſtitutis, de quibus in Ethica fuſius, videntur affectus non eſſe defectuum judiciorum noſtrorum cauſſæ 1. quidem, quia ea quæ non ſunt in eodem ſubjecto etiamſi ſint contraria, non ſe impediunt. Sed affectus ſunt in appetitu, ut dictum eſt (2), judicia pertinent ad intellectum, ut ſupra oſtendimus (3). Non ergo impediunt intellectum a recte judicando.

879. II. Inter affectus præcipuum locum habet delectatio. Sed delectatio etiam corporalis, etſi poſſit corrumpere iudicium practicum, non tamen corrumpit judicium ſpeculativum, alioquin omnes qui delectationes corporales conſectarentur, errarent in ſpeculativis judiciis. Non ergo affectus ſunt cauſſa defectuum in judiciis noſtris præſertim theoreticis.

Propoſitio. *Affectus appetitus ſenſitivi* (4), *maxime cum inordinati ſunt, plurimos in judiciis noſtris defectus cauſſant.*

880. PRob. rationibus S. Thomæ, Primo quidem, quia ut judicia noſtra recte procedant, neceſſaria eſt attentio; hæc enim adjuvat operationem. Affectus autem appetitus

---

(1) Quare non probamus ſententiam Alcinoi l. de doct. Plat. c. 31. ubi affectum definit: *Ratione carens animi motus, ex bono aliquo excitatus, vel malo*. Nam quod ait: „ irrationalis motus ideo dictus eſt, quia nec judi„ cia, nec opiniones affectus ſunt, verum animæ quæ ratione caret par„ tium motus. In parte enim animæ rationis experte motus ſunt, quia „ etſi in operibus exiſtunt noſtris, nihilo tamen magis in noſtra ſunt po„ teſtate. Sæpe quippe invitis nobis, innaſcuntur, & reluctantibus: „ id quidem probat, affectus quatenus pendent ex organi diſpoſitione, vel quatenus obrepunt, in poteſtate noſtra non eſſe; ſecus tamen nullo modo ſubeſſe imperio rationis; alioquin eſſe non poſſent neque virtuoſi, neque vitioſi. (2) §. 877. (3) §. 850.

(4) De affectibus appetitus intellectivi idem dicendum ac de voluntate, cujus ſunt actus; quæ quidem ſi ordinata eſt, nullum in judiciis defectum inducit, niſi forte per accidens, quia non applicat intellectum ad ea conſideranda, ad quæ homo non tenetur. Si autem inordinata eſt, poteſt in judiciis defectus inducere; quia ſicut ordinata voluntas procedit ſecundum rationem, ita inordinata contra rationem.

tus ſenſitivi attentionem diſtrahunt ; mens ſiquidem noſtra ita eſt comparata , ut dum uni vehementer intendit , ab altero retrahatur (1) . Secundo , quia cum perfectio intellectualis operationis conſiſtat in abſtractione a ſenſibilibus phantaſmatibus , ut ſupra dictum eſt (2) , quo magis intellectus ab hujuſmodi phantaſmatibus abſtrahitur , eo eſt aptior ad veritatem cognoſcendam , ad quam proinde cognoſcendam eo e contra fit minus aptus , quo minus liber eſt ab illis phantaſmatibus . Affectus autem appetitus ſenſitivi ſequuntur apprehenſionem ſenſibilem , nec ſunt abſque tranſmutatione corporali , ut dictum eſt (3) . Quare intellectus hujuſmodi appetitus conſectans , minus abſtrahitur a ſenſibilibus , minuſque valet de intelligibilibus judicare (4) . Tertio affectus prædicti quodammodo ligant intellectum ; ſunt enim cum tranſmutatione corporali ; quamobrem qui illis vehementer afficiuntur , habent quodammodo judi-

(1) Ex hoc principio S. Thomas 1. 2. q. 33. a. 3. probat , delectationes corporales impedire uſum rationis . Ex eodem principio ib. qu. 37. a. 1. oſtendit , dolorem ſenſibilem , vel triſtitiam , præcipue intenſam , auferre facultatem addiſcendi : „ Quia , inquit , omnes potentiæ animæ in „ una eſſentia animæ radicantur , neceſſe eſt , quod quando intentio ani- „ mæ vehementer trahitur ad operationem unius potentiæ , retrahatur ab „ operatione alterius : unius enim animæ non poteſt eſſe , niſi una inten- „ tio : & propter hoc ſi aliquid ad ſe trahat totam intentionem animæ , „ vel magnam partem ipſius , non compatitur ſecum aliquid aliud quod „ magnam attentionem requirat . Manifeſtum eſt autem , quod dolor ſen- „ ſibilis maxime trahit ad ſe intentionem animæ : quia naturaliter unum- „ quodque tota intentione tendit ad repellendum contrarium . . . Simili- „ ter etiam manifeſtum eſt , quod ad addiſcendum aliquid de novo re- „ quiritur ſtudium , & conatus cum magna intentione . . . Et ideo ſi do- „ lor ſit intenſus , impeditur homo , ne tunc aliquid addiſcere poſſit , & „ tantum poteſt intendi , quod nec etiam inſtante dolore , poteſt homo „ aliquid conſiderare etiam quod prius ſcivit . In hoc tamen attenditur „ diverſitas ſecundum diverſitatem amoris , quem homo habet ad addi- „ ſcendum , vel conſiderandum : quia quanto major fuerit , magis reti- „ net intentionem animi , ne omnino feratur ad dolorem „ . Vide S. Auguſt. l. 1. Solil. c. 12.

(2) §. 376. & 422. (3) §. 877. ſeq.

(4) Confer S. Thom. 2. 2. q. 15. a. 3. ubi hac ratione probat , cæcitatem mentis oriri ex luxuria , hebetudinem autem ex gula , contra vero abſtinentiam , & caſtitatem maxime diſponere hominem ad perfectionem intellectualis operationis .

dicium ligatum ſive impeditum (1); ne ex ratione ſententiam pronuncient (2).

881. Ad

(1) Hinc S. Thom. 1. 2. q. 33. a. 3. etiam probat, delectiones corporales impedire uſum rationis. Hinc ibid. q. 44. a. 4. oſtendit, timorem conferre quidem ad bene operandum, ſi moderatus ſit, quia non multum rationem perturbat; ſi vero magnus ſit, rationemque perturbet, impedire animæ operationem. Hinc præterea ib. q. 48. a. 3. infert, iram inter ceteras paſſiones manifeſtius impedire uſum rationis.

(2) Ut de ſingulis affectibus ordine dicamus, 1. amor inordinatus, quo quis ſeipſum amat, quem *Philautiam* Græci vocant, plurimorum in judiciis noſtris defectuum eſt origo; ac non ſolum in judiciis practicis: (oſtendit enim S. Thomas 1. 2. q. 77. a. 4. inordinatum ſui amorem eſſe cauſſam omnis peccati) ſed etiam in judiciis theoreticis; cum enim amor ſit cauſſa omnium quæ amans agit, ut probat idem S. Thomas ib. q. 28. a. 6. quiſque enim agit propter finem; manifeſtum eſt, illum qui inordinate ſeipſum nimis amat, nimis etiam amare judicia ſua, nec facile ab iis divelli poſſe. Ex hoc fonte manarunt omnes hæreſes; nam ut ait S. Auguſtinus l. de vera Relig c. 25. *Si non eſſet* (ſuperbia), *non eſſent hæretici, nec ſchiſmatici, nec carne circumciſi, nec creaturæ, ſimulacrorumque cultores*. Ex eodem fonte manat contemtus, quo juniores quidam Philoſophi veteres ſapientes excipiunt, quaſi plumbei illi fuerint, ipſis vero natura ſeſe patefecerit.

2. Amor quo quis inordinate erga alios afficitur, plurimos etiam errores progignit. Cum enim, ut advertit S. Thomas 1. 2. q. 18. a. 6. ad 2. ex amore omnes paſſiones cauſſentur; qui erga alios inordinate afficitur, univerſis paſſionibus ſubjacet, quare nihil recte judicare poteſt. Hinc exiſtunt immoderata partium ſtudia, quibus addicti uni Philoſophorum ſectæ, ceteras ludibrio habent; nullaque ducti ratione, erroris damnant quidquid ſuæ opponitur ſectæ. Si Carteſianos audias, Carteſius veritatem extraxit e puteo Democriti. Si Nevvtonianos, nemo Nevvtono verior. Si hos, ceteroſque Philoſophos recentiores, nemo Ariſtotele pejor. Nonnulli etiam Ariſtotelei ita erga Ariſtotelem fuerunt affecti, ut nefas ducerent ab ipſo recedere etiam in iis quæ falſa deprehenſa fuerant. Moderatus autem erga Magiſtros amor, præſertim cum ii communi hominum doctorum conſenſu laudantur, non modo nihil officit cognitioni veritatis, ſed maxime eam promovet, ut ſupra oſtendimus §. 82. ſqq.

3. Ut ex inordinato amore, ita ex odio, ſæpe intellectus decipitur; quia enim, ut S. Auguſtinus advertit Enar. 2. in Pſal 25. n. 3. *ira cum inveteraverit, odium fit*; profecto ſi ira impedit rectum uſum rationis, ut S. Thomas oſtendit 1. 2. q. 48. a. 3. multo magis odium. Quapropter Joan. 1. c. 2. v. 9. dicitur: *Qui fratrem ſuum odit, in tenebris eſt*. Odium ita poteſt augeri, ut odio habeatur & ipſa veritas in ſpeciali, v. g. cum veritatis cognitio impedit a proſequutione rei amatæ; quo modo impii ut liberius peccare poſſent, nollent vera eſſe quæ Religio revelata docet. Vide S. Thom. 1. 2. q. 29. a. 5.

4. Ex deſiderio etiam, & fuga, ſive abominatione, intellectus in erro-

881. Ad primum dicendum, affectus, & judicia pertine-
re

---

errorem ſæpe inducitur. Concupiſcentia enim inordinata, eſt infinita, ut probat S. Thomas loc. cit. q. 30. a. 4. Hinc deſiderium ſciendi futura, divinatoriam artem invexit. Quare S. Thomas 2. 2. q. 95. a. 2. ad 1. oſtendit, divinationem eſſe ſpeciem curioſitatis ex parte finis, licet quoad modum operationis ſit ſpecies ſuperſtitionis. Ambitio etiam, ſive inordinatum deſiderium honoris, vehementer mentem perturbat. Vide S. Auguſt. l. 6. Conf. c. 6. Quot enim ſunt, qui ut ſibi nomen faciant, & ad honores viam ſternant, novas & erroneas opiniones ſpargunt? Avaritia quoque, ſive inordinatum deſiderium divitiarum, plurimos ſeducit; ut veritatem impugnent. Quod in Proteſtantibus palam fuit, qui ut Eccleſiæ facultates invaderent, turpiſſimis erroribus ſeſe implicarunt.

5. Quantum ratio impediatur ex delectationibus corporalibus, & ex triſtitia, jam ſupra diximus. Certe propter libidines non raro evenit, ut impii homines omnem æternorum ſuppliciorum timorem excutere nitantur. Nam, ut inquit S. Juſtinus M. in Dial. cum Triphone n. 1. „ Propoſita eſt his qui ita ſentiunt, differendi, & ſequendi quod libuerit „ impunitas, & licentia, ac agendi quidquid voluerint, & dicendi, nec „ ſupplicium metuentibus, nec boni quidam a Deo ſperantibus „.

6. De ſpe, & deſperatione, quod aliquando poſſint eſſe errorum cauſſæ, adeundus eſt S. Thomas 1. 2. q. 40. a. 5. ubi probat, experientiam eſſe multoties cauſſam ſpei, & contra, inexperientiam cauſſam eſſe deſperationis; etenim ex experientia provenit, quod quis putet poſſibile, quod ante inexpertus putabat impoſſibile. Quia tamen ſæpe accidit, ut inexperti poſſibile putent quod eſt impoſſibile, quare idem S. Thomas ib. a. 6. oſtendit, in juvenibus abundare ſpem ob inexperientiam impedimentorum, & defectuum; idcirco ex ſpe minus conſiderate concepta, vel ex deſperatione, qua quis impoſſibile putat quod poſſibile eſt, plures in judiciis defectus proveniunt. Certe ex ſpe inveniendæ veritatis prodierunt tot Philoſophorum abſurdæ opiniones in explicandis aliquibus naturæ phænomenis, quæ Deus voluit nos latere. Contra vero ex deſperatione reperiendæ veritatis Scepticiſmus originem, & progreſſum habuit.

7. Cum audacia conſequatur ſpem, timor vero deſperationem, ut probat S. Thomas loc. cit. q. 45. a. 2. fit proinde, ut etiam timor, & audacia ſæpe ſiut errorum cauſſæ. Audaciæ debentur tot arbitraria Philoſophorum ſyſtemata, quæ fabulæ potius, quam ſyſtemata videntur. Audaciæ etiam effectus ſunt conatus eorum, qui res Divinas humanis rationibus dimetiri poſse putant. *Non eſt*, inquit S. Hilarius l. 5. de Trin. n. 21. *de Deo humanis judiciis ſentiendum. Non enim nobis ea natura eſt, ut ſe in cæleſtem cognitionem ſuis viribus efferat.* Hinc tot pernicioſæ de Religione revelata ſententiæ.

8. Denique de ira jam dictum eſt, eam inter omnes paſſiones judicium rectum impedire. Vide S. Gregorium M. l. 5. Mor. c. 45. al. 33. n. 82. ſeq. De hujuſmodi affectibus ad rem Cicero l. 2. de Nat. „ Plura multo „ homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut „ dolore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliqua per- „ motione mentis, quam veritate, aut præſcripto &c.

re quidem ad diverſas potentias, eſſe tamen unius animæ; & ideo, inquit S. Thomas (1), *cum intentio animæ vehementer applicatur ad actum unius, impeditur ab actu contrario alterius*.

882. Ad ſecundum dicimus cum S. Thoma (2), delectationes corporales non impedire judicium ſpeculativum ratione contrarietatis. ſed quia attentionem tollunt.

ARTICULUS V.

Utrum defectus judiciorum oriantur ex corpore.

883. QUod non oriantur, probatur I. quia, ut docet S. Thomas (3), anima dominatur corpori deſpotico principatu: nam corporis membra nullo modo reſiſtere poſſunt imperio animæ, ſed ad ejus nutum moventur; manus enim ac pedes, ſtatim ac vult anima, moventur. Nihil ergo corpus poteſt influere in defectus judiciorum.

884. II. Si defectus judiciorum oriri poſſent ex corpore, penderet anima ex corpore: quod deſtrueret animæ ſpiritualitatem.

Propoſitio. *Defectus judiciorum oriri poſſunt ex corpore non immediate, ſed mediate.*

885. PRob. Defectus judiciorum oriri poſſunt ex ſenſibus, & ex affectibus appetitus ſenſitivi, ut ſupra dictum eſt (4). Atqui ſenſus, & appetitus ſenſitivus pendent ex organorum corporalium diſpoſitione, ut eſt oſtenſum (5). Defectus igitur judiciorum oriri poſſunt immediate ex ſenſibus, & ex affectibus, mediate vero ex organorum corporis diſpoſitione (6).

886. Et

(1) 1. 2. q. 33. a. 3. ad 2.
(2) Loc. cit. in corp.
(3) 1. p. q. 81. a. 3. ad 2.
(4) §. 864. & 880.
(5) §. 877.
(6) Ut obſervat S. Thom. 1. p. q. 85. a. 7. & nos animadvertimus not. 2. pag.

886. Et per hæc patet reſponſio ad primum : nam ideo corpus obedit animæ deſpotice, quia mediante appetitu ſenſitivo in his, quæ hujuſmodi appetitui ſubjacent, *corporis membra in nullo reſiſtere poſſunt imperio animæ, ſed ſtatim ad appetitum animæ movetur manus, & pes, & quodlibet membrum quod natum eſt moveri voluntario motu* (1), Sic igitur mediate poſſunt ex membris corporis oriri defectus judiciorum in mente.

887. Ad

pag. 392. cum forma recipiatur in materia ſecundum materiæ capacitatem, ſit proinde, ut ii qui habent corpus melius diſpoſitum, habeant animam majoris virtutis in intelligendo. Habent autem corpus melius diſpoſitum, qui habent humores ad temperiem redactos. Sunt autem hi humores quatuor juxta numerum elementorum; & idcirco quidam ſunt flegmatici, in quibus abundat humor aqueus; quidam ſanguinei, in quibus abundat ſanguis qui humidus, & calidus eſt, & reſpondet aëri: quidam cholerici, in quibus abundat bilis, quæ reſpondet igni; quidam malenchonici, in quibus abundat atrabilis, quæ reſpondet terræ. Si ergo hi humores ad temperiem ſint redacti, corpus eſt melius diſpoſitum, & anima majoris virtutis in intelligendo. Corpus autem quo melius eſt diſpoſitum, eo habet meliores ſenſus. Omnes autem alii ſenſus fundantur ſupra tactum, & tactus ſequitur bonitatem temperiei; & idcirco S. Thomas cum 1. p. q. 76. a. 1. tum 2. de ani. lect. 19. probat homines qui ſunt melioris tactus, eſſe melioris intellectus. Si autem humores non ſint ad temperiem redacti, ſed unus aliis prævaleat, corpus eſt minus perfecte diſpoſitum, & proinde anima eſt minoris virtutis in intelligendo, ut idem S. Thomas oſtendit 1. p. q. 85. a. 7. Univerſim vero, *illi in quibus virtus imaginativa, & cogitativa, & memorativa eſt melius diſpoſita, ſunt melius diſpoſiti ad intelligendum*, ut ait S. Thomas loc. cit. Harum autem facultatum actus pendent ab organis corporalibus. De memoria, & reminiſcentia hæc accipe ex eodem S. Thoma de mem. & remin. lect. 1. *Illi melius reminiſcuntur, qui ſunt velocis ingenii ad inveniendum ex ſe, & bene diſcendum ab aliis. Cujus ratio eſt, quia diverſæ habitudines hominum ad opera animæ proveniunt ex diverſa corporis diſpoſitione. Videmus autem in corporalibus, quod illa quæ difficilius, & tardius recipiunt impreſſionem, bene retinent eam, ſicut lapis: quæ vero de facili recipiunt, non retinent bene, ſicut aqua. Et quia rememorari nihil aliud eſt, quam bene conſervare ſemel accepta, inde eſt, quod illi qui ſunt tardi ad accipiendum, retinent bene recepta, quod eſt bene memorari. Qui autem de facili recipiunt, plerumque de facili amittunt. Sed reminiſci eſt quædam reinventio prius acceptorum non conſervatorum; & ideo illi qui ſunt velocis ingenii ad inveniendum, & accipiendum diſciplinam, etiam ſunt bene reminiſcitivi*. De phantaſia, & cogitativa, quam ſequuntur appetitus ſenſitivi, hæc item accipe ex S. Thoma in 2. d. 7. q. 2. a. 1. ad 1. „ Omnis defectus animæ qui in nobis „ accidit, vel eſt ex phantaſia quantum ad cognitionem, vel ex paſſio- „ nibus iraſcibilis, & concupiſcibilis quantum ad affectionem „. Vide eumdem S. Thom. 4. Metaph. lect. 14. & 3. de ani. lect. 5.

(1) S. Thom. 1. p. q. 81. a. 3. ad 2.

887. Ad ſecundum jam ſupra diximus (1), mentem pendere ex corpore non tamquam ex organo, a quo judicium efficiatur, ſed tamquam ex objecto, quod male propoſitum per organa ſenſuum, poteſt eſſe occaſio judicii falſi.

ARTICULUS VI.

Utrum falſitas judiciorum oriatur ex cauſſis externis.

888. VIdetur negandum, I. quia nulla cauſſa exterior poteſt cauſſare ſciantiam in anima; operaretur enim interius in ipſa: quod ſolius Dei eſt. Igitur neque poteſt cauſſare in anima falſitatem judiciorum.

889. II. Judiciorum defectus proveniunt ex eo, quod non recte fit reſolutio ad principia per ſe nota, ut ſupra dictum eſt (2). Sed reſolvere ad principia per ſe nota, pertinet tantummodo ad intellectum, non vero ad cauſſas exteriores. Ergo.

Propoſitio. *Cauſſæ externæ falſitatis judiciorum ſunt Magiſtri* (3) *non recte, aut non recta docentes.*

890. PRobat. ex D. Thoma (4). In hoc unus alterum docere dicitur, quod alteri exponit, quomodo principia

---

(1) §. 349. (2) §. 869.

(3) Magiſtrorum nomine intelligimus omnes illos qui quoquo modo docent; ſive nutrices ſint, ſive parentes, ſive populus, ſive quiſquis alius præceptor, & ſive per verba, ſive per libros. Quocirca Cicero 3. Tuſcul. ſcribit: „ Simulatque editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo pravitate, & in ſumma opinionum perverſitate verſamur, ut pene cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur; cum vero parentibus redditi, ideſt, magiſtris traditi ſumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat. Accedunt etiam Poëtæ, qui cum magnam ſpeciem doctrinæ, ſapientiæque præſetulerint, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem, quaſi maximus quidam magiſter populus, atque omnis undique ad vitia conſentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate „. Hinc adeo in Ethnicis confirmatus fuit Polytheiſmi error, ut ipſe Cicero ib. corporis curandi tuendique artem, deorum immortalium inventioni conſecratam referat.

(4) Q. 11. de verit. a. 1.

pia communia applicentur ad determinatas materias, indeque procedatur ad aliquas particulares propoſitiones inferendas, & concludendas, & ex his ad alias (1). Atqui multoties evenit, ut illi qui docent, vel proponant tamquam principia vera, ea quæ falſa ſunt (2); vel non recte applicent principia vera, deducendo ex illis per ſophiſmata concluſiones falſas (3); & rurſus ex hiſce falſis concluſionibus ad alias falſas progrediendo (4). Itaque magiſtri non recte, vel non recta docentes, externæ ſunt falſitatis judiciorum cauſſæ (5).

891. Ad

---

(1) Nam ut advertit S. Thomas loc. cit „ Contingit in ſcientiæ acquiſitione, quod eodem modo docens alium, ad ſcientiam ignotorum deducit inveniendo, ſicut ſi aliquis deducit ſeipſum in cognitionem ignoti: proceſſus autem rationis provenientis in cognitionem ignoti in inveniendo eſt, ut principia communia per ſe nota applicet ad determinatas materias, & inde procedat in aliquas particulares concluſiones, & ex his in alias: unde & ſecundum hoc unus alium docere dicitur, quod iſtum diſcurſum rationis, quem in ſe facit ratione naturali, alteri exponit per ſigna; & ſic ratio naturalis diſcipuli per hujuſmodi ſibi propoſita, ſicut per quædam inſtrumenta pervenit in cognitionem ignotorum „.

(2) Ita inter alios Benedictus Spinoza, qui Ethic. p. 1. propoſit. 14. tamquam principium ſtatuit, *præter Deum nullam dari neque concipi poſſe ſubſtantiam*. Et Coroll. prop. 6. infert, *ſubſtantiam ab alio produci non poſſe*. Hæc autem deducit ex definit. 3. *per ſubſtantiam intelligo id quod in ſe eſt, & per ſe concipitur*. Quæ definitio ſi ita intelligatur, ut omnis ſubſtantia in ſe & per ſe tali modo ſit, ut excludat relationem ad quamcumque aliam ſubſtantiam tamquam ad cauſſam, falſiſſima eſt. Itaque vel hac unica ratione corruit integrum impiiſſimum Spinozæ ſyſtema.

(3) Hujuſmodi eſt hæreticorum conſuetudo, qui ex Sacris Scripturis male interpretatis falſa concludunt dogmata. *Non te capiat hæreticus* (inquit S. Ambroſius l. 4. in Luc. n. 26.) *quia poteſt de Scripturis aliqua exempla proferre, nec ſibi arroget quod doctus videtur. Utitur & diabolus teſtimoniis Scripturarum, non ut doceat, ſed ut circumſcribat, & fallat*.

(4) Ut enim ait Chryſoſtomus 2. ad Timot. Hom. 5. „ Infinitus fit error ejus, qui tranquillam fidamque ſtationem littoris egreſſus, per devia cœperit vagari „.

(5) Quanta mala ſequantur ex diſciplina magiſtrorum non recta docentium, explicari vix, defleri autem ne vix quidem poteſt. Nam quæ cauſſa eſt, cur hoc præſertim ſeculo tantum excreverit incredulorum hominum numerus, qui omnem Religionem exuerunt, eique bellum aperte indixerunt, niſi ex auditis impiis magiſtris, exve lectis eorum libris? Juniores Philoſophi cum hoc argumentum verſant, toti ſunt in exaggerandis præjudiciis vulgaris Philoſophiæ Scholaſticorum. Sed mi-

891. Ad primum dicendum cum S. Thoma (1), *verba Doctoris audita, vel viſa in ſcripto, hoc modo ſe habere ad cauſſandam ſcientiam in intellectu, ſicut res quæ ſunt extra animam, quia ex utriſque intellectus intentiones intelligibiles accipit, quamvis verba doctoris propinquius ſe habeant ad cauſſandam ſcientiam, quam ſenſibilia extra animam exiſtentia, inquantum ſunt ſigna intelligibilium intentionum.*

892. Ad ſecundum diſt. min. reſolvere ad principia per ſe nota pertinet ad intellectum, tamquam cauſſam principalem, conc. tamquam ad inſtrumentum, ut fiat reſolutio, nego. Tale enim inſtrumentum ſunt verba magiſtri docentis, quibus diſcipulus utitur, ut concluſiones ad principia reſolvat. Et quia multoties magiſter docens deficit a veritate, vel male reſolvens in principia vera, vel reſolvens in principia falſa; idcirco fit diſcipulo occaſio falſitatis judiciorum.

QUÆ-

---

minime animadvertunt, ſe ſuo, ut dicitur, gladio jugulari. Quis enim neſciat, epocham multiplicatæ incredulitatis inchoandam eſſe ex effræni libertate philoſophandi, quam recentiores nonnulli Philoſophi invexerunt, quaque ipſi utentes, in abſurdiſſimos errores prolapſi ſunt, ac libris editis, occaſionem aliis errandi præbuerunt? Adoleſcentes enim ita ſunt comparati, ut facile amplectantur, quod a magiſtris audiunt, vel in libris legunt, præſertim ſi quæ audiunt, vel legunt, conferant ad fovendas paſſiones. Quare mirum eſſe non debet, ſi jacto principio libertatis omnia ſentiendi, magiſtris, & libris impiis ſe adjungant. Ita impietas propagatur: nam ex diſcipulis impiis impiores magiſtri evadunt. Miſſis igitur regulis, quas Recentiores excogitarunt ad præcavendos errores ex cauſſis externis provenientes, hanc unicam ſtatuimus deſumtam ex Epiſt. S. Hieronymi ad Lætam de inſtitutione filiæ: *Magiſter probæ ætatis, & vitæ, atque eruditionis eſt eligendus... Difficulter eraditur quod rudes animi perbiberunt. Lanarum conchylia quis in priſtinum candorem revocet? Recens teſta diu & ſaporem retinet, & odorem, quo primum imbuta eſt. Græcorum narrat hiſtoria, Alexandrum potentiſſimum Regem, orbiſque domitorem, & in moribus, & in inceſſu, Leonidis pædagogi ſui non potuiſſe carere vitiis, quibus adhuc parvulus fuit infectus. Proclivis eſt enim malorum æmulatio: & quorum virtutes aſſequi nequeas, cito imitaris vitia.* Idem de libris eſt dicendum, eoque magis, quia libri perverſa dogmata continentes, non modo imperitis, & ſemidoctis, ſed eruditis etiam viris, ſi ex curioſitate, & abſque neceſſitate legantur, ſubverſionis periculum creant; multoties enim in doctis hominibus fides eſt infirmior, quam in indoctis. *Cavendum ergo eſt*, ut præcipit S. Leo Epiſt. 15. *ut falſati codices, & a ſincera veritate diſcordes, in nullo uſu lectionis habeantur.*

(1) Q. 11. de ver. a. 1. ad 11.

QUÆSTIO XXIII.

De emendandis judiciorum defectibus.

893. Poſt enumeratas cauſſas falſitatis judiciorum, nunc remedia ſunt præſcribenda; niſi enim præjudicia depoſita fuerint, aditus veritati patere nequit (1). Carteſius non aliter præjudiciis occurrendum exiſtimavit, quam per univerſalem dubitationem (2). Itaque 1. quæremus de univerſali dubitatione, an conferat ad emendandos judiciorum defectus. 2. quænam ſint potiora remedia pro hujuſmodi defectibus emendandis, inveſtigabimus.

ARTICULUS I.

Utrum ad emendandos judiciorum defectus conferat univerſalis dubitatio (3).

894. Videtur ita eſſe, I. quia qui præjudiciis ſunt præpediti, eodem loco habent ſua præjudicia, ac principia per ſe nota. Igitur ut præjudicia deponantur, expedit univerſalis dubitatio.

 895. II. Ut

(1) Athenegoras l de Reſurrectione mortuorum n. 1. „ Neque, ait, „ terræ ſemina convenienter agricola mandare poſſit; niſi prius ſylveſtrem „ materiam, ac bonis ſeminibus nocentem evulſerit; nec medicus ſalu- „ tare pharmacum ægroto corpori dare, niſi prius reſidentem viſcoſita- „ tem expurget, aut irruentem cohibeat. Sic qui veritatem docere vult, „ neminem poſſit de veritate diſſerens docere, deliteſcente in audien- „ tium animo falſa aliqua opinione, & iis quæ dicuntur obſtante „.

(2) 1. p. Princip. §. 1. „ Multis præjudiciis, inquit, a veri cognitione „ avertimur; quibus non aliter videmur poſſe liberari, quam ſi ſemel in „ vita de iis omnibus ſtudeamus dubitare, in quibus vel minimam incer- „ titudinis ſuſpicionem reperiemus „.

(3) Non defuere, qui Carteſium ob inductam univerſalem dubitationem, Scepticis arma præbuiſſe dixerint, ad evertendam omnium rerum certitudinem, ut Samuel Parkerus *De Deo, & Prov. Div. Diſp. 6. ſect.* 15. & Petrus Daniel Huetius *in Cenſura Phil. Carteſ. c.* 1. §. 15. Non defuere etiam qui eumdem Carteſium Atheiſmi accuſarunt, ut inter alios Gisbertus

895. II. Ut baculus curvus fiat rectus, eum inflectimus in oppoſitam partem. Ergo ſimiliter ut mentem ob præjudi-
cia

---

tus Voëtius. Vide, ſi licet, Franc. Buddeum *Traité de l'athéiſme, & de la ſuperſtition* c. 1. §. 25. Sed ut vera fateamur, dubitatio Carteſiana multum diſtare videtur a dubitatione Scepticorum: nam Sceptici ideo dubitabant, quia arbitrabantur interclufam eſſe hominibus viam certæ veritatis inveniendæ: Carteſius autem dubitationem invexit ad deponenda præjudicia, ut demum veritati certæ pateret aditus. Ita enim ſcribit Medit. 1 „ Animadverti jam ante aliquot annos quam multa ineunte ætate „ falſa pro veris admiſerim, & quam dubia ſint quæcumque iſtis poſtea „ ſuperexſtruxi, ac proinde funditus omnia ſemel in vita eſſe evertenda „ atque a primis fundamentis denuo inchoandum, ſi quid aliquando fir- „ mum, & manſurum cupiam in ſcientiis ſtabilire „. Multo magis abſolvendum eſt Vir Catholicus ab atheiſmi nota. Etſi enim, ut Buddeus obſervat loc. cit. Carteſii rationes ad probandam Dei exiſtentiam, minime concludant, ut alibi oſtendemus; non ideo tamen ille numerari inter Atheos debet; conatus enim fuit Dei exiſtentiam probare, neque umquam ex animo in dubium vertit Deum exiſtere. „ Monebo (*inquit Car-* „ *teſius Not. ad a.* 12. *Program. Belg.*) me numquam docuiſſe, Deum eſſe „ negandum, vel ipſum nos poſſe decipere, vel de omnibus eſſe dubi- „ tandum... ſed omnia iſta expreſſiſſimis verbis rejeciſſe, validiſſimiſque „ argumentis refutaſſe: quod ut commodius præſtarem, propoſui initio „ Meditationum mearum iſta omnia tamquam dubia, quæ non a me pri- „ mum fuerunt inventa, ſed a Scepticis dudum decantata. Quid autem „ iniquius, quam tribuere alicui Scriptori opiniones, quas eo fine tan- „ tum refert, ut eas refutet „? Vide Diſſert. de Methodo pag. 18. Verum etſi ab hiſce notis Carteſium abſolvamus, nullo modo probare poſſumus ejus conſilium dubitandi etiam de exiſtentia rerum ſenſibilium, etiam de mathematicis demonſtrationibus, etiam de principiis per ſe notis, ut ipſe docet 1. p. Princ. §. 4 ſeq. Quæ enim utilitas, vel neceſſitas (ut Sturmius advertit Exercit. 3. de Carteſianiſmo) hujuſmodi dubitationum, niſi forte eo caſu quo cum Sceptico diſputaremus, qui omnia principia etiam per ſe nota negaret? Sed in eo etiam caſu ad convincendum Scepticum ſatis eſſet, omnia quæ negat, indiſputata relinquere, & ab eo initium diſputandi ſumere quod Scepticus non poſſet in dubium vertere, ſe ſcilicet exiſtere, quia dubitat; niſi enim eſſet, dubitare non poſſet; quemadmodum S. Auguſtinus lib. 3. con. Acad c. 3. n. 6. ex eo quod Sceptici concedebant, philoſophum eſſe ſapientem, probat, ſapientem ſaltem ſcire ſapientiam. Eſt etiam hæc univerſalis Carteſii dubitatio periculi plena. Quod ipſe Carteſius animadvertit Diſſert. de Meth. pag. 9. ſq. „ Vereor, inquit, ne hoc ipſum quod ſuſcepi, „ tam arduum, & difficile ſit, ut valde paucis expediat imitari. Nam „ vel hoc unum, ut opiniones omnes, quibus olim fuimus imbuti, depo- „ namus, non unicuique eſt tentandum. Et maxima pars hominum ſub „ duobus generibus continetur, quorum neutri poteſt convenire. Nempe „ per-

cia a veritate deviam, in ipſam convertamus, inflectenda erit per dubitationem in oppoſitam falſitatem.

896. III. Ignoramus, an forte Deus nos tales creare voluerit, ut ſemper fallamur etiam in iis quæ notiſſima apparent. Ergo prudenter poſſumus de his etiam dubitare.

Propoſitio. I *Dubitatio ſi de principiis per ſe notis inſtituatur, inepta eſt, impoſſibilis, & cognitioni veritatis noxia.* II. *Si de aliis propoſitionibus certis inſtituatur diſputationis cauſſa, utilis eſt* III. *De propoſitionibus autem incertis neceſſario eſt inſtituenda.*

897. PRob. 1. p. rationibus S. Thomæ (1). Et quidem quod dubitatio de principiis per ſe notis ſit inepta, patet: nam ineptum eſt de iis rebus dubitare, quæ non ſolum per ſe veræ ſunt, ſed neceſſe eſt etiam videri omnibus per ſe veras. Atqui principia per ſe nota, quæ S. Thomas (2) vocat *communes animi conceptiones*, non ſolum per ſe vera ſunt, ſed etiam neceſſe eſt, ea omnibus videri per ſe vera (3): ſic nemo non videt, omne totum eſſe majus ſua parte; bis tria eſſe

 ſex;

„ permulti ſunt, qui cum plus æquo propriis ingeniis confidant, nimis „ celeriter ſolent judicare, numquamque ſatis temporis ſibi ſumant ad „ rationes omnes circumſpiciendas; & idcirco ſi ſemel auſint opiniones „ omnes vulgo receptas in dubium revocare, & velut a trita via rece„ dere, non facile illi ſemitæ quæ rectius ducet, ſemper inſiſtent, ſed „ vagi potius, & incerti in reliquam vitam aberrabunt; alii vero ferme „ omnes, cum ſatis judiciii, vel modeſtiæ habeant ad exiſtimandum, „ nonnullos eſſe in mundo, qui ipſos ſapientia antecedant, & a quibus „ poſſunt doceri, debent potius ab illis opiniones quas ſequuturi ſunt ac„ cipere, quam alias proprio ingenio inveſtigare „. Igitur Carteſio ipſo teſte, ejus univerſalis dubitatio periculorum plena eſt. In hæc autem pericula ſe conjiciens Carteſius, poſtquam de principiis etiam per ſe notis dubitandum ſtatuerat ad exeunda præjudicia, in tot ac tanta præjudicia prolapſus fuit, ut 3. p. Princ §. 45. ſcripſerit, ſe ad explicanda naturæ phænomena *hypotheſes nonnullas aſſumpturum*, *quas conſtat eſſe falſas*.

(1) 1. Poſter. lect. 19.

(2) Ibid. „ Proprium eſt, *inquit*, horum principiorum, quod non ſolum „ neceſſe eſt, ea per ſe vera eſſe, ſed etiam neceſſe eſt videri, quod „ ſint per ſe vera. Nullus enim poteſt per ſe opinari contraria eorum„.

(3) Adeatur Cicero l. 3. Acad. ubi ait: „ Neceſſe eſt, ut lancem in „ libra ponderibus impoſitis deprimi, ſic animum perſpicuis cedere „.

ſex ; non poſſe idem ſimul eſſe , ut non eſſe &c. Igitur ineptum eſt dubitare de principiis per ſe notis .

898. Eſt etiam impoſſibile : nam ut advertit S. Thomas (1) , *Communis animi conceptio non eſt ad exterius rationem , quia non poteſt probari per aliquam argumentationem* (2) ; *ſed eſt ad eam rationem quæ eſt in anima , quia lumine naturali intellectus ſtatim fit nota* . Fieri ergo non poteſt , ut quis dubitet de principiis per ſe notis ; ſi enim de illis dubitaret , e dubio non poſſet aliter emergere , quam per argumentationem : quod eſſe non poteſt .

899. Quod autem dubitatio illa ſit veritati noxia , ſequitur ex dictis . Si enim nemo poteſt cogitare contraria principiis per ſe notis , cum quis de illis dubitat vim veritati infert (3) .

900. Prob. 2. p. ex eodem S. Thoma (4) , qui inquirens , an liceat diſputare , utrum Anima Chriſti ſit ex traduce ? reſpondet : *Non video , quare hoc non liceat , cum quotidie in Scholis Magiſtrorum diſputetur etiam de aliis articulis Fidei , non propter dubitationem : ſed propter veritatis intellectum , & manifeſtationem , & confirmationem* . Expedit ergo , ut de propoſitionibus certis inſtituantur dubitationes , ſive potius diſputationes ; qui enim de illis diſputant , non ipſi dubitant , ſed potius dubitantis perſonam induunt : nam propoſitis objectionibus adverſariorum , iiſque poſtea ſolutis , veritas magis apparet (5).

Qua-

---

(1) Loc. cit.

(2) Clemens Alex. Strom. 8. „ Aut omnia, *inquit* , egent demonſtratione , aut etiam quædam ex iis ſunt credibilia . Sed ſi prius quidem verum eſt : uniuſcujuſque demonſtrationis petentes demonſtrationem, procedemus in infinitum , & ſic evertetur demonſtratio : ſin autem ſecundum , ea ipſa quæ ſunt ex ſe credibilia, erunt principia demonſtrationum . Jam vero Philoſophi fatentur eſſe indemonſtrabilia principia univerſorum : quamobrem ſi eſt demonſtratio , neceſſe eſt prius eſſe aliquid ex ſe credibile , quod quidem dicitur primum , & indemonſtrabile,„

(3) Vide S. Thom. loc. cit. (4) Opuſc. 10. a.32.

(5) Hinc S Auguſtinus l. 16. de Civ. c. 2. „ Multa , *inquit* , ad fidem, cathol icam pertinentia , dum hæreticorum calida inquietudine exagitantur , ut adverſus eos defendi poſſint , & conſiderantur diligentius , & intelliguntur clarius , & inſtantius prædicantur , & ab adverſario mota quæſtio , diſcendi exiſtit occaſio „ . Vide quæ diximus ex S.Thoma §. 49.

Quare numquam non licuit quærere, utrum Deus ſit? utrum vera ſit Chriſtiana Religio &c.

901. Prob. 3. p. ex eodem S. Thoma (1). Cum propoſitiones incertæ ſunt, veritas non patet; eſt igitur inquirenda. Sed non aliter inquiri poteſt, quam per dubitationem, niſi enim quis dubitet, non movetur ad inquirendum; vel ſi inquirat, neſcit quò vadat, aut quò pervenire debeat (2). Itaque de propoſitionibus incertis dubitatio neceſſario inſtituenda eſt (3).

902. Ad primum neg. ant. nam præjudicia numquam haberi poſſunt in eo certitudinis gradu, ut aſſenſum mentis extorqueant, quemadmodum principia per ſe nota, ut dictum eſt (4).

903. Ad ſecundum neg. conſ. & retorquetur argumentum: nam ſicut inepte quis ageret, ſi baculum rectum in curvitatem inflecteret; ita male quis per dubitationem inflecteret mentem jam rectam circa principia per ſe nota in oppoſitam falſitatem.

904. Ad tertium neg. ant. lumine enim naturæ conſtat, Deum ſummam veritatem neminem in errorem inducere poſſe, etſi aliquando permittat, aliquos errare.

Hh 3 AR-

(1) 3. Metaph. lect. 1.

(2) S. Thom. loc. cit. „ Illi, inquit, qui volunt inquirere veritatem, „ non conſiderando prius dubitationem, aſſimilantur illis qui neſciunt „ quo vadunt. Et hoc ideo, quia ſicut terminus viæ eſt illud quod in- „ tenditur ab ambulante; ita excluſio dubitationis eſt finis qui intenditur „ ab inquirente veritatem. Manifeſtum eſt autem, quod ille qui neſcit „ quo vadat non poteſt directe ire, niſi forte a caſu. Ergo nec aliquis „ poteſt directe inquirere veritatem, niſi prius videat dubitationem „. Et infra: „ Sicut ex hoc quod aliquis neſcit quo vadat, ſequitur, quod „ quando pervenit ad locum, quem intendebat, neſcit, utrum ſit quie- „ ſcendum, vel ulterius eundum; ita etiam quando aliquis non cogno- „ ſcit dubitationem, cujus ſolutio eſt finis inquiſitionis, non poteſt ſcire „ quando invenit veritatem quæſitam, & quando non, quia neſcit finem „ ſuæ inquiſitionis, qui eſt manifeſtus ei qui primo dubitationem cogno- „ vit „. Vide quæ diximus §. 94. & not. 5. pag. 104.

(3) Quare Cicero l. 1. de nat. deor. ſcribit: „ Quid tam temerarium, „ tamque indignum ſapientis gravitate, atque conſtantia, quam aut fal- „ ſum ſentire, aut quod non ſatis explorate compertum eſt, & cogni- „ tum, ſine ulla dubitatione defendere „?

(4) §. 896.

ARTICULUS II.

Utrum aliqua ſint remedia pro emendandis judiciorum defectibus.

905. Videtur nullum eſſe remedium, I. quia ut ſupra dictum eſt (1), omnis noſtra cognitio oritur a ſenſibilibus corporibus: corpora autem ſunt pene infinita, pene etiam infinitus eſt numerus ſenſationum. Quis autem hæc ita componet, ut conſona ſint (2)?

906. II. Ju-

(1) §. 419. ſeq.

(2) Antonius Genuenſis poſtquam Canones ad emendandos judiciorum defectus magno numero ſtatuit cum in Elementis Artis Logic. crit. l. 1. c. 3. ſeq. edit. an. 1753. tum in Inſtit. Log. l. 1. c. 3. ſeq. edit. an. 1766. tum in Log. ital. lib 1. c. 2. ſeq. tandem ib. c. 4. §. 16. animadvertit: „ Tutte le noſtre prime cognizioni ſon ſenſazioni, o fenomeni de' cor- „ pi, e le ſcienze, ſenza eccettuarne alcuna, o hanno per oggetto que- „ ſti corpi, cioè queſti fenomeni di ſenſazioni, o vi ſon fondate, come „ ſu la prima loro baſe „. *Univerſæ primæ cognitiones noſtræ, ſunt ſenſationes, aut phœnomena corporum, ſcientiæque, ne una quidem excepta, aut hæc corpora, ideſt, hæc phœnomena ſenſationum pro objectis habent, aut in ipſis tamquam in prima eorum baſi ſunt fundatæ.* Deinde §. 18. quærit: „ Qual rimedio „? *Quodnam erit remedium?* Et reſpondet: „ Perchè i corpi non c'ingannino, non ce n'ha neſſuno nella Filoſofia „. *Ne corpora nos decipiant, nullum eſt in Philoſophia remedium.* Vide quam ſibi manifeſte contradicat. Si enim omnes primæ cognitiones noſtræ ſunt ſenſationes, ſive phœnomena corporum; ſi omnes ſcientiæ, nulla demta, habent pro objectis corpora, vel corporibus tamquam baſi nituntur; ſi denique nullum in Philoſophia remedium eſt, ne corpora nos decipiant; primæ cognitiones noſtræ deceptiones erunt. Si autem primæ cognitiones deceptiones ſunt, quid erit de reliquis? Itaque ſemper decipiemur. Jam vero ſi corpora ſemper nos decipiunt, neque ullum eſt remedium, ne decipiamur; quæ erat cauſſa, cur Genuenſis utramque impleret paginam, Canones præſcribendo, quibus judicia reformaremus? Sed ille pergit ibidem, & §. 14. quærit „ 1. E' egli vero, che ogni errore nuoce all'uomo? 2. E' „ egli eſpediente, che gli uomini ſi diſingannino da tutti i loro pregiu- „ dizj „? *Eſtne verum, quod omnis error homini nocet? Expeditne, homines omnia exuere præjudicia?* Subdit „: Riſpondo ad ambedue di nò „. *Negative ad utrumque reſpondeo.* Et §. 15. „ Dunquel'error che nuoce, e che ſi „ vuole ad ogni modo ſterpare, è quello, il quale nuoce alla virtù, e „ alle arti „. *Igitur qui nocet error, & qui omnino debet evelli, ille eſt, qui virtuti, & artibus nocet.* Quod error lædens virtutem, & artes, ſit præcipua

906. II. Judicia ſunt vera, quoties veri ſunt reſpectus idearum inter ſe. Sed infinitæ pene ſunt ideæ in mentibus hominum, infiniti ſunt etiam idearum reſpectus. Nemo igitur umquam certus eſſe poterit veritatis judiciorum; ideoque nullum erit remedium judiciis emendandis.

Propoſitio. *Unicum conſtituimus remedium defectibus judiciorum, diligens examen in rebus incertis, & obſcuris.*

907. PRob. Omnis judiciorum noſtrorum defectus in eo conſiſtit, quod mens in rebus incertis (1), & obſcuris (2) affirmat de ſubjecto prædicatum quod illi non

pua cura vitandus, nemo umquam inficiatus eſt; virtutes enim ad mores pertinent; artes ad ſtatum politicum Reipublicæ. Vide S. Thomam Opuſc. 20. l. 1. c. 1. Sed quod ceteri errores neque noceant homini, neque ſint expellendi, id vehementer negamus. Proprium enim eſt hominis operari ſecundum rationem; nam veritas quæ quidem eſt ſecundum rationem, eſt proprium objectum intellectus: omnis autem error eſt contra rationem; eſt igitur contra id quod eſt proprium hominis. Inſuper quilibet homo naturaliter quærit ſcire veritatem, adeoque naturaliter refugit falſitatem. Cur eam refugit, niſi quia ipſi nocet? & ſi nocet, cur non erit expediens, deponere, ſi fieri poſſit, omnia præjudicia, id eſt, omnem falſitatem? Quam diverſa fuit S. Auguſtini reſponſio: nam in lib de utilit. cred. c. 11. *neque*, ait, *quiſquam error turpitudine caret*. Et in Enchir. c. 17 *Error quanta poſſumus cura cavendus eſt, non ſolum in majoribus, verum etiam in minoribus rebus ... Uſque adeo rationalis natura refugit falſitatem, & quantum poteſt devitat errorem, ut falli nolint etiam quicumque amant fallere.*

(1) Diximus *in rebus incertis*: nam ſi certæ omnino ſint, ut principia per ſe nota, & propoſitiones evidenter ex ipſis deductæ, neceſſe non eſt examen inſtituere. *Quis aberrabit a janua?* Nam ut advertit S. Thomas 2. Metaph. lect. 1. „ Sicut circa ipſum introitum domus, qui omnibus pa-„ tet, & primo occurrit, nullus decipitur; ita etiam eſt in conſidera-„ tione veritati „.

(2) Cum res obſcuras nominamus, excipimus myſteria Fidei, quæ licet obſcura ſint, habent tamen ſummam certitudinem ex auctoritate Dei revelantis. De his autem etſi examen inſtitui non debeat ad ea probanda ratione naturali; *quis* enim, inquit Clemens Alex. Strom 5. *eſt adeo impius, & a Deo alienus, ut Deo non credat, & probationes a Deo poſtulet tamquam ab hominibus?* nihilominus examen inſtitui poteſt, cum adverſus impios ad demonſtrandum illa eſſe evidenter credibilia, cum ad ſolvendum adverſantium ſophiſmata. Vide S. Thom. 1. p. q. 1. a. 8.

convenit, vel negat prædicatum quod illi convenit (1). Atqui inſtituto diligenti examine, vel certo, & evidenter deprehenditur, quodnam ſit prædicatum quod ſubjecto convenit; vel ſi id deprehendi nequit, aut ſuſpenditur judicium, aut ita judicatur, ut non certe, ſed probabiliter prædicatum de ſubjecto enuncietur. Diligenti igitur inſtituto examine, caventur judiciorum defectus (2).

908. Ad primum dicimus, cognitionem noſtram, licet a corporibus oriatur, non tamen ſiſtere in ipſis corporibus ſingularibus a quibus oritur; verſatur enim circa rationes univer-

---

(1) Nam ut ait S. Auguſtinus Enchir. c.17. *Aliud nihil eſt errare, quam verum putare quod falſum eſt, falſumque quod verum eſt, vel certum habere pro incerto, incertumve pro certo, ſive falſum ſit, ſive verum*. Hinc errat qui rem certam putat probabilem, & qui rem probabilem putat certam.

(2) Hoc uno remedio omnibus præjudiciis occurritur. Nam 1. ſi errores oriantur ex ſenſibus; inſtituto examine, & ratione in conſilium adhibita, facile corriguntur. Ita ſol qui videtur figuræ quaſi bipalmaris, deprehenditur ratione, eſſe pluribus vicibus terra major. Examen ut recte fiat, in rebus phyſicis accuratæ inſtitui debent obſervationes, vel ſaltem ab aliis, iiſque præſtantioribus inſtitutæ ſeligendæ ſunt, & cum ratione conferendæ. 2. Si defectus oriantur ex intellectus ſive brevitate, ſive imbecillitate, aut ex memoriæ debilitate, aut ex libidine omnia ſciendi, aut ex neglecto ſciendi ordine, aut ex judicii præcipitatione; remedium quoque habetur in diligenti examine. Hæc enim vitia effugere qui volet, *adhibebit*, ut monet Cicero l. 1. de offic. *ad conſiderandas res, & tempus, & diligentiam*. 3. ſi defectus oriantur ex voluntate, iis attentione medemur: attentio autem habetur, cum diligens examen inſtituitur. 4. Eodem modo medemur defectibus, qui ex inordinatis affectibus proveniunt; nam diligens examen fieri non poteſt ab eo, qui inordinatis affectuum motibus detinetur: itaque ſi fiat, neceſſe eſt, motus illos eſſe cohibitos. 5. Defectibus qui oriuntur ex corpore, ſimili ratione occurritur; etſi enim temperamenta mutari non poſſint, nihilominus inſtituto examine, deprehenditur, an judicia ſua temperamento corporis, an veritati mens conformaverit. 6. denique ſi præjudicia oriantur ex cauſſis externis, in eodem examine medicina habetur; ita enim fit, ut qui alterius ſententiæ ſubſcribit, non ſola auctoritate, ſed & ratione ducatur. Hic autem præ oculis habendum eſt S. Auguſtini monitum Epiſt. 155. al. 52 c. 2., „ Quedam acutiſſima, & excellentiſſima ingenia tanto in majores errores „ ierunt, quanto præfidentius tamquam ſuis viribus cucurrerunt, nec ſup„ pliciter Deum, ut ſibi viam oſtenderet, petiverunt „. Etſi enim, ut ab erroribus emergamus, humana media non ſint prætermittenda; Dei tamen auxilium implorare quiſque humiliter debet: unde de Angelico Doctore ſcriptum eſt, numquam ſe lectioni, aut ſcriptioni dediſſe, niſi poſt orationem.

verſales, quæ eædem ſunt apud omnes, ut ſupra dictum eſt (1).

909. Ad ſecundum dicendum, non oportere, ut judicia vera ſint, cognoſcere omnium idearum reſpectus; ſed ſatis eſſe, ut cognoſcatur, in iis quæ cognoſcuntur, prædicatum convenire ſubjecto: quod, inſtituto examine, fit in iis quæ ſunt incerta, & obſcura.

QUÆSTIO XXIV.

De Criterio veritatis.

910. QUia defectibus judiciorum mederi diximus per diligens examen, neceſſe eſt explicare, quomodo recte diligenterque fiat hujuſmodi examen. Recte autem fieri non poteſt, niſi aliqua ſtatuatur veluti norma, ad cujus amuſſim fieri debeat. Hæc norma, ſive inſtrumentum judicandi, dicitur Criterium (2). Res autem de quibus judicia formari poſſunt, ſunt 1. myſteria Fidei, 2. res ſenſibiles, 3. res intelligibiles, 4. res quæ nituntur auctoritate humana. Quodnam in his Criterium ſit exigendum, quæremus.

AR-

(1) Vide not. 3. pag. 282.

(2) κριτήριον non accipitur hoc loco, neque pro tribunali Judicis, neque pro loco judicii, neque pro re dijudicanda, ſed pro judicandi inſtrumento, ſive regula, & canone. Vide Plutarchum l. 1. adv. Colotem. Empiricus l. 1. adv. Log. & l. 2. Hipot. c. 4. triplex diſtinguit Criterium, *a quo*, *per quod*, *ſecundum quod*, ita ut Criterium, *a quo* ſit ipſe homo judicans; Criterium *per quod* ſit facultas, ſive intellectus, per quem judicat; Criterium *ſecundum quod* ſit norma qua judicatur. De hoc poſtremo hic agimus, quod Cicero l. 4. Acad. vocat *proprium veri*, *at certi notam*; & Acad. 6. *regulam veri & falſi*. Hujuſmodi Criterium haberi poſſe Scepticorum plurimi negarunt, quos infra impugnabimus.

ARTICULUS I.

Utrum in iis quæ ad Fidem Divinam pertinent, ratio humana ſit legitimum Criterium.

911. DUos hic errores impugnandos aggredimur, alterum eorum, qui myſteria Fidei ratione humana dimetiuntur (1); alterum eorum, qui putant, aliqua eſſe poſſe philoſophice vera, & Theologice falſa (2).

912. Videtur autem I. ratio humana eſſe legitimum criterium in rebus revelatis, quia niſi conſtet, Deum eſſe qui revelavit, nullatenus poſſumus eſſe certi de rebus revelatis. Sed quod Deus ſit qui revelavit, ratione conſtat. Ergo in rebus revelatis ratio humana eſt legitimum Criterium.

913. II. Præterea ad ea quæ ſunt Fidei probanda, Sacri Doctores ſæpe utuntur rationibus. Ergo,

914. III. Videtur etiam poſſe dari aliquod philoſophice verum, & Theologice falſum: nam hoc principium: *Quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe*, falſum eſt in myſterio SS. Trinitatis.

Pro-

(1) Vetus hic erat Manichæorum error, qui, ut S. Auguſtinus ſcribit l. de util. cred. c 1. *ſe dicebant, terribili auctoritate ſeparata, mera ac ſimplici ratione eos qui ſe audire vellent, introducturos ad Deum, & omni errore liberaturos*. Idem eſt Socinianorum, imo omnium hæreticorum error, qui reſpuentes Eccleſiæ magiſterium, non aliter credunt quædam myſteria revelata, alia reſpuunt, niſi quia ipſis ita videtur. *Conantur*, ait S. Auguſtinus Epiſt. 118. al. 56. c. 5. *auctoritatem ſtabiliſſimam fundatiſſimæ Eccleſiæ quaſi rationis nomine, & pollicitatione ſuperare. Omnium enim hæreticorum quaſi regularis eſt iſta temeritas*.

(2) Sic Pompanatius adſerebat, animam rationalem eſſe corruptibilem, ſpectato rationis lumine, incorruptibilem vero eſſe, ſi Fidei divinæ auſcultemus. Sic etiam Brenardus Lamius in propoſit. præliminaribus ad ſuam Phyſicam: *Theologorum*, inquit, *eſt demonſtrare Chriſtianam Fidem rationi non adverſari: Philoſophi ſolam rationem ſequuntur, & illius ſolo lumine rerum naturam ſcrutantur; quapropter etſi res aliter ſe habere Religio ipſa doceret, non inde ſequeretur eorum placita eſſe reprobanda*. Idem in ore plurimorum recentium philoſophorum auditur, qui cum premi ſe intelligunt argumentis ex revelatione deſumtis, ea ſolviſſe putant, reſpondendo, ſe non Theologos, ſed philoſophos agere.

Propoſitio. I. *Ratio humana in rebus Fidei Divinæ nequit eſſe legitimum criterium*. II. *Nec poteſt dari aliquod philoſophice verum, & Theologice falſum*.

915. PRob. 1. p. Humana ratio non poteſt ſe extendere, niſi ad ea quæ naturæ lumine nota ſunt; quæ enim ſupra naturam ſunt, naturalem hominis captum excedunt (1). Atqui ea quæ proprie ad fidem Divinam pertinent, nequeunt eſſe nota lumine naturæ, cum ſint ſupernaturalia (2). Ratio igitur humana nequit eſſe legitimum criterium in rebus Fidei Divinæ; ſed criterium eſt ipſa divina revelatio, prout ab Eccleſia Catholica tenenda proponitur (3).

916. Prob. 2. p ratione S. Thomæ (4). Licet ea quæ Fides Chriſtiana credenda proponit, rationis humanæ capacitatem excedant, non ſunt tamen contraria iis quæ ratio naturalis indita habet: ea enim quæ naturaliter rationi inſita ſunt, ita ſunt vera, ut falſa eſſe ne cogitari quidem poſſit: ea item, quæ Fide Divina tenentur, veriſſima ſunt, cum divina auctoritate nitantur, quæ eſt omnino infallibilis. Atqui verum vero non opponitur (5); nam ſola falſitas veritati contraria eſt. Ea igitur quæ ratio naturaliter cognoſcit, non poſſunt eſſe con-

(1) Vide S. Irenæum l. 2- adv. hær. c. 47 S. Juſt. M. in Cohort. ad Græc. n. 8. S Hilar l. 4. de Trin. n 14. & S. Thom. 1. p. q. 1. a 1.

(2) Si enim nota eſſent lumine naturæ, jam eſſent viſa; adeoque deſtrueretur Fides, quæ eſt *argumentum non apparentium*, ut ait Apoſtolus Hebr. 11. v. 1.

(3) Hinc S. Auguſtinus con. Epiſt. fundam. c 6. ajebat: *Ego Evangelio non crederem, niſi me Catholicæ* (Eccleſiæ) *commoveret auctoritas*.

(4) 1. con. Gent. c. 7.

(5) Vide ſeſſ. 8. Concilii Lateranenſis V. ubi Leo X. ſacro approbante Concilio, ſic habet: „ Cum diebus noſtris zizaniæ ſeminator, antiquus „ humani generis hoſtis, nonnullos pernicioſiſſimos errores a fidelibus „ ſemper exploſos, in agro Domini ſuperſeminare, & augere, ſit auſus, „ de natura præſertim animæ rationalis, quod videlicet mortalis ſit, aut „ unica in cunctis hominibus: & nonnulli temere philoſophantes, ſecun„ dum ſaltem philoſophiam verum id eſſe aſſeverent. Cumque verum ve„ ro minime contradicat, omnem aſſertionem veritati illuminatæ fidei „ contrariam, omnino falſam eſſe definimus &c.

contraria iis, quæ Fides Divina docet (1) . Eſſent autem contraria , ſi eſſent philoſophice vera , & Theologice , ſive ſecundum Fidem

---

(1) Bælius Tom. 3. *Repon. au Provinc.* pag. 999. ab hac ſententia diſcedens, pronunciat ; myſteria Fidei non eſſe contra , neque ſupra rationem, ſi nomine rationis intelligatur ratio quæ eſt in Deo ; eſſe autem tam ſupra, quam contra rationem, ſi intelligatur ratio naturalis quæ in homine eſt . Et in Dictionario in Adnot. ad v. *Manichæus*: „ Manifeſtum eſt , *inquit*, „ rationem non poſſe pervenire ad illud , quod eſt ſupra ipſam . Jam ve- „ ro ſi poſſet diluere objecta , quæ impugnant dogmata Trinitatis , & „ Unionis Hypoſtaticæ , attingeret hæc Myſteria ; itaque inflecteret , „ quouſque ea convenire monſtraret cum primis principiis , aut cum iis „ quæ inde colliguntur, atque idcirco cum naturali ratione . Ergo præ- „ ſtaret id quod ipſius prætergreditur vires , & limites , quibus circum- „ ſcribitur, tranſiliret . Quod prorſus repugnat . Manet igitur , eam non „ poſſe ſuis contra ipſam objectis reſponſa ſuppeditare , quæ idcirco vi- „ ctricia perſtant ,niſi quis ad Dei auctoritatem confugiat „ . Genuenſis Log. Ital. l. 5. c. 5. §. 23. hæc Bælii ſophiſmata, ex parte adoptat , docens , *eſſe in Theologia quædam problemata quæ ab iis qui bona fide philoſophantur , & unice ob amorem veritatis , & pacis , habenda ſunt tamquam inſolubilia* . Horum unum ait eſſe , *Cur Deus permittit malum* . Quod eſt illud ipſum Bælii problema , quo Manichæiſmus nitebatur . Itaque per Genuenſem Manichæi victrices adhuc perſtant , eorumque objectum non modo non eſt diſſolutum , ſed ne diſſolvi quidem poteſt . Præclarus certe cum Bælio Manichæorum advocatus . Non eſt hujus loci Manichæorum objecto reſpondere ; præſtabimus in Metaphyſica , Deo auſpice . Nunc autem habetote reſponſionem jampridem ad ſophiſmata Bælii adhibitam a S. Thoma . Ait ille , myſteria Fidei non eſſe contra rationem quæ in Deo eſt, eſse contra rationem , quæ eſt in homine . Atqui S. Thomas 1. con. Gen. c. 7. „ Principiorum , *inquit* , naturaliter notorum cognitio nobis divini- „ tus eſt indita , cum ipſe Deus ſit auctor naturæ . Hæc ergo principia „ etiam divina ſapientia continet : quidquid igitur principiis hujuſmodi „ contrarium eſt , eſt divinæ ſapientiæ contrarium ; non igitur a Deo „ eſſe poteſt . Ea igitur , quæ ex revelatione divina per fidem tenentur , „ non poſſunt naturali cognitioni eſſe contraria „ . Cum igitur divina Sapientia contineat naturalem cognitionem , quæ in homine eſt ex principiis naturaliter notis ; ſi myſteria Fidei eſſent contra rationem naturalem , quæ in homine eſt , eſſent etiam contra rationem , ſive Sapientiam quæ in Deo eſt . Bælius autem fatetur , illa non eſſe contra rationem , quæ eſt in Deo ; igitur fateatur oportet , ne : etiam eſſe contra rationem , quæ eſt in homine . Bælius ergo ſeipſum conficit . Deinde quod ait , rationem , ſi diſſolvere objecta poſſet quæ impugnant myſteria Fidei, eo denique perventuram , ut hæc myſteria attingeret , monſtraretque , convenire cum primis principiis , & cum ratione naturali ; plane oſtendit , quam ille ſit imperitus . Aliud eſt enim diſſolvere argumenta quæ contra myſteria fiunt ; aliud eadem myſteria probare ex principiis rationis naturalis.

dem Catholicam falſa (1). Fieri ergo non poteſt, ut aliquid ſit philoſophice verum, & Theologice falſum (2).

917. Ad primum neg. min. nam quod Deus ſic revelaverit, conſtat nobis ex Eccleſia proponente; ſi enim, ut Lockius

---

ralis. Qui argumenta diſſolvit, non probat myſteria, ſed probat argumenta illa nihil probare. „ Hæc doctrina, *ait S. Thomas 1. p. q. 1. a.* 8. non „ argumentatur ad ſua principia probanda, quæ ſunt articuli Fidei; ſed „ ex eis procedit ad aliquid oſtendendum „. Et paulo poſt „: Diſputat cum „ negante ſua principia, argumentando quidem, ſi adverſarius aliquid „ concedat eorum, quæ per divinam revelationem habentur... Si vero „ adverſarius nihil credat eorum, quæ divinitus revelantur, non remanet „ amplius via ad probandum articulos Fidei per rationes, ſed ad ſolvendum rationes, ſi quas inducit contra Fidem. Cum enim Fides infallibili „ veritati innitatur, impoſſibile vero ſit de vero demonſtrari contrarium; „ manifeſtum eſt, probationes quæ contra Fidem inducuntur, non eſſe „ demonſtrationes, ſed ſolubilia argumenta „. Non ergo ratio humana, cum diſſolvit argumenta contra myſteria Fidei, prætergreditur vires, & limites quibus circumſcribitur; quandoquidem oſtendit tantummodo argumenta illa diſſolvi poſſe, cum falſitatem contineant. Nullum proinde eſt argumentum contra Myſteria Fidei, quod ſolvi nequeat.

(1) Hinc S. Auguſtinus Epiſt. 143. al. 7. n. 7. ſcribit: „ Si ratio contra „ divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta ſit, fallit veri ſimilitudine; nam vera eſſe non poteſt. Rurſus ſi manifeſtiſſimæ certæque rationi velut Scripturarum Sanctarum objicitur auctoritas, „ non intelligit qui hoc facit; & non Scripturarum illarum ſenſum, ad „ quem penetrare non potuit, ſed ſuum potius objicit veritati: nec quod „ in eis, ſed quod in ſeipſo velut pro eis invenit, opponit „.

(2) Hac autem in re præ oculis eſt habenda S. Thomæ animadverſio Opuſc. 9. „ Multum, *inquit*, nocet, talia quæ ad pietatis doctrinam non „ ſpectant, vel aſſerere, vel negare, quaſi pertinentia ad ſacram doctrinam... Quod autem obſit, manifeſtat Auguſtinus in 1. ſuper Gen. ad „ litt. (c. 19. n. 39.) *Turpe eſt*, inquit, *nimis*, *& periculoſum*, *ac maxime cavendum*, *ut Chriſtianum de his rebus quaſi ſecundum Chriſtianas litteras loquentem*, *ita delirare quilibet infidelis audiat*, *ut quemadmodum dicitur*, *toto cælo aberrare conſpiciens*, *riſum tenere vix poſſit*. *Et non moleſtum „ eſt*, *quod errans homo videatur: ſed quod auctores noſtri ab eis qui foris ſunt*, „ *talia ſenſiſſe creduntur: & cum magno eorum exitio*, *de quorum ſalute ſatagimus*, *tamquam indocti reprehenduntur*, *& reſpuuntur*. Unde mihi videtur tutius eſſe, ut hæc quæ Philoſophi communes ſenſerunt, & noſtræ fidei non repugnant, nec ſic aſſerenda, ut dogmata fidei, licet „ aliquando ſub nomine Philoſophorum introducantur: neque ſic eſſe neganda, tamquam fidei contraria, ne ſapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occaſio præbeatur „. Quare cavendum, ne quis affirmet, propoſitionem aliquam philoſophicam pertinere ad fidem, vel a fide eſſe alienam, niſi conſtet de Eccleſiæ judicio.

ſkius ait (1), ratione conſtare deberet, an res de qua diſputatur, ſit revelata, necne, jam nemo crederet, niſi ratione ductus, adeoque id ſolum crederet quod ipſe putaret eſſe a Deo revelatum: quod autem ipſe putaret, non eſſet infallibile; quiſque enim in iis quæ per ſe evidentia non ſunt, falli poteſt: itaque nemo poſſet eſſe infallibiliter certus, quod Deus revelavit; nulla igitur eſſet omnino certa revelatio, adeoque nulla fides, nulla revelata religio (2). Non ideo tamen imprudenter credimus: nam licet myſteria fidei in ſpeciali non ſint viſa, ſed credita, ſunt tamen evidenrer credibilia ex argumentis extrinſecis, quæ vide apud S. Thomam 2. con. Gen. c. 6.

918. Ad ſecundum dicimus, Sacros Doctores aliquando rationibus naturalibus uti, non quidem ad probandum ea quæ ſunt fidei, ſed vel tamquam argumentis extrinſecis, & probabilibus (3); vel ad ipſam fidem defendendam ab iis qui eam impugnant (4). Argumentis autem deductis ex Sacris fon-

---

(1) Eſſai &c. l. 4. q. 18. §. 10.

(2) Confer. Valſechius *De' fondamenti della Religione ec.* l. 3. p. 3. c. 1. §. 3. ſqq. ubi ex teſtimonio P. Coſte heterodoxi in Diſſ. ad Opus Lockii *de Chriſtianiſmo rationabili* oſtendit, hæreticos proteſtantes vi ſuorum principiorum, quibus ſtatuunt non eſſe audiendam Eccleſiam, ſed tantummodo Sacram Scripturam, prout ab unoquoque per ſpirirum privatum intelligitur, viam aperire libertati cogitandi, & univerſis erroribus uſque ad ipſam impietatem.

(3) Adeatur S. Thomas 1. p. q. 1. a. 8. & 1. con. Gen c. 8.

(4) Idem S. Thomas Opuſc. 3. con. Græcos, Armenos, & Saracenos, ad Cantorem Antiochenum, ipſum inſtruens, ſic habet c. 2. „ De hoc „ primo admonere te volo, quod in diſputationibus contra infideles de „ articulis fidei, non ad hoc conari debes, ut fidem rationibus neceſſa- „ riis probes. Hoc enim ſublimitati fidei derogaret, cujus veritates non „ ſolum humanas mentes, ſed etiam Angelorum excedunt. A nobis autem „ creduntur, quia ab ipſo Deo revelatæ. Quia tamen quod a ſumma Ve- „ ritate procedit, falſnm eſse non poteſt; nec neceſsaria ratione impu- „ gnari valet, quod falſum non eſt, fides noſtra, neceſsariis rationibus, „ ſicut probari non poteſt, quia humanam mentem excedit; ita improbari „ neceſsaria ratione non poteſt propter ſui veritatem. Ad hoc igitur de- „ bet tendere Chriſtiani diſputatoris intentio in Articulis fidei, non ut „ fidem probet, ſed ut fidem defendat. Unde & B. Petrus non dicit „ (Epiſt. 1. c. 3. v. 15.) *parati ſemper ad probationem*, ſed *ad ſatisfactionem*: „ ut ſcilicet *rationabiliter* oſtendatur non eſse falſum, quod fides catholi- „ ca confitetur „.

fontibus utuntur tamquam propriis (1).

919. Ad tertium reſpondemus, principium illud intelligi debere de iis quæ ſunt eadem uni tertio re, & ratione. In divinis autem licet Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus ſint idem re in natura, differunt tamen per rationes oppoſitas, per quas Perſonæ diſtinctæ conſtituuntur.

ARTICULUS II.

Utram ſenſus ſit legitimum criterium in rebus ſenſibilibus.

920. Videtur negandum, I. quia veritas ad ſenſum non ſpectat, ſed ad mentem, cujus eſt objectum. Senſus ergo nullo modo poſſunt eſſe criterium veritatis.

921. II. Mul-

---

(1) S. Thomas Quodl. 4. a. 18. quærens, *utrum determinationes Theologicæ debeant fieri auctoritate, vel ratione*, egregie reſpondet: „ Dicendum, quod „ quilibet actus exequendus eſt, ſecundum quod convenit ad ſuum finem. „ Diſputatio autem ad duplicem finem poteſt ordinari. Quædam enim „ diſputatio ordinatur ad removendum dubitationem, an ita ſit, & in „ tali diſputatione theologica maxime utendum eſt auctoritatibus, quas „ recipiunt illi, cum quibus diſputatur, puta ſi cum Judæis diſputetur, „ oportet inducere auctoritates veteris Teſtamenti. Si cum Manichæis qui „ vetus Teſtamentum reſpuunt, oportet uti ſolum auctoritatibus novi Te- „ ſtamenti. Si autem cum Schiſmaticis qui recipiunt vetus, & novum „ Teſtamentum, non autem doctrinam Sanctorum noſtrorum, ſicut ſunt „ Græci, oportet cum eis diſputare ex auctoritatibus novi, vel veteris „ Teſtamenti, & illorum Doctorum quos ipſi recipiunt. Si autem nullam „ auctoritatem recipiunt, oportet ad eos convincendos, ad rationes na- „ turales confugere. Quædam vero diſputatio eſt magiſtralis in ſcholis non „ ad removendum errorem, ſed ad inſtruendum auditores, ut inducan- „ tur ad intellectum veritatis, quam intendit; & tunc oportet rationibus „ inniti (*deductis ſcilicet ex principiis fidei*) inveſtigantibus veritatis radicem, „ & facientibus ſcire (*nempe Theologice*) quomodo ſit verum quod dicitur: „ alioquin ſi nudis auctoritatibus magiſter quæſtionem determinet, certi- „ ficabitur quidem auditor, quod ita eſt, ſed nihil ſcientiæ, vel intel- „ lectus acquiret, ſed vacuus abſcedet „. Atque hæc quidem ratio eſt, quare poſtremis hiſce temporibus Sacræ Theologiæ auditores plerique a ſcholis diſcedant ferme jejuni præſtantiſſimæ facultatis, quia cum eorum magiſtri toti ſint in deſcribendis auctoritatibus Scripturæ, Conciliorum, & Patrum, quas apud tractatores Controverſiarum adverſus hæreticos inveniunt, diſcipuli qui eas auctoritates memoriæ defixas retinere nequeunt, ſcientiæ remanent omnino expertes.

921. II, Multa ſenſibilia a ſenſibus non diſcernuntur, ut duo grana tritici, vel arenæ, quæ tamen diſcerni poſſunt ab intellectu. Is ergo in ſenſibilium dijudicatione, non ad ſenſus tamquam ad regulam, ſed ad aliquod aliud criterium debet ſe convertere.

Propoſitio. *In rebus ſenſibilibus evidentia ſenſuum eſt criterium veritatis circa propria ſenſibilia, modo ſenſus ſint recte diſpoſiti, & omnia impedimenta removeantur.*

922. Ita S. Thomas (1). Prob. Si evidentia ſenſuum non poſſet eſſe criterium veritatis in rebus ſenſibilibus, etiam cum ſenſus ſunt recte diſpoſiti, & minime impediti, nulla poſſet eſſe ſcientia de rebus naturalibus, de quibus non aliter quam per ſenſus judicare poſſumus: aliunde ſenſus recte diſpoſiti, & nullo obſtante impedimento, numquam falluntur circa propria ſenſibilia, ut ſupra dictum eſt (2). Igitur evidentia ſenſuum &c. (3).

923. Ad primum diſt. ant. veritas ad ſenſum non ſpectat principaliter, conc. miniſterialiter, nego. Cum ſenſus ſit veluti nuncius, & miniſter mentis, præcipue circa cognitionem rerum ſenſibilium; non ita ponimus, evidentiam ſenſus eſse criterium veritatis, ut veritas in ſenſu conſiſtat, ſed ita ut mens utendo hujuſmodi evidentia, de rebus ſenſibilibus verum proferre judicium poſſit. Ut autem feramus judicium, om-

(1) Opuſc. 70. q. 5. a. 2. „ Quandoque, *ait*, proprietates, & accidentia „ rei, quæ ſenſu demonſtrantur, ſufficienter exprimunt naturam rei, & „ tunc oportet, quod judicium de re vera, quod facit intellectus, con- „ formetur his quæ ſenſus demonſtrat de re: & hujuſmodi ſunt omnes res „ naturales quæ ſunt determinatæ ad materiam ſenſibilem; & ideo in „ ſcientia naturali terminari debet cognitio ad ſenſum, ut ſcilicet hoc „ modo judicemus de rebus naturalibus, ſecundum quod ſenſus eas de- „ monſtrat. Et qui ſenſum negligit in naturalibus, incidit in errorem.

(2) §. 761.

(3) In hanc rem præclare Tertullianus l. de an. c. 17. „ Quid agis, in- „ quit, Academice procaciſſime? totum vitæ ſtatum evertis, omnem na- „ turæ ordinem turbas, ipſius Dei providentiam excæcas, quum cunctis „ operibus ſuis intelligendis, incolendis, diſpenſandis, fruendiſque fal- „ laces, & mendaces dominos præfecerit ſenſus. An non iſti univerſa „ con-

omnia ſunt accurate conſideranda, quibus expenſis, ſi evidentia ſenſus plane faverit, tunc plane illi ſtandum eſt (1).

924. Ad ſecundum dicimus, pleraque eſſe, quæ licet uno ſenſu diſcerni non poſſint, diſcernuntur tamen, ſi alius ſenſus adhibeatur (2); quædam etiam ab uno eodemque ſenſu, ſi inſtrumento aliquo perficiatur, diſcerni poſſunt: atque ita oculus, ſi microſcopio armetur, ſenſibilem inter duo grana tritici, vel arenæ diverſitatem videbit.

ARTICULUS III.

Utrum evidentia, & perſpicuitas ſint legitimum criterium pro rebus intelligibilibus.

925. Videtur negandum, I. quia evidentia, & perſpicuitas reperiri cum falſitate poſſunt: nam multoties ea quæ ſunt falſa, nonnullis apparent evidentia. Ergo.

926. II. Si evidentia, & perſpicuitas eſſent veritatis criterium, vel de hoc certi eſſemus, vel ſecus. Si alterum dicatur, jam conſtituitur incertum veritatis criterium, adeoque

„ conditio ſubminiſtratur? An non per iſtos ſecunda quoque mundi in„ ſtructio acceſſit, tot artes, tot ingenia, tot ſtudia, negotia, officia, „ commercia, remedia, conſilia, ſolatia, victus, cultus, ornatuſque? „ omnia totum vitæ ſaporem condierunt, dum per hos ſenſus ſolus omnium „ homo animal ratione dignoſcitur intelligentiæ capax, & ipſius Acade„ miæ „. Perſequitur, atque oſtendit, nutare & ipſam Catholicam fidem, ſi nulla habenda ſit ratio evidentiæ ſenſuum: nam & fides ex auditu.

(1) Quare Ariſtoteles 8. Phyſ. c. 3. agens de motu: „ Univerſa, *inquit*, „ cenſere, quieſcere, & hujuſce rei quærere rationem, ipſum poſthabendo ſenſum, imbecillitas eſt profecto mentis, ac hebetudo „. Et lib. 2. Analytic. c. 28. „ Ex ipſa experientia (*quæ utique ſenſibus nititur*) „ proficiſcuntur omnis artis, & ſcientiæ principia: artis quidem, ſi „ ad eas res pertineant, quæ oriuntur, & occidunt: ſcientiæ autem, „ ſi ad ea quæ eadem ſemper ſine ulla mutatione permanent „.

(2) „ Si eminus (inquit Macrobius l. 7. Saturn. c. 14.) pomi quod „ malum dicitur, figura viſatur, non omni modo id malum eſt; po„ tuit enim ex aliqua materia fingi mali ſimilitudo. Advocandus eſt „ igitur ſenſus alter, ut odor judicet. Sed potuit inter congeriem ma„ lorum poſitum, auram odoris ipſius concepiſſe: hic tactus conſulen„ dus eſt, qui poteſt de pondere judicare. Sed metus eſt, ne & ipſe „ fallatur, ſi fallax opifex materiam, quæ pomi pondus imitaretur ele„ git. Confugiendum eſt igitur ad ſaporem, qui ſi formæ conſentiat, „ malum eſſe nulla dubitatio eſt „.

non erit criterium, quod eſt certa regula dignoſcendi verum. Si primum, opus erit adſignare, quare certi ſimus de hujuſmodi criterio, proindeque nec ipſum erit criterium; quomodo enim regula poteſt eſſe quod indiget alia regula, ut regula eſſe poſſit?

Propoſitio. *Evidentia intellectus eſt in rebus intelligibilibus legitimum veritatis criterium.*

927. PRob. In eo conſtitui debet criterium veritatis pro rebus intelligibilibus, per quod earum veritas intellectui manifeſtatur. Atqui hujuſmodi eſt evidentia intellectus revera talis (1); hæc enim aliud non eſt, quam vivida quædam

---

(1) Quænam ſit evidentia revera talis, operoſius eſt inquirendum; plerique enim dum patentes errores defendunt, evidentia ſe duci clamant. Carteſius Medit. 4. *Omnis*, inquit, *clara & diſtincta perceptio neceſſario Deum habet auctorem, Deum*, *inquam*, *illum ſumme perfectum*, *quem fallacem eſſe repugnat, ideoque procul dubio eſt vera*. Hæc autem ratio licet vera ſit de facultate percipiendi, & de lumine intellectuali; utrumque enim immediate a Deo eſt; nihilominus falſam eſſe conſtat, ſi de ipſo actu percipiendi intelligatur. Nam Deus ad operationes noſtras concurrit ut cauſſa univerſalis: defectus autem operationum non cauſſæ univerſali, ſed particulari tribuuntur.

Antonius Genuenſis Art. Log. Crit. l. 3. c. 3. §. 9. ut veram ab apparente evidentia diſcernat, ad duos judices appellat, ad conſcientiam pacatam, & ab omni affectu liberam, & ad ſenſum optimorum communem. Sed rem non conficit. Nam ſenſus optimorum communis in rebus intelligibilibus, non omnimodam certitudinem, quam metaphyſicam vocant, ſed moralem conſtituit: nos autem de criterio inquirimus, quo de veritate ſimus omnino certi. Multi quoque ſunt, qui turpiter errant, cum credant, ſe pacato animo judicare, & ob ſolum veritatis amorem.

Melius Malebrancius l. 1. de inq. ver. c. 3. §. 4. arbitratur, propoſitiones illas eſſe evidenter veras, quæ ſine interno quodam animi cruciatu negari non poſſunt. Sed neque id ſufficit; plurimi enim ita præjudiciis ſuis ſunt implicati, ut de illis vel minimum dubitari, abſque interno animi cruciatu non patiantur.

Itaque dicimus cum S. Thoma 1. p. q. 82. a. 1. ex propoſitionibus quaſdam eſſe per ſe notas, quæ prima principia, & axiomata vocari ſolent; quaſdam vero eſſe, quæ ex illis principiis per demonſtrationem deducuntur, quæ theoremata dici poſſunt. Propoſitiones autem per ſe notæ non ſolum in ſeipſis, ſed etiam nobis, illæ ſunt, in quibus attributum, ſive prædicatum eſt in ratione ſubjecti, & ex ſola perceptione terminorum cognoſcitur, attributum contineri in ſubjecto, vel ei eſſe con-

dam lux, quæ intellectum illuminat, ut cognoſcere poſſit, attributum convenire, vel repugnare ſubjecto: quapropter S. Thomas (1) ait: *Lumen, ſecundum quod pertinet ad intellectum, nihil aliud eſt, quam quædam manifeſtatio veritatis*; ideoque fieri non poteſt, ut mens veritatem evidenter propoſitam reſpuat. Evidentia igitur &c.

928. Ad primum dicimus, evidentiam apparentem poſſe cum falſitate conjungi, numquam vero evidentiam revera talem.

929. Ad ſecundum dicendum, lucem non indigere alterius lucis, ut videatur; & eodem modo nec evidentia intellectus indiget alterius evidentiæ, ut ſit veritatis criterium.

ARTICULUS IV.

Utrum auctoritas humana conſtitui poſſit veritatis criterium.

930. Videtur conſtitui non poſſe, I. quia ut ait S. Auguſtinus (2), *humana auctoritas plerumque fallit*.

931. II. Quia, ut docet S. Thomas (3) *locus ab auctoritate quæ fundatur ſuper ratione humana, eſt infirmiſſimus*.

I i 2 Pro-

contrarium (Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 5. & lect. 19.). Theoremata vero ſunt, quæ deducuntur ex hujuſmodi propoſitionibus per ſe notis, & cum ipſis neceſſariam connexionem habent. Quoties ergo mens cognoſcit, attributum eſſe in ratione ſubjecti, ut in hac propoſitione: omne totum eſt majus ſua parte; tunc habetur vera evidentia, cui mens non poteſt refragari. Et ſimiliter quoties mens cognoſcit, propoſitionem aliquam neceſſario deduci ex propoſitionibus per ſe notis, ut in hac propoſitione: omnis trianguli tres anguli ſunt duobus rectis æquales; itaut propoſitio illa non poſſit eſſe falſa, niſi ſint falſæ propoſitiones per ſe notæ; tunc etiam habetur vera evidentia, & omnimoda certitudo.

(1) 1 p. q. 106. a 1.

(2) L. 2. de Ord. c. 9.

(3) 1. p. q. 1. a. 8. ad 2.

Propoſitio. I. *Auctoritas humana in Dogmatibus minimum valet*; II. *niſi agatur de iis quæ ab auctoritate unice pendent*; III. *vel adſit omnium, aut fere omnium conſenſus*. IV. *In rebus autem hiſtoricis haberi poteſt ut criterium veritatis*. V. *Numquam tamen excedit moralem certitudinem*.

932. Prob 1. p. Dogmata vel ſunt Theologica, vel Philoſophica. Theologica non humana, ſed divina nituntur auctoritate. Philoſophica admitti non debent ſine intrinſeca ratione, ut ſupra oſtendimus (1). Auctoritas igitur humana in dogmatibus minimum valet (2).

933. Prob. 2. p. Ubi agitur de rebus, quæ unice ab auctoritate pendent, uti ſunt leges, ipſa jubentis auctoritas inſtar demonſtrationis eſt. Ergo in iis nulla alia ratio exquiri debet præter jubentis auctoritatem, niſi forte ad exquirendam jubentis mentem, cum de ipſa non conſtat (3).

934. Prob. 3. p. Cum omnes, vel fere omnes in aliqua re conveniunt, aliqua certe efficax ratio debet eſſe, qua illi permoveantur: nam ut recte Cicero (4), *neminem omnes, & nemo umquam omnes fefellit*. Quapropter non una tantum auctoritate, ſed etiam ratione, dum illos ſequimur, innitimur (5). Hinc ſi quæ ſententia communis eſt inter Philoſophos, etſi nobis non ſatis conſtet ratio qua probatur, haberi de-

(1) §. 83 ſq.

(2) Vide S. Thom. 8. Phyſ. lect. 3. ubi reprobans ſententiam Ariſtotelis de perpetuitate motus: „Omne, *inquit*, quod ponitur abſque ratio„ne, vel auctoritate divina, fictitium eſſe videtur. Auctoritas autem „divina, prævalet etiam rationi humanæ multo magis quam auctoritas „alicujus philoſophi prævaleret alicui debili rationi, quam aliquis puer „induceret „.

(3) Confer S. Thom. 2. 2. q. 120. a. 1.

(4) L. 1. de nat. deor.

(5) Seneca epiſt. 17. „Multum, *inquit*, dare ſolemus præſumptioni „omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum eſt, aliquid omni„bus videri; tamquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quod omni„bus de diis opinio inſita eſt: nec ulla gens uſquam eſt adeo extra le„ges moreſque projecta, ut non aliquos deos credat. Cum de anima„rum æternitate diſſerimus, non leve momentum apud nos habet con„ſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium „.

debet ut certa ; multoque magis ſi communis ſit inter Mathematicos ; hi enim ex principiis certis ſuas propoſitiones deducunt . Quod ſi ſententia Theologica ſit , & communi Theologorum conſenſu recipiatur , tam certa habenda eſt , ut illam negare nemo abſque temeritate poſſit . Denique ſi propoſitio Theologica communi Patrum omnium ſeculorum conſenſu recepta ſit , non humana tantum , ſed divina nititur auctoritate ; firmiſſimum enim fundamentum habet in divina Traditione (1) .

935. Prob. 4. p. Res hiſtoricæ , & aliæ quæ ab humana fide pendent , non aliter ſciri poſſunt , niſi quia ab Auctoribus fide dignis referuntur ; neque enim alia ſupereſt via ad ea ſcienda quæ oculis noſtris non vidimus . Standum igitur eſt auctoritati dicentium , ſi fide ſint digni .

936. Quod autem hæc auctoritas certitudinem moralem numquam excedat , compertum eſt ; nititur enim teſtimonio humano , quod eſt fallibile . Et per hæc patet ſolutio ad objecta .

QUÆSTIO XXV.

De Arte Critica .

937. POſtquam de Criterio diximus , reſtat agendum de Critice . Eſt autem Critices (2) *ars de aliorum ſcriptis judicandi* ; præcipue vero judicii ferendi de factis ad hiſtoriam pertinentibus ; item diſcernendi Scriptorum opera ſincera a ſuppoſitis ; & in ſinceris operibus emendandi loca corru-

 pta ;

(1) Vide S. Thom. q. 10. de pot. a. 4. ad 13.

(2) Derivatur a verbo κρίνω , judico , accuſo , condemno , ſecerno. Eſt Philologiæ pars . Philologia autem eſt *eruditio varia* , ut ipſam appellat Svetonius in Auguſto c. 89. Dicitur etiam pars Grammaticæ nobilior , quatenus non modo veros Librorum auctores inquirit , ſed etiam virga cenſoria errata notat , & ſugillat . Conferatur Walchius Hiſt. Crit. Ling. Lat. in Prolegom. §. 3. & 8. Hinc cenſores aliorum operum dicti ſunt Critici . Ad Logicam referri Critices poteſt , qua ratione regulas præſtat , quibus recte judicemus de factis , & ſcriptis .

pta ; itemque interpretandi (1). Quare tria ſunt munera artis criticæ, dijudicatio, emendatio, interpretatio. Artis igitur criticæ 1. exponemus utilitatem ; 2. hiſtoriam ; 3. agemus de critice propoſitionum hiſtoricarum, & de requiſitis, ut narratio hiſtorica ſit fide digna ; 4. regulas dabimus, quibus ſcripta genuina a ſuppoſitis diſcernantur ; 5. quæremus de emendatione librorum, an fieri debeat ex Manuſcriptis ; 6. de interpretatione tractabimus.

ARTICULUS I.

Utrum ars critica utilis ſit.

938. Videtur ars critica non ſolum eſſe inutilis, ſed etiam noxia, I. quia ſi utilis foret, illam Eccleſiæ Patres minime neglexiſſent. Neglexerunt autem, ut inter alios Clericus (2) affirmat. Ergo.

939. II. Ex quo uſus critices invaluit, graviſſima damna Religio Catholica paſſa eſt, revocatis in dubium certiſſimis hiſtoriæ Sacræ monumentis, & plurium Canonicorum Scripturæ Sanctæ librorum authenticitate negata.

940. III. Multa quæ ad pietatem conferunt, a criticis in dubium vocata ſunt, præſertim circa plurima Sanctorum Acta, quæ fovendæ pietati inſerviebant. Potius igitur noxia, quam utilis ars critica dicenda eſt.

Pro-

(1) Joan. Cleric. de Arte crit. in Præfat. Criticen definit *artem intelligendorum veterum Scriptorum ſive numeris adſtricta, ſive ſoluta oratione utentium : & dignoſcendi, quænam eorum genuina ſcripta ſint, quæ ſpuria.* Quæ quidem definitio non ſatis explicat naturam Critices ; hæc enim non ſolum ſcripta veterum ad examen revocat, ſed etiam recentiorum. Inſuper Clericus prætermittit facta hiſtorica, de quibus judicium ferre ad Criticen pertinet.

(2) Art. Log. Crit. p. 2. ſect. 1. c. 17.

Propoſitio. *Ars critica non ſolùm Eccleſiæ, ſed & Reipublicæ, magnæ eſt utilitatis.*

941. PRob. Ad Eccleſiæ, ac Reipublicæ utilitatem plurimum confert, quod facta hiſtorica a falſitate, & obſcuritate vindicentur; quod genuina Auctorum cum ſacrorum, tum profanorum opera a ſuppoſitis diſcernantur; quod loca corrupta emendentur; quod congrua librorum, & auctorum interpretatio fiat; ita enim Sacræ Doctrinæ (1), ceteriſque ſcientiis, & artibus (2) magna lux affulget. Atqui hæc omnia Arte critica præſtantur, ut dictum eſt (3). Ars igitur critica & Eccleſiæ, & Reipublicæ utilis eſt.

942. Ad primum negamus, Eccleſiæ Patres fuiſſe critices expertes; quis enim affirmabit, Origenem ſine critices ſubſidio potuiſſe Bibliorum editiones emendatas curare? Quis dixerit, Dionyſium Alexand. (4), Hieronymum (5), Auguſtinum (6) critices leges ignoraſſe? Quod ſi quæ ſunt in Eccleſiæ Patribus, quæ criticis recentioribus non placent, non ideo ignoratæ critices accuſandi ſunt: nam & in ipſis crtticis re-

(1) Vide S. Auguſt. l. 2. de Doct. Chriſt. c. 28. ubi oſtendit, hiſtoriam *plurimum nos adjuvare ad ſanctos libros intelligendos ... nam & per Olympiadas, & per Conſulum nomina multa ſæpe quæruntur a nobis &c.*

(2) Equidem ſcientiæ & artes ex veterum Scriptorum operibus genuinis, & emendatis, ſatis magnum accipiunt præſidium: nec minus juvantur ex translatione accurata veterum Græcorum librorum in linguam Latinam.

(3) § 937.

(4) Vide Euſeb. l. 7. Hiſt. c. 25. & Adnot. Valeſii ita ſcribentis: *Ex hoc loco apparet, quantopere in critica exercitatus fuerit Dionyſius Alexandrinus. Quippe proprium eſt Critici, de Scriptis veterum judicare, & quod verum eſt, ac germanum, quod ſpurium, ac ſubditicium opus ſit, diſcernere.*

(5) Confer Præfat. in lib. Reg. & l. adv. Vigilantium, ubi ipſum reprehendit, quod librum apocryphum ſub nomine Eſdræ ei propoſuerit.

(6) Lib. 15. de Civ. c. 23. „ Omittamus, *inquit*, earum Scripturarum fabulas, quæ apocryphæ nuncupantur, eo quod earum occulta origo non claruit patribus, a quibus uſque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certiſſima, & notiſſima ſucceſſione pervenit „. Qua quidem ratione librum Enocho tributum, reputat apocryphum.

centioribus qui præſtantiſſimi habentur, multa ſunt, quæ aliis non placent (1).

943. Ad ſecundum dicendum, damna illa ex abuſu critices proveniſſe (2). Nulla autem res eſt, quamlibet utilis, qua impii homines abuti non poſſint.

944. Ad tertium reſpondemus, pietatem falſitate non eſſe fovendam; quare ſi quæ aperte falſa ſunt, rejici debent, etiamſi pietatem redoleant; adhibenda tamen prudentia eſt, ne ſimplices ſcandalum patiantur. Si quæ autem hujuſmodi res dubiæ ſunt, non continuo rejici debent cum pietatis diſpendio (3).

ARTICULUS II.

Utrum ars critica quolibet ſeculo culta fuerit.

945. Videtur negandum, I. quidem quia ante ſeculum proxime elapſum Opera Patrum, & aliorum Scriptorum perturbata undique eranr, ita ut diſcerni vix poſſent genuina a ſuppoſitis; idque potiſſimum Monachorum ſive inſcitia, ſive fraude in deſcribendis mendacibus Codicibus.

946. II. Acta quoque SS. Martyrum, & hiſtoria aliorum Sanctorum adeo miſere jacebant ante idem poſtremum ſeculum, ut innumeris fabulis permixta eſſent.

947. III. Præ-

(1) Vide Honoratum a S. Maria Animad. in regul. & uſum Crit. Diſſ. 2.

(2) Confer eumd. Honorat ib. Diſſert. 6. §. 1. Certe ſi Criticos heterodoxos hujus, & ſuperioris ſeculi conſulas, præſertim Blondellum, Dallæum, Jurium, Clericum &c. omnis eorum uſus Critices ad Catholicam Religionem impugnandam collineat. Ad rem appoſite Mabillonius de Stud. Monaſt. p. 2. c. 13 „ Impudentes, *inquit*, iſti irruptores „ (quemadmodum ipſos S. Bernardus ſer. 62. in Cant. n 5. indigitat) „ tantum abeſt, ut veritatem ſemel aſſequantur, ut potius ab ea longe „ arceantur & in cimmerias illas caligines miſere delabantur, in qui- „ bus nihil ipſorum mentibus, præter falſitatem, atque mendacium „ occurrit. Poſtremo nil citius ad divinæ fidei amiſſionem conducit, „ quam ipſam curioſe nimis, criticeque velle diſcutere. Hujuſcemodi „ farinæ viros ad unguem expreſſit S. Hilarius Pictavorum Antiſtes, cum „ dixit lib. 2 ad Conſtant. n 5 *Dum in verbis pugna eſt, dum in novitati-* „ *bus quæſtio eſt, dum de ambiguis occaſio eſt, dum de Auctoribus querela* „ *eſt, dum in conſenſu difficultas eſt, dum alter alteri anathema eſſe cœpit,* „ *prope jam nemo Chriſti eſt* „.

(3) Vide Tillemontium Tom. 1. in Præfat.

947. III. Præterea Sacri Codices ad hæc uſque tempora plurimas viciſſitudines ſubierunt, neque hactenus eorum editio curata eſt omni prorſus errore vacans.

Propoſitio. *Quolibet Eccleſiæ ſeculo* (1) *egregii fuere artis criticæ cultores.*

948. PRob. Artis criticæ munera potiſſima ſunt, ſecernere genuina opera a ſuppoſitis, & incorrupta ab interpoſitis, veroſque Scriptorum ſenſus interpretari, ut ſupra dictum eſt (2). Atqui quolibet Eccleſiæ ſeculo viri egregii exſtitere hæc præſtantes. Ac de primo quidem ſeculo compertum eſt, pſeudo-doctores, & hæreticos ejus ætatis non una ratione depravaſſe Scripturas Veteris, Novique Teſtamenti (3). Has autem fraudes Apoſtolici viri deprehenderunt, utque alii deprehenderent, auctores fuerunt (4). Itaque arte critica fuerunt

(1) De ſtudio artis criticæ ante Chriſtum natum, non magna lis eſt. Nam ſi de Judæis loquamur, dubitare nemo poteſt, quin illis ſpecialis cura fuerit de Sacris Scripturarum libris in Canonem recenſendis, excludendiſque ceteris, quorum divina non eſſet auctoritas. Vide S. Hieronym. in Prol. Galeato, & in epiſt. ad Paulinum. Expoſitionem quoque Sacræ Scripturæ ad Scribas & Phariſæos pertinuiſſe Chriſtus ipſe teſtatus eſt, cum ait Matth. 23 v. 2 ſq. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, ſervate, & facite.* Hæc autem ſine aliqua critices arte fieri minime poterant. De Ethnicis ſapientibus non admodum ſolliciti ſumus; nam eorum Critices potiſſimum exercebatur in ferendo de carminibus judicio, utrum eſſent ad Grammaticæ regulas accommodata; quamquam progreſſus deinde fecerit ſtudio præſertim Ariſtarchi, Varronis, aliorumque, inter quos Dio Chryſoſtomus Orat. 3. de Homero, principem locum tribuit Ariſtoteli. Vide Voſſium in Ariſt. l. 1. c. 6.

(2) §. 937.

(3) Huc ſpectant quæ habet S. Petrus epiſt. 2. c. 3. v. 16. ubi loquens de Epiſtolis S. Pauli, ait, in iis eſſe *quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & inſtabiles depravant, ſicut & ceteras Scripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.*

(4) Joannes Clericus epiſt. 4. Crit. adverſus veterum Patrum doctrinam inſurgens, eorum auctoritatem elevare poſſe credit ex eo quod *potuerunt facile eſſe inter hujuſmodi homines* (quos S. Paulus caſtigat) *qui doctrinam Apoſtolicam adulterarent, immo vero fuerunt, viventibus ipſis Apoſtolis .... Fuere, ut ſunt ſemper, homines etiam minime mali, ſed exiguo judicio, qui & audita, & lecta male intelligere potuerunt, & quaſi Apoſtolica*

ſunt inſtructi, ſine qua hæc præſtare minime potuiſſent.

949. Se-

ſtolica dogmata errores ſuos propagare. Hinc autem infert: „ Fateamur „ oportet, poſt Apoſtolos qui ex inſtitutione ipſa Chriſti, & Divino „ afflatu in omnem veritatem docti fuerant, & Apoſtolicos aliquot viros „ cæleſtium illorum donorum participes .... Theologiam Chriſtianam „ non modo non ſatis commodo ordine traditam fuiſſe, ſed ne ſatis „ quidem plene, ac perſpicue. Viri boni videntur tunc temporis in no- „ tionibus obſcurioribus acquieviſſe ... Cum linguæ Hebraicæ, ſacræque „ criticæ non eſſent periti, Vetus, & Novum Teſtamentum ... non ſatis „ commode interpretabantur, & paſſim torquebant „. Animadverte quam egregius Logicus Clericus fuerit. Quis enim in Logica tyro eſt, qui in illius verbis paralogiſmos non videat? Potuerunt eſſe qui doctrinam Apoſtolicam vel ex malitia, vel ex imperitia adulterarent. Quidam etiam fuere, qui tantum facinus aggreſſi ſunt, viventibus Apoſtolis: igitur nemo præter aliquos Apoſtolicos viros cæleſtium donorum participes, puritatem doctrinæ Evangelicæ prima illa ætate ſervavit. Ecquænam conſequutio hæc eſt a potentia, ut ajunt, ad actum, a particulari ad univerſale? Sed linguæ Hebraicæ illi erant imperiti. Unde id reſcivit Clericus? Mirum! Bellum ii gerebant potiſſimum cum Hebræis, quos infenſiſſimos ubique habebant hoſtes. Quis crediderit, imperitos Hebraicæ linguæ cum Hebræis manus conſeruiſſe? At Criticam Sacram illi ignorabant. Immo vero apprime callebant. Nam ſi tunc temporis indocti, & inſtabiles depravabant Scripturas, vel fuit qui eas depravationes deprehenderet, emendaretque, vel nemo talis fuit. Si fuit, ut certe fuere plurimi, hi ſane Critices debebant eſſe periti, qua eas depravationes agnoſcerent, atque corrigerent. Si vero nemo fuiſſet talis; igitur univerſi depravatas Scripturas tamquam veras eſſent amplexi: univerſi proinde in errorem eſſent prolapſi. Periiſſet ergo Eccleſia, vel ipſis viventibus Apoſtolis: nam S. Joannes Evangeliſta obiit anno centeſimo primo, ex Chronologia Panvinii, ſive anno centeſimo tertio, ex ſupputatione Euſebii in Chronico, ubi animadvertit ex S. Irenæo, Joannem Apoſtolum uſque ad Trajani tempora permanſiſſe: Trajanus autem ex eodem Euſebio ib. regnare cœpit anno 101. ſive, ut Panvinius ſtatuit, anno 99. Quod ſi Eccleſia tunc temporis periiſſet in univerſis qui in errores eſſent prolapſi (quomodo enim Eccleſia ſtare poteſt cum depravatione doctrinæ?) cur Chriſtus diſcipulis promiſit, ſe daturum Paraclitum, *ut maneret cum illis in æternum*? Cur S. Irenæus qui vergente ſecundo ſæculo floruit, l. 1. adv. hær. c. 10. ſcripſit: *Eccleſia per univerſum orbem uſque ad extremos terræ fines diſperſa, Fidem eam ab Apoſtolis, eorumque Diſcipulis acceptam ... ſummo ſtudio, & cura, perinde atque unam domum incolens conſervat ... Quamvis enim diſpares inter ſe mundi linguæ ſunt, una tamen, & eadem eſt Traditionis vis. Ac neque hæ quæ in Germaniis ſitæ ſunt Eccleſiæ aliter credunt, aut aliter tradunt; nec quæ in Hiſpaniis, aut Galliis, aut in Oriente, aut in Ægypto &c.*? Potuiſſentne Eccleſiæ adeo inter ſe diſſitæ in una eademque Fide convenire, ſi adhuc viventibus Apoſtolis doctrina fuiſſet depravata in pleriſque omnibus, præter aliquot Apoſtolicos viros? Scilicet

949. Secundo ſeculo floruere S. Juſtinus Martyr (1), Tatianus (2), Hegeſippus (3), Irenæus (4), quibus adjungi poſ-

cet expectandi erant nuperi Pſeudo-reformatores qui Eccleſiæ jam collapſæ ab Apoſtolicis temporibus opem ferrent, & Chriſti doctrinam jam fere ab initio depravatam, ac detortam, puram docerent. Quod *ſi* (ut verbis Nazianzeni Orat. 52. utamur) *triginta dumtaxat ab hinc annis* (nos ducentis ferme dicemus) *fides initium ſumſit, cum quadringenti jam fere anni* (dicamus nos mille ſeptincentum & amplius anni) *fluxerint, a quo Chriſtus manifeſtatus eſt, inane utique tanto tempore fuit Evangelium, inanis etiam fides noſtra, fruſtraque Martyres martyrio perfuncti ſunt, & tales tantique Antiſtites plebi præfuerunt*.

(1) Quam fuerit Juſtinus Critices peritus colligitur ex ejus Dialogo cum Tryphone, ubi n. 72. ut probet, Judæos loca quædam e Scripturis Sanctis recidiſſe, ac præſertim illum Jeremiæ *11.* v. 19. *Ego ut Agnus qui portatur ad immolandum &c.* obſervat, *hunc ex Jeremia locum adhuc nonnulla ex his quæ apud Judæorum Synagogas aſſervantur, exemplaria, ſcriptum retinere*. Quibus ex verbis patet, quam immerito Barbeyracus c. 2. ſcribat, Juſtinum, ut & reliquos veteres Patres *fuiſſe obnoxios aberrationibus falſæ criticæ*. Patet etiam, non recte dici poſſe, Juſtinum fuiſſe loquutum de ſola interpretatione ſeptuaginta Interpretum relata ad verſiones Aquilæ, Simmachi, & Theodotionis, minime de Hebraico Textu. Quis enim crediderit, S. Juſtinum patria Samaritanum, ut ipſemet ſcribit in dicto Dial. n. 120. & in Apol. 2. n. 15. ignoraſse linguam Hebraicam? Quis dixerit, apud Synagogas Judæorum fuiſſe ſervata exemplaria verſionis ſeptuaginta Interpretum, & non potius Textum ipſum Hebraicum? nam & noſtris temporibus videmus, in Synagogis Judæorum aſservari Textum Hebraicum hebraice ſcriptum. Quis denique affirmabit, S. Juſtinum loquutum fuiſse de verſione ſeptuaginta Interpretum relata ad verſiones Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis? Nam Aquila, ut S. Epiphanius ſcribit, claruit ſub Adriano Auguſto circa annum 129 fuitque natione Ponticus: Juſtinus autem non multo poſt annum 114. natus fuit; Dialogum vero cum Triphone habuit, imperante Antonino, hoc eſt, circa annum 140 ut colligunt Maurini PP. in Præf. p. 3. c. 7. n. 3. quo tempore Aquilæ verſionem in Synagogis Judæorum celebrem fuiſse, & uſu receptam veriſimile non eſt. Symmachus autem claruit ſub Septimio Severo an. 193. & Theodotion ſub Severo an. 200. hoc eſt poſt mortem S. Juſtini, qui martyrio coronatus fuit anno circiter 168.

(2) Tatiani opus eſt Oratio adverſus Græcos ad calcem Opp. S. Juſtini, inſcripta: *quod nihil eorum quibus gloriantur ſtudiorum, apud ipſos natum; ſed omnia a Barbaris inventa ſunt*. Quod certe opus ſine magno Critices uſu confici non potuit.

(3) Edidit Hegeſippus Hiſtoriam 5. libris diſtinctam a Paſſione Domini ad ſua uſque tempora, qua uſus fuit Euſebius, qui nobis ejus fragmenta reliquit.

(4) Adverſus S. Irenæum Clericus loc. cit. impie, & mala fide blaterat. Impie quidem, cum ipſum non pudet, Martyrem inclytum, di-

poſſunt Judæus Aquila, & Symmachus, ac Theodotion, qui licet hæreſi infecti, operam dedere adornandis novis Scripturæ verſionibus.

950. Tertio Eccleſiæ ſeculo illuſtres fuere Clemens Alexandrinus (1), Tertullianus (2), Origenes (3), Julius Africanus

---

diſcipulum S. Polycarpi, qui Joannem Apoſtolum audivit, comparare, cum Luthero, & Calvino. *Sane*, inquit, *timerem, ne diſſimulationis inſimularer, aut iniquitatis, ſi laudarem in Irenæo, quæ ſpernerem in Luthero, vel Calvino, aut viciſſim*. Rurſus poſtponere illum audet Grotio, & Hammondo. *Si exempli cauſſa Juſtinum, & Irenæum cum Grotio, & Hammondo contuleris, priorum te miſerebit*. Mala autem fide: nam ib. profert judicium Photii de S. Irenæo Cod. 120. quod *Eccleſiaſticorum dogmatum adcuratam veritatem ſpuriis ratiocinationibus adulteravit*. Quod tamen Photius non dicit, ſed poſt recenſitos Irenæi libros adverſus hæreſes: ,, Plura, *inquit*, Divini Irenæi & varia, & alia conſcripta, & Epiſtolæ feruntur: etſi in aliquibus ipſorum ſecundum Eccleſiaſtica dogmata veritas exquiſita adulterinis ratiocinationibus fucari videntur; quod oportet ſignificaſse ,,. Quod ergo Photius de ſuppoſitis Irenæo operibus dicit, id Clericus mentiens attribuit genuinis operibus Sancti Martyris.

(1) Etſi Clementis Alexand. opera aliquibus erroribus ſint notata; quapropter a Gelaſio R. P. apocryphis accenſentur; non ideo tamen cenſuram merentur, quam illis inurit Clericus l. c. cit. ubi de Clemente Alex. & Euſebio Cæſarienſi loquens: ,, Præſtaret, *inquit*, ab iis Philoſophos numquam lectos fuiſse, qui Theologiam Chriſtianam admixtione Philoſophiæ ethnicæ corruperunt ,,. Quæ autem hæc corruptio eſt? non enim Theologia Chriſtiana corrumpitur, niſi errores admiſceantur: cum autem ad revincendos Ethnicorum errores, conſtituendaque Religionis Chriſtianæ dogmata, Philoſophia in obſequium Fidei ut ancilla vocatur (quod Clemens intendit), nulla eſt Theologiæ Chriſtianæ corruptio. Anne Clericus affirmabit, Theologiam Chriſtianam corruptam eſse ex Critices, & Grammaticæ ſubſidiis, quarum ope, ut ipſe ib. ait, *incertis traditionibus Apoſtolicis non patimur nunc fucum nobis fieri*? Si Critices, & Grammaticæ admixtio Theologiam non corrumpit, cur illam corrumpet Philoſophiæ admixtio? Interea, ſi ut Hieronymus ait l. de Script. Eccl. c. 38. Clementis *feruntur inſignia volumina plena eruditionis, & eloquentiæ, tam de Scripturis divinis, quam de ſecularis litteraturæ inſtrumento*; planum eſt, quam fuerit Clemens Critices peritus, ſine cujus præſidio ea inſignia volumina perſcribere minime potuiſset. Quod ſi aliquando apocryphos quoſdam libros citat, quemadmodum Tillemontius advertit in Clem. art. 5. ut Epiſtolam Barnabæ, & librum Paſtoris, non illos citat tamquam indubiæ fidei, immo aliquando opus Barnabæ, ſuppreſso nomine, impugnat. Vide Cotelerium in Notis ad eam epiſt. & ad S. Hermæ Paſtorem.

(2) Confer Tertull. l. 4. con. Marc. c. 4. ubi ex Criticæ regulis probat, S. Lucæ Evangelium a Marcione impie fuiſse corruptum.

(3) Nec Clericus ipſe negat, Origenem operam dediſse addiſcendæ lin-

nus (1), Serapio (2), Dionyſius Alexandrinus (3); qui quidem

---

linguæ Hebraicæ. Nihilominus addit epiſt. 4. Crit. cit. ipſum, & S. Hieronymum *neſciviſſe eam in rem ſubſidiis quæ habebant uti, nec iis quæ norant, multum uſos fuiſſe*. Si quis Clericum interroget, qua ratione id probet, reſpondet: „ Vigebant iis temporibus lingua Syriaca, & Arabica in vicinia Palæſtinæ, & Ægypti, quæ linguæ, cum maximi eſsent uſus ad intelligendam Hebraicam, debuerant ab iis ediſci, quod tamen factum non eſt „. Primum quæro, de qua lingua Syriaca, & Arabica loquatur Clericus. Si de illis, quæ vigebant temporibus Origenis, & Hieronymi; oſtendere debuiſset, eas maximi fuiſse uſus ad intelligendam linguam Hebraicam; ut enim in Ægypto magna fuit linguæ mutatio ſub Ptolemæis, ita & in Syria ſub Seleuco, & Antiochis. Si autem loquitur de linguis Syriaca, & Arabica, quas modo Syri, & Arabes adhibent, quis neſcit; eas linguas ortas eſse ex aliarum linguarum commixtione præſertim Arameam, ſive nuperam Syriacam ex commixtione Græcæ, Perſicæ, & Arabicæ linguæ? Deinde ſi quis petat, unde Clericus probet, Origenem, & S. Hieronymum Syriacam, & Arabicam veteres neſciiſſe, nihil ſane habebit quod reſpondeat. Nos autem de Origene quidem producimus Euſebii teſtimonium Hiſt. l. 6. c. 19. ubi de Origenis in Arabiam profectione, ſcribit: *Miſſus ab illis Origenes in Arabiam perrexit*. Tum paulo poſt de ejus in Palæſtina manſione hæc habet: *Palæſtinam petiit, & Cæſareæ domicilium fixit. Ubi etiam ab illius Regionis Epiſcopis rogatus eſt, ut publice in Eccleſia diſſereret, & Divinas Scripturas, tametſi nondum Presbyter ordinatus exponeret*. De alia Origenis in Arabiam profectione, ut cum Beryllo Boſtrorum Epiſcopo congrederetur, vide eumdem Euſebium ib. c. 37. Si in vicinia Palæſtinæ, & Ægypti vigebant lingua Syriaca, & Arabica, quis dicet, Origenem qui in Arabiam perrexit, & in Palæſtina domicilium fixit, & ad populum Cæſareæ divinas Scripturas expoſuit, incognitas omnino habuiſſe linguas Arabicam, & Syriacam? De Hieronymo autem intelligat Clericus ex ejuſdem Hieronymi teſtimonio in vita Malchi, ipſum adoleſcentulum moratum in Syria; & ad Chromatium ſcribentem audiat, ipſum in ea eremi parte habitaſſe, quæ inter Syros, & Saracenos vaſtum limitem ducit. Præterea ſi in vicinia Palæſtinæ, & Ægypti Syriaca, & Arabica linguæ vigebant, nonne veriſimile eſt, Origenem natione Ægyptium, patria Alexandrinum, qui in Palæſtina domicilium fixit; & Hieronymum, qui eremum incoluit inter Syros, & Saracenos poſitam, aliquam ſaltem utriuſque linguæ habuiſſe notitiam; maxime cum ipſe Hieronymus in c. 19. Iſaiæ, & in Epitaphio Paulæ ſcribat, ſua ætate fuiſſe in Ægypto quinque civitates, quæ lingua Chananæa, ſive Syra utebantur? Sed de Origenis peritia in Arte Critica argumenta luculentiſſima ſunt ejus Tetrapla, Hexapla, & Octapla, nec non Philocalia, ubi de auctoritate, ſtylo, & interpretatione Scripturarum diſſeritur.

(1) Scripſit Julius Africanus Chronicorum libros quinque.

(2) Vide Euſebium Hiſt. l. 6. c. 12. ubi Serapionis libri fragmentum recitat, quo ex artis criticæ regulis oſtenditur, Evangelium quod ſub S. Petri nomine in Rhoſſenſi Parœcia legebatur, opus eſſe ab hæreticis Docitis ſuppoſitum.

(3) Vide not. 4. pag. 503.

dem adeo critices diſciplina præſtiterunt, præcipue Origenes, ut ceteros poſteriores criticos longo intervallo ſuperent (1).

951. Ad ſeculum quartum pertinent Euſebius Cæſarienſis (2), S. Athanaſius (3), S. Hilarius (4), S. Baſilius (5), S. Ambroſius (6), S. Gregorius Nazianzenus (7), S. Gregorius Nyſſenus (8), & ipſi Critica exculti.

952. Quin-

(1) Vide Genebrardi Epiſt. ad Carolum IX. Galliæ Regem, qua ipſi nuncupat Opera Origenis edit. Pariſ. an. 1574. ubi de Hexaplis Origenis: „ Omnia, *inquit*, per columnas digeſſit noſter Adamantius, & ut ſingula „ ſingulis verbis reſponderent, incredibili diligentia accuravit, appoſitis „ etiam notis æmulatione Ariſtarchi, qui Poëma Homericum magna ſua „ laude, & eruditorum plauſu emendaſſe fertur. Utinam autem hæc Ori„ giniana Biblia haberemus! Non opus eſſet novis translationibus, quæ „ quotidie ſine numero cuduntur „.

(2) Quantus Criticus fuerit Euſebius, plane conſtat cum ex ejus Chronico, tum ex libris Hiſt. Eccl. in quibus paſſim genuina anteriorum Patrum opera a ſuppoſitis ſecernit. Sane poſteriores Critici Euſebium ducem perpetuo ſequuntur.

(3) Vide ejus Epiſt ad Marcellinum.

(4) Confer Hilarii Prologum in lib. Pſalm. ubi præclaras Criticæ regulas ad intelligentiam Scripturarum exhibet. Non eſt autem mirum, ſi Clericus hæreticus Socinianus S. Hilarium, quem Hieronymus Apol. adv. Ruffinum l. 2. appellat *virum eloquentiſſimum*, & *contra Arianos Latini ſermonis tubam*, contumeliis afficiat loc. cit. cum ait, obſcuriſſime ſcripſiſſe, & paſſim ambiguitatibus laborare, nec tam ſcripſiſſe, ut intelligeretur, quam ut vinceret, & graviſſimos ictus adverſario inferret. Intelligebat enim, quibus armis Hilarius contra Arianos, adeoque contra Socinianos, inviсtiſſime pugnarit.

(5) Vide epiſt. 204. al. 75. n. 5. ubi de Scriptorum judicio hanc egregiam præſcribit regulam: „ Iiſdem fere præſidiis inſtructos eſſe oportet, „ & qui de ſcriptis judicat, & qui ſcribit. Niſi forte de agriculturæ „ operibus non poteſt judicare qui non eſt agricola; & quid diſſonum, „ conſonumve in muſicis modis non dignoſcet, muſicæ non peritus: ſta„ tim vero ſermonum erit judex, quicumque voluerit „. Mirum eſt autem, Tillemontium not. 5. in S. Jo. Bapt. qui aliis Criticæ regulas præſcribebat, tribuiſſe Magno Baſilio Homiliam in S. Chriſti Generationem, in qua probatur apocrypha narratio, quam Hieronymus in c. 25. Matth. tamquam fabellam habuit, de Zaccharia ſcilicet Præcurſoris patre interfecto inter Templum, & Altare; maxime cum eam Homiliam quam PP. Maurini tamquam ſpuriam rejecerunt in Append. T. 2. Opp. S. Baſilii, ipſe Tillemontius in S. Baſil. a. 143. quoad eam partem uti dubiam habuerit.

(6) Inſtructus Criticæ regulis plane fuit Ambroſius. Vide Expoſitionem in Pſal. 118. ſer. 9. n. 13. & ſer. 17. n. 35. & ſer. 22. n. 27. & Enar. in Pſ. 37. n. 49.

(7) Vide Orat. 52. ubi egregia docet de interpretatione Scripturarum ad expugnandos hæreticos. (8) Confer ejus Tract. de Pſalm. inſcriptionibus.

952. Quintum ſeculum præſtantiſſimis emicuit Patribus Chryſoſtomo (1), Hieronymo (2), Auguſtino (3), Leone Magno (4), Theodoreto (5), Sulpitio Severo (6), Gelaſio Rom. Pontifice (7), Gennadio (8), Proſpero (9), Cyrillo Alexandrino (10), arte Critica bene doctis.

953. Venimus ad ſeculum ſextum, a quo litterarum, & Critices ſenſum optimum corruere cœpiſſe ob Barbarorum incurſionem, juniores Critici ſtatuunt. Etſi autem non ſimus neſcii, eruditionem Criticam ex eo tempore (quæ rerum huma-

---

(1) Vide Hom. 1 in Acta, in qua exquiſita tradit principia ad adſtruendam veritatem factorum hiſtoricorum.

(2) Nemo umquam fuit Hieronymo præſtantior in Criticis diſciplinis, ſive ſpectes ejus criterium in diſcernendis Operibus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis; ſive ejus diligentiam in interpretando Euſebii Chronico, novaque adjectione locupletando; ſive in exponendis Sacris Scripturis, quarum Vetus Teſtamentum ex Hebræo vertit, ac Novum Græcæ fidei reſtituit; ſive in vertendis ex Græco aliorum ſcriptis; ſive in aliis excitandis ad Scripturarum ſtudia. Ex quo factum putat Simonius, ut ea ætate plures etiam nobiles fœminæ, ſacræ in Biblia Criticæ operam dederint. Quod quidem, ſi de Paula, & Euſtochio, aliiſque nonnullis fœminis ſermo ſit, non diffitemur. Erraſſe autem Simonium dicimus, cum Hiſt. Crit. Vet. Teſt. l. 1. c. 1. putat, Suniam, & Fretelam fœminas fuiſſe (quo in errore etiam fuit Honoratus a S. Maria Diſs. 1. a. 6.): nam ut advertit Martianæus in Com. Epiſt. Hieron. ad Suniam, & Fretelam, hi duo milites Getæ erant, ut ex ejuſdem Epiſt. contextu patet. Ita aliquando & ipſis Criticis *bonus dormitat Homerus*.

(3) Vide præ ceteris Auguſtini libros de Doct. Chriſt.

(4) Vide ejus Epiſt. ad Turribium Aſturicenſem c. 15 ſq.

(5) Quo criterio uſus ſit Theodoretus in Hæreticarum fabularum opere, & in ſermonibus de curandis Græcorum adfectionibus, quiſque videt qui legit. In hiſtoria item Eccleſiaſtica diligens criticus exſtitit, niſi cum de Theodoro Mopſueſteno agit, cujus partes, & errores aliquando ſectatus, poſtea ejuravit.

(6) Scripſit Sulpitius de Hiſtoria Sacra a mundi exordio ad annum Chriſti 400.

(7) Sub Gelaſio in Concilio Romano a LXX. Epiſcopis libri Sacri, & authentici diſcreti ſunt ab apocryphis. Vide Tom. 4. Conc. edit. Pariſ. an. 1671. col. 1260. ſqq.

(8) Scripſit Gennadius Catalogum illuſtrium Virorum.

(9) Proſperi eſt continuatio Chronici Euſebiani, & Hieronymiani ab anno Domini 382. ad annum 448.

(10) Quanta eruditione Cyrillus non modo Divinam Scripturam commentatus fuerit, & adverſus Neſtorii blaſphemias inſurrexerit; verum etiam contra Julianum Apoſtatam ſcripſerit, compertum eſt ex ejus operibus.

manarum conditio eſt) jacturam aliquam paſſam eſſe ; nihilo tamen minus & ſexto , & poſterioribus ſeculis prodiere viri Critici egregii . Itaque ſexto ſeculo floruere in ejuſmodi facultate S. Gregorius Magnus (1) , Boetius (2) , Dionyſius Exiguus (3) , Caſſiodorus (4) , aliique (5) .

954. Seculo ſeptimo in eadem arte illuſtres fuere inter ceteros S. Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus (6) , S. Maximus Mo-

(1) Vide ejus epiſtolam ad Narſem Comitem lib. 6. Indict. 14. epiſt. 14. ubi ipſum monet , *ut novis Codicibus paſſim non credat* , utque Synodi Epheſinæ *vetuſtos omnino Codices requirat* Additque . *Romani autem Codices multo veriores ſunt Græcis : quia nos veſtra ſicut non acumina , ita nec impoſturas habemus* . In S. Gregorio , uti in pleriſque aliis Patribus , Bailletus in Adm. a 7. nimiam credulitatem agnoſcit , quæ cauſſa exſtiterit , cur in diverſis factis hiſtoricis , a mendacibus hominibus fuerit deceptus . Verum ſi Bailletus animadvertiſſet , S. Gregorium in Hiſtoriis , quæ libris Dialogorum continentur , ob quas potiſſimum de nimia credulitate accuſatur , fidem ſuam liberaſſe , quippe ut Guſſanvillæus in Vindiciis Dialog. S. Gregorii obſervat , eas retulit , prout ab aliis didicerat , ut ipſe S. Gregorius in Proëmio habet ; næ moderatius de tanto Pontifice fuiſſet loquutus ? maxime quia , ut Maurini Patres in Præfat. adnotant n. 11. *Ex his quæ geſta refert Gregorius* (in Dialogis) , *nonnulla ſunt quibus ipſe interfuit* ; *alia vero a locupletibus teſtibus acceperat* , *nimirum* , *a Sanctiſſimis Epiſcopis* , *fuci prorſus expertibus* , *ab integerrimæ vitæ Monachis* , *aut Monaſteriorum Præfectis* , *a viris nobilibus* , *& ingenuis* ; nimirum ad exactiſſimæ Criticæ regulas .

(2) Ex ejuſdem Criticæ regulis Boëtius in Præf. l. de Prædic. vindicat Ariſtoteli libros Categoriarum .

(3) Inter alia Dionyſii Opera recenſetur Collectio Canonum , & Decretalium Romanorum Pontificum , de qua Ballarinii in Append. Opp. S. Leonis t. 3. p. 3. c. 1. §. 2. „ Dubitari , *inquiunt* , non poteſt , quin Dionyſii „ collectio ceteris antiquioribus & diſtinctione Canonum a Decretis Pon„ tificum , & perſpicuitate verſionis Canonum Græcorum , & documen„ torum ordine , & titulis aptioribus non modicum præſtet , nec non „ ipſa omnium decretorum ſinceritate , qua nihil apocryphum recepit , „ exceptis Canonibus Apoſtolicis , quos tamen Dionyſius non ſine pecu„ liari admonitione a ceteris genuinis canonibus diſtinguendos putavit „ . Vide Couſtantium Epiſt. Rom Pontific. tom. 1. in Præfat. §. 6.

(4) Conferri poteſt ejus Chronicon ad Theodoricum Regem , & Hiſtoria Tripartita .

(5) Vide Collationem Conſtantinopoli habitam anno 633. a Catholicis cum Severianis T. 4. Conc. edit. Pariſ. an. 1671. col. 1766. ſq. ubi egregia pro diſcernendis genuinis a ſuppoſitis ſcriptis documenta ponuntur .

(6) Inter Iſidori opera recenſentur libri 20. Originum ; Chronicon ab initio mundi ad an. Chriſti 626. & Hiſtoria Gothorum , Vandalorum , & Svevorum . Card. Aguirius t. 1. diſs. 1. Appar. ad Collect. maximam Conc.

Monachus (1), S. Ildephonſus (2), quibus addendi ſunt Patres Sextæ Synodi Œcumenicæ (3), nec non Auctor Hiſpanicæ Collectionis Conciliorum (4).

955. Octavum ſeculum claruit Venerabili Beda (5), Joanne Damaſceno (6), Alcuino (7), quibus addendi ſunt Patres

---

Conc. Hiſp. oſtendit, Iſidorum Hiſpalenſem Decretalia collegiſſe. Hæc autem collectio longe diverſa eſt a Collectione Pſeudo-Iſidori Mercatoris, de qua paulo infra.

(1) Scripſit Maximus de Computo Eccleſiaſtico, cum brevi temporum putatione.

(2) Ildephonſi eſt Additio ad librum S. Iſidori de Viris illuſtribus.

(3) Vide Action. 3. t. 6. Conc. edit. Pariſ. 1671. col. 622. ſq. ubi Legati Sedis Apoſtolicæ falſata declararunt Acta quintæ Synodi, aſſutis quodam ſuppoſito libro Mennæ ad Vigilium Rom. Pontif. & duobus libris eidem Vigilio ſuppoſitis. Vide etiam ib. Action. 10.

(4) Nihil non genuinum continet. Eſt autem opus vel S. Iſidori Hiſpalenſis, vel ejus juſſu concinnatum. Vide Ballerinios loc cit c 4. §. 2. ſq.

(5) Vide ejus Opera *de temporum ratione*. *De ſex mundi ætatibus*. *De Anglorum hiſtoria*. Vide etiam ejus Martyrologium &c. Tillemontius Adnot. 5. in Jeſum Chriſt. putat, librum *de Locis Sanctis* attribuendum eſſe Bedæ, aitque, in illo plura congeri minus probabilia, aut explorate falſa. Qua in re duo ſunt valde miranda, primum, Criticum hunc non animadvertiſſe, librum illum non eſſe genuinum Bedæ fœtum. Alterum, ejus libri, quem mendacia complecti dixerat, non ſemel ipſum uſum fuiſſe teſtimonio, ut loc. cit. a. 24. & adnot. 1. in S. Virginem.

(6) Damaſcenum nonnulli habent tamquam incurioſum artis Criticæ, tum quod Canones Apoſtolicos Clementi tribuerit l. 4. de Fide c. 17. Tum quod ex apocrypha *de Virginis tranſitu* hiſtoria Melitoni afficta, hauſerit ea quæ ſcribit de aſſumptione B. Virginis in ſerm. de ejus dormitione. Tum quod de Edeſſena Salvatoris effigie in texto lineo expreſſa, verba faciat in epiſtola ad Theophilum Imperatorem. Sed quod ad Canones Apoſtolicos attinet, jam Beveregius oſtendit, primam eorum collectionem a Clemente non Romano, ſed Alexandrino factam, ut teſtatur Euſebius Hiſt. l. 6. c. 13. Quod autem attinet ad B. Virginis aſſumptionem, gratis aſſeritur, Damaſcenum a conficta Melitonis hiſtoria eam accepiſſe; accepit namque *ex antiqua, & veriſſima traditione* Eccleſiæ Catholicæ, ut ipſe ait ſer. 3. de eadem dormitione. Vide Baronium in Not. Martyr. Rom. ad diem 15. Auguſti. Denique quod ſpectat ad imaginem Edeſſenam, jampridem obſervavit Combefiſius noſter *in Manipulo rerum Conſtantinop.* Epiſtolam ad Theoph. Imp. non eſſe Damaſceno adjudicandam. Et licet Damaſcenus idem l. 4. de Fide c. 16. de eadem Edeſſena imagine verba faciat; ait tamen: *fertur ejuſmodi hiſtoria*: quod indicat, illum de ejus veritate non fuiſſe certum.

(7) Eruditiſſimus fuit Alcuinus Caroli M. magiſter, quo idem Carolus uſus fuit ad Scholas reſtaurandas. Conferri poteſt Launojus *de Scholis celebrioribus*.

Septimæ Synodi Œcumenicæ (1), nec non Patres Concilii Francofortienſis (2), & Auctor Collectionis Canonum, quam Adrianus I. Carolo M. tradidit (3). Iis autem non defuere Critices præſidia.

956 Nono ſeculo (4) iiſdem præſidiis deſtituti minime fuerunt Rhabanus (5), Anaſtaſius (6), Photius (7), Nicephorus

(1) Vide Action. V.

(2) Tom.7. Conc. edit Pariſ. an. 1671. col.1034. ubi Patres exprobrant Elipando, quod in ſui confirmationem erroris de Chriſto Filio Dei adoptivo nonnulla teſtimonia ex SS Hieronymo, & Auguſtino falſo protulerit.

(3) Quiſquis ejus Auctor fuerit, conſtat, nihil non ſincerum comprehendiſſe, & magna diligentia fuiſſe elaboratam.

(4) Hujus ſeculi initio Eruditi conſignant Collectionem Canonum Pſeudo-Iſidori Mercatoris, in qua plures apocryphæ Decretales ſuppoſitæ ſunt antiquis Romanis Pontificibus, quas enumerat Couſtantius Epiſt. Rom. Pont. in Præfat. §. 10. Quæ certe Collectio multis errandi occaſionem deinceps præbuit, cum nihil de apocryphis Mercatoris mercibus ſuſpicantes eas pro genuinis habuerunt. Quo in errore Gratianus etiam in Decreto verſatus fuit aliiſque qui eum bona fide ſequuti ſunt, errandi periculum creavit. Verum non ita gravis fuit error, ut vel Catholicam Fidem labefactaverit, vel Eccleſiæ mutaverit diſciplinam. Nam ut advertit Petrus de Marca l. 3. de Concordia Sacerdotii, & Imperii c. 5. Epiſtolas illas ab Pſeudo-Iſidoro antiquis Romanis Pontificibus falſo attributas, *e ſententiis, & verbis legum, Canonum antiquorum, & Sanctorum Patrum qui quarto, & quinto ſeculo floruerunt, ſi pauca demas, concinnatas eſſe conſtat*. Quare non placet quod Couſtantius ait loc. cit. novam diſciplinam a Pſeudo-Iſidoro inductam fuiſſe. Nam ſi eæ Epiſtolæ nihil ferme habent, quod acceptum non ſit ex antiquis legibus, & Canonibus, exque Patribus quarti, & quinti ſeculi, ſane non video, quæ potuerit eſſe diſciplinæ mutatio ob apocryphas illas Epiſtolas. Non defuere etiam qui eam Collectionem eodem ſeculo nono reſpuerent. Cujus rei teſtes habemus Hicmarum Remenſem ad Laudunenſem Hicmarum ſcribentem, nec non Nicolaum I. & Leonem IV. Rom. Pontifices, qui Pſeudo-Iſidori ſpuria decreta taciti prætererierunt etiam cum eorum laudandorum occaſio ſeſe offerret. Itaque non eſt cur tantopere Critici conquerantur de Pſeudo-Iſidoriana collectione.

(5) Certe Rhabanus qui paulo poſt annum 841 Otgario Moguntino Epiſcopo Pœnitentiale nuncupavit, nihil excerpſit ex Pſeudo-Iſidoro: quod indicium eſt optimi ejus criterii.

(6) Etſi Anaſtaſius S. R. E. Bibliothecarius a Bailleto dicatur minus proſpere conſilium iniiſſe de congerendis Martyrum Actis, cum a pravo ejus ſeculi ingenio ſe tueri non potuerit; nihilominus conſtat, Anaſtaſium Criticæ fuiſſe bene peritum; ut inter alia oſtendit ejus verſio Latina octavæ Synodi. Vide Mabillonium Annal. Bened. ad an. 853. n. 71., & Baronium an. 869. n. 82. ſqq.

(7) Utinam ſchiſmate fœdatus non fuiſſet Photius: nam ejus eruditio critica tanta fuit, ut vix alius ſit artis criticæ ipſo peritior.

rus Patriarcha Conſtantinop. (1), Paſchaſius Radbertus (2), &c.

957. Jam vero ſeculo decimo etſi non magnus numerus exſtiterit hominum eruditorum, exſtitere tamen viri criticæ etiam eruditionis, prout tempora ferebant, non expertes, S. Odo Abbas Cluniacenſis (3), Atto Vercellenſis (4), Luitprandus (5), Reginus Prumienſis Abbas (6), Sylveſter II. Rom. Pont. (7) &c.

958. Undecimum ſeculum Criticos exhibet Theophylactum (8), S. Petrum Damianum (9), Œcumenium (10), Burchardum (11), Hermannum Contractum (12), Cedrenum (13), Fulbertum (14), alioſque (15).

Kk 2 959. Emi-

(1) Vide ejus *Hiſtoriæ Breviarium* editum a Petavio, & *Chronologiam* a Goario vulgatam, una cum Chronico Georgii Syncelli.

(2) De ejus ſcriptis vide Mabillonium in Annal Bened. ad an.858. n.37.

(3) Ejus ſcripta recenſet idem Mabillonius ib. ad an. 942. n 29.

(4) Vide D' Acherium in Spicil. edit. Pariſ. an. 1723. tom. 1 pag. 401. & ejuſdem Attonis edit. Vercellenſem an 1768. Ac D' Acherius quidem: *Atto* inquit, *in rebus Divinis, & Eccleſiaſticis verſatiſſimus ſuas lucubrationes teſtimoniis quaſi margaritis e Sacra Scriptura, & Conciliis, & Eccleſiæ Patribus deſumtis adornavit.* Quod ſine Critices præſidio præſtare non poterat.

(5) Sex hiſtoriæ libros Luitprandus edidit, quo auctore utuntur quotquot de geſtis nono, & decimo ſeculo tractant. In eo Baronius ad an. 963. n. 2. conjunctam agnoſcit Græcarum litterarum eruditionem cum Poëſi, ceteriſque litterarum facultatibus.

(6) Chronicon duobus libris abſolvit ab Incarnatione Domini ad an.908. Vide Mabill. loc. cit. ad an. 908. n. 48.

(7) Ejus eruditionem, & apologiam deſcribit Mabillonius loc. cit. ad an. 1003. n. 32.

(8) Nemo Theophylactum Critices expertem dixerit, qui legerit ejus in Scripturam Commentarios.

(9) Vide ejus lib. qui *Gomorrhianus* inſcribitur c. 10. ſqq. ubi de apocryphis Canonibus plura erudite ſcribit.

(10) Sine Critices ſubſidio Græcus hic Scriptor Catenas in Acta Apoſtolorum, & in S. Pauli Epiſtolas elucubrare minime potuiſſet.

(11) De Burchardi Collectione Canonum vide Ballerinios in Append. tom. 3. Opp. S Leonis P. 4. c. 12.

(12) Vide ejus Chronicon ab Adamo ad ann. Chriſti 1066.

(13) Hiſtoriam conſcripſit accurate.

(14) Vide Mabillon. ad an. 992. n. 72.

(15) Confer Honoratum a S. Maria Animadv. in reg. & uſum Crit. Diſs. 1. a. 6. ubi ex Hiſtoria Univerſitatis Pariſ. Bulæi, enumerat Viros ſupra ducentos qui a ſeculo octavo ad undecimum ex una tantum Pariſienſi Schola prodierunt omni litterarum genere præſtantiſſimos. Vide inſuper Acta Concilii Lemovicenſis II. Tom. 9. Concil. pag. 870. ſq. ubi

959. Emicuere ſeculo duodecimo Euſtatius (1), uterque Tzetzelius (2), S. Anſelmus Cantuarienſis (3), S. Bernardus (4), Petrus Lombardus (5), Petrus Bleſenſis (6), & alii (7).

960. Seculo decimotertio a Fratribus Ordinis Prædicatorum, imperante S. Ludovico Galliarum Rege, adornata fuit correctio Latina Bibliorum, cum criticis notationibus decerptis ex Textu Hebraico, ex verſione Septuaginta, exque libris Origenis, & Hieronymi (8). Editæ quoque fuerunt ab Hugone de Sancto Charo, opem ferentibus ejus Sodalibus, Concordantiæ Latinæ Bibliorum (9). Emanarunt præterea correctiones aliæ,

---

ubi ex regulis Criticis agitur de Apoſtolatu S. Martialis, præſertim ex antiquiſſimis Codicibus, Litaniis, & Martyrologiis.

(1) Scripſit Commentarios in Homerum omnibus probatiſſimos.

(2) Prior in Lycophronum, poſterior in Heſiodum ſcripſit.

(3) Nihil Anſelmus habet in genuinis ſuis Operibus, quod non ſit ad exactiſſimæ Critices regulas compoſitum.

(4) Vide epiſt. 326. ſqq. ubi agit de Petri Abaëlardi erroribus.

(5) Etſi Petrus Lombardus Epiſcopus Pariſienſis, dictus Magiſter ſententiarum, aliquando fuerit deceptus in citandis nonnullis Patrum operibus, quæ poſtea a Criticis deprehenſa ſunt non eſſe genuinos eorum fœtus; nemo tamen illum dicet Critices imperitum, qui quatuor ejus libros legerit ex ſententiis Patrum collectos, quibus univerſa Theologia comprehenditur.

(6) Confer ejus hiſtoriam de Regibus Angliæ.

(7) Vide Mabillon. de Stud. Monaſt. p. 1. c. 10. & in calce tom. 1. Opp. S. Bernardi edit. an. 1690. & in edit. Veneta an. 1765. in principio volum. 1. poſt Chronologiam Bernardinam, ubi refertur cenſura Stephani Abbatis Ciſtercienſis II. de aliquot locis Bibliorum, facta an. 1109. & Decretum Capituli Generalis Ord. Ciſtercienſis an. 1196. de emendanda lectione Evangelica Paſſionis Domini ad petitionem quondam Lugdunenſis Archiepiſcopi.

(8) Vide Lucam Burgenſem in c. 3. lib. Job; & Echardum de Script. Ord. Præd. tom. 1. p. 197. Huic correctioni adlaborarunt Hugo de S. Charo, ejuſque Sodales Ord. Præd.

(9) De his Concordantiis Echardus de Script. Ord. Præd. tom. 1. p. 207. „ Hæc eſt, *inquit*, tota, & certa Concordantiarum Sacræ Bibliothecæ „ hiſtoria. Hugo de S. Charo primum aggreſſus eſt, & ope ſuorum ſodalium perfecit, locis tantum indicatis. Joannes Derlingtonia, & Ricardus de Stavenesby, & alii Angli ſodales auxerunt, ad loca indicata adjectis Sacræ Scripturæ ſententiis, ſed plerumque longioribus.... „ Conradus de Halberſtat tertiam ſuſcepit brevioribus capitibus per quatuor tantum litteras diſtinctis, & ſententiis Scripturæ ex parte receſis, ſicque commodiorem, & leviorem reddidit. Hæc ſeculo decimo „ tertio, vel ſequenti ineunte confecta: ſeculo vero XV. circiter medio „ Joannes de Raguſio particularum indeclinabilium in prioribus omiſſa-

„ rum

aliæ, in quibus recenſentur lectiones textus hebraici, verſionis Septuaginta, & veteris latinæ (1). Quis autem dixerit, hæc fieri potuiſſe ab hominibus criticæ ignaris? Inter alios vero qui magno numero emicuerunt ſeculo decimotertio, doctiſſimos homines, effulſit S. Thomas Aquinas, & ipſe criticis præceptis plane eruditus (2).

Kk 3 961. Jam

„ rum alteras concordantias tentavit, & ope Amanuenſium perfecit: adeo „ ut ſi quæ utilitas ex hoc opere, quæ quidem fuit maxima, tota Or- „ dini Prædicatorum debeatur.

(1) Vide Honorat. a S. Maria loc. cit.

(2) Quam fuerit Thomas verſatus in arte Critica, conſtat 1. ex regulis criticis, quas in Opuſc. cont. errores Græcorum in Præfat. ſtatuit ad adſequendum ſenſum Scriptorum. 2. ex diligenti ejus criterio in diſcernendis operibus genuinis a ſuppoſitis. Sic 3. p. q. 35 a. 6. ad 3, & q. 36. a. 4. ad 3. & q 43. a. 3. ad 1. docet, librum de Infantia Salvatoris eſſe apocryphum. Ibid. q. 45. a. 3. ad 2 abjudicat Auguſtino librum de Mirabilibus Sacræ Scripturæ. Et Quodl. 6. a. 10 Gennadio adſcribit librum de Eccleſiaſticis Dogmatibus, qui falſo tribuebatur Auguſtino. Et q. un. de anima a. 12. ad 1. ſtatuit, librum de Spiritu, & anima non eſſe Auguſtini, ſed cujuſdam Monachi Ciſtercienſis quem Maurini Patres Alcherum eſſe ſuſpicantur. Et q. un. de ſpirit. creat. a. 3. ad 9 ait, librum de differentia ſpiritus, & animæ non eſſe authenticum. Et ib. a. 1. ad 21. abjudicat Boëtio librum de unitate, & uno. Quare & Theologi Lovanienſes, & Maurini Patres in edendis Operibus S. Auguſtini, ac ſecernendis ejus operibus genuinis a ſuppoſitis, ſæpe utuntur auctoritate S. Thomæ. 3. Conſtat ex ejus diligentia in perquirendis SS. Patrum præſertim Græcorum operibus, iiſque conſulendis, aut nova translatione donandis, ut ipſemet fatetur in Epiſt. ad Urbanum IV. qua ei nuncupat Catenam in Matthæum, & in Epiſt. ad Annibaldum Card. præfixa Catenæ in alia Evangelia. Quod ſi nonnumquam Thomas in ſuis Operibus, vel unius Scriptoris pro altero nomen ponit, vel ſuppoſititia aliquando opera citat, id non ejus vitio vertendum eſt, ſed extremæ Codicum penuriæ, ob quam Viri docti tunc cogebantur ſententias Patrum colligere ex Gloſſis, vel ex Gratiani Decreto. Quod aperte ſignificavit idem Thomas in Epiſt. cit. ad Urbanum IV. cum ait: *Diverſis Doctorum libris prædicti Evangelii Expoſitionem continuam compilavi: pauca quidem certorum Auctorum verbis, ut plurimum ex gloſſis adjiciens*. Certe ut Montfauconius refert Præfat. in Hom. Chryſoſtomi in Matth. Thomas ajebat, *malle ſe uti Chryſoſtomi libris in Matthæum, quam poſſidere fruique Lutetia Pariſiorum*. Tanta tunc temporis erat Codicum penuria, cui poſtea fuit occurſum typorum uſu. Quocirca mirum non eſt, ſi poſt inventam artem typographicam, multiplicata librorum copia, accuratiores animadverſiones in Patrum opera ſint inſtituta, ut genuina a ſuppoſitis ſecernerentur. Præterea etiamſi Thomæ magna fuiſſet Codicum copia, non erat ipſi tantum temporis, ut de ſingulis Patrum operibus critice judicaret;

961. Jam ſeculo decimoquarto cœperunt, ut ipſi fateantur juniores Critici, humanæ litteræ laqueis ſeſe extricare cura ſummorum, ut ipſi inquiunt, virorum Dantis Alingerii, Petrarchæ, Boccaccii (1). Quos ſeculo decimoquinto plerique alii (2) ſequuti ſunt, adlaborantes in recenſendis Veterum Scri-

caret; id enim requirebat plurimorum annorum ſtudium. Neque hoc ſtudii genus magnopere contuliſſet ad conficiendum Sacræ Doctrinæ corpus, quod Thomas intendebat pro Eccleſiæ utilitate. Nam Patrum auctoritates non ideo in Theologia inducuntur, ut per ſeſe ſingillatim ipſæ probent (Theologia enim non humana, ſed divina nititur auctoritate) ſed quia Patres teſtes ſunt Traditionis: Traditio autem habetur, ſive opus ſit hujus, ſive illius Doctoris, dummodo de ejus antiquitate conſtet. Ceterum de peritia S. Thomæ in re Hiſtorica, & critica adeundus eſt Bernardus de Rubeis in Duplici diſſert. hac de re edita, quarum prior habetur Tom. 5. Tertiæ Partis, poſterior Tom 3. ejuſdem Tertiæ Partis edit. Neapol. an. 1766.

(1) De hiſce ſeculi XIV. ſapientibus vide quæ ſcribit S. Antoninus Chron. 3. p. tit. 21. c. 5. §. 2. & c. 10. § 2.

(2) Inter hos recenſentur Laurentius Valla, Leonardus Aretinus, Georgius Merula, Andreas Politianus, &c. qui quidem profana eruditione celebrantur. Sed & alii in Occidente, ac præſertim in Italia eo ſeculo extiterunt in Divinis humaniſque rebus præſtantiſſime eruditi, etiam ante occupatam a Turcis Conſtantinopolim an. 1453. Nam in Concilio Florentino quod habitum fuit an. 1439. eximii ex parte Latinorum fuere Theologi, quos inter emicuit Joannes de Monte nigro, & Epiſcopus Coloſſenſis Ord. Præd. qui in eodem Concilio cum Græcis diſputarunt, & non modo ſummi Theologi, ſed perfecti Hiſtorici, & Critici deprehenſi ſunt. Vide ſeſſ. 20. tom. 13. edit. Pariſ. an. 1671. pag. 290. ſq. & S. Antoninum, qui præſens Concilio adfuit, in Chron. p. 3. tit. 22. c. 11. Quapropter & ipſi Græci doctrinam, & eruditionem Latinorum admirati ſunt. Hinc non aſſentimur iis qui ſtatuunt, renovationem litterarum in Occidente ſtatuendam eſſe a tempore occupatæ Conſtantinopolis a Turcis, quo factum fuit, ut plures eruditi Græci in Occidentis partes commigrantes, litterarum ſtudium, & æmulationem excitarint. Neque hoc loco Latinorum noſtrorum teſtimonium proferam, ſed hominis Græci fide digniſſimi, Beſſarionis, ſcilicet, Cardinalis, & Archiepiſcopi Nicæni, qui & ipſe Concilio Florentino interfuit: ſic enim habet ad Alexium Laſcarim ex interpretatione Petri Arcudii edit. Rom. 1630. pag 203. de Latinis loquens: *Ita ſunt in ſuis geſtis ſtudioſi ac diligentes, ut non ſolum in rebus divinis, verum etiam mundanis, & politicis nihil eos antiquitatis fugiat. Quare & in urbibus in ſuis publicis tabulariis egregia facta omnia litteris conſignata, ibique reſervata reperies, quæ a temporibus, de quibus nulla exſtat memoria geſſerint.* Hæc Beſſario de Latinis ante Conſtantinopolim occupatam ſcribebat. Quis autem affirmabit, Latinos, quos homo Græcus adeo ſtudioſos, ac diligentes dixit non in rebus divi-

Scriptorum Codicibus, in Græcis Scriptoribus interpretandis, atque in conficiendis Lexicis, & hiſtoriis recenſendis. Utinam in una tantum eruditione univerſi tunc temporis conſtitiſſent! Nam ut Honoratus (1) advertit, illorum aliqui ita nominis ſui exiſtimationem ſcriptis confirmarunt, *ut litterarum inſtaurationis Epocha immoderatæ quoque licentiæ renovationem recte deſignet*.

962. Denique inſequentibus ſeculis ad hanc uſque ætatem magna contentione ars critica fuit exculta. Utrum omnibus ſuis numeris ſit abſoluta, colligi poteſt ex iis quæ idem Honoratus adverſus celebriores Criticos Simonium, Tillemontium, Dupinum Ruinartium, Natalem Alexandrum, Bailletum rationibus haud ſpernendis animadvertit.

963. Ex quibus plane conſtat, recte dici poſſe, artem Criticam omnium ſeculorum eſſe artem.

964. Ad primum reſpondemus, Opera Patrum indiguiſſe quidem ſeverioris Critices, ut genuina a ſuppoſitis ſecernerentur: id autem factum eſt præſidio accepto vel a vetuſtis Codicibus, vel ab Indicibus eorumdem Operum confectis aut ab ipſis Patribus (2), aut ab aliis, qui eorum ſcripta recenſuerunt (3). Itaque & ipſi Critici juniores veterum laboribus uſi ſunt; neque alia ratione quidquam perficere potuiſſent.

965. Negamus autem, genuina Patrum opera permixta fuiſſe cum ſuppoſitis, Monachorum fraude, aut inſcitia. Nam ſi Monachi univerſim id in more poſitum habuiſſent, cum omnes fere Codices qui ſuperſunt, a Monachis ſint exarati,

 vix

---

divinis modo, ſed & in mundanis, & politicis, excitari ad ſtudia debuiſſe a Græcis, de quibus idem Beſſario ib pag 207. ſcribit: *Noſtri cum in hoc victi, & fugati fuiſſent, timebant ſecundum ſubire certamen .... Igitur animi ſollicitudine vel maxime urgebantur, ac tremebant, & omnino nolebant amplius manere ... Ajebant vero inter ſe, quemadmodum ad noſtras pervenit aures, Latinos poſſe oſtendere multorum Sanctorum Doctorum permultas ſententias?* Mirum! Græcus homo hæc de Latinorum ſapientia, & eruditione illius ævi ſcribit: & nihilominus Latini plerique ſunt, qui Latinæ eruditionis epocham a Græcis in Occidentem commigrantibus inchoandam eſſe ſtatuunt.

(1) A. 6. cit.

(2) Sic S. Auguſtinus in lib. Retract. ſua opera retractans enumeravit.

(3) Euſebius, & S. Hieronymus priorum Patrum opera recenſuerunt.

vix fieri potuiſſet, ut genuina a ſuppoſitis ſecernerentur ex Codicum inſpectione, qui ſuſpecti eſſent. Aliæ certe ſunt hujuſmodi permixtionis cauſſæ, quas docte enumerat Sixtus Senenſis (1).

966. Ad ſecundum dicimus, non ita fuiſſe fabulis permixta Acta Martyrum, & hiſtorias aliorum Sanctorum, ut nonnullis modernis Criticis placet, quibus quædam mira facta, & prodigia, & viſiones quæ in illis narrantur, non adrident (2). Sane ſi ob hanc rationem Acta eſſent a ſincerorum numero excludenda, pro ſinceris haberi non poſſent Acta SS. Perpetuæ, & Felicitatis, Jacobi, & Mariani, Montani, & Lucii &c., quæ tamen Ruinartius pro ſinceris habet (3). Non ideo tamen affirmamus, Acta univerſa fuiſſe ſincera; exſtabant enim quædam, quæ erant expungenda. Id autem jam noverant homines docti, antequam litteræ, ut juniores ajunt, renaſcerentur (4).

967. Ad

(1) In calce l. 4. Biblioth. Sanctæ, ubi ſtatuit, duplicem fingendi inſcriptiones fuiſſe rationem, alteram ab ipſis auctoribus, alteram ab extraneis profectam. Ac prioris quidem cauſſas omiſſarum ex induſtria ab auctoribus inſcriptionum ſuorum nominum ponit ſive humilitatis ſtudium; ſive explorandi alieni judicii deſiderium; ſive aliorum quibus inviſi erant utilitatem; ſive vitationem invidiæ, & periculorum; ſive ſtudiorum exercitationem, qua alterius, cujus perſonam quis conatur exprimere, nomen adſumit; ſive deceptionem indoctorum propoſitis nugis, vel erroribus ſub ſpecioſis celebriorum Virorum nominibus. Poſterioris vero cauſſas ſtatuit, vel nominis æquivocationem; vel inſcriptionis defectum; vel inſcriptionis, exercitii gratia, ſimulationem; vel ſtyli ſimilitudinem; vel argumenti communitatem; vel quæſtum ſcriptorum, & typographorum; vel denique hæreticorum fraudem, quam multis exemplis idem Sixtus oſtendit ib. & in Præfat. petitis cum ex veteri hiſtoria, tum ex recenti hæreticorum noſtri temporis memoria. Inique igitur Proteſtantes Monachis impoſturæ notam inurunt, quibus gratias referre deberent, quod monumenta Sacræ, & profanæ antiquitatis nobis reliquerint; quæ ſane periiſſent, niſi Monachi laborem ſubiiſſent ſcribendi Codices. Et cum vix pauci reperiantur Codices, qui ſcripti ſint ante octavum ſeculum; perſpicuum eſt, Eccleſiam, Rempublicam, & eruditos omnes plurimum teneri Monachis illorum ſeculorum, in quibus dicitur barbaries lutulentius graſſata; ut vel hac ratione minus acerbe de Monachis loqui debuiſſent.

(2) Vide quæ ſcribit Honoratus a S. Maria t. 1. diſſ. 2. ubi adverſus recentiores Criticos agit de Metaphraſtis teſtimonio.

(3) Vide Card. Urſium Diſſ. pro SS. Perpetuæ, & Felicitatis Orthodoxia adv. Samuelem Baſnagium.

(4) Vide Epiſt. Card. Papienſis ad Franciſcum Caſtilionenſem datam 25. Ja-

967. Ad tertium dicimus, nullum in Scripturis Sanctis reperiri errorem ad Fidem, vel mores ſpectantem. Si qui ſunt levioris momenti, vel ſcriptorum, vel typographorum incuriæ, & oſcitantiæ adſcribi debent.

ARTICULUS III.

Utrum aliquæ ſint regulæ ad dignoſcendam veritatem hiſtoriæ.

968. Videtur negandum, I. quia ſi qua regula foret, maxime eſſet illa, quam S. Hieronymus ſtatuit, cum ait (1), veræ hiſtoriæ legem eſſe, vulgi opinionem exprimere. Atqui vulgi opiniones ut plurimum falſæ ſunt, neque proinde regula eſſe poſſunt ad dignoſcendam hiſtoriæ veritatem. Ergo.

969. II. Ne-

---

25. Januarii 1469. in calce ejuſdem Diſſ. „ Noſti, *inquit*, quanta Sanctorum Martyrum legat Eccleſia, quam grande de his circumferatur „ volumen, rariorem illa fidem videntur habere, quod minus diſerte „ ſunt ſcripta .... Cuperem ergo, plenum hoc religionis opus ſuſcipi „ a te, & pretioſas mortes vendicari in lucem .... Conarer, ſi minus „ ad levandam inopiam tuam ſubveniret manus potentium, meam, quantulacumque eſt, bovi trituranti porrigere &c. „ Cui Caſtilionenſis reſpondit data epiſtola, quæ ib. legitur, ſe excuſans cum ob varias rationes inſtituti ſui, ac vitæ, tum quia „ multa, *inquit*, ſcripta ſunt Sanctorum „ martyria incertis Auctoribus, ut noſti, quæ nullam temporis, aut Hi„ ſtoriæ legem retinent; nil in ſe habent præter inſulſam quamdam pie„ tatem, quæ magnam fidem a lectore poſtulare videatur: quæ ſi quis „ in aliquem narrationis ordinem redigere velit, non poſſit; & quod „ primum eſt in hiſtoria, majorem quam antea fidem habitura non ſint. „ Multa ſunt apocrypha, ut noſti ... Multa etiam ſunt quæ a doctiori„ bus improbantur &c. „ Ita viri iſti ſcribebant ac tam eleganter paulo poſt medium ſeculum XV. & poſt paucos annos ab occupata Conſtantinopoli. Sed multo jam ante compertum fuit, Acta quædam SS. Martyrum fuiſſe depravata. Vide Decretum Gelaſianum in Concilio Romano an. 494. t. 4. Conc. edit. Pariſ. an. 1671. p. 1265. Et Can. 63. Conc. Quini ſexti Tom. 6. Conc. p. 1172. Vide etiam S. Gregorium Turonenſem de gloria Martyrum c. 40. 51. & 64 & Baronium Præfat. in Rom. Martyrol. Optandum igitur erat, ut Acta ſincera ſecernerentur: quod a Ruinartio factum eſt, magna quidem laude; etſi nonnulli adhuc de quorumdam illorum ſinceritate dubitent, ac putent, aliqua a Ruinartio rejecta, poſſe ſinceris acceſeri. Conf. Honoratus t. 1. diſſ. 4.

(1) Adv. Helvidium.

969. II. Nemo in hiſtoricis eſt, qui non plura ſit mentitus (1). Quis autem hominibus mendacibus fidem præſtabit?

Propoſitio. *Statuuntur regulæ ad dignoſcendam veritatem in factis hiſtoricis.*

970. I. Regula. Hiſtoriæ contentæ in Sacris Scripturis veteris, & novi Teſtamenti, ſunt omnes infallibilis veritatis; nituntur enim teſtimonio ipſius Dei, a quo earum Scriptores fuerunt inſpirati.

971. II. Regula. Res quæ ab hiſtoricis communi conſenſu referuntur, haberi debent tamquam omnino veræ, ac certæ, ita ut ſtultiſſimum ſit de illis dubitare. Nam ut ſupra (2) ex Cicerone diximus, *neminem omnes, & nemo umquam omnes fefellit* (3). Hinc ſtultum eſſet dubitare, utrum Antipodes

(1) Vide Vopiſcum in Aureliano, ſcribentem, *neminem Scriptorum, quantum ad hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum*, proditque *in quo Livius, in quo Salluſtius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifeſtis teſtibus convincerentur.*

(2) §. 934.

(3) Sunt qui cum Genuenſi Art. Log. Crit. l. 4. c. 2 §. 12. putant, infinitos etiam hiſtoricos, ſi omnes ab uno rem acceperunt, nec aliunde didicerunt, non majorem fidem facere, quam illum unum. Hac de cauſa in dubium ille revocat cum bellum Trojanum, tum hiſtoriam verſionis Septuaginta Interpretum; hanc quidem quia unum Ariſtæam; illud quia unum Homerum auctorem primum habuit. Verum putatne Genuenſis, infinitos illos hiſtoricos ita fuiſſe obtuſos, ac plane plumbeos, ut eorum nemo in re ab uno narrata falſitatem ne olfecerit quidem? Utque ſiſtamus in exemplis adductis: ſi infiniti pene hiſtorici ſunt, qui bellum Trojanum non memorant modo, ſed etiam a Troja capta annorum ſupputationem inſtituunt, eritne ſimile vero, univerſos, pecudum more, Homerum, vel, ſi velis, Syargum fuiſſe ſequutos, nullumque eorum ſuſpicatum fuiſſe, Homerum, vel Syargum poëtas, potuiſſe fingere, quæ videntur narrare de bello Trojano? Sed unde Genuenſis reſcivit, unde Vicus, quem citat, univerſos ex uno Homero, vel Syargo deſcripſiſſe hiſtoriam belli Trojani? Salluſtius certe lib. de conjuratione Catilinæ c 6 ait: „ Urbem „ Romam, *ſicut ego accepi*, condidere, atque habuere initio Trojani, „ qui, Ænea duce, profugi, ſedibus incertis vagabantur „. Livius etiam initio Decadis 1. poſtquam ait, ea quæ tradebantur ante Urbem conditam, eſſe *poëticis magis decora fabulis*, tum pergit referre initium Urbis *a Troja capta*, quod dicit, *primum omnium ſatis conſtare*. Erat igitur apud Romanos conſtans traditio excidii Trojani, ex qua illius notitiam Salluſtius,

podes ſint; utrum extiterint Homerus, Socrates, Pythagoras, Plato, &c.

972. III. Regula. Hiſtoricus, cui Eccleſia in iis quæ ad Religionem pertinent, auctoritatem tribuit, admittendus eſt tamquam verus; contra rejiciendus hiſtoricus eſt, cui Eccleſia noluit adhiberi fidem; in iis tamen, in quibus ab Eccleſia non diſſentit, poteſt ei fides adhiberi (1). Cujus regulæ ratio eſt, quia

luſtius, & Livius acceperunt, non ex uno Homero, vel Syargo. Ad verſionem Septuaginta quod attinet, dicimus cum Natali Alexandro Hiſt. t. 6. diſſ. 8. prop. 1. nos *Veteres in antiquitatis notitia duces ſequi malle, quam recentiores quoſdam qui conjecturis inanibus antiquam Traditionem, ſeu opinionem in Eccleſia ab Apoſtolicis temporibus receptam impugnant*. Sane Verſioni Septuaginta non modo Ariſtobolus apud Euſebium l. 13. Præp. & Joſephus in proemio Antiq. & l. 12. c. 2. & l. 2. con. Apion. ſed & Patres univerſi teſtimonium perhibent. Dicere autem, univerſos Patres, nullo adhibito criterio, uni Ariſtææ adhæſiſſe, fabulamque ebibiſſe, minus certe congruit venerationi Patribus debitæ. Id perſenſit Genuenſis; ideoque (fortaſſe monitus) notam poſuit: *Cum a Ptolomæi tempore ad Joſephum alioſque ejus ævi, aut ſequentis ſcriptores vix effluxerint* 300. *ſolidi anni, potuit ex traditione id factum reſciri. Quocirca non putaverim, omnes qui hanc hiſtoriam memorant, unum exſcripſiſſe Ariſtæam*. At Genuenſis cum uno ſe erigit pede, altero claudicat; & cum aliis præcepta hiſtoriæ tradit, ipſe in hiſtoriam enormiter peccat. Trecentine dumtaxat ſolidi anni effluxere a Ptolemæi tempore ad Joſephum, & alios etiam ſequentis ſeculi Scriptores? Atqui Ptolemæus Philadelphius verſionem curavit Olympiade 124. hoc eſt, ante Chriſti ortum 350. (Vide Siſtum Sen. Bibl. San. l. 4.) Joſephus vero Antiquitates Judaicas abſolvit an. Chriſti circiter 93. ætatis ſuæ an. 56 (Vide Petav. Rat. Tem p. 1. l 5.) Igitur 387. effluxere anni a Ptolemæi tempore ad Joſephi ortum.

(1) Vide Canum de Locis l. 11. c. 6. Semper enim Eccleſia morem habuit ſicut probandi libros ſana dogmata, & veraces ſacras hiſtorias comprehendentes; ita damnandi libros, quibus vel contra Religionem dogmata, vel falſa, & apocrypha geſta, & miracula continerentur. Vide Can. 47. Conc. Carthag. III. an. 397. tom 2. Conc. p 1177. Vide etiam Epiſt. S. Innoc. I. ad Exſuperium n. 13. apud Couſtant. Epiſt Rom. Pont. tom. 1. p. 795. & Decretum Gelaſianum ſupra relatum. Inſuper vide Epiſt. 15. S. Leonis M. ad Turribium Aſturicenſem, c. 15 & Epiſt. 29. S. Greg. M. l. 8. ad Eulogium Alexand. Neque obſtat quod recentiores Critici objiciunt, plures eſſe in Martyrologiis, & Breviariis hiſtorias, quas ipſi fabularum loco habent. Nam 1. ſi Martyrologia, & Breviaria fabulis ſcatent, quare iidem Critici illorum auctoritate nituntur ſæpe, cum inde opiniones ſuas probare poſſe perſpiciunt? 2. Quis dixit Criticis noſtris Eccleſiam decreto ſuo probaſſe univerſa quæ in Martyrologiis, & Breviariis continentur? Uſus Martyrologiorum in Eccleſia præter-

quia judicium Eccleſiæ in rebus ad Religionem pertinentibus, ſemper maximi eſt faciendum.

973. IV. Regula. Ut hiſtorica narratio ſit fide digna, habenda eſt ratio 1. ejus qui narrat, 2. rei narratæ, 3. modi narrationis. In eo qui narrat, ratio haberi debet ſcientiæ, & probitatis. Nomine autem ſcientiæ intelligitur 1. notitia eorum quæ narrantur (1), 2. perſpicacitas & eruditio illius qui narrat. Niſi enim quis probe ſciat quæ narrat, potius fabulator, quam hiſtoricus erit. Niſi ſit perſpicax, & eruditus, facile hallucinabitur, & fabulas hiſtoriarum loco habebit. Probitatis autem nomine intelligitur morum honeſtas, fidelitatem etiam complectens in referendo res geſtas (2). Ab hac autem fidelitate abducunt partium ſtudia. Quare ſuſpecti ſunt hiſtorici, qui ad narrandum inducuntur vel odio (3), vel invidia,

præſertim Romana utique antiquiſſimus eſt. Vide S. Gregorii M. vitam a Maurinis adornatam l. 3. c. 22. & Card. Bona de Div. Pſal. c. 16. §. 19. Nihilominus & Petrus Galeſinus an. 1577. & Baronius an. 1584. correctioni Martyrologii Rom. adlaborarunt. Vide Litteras Greg. XIII. præfixas Martyrol. Baronii edit. Rom. an. 1598. Altera Martyrologii correctio facta eſt ſub Urbano VIII. Acceſſit tertia ſub Benedicto XIV. Vide ejus Litt. quarum initium, *Poſtquam intelleximus* Tom. 2. ejus Bull. Similiter Breviarium Rom. cognitum, emendatumque fuit juſſu S. Pii V. & rurſus mandato Clementis VIII. Nec uſquam Eccleſia, aut Summi Pontifices ſanxerunt, nihil eſſe in Breviario, aut Martyrologio, quod ad exactiſſimas Criticæ, & hiſtoriæ regulas non ſit compoſitum. Cur autem Summi Pontifices interdixerint, ne quis aliquid in Martyrologio, aut Breviario Rom. adderet, vel mutaret, duæ potiſſimum fuere cauſſæ: altera, quia cum ejuſmodi libri publico cultui ſint deſtinati, non ad privatos homines pertinet illos emendare, niſi publica Eccleſiæ auctoritate agant; altera quia cum Critici moderni ita ſint delicatuli, ut nihil eis placeat quod non ſit ad eorum guſtum accommodatum, & inter ipſos quod uni placet, alteri diſplicet, nullus eſſet mutandi finis, ſi ad eorum arbitrium mutatio fieri deberet; & rurſus hæc mutatio etiamſi utilitate adjuvaret, novitate perturbaret, ut de Eccleſiæ conſuetudinibus Auguſtinus ait epiſt. 119.

(1) Hac potiſſimum deſtituuntur plerique recentes viatores, qui cum vix paucis menſibus, vel diebus ſubſtiterint in aliqua ipſis ante incognita regione, cujus etiam quandoque linguam ignorant, tum integra conficiunt volumina de ejus religione, moribus, legibus &c. perinde ac ſi ibidem nati, & educati fuiſſent.

(2) Morum ſanctitas plurimam hiſtorico conciliat fidem; ſuſpicari enim non poteſt, hominem pium voluiſſe fallere.

(3) Scriptor de Memoriis Campanis in Præfat. Livium ſugillat ob livorem adverſus Etruſcos.

dia (1), vel metu (2), vel adulatione (3), vel factione (4).

974. Habenda eſt etiam ratio rei narratæ, ita ut nihil involvat aut abſolute repugnans, aut minime cohærens cum adjunctis loci, temporis, & perſonarum. Si enim hæc involvat, manifeſte deprehenditur falſitas.

975. Modus denique narrationis expendi debet: nam quæ poetice referuntur, infimum habent hiſtoricæ veritatis gradum (5); majorem, quæ oratorie; maximum (6) quæ ſine amplificatione (7).

976. V. Re-

---

(1) Inter Græcos nonnulli ſunt, qui res Latinas ob Latini Imperii fulgorem extenuant, Græcas illuſtrant.

(2) Cæſaris metu aliquando Cicero minus fuit verax.

(3) Adulator Juſtiniani fuit Procopius in octo hiſt. lib. in quibus ipſum celebrat, cujus poſtea in nono lib. quem inſcripſit *Arcana*, flagitia prodit.

(4) Nullam fidem meretur Zozimus, cum de Conſtantino M. peſſime loquitur; erat enim Ethnicus, & Ethnicorum factione ducebatur. Suſpecti etiam ſunt hæretici, cum de rebus Catholicorum ſcribunt; multo magis, cum veteres hiſtorias ad ſuos errores confirmandos trahunt. Genuenſis Art. Log. Crit. l. 3. c. 2. §. 17. *Hæreticorum*, inquit, *trium priorum Eccleſiæ ſeculorum doctrinæ tanta cum varietate, & plerumque gypſo, & cinnabro narrata habemus, ut critici ſatius putent judicium ſæpe cohibere*. Adverſus Valentianos, alioſque hæreticos ſcripſit S. Irenæus ſeculo ſecundo. Adverſus Praxeam, & Marcionem ſeculo tertio ſcripſit Tertullianus. S. Epiphanius deinde, & S. Auguſtinus ſcripſerunt de hæreſibus etiam trium priorum ſeculorum. Manichæos, quorum ſecta initium cœpit ſeculo tertio, exagitavit idem Auguſtinus. Hinc omnes gypſo, & cinnabro narrarunt? Quid eſt hoc aliud, quam graviſſimos Patres accuſare, quod hominibus illis impoſuerint errores, quos non docebant? Subdit: *Poſterorum ſeculorum res recentibus odiis compoſitæ ſunt*. Quibus verbis omnia in ſuſpicionem vocat, quæ de hæreticis hactenus ſcripta ſunt ſive a Patribus, ſive a Conciliis, ſive a Theologis, quaſi non ex veritatis amore, ſed ex odio hominum prodierint.

(5) Hunc gradum videntur obtinere libri Herodoti, quos inſcripſit *Muſarum* nominibus.

(6) Hac regula uſus eſt Ruinartius ad ſecernenda Acta ſyncera Martyrum.

(7) Tres haſce præceptiones tradidit Cicero l. 1. de Orat. „Quis neſcit, primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat? Deinde ne quid veri non audeat? Ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in dicendo, ne qua ſimultatis? Hæc ſcilicet fundamenta nota ſunt omnibus. Ipſa autem inædificatio poſita eſt in rebus, & verbis. Rerum ratio ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem... Verborum autem ratio, & genus orationis fuſum, atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens, ſine hac judiciali aſperitate, & ſine ſententiarum forenſium aculeis, proſequendum eſt.

976. V. Regula. Teſtimonium hiſtorici graviſſimi præferri debet teſtimoniis plurimorum qui graviſſimi non ſunt; graviſſimus enim hiſtoricus eſt, cui ſcientia, & probitas ineſt maxima (1).

977. VI. Regula. Hiſtorici coævi, ſi perſpicaces, & probi ſint, ſunt ceteris fide digniores, maxime ſi fuerint teſtes oculati; potuerunt enim accuratius res geſtas cognoſcere (2). Quod ſi coævi Scriptores rem diverſimode, vel oppoſitam referunt, habenda eſt ratio eorum perſpicaciæ, & probitatis (3): nam teſtimonium auctoris perſpicacioris, & probioris præferri debet.

978. VII. Regula. Non eſt neceſſe ad hiſtoriæ veritatem, ut factum hiſtoricum ab auctoribus ejuſdem, aut fere ejuſdem temporis (4) confirmetur, ſed ſatis eſt, ut ab auctoribus

---

(1) Tillemontius art. 34. in S. Petrum agens de Simonis Magi volatu, & caſu, ait; „ Quand il ſeroit vray que cette hiſtoire ſeroit une fiction, „ nous aimerions mieux, tant qu'on n'aura point de preuve claire, „ & convaincante de ſa fauſſeté, nous tromper en ce point avec Arnobe, „ S. Cyrille de Jeruſalem, les Legats du Pape Libere, S. Ambroiſe, S. Au- „ guſtin, S. Iſidore de Peluſe, Theodoret, & pluſieurs autres &c. „ *Tametſi hæc hiſtoria revera ficta eſſet, mallemus potius, quouſque ejus falſitas clare, & firmiter non conſtet, decipi hac in re cum Arnobio, S. Cyrillo Hieroſolymitano, Legatis Papæ Liberii, S. Ambroſio, S. Auguſtino, S. Iſidoro Peluſiota, Theodoreto, aliiſque pluribus.*

(2) S. Juſtinus M. Apol. 1. n. 26. refert, ſe Romæ vidiſſe in Inſula Tyberina inter duos pontes ſtatuam erectam Simoni Mago, cum inſcriptione *Simoni Deo ſancto*. Nonnulli recentiores critici Juſtinum hallucinatum fuiſſe contendunt ex ſimilitudine inſcriptionis repertæ in eadem Inſula tempore Gregorii XIII. quæ habebat *Semoni ſango Deo Fidio ſacrum*: quaſi Juſtinus latinas litteras neſcierit, vel non potuerint ibi exſtare duæ illæ inſcriptiones, vel non cum eruditis Ethnicis in ea Apologia Juſtinus pugnaverit, qui poſſent falſitatem inſcriptionis objicere. Vide quæ obſervant Maurini PP. in opera Juſtini Præfat. 3. p. cap 6.

(3) Quis non præferat S. Gregorium Nazianzenum Libanio, cum is in Julianum apoſtatam laudes congerit, ille Juliani ſummam nequitiam deſcribit?

(4) Fleurius Hiſt. Eccl. in proem. contendit, nihili faciendam eſſe hiſtoriam, quam non confirmet ſcriptor qui vel rei geſtæ ætate, vel ſaltem propinquiori vixerit. Id ſi verum eſſet, corrueret magna pars hiſtoriæ trium priorum Eccleſiæ ſeculorum, quorum pauci Scriptores ſuperſunt. Oporteret etiam, magnam partem factorum quæ recentiores Cri-

ribus fide dignis, etiamſi poſterioribus ſeculis vixerint, refeꝛatur. Cum enim auctores iſti ſint fide digni, arbitrandum eſt, documenta idonea habuiſſe, quibus res geſta nitebatur, quamquam documenta illa ad nos non pervenerint (1).

979. VIII. Regula. In rebus hiſtoricis argumentum *negativum* unice petitum ex ſilentio veterum, nullius eſt roboris (2), niſi argumenta poſitiva ſint, ſuadentia falſitatem (3). Nam veteres potuere factum reticere, vel quia ignorabant (4), vel quia eis omnino excidit (5), vel quia tunc compertum omnibus pervulgatumque erat (6), vel etiam ob malitiam (7).

980. IX. Re-

Critici narrant, ex eorum operibus delere; v. g. Tillemontius 1. ſuorum Monumentorum volumine quamplurima pertinentia ad primum Eccleſiæ ſeculum narrat ex fide Scriptorum qui ab ea ætate diſtant non modo ducentis, ſed trecentis, quadringentis, quingentis, & ſexcentis annis. Hæc igitur omnia delenda eſſent. Idem dicendum de hiſtoria Fleurii, cujus duo priora volumina continent quamplurima facta, quæ uno tantum teſtimonio Scriptorum quarti, & quinti ſeculi nituntur.

(1) Quis neſciat, quam multa Scriptorum opera perierint, quorum vel nomina tantum, vel ne nomina quidem ad nos pervenerunt? Quid ergo prohibet, quominus dicamus, poſteriores illos Scriptores priorum opera deperdita legiſſe, reſque geſtas illis comprehenſas ad nos detuliſſe? aut eas ex documentis hauſiſſe, quæ ex traditione didicerant? Id ſane eorum probitas ſuadet, maxime ſi Viri Sancti fuerint, quos nefas eſt ſuſpicari mendaces.

(2) Nihil frequentius in juniorum criticorum libris legimus, quam iſtud: *Auctores ſynchroni univerſi tacent; igitur hiſtoria apocrypha eſt*. Quod ſi verum eſſet, apocryphis accenſenda forent Apologia Athenagoræ, opera S. Jacobi Niſibeni, Hypotypoſes Theognoſti &c. nam neque Euſebius, neque S. Hieronymus illorum meminerunt.

(3) Quare nihil conficit Launojus in Diſs. de argum. negat. congerens teſtimonia Patrum ad probandum ejus uſum. Patres enim de argumento partim negante, partim affirmante explicari debent.

(4) Plurimorum Martyrum ne nomina quidem Euſebius exhibet, quamvis celeberrimi ii fuerint, uti SS. Laurentius, Vincentius, Felicitas, Perpetua, &c. Facile Græcus homo ignorare poterat quæ apud Latinos fiebant. Plura etiam Græca reticuit, quæ ex aliis Scriptoribus ſcimus.

(5) Videtur excidiſſe Hieronymo Athenagoras, cujus ne nomen quidem indicat in lib. de Script. Eccleſ.

(6) De Tertulliano in eodem lib. Hieronymus habet: *Multa ſcripſit volumina, quæ quia nota ſunt pluribus, prætermittimus*. Eadem habet de operibus S. Cypriani.

(7) Qui Euſebio Cæſarienſi Arianiſmi notam inurunt etiam poſt Nicænum Concilium, animadvertunt, ipſum de Fidei controverſia adverſus Arium in eo Concilio habita, admodum parce fuiſſe loquutum.

980. IX. Regula. Cum de hiſtoria agitur, recipiendæ non ſunt, nullo adhibito examine, vulgi traditiones; ut enim Cicero ait (1), *nihil eſt incertius vulgo*. Nihilominus recipi debent traditiones factorum hiſtoricorum, quas docti homines, & cum primis Eccleſia comprobarunt. Numquam enim fallitur qui nititur Eccleſiæ conſuetudinibus (2).

981. Ad primum reſpondemus, intentum Hieronymi eſſe, debere hiſtoricum non quidem ſequi omnes vulgi opiniones, etiamſi falſæ ſint; ſed ita ſe gerere, ut quæ vulgus habet, ita ut a vulgo habentur, exprimat; ſicque ſe geſſit Evangeliſta Matthæus, dum Jeſum Chriſtum appellavit Joſephi filium, & Joſephum Jeſu Chriſti patrem (3).

982. Ad ſecundum dicimus, nullatenus eſſe dubitandum de hiſtoricis qui probi ſunt, quod non fuerint mentiti; probitas enim potiſſimum in veracitate poſita eſt, ut ſupra diximus (4): veracitas autem cum mendacio pugnat. Ad ſummum falli potuerunt. Verum ſi docti, & perſpicaces fuerint, nulla eſt ratio credendi, quod fuerint decepti (5).

ARTI-

(1) Pro Mur. 36.

(2) Ad rem S. Auguſtinus epiſt. 55. al. 119. c. 18. *Una*, inquit, *in his ſaluberrima regula retinenda eſt, ut quæ non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicumque inſtitui videmus, vel inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus, ſed etiam laudando, & imitando ſectemur*. Certe ex conſuetudinibus Eccleſiæ, hauſtis ex fonte Traditionis, plurima facta cognoſcimus pertinentia ad B. Virginem, ad Apoſtolos, ad Martyres, & ad ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum; v. g. quod Chriſtus natus fuerit die 25. Decembris; quod fuerit conceptus die 25. Martii; quod in ſpelunca Bethlemitica fuerint bos, & aſinus; quod Virgo fuerit aſſumpta in cælum; aliaque plura quæ communi Fidelium traditione tenentur, nec uſquam Eccleſia contradixit. Quid refert has, & conſimiles res, quæ ad exhortationem vitæ melioris, & ad fovendam pietatem plurimum valent, in dubium revocare, ut illæ ſunt de translatione Domus Lauretanæ, de Columna, cui Chriſtus fuit alligatus, de lancea, de Veronica, &c. Quid, inquam, refert, niſi ad extinguendam pietatem, arcendoſque fideles a piis exercitationibus, quæ piæ eſſent, etiamſi res illæ apocryphæ forent; cultus enim non ad materiales res, ſed ad Deum, & Sanctos ordinatur? Sed de hujuſmodi rebus confer Honoratum in laudato opere, ubi de ipſis ſolide, & erudite diſſerit.

(3) Vide Canum l. 11. c. 5.

(4) §. 973.

(5) De Ethnicorum hiſtoriis major eſt dubitandi ratio. S. Auguſtinus

ARTICULUS IV.

Utrum libri genuini poſſint ſecerni a ſuppoſitis.

983. DAllæus (1) putat fieri vix poſſe, ut genuina Patrum opera a ſuppoſitis ſecernantur; qua vel unica via arbitratur poſſe omnem Traditionis vim evacuare. Videtur autem ita dicendum, I. quia fraus fingendi, & ſupponendi Patribus libros antiquiſſima eſt (2), & ſingulis ferme ſeculis obtinuit (3). Quis igitur poterit in tanta hujuſcemodi operum confuſione ſecernere genuina a ſuppoſitis?

984. II. Tanta fuit in Librariis, & bibliopolis ante inventam artem typographicam, licentia in ſupponendis libris, ut de ipſa conquerantur S. Hieronymus (4), & Caſſiodorus (5), & S. Gregorius M. (6). Qua igitur ratione diſcerni poterunt a ſup-

---

nus l. 21. de Civ. c. 6. *Non habemus*, inquit, *neceſſe omnia credere quæ continet hiſtoria gentium, cum & ipſi inter ſe hiſtorici, ſicut ait Varro, quaſi data opera, & quaſi ex induſtria per multa diſſentiant; ſed ea ſi volumus, credimus quæ non adverſantur libris, quibus non dubitamus oportere nos credere.*

(1) De uſu Patrum l. 1. c. 3.

(2) De Hegeſippo Euſebius l. 4. Hiſt. c. 22. ſic habet: *Agens de libris qui apocryphi dicuntur, quoſdam eorum ſua ætate ab nonnullis hæreticis compoſitos eſſe ſcribit.*

(3) S. Hieronymus in lib. de Script. Eccl. meminit ſcriptorum apocryphorum Petro, Barnabæ, Clementi, aliiſque attributorum. In V. Syn. Act. 5. fit mentio Epiſtolæ ſub S. Cyrilli nomine pervulgatæ a Neſtorianis. Ab Eutychianis etiam fuerunt adſcripti Doctoribus Catholicis quidam Apollinaris libri. Monothelitæ ſimiliter Mennæ Patriarchæ Conſtantinopolitano Homiliam adſcripſerunt, quam dicebant miſſam ad Vigilium Romanum Pontificem. Poterat Dallæus alia inſuper exempla ſubjicere, ex geſtis ſuorum gregalium petita, quæ refert Sixtus Senenſis Biblioth. San. in Præf. quod ſcilicet Œcolampadii opus contra Sacramentum Euchariſtiæ vulgaverint ſub nomine Bertrami; quod opus Carloſtadii contra imagines, inſcripſerint Carolo Magno; quod Calvini opus emiſerint ſub nomine Alcuini; quod opus Bulingeri attribuerint Magno Athanaſio; quod Buceri opuſculum impugnans merita bonorum operum adſcripſerint Joanni Roſenſi &c. Hæc præteriit Dallæus, quæ oſtendunt, ſuos Pſeudo-reformatos veſtigiis inhæſiſſe veterum hæreticorum; hæretici namque cum veritate non poſſint, mala fide agunt.

(4) Apol. 2. con. Ruff.

(5) Div. Inſt. l. 8. (6) L. 10. Epiſt. 69.

a ſuppoſitis opera genuina, ſi hæc licentia tantopere fuit graſſata?

985. III. Quandoque etiam PP. ipſi hanc licentiam adhibuerunt: nam Zoſimus, & Bonifacius Rom. Pontifices obtruſere Epiſcopis Africanis quoſdam Canones, quaſi eſſent Nicæni Concilii, ad vindicandum appellationis jus ad Sedem Apoſtolicam. In tanta igitur confuſione quî poterunt libri genuini diſcerni a ſuppoſitis?

Propoſitio. *Traduntur Canones, quibus opera genuina a ſuppoſitis diſcerni poſſunt.*

986. Tres præcipui Canones traduntur a Sixto Senenſi (1), quorum primus reſpicit tempus; alter dogmata; tertius ſtylum. His Critici poſteriores adjecerunt alios. Itaque ſit

987. I. Canon. Si quæ opera ut ſuppoſita, vel dubia conſtanter habita ſunt a veteribus Scriptoribus, pro genuinis haberi nequeunt (2). Nam qua ratione conſtare poteſt nobis noviſſimis opus non eſſe ſpurium, quod tale ab antiquis compertum fuit?

988. II. Canon. Si quæ opera in veteribus Scriptoribus, vel Indicibus attributa alicui Scriptori non ſint, non continuo rejicienda ſunt tamquam ſuppoſita, ſed expendendæ ſunt aliæ rationes (3). Argumentum enim mere negativum nihil concludit, ut ſupra dictum eſt (4).

989. III. Canon. Opera quæ antiqui Scriptores, maxime ſi fuerunt coævi, pro genuinis habuerunt, pro genuinis habe-

---

(1) Bibl. San. l. 4. in calce.

(2) Sic Evangelii Petri, Thomæ, Matthiæ, Acta Andreæ, Joannis, & aliorum Apoſtolorum, rejicienda ſunt tamquam ſpuria, & ab hæreticis confecta. Vide Euſ. Hiſt. l. 3. c. 25. Sic etiam Recognitiones S. Clementi attributæ, ſive Itinerarium, & Diſputationes S. Petri cum Appione, nec non Epiſtola ejuſdem S. Clementis ad Jacobum pro ſuppoſitis ſunt habendæ. Vide Euſeb. ib. c 38. & S Hieronym. de Script. Eccl.

(3) Ita præſtitere Maurini Patres, qui numquam in rejiciendis ſpuriis operibus uno tantum ſilentio veterum nituntur, ſed alias rationes adjungunt. (4) §. 979.

haberi debent (1). Nam hiſtorici coævi ſunt fide digni, ut ſupra diximus (2).

990. IV. Canon. Si quæ habentur in aliquo opere, quæ non conveniant cum tempore (3), aut doctrina Scriptoris (4), cui opus illud tribuitur, non leve ſuppoſitionis argumentum præbent, aut certe interpolationis. Non enim fieri poteſt, ut Auctor anterior de poſterioribus factis (5) ſcripſerit; nec eſt veriſimile dogmata ſua mutaſſe (6).

991. V. Canon. Diverſitas ſtyli evidentior eſt conjectura, qua genuina a ſuppoſitis diſcernuntur (7): nam impoſtores poſſunt quidem nomen, tempus, & dogmata ficti Auctoris prætexere, ut autem ſtylum exacte imitentur, fieri vix, aut ne vix quidem poteſt.

992. VI. Canon. Ad dijudicandum de genuitate operum nonnihil adjumenti confert collatio Codicum; nam quis perſuadere ſibi poterit, univerſos Codices fuiſſe falſatos (8)?

(1) Hinc opera quæ Poſſidius in Indiculo attribuit S. Auguſtino, ſunt prorſus indubia; multoque magis ea, quæ idem Auguſtinus enumerat in lib. Retract. (2) § 977.

(3) Sic liber de Mirabilibus Sacræ Scripturæ merito abjudicatur S. Auguſtino; cum enim ibi fiat mentio de cyclis, apparet, poſt ſeculum ſextum fuiſſe ſcriptum. Sic S. Athanaſio Alexandrino abjudicatur libellus de Imagine Chriſti, quæ ut Sigebertus narrat, ſeculo octavo percuſſa a Judæo ſanguinem fudit.

(4) Vide S. Hieronimum adv. Ruff. l. 3. c. 4. ubi ex hoc canone negat Pamphilo martyri Apologiam pro Origene.

(5) *De factis*, inquam: nam ſi de dogmatibus ſermo ſit, dogmata in poſterioribus Conciliis definita, reperiuntur tradita a Patribus anterioribus; niſi enim tradita fuiſſent, probari ex Traditione non poſſent.

(6) Prophani Scriptores, maxime ſi Sceptici fuerint, potuerunt ſententiam facilius mutare. Non ita vero Scriptores Sacri, ac pii, cum de doctrina agitur in iis quæ ad Fidem pertinent; in reliquis vero veriſimile eſt, ſententiam tenuiſſe, niſi conſtet oppoſitum.

(7) Hac conjectura S. Thomas q. un. de ſpir. creat. a. 1. ad 21. abjudicat Boëtio librum de unit. & uno: „ Liber, *inquit*, de unitate, & „ uno non eſt Boëtii, ut ipſe ſtylus indicat „.

(8) S. Hieronymus Epiſt. 84. ad Pammach. loquens de libris Origenis, quæ falſata ab hæreticis dicebantur, ſcribit: „ Solus inventus eſt Ori- „ genes, cujus ſcripta in toto orbe falſarentur, & quaſi ad Mitridatis „ litteras omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus „ violatus eſt liber, num univerſa ejus opera, quæ diverſis, & locis, „ & temporibus edidit, ſimul corrumpi potuerunt „?

993. Ad primum reſpondemus, Dallæum rogantes, ut nos doceat, unde cognovit, hæreticos ſæpe finxiſſe, & ſuppoſuiſse Patribus libros? Id ſane cognovit ex hiſtoria Eccleſiaſtica; neque enim alibi, niſi divinando reſcire potuiſſet. Atqui hiſtoria Eccleſiaſtica nos docet, ſictiones illas, & ſuppoſitiones hæreticorum a viris doctis deprehenſas fuiſſe. Iidem igitur viri docti ſictiones alias, & ſuppoſitiones deprehendiſſent in ceteris Patrum operibus, ſi quæ aliæ ab hæreticis manaſſent. Tantum vero abeſt, ut alias deprehenderint; quin eorumdem operum genuinorum nobis catalogum reliquerint. Dallæus igitur operam oleumque perdidit, ſeque ſuo mucrone jugulavit (1).

994. Ad ſecundum dicendum, quæcumque fuerit Librariorum, & Bibliopolarum licentia, numquid in toto orbe potuerunt Codices univerſos adulterare? numquid Auctorum mutare ſtylum? numquid delere veterum catalogos (2)?

995. Ad tertium reſpondemus primum quærendo ex Dallæo quidnam reponeret ſi quis principiis ejus nixus diceret, Zoſimum & Anaſtaſium recte citaſſe Canonem Nicænum, qui tamen ab Arianis e numero Nicænorum fuiſſet ſublatus? Nonne per ipſum hæretici Patrum opera adulterarunt? Quid igitur mirum, ſi adulteraſſent etiam Acta Concilii Nicæni (3)? Deinde ſi qui adderent, ſuppoſitas eſſe Epiſtolas Zoſimi, & Anaſtaſii in

---

(1) Simile Ruffini argumentum depellit idem Hieronymus Apol. a. con. Ruff. „ Si conceditur, ut quidquid in Libris noxium reperitur, ab aliis „ corruptum ſit, nihil eorum erit, quorum fertur nominibus; ſed his deputabitur, a quibus dicitur eſſe vitiatum: quamquam & illorum non „ erit, quorum incerta ſunt nomina: atque ita fiet, ut dum omnium „ omnia ſunt, nihil alicujus ſit .. Hoc genere & iſte ipſe tuus liber, „ tuus non erit, ſed forſitan meus .. & dum omnia ad hæreticos refers, „ quid Eccleſiaſticis tribues, quibus proprium nihil relinquis „?

(2) Jampridem S. Auguſtinus in Fauſto Manichæo l. 33. con. ipſum c. 6. Dallæi ſophiſma depulerat: „ Platonis, inquit, Ariſtotelis, Ciceronis, aliorum ejuſmodi Auctorum libros unde noverunt homines, quod „ ipſorum ſint, niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione continua? ... Quis tanto furore cæcatus ... qui dicat, hoc non potuiſſe „ mereri Apoſtolorum Eccleſiam, tam fidam, tam numeroſam fratrum „ concordiam, ut eorum ſcripta fideliter ad poſteros trajicerent „?

(3) Non deſunt qui docent, Canones Nicænos fuiſſe pluſquam viginti. Certe S. Ambroſius Epiſt. 63. ad Vercellenſem Eccleſ. memorat Canonem Nicænum de bigamis non ordinandis, cujus Canonis nulla ſit

in cauſſa Africana de appellationibus ad Sedem Apoſtolicam, quid reſponderet Dallæus, qui univerſa pene opera vult fuiſſe corrupta, & ſuppoſita? Proferretne Acta Concilii VI. Carthaginienſis in quo controverſia de Appellationibus ad Apoſtolicam Sedem mota fuit? Quid vero, ſi quis contenderet, hæc Acta eſſe commentitia (1)? Sed nihilominus reſpondemus, Zoſimum, & Anaſtaſium laudaſſe Canonem V. Sardicenſem, quem Nicænum appellarunt ex veteri uſu, quo Sardicenſes Canones nominari Nicæni conſueverunt (2), propterea quod habiti fuere tamquam appendices Nicæni Concilii.

fit mentio in 20. Canonibus Nicænis qui exſtant. In eodem Nicæno Concilio fuit decretum editum de celebratione Paſchatis, de quo tamen nulla eſt mentio inter eoſdem viginti Canones. Vide Diſſert. Abrahami Ecchellenſis de auctoritate Canonum, & Conſtitutionum Nicænæ 1. Synodi a ſe ex Arabico latine verſorum, T. 3. Conc. Edit. Pariſ. an. 1671. pag. 93. ſeqq. Vide etiam Baronium ad an. 325.

(1) Id argui poſſet 1. quia in Concilio Chartaginienſi habito an. 419. perfectus fuit Canon omnium Conciliorum Africæ ab anno 393 celebratorum: ibi autem nulla fit mentio Concertationis, quam Acta illa Concilii VI. ponunt factam an. 418. II. hoc Concilium ordine ponitur ſextum, cum tamen, ſi quod fuiſſet, deberet eſſe ordine quintum. III. Idem Concilium VI ponitur habitum an. 418. die 25. Maji. Atqui eodem anno die 29. Junii, vel (ut habetur in Conc. Africano can. 94.) die 30. Maji celebratum fuit Concilium Carthagine in Baſilica Reſtitutæ, quod ponitur ordine VII. Vide Tom. 3. Conc. p. 1603. Longe autem abeſt a vero, eodem anno, eodemque, vel ferme eodem menſe duo Concilia Carthagine habita fuiſſe. IV. De jure appellandi ad Rom. Pontificem numquam diſputatum fuiſſe in Africa, conſtat ex S. Auguſtino cum Epiſtol. 43. al. 162. c. 2. ubi ait, Cæcilianum a Melchiade Rom. Pont. fuiſſe in Epiſcopatu confirmatum, & Donatum improbatum; tum Epiſt. 209. al. 261. ubi agit de appellatione Antonii Fuſſalenſis ad S. Cæleſtinum qui immediate ſucceſſit Anaſtaſio. Vide Chriſtianum Lupum de Afric. Eccl. Romanis appellationibus.

(2) Confer Epiſt. Synodi Conſtantinop. an. 382. a Theodoreto deſcriptam l. 5. Hiſt. c. 9. ubi Nicæni Canonis nomine Sardicenſem Canonem allegarunt. Vide etiam S. Hieron. Epiſt. 83. ad Oceanum, & S. Leonem Epiſt. 44. c. 3.

ARTICULUS V.

Utrum emendatio librorum fieri debeat ex Manuſcriptis Codicibus.

996. VIdetur fieri non poſſe I. quia ſi libri typis editi, multis, iiſdemque ſæpe gravibus ſcatent erroribus, multo magis in Manuſcriptos Codices irrepere debuerunt innumera menda ex librariorum incuria, & imperitia (1). Manuſcripti igitur Codices ſunt omnis fidei expertes, neque proinde quidquam conferre ad emendationem poſſunt.

997. II. Præterea non defuere Critici, qui ut Manuſcriptos Codices emendarent, manus in eos injecerunt, quædam addentes, quædam detrahentes (2). Idipſum hæretici præſtiterunt (3). Qua igitur ratione emendatio fieri poterit ex hujuſmodi Codicibus Manuſcriptis depravatis?

998. III. Inſuper quamplurimi Codices Manuſcripti ita fuerunt ætate confecti, ut multæ lacunæ extiterint (4), quas imperiti ſupplere volentes, depravarunt libros. Has autem depravationes deprehendendi nulla ſuppetit via.

Pro-

(1) Vide Strabonem L. 13.

(2) Vide Gellium l. 1. c.7. ubi exempla adfert Criticorum inepte ſcripta emendantium.

(3) Vide Euſeb. Hiſt. lib. 3. c. 23.

(4) Hanc fuiſſe ſortem librorum Ariſtotelis, & Theophraſti, narrat Strabo loc. cit. „ Ariſtoteles, inquit, & bibliothecam, & ſcholam reliquit „ Theophraſto, & primus omnium quos ſcimus, libros congregavit, & „ Ægypti reges bibliothecæ ordinem docuit. Theopraſtus vero eam tradidit Neleo, Neleus eam Scepſim detulit, ac poſteris dedit, hominibus plane imperitis, qui libros incluſos, ac negligenter poſitos tenebant. Cumque Attalicorum Regum, ſub quibus erant, ſtudium ſentirent conquirendorum librorum, ad inſtruendam eam bibliothecam, quæ „ Pergami erat, eos in foſſa quadam ſub terram occuluerunt, quos & „ tineis, & humiditate labefactatos, tandem qui ex eo genere erant, „ Apelliconi Tejo tradiderunt... Apellicon ut qui magis librorum eſſet „ ſtudioſus, quam ſapientiæ, volens corroſiones emendare, eos tranſcribendos dedit, ſcriptura non recte ſuppleta; quapropter libros edidit „ erroribus plenos „.

Propoſitio. *Libri integri a corruptis, & a mutilatis, aut interpolatis potiſſimum ope MSS. Codicum diſcernuntur; ex quibus proinde emendatio librorum fieri debet.*

999. PRob. ex S. Hieronymi (1) principio. Fieri non poteſt, ut univerſi Codices ejuſdem libri diverſis & locis, & temporibus, & a diverſis hominibus exarati, corrupti fuerint. Si ergo plures ejuſmodi Codices præſertim vetuſtiores (2), inter ſeſe conferantur, & in illis liber iiſdem verbis ſit deſcriptus (3), nec ulla appareat corruptionis, ſive abraſionis (4), vel additionis alieni characteris nota, plane conſtat, librum eſſe integrum (5). Si autem pluribus Codicibus invicem collatis, inveniatur, paucos diſcrepare a reliquis majori numero, ſuſpicari poteſt, paucos illos fuiſſe corruptos, maxime

(1) Vide not. 8. pag. 531. & not. 1. pag. 532.

(2) Tertullianus l. 4. con. Marcionem c. 4. „ Ego, inquit, meum „ (Evangelium Lucæ) dico verum, Marcion ſuum. Ego Marcionis affir„ mo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, niſi „ temporis ratio, ei præſcribens auctoritatem, quod antiquius reperietur, „ & ei præjudicans vitiationem, quod poſterius revincetur „? Et S. Auguſtinus Epiſt. 82. al. 19. n 6. ſcribit: „ Manichæi plurima divinarum Scri„ pturarum, quibus eorum nefarius error clariſſima ſententiarum perſpi„ cuitate convincitur, quia in alium ſenſum detorquere non poſſunt, fal„ ſa eſſe contendunt... Quod tamen quia nec pluribus, ſive antiquioribus „ exemplaribus.. probare aliquando potuerunt, notiſſima omnibus veri„ tate ſuperati, confuſique diſcedunt „.

(3) De variantibus lectionibus levioris momenti non eſt admodum curandum; nemo enim eſt tam diligens ſcriptor, qui ex oſcitantia, vel feſtinatione in aliquos errores leves longius ſcribendo non incidat.

(4) Ita Joannes de Monte-nigro Ord. Præd. in Concilio Florentino ſeſſ. 20. Marcum Epheſinum convicit; cum enim Joannes produxiſſet quoddam teſtimonium S. Baſilii ex l. 3. con. Eunom. ad probandam proceſſionem Spiritus Sancti a Patre, & Filio: Epheſinus autem repoſuiſſet, locum illum eſſe corruptum; Joannes reſpondit, Codicem Baſilii delatum paulo ante Conſtantinopoli a Nicolao de Cuſa, *eſſe ex membranis, non bambacinis foliis, adeoque annoſæ antiquitatis*. Addiditque: *Liber tam bene eſt interpunctus, tam emendatus, atque optime diſpoſitus, ut nullam corruptelæ ſuſpicionem injiciat.., Perſpiciatur ergo, diligentique indagatione quæratur, an ulla in eo raſura, ſive depravatio, aut manus adjectio deprehendatur.*

(5) Hae regula uſi Maurini Patres accuratiſſimas Patrum editiones curarunt; quam ob cauſſam inter alias plurimas Ordo Benedictinus optime eſt de Eccleſia meritus.

me ſi recentiores ſint, & nota aliqua corruptionis deprehendatur (1).

1000. Ad primum dicendum, menda librariorum facile deprehendi ex plurium Codicum inſpectione; neque enim in quo unus librarius erravit, ceteros erraviſſe credendum eſt.

1001. Ad ſecundum reſpondemus, neque Criticos, neque hæreticos in univerſos Codices potuiſſe manus injicere. Ex illis ergo, in quos manus non injecerunt cognoſci poterit, quid addiderint, quidve detraxerint (2).

1002. Ad tertium dicimus, non admodum multos fuiſſe Codices illuſtriorum Auctorum, quos viri docti permiſerint ætate, & tineis confici; curarunt enim diligentiſſime, ut Codicibus, qui ætate conſumebantur, alii ſubſtituerentur; qua in re Monachi præſertim præclaram meruere laudem. Quod ſi hanc jacturam perpeſſa eſſe Ariſtotelis opera Straboni credimus (3); quis ex ſingulari facto inferet, idipſum communius eveniſſe?

ARTICULUS VI.

Utrum certæ ſint regulæ ad Scriptorum libros interpretandos.

1003. DE interpretatione ſupereſt agendum, quam artem appellant *Hermeneuticam* (4). De ipſa copioſe agit

(1) Sunt & aliæ notæ corruptionum Codicum dignoſcendarum. I. ſi omnia præcedentia, & ſequentia apte conveniant, indicium erit incorruptionis: ſin minus, corruptionis. Vide Beſſarionem in Orat. Dog. c. 9. T. 13. Conc. pag. 450. ſq. II ſi ea quæ in Codicibus habentur, apte reſpondent teſtimoniis inde deſumtis, & allatis ab Auctoribus fide dignis, eſt altera nota incorruptionis; ſi vero diſcrepent, ingerunt nonnullam corruptionis ſuſpicionem. Vide ib. III ſi quos libros ab antiquis temporibus univerſi ſapientes ut incorruptos habuerint, eos pro corruptis habere, magnæ eſt dementiæ.

(2) Vide Acta VI. Synodi Act. 6. ubi mutilata a Monothelitis V. Synodi Acta ex aliis non mutilatis ſecreta fuerunt.

(3) Nulla nos cogit neceſſitas, ut Straboni præſtemus fidem: nam Athenæus l. 1. refert, Neleum Ptolemæo Philadelpho vendidiſſe Ariſtotelis libros; Ptolemæum vero illos Alexandriam tranſtuliſſe. Vide Stanlej. Hiſt. Phil. par. 5. c. 16.

(4) Ab ἑρμηνεία interpretatio, quaſi ars interpretativa. Vide S. Thom. 1. Perih. lect. 1.

agit Sixtus Senenſis (1), quod ad Sacræ Scripturæ expoſitionem pertinet.

1004. Videtur autem, vix poſſe certas regulas aſſignari, I. quia ſi quis fuit egregius interpres, is fuit S. Hieronymus. Atqui de Hieronymo conqueritur S. Auguſtinus (2), quod in interpretando fuerit aliquando deceptus. Ergo.

1005. II. Idem Hieronymus (3) magnam in interpretando difficultatem & perpeſſus, & faſſus eſt, nec ullas videtur regulas agnoviſſe.

Propoſitio. *Certæ ſunt regulæ artis Hermeneuticæ.*

1006. Quoniam ars hermeneutica exerceri poteſt & circa librorum ex una in aliam linguam verſionem; & circa intelligentiam ſenſus Scriptorum in iis quæ ſunt obſcure aut ambigue dicta, vel pravum efferre ſenſum videntur; de utroque interpretandi genere conſtituendæ ſunt leges.

Regulæ de optimo interpretandi genere in vertendis libris ex una in aliam linguam.

1007. I. Regula. Qui negotium ſuſcipit transferendi aliquod opus de una in aliam linguam, debet eſſe utriuſque linguæ plane peritus; niſi enim utramque calleat, po-

(1) Bibl. San. l. 3. ubi hanc artem in tres dividit partes, *definitivam*, quæ diverſitatem ſenſuum, & expoſitionum enumerat; *inventivam*, quæ docet ſenſus definitos inveſtigare; & *diſpoſitivam*, quæ ſenſus inventos, docet apte ordinare. Ad hanc tertiam idem Sixtus revocat *Tranſlationem*, qua libri ex alia in aliam linguam vertuntur. (2) Epiſt. 71. al. 10. c. 3.

(3) Sic enim habet Præfat. in Euſebii Chronicon: „ Difficile eſt alienas linguas inſequentem non alicubi excidere: arduum, ut quæ in aliena lingua bene dicta ſunt, eumdem decorem in translatione conſervent. Significatum eſt aliquid unius verbi proprietate, non habeo meum quo id efferam, & dum quæro implere ſententiam, longo ambitu vix brevia ſpatia conſumo. Accedunt hyperbatorum anfractus, diſſimilitudines caſuum, varietates figurarum; ipſum poſtremo ſuum, & ut ita dicam, vernaculum linguæ genus, ſi ad verbum interpretor, abſurde reſonat: ſi ob neceſſitatem aliquid in ordine, in ſermone mutavero, ab interpretis videbor officio receſſiſse „.

potius corruptor, quam translator erit (1).

1008. II. Regula. In Sacris Scripturis vertendis verba de verbis, quantum diverſitas linguarum patitur, fideliſſime ſunt reddenda; nam ut S. Hieronymus advertit (2), in Scripturis *& verborum ordo, & myſterium eſt*, ſcilicet in ſingulis pene verbis innumera abdita ſunt myſteria (3).

1009. III. Regula. In reliquis transferendis Scriptorum operibus, neceſſe non eſt *verbum e verbo, ſed ſenſum exprimere de ſenſu* (4). Ita enim ſe geſſiſſe præclaros interpretes, oſtendit S. Hieronymus (5), qui etiam rationem reddit; quippe *ex alia in aliam linguam expreſſa ad verbum translatio ſenſum operis, & veluti læto gramine ſata ſtrangulat* (6). Re-

---

(1) Vide S. Hieronymum Epiſt. ad Pammach. de optimo genere interpretandi. (2) Ibid.

(3) Hanc regulam ſervavit idem Hieronymus in vertendis Scripturis Veteris Teſtamenti. Vide ejus Præfat. in Pentateuchum ad Deſiderium: *Sicubi*, inquit, *in translatione tibi videor errare, interroga Hebræos, diverſarum urbium magiſtros conſule*. Idipſum præſtavit in Novo Teſtamento, cum illud Græcæ veritati reſtituit. Quare nihil eſt quod in Vulgata ſit reprehenſione dignum; ipſamque merito nobis tenendam ut authenticam proponit Eccleſia. Ab hac autem regula declinantes hæretici proteſtantes, cum ſacrilege proclamarent, Scripturas majori ex parte eſse male verſas, & contaminatas, novaſque propterea verſiones cuderent juxta ſuorum dogmatum placita, Scripturas corruperunt. Quod non ſolum Sixtus Senenſis hac in re plane eruditus animadvertit Præfat. in Bibl. San. ſed Proteſtantes etiam ipſi teſtati ſunt, ut accurate Walemburgici adnotant.

(4) S. Hieron. loc. cit.

(5) Ibid. „ Habeo, inquit, hujus rei magiſtrum Tullium, qui Protagoram Platonis, & Œconomicon Xenophontis, & Eſchinis, & Demoſthenis duas contra ſe orationes pulcherrimas tranſtulit. Quanta in illis prætermiſerit, quanta addiderit, quanta mutaverit, ut proprietates alterius linguæ ſuis proprietatibus explicaret, non eſt hujus temporis dicere... Sed & Horatius vir acutus, & doctus, hoc idem in Arte poetica erudito interpreti præcipit. Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres. Terentius Menandrum, Plautus, & Cæcilius veteres Comicos interpretati ſunt. Numquid hærent in verbis, ac non decorem magis, & elegantiam in translatione conſervant, quam veritatem interpretationis „?

(6) S. Thomas Opuſc. 1. con. errores Græcorum in Præfat. „ Ad officium, inquit, boni translatoris pertinet, ut ea quæ ſunt Catholicæ fidei transferens, ſervet ſententiam, mutet autem modum loquendi ſecundum proprietatem linguæ, in quam transfert. Apparet enim, quod ſi ea quæ in latino litteraliter dicuntur, vulgariter exponantur, indecens erit expoſitio, ſi ſemper verbum ex verbo ſumatur,

Regulæ de optimo genere interpretandi ſenſum Scriptorum.

1010. I. REgula. In Sacræ Scripturæ ſenſu interpretando in iis quæ ad Fidem, & mores pertinent, ſtandum eſt judicio Eccleſiæ; hæc enim eſt columna, & firmamentum veritatis. Nec eſt recedendum ab unanimi Patrum conſenſu, qui ſunt Traditionis teſtes (1).

1011. II. Regula: Ut quis Scripturæ Sanctæ ſenſum interpretetur, neceſſe non eſt, ut calleat linguas Hebraicam, Chaldaicam, & Græcam (2); expedit autem illas callere: nam plu-

(1) Hinc Tridentina Synodus ſeſſ. 4. præcipit: „ ut nemo ſuæ pruden„ tiæ innixus, in rebus fidei, & morum ad ædificationem doctrinæ Chri„ ſtianæ pertinentium, Sacram Scripturam ad ſuos ſenſus contorquens„ contra eum ſenſum, quem tenuit, & tenet Sancta Mater Eccleſia, „ cujus eſt judicare de vero ſenſu, & interpretatione Scripturarum San„ ctarum; aut etiam contra unanimem conſenſum Patrum ipſam Scriptu„ ram Sacram interpretari audeat „. Vide S. Irenæum l. 4. adv. hæi. c. 52- Clem. Alex. Strom. 7. Tertullianum l. de Præſcript. c. 21 & S. Auguſt.. l. de utilit. cred. c 7 & l. 1. de grat Chriſti c. 42. & lib 1. de Gen ad lit. c 21. ubi hanc egregiam tradit regulam: „ Cum divinos libros le„ gimus in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis „ eruntur, & ſanitate Catholicæ fidei muniuntur, id potiſſimum deli„ gamus, quod certum apparuerit, eum ſenſiſſe quem legimus: ſi autem „ quod latet, id certe quod circumſtantia Scripturæ non impedit, & „ cum ſana fide concordat: ſi autem & Scripturæ circumſtantia pertra„ ctari, ac diſcuti non poteſt, ſaltem id ſolum quod fides ſana præſcri„ bit; aliud eſt enim quid potiſſimum ſcriptor ſenſerit non dignoſcere, „ aliud autem a regula pietatis errare „.

(2) Genuenſis Art. Log. Crit. l. 4. c. 8. hanc Artis Hermeneuticæ primam ſtatuit regulam: *Qui librum aliquem eſt intellecturus, originalem linguam, in qua eſt ſcriptus, ita callere debet, ut non magis calleat aprugnum callum.* An Plautinum dictum *in Perſa* ad rem ſit, non quæro. Quæro autem, utrum omnes Eccleſiæ Patres, vel ſaltem plerique ita calluerint originales linguas, in quibus Scripturæ Sanctæ fuerunt exaratæ? Aut ſi calluerunt, cur plerique omnes, ante S. Hieronymum, ne ipſis quidem exceptis Apoſtolis, veteres verſiones Sacrarum Scripturarum citarunt, eiſdemque verſionibus uſi fuerunt, præcipue verſione Septuaginta Interpretum, ut Scripturas interpretarentur? Affirmandumne erit Catholico viro, Patres qui Hebraicam & Chaldaicam linguam ignorabant, ut plurimi ſane fuerunt, non intellexiſſe libros Veteris Teſtamenti: Latinos autem Patres, qui non admodum Græce docti erant, ut de ſe teſtatur S. Auguſtinus Præfat. in l. 3. de Trin. non intellexiſſe Novum Teſtamentum, quod Græce

plures ſunt in iis linguis idiotiſmi, qui majorem quamdam in proprio idiomate energiam habent (1).

1012. III. Regula. Quæ metaphorice in divinis Litteris dicuntur, non ſunt accipienda ad litteram (2): nam litteralis ſenſus in ejuſmodi metaphoris, non eſt ipſa figura, ſed id quod eſt figuratum (3). Ad diſcernendum autem, utrum loquutio ſit metaphorica, vel propria, duo animadvertito ex S. Auguſtino: primum, *ut quidquid in ſermone divino neque ad morum honeſtatem, neque ad fidei veritatem proprie referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas* (4). Alterum, ut verba accipiantur proprie, & ſecundum litteram, cum nullum ſenſum abſurdum reddunt, repugnantem fidei dogmatibus, & morum honeſtati (5).

1013. IV. Regula. In exponendis locis difficilioribus Sacrarum Scripturarum, opus eſt Dei gratia, quam Apoſtolus 1. Cor. 12. v. 10. appellat *interpretationem ſermonum* (6). Hinc Gen. 40. v. 8. dicitur: *Numquid non Dei eſt interpretatio?* Quare de S. Thoma Aquinate legitur, ipſum in locis difficilioribus

---

ce fuit conſcriptum? Sed inquit Genuenſis: verſiones nec ſunt ullæ perfectæ, nec fieri ullo modo poſſunt perfectæ. Si de eſſentiali perfectione ſermo ſit, negamus, nullam eſſe verſionem perfectam: nam quomodo Ecleſia Vulgatam Fidelibus proponeret tamquam authenticam, ſi eſſet eſſentialiter imperfecta? Si autem de perfectione accidentali, quid hæc ad intelligentiam Scripturarum in iis quæ ad fidem, & mores pertinent? Poteſt igitur quis librum aliquem intelligere, quin originalem linguam, in qua ſcriptus eſt, apprime calleat.

(1) V. g. S. Baſilius Hom. 2. in Hexaëm. n. 6. exponens verba illa, *Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas*: „ Dicam tibi, *inquit*, non meam, ſed viri „ Syri ſententiam... Ajebat igitur, vocem Syrorum, & ſignificatiorem „ eſſe, & ob ſuam cum Hebraica lingua cognationem, quodam modo „ ad Scripturarum ſenſum propius accedere... Illud inquiebat, verbum, „ *ſuperferebatur*, interpretantes ſumunt pro verbo *confovebat*, & naturæ aquarum vim tribuebat fœtificandi, inſtar incubantis avis „ &c. Vide S. Auguſt. l. 1. de Gen. ad litt. n. 36. & S Ambroſ. l. 1. Hexaëm. n. 29. Nam verbum Hebraicum מרחפת *merahephet* denotat incubare perinde ac avis incubat pullis ſuis, fovendo.

(2) Vide S. Thom. 1. p. q. 1. a. 10. ad 3.

(3) S. Auguſtinus l. 3. de Doct. Chriſt. c. 5. „ Cavendum eſt, *inquit*, ne „ figuratam loquutionem ad litteram accipias... Cum enim figurate dictum ſic accipitur tamquam proprie dictum ſit, carnaliter ſapitur „.

(4) L. 3. de Doct. Chriſt. c. 10. (5) L. 8. de Gen. ad litt. c. 7.

(6) Vide S. Thom. in cit. cap. lect. 2.

bus Sacræ Scripturæ interpretandis, ad orationem jejunium addidiſſe, ut interpretationis gratiam conſequeretur (1). Quam gratiam Deus impertitus eſt Eccleſiæ Doctoribus.

1014. V. Regula. Ad interpretandos aliorum Scriptorum ſenſus, libri emendatiores conſulendi ſunt; nam mendoſi libri ſenſus obſcuriores faciunt. Si autem aliena lingua ſunt ſcripti, interpres, vel debet callere linguam illam, vel certe uti verſionibus emendatioribus (2), alioqui nihil efficiet.

VI. Re-

---

(1) Hinc patet, quanti ſint faciendi Commentarii Divinarum Scripturarum ſive a Rabbinis Thalmudiſtis, ſive ab hæreticis, Grotio, Polo &c. edita, in iis ſcilicet, quæ ex proprio penu producunt. Non enim Deus conſuevit ejuſmodi hominibus gratiam interpretandi præbere. Et idcirco S. Auguſtinus l. 3. de Doct. Chriſt. c. 37. ait: *Non ſolum monendi ſunt ſtudioſi venerabilium litterarum, ut in Scripturis Sanctis genera loquutionum ſciant... verum etiam, quod eſt præcipuum, & maxime neceſſarium, orent, ut intelligant. In eis quippe litteris, quarum ſtudioſi ſunt, legunt*, quoniam Dominus dat ſapientiam.

(2) Dallæus l. 1. de uſu Patrum c. 5. multa congerit, probareque nititur, magnæ temeritatis eſse de Græcis Patribus judicare abſque ſolida Græcæ linguæ cognitione, quin ſufficiat interpretem quempiam quantumvis eruditum, diſertum, & fidum ſequi. Hinc vero infert, plurima dogmata, quæ Catholici confitentur tradita a Patribus Græcis, in eorum operibus non inveniri ab iis qui Græce ſciunt. Longum eſset ſingula percurrere, nec inſtitutum patitur. Pauca delibabimus. 1. Dallæus de Ruffini, & Chriſtophorſoni in interpretando fide dubitat. Jam id acceperat ex Joanne Curterio, & Petro Alloixio. Vide Epiſt. Valeſii præfixam Hiſt. Euſebii Cæſarien. Sed cur fidem Ruffini poſtulat, de qua multo jam ante S. Hieronymus Apolog. adv. Ruffin. expoſtulaverat? De Chriſtophorſoni autem verſione cur tacet, quod Curterius animadvertit, eam *piam quidem, & catholicam, ſed inchoatam potius, quam exactam, aut perfectam multis rationibus credi par eſſe?* Quid ergo Dallæus conficit, dum ejuſmodi verſiones in medium producit? An alias non habemus & emendatiores, & fideliores? 2. Dallæus ſugillat Card. Perronium, quod ex linguæ Græcæ, ut ipſe inquit, penu male ſit interpretatus inſcriptionem Epiſtolæ Conſtantini ad Miltiadem Epiſcopum Romanum, & Marcum. Sed quid ad rem? Perronius certe linguam Græcam callebat, quod Dallæus ipſe non negat. Si ergo male eſt interpretatus præfatam Epiſtolæ inſcriptionem, quodnam ipſi ſubſidium præbuit eruditio linguæ Græcæ? Non negavit Perronius, nec Baronius inficiatus fuit, Epiſtolam illam apud Euſebium l. 10. c. 5. inſcribi Μιλτιάδῃ Ἐπισκόπῳ Ῥωμαίων καὶ Μάρκῳ; ſed contendunt, pro καὶ Μάρκῳ, legendum eſse ὡς Ἱεράρχῳ, *Melchiadi Epiſcopo Romano hierarchæ*. Vide Albaſpinæum in Not. ad lib. 1. S. Optati de Schiſm. Donat. n. 23. Quid ergo Dallæus concludit, cum ait: *atque hinc ſatis patet, quam*

ſit

1015 VI. Regula. Expedit etiam ſcire circumſtantias temporis (1), in quo Auctor ſcribebat; finis propter quem ſcrip-

ſit ad probe capiendam veterum mentem neceſſaria Græcæ, Latinæque linguæ cognitio? Non enim agebatur de capienda Euſebii mente, ſed quæſtio erat de inſcriptione illa, an eſset corrupta. Quod autem corrupta non ſit, Dallæus minime oſtendit. 3. contra Græcos, & Latinos in Synodo Florentina certantes Dallæus inſurgit: & licet fateatur, diſputationem Latinorum credi fuiſse feliciorem; ait tamen, locum Baſilii, quem citat ex Orat. in Sac. Bapt. a Latinis allatum, etiamnum ipſorum explicationem rejicere. Animadverte, quam Dallæus fuerit diligentiæ, & accuratioris Criticæ negligens. Nam Oratio illa de Sac. Bapt. quam attribuit S. Baſilio, jampridem a Garnerio inter ſuppoſitas in Appendicem fuit rejecta. Locus autem, de quo acrius fuit diſputatum inter Græcos, & Latinos in Concilio Florentino, non erat ex ea oratione, ſed ex lib. 3. con. Eunom. n. 3. deſumptus. Vide ib. Garnerii notam.

(1) Qui ante aliquam exortam hæreſim ſcripſerunt, aliquando non admodum clare, & præciſe loquuti ſunt. *Errores* (inquit S. Thomas Opuſc. 1. con. errores Græc. in Præf.) *circa fidem exorti, occaſionem dederunt Sanctis Eccleſiæ Doctoribus, ut ea quæ ſunt Fidei, majore circumſpectione traderent ad eliminandos errores exortos; ſicut patet, quod Sancti Doctores, qui fuerunt ante errorem Arii, non ita expreſſe loquuti ſunt de unitate Divinæ eſſentiæ, ſicut Doctores ſequentes: & ſimile de aliis contingit erroribus. Quod non ſolum in diverſis Doctoribus, ſed in uno egregio Doctorum Auguſtino expreſſe apparet. Nam in ſuis libris, quos poſt exortam Pelagianorum hæreſim edidit cautius loquutus eſt de poteſtate liberi arbitrii, quam in libris quos edidit ante prædictæ hæreſis ortum, in quibus libertatem arbitrii contra Manichæos defendens, aliqua protulit, quæ in ſui defenſionem erroris aſſumpſerunt Pelagiani divinæ gratiæ adverſantes. Et ideo non eſt mirum, ſi moderni fidei Doctores poſt varios errores exortos, cautius, & quaſi limatius loquuntur circa doctrinam fidei ad omnem hæreſim evitandam. Unde ſi aliqua in dictis antiquorum Doctorum inveniuntur, quæ cum tanta cautela non dicantur, quanta a modernis ſervatur, non ſunt contemnenda, aut abjicienda, ſed nec etiam ea extendere oportet, ſed exponere reverenter.* Quibus documentis (quæ S. Auguſtini quoque ſunt l. 10. de Civ. c. 2. & l. 18. c. 51. & l. de vera Relig. c. 10. & l. de catechiz. rudibus c. 24. & l. de Dono Perſev. cap. 20.) Angelicus Doctor jampridem reſpondit cum nefariæ Clerici adverſus S. Auguſtinum cenſuræ, dum Epiſt. 4. Crit. ait, Auguſtinum contra Pelagium ita loqui, ut libertatem videatur homini relinquere, alibi vero illi detrahere; qua ex re, impudenter mentiendo, ſubdit factum eſſe, ut inter eruditos Romanæ Eccleſiæ de ſententia Auguſtini natæ ſint controverſiæ; nemo enim eſt Catholicorum qui de Catholica Auguſtini ſententia tam circa libertatem arbitrii, quam circa neceſſitatem gratiæ uſquam dubitaverit. Tum impiæ Dallæi poſitioni lib. 1. de uſu Patr. c. 5. qua S. Juſtinum M. & S. Dionyſium Alex. in Arianiſmi ſuſpicionem vocare audet.

ſcripſit (1) ; ejus morum (2) ; profeſſionis (3), &c. Ex his namque, ſimilibuſve adjunctis facilius Auctoris mens deprehenditur (4).

1016. VII. Regula. Si quæ ſunt Scriptorum ſententiæ obſcuræ, vel ambiguæ, explicandæ ſunt ex ſerie, & colligatione doctrinæ eorum (5), potiſſimum vero ex antecedentibus, & conſequentibus (6) ; ita enim intelligi poteſt, quid voluerint ſignificare (7). Standum quoque eſt interpretationi docto-rum

---

(1) Ex fine Legislatoris fit legum interpretatio. Vide S. Thom. 2. 2. q. 120. a 1.

(2) Licet impii homines poſſint aliqua vera ſcribere, & contra pii poſſint aliquando decipi; ſi tamen in libris piorum hominum quædam obſcura ſint, ipſa eorum pietas poſtulat, ne in deteriorem partem accipiantur. At vero obſcure dicta ab hominibus impiis, ſaltem ſuſpicionem ingerunt erroris; ipſi enim captant obſcuritatem, ut venenum ſpargere facilius poſſint. Hujus generis ſunt libri Voltaire, Rouſſeau, Pufendorfii, aliorumque magno numero, qui tetra contagione ipſam quoque Rempublicam hac noſtra ætate infecerunt.

(3) Si quæ obſcure dicta ſint a Viro Catholico, Catholice interpretari debemus, niſi forte graviſſima argumenta id fieri prohibeant. Vide S. Auguſt. l. de catechizandis rudibus c 8. de hac re egregie ſcribentem.

(4) Hinc expedit magnopere, ut cum primum aliquem librum legere aggredimur, legamus Epiſtolam ad lectorem, Præfationem Operis, Auctoris vitam: nam ejus peritia, occaſio ſcribendi, modus procedendi, ætas in qua ſcripſit, non ſolum conferunt ad intelligenda pleraque, quæ alioquin non intelligerentur; ſed etiam ad percurrendum opus majori cum attenitione, & ad ſingula in eo contenta, juſto pondere æſtimanda.

(5) Cicero de Invent. l. 2. c. 40. ait: „ Qua in ſententia ſcriptor fue- „ rit, ex ceteris ejus ſcriptis, factis, dictis, animo, atque vita ejus ſu- „ mi oportebit „.

(6) Antecedentia, & conſequentia determinant ambiguas ſignificationes vocabulorum, & æquivocationes tollunt, unde oritur obſcuritas.

(7) Nec difficultatem ingenerare debet, quod opponit Dallæus, obſcuritatem quandoque obvenire ex rhetoricis ornamentis, exque liberalium diſciplinarum artificiis: nam ſi id ſemel univerſim admittatur, jam omnia Oratorum opera erunt obſcura: ipſe quoque Dallæus obſcurus erit, qui ad decipiendum, ſæpe utitur rhetoricis ornamentis, & artificiis. Quod vero mireris eſt: Dallæus eodem loco, ubi S. Epiphanium obſcuritatis accuſat, quod fuerit *rhetoricæ admodum rudis*, obſcuritatem exprobrat Origeni, Methodio, Euſebio, Cypriano, Minutio, Lactantio, Hilario &c. quod rhetorica ornamenta adhibuerint. Et quod amplius mireris: eodem loco Methodium reprehendit ob adhibita rhetorica ornamenta, & Methodium ipſum inducit, quaſi hæc ornamenta in Docto-ribus

rum Virorum, qui in doctrina illorum Scriptorum verſati, loca illa obſcura commentati ſunt (1).

1017. VIII. Regula. Si auctor ſuſpectus ſit, & videatur eamdem rem quandoque affirmare, quandoque negare (2), merito in quæſtionem vocari poteſt; nemo enim ſciens prudens ſibimet contradicit.

1018. Ad primum dicimus, S. Hieronymum in eo quod ipſi objicit S. Auguſtinus, non fuiſſe deceptum (3): Auguſtinus autem ita putabat ex fide quorumdam Hebræorum, de quibus etiam utrum *imperitia*, *an malitia* id aſſeruerint (4), dubitat.

1019. Ad ſecundum reſpondemus, S. Hieronymum ibi loqui de difficultate cudendæ verſionis omnibus numeris abſolutæ; numquam tamen ait, hanc difficultatem ſuperari a nemine poſſe: nam ipſe Vetus Teſtamentum tranſtulit, ejuſque verſionem Eccleſia probavit.

QUÆ-

---

ribus Chriſtianis reprehendentem. *Atramenti effuſione ſepiæ ſe tutantur*, inquiebat Tullius. Sic Dallæus fulgorem ferre non ſuſtinens dogmatum Catholicorum quæ paſſim in Operibus Patrum obvia ſunt adverſus Proteſtantes, atramento obſcuritatis & rhetoricis ornamentis ſe tutari poſſe exiſtimavit.

(1) Optimus Patrum interpres, præſertim S. Auguſtini, eſt Angelicus Doctor. Vide Card. de Aguirre Proleg. 2. ad Tom. 3. Theol. Sancti Anſelmi.

(2) Hic Novatorum antiquiſſimus fuit mos, tenebras ſpargere in ſuis operibus, quodque in uno loco affirmarunt, in alio negare, ut ſi quando in diſcrimen abdicatæ Religionis vocentur, ad aſylum confugiant obſcuritatis. Vide Epiſt. 13. S. Cæleſtini T 1 Epiſt. Rom. Pont. ubi de Neſtorio ſcribit: „ Quodam multiloquio labebaris, dum vera involvis ob„ ſcuris, rurſus utraque confundens, vel confiteris negata, vel niteris „ negare confeſſa „. Vide etiam S. Auguſtinum l. de nat. & grat. c. 45. & de peccato orig. c. 15. Et Epiſt. 34. Innocentii I. Tom. cit. Epiſt. Rom. Pont. n. 3. & Epiſt. S. Leonis ad Flavianum c. 2.

(3) Vide Epiſt. S. Hieron. inter Auguſtinianas 75. al. 11. c. 7.

(4) Vide Epiſt. 71. al. 10. c. 3.

QUÆSTIO XXVI.

De Propoſitionibus.

1020. JUdicia propoſitionibus exprimimus; quare ſupereſt de propoſitionibus agere. Pene autem omnia quæ ad propoſitiones pertinere videbantur, tradidimus in Inſtitutionibus. Duo tantum hic remanent inquirenda de veritate propoſitionum.

ARTICULUS I.

Utrum una propoſitio poſſit eſſe altera verior.

1021. VIdetur poſſe eſſe, I. quia una propoſitio poteſt eſſe altera certior; propoſitio enim demonſtrata, eſt certior probabili. Ergo & una altera verior.

1022. II. Objectum unius propoſitionis poteſt eſſe verius objecto alterius propoſitionis. Ergo etiam una propoſitio verior altera.

Propoſitio. *Si veritas conſideretur ſecundum rationem æqualitatis, una propoſitio non eſt altera verior.*

1023. PRob. In qualibet propoſitione duo poſſunt conſiderari, 1. res ipſæ quarum ſunt propoſitiones, 2. adæquatio intellectus, in qua formaliter conſiſtit propoſitionis veritas. Atqui ſi res ipſæ conſiderentur, cum non omnes æqualiter participent rationem entis, quæ eſt ipſa ratio veritatis; diverſa enim entia diverſimode participant rationem entis; in diverſis propoſitionibns diverſa eſt veritas (1). Si vero conſi-

(1) Vide S. Auguſtinum lib. 8. de Trin. c. 1. ubi ex conſtituto principio probat, in Deo non eſſe majus quid tres, quam unam Perſonam. „ In ſubſtantia, *inquit*, veritatis, quoniam ſola vere eſt, non eſt major aliqua, niſi quæ verius eſt. Quidquid autem intelligibile, atque „ incommutabile eſt, non aliud alio verius eſt, quia æque incommu- „ ta-

deretur ipſa ratio æqualitatis, cum hæc non recipiat magis, & minus, non enim magis æqualis eſt v. g. linea viginti cubitorum lineæ viginti cubitorum, quam linea unius cubiti lineæ unius cubiti; ſic una propoſitio non eſt altera verior (1). Et per hæc patet reſponſio ad objecta.

ARTICULUS II.

Utrum propsſitionum contradictoriarum una ſit determinate vera, altera falſa.

1024. PRopoſitionum contradictoriarum quædam ſunt in materia neceſſaria abſolute, ut bis tria ſunt ſex, bis tria non ſunt ſex; quædam in materia contingenti: atque hæ vel ſignificant aliquid præſens, ut Petrus ſedet, Petrus non ſedet; vel præteritum, ut Romulus fuit, Romulus non fuit; vel futurum, ut Antichriſtus erit, Antichiſtus non erit. Certum eſt autem, propoſitionum contradictoriarum in materia neceſſaria abſolute, unam eſſe determinate veram, alteram falſam: nám una ex natura ſua deſtruit alteram. Certum ſimiliter eſt, propoſitionum contradictoriarum in materia contingenti præſenti, vel præterita, unam quoque eſſe determinate veram, alteram falſam; quandoquidem eventus etſi contingens ex ſeipſo, jam eſt determinatus ad unam contradictionis partem. Itaque inquirendum dumtaxat remanet de propoſitionibus contradictoriis futuri contingentis.

Fue-

„ tabiliter æternum eſt .. Quapropter ubi magnitudo ipſa veritas eſt, „ quidquid plus habet magnitudinis, neceſſe eſt, ut plus habeat veritatis: quidquid ergo plus veritatis non habet, non habet plus etiam magnitudinis... Non enim ibi major eſt, quæ verior non eſt, ubi eſt ipſa veritas magnitudo. Quia in eſſentia veritatis, hoc eſt verum eſſe, quod „ eſt eſſe „ &c.

(1) S. Thomas q. 2 de virtut. a. 9. ad 1. „ Cum veritas conſiſtat in „ adæquatione intellectus, & rei, ſi conſideretur veritas ſecundum rationem æqualitatis, quæ non recipit magis, & minus, ſic non contingit eſſe aliquid magis, & minus verum. Sed ſi conſideretur ipſum eſſe rei, quod eſt ratio veritatis, eadem eſt diſpoſitio rerum in eſſe, „ & veritate: unde quæ ſunt magis entia, ſunt magis vera: & propter „ hoc etiam in ſcientiis demonſtrativis magis creduntur principia, quam „ concluſiones „.

1025. Fuere quondam qui cum omnia fato contineri dicerent (1), omnium propoſitionum contradictoriarum unam determinate veram, alteram determinate falſam ſtatuebant. Deinde quidam illorum qui ſcientiam quamdam mediam in Deo excogitarunt, qua futura contingentia præſciret, poſt multas irrito labore tentatas vias, hanc tandem ingreſſi fuerunt, conſtitueruntque, Deum futura contingentia præſcire in veritate propoſitionum contradictoriarum, quorum una ſit determinate vera, altera falſa, omnino independenter a quolibet Divino Decreto (2).

1026. Videtur autem ita dicendum, I. quia propoſitiones contradictoriæ etiam de futuro contingenti non poſſunt eſſe ſimul veræ, nec ſimul falſæ, alioquin idem ſimul eſſet, & non eſſet. Igitur una debet eſſe determinate vera, altera falſa (3).

 II. Inter

---

(1) In hac ſententia fuere Stoici, aliique fatalem in rebus neceſſitatem inducentes. Vide S. Thom. 1. Perih. lect. 14 Vide etiam Tullium in l. de Fato. Et certe ſi futura contingentia eſſent ſeipſis determinate futura, omnia fato continerentur; neque enim fieri poſſet, ut non eſſent futura, quippe natura ſua determinata eſſent ad futuritionem.

(2) Qui hanc ſunt viam ingreſſi, ne ſub Decreto Dei prædeterminante videretur induci neceſſitas, ac deſtrui rerum contingentia, lædique humana libertas, videntur hoc ipſo neceſſitatem inducere, & contingentiam rerum, libertatemque arbitrii deſtruere. Nam ſi ideo Deus cognoviſſet Petrum v. g. convertendum poſt Chriſtum negatum, quia ex his duabus propoſitionibus contradictoriis, hæc, Petrus convertetur, erat determinate vera; altera, Petrus non convertetur, determinate falſa, ante quodlibet Divinum Decretum; non fuiſſet in poteſtate Petri ſe convertere, & non convertere: nam determinatio illa eſſet ex natura contradictionis, adeoque neceſſaria. Ad rem S. Auguſtinus Epiſt. 217. al. 107. c. 3. „ Si vere volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus „ unde fit liberum. Nam qui oppugnat gratiam, qua noſtrum ad decli- „ nandum a malo, & faciendum bonum, liberatur arbitrium, ipſe arbi- „ trium ſuum adhuc vult eſſe captivum „. Vide etiam Epiſt 157. al. 89. n. 10. Quandoquidem, ut advertit S. Thomas 1. p. q. 19. a. 8. „ Cum vo- „ luntas divina ſit efficaciſſima, non ſolum ſequitur quod fiant ea quæ „ Deus vult fieri, ſed quod eo modo fiant, quo Deus ea fieri vult „. Vult autem Deus quædam fieri neceſſario, quædam contingenter, quædam libere. Sed hac de re alias.

(3) Genuenſis Log. Ital. l. 3. c. 8. §. 75. huic ſophiſmati reſpondet, in eo confundi falſitatem enunciationis, ſive logicam, cum phyſica; item phyſicam hypotheticam cum abſoluta. Futilis utraque reſponſio. Nam licet fateamur cum S. Thoma 1. Perih. lect. 14. quod *non propter noſtrum affir-*

mare

1027. II. Inter duas contradictorias non datur medium; nihil enim eſt medium inter eſſe, & non eſſe. Ergo neceſſario una propoſitionum contradictoriarum de futuro contingenti eſt determinate vera, altera falſa.

1028. III. Deus non eſt cauſſa malorum, nec poteſt mala decernere. Ergo ſaltem mala non redduntur futura per Divinum Decretum, ſed Deus illa futura cognoſcit in determinata veritate unius propoſitionis contradictoriæ.

Propoſitio. *Propoſitionum contradictoriarum futuri contingentis neutra eſt determinate vera, vel falſa, niſi dependenter a Divino Decreto.*

1029. PRob. ratione S.Thomæ (1). Propoſitio eſt determinate vera, quæ eſt conformis determinato objecto; falſa vero, quæ eſt difformis; veritas enim, & falſitas in conformitate, vel difformitate mentis enunciantis cum re, vel a re enunciata, poſita eſt, ut ſupra diximus (2). Atqui in propoſitionibus contradictoriis futuri contingentis, objecta non ſunt determinata, niſi dependenter a Divino Decreto. Fac enim, objecta illa eſſe determinata independenter a Divino Decreto, vel eſſent ejuſmodi natura ſua, vel dependenter ab alio aliquo; ſi natura ſua, jam eſſent neceſſario abſolute futu-

---

mare, vel negare mutatur curſus rerum, ut ſit aliquid, vel non ſit; quia veritas noſtræ enunciationis non eſt cauſſa exiſtentiæ rerum, ſed potius econverſo; quia tamen veritas, & falſitas logica propoſitionum dependet a conformitate vel difformitate rei enunciatæ cum intellectu, vel ab intellectu enunciante: res autem futura ſi determinate ex ſe ipſa eſſet futura, jam phyſice aliquando futura eſſet natura ſua, adeoque neceſſitate non hypothetica, ſed abſoluta; idcirco Genuenſis reſponſione ſua nihil conficit; imo videtur non comprehendiſſe vim difficultatis: idque multo magis apparet ex exemplo ibidem adducto, ſcilicet, *omnis numerus neceſſario eſt par, aut impar. Igitur ſcribere non poſſum aliquem numerum, qui non ſit par, aut impar.* Siquidem hæ propoſitiones non ſunt contradictoriæ, ſed disjunctivæ; neque altera eſt *phyſica hypothetica*, ſupponens, ut Genuenſis ait, me velle ſcribere aliquem numerum; ſive enim velim, ſive nolim ſcribere, ſemper verum neceſſario eſt, me ſcribere non poſſe numerum qui non ſit par, vel impar.

(1) 1. Perih. lect. 13. & 1. p. q. 16. a. 7. ad 3.

(2) §. 750.

tura ; quod enim natura ſua tale eſt , eſt abſolute neceſſarium : id autem repugnat contingentiæ . Si dependenter ab alio aliquo , 1. jam neutra eſset determinate vera , vel falſa ex vi contradictionis . 2. implicat , aliquid aliud eſse determinatum ante determinationem primæ Cauſsæ , quæ per ſuum Decretum determinatur ad res futuras producendas ; productio enim rerum futurarum eſt actus Dei liber : actus autem Dei liber ſupponit Divinum Decretum , quo Deus ſe determinat . Itaque ante determinationem primæ Cauſsæ nihil eſt determinatum , ut ſit potius futurum , quam non futurum , alioquin aliquid eſset determinate futurum , antequam Deus ejus futuritionem determinaret ; ideoque eſset futurum independenter a prima Cauſsa ; quæ proinde non eſset prima Cauſsa omnium omnino rerum futurarum : quod eſſe non poteſt (1) .

1030. Ad primum conceſso ant. neg. conſ. Aliud enim eſt dicere , propoſitiones contradictorias non poſse eſse ſimul veras , vel ſimul falſas : aliud unam earum eſse determinate veram , alteram determinate falſam . Ut enim utraque non ſit vera , vel falſa ſufficit , utramque eſse indifferentem , ut ſit vera , vel falſa ; nec requiritur , ut hæc potius , quam illa

(1) S. Thomas 1. p. q. 16. a. 7. ad 3. ,, Illud , *inquit* , quod nunc eſt , ,, ex eo futurum fuit , antequam eſſet , quia in ſua cauſſa erat , ut fie- ,, ret ; unde ſublata cauſſa , non eſt futurum illud . Sola autem cauſſa pri- ,, ma eſt æterna : unde non ſequitur , quod ea quæ ſunt , ſemper fuit ve- ,, rum , ea eſſe futura , niſi quatenus in cauſſa ſempiterna fuit , ut eſſent ,, futura , quæ quidem cauſſa eſt ſolus Deus ,, . Quam doctrinam hauſit Angelicus ex S. Auguſtino , qui l 6 de Gen. ad litt. c 17 ſcribit : ,, Hoc ,, neceſſario futurum eſt , quod ille (Deus) vult , & ea vere futura ſunt , ,, quæ ille præſcivit . Nam multa ſecundum inferiores cauſſas futura ſunt , ,, ſed ſi ita ſunt & in præſcientia Dei , vere futura ſunt : ſi autem ibi ,, aliter ſunt , ita potius futura ſunt , ſicut ibi ſunt , ubi qui præſcit fal- ,, li non poteſt ... Nam ſecundum quasdam futurorum cauſſas moriturus ,, erat Ezechias , cui Deus addidit quindecim annos ad vitam , id utique ,, faciens , quod ante conſtitutionem mundi ſe facturum præſciebat , & ,, in ſua voluntate ſervabat . Non ergo id fecit quod futurum non erat : ,, hoc enim magis erat futurum , quod ſe facturum eſſe præſciebat ,, . ,, Et Tract 104 in Joan. n. 2. explicans verba illa : *Pater , venit hora , clarifica Filium tuum* , ait : ,, Oſtendit , omne tempus , & quid quando fa- ,, ceret , vel fieri ſineret , ab illo eſſe diſpoſitum qui tempori ſubditus ,, non eſt : quoniam quæ futura erant per ſingula tempora , in Dei ſa- ,, pientia cauſſas efficientes habent , in qua nulla ſunt tempora . Non ergo ,, credatur hæc hora fato urgente veniſſe , ſed Deo potius ordinante ,, .

ſit vera, vel falſa: quod quidem requireretur, ſi alterutra eſset determinate vera, vel falſa.

1031. Ad ſecundum neg. conſ. Ut enim inter contradictorias non detur medium, ſufficit, utramque non poſse eſse ſimul veram, vel ſimul falſam; non oportet tamen, ut alterutra ſit determinate vera, vel falſa: nam etſi utraque ſit indifferens ad falſitatem, vel veritatem, ſemper verum eſt, utramque ſimul non poſse eſse veram, aut falſam.

1032. Ad tertium dicimus, Deum non decernere mala Decreto approbante, ſed permittente (1). Addimuſque, Deum poſitive non concurrere ad actum peccati, qua peccatum eſt; concurrere vero poſitive ad actum illum, qua actus eſt (2).

QUÆSTIO XXVII.

De Argumentatione in genere.

1033. Expeditis iis quæ ad perceptionem, & judicium pertinere videbantur, progredimur ad argumentationem. Argumentatione vero quandoque concludimus neceſsario, quod eſt demonſtrare; quandoque probabiliter; quandoque ſophiſtice, ut ſupra dictum eſt (3): & idcirco 1. de argumentatione in genere, 2. de demonſtratione, 3. de probabilitate, 4. de ſophiſmis agemus. De argumentatione autem in genere multa quæ certa erant, jam in Inſtitutionibus dicta ſunt. Remanet inquirendum 1. cuinam argumentari proprie conveniat. 2. expediatne ratiocinari per ſyllogiſmos. 3. ſitne probanda hypothe-

---

(1) Vide S. Auguſt. l. de bono continentiæ c. 6.

(2) Ita S. Auguſtinus l. 83. qq. 21. „ Quisquis omnium quæ ſunt, auctor eſt, & ad cujus bonitatem id tantum pertinet, ut ſit omne quod „ eſt, non eſse ad eum pertinere nullo pacto poteſt. Omne autem quod „ deficit ab eo quod eſt eſse, deficit, & tendit in non eſse. Eſse autem, „ & in nullo deficere, bonum eſt, & malum eſt deficere. At ille ad „ quem non eſſe non pertinet, non eſt cauſſa deficiendi, ideſt, tendendi „ ad non eſse: quia, ut ita dicam, eſsendi cauſa eſt. Boni igitur tantummodo cauſsa eſt: & propterea ipſe ſummum bonum eſt. Quocirca „ mali auctor non eſt, qui omnium quæ ſunt auctor eſt; quia in quantum ſunt, in tantum bona ſunt „. (3) §. 168.

thetica argumentandi ratio. 4. Idem de argumentatione ad abſurdum. 5. & de argumentatione ex datis. 6. & de reciproca, ſeu circulari. 7. an poſſit ex veris præmiſſis inferri concluſio falſa, vel econtra. 8. an intellectus præſtito præmiſſis aſsenſu, neceſsario aſsentiri debeat concluſioni. 9. quomodo præmiſſæ influant in concluſionem.

ARTICULUS I.

Utrum argumentari ſit proprium mentis humanæ.

1034. VIdetur negandum I. quia diſcurſus etiam Angelis convenit; diſcurſus enim eſt, cum ex uno aliquid aliud inferimus. Angeli autem multoties ex una re aliam inferunt, ſic Deum cognoſcunt ex cognitione ſui, & ex cognitione cauſsarum cognoſcunt effectus. Ergo.

1035. II. In Angelis, & in Deo datur ſcientia. Scientia autem habetur, cum res cognoſcuntur per ſuas cauſsas, hoc eſt, per argumentationem, ſive diſcurſum. Ergo.

1036. III. Angeli circa ſupernaturalia multoties opinantur, immo Angeli mali falluntur, ut S. Thomas advertit (1). Sed opinatio non eſt abſque diſcurſu. Itaque etiam Angeli diſcurrunt.

Propoſitio. *Argumentari, ſive diſcurrere, & ratiocinari ita eſt proprium mentis humanæ, ut nulli alteri naturæ intellectuali conveniat.*

1037. PRob. ratione S. Thomæ (2). Argumentatio eſt quidam motus, & diſcurſus, ſive progreſſio, qua intellectus ex uno cognito ad aliud cognoſcendum procedit (3).

 At-

(1) Q. 16. de malo a. 6. (2) 1. p. q. 14. a 7. & q. 58. a. 3.

(3) S. Auguſtinus l. de immort. animæ c. 1. „ Eſt, *inquit*, recta ratiocinatio a certis ad incertorum indagationem nitens cogitatio „. Et l. de quant. animæ c. 27. ait: „ Recte iſta fortaſse ratiocinatio nominatur, „ ut ratio ſit quidam mentis adſpectus, ratiocinatio autem rationis inquiſitio, id eſt, adſpectus illius per ea quæ adſpicienda ſunt motio „. Vide S. Thom. 1. con. Gent. c. 57. & q. 8. de ver. a. 15.

Atqui hic motus, & progreſſio uni tantum menti humanæ proprie convenit; id enim contingit ex debilitate luminis intellectualis, qua fit, ut, cognitis principiis, intellectus humanus non ſtatim poſſit omnia ea quæ in illis principiis continentur, videre (1). Angeli autem cum perfuſi ſint lumine pleniori, omniaque naturalia comprehendant, viſis principiis, ſtatim in iis naturaliter reſpiciunt univerſa quæ in eis cognoſci poſſunt (2); multoque magis Deus, cujus ſapientia infinita eſt, & qui unico actu, qui ipſemet Deus eſt, ſeipſum, & omnia comprehendit (3). Igitur.

1038. Ad primum neg. min. Angeli enim eadem notitia qua cognoſcunt ſeipſos, cognoſcunt Deum auctorem naturæ; & ſimiliter eadem notitia qua cognoſcunt cauſſas, in iisdem cognoſcunt effectus.

1039. Ad ſecundum reſpondemus, in Deo, & in Angelis eſſe ſcientiam quoad certitudinem, & evidentiam, non vero quoad illationem; hæc enim propria eſt mentis humanæ, quæ non poteſt in cognitionem ignotorum venire, niſi procedendo, & inferendo ex jam notis. Quapropter ſcientia in Deo, & in Angelis non eſt diſcurſiva. Ad

---

(1) Plotinus Ennead. 1. l. 8. c. 2. de hominum cognitione loquens: „ Ratiocinantur, *inquit*, quidve ex quoque ſequatur, excogitant, & res „ per conſequentiam ſpeculantur: utpote qui antea non habuerint, ſed „ antequam diſcerent, vacui fuerint, quamvis tunc etiam intellectus extiterint „.

(2) S. Bernardus ſer. 5. in Cant. num. 4. „ Supercæleſtis ſpiritus, *ait*, „ abſque adjutorio corporis, & abſque intuitu horum quæ per corpus „ ſentiuntur ſola profecto ſuæ vicinitate, ac vivacitate naturæ ſufficit „ apprehendere ſumma, & intima penetrare. An non hoc Apoſtolus intellexit, qui cum diceret, *inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*: adjecit protinus, *a creatura mundi*? Nimirum, quoniam a creatura cæli non ita „.

(3) Plotinus Enneade 4. l. 4. c. 12. „ Ratione diſcurrere quidnam „ aliud eſt, quam appetere ſapientiam invenire?.. Qui enim ratiocinatur, ſimilis eſt pulſanti citharam abſolute pulſationis gratia, atque meditanti ad habitum conſequendum, & omnino diſcenti gratia cognoſcendi. Ratiocinator enim id quærit addiſcere, quod qui jam habet, „ eſt ſapiens... Teſtatur id & ipſe ratiocinator: nam cum primum invenit quod optabat, ceſsat ratiocinari, & in ſapientia ipſa poſitus conquieſcit. Si igitur ipſum mundi ducem vicem habere diſcentium arbitremur, nimirum rationis diſcurſiones, dubitationeſque, illi & memoriam tribuemus conferenti, videlicet, præterita cum præſentibus, „ & futuris &c. „.

1040. Ad tertium reſpondemus cum S. Thoma (1), Angelos nec circa ſupernaturalia diſcurrere: nam in horum cognitionem ex ſeipſis venire non poſſunt conferendo, ſed ſolum ex revelatione Divina. Nec reſpectu illorum in Angelis bonis poteſt eſſe defectus falſæ opinionis, ſed ſolum ſimplicis negationis, ideſt, neſcientiæ: in Angelis autem malis poteſt eſſe falſa opinio, non quia diſcurrunt, ſed quia præſumptuoſe judicant de iis quæ ipſos excedunt (2).

ARTICULUS II.

Utrum expediat ratiocinari per ſyllogiſmos.

1041. VErulamius (3) ſyllogiſmos rejicit, unamque dumtaxat inductionem probat. Lockius etiam arbitratur (4), ſyllogiſmorum nullam eſſe utilitatem ad veritatem inquirendam.

1042. Videtur autem ita dicendum, I. quia ut Verulamius advertit (5), ſyllogiſmus ex propoſitionibus conſtat; propoſitiones ex verbis; verba autem ſunt ſigna notionum animi. Itaque ſi notiones ipſæ ſint male a rebus abſtractæ, & vagæ, nec ſatis diſtinctæ, omnia ruunt. Syllogiſmus igitur eſt rejiciendus.

1043. II. Antequam Ariſtoteles artem ſyllogiſticam inveheret, homines ratiocinabantur. Modo etiam *Aſiani*, & *Americani* qui nihil de ſyllogiſmis audierunt, acute diſſerunt. Nemo præterea cum intra ſeipſum ratiocinatur, ſyllogiſmos conficit. Igitur uſus ſyllogiſmorum utilitate non præſtat.

1044. III. Ad veritatem inferendam ope ſyllogiſmorum, ſæpe opus eſt catena quadam longiſſima, quæ confuſionem parit; cum tamen nulla ſit confuſio, ſi unice attendamus ad connexionem idearum.

1045. IV. Supremi Reipublicæ Moderatores, & qui eis ſunt

---

(1) Q. 8. de ver. a. 15. ad 2.
(2) Q. 16. de malo a. 6.
(3) Novi Organi in diſtribut. Oper.
(4) Eſſai &c. l. 4. c. 17. § 4. (5) Loc. cit.

ſunt a conſiliis, artem ſyllogiſticam ignorant; quam profectò non neglexiſſent, ſi qua ei utilitas ineſſet.

1046. V. Syllogiſtica ars ſi quid valet, valet tantum ad confundendum adverſarium, non ad convincendum, & perſuadendum. Quorſum enim poſt tot tantaſque diſputationes, adverſarii nihilo minus perſuaſi ſunt de propria ſententia, quam deſerere debuiſſent, ſi fuiſſent convicti? Atque hæc quidem Lockius magno verborum apparatu.

Propoſitio. *In veritate inquirenda oportet ratiocinari per ſyllogiſmos.*

1047. PRob. Veritas inquiri debet, cum non patet, an prædicatum conveniat, vel non conveniat ſubjecto. Atqui nulla alia ſuppetit via ad id conſequendum, quam ut comparemus prædicatum, & ſubjectum cum aliquo tertio: nam ſi conveniant cum illo tertio, abs dubio eſt, convenire etiam inter ſe, ex illo principio: *quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe*, quo tota ars ſyllogiſtica nititur. Jam vero exceptis tantum principiis per ſe notis, in quibus apparet abſque ratiocinatione, prædicatum convenire ſubjecto, quia eſt in ratione ſubjecti, in ceteris propoſitionibus id non apparet. Ergo ut appareat, fieri debet comparatio cum aliquo tertio. Hæc autem comparatio fit per ſyllogiſmos, in quibus majus, & minus extremum comparantur cum medio, ut diximus in Inſtitutionibus. Veritas igitur ubi non eſt per ſe nota, aliter quam per ſyllogiſmos inveniri non poteſt. In veritate igitur inquirenda oportet ratiocinari per ſyllogiſmos.

1048. Ad primum dicimus, Verulamium in eo ipſo loco, quo ſyllogiſmos rejicit, facto oſtendere, quanta ſit neceſſitas ſyllogiſmorum ad recte concludendum. Quis enim non videt, ejus ratiocinium nihil concludere? Nam quæ eſt hæc conſequutio: ſi notiones ſint male abſtractæ, vagæ, minus diſtinctæ, omnia ruunt; igitur ſyllogiſmus eſt rejiciendus? Atqui notiones poſſunt eſſe rite abſtractæ, determinatæ, diſtinctæ: tunc autem ſtabunt & verba, & propoſitiones, ex quibus conſtat ſyllogiſmus. ſtabit proinde & ipſe ſyllogiſmus. Ad ſummum poſſet concludi, ſyllogiſmum nutare, ſi notiones ſint indeterminatæ, vagæ, & minus diſtinctæ. Sed hinc minime infertur quod Verulamius infert, ſyllogiſmum univerſim eſſe re-

ji-

jiciendum (1).

1049. Ad ſecundum concedimus quidem, artem ſyllogiſticam promotam fuiſſe ab Ariſtotele; negamus vero ante Ariſtotelem fuiſſe penitus ignoratam, aut neglectam. Ars enim ſyllogiſtica eſt ipſamet Logica, quæ, ut ſupra diximus (2), infuſa fuit Adamo, qui eam cum poſteris communicavit. Gratis autem Lockius *Aſianos*, & *Americanos* in medium producit, quos tamquam barbaros, habetes, & ſylveſtres alibi (3) de-

(1) Licet ſyllogiſmi uſum probemus, non ideo tamen inductionem excludimus, immo cenſemus cum S. Thoma 1. Poſter. lect. 30. inductione agendum eſse præſertim in Philoſophia naturali, in qua *per experientiam quam habemus circa ſingularia ſenſibilia, accipimus notitiam univerſalem*. Qua quidem ratione inductio differt a ſyllogiſmo, in quo ex univerſali infertur particulare ſub eo contentum, vel *accipitur cognitio alicujus univerſalis concluſi ab aliis univerſalibus notis*; ut ib. lect 1. Angelicus adnotat, ubi præterea docet, *exemplum eſſe quamdam inductionem imperfectam*, quippe *exemplo proceditur a ſingulari ad ſingulare*. Verum quia in inductione etiam ſubintelligitur aliqua propoſitio generalis præter enumerationem ſingularium; v. g. cum ex enumeratis ſingularibus corporibus gravibus tendentibus deorſum, concludimus omnia corpora gravia deorſum tendere, ſubintelligimus hanc propoſitionem univerſalem: Quod dicitur de ſingulis univerſim enumeratis, dicitur de omnibus: idcirco & in inductione (idem dic de exemplo) ſyllogiſmus adhibetur. Quare ſi ratiocinationis vis inſpicitur, una tantum eſt ratiocinatio; & idcirco Græce ratiocinatio συλλογισμὸς dicitur. Vide Quintilianum l. 7. c. 9. (2) §. 22.

(3) Eſsai &c. l. 1. c. 3. §. 8. ubi ſcribit: „ N'a-t-on pas découvert, dans „ ces derniers ſiécles, par le moyen de la navigation, des Nations en- „ tiéres qui n'avoient aucune idée de Dieu, a la Baye de Soldanie, dans „ le Bréſil, & dans les Isles Caribes &c ... Ces exemples ſont pris de „ Nations où la nature inculte a été abandonée a elle même ſans avoir „ reçu aucun ſecours des Lettres „. *Poſtremis hiſce ſeculis, ope navigationis, deprehenſæ ſunt integræ Nationes quacumque idea Dei deſtitutæ, in Soldania, in Braſilia, in Inſulis Caribis. Hæc exempla deſumta ſunt ex Nationibus, in quibus natura inculta, ſibi ipſi derelicta eſt, nullo habito litterarum ſubſidio*. Addit ibid §. 9. exiſtentiam Dei adeo evidentem eſse „ qu'il me paroit „ tout-à-fait étrange qu'il puiſse ſe trouver ſur la Terre une Nation „ entiére d'hommes aſsez ſtupides pour n'avoir aucune idée de Dieu „. *Inſolitum mihi prorſus videtur, inveniri in Terra poſſe integram Nationem hominum ita ſtupidorum, ut Dei nullam habeant ideam*. Si exiſtentia Dei tam eſt evidens, ut a nulla integra Natione etiam ſtupida poſſit ignorari, cur Lockius Viatorum fide innixus, integras Nationes exſtare aſserit deſtitutas quacumque Dei idea? Si autem habitatores ſinus Soldaniæ, Braſiliæ, & Inſularum Caribarum ita erant ſtupidi, ut nullam Dei notitiam habuerint,

deſcribit. Quod ſi qui ſint Aſianorum, & Americanorum acute differentes, cum tamen de arte ſyllogiſtica nihil audierint, id caſu potius evenit, perinde atque opera artis aliquando quis recte facit, qui artem ignorat (1): Ut autem Cicero advertit (2): *Numquam perfecte veritatem caſus imitatur*. Denique quod additur de ratiocinatione intra nos ipſos abſque uſu ſyllogiſmorum, prorſus negamus; nam qua via alios, eadem nos ipſos in veritatis cognitionem inducimus, hoc eſt, reſolvendo in principia (3).

1050. Ad tertium reſpondemus, neceſſe non eſſe, ut veritatis inquiſitor ſemper exprimat omnes ſyllogiſmos qui catenam veluti efficiunt reſolutionum ad principia; multoties enim loco ſyllogiſmorum enthymemata ponimus, in quibus altera præmiſſa, quæ obvia eſt, ſubintelligitur; multoties utimur ſo-

---

rint; quæ erat ratio, cur Lockius idem induceret Americanos acute differentes ſine ope ſyllogiſmorum. „ Quiconque prendra la peine de conſiderer la plus grande partie de l'Aſie, & de l'Amerique, y trouvera „ des Hommes qui raiſonent peut-etre auſſi ſubtilement que lui „. *Quicumque conſiderare velit majorem Aſiæ, & Americæ partem, fortaſſe ibi homines inveniet non minus, ac ipſe ſubtiliter ratiocinantes*. Fierine poteſt, ut homines adeo ſubtiliter ratiocinantes, tam fuerint ſtupidi, ut Dei exiſtentiam captu facillimam ignoraverint? Nollem Lockium veſtigiis inſtitiſse impii Petri Bælii, qui poſtquam ſtatuit, Viatorum quorumdam fide, integras barbaras nationes eſse deſtitutas omni idea Dei, & Religionis; tum ponit, atheos illos morum etiam honeſtate præſtare.

(1) S. Thomas 1. Metaph. lect. 1. *Quando aliquis inexpertus recte operatur, a caſu eſt*.

(2) Lib. 2. de Divin.

(3) S. Thomas q. 11. de ver. a. 1. „ Eſt, *inquit*, duplex modus acquirendi ſcientiam, unus, quando naturalis ratio per ſeipſam devenit in „ cognitionem ignotorum, & hic modus dicitur inventio: alius, quando „ rationi naturali aliquis exterius adminiculatur, & hic modus dicitur „ diſciplina... In ſcientiæ acquiſitione eodem modo docens alium, ad „ ſcientiam ignotorum deducit inveniendo, ſicut ſi aliquis deducit ſe„ ipſum in cognitionem ignoti. Proceſsus autem rationis provenientis ad „ cognitionem ignoti in inveniendo eſt, ut principia communia per ſe „ nota applicet ad determinatas materias, & inde procedat ad aliquas „ particulares concluſiones, & ex his in alias: unde & ſecundum hoc „ unus alium docere dicitur, quod iſtum diſcurſum rationis, quem in ſe „ facit ratione naturali, alteri exponit per ſigna, & ſic ratio diſcipuli „ per hujuſmodi ſibi propoſita, ſicut per quædam inſtrumenta pervenit in „ cognitionem ignotorum „.

ſorite (1) qui ſyllogiſmus coacervatus eſt ; multoties adhibemus epicherema, qui ſyllogismus eſt, cujus major, & minor alias propoſitiones probantes continent (2) ; multoties quoque utimur dilemmate. Sed dum hæc agimus, ab arte ſyllogiſtica non recedimus: nam & enthymena, & ſorites, & epicherema, & dilemma ſyllogiſmi ſunt, ut in Inſtitutionibus explicavimus.

1051. Ad quartum reſpondemus, Lockium, cum a ſupremis Poteſtatibus, earumque Magiſtratibus omnem ſyllogiſticam artem excludit, videri, homines indoctos, & rudes Reipublicæ adminiſtrandæ præficere: quod dici abſque injuria non poteſt. Quis enim revera doctus eſt, qui primas ratiocinandi Logicæ regulas ignoret? Quod ſi non multum ſevera ſyllogiſmorum forma utuntur Politici Viri, id efficit non ignoratio, aut neglectus artis, ſed cum ipſa natura Politicæ (3), tum

---

(1) Joannes Gualbertus de Soria l. de Scientia hominis par. 2. pag. 113. ſyllogiſmis vult eſse ſubſtituendos ſoritas: atque putat probare ſe poſse, artem ſyllogiſmorum quæ in ſcholis traditur, debere eliminari, quod non ſufficiat ad veritatem, & falſitatem detegendam; idque ait, conſtare exemplo Peripateticorum. Si Soriæ parendum eſset præcepto, oporteret, univerſarum Mathematicarum mutare formam, in quibus nonniſi per ſyllogiſmos perpetuo concluditur. Oportebat etiam oſtendiſse, per ſoritas ſemper poſse deprehendi veritatem, & falſitatem. Cicero autem l. 4. Acad. c. 49. *Captioſiſſimo*, inquit, *genere interrogationis utuntur, quod genus minime in Philoſophia probari ſolet, cum aliquid minutatim, & gradatim additur, aut demitur. Soritas hos vocant, qui acervum efficiunt, uno addito grano: vitioſum ſane, & captioſum genus.* Itaque quod Cicero captioſum argumentandi genus, hoc Soria unicam deprehendendæ veritatis viam agnoſcit. Nihil autem conficit exemplo Peripateticorum, quibus nemo, ſi paucos excipias, acutius & verius ratiocinatus eſt: quorum inſtitutio tantum valet in ipſa etiam dicendi arte, ut Tullius idem in Bruto ſcripſerit: *Peripateticorum, Academicorumque conſuetudo in ratione dicendi talis eſt, ut nec perficere oratorem poſſit ipſa per ſeſe, nec ſine ea orator eſſe perfectus.* Denique ſoritas ad ſyllogiſmos referri, jam dictum eſt.

(2) His ratiocinandi modis uſi ſunt Patres, uſus eſt & S. Thomas; neque enim ſemper ſyllogiſmis ſyllogiſmos adjunxerunt. Recentiores autem Scholaſtici, ut tyronibus magis conſulerent, qui multoties ratiocinii vim non penetrant, putarunt integram ſyllogiſmorum catenam texere. An id expedierit, non quærimus. Thomas certe qui Summam Theologicam pro tyronibus edidit, ab hocce modo abſtinuit.

(3) Nam ut S. Thomas advertit 1. Ethic. lect. 3. *Neceſſarium eſt in qualibet operativa ſcientia* (cujuſmodi Politica eſt) *ut procedatur modo compoſito.*

tum conditio eorum, quibuſcum agere debent, qui ſubtilioris ratiocinii vim plerumque minime capiunt (1).

1052. Ad quintum negamus, ſyllogiſticam artem non valere ad convincendum, ſi concluſiones illatæ ſint ex præmiſſis evidenter certis; ſic enim vera ſit demonſtratio, cui mens refragari nequit, ut infra oſtendemus. Si autem concluſiones inferantur ex præmiſſis probabilibus, tunc certe mens non convincitur, non quidem defectu artis ſyllogiſticæ, ſed quia concluſio illata ex probabilibus, probabilis ipſa eſt. Atque hinc ſæpiſſime evenit, ut poſt initas diſputationes, adverſarii nihilo magis convicti abſcedant, niſi forte de illorum numero ſint, qui cum convicti, & ſuperati fuerint, ne videantur cauſſa cecidiſſe, veritatem manifeſtam perfracte negant.

ARTICULUS III.

Utrum probanda ſit hypothetica argumentandi ratio.

1053. HYpothetice argumentamur, cum ex aliqua ſuppoſitione quidpiam concludimus (2). Ita Carteſiani ex ſuppoſitione affectionum, quas ipſi particulis materiæ tribuunt, putant explicare poſſe univerſa naturæ phænomena. Idipſum cenſent Newtoniani efficere poſſe ſuppoſita univerſali attractione.

1054. Videtur autem probanda hæc hypothetica concludendi ratio I. quia Geometræ ex poſtulatis recte concludunt; hypotheſes autem ſunt veluti quædam poſtulata.

Sup-

ſito. Econverſo autem in ſcientia ſpeculativa neceſſe eſt, ut procedatur modo reſolutorio, reſolvendo compoſita in principia ſimplicia.

(1) Qui Reipublicæ regimini ſunt præpoſiti, haud ignorant, imperitæ multitudini cum perſuadere conantur, demonſtrationibus accuratis uti non poſſe, tum quod multa demonſtrari nequeunt, tum quod principia, ex quibus fit id argumenti genus, vulgus non percipit. Argumentis igitur popularibus ferme ſemper utuntur, ut poſſint intelligi, cum multitudini loquuntur. Sed tamen cum de Republicæ bono, & de reddenda cuique juſtitia agitur, ſyllogiſticam artem, ut fert materia, non negligunt.

(2) Nam ὑπόθεσις derivatur ab ὑπὸ, *ſub*, & θέσις, *poſitio*. Vide S. Thomam 1. Poſter. lect. 19. ubi differentiam explicat inter axiomata, definitiones, ſuppoſitiones, & poſtulata.

1055. II. Suppoſitiones etiam inſufficienter probantes, opportune ſunt ad congruenter probandos conſequentes effectus, ut docet S. Thomas (1) cum ſcribit: *Ad aliquam rem dupliciter inducitur ratio. Uno modo ad probandum ſufficienter aliquam radicem . . . Alio modo inducitur ratio, non quæ ſufficienter probet radicem, ſed quæ radici jam poſitæ oſtendat congruere conſequentes effectus. Sicut in Aſtrologia ponitur ratio eccentricorum, & epyciclorum ex hoc quod hac poſitione facta, poſſunt ſalvari apparentia ſenſibilia circa motus cæleſtes; non tamen ratio hæc eſt ſufficienter probans, quia etiam forte alia poſitione facta ſalvari poſſent.* Poteſt igitur ex hypotheſibus recte concludi.

Propoſitio. *Ut ex hypotheſi aliquid ſufficienter probetur, neceſſe eſt, ſuppoſitionem vel eſſe certam, vel ſaltem probabilem.*

1056. ITa S. Thomas (2). Prob. Ut aliquid ſufficienter probetur, neceſſaria eſt aliqua ratio vel omnino certa, vel ſaltem probabilis; ſi enim nulla omnino ſit ratio, vel ea ſit improbabilis, aut falſa, probatio ſtare non poteſt. At vero ubi ſuppoſitio non eſt certa, vel ſaltem probabilis, nulla exſtat ratio neque certa, neque probabilis; hæc enim eſſe non poteſt, ubi præmiſſæ neque ſunt certæ, neque probabiles: nam ratio eſt ut præmiſſæ, quandoquidem in concluſione comparantur invicem majus, & minus extremum, quæ ſunt diſtributa in præmiſſis, ut dictum eſt (3). Igitur ex hypotheſi nihil ſufficienter probatur, niſi ſuppoſitio ſit certa (4), vel ſaltem probabilis (5).

Ad

---

(1) 1. p. q. 32. a. 1. ad 2.

(2) 1. Perih. lect. 1 *Hypothetica*, inquit, *enunciatio non continet abſolutam veritatem, cujus cognitio requiritur in demonſtratione . . . ſed ſignificat, aliquid verum eſſe ex ſuppoſitione: quod non ſufficit in ſcientiis demonſtrativis, niſi confirmetur per abſolutam veritatem ſimplicis enunciationis.* (3) §. 1047.

(4) Sic ſuppoſitiones quæ fiunt in Phyſica ex demonſtrationibus mathematicis, certæ ſunt, quia licet principia illa non demonſtrentur in Phyſica, ſupponuntur tamen ut demonſtrata in Mathematicis.

(5) Hinc patet corruere pleraque omnia ſyſtemata juniorum Philo-

ſopho-

1057. Ad primum reſpondemus, poſtulata Geometriæ niti certa ratione. Sic illud, *a quovis puncto ad quodvis punctum rectam lineam ducere*, ſequitur eam definitionem, quæ tradit, lineam eſſe puncti fluxum, & rectam lineam eſſe æquabilem, & non declivem fluxum (1).

1058 Ad ſecundum dicimus, doctrinam S. Thomæ ibi allatam probare propoſitionem. Nam etſi in ſyſtemate Ptolemaico per eccentricos, & epyciclos, veteres Aſtronomi explicaverint motus Planetarum, non tamen poſitionem ſuam ſufficienter probarunt (2). Sed hac de re alibi.

ARTICULUS IV.

Utrum probanda ſit argumentatio ad abſurdum.

1059. UT argumentatio aliquando eſt affirmativa, cum ſcilicet concluſio affirmativa eſt; aliquando negativa, cum concluſio eſt negativa (3); ita aliquando eſt oſtenſiva; aliquando ducens ad impoſſibile, & ad abſurdum, quod ſequeretur, ſi conſequens verum eſſet (4). Exemplum argumenta-

ſophorum. Nam quæ Carteſiani concludunt ex particulis materiæ, hypotheſi nituntur ſuorum elementorum, & vorticum, nec non motuum, quibus materiæ particulæ diverſimode abripiuntur. Hæc autem ſupponunt illi quidem, ſed nulla firma ratione probant. Similiter quæ Nevvtonus infert ex univerſali attractione, præſertim in ſyſtemate Planetario, nituntur hypotheſi ejuſdem univerſalis attractionis, quam ille ſupponit in omnibus omnino corporibus, nec tamen probat ſufficienter, ut alibi oſtendemus. Itaque vel hac una ratione corruit univerſim ejus ſyſtema. Corruit quoque ſyſtema Leibnitianum harmoniæ præſtabilitæ, quod procedit ex hypotheſi duplicis automatis ſpiritualis, & corporalis, quorum motus perfecte reſpondeant; quam hypotheſim qui negat, deſtruit univerſum ejus ſyſtema. Nulla igitur hypotheſis eſt admittenda, niſi ſit ſufficienter probata.

(1) Vide S. Thom. 1. Poſter lect. 5.

(2) Id multo magis verum habet in ſyſtemate ſive Tichonico, ſive Copernicano, ut ſuo loco, favente Deo, oſtendemus.

(3) De utraque vide S. Thomam 1. Poſter. lect. 39. ubi oſtendit etiam, argumentationem affirmativam potiorem eſſe negativa, tum quia affirmativa eſt notior, cum per affirmativam probetur negativa, & non econtra; tum quod affirmatio naturaliter præcedit negationem.

(4) Sanctus Thomas ibid. lect. 40. *Demonſtratio ducens ad impoſſibile, hoc modo ſe habet. Sit ita quod oporteat demonſtrare, quod A non inſit*

tationis oſtenſivæ ſit prima propoſitio l. 1. Euclidis, in qua probatur, triangulum æquilaterum conſtitutum eſſe ſuper datam rectam lineam, quia deſcriptis circulis a punctis extremis datæ rectæ lineæ, & ductis etiam duabus aliis rectis lineis ab iisdem punctis ad circumferentias illorum circulorum, tres illæ lineæ ſunt æquales. Dicitur *oſtenſiva*, quia adſumitur ad oſtendendum. Exemplum autem argumentationis ad abſurdum eſto propoſitio 6. ejuſdem lib. ubi Euclides probat, duos triangulos habentes duos angulos æquales, habere latera illos ſubtendentia æquales, quia alioqui ſequeretur, partem eſſe æqualem toti. Hæc autem argumentatio duobus modis fieri poteſt 1. oſtendendo, theſim eſſe falſam, quia ſi vera foret, ſequerentur abſurda; 2. oſtendendo, theſim eſſe veram, quia ſequerentur abſurda, ſi falſa foret. Abſurdum autem dicitur quidquid fieri non poteſt.

1060. Videtur autem hæc argumentatio parum valere I. quia nec mentem illuminat, nec docet, ſed tantum cogit adverſarium. Ergo.

1061. II. Quia cum hæc argumentatio ducat ad impoſſibile, neceſſe eſſet, rem nullo alio modo eſſe poſſe, quod tamen vix oſtendi poteſt in tanta rerum obſcuritate.

Propoſitio. I. *Argumentatio ad abſurdum utilis eſt*, II. *Non eſt tamen potior neque negativa*, *neque affirmativa*.

1062. Prob. 1. p. Argumentatione ab abſurdum paſſim utuntur Geometræ. Utuntur etiam Philoſophi, & Theologi, cum adverſariorum placita impugnant, inducendo abſurda

---

ſit B, accipiamus oppoſitam ejus quod probare volumus, ſcilicet, omne B eſt A, & accipiamus quod B ſit in C per hanc propoſitionem, omne C eſt B, ex quibus ſequitur concluſio, omne C eſt A: & ſit ita quod notum ſit, & conceſſum apud omnes, quod eſt impoſſibile. Et ex hoc concludimus, primam eſſe falſam, ſcilicet, omne B eſt A, & ita oportebit, vel quod nullum B ſit A, vel ſaltem quod quoddam B non ſit A. Sed hoc tamen intelligendum eſt quod ſequitur A non eſſe in B, quando manifeſtum eſt B eſſe in C, quia ſi manifeſtum eſſet, hanc eſſe falſam, omne C eſt A, & ſi non eſſet manifeſtum, hanc eſſe veram, omne C eſt B, non eſſet per conſequens manifeſtum, hanc eſſe falſam, omne B eſt A, quia falſitas concluſionis poterat procedere ex alterutra præmiſſarum.

quæ ſequerentur, illis admiſſis (1). Eſt igitur utilis argumentatio ad abſurdum.

1063. Prob. 2. p. ratione S. Thomæ (2). Argumentatio negativa eſt, *ſi accipiatur, quod* A *in nullo* B *ſit*, *&* B *ſit in omni* C, *& concludatur*, A *eſſe in nullo* C; Argumentatio vero ad abſurdum eſt, cum *accipitur iſta propoſitio*, C *non eſt* A, *quia ex hoc quod eſt*, A *non in* C *eſſe*, *oſtenditur* A *non eſſe in* B Atqui *iſta propoſitio*, B *non eſt* A, *eſt naturaliter prior, quam iſta propoſitio*, C *non eſt* A, quandoquidem hæc propoſitio C non eſt A, in argumentatione negativa ponitur ut concluſio; in argumentatione vero ad abſurdum ut præmiſſa; præmiſſæ autem ſunt priores concluſione, cum hæc ex illis inferatur. In rationis autem progreſſu quæ ſunt priora, ſunt etiam notiora, adeoque potiora. Potior eſt igitur argumentatio negativa argumentatione ad abſurdum. Ex quibus patet, multo potiorem eſſe argumentationem affirmativam; cum enim hæc ſit potior negativa, ut dictum eſt (3); negativa vero ſit potior ea quæ eſt ad abſurdum, affirmativa multo potior debet eſſe ea quæ ducit ad abſurdum (4).

1064. Ad primum dicimus, argumentatione ad abſurdum oſtendi, impoſſibile eſſe quod adverſarius adſumit; quæ quidem res magnam ad convincendum utilitatem habet.

1065. Ad ſecundum dicimus, multa eſſe, de quibus perſpicue conſtat, ita neceſſario eſſe, nec poſſe omnino aliter eſſe, uti ſunt principia per ſe nota, ad quæ reducimur argumentando ad abſurdum.

ARTI-

(1) Sic S Thomas 1.p. q. 2 a 3. probat Deum eſſe ex ratione cauſſæ efficientis; quia ſi non eſſet prima Cauſſa efficiens, nec eſſet cauſſa ultima, nec media, atque ita nullus eſſet effectus.

(2) 1. Poſter. lect. 40.

(3) Not. 4. pag. 560.

(4) Hinc argumentatio affirmativa præferri debet negativæ, & negativa illi quæ ducit ad abſurdum. Quare, ſi fieri poteſt argumentatio affirmativa, relinquenda eſt negativa: & ſi affirmativa non ſuppetit, adhibenda eſt potius negativa, quam illa quæ eſt ad abſurdum.

ARTICULUS V.

Utrum expediat argumentari ex datis.

1066. Videtur non expedire I. quia argumentatio ordinatur ad inquirendam veritatem; qui autem argumentatur ex datis, ſupponit vera eſſe quæ falſa ſunt.

1067. II. Argumentatio debet procedere ex veris; nam ex falſis nihil concluditur. Sed qui argumentatur ex datis, procedit ex falſis. Igitur nihil concludit.

Propoſitio. I. *Argumentatio ex datis* (1) *potiſſima eſt ad revincendum*; II. *infirma ad probandum*.

1068. Prob. 1. p. Ut S. Irenæus ait (2); *Illa eſt vera, & ſine contradictione probatio, quæ etiam ab adverſariis ipſis ſigna teſtificationis profert* (3). Sed quoties argumentamur ex datis, probatione utimur, quæ ab ipſis adverſariis teſtificationem accipit. Eſt ergo hujuſmodi argumentatio ſine contradictione, ideſt, aptiſſima ad revincendum. Quid enim reſpondere adverſarii poſſunt, cum ex ipſis eorum principiis illos revincimus?

1069. Prob. 2. p. Qui argumentatur ex datis, procedit ex principiis adverſariorum, quæ aſſumuntur tamquam vera, etiamſi falſa ſint. Sed argumentatio ut ſit firma ad probandum, debet procedere ex principiis veris in ſeipſis, non tantum aſſumptis tamquam veris. Igitur argumentatio ex datis infirma eſt ad probandum (4).

(1) Hæc argumentatio vocari ſolet *ad hominem*.

(2) L. 4. adv. hæreſ. c. 14.

(3) Hoc argumenti genere uſi ſunt Chriſtianæ Religionis Apologiſtæ, Juſtinus Martyr, Tatianus, Tertullianus, Origenes, aliique adverſus Gentiles, producentes teſtimonia Philoſophorum, & Poëtarum, qui magno apud eoſdem Gentiles in pretio erant.

(4) S. Thomas 1. de ani. lect. 6. „ Aliter, *inquit*, argumentandum eſt „ ad eum qui ſimpliciter intendit veritatem, quia ex veris oportet „ procedere: ſed qui arguit ad poſitionem, procedit ex datis. Et ideo „ frequenter Ariſtoteles quando argumentatur ad poſitiones, videtur quod „ inducat rationes parum efficaces, quia procedit ex datis ad interimendum poſitionem „.

1070. Ad primum dicimus argumentationem ex datis non ordinari ſimpliciter ad inquirendam veritatem, ſed ad revincendum adverſarium, ut dictum eſt (1).

1071. Ad ſecundum reſpondemus, ex falſis, ſi aſſumantur tamquam vera, poſſe verum inferri, non quod verum ſit in ſeipſo, ſed quod ab adverſario negari non poſſit tamquam falſum (2).

ARTICULUS VI.

Utrum adhiberi poſſit argumentatio reciproca, ſeu circularis.

1072. *Circularis ſyllogiſmus dicitur*, inquit S. Thomas (3), *quando ex concluſione, & altera præmiſſarum converſa concluditur reliqua; ſicut ſi fiat talis ſyllogiſmus: Omne animal rationale mortale eſt riſibile, omnis homo eſt animal rationale mortale, ergo omnis homo eſt riſibilis. Aſſumatur ergo concluſio tamquam principium, & adjungatur ei minor converſe, hoc modo: Omnis homo eſt riſibilis, omne animal rationale mortale eſt homo, ergo omne animal rationale mortale eſt riſibile, quæ erat major primi ſyllogiſmi.*

1073. Videtur autem adhiberi poſſe hujuſmodi argumentatio, I. quia, ut in exemplo allato, optime poſſumus inferre, hominem eſſe riſibilem ex eo quod omne animal rationale mortale eſt riſibile; & e converſo inferre, omne animal rationale mortale eſſe riſibile, ex eo quod homo eſt riſibilis.

1074. II. Valet argumentatio a cauſſa ad effectum, & ab effectu ad cauſſam: hæc autem argumentatio circularis eſt.

Pro-

(1) §. præc.

(2) Vide S. Thomam 5. Metaph. lect. 6. ubi ſcribit: „ Dicitur ſimpliciter demonſtratum ad ejus differentiam, quod demonſtratur in demonſtratione, quæ eſt ad aliquem, & non ſimpliciter .... In talibus enim demonſtrationibus, quæ ſunt ad aliquem, contingit etiam impoſſibile concludi ex aliquibus impoſſibilibus poſitis „. Confer S. Auguſt. l. 2. de Doct. Chriſt. c. 31. n. 49.

(3) 1. Poſter. lect. 8.

Propoſitio. I. *Non licet uti argumentatione circulari in eodem genere cauſſæ*. II. *In diverſo genere cauſſæ*, III. *& in diverſo genere argumentationis*, *licet*.

1075. PRob. 1. p. ratione S. Thomæ (1). Principium per quod argumentando aliquid probamus, eſt prius, & notius concluſione, ut dictum eſt (2), adeoque concluſio, ſeu id quod probatur, eſt minus notum; alioqui probatione non indigeret. Si ergo in eodem genere cauſſæ liceret uti argumentatione circulari, ſequeretur, idem eſſe prius, & poſterius reſpectu unius, & ejuſdem, & ſimul notius, ac minus notum. Hoc autem eſſe non poteſt. Ergo fieri non poteſt argumentatio circularis in eodem genere cauſſæ (3).

1076. Prob. 2. p. ratione ejuſdem S. Thomæ (4). Si non ſit omnino unum, & idem quod prius fuit concluſio, & poſtea eſt principium, nihil prohibet circulo argumentari; tunc enim non eſt idem prius, & poſterius, & notius, & minus notum. Sed cum argumentatio procedit in diverſo genere cauſſæ, non eſt omnino idem quod fuit concluſio, & poſtea eſt principium; eſt enim diverſum genus cauſſæ. Tunc igitur nihil prohibet circulo argumentari (5).

(1) 1. Poſter. lect. 8.

(2) § 1047.

(3) S. Thomas loc. cit. „ Dialecticus ſyllogiſmus, *inquit*, poteſt eſſe „ circularis; procedit enim ex probabilibus. Probabilia autem dicuntur, „ quæ ſunt magis nota, vel ſapientibus, vel pluribus. Et ſic dialecti„ cus ſyllogiſmus procedit ex his quæ ſunt magis nota nobis. Contingit „ autem, idem eſſe magis, & minus notum quoad diverſos; & ideo „ nihil prohibet, ſyllogiſmum dialecticum fieri circularem. Sed de„ monſtratio ſit ex notioribus ſimpliciter; & ideo non poteſt fieri circu„ laris demonſtratio „.

(4) 2. Poſter. lect. 12.

(5) Hinc recte ex teſtimonio Sacræ Scripturæ infertur auctoritas Eccleſiæ Catholicæ, & ex Eccleſiæ Catholicæ teſtimonio infertur auctoritas Sacræ Scripturæ. S. Auguſtinus l. 1. con. Creſconium c. 33. „ Quo„ niam Sancta Scriptura, *inquit*, fallere non poteſt, quiſquis falli me„ tuit, hujus obſcuritate quæſtionis, eamdem Eccleſiam de illa conſu„ lat, quam ſine ulla ambiguitate Sancta Scriptura commendat „. Nimirum, in diverſo genere cauſſæ, Scriptura quidem ut movens ad credendum, Eccleſia, ut proponens quod credere debemus. Quare nullus eſt circulus vitioſus, ut Proteſtantes ajunt.

1077. Prob. 3. p. ex eodem S. Thoma (1). Cum eſt diverſum genus argumentationis, ideſt, *a priori*, ſeu per cauſſam, & *a poſteriori*, ſeu per effectus, tunc non eſt idem notius, & minus notum; nam ſicut cauſſa notior eſt ſecundum ſe, ita effectus ſunt notiores quoad nos. Poteſt igitur fieri argumentatio a cauſſa ad effectum, & ab effectu ad cauſſam (2). Et per hæc patet ſolutio ad objecta.

ARTICULUS VII.

Utrum ex veris præmiſſis inferri poſſit concluſio falſa, vel ex falſis concluſio vera.

1078. Videtur, ex falſo poſſe deduci verum I. quia Arithmetici tradunt regulam quamdam, quæ dicitur falſi, qua e duobus, vel pluribus numeris incertis, verus aliquis, & certus colligitur (3).

1079. II. Geometræ plures demonſtrationes conficiunt, in quibus ex contradictoria infertur propoſitio demonſtranda (4). Cum igitur duæ contradictoriæ non poſſint eſſe ſimul veræ, & falſæ, ut ſupra dictum eſt (5), conſequitur ex falſo verum inferri.

Pro-

(1) 1. Poſter. lect. 8.

(2) Solet hoc argumentandi genus appellari *regreſſus*, & *circulus non conformis*. Adhibetur autem, cum ex effectibus concludimus eſſe cauſſam; & deinde conamur inveſtigare rationem, cur cauſſa producat tales effectus, inveſtigando naturam cauſſæ, & ſic regredimur ad effectus.

(3) V. g. centum aurei dividendi ſunt inter tres A, B, C, hac lege, ut A habeat partem duplam B, & B partem triplam C. Quæritur quantum ſingulis obveniet. Ponatur A obvenire 6, habebit B 3, C 1, quæ in unum efficiunt 10. Statuantur 10 primo loco, 6 ſecundo loco, & tertio loco numerus 100 dividendus. Tum adhibita regula proportionum, ducatur 100 in 6, & numerus 600 productus dividatur per 10, & invenientur 60. Itaque A habebit 60, B 30, C 10.

(4) Vide prop. 12. l. 9. Euclidis, ubi hæc propoſitio *numerus* B *metitur numerum A*, demonſtratur ex ejus contradictoria. Pleræque conſimiles ſunt cum apud Euclidem, tum apud Theodoſium.

(5) §. 1030.

Propoſitio. I. *Ex vero non poteſt inferri, niſi verum.* II. *Ex falſo autem per ſe, & directe non poteſt inferri, niſi falſum.* III. *Indirecte tamen, & per accidens infertur aliquando verum.*

1080. PRob. 1. p. Si ex veris præmiſſis poſſet inferri conſequens falſum, præmiſſæ eſſent ſimul veræ, & non veræ; nam conſequens continetur in præmiſſis, ut dictum eſt (1). Ex veris igitur præmiſſis non poteſt inferri, niſi conſequens verum. Quod ſi præmiſſis exiſtentibus veris, conſequens eſt falſum, ſignum eſt, non recte inferri ex præmiſſis.

1081. Prob. 2. p. Conſequens non aliter deducitur per ſe, & directe ex præmiſſis, niſi quia continetur in præmiſſis. Atqui in falſis præmiſſis non poteſt contineri niſi falſum conſequens; nam verum in falſo contineri non poteſt, cum ſint oppoſita. Igitur ex falſo non poteſt inferri per ſe, & directe, niſi falſum (2).

1082. Prob. 3. p. Cum argumentamur ad abſurdum, & ex datis, multoties ex falſo verum concludimus, ut ſupra dictum eſt (3): tunc autem ex falſo indirecte infertur verum; quippe verum tunc non infertur præciſe ex falſo, ſed ex vera connexione ratiocinationis (4), qua uno impoſſibili admiſſo, ſequi-

Nn 4

(1) §. 1047.

(2) Tacquetus in Append. poſt theoremata Archimedis, probandum ſuſcipit adverſus Danielem Lipſtorpium, ex falſis poſſe verum directe elici, idque putat confirmare ſe poſſe exemplis Geometricis; ſed apprime fallitur: nam exempla illa demonſtrant dumtaxat, ex falſo poſſe concludi verum indirecte, hoc eſt, per argumentationem ad abſurdum.

(3) §. 1059 ſq.

(4) S. Auguſtinus l. 2. de Doctr. Chriſt. c. 31. n. 49. „ Sunt, *inquit*, „ veræ connexiones ratiocinationis falſas habentes ſententias, quæ conſequuntur errorem illius, cum quo agitur: quæ tamen ad hoc inferuntur a bono, & docto homine, ut in iis erubeſcens ille, cujus errorem conſequuntur, eumdem relinquat errorem: quia ſi in eodem manere voluerit, neceſſe eſt etiam illa quæ damnat, tenere cogatur. Non enim vera inferebat Apoſtolus, cum diceret: *Neque Chriſtus reſurrexit*: & illa alia: *Inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra*: & deinceps alia quæ omnino falſa ſunt, quia & Chriſtus reſurrexit, & non erat inanis prædicatio eorum qui hoc annunciabant,

ſequitur aliud. Præterea quandoque propoſitio illata vera eſt in ſeipſa, non vi illationis, ut in hoc ſyllogiſmo: *Lapis eſt animal, Petrus eſt lapis, ergo Petrus eſt animal*; hæc enim propoſitio, *Petrus eſt animal*, vera eſt in ſeipſa, non vi illationis: nam licet ea quæ ſunt eadem uni tertio, ſint eadem inter ſe; non oportet tamen, ut quæ ſunt eadem inter ſe, ſemper ſint eadem uni tertio. In hac igitur illatione concluſio eſt vera per accidens. Itaque ex falſo poteſt indirecte, & per accidens inferri verum.

1083. Ad primum reſpondemus, ex regula falſi non colligi verum ex falſo: nam ex vera proportione inter 10. & 6. colligitur vera proportio inter 100. & 60. ſit enim ut 10. ad 6. ita 100. ad 60.

1084. Ad ſecundum dicimus, demonſtrationes illas Geometrarum, quas Tacquetus producit, concludere ad abſurdum, neque proinde eſſe directas, ſed indirectas, ut dictum eſt (1).

ARTICULUS VIII.

Utrum intellectus, præſtito præmiſſis aſſenſu, neceſſitetur ad aſſentiendum concluſioni.

1085. PRæmiſſæ, ex quibus concluſio infertur, poſſunt eſſe vel evidenter certæ, vel creditæ, vel probabiles. De ſingulis quæri poteſt, an intellectui neceſſitatem inferant ad aſſentiendum concluſioni.

1086. Neceſſitas porro duplex eſt, altera reſpiciens ſpeciem actus, v. g. amoris, & dicitur *quoad ſpecificationem*, ſeu neceſſitas ad hanc ſpeciem actus; altera reſpicit ipſum actum elicitum, & dicitur *quoad exercitium*, ſeu neceſſitas ad hunc actum eliciendum. Et ſimiliter duplex eſt libertas, altera *quoad ſpe-*

„ bant, nec fides eorum qui hoc crediderant: ſed iſta falſa veriſſime
„ connectebantur illi ſententiæ qua dicebatur, non eſſe reſurrectionem
„ mortuorum. Iſtis autem falſis repudiatis, quoniam vera erant, ſi mor-
„ tui non reſurgunt, conſequens erit reſurrectio mortuorum. Cum ergo
„ ſint veræ connexiones, non ſolum verarum, ſed etiam falſarum ſen-
„ tentiarum, facile eſt veritatem connexionum etiam in Scholis illis
„ diſcere, quæ præter Eccleſiam ſunt „.

(1) §. 1082.

ſpecificationem, & dicitur libertas *contrarietatis*, quia verſatur circa actus contrarios, v. g. odii, & amoris; altera *quoad exercitium*, & dicitur libertas *contradictionis*, qua ſcilicet poſſumus elicere, & non elicere actum, v. g. amare, & non amare.

1087. Videtur autem, nullo modo neceſſe eſſe, ut intellectus, poſtquam præmiſſis aſſenſum præbuit, aſſentiatur concluſioni, I. quia veritas concluſionis eſt quoddam peculiare hominis bonum ex doctrina S. Thomæ (1); continetur enim ſub bono univerſali: bonum autem peculiare nequit neceſſitatem inferre.

1088. II. Poteſt quis aſſentiri huic practicæ demonſtrationi: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: tibi non vis furari, ergo alteri ne fureris*. Nec propterea voluntas neceſſitate cogitur ad non furandum.

1089. III. Si intellectus poſitis præmiſſis, nullam indifferentiam haberet, nullam acquireret ſcientiam; nam eſſet naturaliter determinatus ad concluſionem, ex cujus aſſenſu ſcientia gignitur; ubi autem eſt naturalis determinatio potentiæ, nullus habitus reperitur.

Propoſitio. I. *Si præmiſſæ ſint probabiles, vel creditæ, præſtito iis aſſenſu, oportet intellectum aſſentiri concluſioni vi illationis, non autem vi veritatis inferentis*. II. *Si autem præmiſſæ ſint evidenter veræ, neceſſe eſt, intellectum, præſtito eiſdem aſſenſu, aſſentiri concluſioni, neceſſitate, & quoad ſpecificationem*, III. *& quoad exercitium*.

1090. PRob. 1. p. Qui aſſentitur præmiſſis probabilibus, & creditis, vi argumentationis quidem debet aſſentiri concluſioni recte illatæ; cum enim termini ex quibus conſtat concluſio, in præmiſſis collati ſint cum tertio, ſcilicet, medio, & conceſſum ſit, convenire cum illo, intellectus nullo modo poteſt negare vi illationis, eoſdem terminos convenire inter ſe in concluſione: nam alioqui falſum eſſet illud principium, quo argumentatio nititur: *Quæ ſunt eadem uni tertio, ſunt eadem inter ſe*. Nihilominus quia veritas in præmiſſis probabili-

(1) 1. 2. q. 9. a. 1. ad 3.

bilibus, & creditis non eſt evidens, poteſt intellectus, præſtito iis præmiſſis aſſenſu, ſuſpendere aſſenſum concluſioni, & regredi ad præmiſſas expendendas (1). Nulla igitur eſt ibi neceſſitas aſſentiendi concluſioni vi veritatis inferentis (2).

1091. Prob. 2. p. Si autem præmiſſæ ſint evidenter veræ, cum vere evidenter cognito intellectus non poſſit diſſentire; alioqui aſſentiretur falſo evidenter cognito, quod eſſe non poteſt; conſequitur, intellectum, præſtito hujuſmodi aſſenſu, debere neceſſario aſſentire concluſioni, nec poſſe diſſentire: quod eſt, neceſſitate contrarietatis adigi ad ſpeciem actus, hoc eſt, ita eſſe determinatum ad aſſenſum, ut non poſſit ponere diſſenſum.

1092. Prob. 3. p. Poſitis præmiſſis evidenter veris, licet voluntas poſſit impedire, ne intellectus illis attendat, deque illis cogitet, ſi tamen ſinat intellectum illis attendere, & de illis cogitare, iiſque aſſenſum præbere, nequit efficere, ut intellectus aſſentiat, vel non aſſentiat concluſioni (quæ eſt libertas exercitii, & contradictionis) ſed omnino manet intellectus determinatus ad aſſenſum; tunc enim intellectus eſt naturaliter determinatus. Et quemadmodum poteſt quidem voluntas imperare, ut oculi claudantur, nec videant, cum ſol ſplendet; non poteſt autem efficere, ne ſplendente ſole, oculi aperti videant; ita poteſt quidem avertere mentem, ne præmiſſis evidentibus attendat, non poteſt tamen efficere, ne ſi illis

---

(1) S. Thomas 1. p. q. 82. a. 2. „ Sunt, *inquit*, quædam intelligibilia, „ quæ non habent neceſſariam connexionem ad prima principia: ſicut „ contingentes propoſitiones, ad quarum remotionem non ſequitur re„ motio primorum principiorum. Et talibus non ex neceſſitate aſſentit „ intellectus „. Et 1. Poſter. lect. 14. „ Licet ex præmiſſis contingenti„ bus non ſequatur concluſio neceſſaria neceſſitate abſoluta; ſequitur ta„ men ſecundum quod eſt ibi neceſſitas conſequentiæ, ſecundum quod „ concluſio ſequitur ex præmiſſis „.

(2) Hac ratione probat S. Thomas, ad credendum Fide Divina, requiri piam affectionem, ſeu motionem voluntatis *Corde enim*, inquit Apoſtolus Rom. 10. v. 10. *creditur ad juſtitiam*, ideſt *voluntate*, ut notat S. Thomas ib. lect. 2. „ Nam cetera quæ ad exteriorem Dei cultum pertinent, „ poteſt homo nolens, ſed credere non poteſt niſi volens. Intellectus „ enim credentis non determinatur ad aſſentiendum veritati ex neceſſitate „ rationis, ſicut intellectus ſcientis, ſed ex voluntate: & ideo ſcire „ non pertinet ad juſtitiam hominis, quæ eſt in voluntate, ſed credere „.

illis intellectus attendat, aſſenſum concluſionis ſuſpendat (1).

1093. Ad primum dicimus, bonum peculiare non poſſe abſolute neceſſitatem imponere voluntati, niſi forte pertineat ad proprium hominis eſſe, quod quiſque non libere, ſed neceſſario amat. Poteſt tamen imponere neceſſitatem ex hypotheſi, ſive ſuppoſitione, ut eſt in caſu: nam voluntas poteſt quidem impedire, ne intellectus attendat præmiſſis, adeoque concluſioni; at vero ſi velit, intellectum attendere præmiſſis evidentibus, non poteſt impedire, ne intellectus aſſentiatur concluſioni.

1094. Ad ſecundum reſpondemus, ex ratiocinatione practica id tantum concludi, ita ſcilicet eſſe faciendum, quia lex ita præcipit; quod autem ita fiat, id pendet ex voluntate humana, quæ cum ſit indifferens ad faciendum, & non faciendum, imo ad actum, & ejus oppoſitum, inde evenit, ut plerique cognoſcentes illicitum eſſe furari, nihilominus furentur.

1095. Ad tertium dicendum, habitum ſcientificum non ſolum verſari circa concluſiones, verum etiam circa præmiſſas ut inferentes concluſiones: poteſt autem intellectus attendere, vel non attendere præmiſſis, quibus ut attendat ad inferendas concluſiones, determinari debet per habitum.

ARTI-

(1) Quæ diximus, luculentius docet S. Thomas 1. 2. q. 17. a. 6. „ Actus, „ *inquit*, rationis poteſt conſiderari dupliciter, uno modo quoad exercitium actus, ut cum indicitur alicui, ut attendat, & ratione utatur, „ & ſic poteſt imperari actus rationis: alio modo quantum ad objectum „ reſpectu cujus duo actus rationis attenduntur; primo quidem ut veritatem circa aliquod apprehendat, & hoc non eſt in poteſtate noſtra; „ hoc enim contingit per virtutem alicujus luminis, vel naturalis, vel „ ſupernaturalis; & ideo quantum ad hoc actus rationis non eſt in poteſtate noſtra. Alius autem actus rationis eſt, dum his quæ apprehendit, aſſentit. Si igitur fuerint talia apprehenſa, quibus naturaliter „ intellectus aſſentiat, ſicut prima principia, aſſenſus talium, vel diſſenſus non eſt in poteſtate noſtra, ſed in ordine naturæ. Sunt autem „ quædam apprehenſa, quæ non adeo convincunt intellectum, quin poſſit „ aſſentire, vel diſſentire, vel ſaltem aſſenſum, & diſſenſum ſuſpendere, propter aliquam cauſam, & in talibus aſſenſus ipſe, vel diſſenſus „ in poteſtate noſtra eſt.

ARTICULUS IX.

Utrum aſſenſus præmiſſarum influat efficienter in aſſenſum concluſionis.

1096. **V**Idetur negandum, I. quia vis effectiva eſt potentia, vel habitus, non vero actus: ſed aſſenſus præmiſſarum actus eſt; non igitur influit efficienter in aſſenſum concluſionis.

1097. II. Apprehenſio boni amabilis non influit efficienter in actum amoris, ſed eſt conditio requiſita ad amandum. Ergo & aſſenſus præmiſſarum mera conditio erit.

1098. III. Quod influit efficienter, debet exiſtere, dum producitur effectus, alioqui effectus produceretur ſine cauſsa. Sed dum mens aſsentitur concluſioni, jam non exiſtit aſsenſus præmiſſarum, qui cum ſit actus, jam præceſſit. Ergo.

Propoſitio. *Præmiſſæ habent rationem cauſſæ efficientis, & activæ reſpectu concluſionis.*

1099. **I**Ta S. Thomas (1). Prob. Quod complet, & determinat intellectum, ut aſſentiatur concluſioni, cenſetur habere rationem cauſsæ efficientis, & activæ; quod enim complet, & determinat cauſsam efficientem, influit in ejus actionem. Atqui præmiſsæ complent, & determinant intellectum, ut aſſentiatur concluſioni: nam concluſio virtute continetur in præmiſſis, & idcirco diximus (2), neceſſe eſſe, ut intellectus, præſtito præmiſſis aſsenſu, aſsentiatur etiam concluſioni; non enim aſſentitur concluſioni, niſi quia completus,

(1) 1. Poſter. lect. 3. „ Principia, *inquit*, ſe habent ad concluſiones „ in demonſtrativis, ſicut cauſſæ activæ in naturalibus ad ſuos effectus „. Et 5. Metaph. lect. 3. ait: „ Propoſitiones dicuntur eſſe materia concluſio- „ nis, non quidem ſecundum quod ſub tali forma exiſtunt, vel ſecun- „ dum virtutem earum (ſic enim magis ſe habent in ratione cauſſæ „ efficientis) ſed quantum ad terminos, ex quibus componuntur: nam „ ex terminis præmiſſarum componitur concluſio, ſcilicet, ex majori, „ & ex minori extremitate „. Vide etiam 1. con. Gen. c. 55. & 57. & 1. p. q. 14. a. 7.

(2) §. 1090. ſqq.

tus , & determinatus eſt per præmiſsas . Hæ igitur reſpectu concluſionis rationem habent cauſsæ efficientis , & activæ .

1100. Ad primum reſpondemus , vim effectivam non uni tantum potentiæ , & habitui , ſed etiam actui convenire , ſi is virtute contineat alium : tunc enim determinare poteſt potentiam ad hunc alium actum efficiendum . Sic gaudium eſt effectus dilectionis, qua Deum amamus (1) . Sic lætitia eſt effectus devotionis (2) .

1101. Ad ſecundum dicendum , apprehenſionem boni eſſe voluntati extrinſecam , nec proinde poſſe voluntatem intrinſece determinare . At vero aſſenſus præmiſſarum intrinſecus eſt intellectui , quem propterea intrinſece determinat .

1102. Ad tertium dicimus , eodem tempore , quo mens aſſentitur concluſioni , exiſtere cauſſam inferentem ; nam minor , & concluſio eodem tempore cognoſcuntur (3) .

QUÆ-

(1) Vide S. Thom. 2. 2. q. 28. ſq.

(2) Vide eumdem ib. q. 82. a. 2.

(3) S Thomas 1. Poſter lect. 2. „ Cum , *ait* , ad concluſionem infe-„ rendam duæ propoſitiones requirantur , ſcilicet , major , & minor , ſcita „ propoſitione majori , nondum habetur concluſionis cognitio . Major „ ergo propoſitio præcognoſcitur concluſioni , non ſolum natura , ſed „ tempore . Rurſus autem ſi in minori propoſitione inducatur , ſive aſſu-„ matur aliquod contentum ſub univerſali propoſitione , quæ eſt major , „ de quo manifeſtum non ſit , quod ſub hoc univerſali contineatur , non-„ dum habetur concluſionis cognitio , quia nondum erat certa veritas „ minoris propoſitionis . Si autem in minori propoſitione aſſumatur ter-„ minus , de quo manifeſtum ſit , quod continetur ſub univerſali in ma-„ jori propoſitione , patet veritas minoris propoſitionis , quod id quod „ accipitur ſub univerſali , habet ejus cognitionem , & ſic ſtatim habe-„ tur concluſionis cognitio . Ut ſi ſic demonſtraret aliquis : *Omnis trian-„ gulus habet tres angulos æquales duobus rectis* : iſta cognita , nondum ha-„ betur concluſionis cognitio ; ſed cum poſtea accipitur , *hæc figura „ in ſemicirculo deſcripta , eſt triangulus* , ſtatim ſcit , quod habet tres an-„ gulos æquales duobus rectis „ .

QUÆSTIO XXVIII.

De Demonſtratione.

1103. **P**Oſt argumentationem in genere, progredimur ad ejus ſpecies, quarum prima eſt demonſtratio, ut ſupra dictum eſt (1). Quæremus autem 1. de neceſſitate demonſtrationis; 2. de ejus diviſione; 3. de ejus principiis.

ARTICULUS I.

Utrum neceſſe ſit dari veras demonſtrationes.

1104. **D**Emonſtratio eſt argumentatio, qua ex præmiſſis omnino certis, neceſſariis, & evidentibus ratiocinamur; eaque ſcientiam efficit. Sceptici autem, cum omnem ſcientiam rejicerent, ut infra dicemus, omnem ſimiliter veram demonſtrationem rejecerunt. Hos ſequutus fuit Daniel Huetius (2). Scepticorum autem patrocinium apertius ſuſcepit Bælius (3), negata demonſtratione.

1105. Videtur autem ita dicendum, I. quia veteres Philoſophi demonſtrarunt exſtare qualitates in corporibus, calorem in igne, frigus in nive &c. At vero Philoſophi juniores has

(1) §. 1033.

(2) Cum in Tract. de imbecillitate mentis humanæ, tum in quæſt. Alnetanis l. 1. c. 1. ubi §. 3. „Dicimus, *inquit*, cum Scepticis, ne hoc „quidem nos certiſſime ſcire, perfecta, ſcilicet, illa certitudine, quod „nihil certiſſime ſciamus„. Et ib. §. 5. aſſerit quidem, mentem humanam veritatem aliquam cognoſcere pro modo, captuque ſuo; docet tamen, veritatem clariſſime, firmiſſimeque non cognoſcere. Quod licet conſtituat, ut deinde probet, Fidem eſſe unicam ad veritatem tutam, rectam, minimeque fallacem viam; nihilominus videtur eripere univerſa arma ad impugnandos impios, qui doctrinam revelatam negant. Nam ſi nulla eſt clariſſima, & firmiſſima veritas, quæ per demonſtrationem cognoſcitur, jam non poſſent ullo modo convinci impii negantes Doctrinam revelatam; neque proinde clariſſime, firmiſſimeque probari poſſet Dei exiſtentia adverſus atheos.

(3) Diction. Crit. art. Pyrrho.

ſuas qualitates repoſuerunt in perceptione. Itaque demonſtrationes illæ potius deceptiones erant.

1106. II. Demonſtrari ſolet, perſonam eſſe idem cum natura, & nihilominus Perſona Chriſti alia eſt ab ejus natura humana.

1107. III. Demonſtrari etiam ſolet, rem non poſſe differre a ſeipſa; ſed nihilominus anima hominis a ſeipſa differt, cum non ſit eadem in capite, in pede &c.

1108. IV. Demonſtrari ſolet item, bonum non eſſe, qui mala permittit, cum poſſit impedire; & tamen Deus bonus eſt, etſi permittat mala quæ impedire poſſet.

1109. V. Inſuper demonſtratur, neminem peccare, aut puniri poſſe, qui non exiſtat; & tamen poſteri Adæ peccarunt in ipſo, & in ipſo fuere puniti, cum non exiſtebant. Hæc quidem Bælius (1), quæ idcirco producimus, ut quiſque videat, quam frivolis argumentis conatur is Scepticus Pyrrhoniſmum docere.

1110. VI. Ex Huetio (2), demonſtrationes quæ ratione humana fiunt, ſi comparentur cum veritatibus Fidei Divinæ, minorem certitudinem habent: nam ut advertit S. Thomas (3) *aliæ ſcientiæ (humanæ) certitudinem habent ex naturali lumine rationis humanæ, quæ poteſt errare; hæc autem (Sacra Doctrina) certitudinem habet ex lumine divinæ ſcientiæ, quæ decipi non poteſt*. Deeſt igitur demonſtrationibus humanis, imo & ipſis principiis geometricis aliquid; proindeque merito probabilitates appellari debent, ſi cum rebus revelatis comparentur.

Propoſitio. I. *Neceſſe eſt dari veras demonſtrationes*, II. *quibus refragari mens nullo modo poteſt*.

1111. Prob. 1. p. ratione S. Thomæ (4). Si nulla vera demonſtratio eſset, nulla quoque forent principia omnino certa, & evidentia; fieri enim non poteſt, ut mens quæ naturaliter ratione pollet, ex principiis omnino certis, neceſſariis, & evidentibus, nullas concluſiones inferat omnino cer-

(1) Loc. cit.
(2) In Alnet. loc. cit.
(3) 1. p. q. 1. a. 5.
(4) 1. Poſter. lect. 19.

certas, neceſſarias, & evidentes, quod eſt demonſtrare, ut dictum eſt (1). Atqui neceſſe eſt dari principia omnino certa, & evidentia (2): nam ſi nulla darentur, jam in ratiocinando procederetur in infinitum; non eſſet enim aſſignare primum aliquod principium omnino ſtabile, quo ratiocinationes humanæ niterentur, ſed quamlibet ratiocinationem poſitam præcederet alia ratiocinatio; omnia ſiquidem principia, utpote incerta, probari poſſent per alia principia, & hæc rurſus, quoniam incerta, probari deberent per alia, ſicque in infinitum. nulla proinde eſset ratiocinatio non ſolum demonſtrativa, ſed neque probabilis: nam infinitum pertranſiri non poteſt, & primo ſimpliciter ablato in unoquoque genere, oportet, cetera corruant. Neceſſe eſt igitur dari veras demonſtrationes.

1112. Prob. 2. p. Vero evidenter propoſito mens refragari nequit; ſi enim poſſet, jam poſſet quoque aſſentiri falſo evidenter cognito: quod eſt contra naturam mentis, quæ naturaliter fertur in verum. Atqui in veris demonſtrationibus verum evidenter proponitur menti: eſt enim evidenter illatum

tum

(1) §. 1104.

(2) Quædam propoſitiones ſunt per ſe notæ in ſeipſis, ſed ut nobis innoteſcant, opus eſt ratiocinatione; quædam vero ita ſunt per ſe notæ in ſeipſis, ut etiam nobis innoteſcant ſtatim ac percipimus terminos. Per ſe notæ in ſeipſis, ſed non quoad nos, dicuntur illæ, quorum prædicatum eſt in ratione, ſive de eſſentia ſubjecti, ſed tamen hæc connexio non ſtatim a nobis cognoſcitur, cognitis terminis, ſed poſtquam terminos illos cum aliquo tertio contulerimus, quod fit demonſtrando. At vero per ſe notæ in ſeipſis, & quoad nos dicuntur illæ, in quibus prædicatum non ſolum eſt in ratione ſubjecti, ſed ſtatim perceptis terminis, abſque ulla ratiocinatione cognoſcitur, prædicatum eſſe in ratione ſubjecti. *Quælibet propoſitio* (inquit S. Thomas 1. Poſter. lect. 5) *cujus prædicatum eſt in ratione ſubjecti, eſt immediata, & per ſe nota, quantum eſt de ſe: ſed quarumdam propoſitionum termini ſunt tales, quod ſunt in notitia omnium, ſicut ens, & unum, & alia quæ ſunt entis, inquantum eſt; nam ens eſt prima conceptio intellectus. Unde oportet, quod tales propoſitiones non ſolum in ſe, ſed etiam quoad nos quaſi per ſe notæ habeantur. Sicut quod non contingit idem eſſe, & non eſſe: & quod totum ſit majus ſua parte, & ſimilia .... Quædam vero propoſitiones ſunt immediatæ, quarum termini non ſunt apud omnes noti. Unde licet prædicatum ſit de ratione ſubjecti, tamen quia definitio ſubjecti non eſt omnibus nota, non eſt neceſſarium, quod tales propoſitiones ab omnibus concedantur. Sicut hæc propoſitio: Omnes recti anguli ſunt æquales, quantum eſt in ſe, eſt per ſe nota, ſive immediata, quia æqualitas cadit in definitione anguli recti: angulus enim rectus eſt, quem facit linea recta, ſuper aliam lineam rectam cadens, ita quod ex utraque parte anguli reddantur æquales.*

enm ex principiis omnino certis, & evidentibus, ut dictum eſt (1). Veræ igitur demonſtrationi mens refragari non poteſt.

1113. Ad primum reſpondemus, neminem Philoſophorum hactenus dixiſſe, vere eſſe demonſtratum, qualitates corporum ineſſe, vel non ineſſe corporibus tamquam entia accidentalia. Eorum ſententiæ opiniones ſunt, quæ non egrediuntur fines probabilitatis. Qua in re vide quam acute Bælius ratiocinetur, & quam ſit verſatus in ſententiis Philoſophorum.

1114. Ad ſecundum dicimus, non modo non eſſe demonſtratum, perſonam idem eſſe ac naturam, ſed inſuper id eſſe falſum, ut in Metaphyſica oſtendemus.

1115. Ad tertium dicendum, humanam animam non differre a ſeipſa, propterea quod diverſas corporis humani partes informat: non enim eſt in corpore ad modum corporum, quorum ſingulæ partes ſunt circumſcriptæ ſingulis partibus loci; ſed eſt in partibus corporis ad modum ſpiritus, illas vivificando; quare non ſequitur, idem differre a ſeipſo.

1116. Ad quartum dicimus, demonſtrari quidem, nullum proviſorem peculiarem eſſe bonum, qui non impedit mala, ſi poſſit; id autem non ſolum non demonſtrari, ſed eſſe omnino falſum, ſi ſermo ſit de proviſore univerſali, cujuſmodi eſt Deus (2). Sed hac de re fuſius in Metaphyſica.

1117. Ad quintum reſpondemus, omnes homines fuiſse in Adamo tamquam in capite totius humanæ naturæ; ideoque ipſo peccante, peccatum, & pœna in omnes derivavit (3).

1118. Ad ſextum dicendum, etiam inter ſcientias naturales unam præ altera eſse majoris certitudinis: nam mathematicæ ſummam quæ lumine naturali haberi poteſt, certitudinem habent: phyſicæ vero minorem; nec propterea deſtitutæ ſunt certitudine illa quæ requiritur ad ſcientiam veri nominis, ut ſupra dictum eſt (4). Ex quo igitur demonſtrationes minorem certitudinem habent, quam veritates revelatæ, quia illæ nituntur lumine rationis humanæ quæ falli poteſt, iſtæ lumine

(1) §. præc.
(2) Vide S. Thom. 1. p. q. 22. a. 2. ad 2.
(3) Confer S. Thom. 1.2. q. 81. a. 1.
(4) §. 135.

Divinæ ſcientiæ quæ eſt omnino infallibilis ; non ſequitur certitudine deſtitui, quæ ſcientiam vere talem conſtituat, & probabilitates dici debere.

ARTICULUS II.

Utrum demonſtratio recte dividatur in demonſtrationem propter quid, *& demonſtrationem* quia.

1119. Videtur non recte dividi, I. quia demonſtratio dividitur in demonſtrationem *a priori*, ſeu per cauſſam, & *a poſteriori*, ſeu per effectus, & proprietates.

1120. II. Præter recenſitas demonſtrationes, invenitur etiam demonſtratio *a ſigno*. Non igitur recta eſt diviſio tradita demonſtrationis.

1121. III. Demonſtratio ad abſurdum & ex datis, non eſt neque *propter quid*, neque *quia*. Et ſimiliter demonſtratio negativa.

Propoſitio. *Recta eſt diviſio demonſtrationis in demonſtrationem* propter quid, *& demonſtrationem* quia.

1122. Prob. Demonſtratio *propter quid* eſt illa quæ procedit ex præmiſſis neceſſariis, certis, & evidentibus, & propriam, proximam, & adæquatam cauſſam, ſive rationem adfert rei demonſtratæ (1). Demonſtratio autem *quia* (2), dicitur illa, quæ evidenter quidem probat, prædicatum concluſionis convenire ſubjecto, non tamen adfert niſi cauſſam ſeu ratio-

(1) Hujuſmodi eſt demonſtratio, qua S. Thomas 1 p. q. 10. a. 2. probat, Deum eſſe æternum, quia eſt omnino immutabilis ; hæc immutabilitas enim eſt propria, proxima, & adæquata ratio æternitatis : nam ſicut ratio temporis conſequitur motum, ita ratio æternitatis conſequitur immutabilitatem. Vide S. Aug ſer. 2. in Pſal. 101. n. 10.

(2) Si cui diſpliceant voces, *propter quid*, & *quia*, quod eas putet obſcuras, non moramur, dummodo in re ipſa conſentiat. Sed eæ minime obſcuræ ſunt conſideranti, rationem propriam, proximam, & adæquatam rei, eſſe id, *propter quod* res conſtituitur, oſtendereque *quid* res ſit. At demonſtratio per cauſſam remotam, & inadæquatam, vel per effectus, non oſtendit *quid* res ſit, ſed tantum *quia* res eſt.

rationem remotam (1), vel inadæquatam (2), vel aſſumit effectum ad probandam cauſſam (3). Sed nulla reperiri poteſt demonſtratio, quæ ad præfatarum aliquam non referatur: nam in demonſtratione *propter quid* oſtenditur veritas per propriam, proximam, & adæquatam cauſſam, & radicem; in demonſtratione vero *quia* (4) veritas non ita oſtenditur, ſed vel per cauſſam remotam, vel per cauſſam inadæquatam, vel per effectus. Nihil autem eſt medium inter oſtendere, & non oſtendere veritatem per propriam, proximam, & adæquatam cauſſam, cum contradictorie opponantur. Recta eſt igitur diviſio demonſtrationis in demonſtrationem *propter quid*, & demonſtrationem *quia*.

1123. Ad primum dicimus, utramque demonſtrationem *a priori*, & *a poſteriori*, ſive per cauſſam, & effectum reduci ad demonſtrationes *propter quid*, & *quia*. Et quidem ſi demonſtratio *a priori* (5) ſit per cauſsam propriam, proximam,

Oo 2

(1) Qui probaret, Deum eſſe æternum, quia eſt a ſeipſo, demonſtraret quidem ejus æternitatem, ſed per rationem remotam. Ita S. Auguſtinus in Pſal 134. *Eſt*, inquit, *& vere eſt, & eo ipſo quod vere eſt, ſine initio, & ſine termino eſt*.

(2) Exemplum ponit S. Thomas 1. Poſter. lect. 24. *Si quis velit probare, quod non reſpirat paries, quia non eſt animal, non demonſtrat propter quid, nec accipit cauſſam* (ſcilicet adæquatam), *quia ſi non eſſe animal, eſſet cauſſa non reſpirandi, oporteret, quod eſſe animal eſſet cauſſa reſpirandi: quod falſum eſt; multa enim ſunt animalia quæ non reſpirant, ſicut piſces. Oportet enim, ſi negatio eſt cauſſa negationis, quod affirmatio ſit cauſſa affirmationis &c.*

(3) Idem S. Thomas ib. lect. 23. „ Demonſtratio quia, *inquit*, eſt per „ effectum, ut ſi quis concludat, quod planetæ ſunt prope propter hoc „ quod non ſcintillant. Non enim non ſcintillare eſt cauſſa, quod planetæ ſint prope, ſed econverſo; propter hoc enim non ſcintillant planetæ, quia prope ſunt. Stellæ enim fixæ ſcintillant, quia viſus in comprehenſione earum caligatur propter earum diſtantiam „.

(4) Uſus demonſtrationum *quia* frequentiſſimus eſt, quippe propriæ rerum cauſſæ, & rationes ſæpiſſime ſunt nobis ignotæ. Hinc S Thomas 1. Poſter. lect. 4. ſcribit: „ Quandoque id quod eſt magis notum quoad „ nos, eſt etiam magis notum ſimpliciter, & ſecundum naturam, ſicut „ accidit in Mathematicis.. Quandoque id quod eſt notius quoad nos, „ non eſt notius ſimpliciter, ſicut accidit in naturalibus, in quibus eſſentia, & virtutes eorum, propter hoc quod ſunt in materia, ſunt occultæ, ſed innoteſcunt nobis per ea quæ exterius de ipſis apparent. „ Unde in talibus fiunt demonſtrationes ut plurimum per effectus, qui „ ſunt notiores quoad nos, & non ſimpliciter „.

(5) Genuenſis Log. Italicæ l. 4. c. 2. §. 11. aliquas demonſtrationes, ut

mam, & adæquatam, reducitur ad demonſtrationem *propter quid*; ſi autem ſit per cauſſam remotam, & inadæquatam, reduci-

ut ipſe putat, congerit, quo exempla ponat demonſtrationis *a priori*, & inter eas Soritem quemdam, qui eſt ejuſmodi: *Ubi jusjurandum adhibetur ad dirimendas controverſias, ut decretum ſit certum, fieri non poteſt, quominus perjuria multiplicentur: ubi perjuria multiplicantur, gens aſſueſcit contemnere Divinitatem: ubi Divinitas contemnitur, & lex conſcientiæ opprimitur, ibi & delicta, & pravi mores opprimendo virtutem, quæ ſola homini in ſocietate viventi fulcrum eſt, infelicitatem creant corpori politico; igitur ubi jusjurandum eſt judex unicus litium, regnare non poteſt neque civilis, neque naturalis felicitas*. Apodicticum ſane argumentum tanto Philoſopho dignum! Peto 1. an Genuenſis crediderit, univerſos homines vel ſaltem plurimos ita eſſe comparatos, ut ſi jurejurando ſe ligent ad finiendas controverſias, fieri non poſſit, quin pejerent? At ſi ita eſt, cur ipſe ibidem pro axiomate habet, *cauſſas liberas ſæpe agere cum ea virium portione, quam malunt*? Nonne homines illi jurejurando obſtricti, cauſſæ liberæ ſunt? Quid ergo neceſſitatis habet multiplicatio perjuriorum cum jurejurando adhibito ad lites finiendas? Quod ſi nulla eſt talis neceſſitas, en corruit tota putatitia demonſtratio Genuenſis; nam demonſtratio debet eſſe ex principiis neceſſariis, & omnino certis, ut ipſemet ſtatuit ib. §. 6. ubi docet. *Si principium ſit certum certitudine morali, & applicatio certa; conſequutio erit fides*. Cum ergo multiplicatio illa perjuriorum poſſit maximum eſſe certitudinis moralis, conſequutio poſiti Sorites erit maximum fides. Abit igitur in auras illius demonſtratio. 2. Cum ait, fieri non poſſe, quin perjuria multiplicentur, ubi jusjurandum dimirit lites, jam ponit, apud homines pleroſque omnes Divinitatem in nullo eſſe pretio, nec quempiam ſibi reputare illius contemtum, ne cauſſa cadat: quæ ſane eſt acerbiſſima in homines pios injuria; nam quod plurimi inter homines pii ſint, & Deum ſummo ſtudio revereantur, nemo negabit. De impiis, qui in malitia ita ſunt obfirmati, ut Deum perjuriis contemnere audeant, ne litem perdant, ſic habeto, ipſos jam eſſe paratos ad Deum contemnendum; quare ſive controverſiæ dirimantur jurejurando, ſive aliter, Divinitas contemtui erit, & delicta, & pravi mores virtutem oppriment, corporique politico infelicitatem creabunt. Nihil igitur influet jurisjurandi religio. Genuenſis igitur non cauſſam pro cauſſa habet perturbatæ Politicæ, & naturalis felicitatis. 3. Si felicitas publica nutat, propterea quod jurejurando lites dirimuntur, nutare quoque debuiſſet politica felicitas Romani Imperii, quorum cives aram tenentes jurabant; nutare debuiſſet felicitas cum Græcorum, tum Barbarorum, de quibus Halicarnaſſenſis: *Ultima fides*, ait, *inter homines cum Græcos, tum Barbaros, quam nulla delebit ætas, eſt ea quæ per jurata pacta ſponſores adhibet Deos*. Quare & ipſe Grotius (quem Genuenſis tanti facit, ut non modo Magiſtrum, ſed & Parentem ſuum appellet) l. 2. de jure belli, & pacis c. 13. §. 13. *Effectus*, inquit, *juramenti præcipuus eſt præcidere controverſias*. 4. Quod maximum eſt, Genuenſis adſertio directe opponitur Apoſtoli documentis Hebr. 6. v. 16. *Homines enim*, ait, *per majorem*

ducitur ad demonſtrationem *quia*. Quare omnis quidem demonſtratio *propter quid* eſt *a priori*, ſed non econtra. Similiter demonſtratio per effectus, & proprietates reducitur ad demonſtrationem *quia*; & propterea omnis demonſtratio *a poſteriori*, eſt demonſtratio *quia*, ſed non econrra.

1124. Ad ſecundum dicimus, demonſtrationem *a ſigno*, reduci ad demonſtrationem *quia*; ſignum enim probat rem eſſe, ſed non oſtendit, quid illa ſit.

1125. Ad tertium dicendum, demonſtrationem ad abſurdum reduci ad demonſtrationem *propter quid*, ſi deducat ad abſurdum per cauſſam proximam illius, ſi vero per cauſſam remotam, vel per effectus, reducitur ad demonſtrationem *quia*. Et ſimiliter dicendum de demonſtratione negativa; nam ſi affertur proxima ratio negandi, reducitur ad demonſtrationem *propter quid*; ſi affertur ratio remota, reducitur ad demonſtrationem *quia* (1).

---

rem ſui jurant: & omnis controverſiæ eorum finis eſt juramentum. Id autem non ſolum non reprobat Apoſtolus, ſed ſtatim ſubdit, Deum quoque ut nos promiſſionum ſuarum certos redderet, interpoſuiſſe jusjurandum. Ib. v. 17. *In quo abundantius volens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilii ſui, interpoſuit jusjurandum.* Quod igitur probavit Apoſtolus ut medium aptiſſimum ad finiendas controverſias, id Genuenſis reprobavit tamquam inducens ad perjuria, & ad evertendam politici corporis civilem, & naturalem felicitatem. Non me latet, quo ſpectabat ejus Sorites. Sed præterquam quod non demonſtratio, ſed ſophiſma eſt, Apoſtolicæ doctrinæ palam opponitur.

(1) Ex dictis ſequitur 1. demonſtrationem *propter quid* potiorem eſſe demonſtratione *quia*; cum enim illa probet per propriam, proximam, & adæquatam cauſam, non ſolum convincit mentem, ſed & ſuadet, & quietat. 2. Sequitur, demonſtrationem univerſalem potiorem eſſe particulari: nam particularis propria ratio non concluditur, niſi per univerſale. „ Si quæramus, *inquit*, S. Thomas 1. *Poſter. lect.* 38. de iſto triangulo particulari, quare anguli ejus extrinſeci, ſunt æquales quatuor rectis? Reſpondebitur, quod hoc contingit huic triangulo quia eſt iſoſceles. Iſoſceles autem eſt talis, quia eſt triangulus. Triangulus autem eſt talis, quia eſt figura rectilinea talis. Si amplius non poſſit procedi, tunc maxime ſcimus. Hoc autem eſt, quia pervenitur ad univerſale. Ergo univerſalis demonſtratio potior eſt particulari „. 3. Sequitur, demonſtrationem affirmativam potiorem eſſe negativa; quippe in negativa poteſt tantum oſtendi quid non ſit vera, & propria ratio. Et ob eamdem rationem demonſtratio oſtenſiva potior eſt demonſtratione ad abſurdum. Vide quæ diximus pag. 560. not. 4. & pag. 562. not. 4.

ARTICULUS III.

Utrum demonſtratio procedere debeat ex principiis primis, & immediatis.

1126. PRimum, & immediatum principium illud eſt, quo non eſt alterum prius: nam omnis demonſtratio fit ex prioribus, ut dictum eſt (1). Cum igitur aliqua propoſitio eſt mediata, hoc eſt, habens medium, per quod demonſtretur, oportet, ea ex quibus demonſtratur, priora eſſe (2). Idem eſt ergo quærere, an demonſtratio procedere debeat ex primis, & immediatis principiis, ac quærere, an principia ex quibus procedit demonſtratio, debeant eſſe indemonſtrabilia (3).

Jam

(1) §. 1111.

(2) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 5.

(3) Genuenſis Art. Log. Crit. l. 5. c. 4. docet, axiomata intelligi *ſimplici intuitione*; operationem vero qua ope *medii* duæ ideæ inter ſe conferuntur, *ratiocinationem* appellat. Sed in eo quod ſtatuit, axiomata intelligi ſimplici intuitione, non omnino verum habet: nam ſimplex intuitio poteſt eſſe abſque ulla affirmatione, vel negatione, veluti cum rem præſentem intuemur, quin de illa aliquid enunciemus: axiomata autem propoſitiones ſunt, adeoque enunciationem includunt. Non igitur eſt omnino eadem ſimplex intuitio, ac intelligentia, qua prima axiomata cognoſcuntur. Itaque ſicut ea quæ ope *medii* inter ſe, & cum medio conferuntur, pertinent ad *ratiocinationem*, & ſi hæc procedat ex principiis certis, & evidentibus, pertinent ad ſcientiam, quæ ex demonſtratione conſurgit; ita axiomata quæ abſque ulla ratiocinatione cognoſcuntur, pertinent ad habitum intelligentiæ. Quod hac ratione egregie probat S. Thomas 1. Poſter. lect. 20. „ Circa intellectum, *inquit*, ſunt duo genera habituum, habentium ſe aliqualiter ad verum. Quidam enim ſemper ſunt veri, alii vero interdum recipiunt falſitatem, ut patet de opinione, & ratiocinatione, quæ poteſt eſſe veri, & falſi. Sunt etiam & quidam habitus erronei ſe habentes ad falſum. Quia vero principia ſunt maxime vera, manifeſtum eſt, quod non pertinent ad habitus qui ſemper ſunt falſi, neque etiam ad habitus qui interdum recipiunt falſitatem, ſed ſolum ad habitus qui ſemper ſunt veri. Hujuſmodi autem ſunt ſcientia, & intellectus ... Non autem poteſt eſſe ſcientia ipſorum principiorum, quia omnis ſcientia fit ex aliqua ratiocinatione, ſcilicet, demonſtrativa, cujus ſunt principia illa, de quibus loquimur. Quia igitur nihil poteſt eſſe verius, quam ſcientia, & intellectus, nam ſapientia in his intelligitur; conſequens eſt ex conſideratione præmiſſorum, quod principiorum proprie ſit intellectus „.

1127. Jam vero immediatum principium dividitur ab Ariſtotele (1), in *poſitionem*, & *dignitatem*. Dignitates ſunt axiomata, ſeu communes animi conceptiones, quæ ſtatim cognoſcuntur perceptis terminis, ut *Quodlibet eſt, vel non eſt* (2). Poſitionem autem dividit Ariſtoteles in ſuppoſitiones, ſive Poſtulata, ut eſt illud, *a quovis puncto ad quodvis punctum rectam lineam ducere*, quod quidem Geometra ſupponit, non tamen demonſtrat (3); & *definitiones*, quæ explicant quid ſint res, de quibus eſt agendum (4). Tria igitur ſunt principia immediata, *Axiomata* (5), *Poſtulata*, ſive *Suppoſitiones*, & *Definitiones*. His omnis demonſtratio nititur. Quare in ſcientiis mathematicis, quæ inter demonſtrativas primum obtinent locum, initio Definitiones, Poſtulata, & Axiomata ponuntur, ex quibus deinde conficiuntur demonſtrationes.

1128. Videtur autem non omnis demonſtratio debere procedere ex primis, & immediatis principiis, I. quidem, quia cum prima, & immediata principia ſint communia; axiomata enim ſunt communes animi conceptiones; ſi omnis demonſtratio ex illis procederet, omnis demonſtratio fieret ex principiis communibus: quod eſſe non poteſt, ut S. Thomas oſtendit (6); nam demonſtrationes ſunt ut principia; proindeque

 ſi prin-

(1) 1. Poſter. c. 2.

(2) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 5.

(3) Idem ib. *Sunt*, inquit, *quædam propoſitiones, quæ non poſſunt probari, niſi per principium alterius ſcientiæ: & ideo oportet, quod in illa ſcientia ſupponantur, licet probentur per principia alterius ſcientiæ. Sicut a puncto ad punctum eſt rectam lineam ducere, ſupponit Geometra, & probat Naturalis, oſtendens, quod inter quælibet duo puncta ſit linea recta media.*

(4) S. Thom. loc. cit. „ Licet definitio in ſe non ſit propoſitio in actu, „ eſt tamen in virtute; quia cognita definitione, apparet definitionem „ de ſubjecto vere prædicari „.

(5) S. Thom. ib. lect. 19. „ Proprium eſt horum principiorum, quod non „ ſolum neceſſe eſt, ea per ſe vera eſſe, ſed etiam neceſſe eſt videri, quod „ ſit per ſe nota. Nullus enim poteſt per ſe opinari contraria eorum „.

(6) Ib. lect. 17. ubi etiam ex hoc probat, non concludere argumentationem Briſsonis, qui nitebatur demonſtrare quadraturam circuli per principia communia hoc modo: „ In quocumque genere eſt invenire „ aliquid majus, vel minus aliqui, in eodem eſt invenire & illi æquale. In genere autem quadratorum eſt invenire aliquod quadratum „ minus circulo, quod ſcilicet deſcribatur intra circulum, & aliquod „ ma-

ſi principia eſſent communia, & demonſtrationes eſſent communes, atque adeo nulla eſſet propria demonſtratio in quavis ſcientia.

1129. II. Demonſtratio *quia*, procedit per cauſſam remotam, vel per effectus, ut dictum eſt (1). Non igitur ex principiis immediatis.

1130. III. Ipſa demonſtratio *propter quid* non ſemper eſt per cauſſam proximam immediatam: nam in Geometria plures ſunt propoſitiones, quæ demonſtrantur non per axiomata, ſed per alias propoſitiones jam demonſtratas. Igitur non omnis demonſtratio eſt ex primis, & immediatis principiis.

Propoſitio. *In quovis genere demonſtrationis oportet procedere ex primis, & immediatis principiis, ſive indemonſtrabilibus in eo genere, in quo eſt demonſtratio.*

1131. PRob. Prima, & immediata principia in quovis genere demonſtrationis ſunt Axiomata, Poſtulata, ſive Suppoſitiones, & Definitiones, ut dictum eſt (2). Atqui Axiomata ſunt indemonſtrabilia (3); ſunt enim communes animi conceptiones, quæ ſtatim notæ fiunt lumine intellectus ex ipſa perceptione terminorum. Suppoſitiones autem licet demonſtrari poſſint, ſumuntur tamen quaſi per ſe notæ, cum ex iis proceditur ad demonſtrandum (4). Sic

„ majus circulo, intra quod circulus deſcribitur. Ergo eſt invenire aliquod quadratum circulo æquale. Hæc autem probatio eſt ſecundum „ commune; æquale enim, & magis, & minus excedunt genus quadranguli, & circuli, &c.

(1) §. 1122.

(2) §. 1127.

(3) S. Thomas 1. Poſter. lect. 19. „ Communis, *inquit*, animi conceptio non eſt ad exterius rationem, quia non poteſt probari per aliquam argumentationem, ſed eſt ad eam rationem quæ eſt in anima, „ quia lumine naturali intellectus ſtatim fit nota „.

(4) S. Thomas 1. Poſter. lect. 16. „ Principia, *ait*, in unoquoque „ genere ſunt illa, quæ cum ſint vera, tamen non convenit ea demonſtrare in illa ſcientia, in qua ſunt principia „. Et ib. lect. 21. „ Demonſtrator non interrogat de præmiſſis, ſed ſumit quaſi per ſe „ notas, vel per alia principia probat. Sed interrogat ſolum de concluſione; & cum demonſtraverit, utitur ea, ſicut alia propoſitione „ ad

Sic Geometra ſupponit, neque demonſtrat, a quovis puncto ad quodvis punctum duci poſſe rectam lineam. Denique definitiones, neque etiam demonſtrantur, ſed aſſumuntur ut per ſe notæ; neque enim Geometra demonſtrat quid ſit punctum, quid linea, &c. ſed tantum illa definit (1). Igitur in quovis genere demonſtrationis oportet procedere ex indemonſtrabilibus in eo genere (2), in quo eſt demonſtratio, hoc eſt, ex primis, & immediatis.

1132. Ad primum reſpondemus, non omnia prima, & immediata principia, eſſe communia; etſi enim axiomata ſint ſimpliciter prima, & immediata, quia indemonſtrabilia; ſuppoſitiones tamen, & definitiones ſunt etiam primæ, & immediatæ in eo genere, in quo eſt demonſtratio, ut oſtenſum eſt (3). Addimus, in ſcientiis multoties aſſumi principia communia ſecundum analogiam, ideſt, ſecundum quod proportionem habent cum unaquaque ſcientia (4).

Ad

„ ad demonſtrandum aliquam aliam concluſionem... Non enim cujuslibet demonſtrationis geometricæ ratio redditur ex primis Geometriæ „ principiis, ſed interdum ex his quæ per prima principia ſunt concluſa „. Quare ſicut axioma ſe habet ut primum & immediatum ad propoſitionem ex illo demonſtratam; ita hæc propoſitio ſe habet ut prima, & immediata, ad propoſitionem, quæ ex illa demonſtratur.

(1) Idem S. Thomas ib. lect. 18. „ Arithmetica, *inquit*, ſupponit quid „ eſt par, & quid eſt impar, aut quid eſt numerus quadratus, aut cubus. „ Et Geometria ſupponit, quid eſt rationale in lineis. Dicitur enim rationalis linea, de qua poſſumus ratiocinari per lineam datam. Hujuſmodi autem eſt omnis linea commenſurabilis lineæ datæ; quæ vero eſt „ incommenſurabilis ei, vocatur irrationalis, & ſurda. Similiter & Geometria ſupponit, quid eſt reflexum, aut curvum, &c. „

(2) Diximus *in eo genere*, quia *quædam principia*, ut advertit S. Thomas 1. Poſter. lect. 6., *probatione indigent, ad hoc quod ſint nota, & antequam probentur, non ſunt magis nota concluſione. Sicut quod angulus exterior trianguli valeat duos æquales intrinſecos ſibi oppoſitos, antequam probetur, ita ignotum eſt, ſicut quod triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis.*

(3) §. præc

(4) S. Thomas 1. Poſter. lect. 18. „ Principia, *inquit*, communia accipiuntur in unaquaque ſcientia demonſtrativa ſecundum analogiam, „ ideſt, ſecundum quod ſunt proportionata illi ſcientiæ... Communia „ principia ſunt, ſi ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent, ſunt „ æqualia, & aliæ communes animi conceptiones... Idem faciet Geometria, ſi non accipiat præmiſſum principium commune in ſua communi-

1133. Ad ſecundum dicimus, etiam in demonſtratione *quia*, procedi ex primis, & immediatis; nam & in ipſa ſumuntur ut per ſe nota cauſſa remota, vel effectus, ideoque non demonſtrantur, ſed accipiuntur ut indemonſtrabilia.

1134. Ad tertium reſponſio patet ex dictis (1).

QUÆSTIO XXIX.

De effectu demonſtrationis, ſcilicet, ſcientia.

1135. Cum ſcientia ſit effectus demonſtrationis: eſt enim cognitio certa, & evidens rei per cauſſam, quæ quidem cognitio per demonſtrationem acquiritur, ut dictum eſt (2), quapropter Ariſtoteles (3) ait: *Demonſtrationem dico ratiocinationem eam, quæ ſcientiam efficit*; ordo doctrinæ poſtulat, ut poſtquam egimus de demonſtratione, diſſeramus de ſcientia. Qua in re 1. agemus de exiſtentia ſcientiarum; 2. de earum acquiſitione; 3. de earum diverſitate; 4. de unius dignitate prae alia; 5. de ſcientiis quæ ſub aliis ſunt, an veram habeant rationem ſcientiæ; 6. de modis ſcientias perficiendi.

ARTICULUS I.

Utrum ſit apud nos ulla ſcientia?

1136. Quamquam huic articulo videatur ſatis fuiſſe factum ſupra, ubi egimus cum de exiſtentia Philoſophiæ (4), tum de exiſtentia demonſtrationis (5); nihilominus abs

---

„ munitate, ſed ſolum in magnitudinibus, & Arithmetica ſolum in nu-
„ meris. Ita enim poterit concludere Geometria, ſi dicat, ſi ab æqua-
„ libus magnitudinibus æquales auferas magnitudines, quæ remanent ſunt
„ æquales; ſicut ſi diceret ſi ab æqualibus æqualia demas, quæ rema-
„ nent, ſunt æqualia. Et ſimiliter dicendum eſt de numeris „.

(1) §. 1131. & not. 4. p. 584.

(2) §. 1104.

(3) 1. Poſter. c. 2.

(4) §. 5. ſqq.

(5) §. 1111.

abs re non erit, illum diligentius inveſtigare. Itaque ut Scepticis nullæ prorſus erant ſcientiæ (1), ita Dogmaticis nihil erat, de quo ſcientia haberi non poſſet (2). Dogmaticorum deliria prætermittimus; nam ſi, ut Ariſtoteles ait (3): *De nonnullis, atque de omnibus eniti quidpiam dicere, nihilque prætermittere, aut inſignis ſtultitiæ forſitan, aut valde parati animi videbitur eſſe* (4); quanto majoris ſtultitiæ erit, jactare de omnibus ſcientiam? Itaque cum Scepticis tantum diſputabimus.

1137. Videtur autem nulla dari ſcientia, I. quia res aut ſunt æternæ, aut factæ, aut poſſibiles. De æternis ſcientia haberi non poteſt, quippe ignoramus naturam æternitatis. Res

---

(1) Vide not. 1. pag 80.

(2) S. Thomas 1. Poſter. lect. 7. „ Videtur quibuſdam, quod nullius „ rei ſit ſcientia. Quibuſdam autem videtur quod ſit ſcientia, & quod „ omnium poſſit haberi ſcientia per demonſtrationem. Neutrum autem „ iſtorum eſt verum „.

(3) 2 de Cælo c. 5.

(4) Super quæ verba S. Thomas ib. lect. 7. „ Quod aliquis, *inquit*, „ de quibuſdam difficilibus, & occultis velit attente enunciare, aſſignan„ do cauſſam eorum; quod de omnibus velit inquirere, & nihil præ„ termittere, forte videbitur eſſe ſignum vel multæ ſtultitiæ, ex qua „ provenit, quod neſciat diſcernere inter facilia, & difficilia; aut eſt „ ſignum magnæ præſumptionis, ex qua contingit, quod homo non co„ gnoſcit menſuram facilitatis circa inquiſitionem veritatis „. Hinc autem conſtat, quam immerito, & prorſus injuria Peripatetici cum Dogmaticis connumerentur a pleriſque junioribus Philoſophis, qui potius Dogmaticis accenſendi eſſent, propterea quod nullam ferme rem utut difficilis inquiſitionis, prætermittere volunt, ſed de omnibus enituntur quidpiam dicere, imo putant ſe ex hypotheſibus, quas fingunt, omnia facillime explicare poſſe. Nos autem Angelici Doctoris documentis inſtructi, nec improbare univerſim audemus eorum conatus. Pergit enim S. Doctor ib. „ Et quamvis quidam ſint ſuper hoc increpandi, non tamen juſtum eſt, „ quod omnes ſimiliter reprehendantur, ſed ad duo oportet attendere. „ Primo quidem ad cauſſam quæ movet hominem ad loquendum de ta„ libus, utrum, ſcilicet, hoc faciat ex amore virtutis, an ad oſtenta„ tionem ſapientiæ. Secundo oportet conſiderare, quomodo ſe habeat „ aliquis in credendo ea quæ aſſerit, utrum, ſcilicet, habeat de eis „ debilem certitudinem ſecundum communem hominum modum, aut „ etiam ſi firmius & certius ea cognoſcat, ſcilicet, ſupra communem „ modum hominum. Quando igitur aliquis poteſt attingere ad hoc quod „ cognoſcat neceſſarias cauſſas certius quam ſecundum communem ho„ minum modum, tunc oportet reddere gratias his, qui tales neceſſita„ tes inveniunt, magis quam eos increpare „.

Res factæ, ſunt motui, adeoque variationi obnoxiæ; ſcientiæ autem debent eſſe de immutabilibus. Quod ſi res factas ignoramus, multo magis quæ fieri poſſunt.

1138. II. Res non cognoſcimus, niſi per ſenſus: ſenſus autem nonniſi externas modificationes oſtendunt. Ergo de internis rerum naturis nihil certo ſcire poſſumus.

1139. III. Mens ipſa perpetuo mutatur. Diverſæ etiam ſunt ideæ in hominibus. Atque hinc eſt, ut quod uni videtur certum, alteri videatur incertum; quæ cauſſa fuit tot diſcrepantium inter Philoſophos ſententiarum. Igitur nullæ omnino ſunt ſcientiæ.

Propoſitio. *Multa ſunt omnino certa, & explorata, de quibus revera dantur ſcientiæ.*

1140. I. RAtio. Scientia, ut ſupra diximus (1), eſt cognitio certa & evidens rei per cauſſam, ſeu per demonſtrationem acquiſita. Oſtenſum eſt autem (2) dari veram demonſtrationem. Vera igitur datur ſcientia.

1141. II. Ratio. Ad evertendas ſcientias, vel certa & evidens ratio Scepticis præſto eſt, vel nulla. Si nulla, imprudenter agunt, neque proinde audiendi ſunt. Si aliqua, ergo ſaltem de illa erit ſcientia (3).

1142. III. Ratio. Qui ſcientias negant, vel ſciunt quid ſit ſcire, & neſcire, vel id etiam neſciunt. Si ſciunt, ergo ſaltem hoc ſciunt. Si neſciunt, quomodo ſcientias negant, cum neſciant ſe ſcire, aut neſcire (4)?

1143. IV. Ratio. Scientia eſt de certis, & evidentibus illa-

---

(1) §. 1135.

(2) §. 1111.

(3) Vide S. Auguſt. l. 15. de Trin. c. 12. & Clem. Alex. Strom. 8. ubi fuſe hoc argumentum perſequitur.

(4) Lucretius l. 4.

Denique nil ſciri ſi quis putat, id quoque neſcit
An ſciri poſſit, cum ſe nil ſcire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere cauſſam,
Qui capite ipſe ſuo inſiſtit veſtigia retro.
Et tamen hunc quoque uti concedam ſcire; at idipſum
Quæro; cum in rebus verum nil viderit ante,
Unde ſciat quid ſit ſcire, & neſcire vicisſim?

illatis ex principiis certis, & evidentibus. Sed multa ſunt ejuſmodi, ut præſertim in Mathematicis conſtat (1). Igitur datur ſcientia. Ergo, ut Cicero habet (2), *Qui negant quidquam poſſe comprehendi, eripiunt inſtrumenta, & ornamenta vitæ, vel potius etiam ipſam vitam evertunt funditus, ipſumque animal orbant animo: ut difficile ſit de temeritate eorum, perinde ut cauſſa poſtulat, dicere.*

1144. Ad primum negamus, a nobis non cognoſci naturam æternitatis; quod enim nec initium, nec finem habet; æternum eſt; igitur quod ſemper fuit, eſt, & erit, dicitur æternum. Concedimus autem, res factas variationi eſſe obnoxias, quantum ad exiſtentiam pertinet; at vero negamus earum eſsentias mutari; hæ ſiquidem ſunt immutabiles, & æternæ, ut ſupra oſtenſum eſt (3). Atque hinc ſequitur, aliqua poſſibilia a nobis cognoſci, cum eorum eſſentiæ cognoſcantur.

1145. Ad ſecundum dicimus, ex externis accidentibus, & proprietatibus, quæ per ſenſus diverſa in diverſis apparent, mentem colligere diverſas rerum eſſentias, lumine, quo a Deo inſtructa eſt (4).

Ad

---

(1) Sceptici recentiores, putant, in omnibus ratiocinationibus dogmaticis ſuſpendendum eſſe judicium, propterea quod, cum omnis demonſtratio in alia præſuppoſita fundetur, niſi judicium ſuſpenderetur, oporteret abire in infinitum. Sed oppido falluntur; non enim omnis demonſtratio in alia demonſtratione fundatur, ſed devenitur tandem ad principia per ſe nota, quorum veritas cognoſcitur lumine naturali intellectus, quin neceſſe ſit rationem afferre, quod vera ſint. Quis enim non ſtatim evidenter cognoſcit veritatem horum principiorum: *Quodlibet eſt, vel non eſt; Totum eſt majus ſua parte; Effectus ſine cauſſa eſſe non poteſt, &c.*? Clemens Alex. Strom. 8. „ In omnibus, *inquit*, quæ dicuntur inveniri, „ poſita eſt demonſtratio, quæ quidem eſt oratio, quæ probat aliud „ ex aliis. Ea autem ex quibus probatur id quod quæritur, oportet, „ eum qui diſcit, confiteri, & cognoſcere. Horum autem omnium eſt „ principium id quod eſt evidens ſenſu, & intelligentia. Atque prima „ quidem demonſtratio conſtat ex his omnibus. Quæ autem ex his quæ „ per hanc prius fuere demonſtrata, rurſus aliquid aliud concludit, & fit „ non minus credibilis quam prior: non poteſt tamen prima quoque nominari, quoniam neque ex primis concluditur propoſitionibus „. Demonſtrationes itaque ſunt veluti catena quædam multis annulis conſtans, quorum primus annulus eſt primum principium per ſe notum, & indemonſtrabile. Vide S. Thom 1. Poſter. lect. 36. & ib. lect. 7. ubi hoc argumentum quod Sceptici recentiores adhibent, oſtendit adhibitum fuiſſe ab antiquis Scepticis.

(2) L. 4. Acad. (3) §. 461. (4) Vide §. 582.

1146. Ad tertium reſpondemus , actus quidem mentis mutari , veritatem vero ſemper eamdem eſse in iis rebus , in quibus perſpicua eſt . Et licet ideæ hominum diverſæ ſint in rebus obſcuris , in perſpicuis tamen mirifice conveniunt . Itaque in obſcuris evenire poteſt , ut quod uni videtur certum , alteri videatur incertum ; in perſpicuis autem idem certum exploratumque omnibus eſt . Quod ſi qui negant , voce negare poſsunt , interiori ratione non poſsunt (1) ,

ARTICULUS II.

Utrum ſcientiæ ſint nobis inditæ .

1147. CUm Plato docuerit , humanas animas exſtitiſse ante corpora , docuit etiam , ſcientias fuiſse eiſdem inditas , antequam in corpora laberentur ; corporum vero contagione ſcientias illas fuiſse veluti ſopitas , excitari autem miniſterio ſenſuum , adeoque ſcientias de novo proprie non acquiri , noſtrumque ſcire nihil aliud eſse , quam reminiſci (2) .

1148. Videtur autem ita dicendum I. quia Plato in *Mennone* inducit quemdam imperitum Geometriæ , qui ordine interrogatus de propoſitionibus geometricis , incipiendo a principiis per ſe notis , accurate reſpondit , ut ſupra diximus (3) . Ille ergo notitiam habuit Geometriæ , antequam de ipſa inſtrueretur ; nam alioqui quomodo potuiſset accurate reſpondere ?

1149. II. Si ſcientiæ de novo acquirerentur , aut ille qui acquireret , cognoſceret res ſcitas , aut ſecus : ſiquidem res illas cognoſceret , jam illas ſciret , nec ſcientiam illarum de novo acquireret . Si vero non cognoſceret , jam illas ignoraret , adeo-

que

---

(1) S. Thomas 1. Poſter. lect. 19. „ Communis animi conceptio non eſt
„ ad exterius rationem , quia non poteſt probari per aliquam argumenta-
„ tionem , ſed eſt ad eam rationem quæ eſt in anima , quia lumine na-
„ turali intellectus ſtatim fit nota ... Exteriori ratione poteſt inſtari vere ,
„ vel apparenter : interiori autem ratione non eſt poſſibile ſemper inſtari .
„ Et hoc ideo quia nihil eſt adeo verum , quin voce negari poſſit . Nam
„ & hoc principium notiſſimum , quod non contingat idem eſſe , & non
„ eſſe , quidam ore negaverunt . Quædam vero adeo vera ſunt , quod eo-
„ rum oppoſita intellectu capi non poſſunt , & ideo in interiori ratione
„ eis obviari non poteſt , ſed ſolum exteriori , quæ eſt per vocem „ .

(2) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 3.

(3) §. 149.

que ſcientiam illarum non haberet ; ſcientia enim non eſt de rebus ignotis .

Propoſitio . I. *Scientiæ non ſunt nobis inditæ ;*
II. *Sed acquiruntur ſive per inventionem ,*
ſive per diſciplinam .

1150. PRob. 1. p. ratione S. Thomæ (1) . Si animæ fuiſsent ab initio ſcientiæ inditæ , non potuiſset ita oblivïſci rerum ſcitarum , ut nihil omnino earum recordaretur : ſiquidem nemo prorſus obliviſcitur eorum quæ naturaliter cognoſcit . Atqui anima nullam omnino memoriam retinet hujuſmodi ſcientiæ ab initio habitæ (2) . Nulla igitur fuit ipſi indita .

1151. Prob. 2. p. ex eodem S. Thoma (3) . Scientia acquiri poteſt , vel a principio interiori , vel a principio exteriori (4) , a principio quidem interiori , cum quis principia univerſalia quæ naturali intellectus lumine cognoſcit , applicat aliquibus particularibus , quorum memoriam , & experimentum per ſenſus accipit ; a principio autem exteriori , cum quis ab alio docetur (5) . Atqui prior acquirendi modus eſt per inventio-

(1) 1. p. q. 84. a. 5.

(2) S. Auguſtinus l. 12. de Trin. c 15. „ Si vere , *inquit* , illa recor„ darentur , quæ in aliis antea poſiti corporibus viderant , multis ac pene „ omnibus id contingeret „.

(3) 1. p. q. 117. a. 1.

(4) S. Thomas q. 11. de ver. a. 1. „ Sicut aliquis dupliciter ſanatur , „ uno modo per operationem naturæ tantum , alio modo a natura cum „ adminiculo medicinæ ; ita etiam duplex eſt modus acquirendi ſcientiam , „ unus , quando ratio naturalis per ſeipſam devenit in cognitionem igno„ torum , & hic modus dicitur inventio ; alius, quando rationi naturali „ aliquis exterius adminiculatur , & hic modus dicitur diſciplina ... Si„ cut ergo medicus dicitur cauſſare ſanitatem in infirmo , natura ope„ rante ; ita etiam homo dicitur cauſſare ſcientiam in alio operatione „ rationis naturalis illius , & hoc eſt docere „.

(5) Id autem fit duobus modis , ut obſervat S. Thomas 1. p. q 117. a. 1. „ Primo quidem proponendo (diſcipulo) aliqua auxilia , vel inſtrumenta , „ quibus intellectus ejus utatur ad ſcientiam acquirendam , puta , cum „ proponit ei aliquas propoſitiones minus univerſales , quas tamen ex præ„ cognitis diſcipulus dijudicare poteſt ; vel cum proponit ei aliqua ſenſi„ bilia exempla , vel ſimilia , vel oppoſita , vel aliqua hujuſmodi , „ ex quibus intellectus addiſcentis manuducitur in cognitionem veritatis „ igno-

tionem; poſterior per diſciplinam. Scientiæ igitur vel per inventionem, vel per diſciplinam acquiruntur (1).

1152. Ad primum reſpondemus, in diſcipulo qui docetur, præcedere quædam ſemina ſcientiarum, ideſt, principia per ſe nota, ex quibus, præeunte magiſtro, & oſtendente ordinem eorum ad concluſiones, diſcipulus concluſiones deducere poteſt, demonſtrando. Quare concluſiones illæ non erant quidem ſimpliciter notæ diſcipulo, antequam demonſtrarentur, erant autem notæ ſecundum quod virtute continebantur in principiis (2). Quare ille imperitus Geometriæ cognoſcebat quidem lumine intellectus principia per ſe nota Geometriæ, quæ ipſi pro-

„ ignotæ. Alio modo cum confortat intellectum addiſcentis ... inquantum proponit diſcipulo ordinem principiorum ad concluſiones, qui forte „ per ſeipſum non haberet tantam virtutem collativam, ut ex principiis „ poſſet concluſiones deducere „.

(1) Hic autem nota 1. ex S. Thoma 1. 2. q. 51. a. 3. „ habitum ſcientiæ poſſe cauſſari ex uno rationis actu quantum ad intellectum poſſibilem; ſed quantum ad inferiores vires apprehenſivas neceſſarium eſt „ eoſdem actus pluries reiterari, ut aliquid firmiter memoriæ imprimatur. Unde ... meditatio confirmat memoriam „. Meditatio igitur neceſſaria eſt ad acquirendas ſcientias. Quare ii qui meditationi non ſunt aſſueti, nec apti ſunt ad ſcientias comparandas.

Nota 2. ex eodem S. Thoma ib. q. 54. a. 4. ad 3. „ quod ille qui „ in aliqua ſcientia acquirit per demonſtrationem ſcientiam concluſionis „ unius, habet quidem habitum, ſed imperfecte; cum vero acquirit „ per aliam demonſtrationem ſcientiam concluſionis alterius, non aggregatur in eo alius habitus, ſed habitus qui prius inerat, fit perfectior, utpote ad plura ſe extendens; eo quod concluſiones, & demonſtrationes unius ſcientiæ ordinatæ ſunt, & una derivatur ex alia „.

Nota 3. multos impediri a ſcientiis acquirendis *propter complexionis indiſpoſitionem, ex qua multi naturaliter ſunt indiſpoſiti ad ſciendum*. Atque hi poſſunt quidem eniti ad acquirendas ſcientias imperfecte; numquam tamen in ſcientiis proficient. *Quidam vero impediuntur neceſſitate rei familiaris; oportet enim eſſe inter homines aliquos, qui temporalibus adminiſtrandis inſiſtant*. Quare velle omnes eſſe philoſophos, dementia eſt. *Quidam vero impediuntur pigritia*. (S. Thomas 1. con. Gen. c. 4.) Atque hi urgendi ſunt, ut ſtudio vacent.

Nota 4. ex eodem S. Thoma 7. Phyſ. lect. 6. juvenes impediri ab acquiſitione, & uſu ſcientiarum *tum ſecundum corpus, quia natura tota eſt in mutatione propter augmentum; tum etiam ſecundum partem ſenſitivam, quia in eis paſſiones dominantur*. Priori impedimento occurritur labore, ac ſtudio. Poſteriori, exercitio virtutum. *Et inde eſt*, ſubdit S. Thomas, *quod exercitium virtutum moralium, per quas hujuſmodi paſſiones refrenantur, multum valet ad ſcientiam acquirendam*. (2) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 3.

proponebantur: concluſiones vero geometricas ſimpliciter non cognoſcebat, ſed tantum ut virtute contentas in principiis, ex quibus facile poterat illa deducere, cum ordine interrogaretur (1). Et per hæc patet reſponſio ad ſecundum.

ARTICULUS III.

Utrum unitas, & diverſitas ſcientiarum accipienda ſit ex principiis.

1153. VIdetur negandum I. quia S. Thomas (2) accipit unitatem, vel diverſitatem ſcientiarum ab eadem, vel diverſa abſtractione a materia.

1154. II. Si unitas, & diverſitas ſcientiarum acciperentur ex principiis, ſequeretur pertinere ad eamdem ſcientiam quæcumque pertinent ad principia communia alicujus rei; proindeque cum res corporeæ, & incorporeæ, pertineant ad eadem principia ſubſtantiæ, pertinerent quoque ad eamdem ſcientiam.

1155. III. In eadem ſcientia inveniuntur diverſa principia; ſunt enim diverſa media, & definitiones. Igitur ex unitate, & diverſitate principiorum accipi nequit unitas, & diverſitas ſcientiarum.

Propoſitio. I. *Ad unitatem ſpecificam ſcientiæ requiritur unitas ſubjecti, & principiorum.* II. *Ad diverſitatem ſpecificam ſcientiarum ſufficit principiorum diverſitas.*

1156. ITa S. Thomas (3). Prob. 1. pars. Proceſſus ſcientiæ cujuslibet, eſt quaſi quidam motus rationis. Sed cujuslibet motus unitas ex termino principaliter conſideratur. Ergo oportet, ut unitas ſcientiæ conſideretur ex fine, ſive ex termino ſcientiæ. Eſt autem cujuslibet ſcientiæ finis, ſive terminus, ſubjectum circa quod eſt ſcientia, quia in ſpeculativis

(1) Vide S. Auguſt. l. 12. de Trin. c. 15.
(2) In Proem. l. de ſenſu, & ſenſato.
(3) 1. Poſter. lect. 41.

ſcientiis nihil aliud quæritur, quam cognitio ſubjecti. In practicis autem ſcientiis intenditur quaſi finis conſtructio ipſius ſubjecti. Sicut in Geometria intenditur quaſi finis cognitio magnitudinis, quæ eſt ſubjectum Geometriæ. In ſcientia autem ædificativa intenditur quaſi finis conſtructio domus, quæ eſt hujuſmodi artis ſubjectum. Cujuslibet ergo ſcientiæ unitas ſecundum unitatem ſubjecti eſt attendenda (1).

1157. Subjectum autem ſcientiæ eſt idem, ſi principia ſint eadem: nam *materialis diverſitas objecti non diverſificat habitum, ſed ſolum formalis*. Formalis vero diverſitas non eſt, cum principia ſunt eadem; ſiquidem objectum *formale* dicitur, quatenus eſt *ſcibile*, ſeu quatenus conſideratur in ſcientia: *ſcibile* autem eſt per principia, ut ſupra diximus (2). Ubi ergo principia ſunt eadem, ibi eſt idem ſubjectum *formale* ſcientiæ. Unitas (3) ergo ſpecifica ſcientiæ accipitur ex unitate ſubjecti, & principiorum (4).

1158. Prob. 2. p. Si principia diverſa ſunt, etiamſi ſubje-

---

(1) Hinc S. Thomas infert loc. cit. unam ſcientiam eſſe altera communiorem in ratione ſubjecti „. Sicut unius generis ſubjecti unitas eſt „ communior, quam alterius, ut puta entis, ſive ſubſtantiæ, quam cor- „ poris mobilis; ita una ſcientia eſt communior, quam alia. Sicut Me- „ taphyſica, quæ eſt de ente, ſive de ſubſtantia, eſt communior, quam „ Phyſica, quæ eſt de corpore mobili „.

(2) §. 1111.

(3) Loquimur de unitate ſpecifica ſcientiarum, quæ deſumitur a ſubjecto ſcibili, ſive ab objecto *formali*; nam ſcientia eſt una numero a ſubjecto in quo eſt, ſive ab intellectu ſcientis. Vide S. Thom. 1. p. q 117. a. 1.

(4) Idem S. Thom. 1. Poſter. lect. 41. „ Materialis diverſitas objecti non „ diverſificat habitum, ſed ſolum formalis. Cum ergo ſcibile ſit pro- „ prium objectum ſcientiæ, non diverſificabuntur ſcientiæ ſecundum di- „ verſitatem materialem ſcibilium, ſed ſecundum diverſitatem eorum for- „ malem. Sicut autem formalis ratio viſibilis ſumitur ex lumine, per quod „ color videtur; ita formalis ratio ſcibilis accipitur ſecundum principia, „ ex quibus aliquid ſcitur. Et ideo quantumcumque ſint aliqua diverſa „ ſcibilia per ſuam naturam, dummodo per eadem principia ſciantur, „ pertinent ad unam ſcientiam, quia non erunt jam diverſa, in- „ quantum ſunt ſcibilia. Sunt enim per ſua principia ſcibilia. Sicut „ patet, quod voces humanæ multum differunt ſecundum ſuam naturam a „ ſonis inanimatorum corporum: ſed quia ſecundum eadem principia at- „ tenditur conſonantia in vocibus humanis, & ſonis inanimatorum cor- „ porum, eadem eſt ſcientia muſicæ, quæ de utriſque conſiderat.

jectum materiale ſit idem, jam ejus conſideratio pertinet ad diverſam ſpeciem ſcibilium. Pertinet ergo ad diverſas ſpecie ſcientias (1). Ut igitur ſcientiæ diverſæ ſint ſpecie, ſufficit diverſitas principiorum. Et ſane cum ſcientia in demonſtratione conſiſtat; acquiritur enim per demonſtrationem, ut dictum eſt (2): demonſtratio autem pendeat ex principiis, ut ſupra oſtendimus (3): proinde ſi principia diverſa ſunt, & demonſtrationes diverſæ erunt, adeoque ſcientiæ ſpecie diverſæ.

1159. Ad primum reſpondemus, Angelicum Doctorem ſibi non eſſe contrarium; cum enim unitatem, & diverſitatem ſcientiarum ab abſtractione (4) repetit, loquitur de unitate, vel

(1) Pergit S Thomas ib.,, Si vero aliqua ſint eadem ſecundum natu-,, ram, & tamen per diverſa principia conſiderentur, manifeſtum eſt,,, quod ad diverſas ſcientias pertinent; ſicut corpus mathematicum non,, eſt ſeparatum ſubjecto a corpore naturali; quia tamen corpus mathe-,, maticum cognoſcitur per principia quantitatis, corpus autem naturale,, per principia motus, non eſt eadem ſcientia Geometriæ, & Naturalis.,, Patet ergo, quod ad diverſificandum ſcientias ſufficit diverſitas principio-,, rum, quæ comitatur diverſitatem generis ſcibilis. Ad hoc autem quod,, ſit una ſcientia ſimpliciter, utrumque requiritur, & unitas ſubjecti,,, & principiorum,,. Si quis autem quærat, unde deſumatur unitas, vel diverſitas principiorum, reſpondet S. Thomas ib.,, Secunda principia vir-,, tutem ſortiuntur a primis. Unde requiritur diverſitas primorum prin-,, cipiorum ad diverſitatem ſcientiarum. Quod quidem non eſſet, ſi vel,, diverſorum principia ex iiſdem principiis fluant, ſicut principia trian-,, guli, & quadrati derivantur ex principiis figuræ; vel principia unius,, deriventur ex principiis alterius, ſicut principia iſoſcelis dependent a,, principiis trianguli. Nec tamen intelligendum eſt, quod ſufficiat ad,, unitatem ſcientiæ unitas principiorum primorum ſimpliciter, ſed uni-,, tas principiorum primorum in aliquo genere ſcibili,,. Unitas ergo principiorum deſumitur ex eo, quod unum alteri ſubordinatur uſque ad unum primum, ita ut unum ſit ex altero, & alterum ex tertio, & ita porro, donec perveniatur ad primum illius ſcientiæ, quæ eſt defini-tio objecti. Si autem unum ex altero non profluat, tunc ſunt diverſa principia.

(2) §. 1135. (3) §. 1127.

(4) Etſi unitas, & diverſitas tam generica, quam ſpecifica ſcientia-rum accipiatur ex objecto formali, non tamen eadem ratione; quan-doquidem generica in ſcientiis theoreticis ſumitur ex diverſitate abſtra-ctionis, ſeu prout objectum eſt magis vel minus a materia remotum, ſive magis, vel minus univerſale; ita enim eſt magis, vel minus neceſ-ſarium, adeoque ſcientiæ ſunt magis vel minus certæ. Major vero vel

vel diverſitate generica (1); cum vero utramque repetit a principiis, loquitur de unitate, & diverſitate ſpecifica.

1160. Ad ſecundum neg. ſequela; nam ut animadvertimus (2) cum S. Thoma, ad unitatem ſcientiæ non ſufficit unitas primorum principiorum ſimpliciter, ſed requiritur unitas principiorum in aliquo genere ſcibili. Subſtantiæ autem ſpirituales ſeparatæ in nullo genere ſcibili convenire poſſunt quoad unitatem principiorum cum ſubſtantiis corporeis; quippe de illis nihil demonſtrari poteſt *a priori*, ſed tantummodo a poſteriori (3). Quare non pertinent ad eadem principia ſcibilia ſubſtantiæ.

Ad

vel minor ſcientiarum neceſſitas, & certitudo pertinet ad rationem genericam ſcientiæ, quæ per demonſtrationem acquiritur. Materia autem, a qua fit abſtractio, conſiderari poteſt 1 ut *ſingularis*; & individua, ut hoc corpus. 2 *in communi*, ut corpus in genere. 3. ut *ſenſibilis*, hoc eſt, affecta qualitatibus ſenſibilibus, cujusmodi ſunt calor, frigus &c. 4. ut *intelligibilis*, videlicet, ſubſtantia quæ remotis qualitatibus ſenſibilibus remanet tantum intelligibilis. Vide S. Thom. 1. p q 85. a. 1. Itaque abſtractio fieri poteſt 1. a materia *individua*, non tamen a materia ſenſibili in *communi*, & hæc competit Phyſicæ, quæ non hoc, vel illud corpus mobile, ſed corpus mobile in genere conſiderat. 2. abſtrahendo a materia ſenſibili etiam *communi*, non autem a materia *intelligibili*; & hæc propria eſt Mathematicæ, quæ conſiderat quantitatem abſtractam quidem ab omni qualitate ſenſibili, non autem a ſubſtantia; cum enim quantitas ſit accidens, definiri non poteſt, niſi per ordinem ad ſubſtantiam. 3. abſtrahendo ab omni omnino materia, & hæc quidem abſtractio ſi fiat poſitive, pertinet ad Metaphyſicam, quæ conſiderat univerſaliſſimam rationem entis; ſi fiat negative pertinet ad Logicam, quæ cum conſideret ordinem inter mentis conceptus, ut ſupra dictum eſt §. 162. negationem includit, ut ipſi mentis conceptus, cujuſcumque materiæ. Sic igitur ſcientiarum theoreticarum quatuor ſunt genera. Vide S. Thom. Opuſc. 70. q. 5. a. 1. In ſcientiis autem practicis ratio generis ſumitur a fine.

(1) Idem S. Thomas 1. Poſter lect. 41. „ Diſtinguuntur, *ait*, genera „ ſcibilium ſecundum diverſum modum cognoſcendi. Sicut alio modo „ cognoſcuntur ea, quæ definiuntur cum materia, & ea quæ ſine materia. Unde aliud genus ſcibilium eſt corpus naturale, & corpus mathematicum „. (2) Not. 1. pag. præc.

(3) S. Thomas loc cit. „ Progreſſus ſcientiæ, *inquit*, conſiſtit in quodam motu rationis diſcurrentis ab uno in aliud: omnis autem motus „ a principio quodam procedit, & ad aliquid terminatur: unde oportet, quod in progreſſu ſcientiæ ratio procedat ex aliquibus principiis „ primis. Si qua ergo res eſt, quæ non habeat principia priora, ex „ qui-

1161. Ad tertium dicimus, in ſcientia eadem ſpecie inveniri quidem diverſa principia, ſed hæc tamen omnia ſubordinata ſunt, atque unum fluit ex altero (1).

„ quibus ratio procedere poſſit, horum non poteſt eſſe ſcientia ſecundum quod ſcientia hic accipitur, prout eſt demonſtrationis effectus. Unde ſcientiæ ſpeculativæ non ſunt de ipſis eſſentiis ſubſtantiarum ſeparatarum. Non enim per ſcientias demonſtrativas poſſumus ſcire quodquid eſt in eis, quia ipſæ eſſentiæ harum ſubſtantiarum ſunt intelligibiles per ſeipſas ab intellectu ad hoc proportionato. Non autem congregatur earum notitia, qua cognoſcitur quodquid eſt ipſarum, per aliqua priora. Sed per ſcientias ſpeculativas poteſt ſciri de eis, an ſint, & quid non ſunt, & aliquid ſecundum ſimilitudinem in rebus inferioribus inventam. Et tunc utimur poſterioribus ut prioribus ad earum cognitionem, quia quæ ſunt poſteriora ſecundum naturam, ſunt priora, & notiora quoad nos „. Hinc Clemens Alex. Strom. 5. probat, Deum eſſe, non poſſe demonſtrari a priori. *Neque*, inquit, *ſcientia* (de Deo) *accipitur demonſtrative: ea enim ex prioribus conſtat, & ex notioribus: nihil eſt autem ante ingenitum*.

(1) Ex dictis colligitur 1. ſcientiam rerum in Verbo, & in propria natura non eſſe ejuſdem rationis. Vide S. Auguſt l. 4 de Gen. ad litt. c. 23. Hæc enim regulatur principiis notis lumine naturæ; illa principiis ſcientiæ Dei.

Colligitur 2. ſcientiam quæ habetur per revelationem, eſſe rationis omnino diverſæ a ſcientia humanitus inventa, ob eamdem rationem. Vide S. Thom 1. p. q. 1. a. 1. ad 2. Quare Theologia Chriſtiano-Catholica eſt prorſus diverſa cum a Theologia naturali, quæ eſt pars Metaphyſicæ, tum a Theologia Hæreticorum. Nam Theologia naturalis procedit ex principiis notis lumine naturæ; Theologia vero Hæreticorum videtur quidem procedere ex principiis revelatis: ſed cum hi ideo principia illa revelata admittant, quia eorum rationi ita videtur, ſiquidem negant Traditiones, & Eccleſiæ Magiſterium, quæ nos revelationis certos reddunt; ipſorum Theologia conjecturis nititur, & fide humana. Quare Tertullianus l. de Præſcript c. 37. ſcribit: „ Si hæretici ſunt, Chriſtiani eſſe non poſſunt, non a Chriſto habendo, quod de ſua electione ſectati, hæreticorum nomine admittunt „. Et S. Hilarius l. 8. de Trin. „ Hæreticis hominibus, *inquit*, nec verbum ſapientiæ eſt, nec ſermo ſcientiæ, nec Religionis fides, quia impietas, quæ non capit intelligentiam, extra ſermonis ſcientiam, & extra ſimplicitatem fidei eſt „.

Colligitur 3. ſcientiam infuſam, & acquiſitam eſſe diverſæ ſpeciei, ſi ſint per diverſum lumen, ſcilicet, infuſa per lumen ſupernaturale; acquiſita, per lumen naturale. Si autem ſiat per idem lumen naturale, non differunt ſpecie. Et propterea ſcientia Adami, licet infuſa, fuit ejuſdem rationis cum ſcientia noſtra, ut ſupra oſtendimus.

ARTICULUS IV.

Utrum una ſcientia ſit altera dignior in ratione materiæ, de qua agit.

1162. Videtur negandum I. quia cum ſcientia ſit cognitio parta per demonſtrationem, ut ſupra diximus (1), illa videtur eſſe dignior, quæ procedit ex principiis certioribus, cujuſmodi eſſe Mathematicam ſupra oſtendimus (2); ita enim magis participat rationem ſcientiæ.

1163. II. Si dignitas unius ſcientiæ præ alia, accipienda eſſet ex parte materiæ, ſequeretur, ſcientias practicas digniores eſſe theoreticis: nam practicæ ſunt propter finem: finis autem cauſſalitas eſt omnium prima, ut oſtendit S. Thomas (3). Atqui idem S. Doctor probat (4), ſcientias ſpeculativas nobiliores, adeoque digniores eſſe practicis. Non igitur dignitas ſcientiarum penſanda eſt in ratione materiæ.

Propoſitio. I. *In ſcientiis theoreticis una eſt altera dignior, cum in ratione materiæ, tum in ratione certitudinis.* II. *In ſcientiis vero practicis ea eſt dignior, quæ ad ultimiorem finem ordinatur.*

1164. Ita S. Thomas (5). Prob. I. pt ratione ejuſdem S. Doctoris (6). Cujuſcumque ſcientiæ theoreticæ dignitas ex ejus actu æſtimanda eſt; theoretica enim ſcientia hoc differt a practica, quod illa eſt propter contemplationem, hæc propter opus, ut ſupra dictum eſt (7). Atqui actus ex duobus accipit dignitatem, ex objecto, ſcilicet, & modo (8); ex obje-

(1) §. 1135.
(2) §. 134.
(3) 1. 2. q. 1. a. 2.
(4) 1. Metaph. lect. 1.
(5) 1. p. q. 1. a. 5.
(6) 1 de anima lect. 1.
(7) §. 198.
(8) S. Thomas lect. cit. „ In ipſis ſcientiis ſpeculativis invenitur gra-
„ dus

objecto quidem; quia actus ſpeciem accipit ab objecto: ex modo autem, quia quo modus eſt dignior, eo dignior eſt actus. Si ergo actus ſcientiæ conſideretur ex objecto, ea ſcientia eſt dignior, quæ eſt circa dignius objectum. Si conſideretur modus actus, ea eſt dignior, quæ eſt certior. Dignitas ergo in ſcientiis theoreticis æſtimanda eſt in ratione materiæ, ſive objecti, & in ratione certitudinis. Si qua ergo ſcientia eſt, quæ habeat objectum ceteris dignitate præſtans, & ſit omnium certiſſima, ea erit ceteris dignior (1). Si autem objectum quidem ſit dignius, & nihilominus ſcientia ſit aliis minus certa, dignitas æſtimanda erit in ratione objecti; nam dignitas objecti prævalet modo, ſeu qualitati actus (2).

1165. Prob. 2. p. Sicut objectum ſe habet ad ſcientias theoreticas, ita finis ad practicas. Ergo ſicut in theoreticis ea eſt dignior, quæ ad dignius objectum, ita in practicis ea eſt dignior, quæ ad digniorem finem ordinatur. Finis autem eo eſt dignior, quo magis accedit ad finem ultimum. Igitur in

 ſcien-

„ dus quantum ad bonitatem, & honorabilitatem. Scientia namque omnis ex actu laudatur: omnis autem actus laudatur ex duobus, ex objecto, & qualitate, ſeu modo, ſicut ædificare eſt melius, quam facere lectum, quia objectum ædificationis eſt melius lecto. In eodem autem reſpectu ejuſdem rei, ipſa qualitas gradum quemdam facit, quia quanto modus ædificii eſt melior, tanto melius eſt ædificium. Sic ergo ſi conſideretur ſcientia, ſeu actus ejus ex objecto, patet, quod illa ſcientia eſt nobilior, quæ eſt meliorum, & honorabiliorum. Si vero conſideretur ex qualitate, ſeu modo, ſic ſcientia illa eſt nobilior, quæ eſt certior. Sic ergo dicitur una ſcientia magis nobilis altera, aut quia eſt meliorum, & honorabiliorum, aut quia eſt magis certa „.

(1) Hac ratione S. Thomas 1. p. q. 1 a. 5. probat, Sacram Doctrinam dignitate præſtare ceteris ſcientiis theoreticis, tum quia certiſſima eſt, tum quia eſt de rebus quæ ſua altitudine rationem tranſcendunt. Vide Chryſoſtomum Hom 4 in 1 Cor. S. Auguſtinum in Pſal 40 & l. 2 de Doct. Chriſt. c. 42. & S. Cyrillum Alex l. 5. con. Julian.

(2) S. Thomas 1 de anima lect. 1 „ Sed hoc, *inquit*, eſt in quibuſdam ſcientiis diverſum; quia aliquæ ſunt magis certæ aliis, & tamen ſunt de rebus minus honorabilibus: aliæ vero ſunt de rebus magis honorabilibus, & melioribus, & tamen ſunt minus certæ. Nihilominus tamen illa eſt melior, quæ de rebus melioribus, & honorabilioribus eſt. Cujus ratio eſt, quia magis concupiſcimus ſcire modicum de rebus honorabilibus, & altiſſimis, etiamſi topice, & probabiliter illud ſciamus, quam ſcire multum, & per certitudinem de rebus minus nobilibus. Hoc enim habet nobilitatem ex ſe, & ex ſua ſubſtantia: illud vero ex modo, & ex qualitate „.

ſcientiis practicis dignior eſt, quæ ad ultimiorem finem ordinatur (1).

1166. Ad primum patet reſponſio ex dictis (2). Et licet certitudo pertineat ad rationem ſcientiæ, pertinet tamen ad ipſam tamquam modus actus, non tamquam objectum.

1167. Ad ſecundum reſpondemus, ſi comparatio fiat inter ſcientias theoreticas, & practicas, theoreticas eſſe practicis ſimpliciter digniores; hæ ſiquidem ſunt propter opus, illæ propter ipſum ſcire, quod eſt præcipua hominis operatio (3). Et

---

(1) Hinc Angelicus probat 1. p. q. 1. a. 5. Sacram Doctrinam digniorem eſſe ceteris ſcientiis practicis, quia finis ejus eſt æterna beatitudo. (2) 1164.

(3) Atque hæc una ratio eſt, qua S. Thomas 2. 2. q. 182. a. 1. probat, vitam contemplativam ſimpliciter potiorem eſſe activa, licet ſecundum quid, ſcilicet propter neceſſitates hujus vitæ, ſit magis eligenda vita activa. Id cum audiunt quidam Philoſophi, qui *terrena ſapiunt*, in clamores effunduntur, jamque ſi plures ſint, qui vitæ contemplativæ vacare velint, actum eſſe dicunt de publica Regnorum felicitate, Remque publicam hominibus otioſis nedum repleri, ſed opprimi. Vetus ſane conqueſtio: nam & Ariſtotelis ætate, ut ex 6. ejus Ethic. lib. habemus, & ex D. Thoma ib. lect. 6. quidam erant, qui politicas ſcientias ſapientiæ præferebant; & multo ante Ariſtotelis ætatem, Thales, & Anaxagoras reprehenſi fuere, quod uni ſapientiæ ſtuderent: nam de illis, ut ib. Ariſtoteles refert, dicebatur, eos *ſuperflua, & difficilia cognitu, & inutilia ſcire, quia non quærebant bona humana*. Super quæ verba S. Thomas loc. cit. „ Ponit, *inquit*, ſpecialiter exemplum de Thalete, & Anaxago„ ra, quia ſpecialiter ſuper hoc reprehenſi ſunt. Cum enim Thales exi„ ret domo, ut aſtra conſideraret, incidit in foveam; eoque lugente, „ dixit ad eum quædam vetula: tu quidem, o Thales, quæ ante pedes „ ſunt, nequis videre, & quæ in Cælo ſunt, putas cognoſcere „? (Vide Platonem in Theæteto) „ Anaxagoras autem, cum nobilis, & di„ ves eſſet, paterna bona ſuis dereliquit, & ſpeculationi naturalium ſe „ dedit, non curans de politicis, unde ut negligens reprehendebatur. „ Et dicenti ſibi, non eſt tibi cura patriæ? reſpondit: mihi patria valde curæ eſt, oſtenſo cælo „. (Confer Platonem in Hippia majore, Laërtium l. 2. & Tullium lib. 5. Tuſcul.) Quod ſi nemo prudens hoſce, ſimileſve Philoſophos reprehenſione dignos putat, quia relicta vita activa, toti ſe contemplationi dederunt rerum naturalium; qua ratione reprehendi poſſunt veluti otioſi, & Reipublicæ pondera, qui rerum divinarum contemplationi ſe totos dedunt? Non enim poſtremus, imo omnium primus debet eſſe in quavis recte ordinata Repnblica rerum divinarum cultus. Quare in Ægypto, ut habetur Gen. 47. v. 22. urgente fame, ſingulorum poſſeſſiones venditæ Regi fuerunt, *præter terram Sacerdotum, quæ a Rege tradita fuerat eis: quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbeban-*

Et quamvis cauſſalitas finis ſit omnium prima in ordine intentionis, non eſt tamen omnium prima abſolute, alioqui poſſemus velle quod eſſet ignotum.

ARTICULUS V.

Utrum ſcientia, quæ eſt ſub altera, veram habeat rationem ſcientiæ.

1168. UNa ſcientia eſſe ſub altera dicitur, 1. cum ejus principia demonſtrantur in ſcientia ſuperiore, ſicut principia Medicinæ demonſtrantur in Phyſica, & principia Muſicæ demonſtrantur in Arithmetica (1). 2. cum ſubjectum unius ſcientiæ continetur ſub alterius ſubjecto, additque differentiam aliquam accidentalem, ut eſt Optica reſpectu Geometriæ (2). Scien-

---

bebantur. Vide S. Thom. 1 Metaph. lect. 1. Ita ſcilicet ſolliciti erant Ægyptii ne quidpiam hominibus deficeret, qui contemplationis ſtudio vacabant: tantum aberat, ut eos otioſorum, & inutilium Reipublicæ hominum loco haberent.

(1) Hæc ſubordinatio principiorum poteſt aliquando eſſe etiam in ſcientiis, quarum una non eſt ſub alia „ ſicut patet (inquit S. Thomas 1. Poſter. „ lect. 25) de Medicina, & Geometria. Non enim ſubjectum Medicinæ „ ſumitur ſub ſubjecto Geometriæ, ſicut ſubjectum Perſpectivæ. Sed ta„ men ad aliquam concluſionem in Medicina conſideratam, applicabilia „ ſunt principia Geometriæ. Sicut quod vulnera circularia tardius ſanen„ tur, Medici eſt ſcire quia, qui hoc experitur; ſed propter quid ſci„ re, eſt Geometræ, ad quem pertinet cognoſcere, quod circulus eſt „ figura ſine angulo. Unde partes circularis vulneris non appropinquant „ ſibi, ut poſſint de facili conjungi „. Ut igitur aliqua ſcientia dicatur proprie eſſe ſub alia requiritur & quod ejus principia demonſtrentur in ſcientia ſuperiore, & quod ejus ſubjectum addat differentiam aliquam accidentalem ſubjecto ſuperioris ſcientiæ; nam ſi addat eſſentialem, jam aliam ſpeciem, vel genus ſcientiæ conſtituit. Vide not. ſequentem.

(2) Id autem contingit dupliciter, ut advertit S. Thomas ib. „ Uno „ quidem modo, quando ſubjectum unius ſcientiæ, eſt ſpecies ſuperio„ ris ſcientiæ: ſicut animal eſt ſpecies corporis naturalis, & ideo ſcien„ tia de animalibus eſt ſub ſcientia naturali. Alio autem modo, quando „ ſubjectum inferioris ſcientiæ non eſt ſpecies ſubjecti ſuperioris ſcientiæ... „ ſicut Perſpectiva ſe habet ad Geometriam. Geometria enim eſt de li„ nea, & aliis magnitudinibus. Perſpectiva autem eſt circa lineam vi„ ſualem. Linea autem viſualis non eſt ſpecies lineæ ſimpliciter, ſicut „ nec

Scientia autem quæ ſub altera eſt, inveniri poteſt vel conjuncta cum ea, ſub qua eſt, vel ſejuncta ab ipſa, ut ſi quis ſit peritus Muſicæ, non Arithmeticæ. Et quidem ſi conjuncta ſit, nemo dubitat, quin veram habeat rationem ſcientiæ; Muſicus enim Arithmeticæ peritus, ſcit demonſtrare principia Muſicæ ex principiis Arithmeticæ (1). Dubitatur itaque de ſcientia quæ eſt ſub altera, an veram habeat rationem ſcientiæ, ſi ab altera ſit ſejuncta, v. g. an Muſica ſit vera ſcientia in eo, qui neſcit demonſtrare ejus principia ex principiis Arithmeticæ.

1169. Videtur autem non eſſe vera ſcientia I. quia vera ſcientia non eſt niſi illa, quæ poteſt demonſtrare ex principiis per ſe notis, ut dictum eſt (2). Sed ſcientia quæ eſt ſub altera, eſtque ab ipsa ſejuncta, non poteſt demonſtrare ex principiis per ſe notis. Ergo.

1170. II. Muſicus qui non eſt Arithmeticæ peritus, debet credere Arithmeticis affirmantibus, principia Muſicæ eſſe demonſtrata in Arithmetica. Qui autem alteri credit, non habet ſcientiam, ſed fidem. Muſicus igitur ille non habet ſcientiam Muſicæ.

Pro-

„ nec triangulus ligneus eſt ſpecies trianguli. Non enim ligneum eſt differentia trianguli. Et ſimiliter ſcientia de faciendis machinis ſe habet ad Stereometriam, ideſt, ad ſcientiam, quæ eſt de menſurationibus corporum &c.

(1) Nam, ut advertit S Thomas 1. de ani. lect. 7 „ In numeris ſunt diverſæ proportiones, & infinitæ, quarum aliquæ ſunt harmonicæ, ideſt, conſonantiarum cauſſa. Nam dupla proportio eſt cauſſa conſonantiæ quæ dicitur diapaſon; ſeſquialtera proportio cauſſat conſonantiam, quæ dicitur diateſſaron; ſeſquioctava proportio cauſſat tonum; & aliæ conſonantiæ quibuſdam aliis proportionibus cauſſantur, puta, ea quæ eſt compoſita ex diapaſon, & diapente, cauſſatur ex tripla; ea quæ ſub diapaſon, cauſſatur ex quadrupla; quam quidem Pythagoras deprehendit, ut Boetius refert in Muſica, ex percuſſione quatuor malleorum, qui conſonantes ſonos reddebant ſecundum prædictas proportiones, puta, ſi unus malleus ponderaret 12. uncias, alius 9. alius 8. alius 6. ille qui eſſet 12 haberet duplam proportionem ad eum qui 6. & redderetur cum eo conſonantia diapaſon. Ille autem qui 12. ad eum qui 8. ſubſeſquialtera proportione, & conſonat ſecundum diapente. Et ſimiliter qui eſt 9. ad eum qui 6. Item qui 12. ad eum qui 9. eſt in ſeſquitertia proportione, & conſonat cum eo diateſſaron, & ſimiliter qui 8. ad eum qui 6. Qui autem 9. ad eum qui 8. cum ſit in ſeſquioctava proportione, conſonat ſecundum tonum „. Vide S. Auguſt. L. 1. de Muſica c. 8. ſqq. (2) §. 1111.

Propoſitio. I. *Scientia quæ ſub altera eſt, ſive, ut ajunt, ſubalternata, veram habet rationem ſcientiæ, etiam ſejuncta a ſubalternante; II. eſt tamen imperfecta quoad ſtatum.*

1171. PRob. 1. p. Habitus qui demonſtrat ex principiis certis, & evidentibus, habet veram rationem ſcientiæ, ut ſupra dictum eſt (1). Atqui ſcientia ſubalternata, etiam ſejuncta a ſubalternante, demonſtrat ex principiis certis, & evidentibus: ſic principia v. g. Muſicæ non ſunt minus certa, & evidentia in ſeipſis, etiamſi Muſicus non ſit peritus Arithmeticæ; ſupponit enim illa jam demonſtrata in Arithmetica. Habet igitur veram rationem ſcientiæ (2).

1172. Prob. 2. p. Scientia perfecta quoad ſtatum requirit evidentiam in eo qui ſcientiam habet, nec ſufficit, ut principia in ſeipſis ſit evidentia. Sed in eo, qui eſt Muſicæ peritus, non Arithmeticæ, non reperitur evidentia principiorum Mu-

(1) §. 140.

(2) Ex hoc principio habemus, Sacram Doctrinam eſſe vere ſcientiam & Theologiam quæ eſt in hac vita, manere in Patria quoad ſubſtantiam, licet mutetur quoad ſtatum, quia hic nititur principiis Fidei, adeoque eſt inevidens, ibi conjungetur cum clara Dei viſione. Vide S. Thom. 1. p. q. 1. a. 2. Quæ quidem eſt Chryſoſtomi doctrina Hom. 1. con. Anomæos, ubi explicans verba Apoſtoli, *ſive ſcientia deſtruetur*, inquit: „ Ut puerilis „ ætas deſtrui ſolet, non deleta ſubſtantia, & natura pueri, ſed tempo- „ re aucto, & ipſius ætatis progreſſu, eventuque in virum perfectum: „ ſic in ea ſcientia poſſe fieri, intelligere debemus. Parva hæc ſcientia, „ inquit, non propterea erit parva, ſed amplitudinem in poſterum capiet, magnaque efficietur: hoc ſub illo vocabulo *deſtruetur* intelligit. „ Quod clarius ipſe ſuis ſequentibus verbis explicavit. Ut enim cum „ audires, ſcientiam deſtrui, non poſſes inferre deſtructionem cujuſque „ ſcientiæ, ſed incrementum potius, & ſciendi profectum in meliora, „ addit: *Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus: cum autem* „ *venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt*. Ut non propte- „ rea ſit hoc ex parte, ſed perfectum. Ergo imperfectio ejus deſtruitur, „ ne præterea ſit imperfectum, ſed perfectum eſſe incipiat. Deſtructio „ igitur iſta accumulatio eſt, & ad majora acceſſio „. Ex Chryſoſtomo igitur, Theologia noſtra vera ſcientia eſt, eademque quoad ſubſtantiam cum ſcientia Beatorum, licet quoad ſtatum ſit imperfecta, & perfecta evadet, cum venerit quod perfectum eſt. Vide S. Aug. Conc. 3. in Pſal. 103. & l. 22. de Civ. c. 29. & Nazianzen. Orat. 26. & 34.

Muſicæ; illa ſiquidem demonſtrantur in Arithmetica. Igitur ſcientia in eo eſt imperfecta quoad ſtatum.

1173. Ad primum reſpondemus, ad ſubſtantiam ſcientiæ ſufficere evidentiam, quam dicunt *radicalem*, & *præſuppoſitivam*; quia ſcilicet, principia ex ſeipſis ſunt evidentia, & ſupponuntur evidenter certa (1); nec requiri, ut actu principia evidenter demonſtrentur ex principiis per ſe notis, niſi tantum in illo, qui ſcientiam habet perfectam quoad ſtatum, ut dictum eſt (2).

1174. Ad ſecundum dicimus, Muſicum illum non credere Arithmeticis, ſed ſupponere principia Muſicæ eſſe evidenter demonſtrata in Arithmetica, nec poſſe, niſi a ſtultis in dubium vocari.

ARTICULUS VI.

Utrum ſint aliqui modi perficiendi ſcientias.

1175. VIdetur inveniri vix poſſe, I quidem, quia lumen intellectus humani eſt obumbratum, ut ſupra diximus (3). Atqui ſcientiæ pendent ab eo lumine, quo cognoſcuntur principia per ſe nota, & per quod in ipſa reſolvuntur

---

(1) S. Baſilius, ſive quiſquis Auctor ſit Hom. in Pſal. 115. in Append. Tom 1. ut probet, nullius demonſtrationis Theologiam indigere: „ Nemo, *inquit*, hunc irrideat ſermonem, quaſi nos ſine ulla probatione „ ad aſſentiendum iis quæ dicimus, audientes inducamus. Neceſſe eſt „ enim, diſciplinæ cujuſvis principia citra ullam probationem tradi diſcentibus; cum fieri non poſſit, ut ii qui circa prima principia litigant, via & ordine procedere valeant ad finem. Idque vel ex ipſis „ externis diſciplinis tibi licet diſcere. Etenim ſi Geometræ prima non „ conceſſeris principia, ea quæ ſequuntur concludere nequit. Et qui „ Arithmeticæ principiis, ac elementis ſe opponit, viam ad ulteriora „ intercipit. Similiter autem neque a Medicis Medicinæ principia poſſunt demonſtrari. Et in ſumma, in quacumque profeſſione, quæ via & „ ordine ad finem procedat, primarum propoſitionum demonſtrationes „ non queunt inquiri. Sed neceſſe eſt, ut is qui artium ratione innixarum principia, ſine probatione admiſit, id quod ex jam poſitis conſequens eſt, in his quæ deinde ſequuntur, inſpiciat. Sic ſane etiam „ Theologiæ myſterium, aſſenſum ex Fide probationis experte requirit „.

(2) §. 1172. (3) §. 1037.

tur concluſiones ſcientiæ, in qua reſolutione perfectio ſcientiæ conſiſtit. Ergo.

1176. II. Si ſcientiæ perfici poſſent, jam perfectæ eſſent poſt tot ſecula, a tot tantiſque hominibus ingenio præſtantibus, qui diuturnis ſtudiis veluti callum obduxerunt. Videmus autem poſt immenſos pene exantlatos labores vix ullum in ſcientiis eſſe profectum (1). Pro-

(1) Genuenſis Log. Ital. l. 5 quod inſcribit, *Conſiderazioni ſulle Scienze*, multa fundit verba, ut concludat, Italos longe abeſſe a vera perfectione ſcientiarum. Incipit §. 1. a Metaphyſica, & a Theologia; utque probet, eas magno intervallo a perfectione diſtare, quaſdam earum conditiones ſtatuit, ut nimirum ſint breves, perſpicuæ, pacificæ, lucri inimicæ, ſimplices, & ab omni cultu abhorrentes. Si hæ conditiones ad perfectionem ſatis ſunt, quæro, an Genuenſis in ſua Metaphyſica, quam ſecundis & tertiis curis auxit, emendavitque, illas ſervarit? Si ſervavit, cur ponit, Metaphyſicam apud Italos valde eſſe imperfectam? nam & ipſe Italus erat. Si non ſervavit, quid opus erat, ut Metaphyſicam ſuam cuderet, & in vulgus emitteret? videlicet, ut ceteris imperfectis Metaphyſicorum libris aliud imperfectum opus adderemus. Sed ceteras quidem conditiones illas admittimus: quid autem illæ, *pacificæ*, *& lucri inimicæ*? Nam ſi ut pacificæ ſint, argumentis quæ contra ſunt, reſpondere non debeamus, male egerunt Patres, qui nullum prætermiſerunt hæreticorum, & impiorum hominum ſophiſma, cui non occurrerent. Quod autem lucri cauſſa facultates illæ doceri nequeant, rationem non video, niſi forte in lucro ponatur ultimus finis. Genuenſis certe nullum tale præbuit exemplum. Quid autem ipſe in tanta imperfectione ſcientiarum cogitet, audi: „ Io abolirei, *inquit* § 14. tante ſcuole di Metafiſica, e „ Teologia ſcolaſtica, e in lor cambio introdurrei un po più di Teo- „ logia Fiſica; perchè il ſecolo è filoſofico „. *Abolerem tot Scholas Metaphyſicæ, & Theologiæ Scholaſticæ, & ipſarum vice inducerem Theologiam Phyſicam, quia ſeculum eſt philoſophicum.* Audiſtin' Theologiam Phyſicam! Quid hæc? Eruntne phyſica Theologiæ principia? Nam ſi phyſica non ſunt principia, ideſt, principia corporum, qua ratione Theologia phyſica erit? Quod ſi principia phyſica ſint, ubi jam erit Theologia Chriſtiana, quæ principiis revelatis, non phyſicis nititur? Reponet fortaſſe, loqui ſe de Theologia naturali. At 1. hæc pars eſt Metaphyſicæ, neque proinde opus erat, ut eam a Metaphyſica ſejungeret. 2. ipſe eam opponit Theologiæ Scholaſticæ: hæc autem non una tantum Theologia naturali, ſed etiam revelata continetur. 3 principia Theologiæ naturalis longe diſtant a principiis phyſicis; neque proinde naturalis Theologia *Phyſica* dici poteſt. 4. ipſemet Genuenſis Art Log. Crit. l. 4. c. 1. §. 3. ait: *In ceteris diſciplinis aut Metaphyſicis, aut Mathematicis, aut quæ ab auctoritate pendent, ut Theologia revelata, & Juriſprudentia, ſenſus non audiuntur*; cohi-

Propoſitio. *Scientiæ perſiciuntur per inventionem, & diſciplinam.*

1177. PRob. Habitus ex eadem cauſſa augentur, ſive perficiuntur, ex qua generantur, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 53. a. 2. Sed ut ſupra oſtendimus §. 1151. ſcientiæ acqui-

---

cohibendi potius ſunt. Quomodo nunc ſibimet contradicens, provocat ad principia phyſica, quæ ſenſibilia ſunt, ſtatuitque introducendam eſſe Theologiam phyſicam? Sed vide hominis ingenium: nam ſtatim §. 15. addit: „ Molte poi di queſte ſcuole le convertirei in Cattedre di corti, „ e lampeggianti eſtratti di Divina Scrittura, e di Cathechiſmi „. *Multas iſtarum Scholarum converterem in Cathedras brevium, ac ſplendentium compendiorum Sacræ Scripturæ, & Catechiſmorum*. Quo demum abiit Theologia Phyſica? Anne dogmata Sacris Scripturis, & Catechiſmis comprehenſa, phyſicis principiis nituntur? Si autem nihil præterea requiritur, ut quis perfectus ſit Theologus, cur Genuenſis §. 16. ſtatuit, Theologicam ſcientiam requirere hominem verſatum in omnibus ſcientiis, & hiſtoriis, & linguis &c. hominem Philoſophum, Geometram, Antiquarium, & qui callum obduxerit in arte pacifice verſandi ſyſtemata ſcientifica; qua ex re conficit, juvenes hactenus carere accuratis Inſtitutionibus Theologicis? Quid, ſi tot tantæque requiruntur conditiones, ut quis poſſit Theologicis diſciplinis adoleſcentes inſtituere, quid Cathedræ illæ Compendiorum Sacræ Scripturæ, & Cathechiſmorum? Addit ib. P. Mabillonium præſcripſiſſe Theologiam Epiſcopii tamquam exemplar. Quo loco id Mabillonius præſcripſerit, Genuenſis non dicit, nec dicere poterat: nam Mabillonius ita ſcripſerat quidem primum, ſed poſtea emendavit, delevitque. Cur ergo Genuenſis Mabillonio attribuit quod Mabillonius revocavit? In opere autem *de ſtudiis Monaſt. p. 2. c. 6.* Mabillonius agens de ſtudio Theologiæ Poſitivæ, & Scholaſticæ, tantum abeſt, ut Epiſcopii exemplar præſcribat, quinimmo S. Thomæ Summam indigitet: „ Theologiæ, *inquit*, Profeſſoribus neceſſum omnino erit exactam totius Summæ prædictæ ideam gerere „. Ut autem caveantur quorumdam Scholaſticorum defectus, ait: „ Melchiorem Canum tamquam exemplar poterit „ unuſquiſque ſibi proponere „. In ſubjecta nota Genuenſis, etſi timens, audet, ac de Theologia Morali ita ſcribit: „ Queſta parte Morale (ſia „ detto con buona pace, e per quel verſo che qui conviene) è ſtata „ più giudizioſamente, e con più profitto del leggitore trattata da Fi- „ lippo Limbrochio, che da mille de' noſtri Caſiſti „. *Hæc pars Moralis (bona pace dixerim, & qua convenire ratione poteſt) aptius, & cum majori legentis fructu tractata eſt a Philippo Limbrochio, quam a millenis noſtris caſuum tractatoribus*. Quid Caſuiſtæ docuerint, non quæro. Quæro autem, anne aliquis ſaltem inter Catholicos Scriptores de Theologia Morali pro digni-

acquiruntur per inventionem, & diſciplinam. Ergo per eaſdem perficiuntur. In-

---

gnitate ſcripſerit? Nemo plane eſt, Genuenſis judicio, qui cum Philippo Limbrochio homine Calviniano, & Pelagianiſmi accerrimo adſertore, ac S. Auguſtini conviciatore, ſit comparandus. Non ita Grotius, qui Benjamino Maurerio Epiſt 64. (ut eſt etiam a Mabillonio obſervatum loc. cit.) conſuluit, ut ſi in Moralibus rite inſtitui cuperet, legeret ſecundam ſecundæ partis S. Thomæ Aquinatis. Eo res devenere, ut Grotius hæreticus homo ad S. Thomam, Genuenſis ad Limbrochium mittat, & quidem adoleſcentes. Sed ne miremini. Perpendite quæ Genuenſis ipſe habet § 36. „ La maſſima parte de' Moraliſti degli ultimi tempi han fon„ dato i loro ſiſtemi ſu queſte due forze (concentriva, e diffuſiva) „. *Maxima Moraliſtarum pars poſtremis hiſce temporibus ſua conſtituerunt ſyſtemata in his duabus viribus concentriva, & diffuſiva*. Quinam ſunt hi Moralis ſcientiæ tractatores? Pergite legere. „ Obbes fonda tutto ſulla forza concen„ triva.. Volfio è nell' iſteſſo caſo... Colui, che ha meglio in queſti anni „ addietro ſviluppata la forza del cuore umano, è ſtato l'Autore dell' „ Eſprit libro belliſſimo, ſe un poco di vanità non l'aveſſe macchiato di „ certe impertinenze; e l'Autore foſſe andato un paſſo più avanti, per „ vedere che le forze, concentriva, e diffuſiva, benchè legate per na„ tura, ſon nondimeno, com'è, ambedue prime... Shaftsbury avea fat„ to veder queſto errore &c „ *Hobbeſius totum conſtituit in vi concentriva... Wolfius idem tenet... Ille qui paucis abhinc annis melius explicavit vim humani cordis, fuit Auctor libri de l'Eſprit, pulcherrimi ſane libri, niſi levis quædam vanitas ipſum infeciſſet aliquibus ineptiis; Auctor vero paululum fuiſſet progreſſus, perſpexiſſetque, vires concentrivam, & diffuſivam, quamvis natura connexas, nihilominus eſſe primas... Shaftsburius hunc errorem oſtenderat*. Memorat deinde § 37 Grotium, Cumberlandum, Pufendorfium, a quibus tamen in dogmate virium concentrivæ, & diffuſivæ recedit. Meminiſſet ſaltem unius Catholici Auctoris. Sed hi longiſſime aberant a ſyſtemate, quod in re morali ſtabilire ipſe tentabat. Quis fuerit Hobbeſius, non dicam ego, ſed dicat Bælius Dict. Crit. Art. *Hobbes*. Ei affingit dictum Perſei ſat. 2. v. 17. *Heus age, reſponde, minimum eſt, quod ſcire laboro: De Jove quid ſentis?* Dicant Cudvvortus *in Syſt. intell.* Parkerus *de Deo, & Prov. Diſp.* 1. *ſect.* 27. Cumberlandus *Traitè Philoſ. des loix naturelles*, Buddeus *de Atheiſm. c.* 1. §. 27. aliique qui Hobbeſium Atheis accenſent. Quis fuerit Auctor libri *de l'Eſprit*, ſive Helvetius, oſtendit Fleurius in ſermone habito Pariſiis die 23. Januarii 1759. ad Magiſtratum quem *Parlamentum* vocant. Vide Valſechium *De' Fondam. della Relig. Nat. lib.* 1. *c.* 1. §. 7. Nimirum Auctor ille non modo colligit, ac deſcribit quidquid ab omni retro ſeculo libidinis, & impudentiæ fuit, & publica inſtillat præcepta libidinis, verum etiam pronunciat, ac ſtatuit, *pudorem eſſe inventionem amoris, & voluptatis exquiſitæ; & cultum templorum Veneris, & Aſtartis eſſe admiratione noſtra dignum objectum*. Denique Auctor iſte animi noſtri ſpiritualitatem aperte negat. En Auctores, ad quos Genuenſis adoleſcentes mittit,

1178. Inventio autem plurimum pendet ab ingenio, & obſervatione. Ab ingenio quidem; nam ut docet Sanctus Thomas (1), *proceſſus rationis provenientis ad cognitionem ignoti in inveniendo eſt, ut principia communia per ſe nota applicet ad determinatas materias, & inde procedat in aliquas particulares concluſiones, & ex his in alias*. Quod ſane requirit ingenium perſpicax (2), quo qui deſtituti ſunt, vix quidpiam (3) in arte inveniendi proficient (4). Obſervatione autem

---

mittit, ut moralibus inſtitutis erudiantur. Hi per ipſum ſunt qui cordis humani vim melius explicarunt. Horum opera *pulcherrima* ſunt. Hi moralis doctrinæ magiſtri. Horum theoriis ſcientiæ morales perficiendæ ſunt. Mitto reliqua, de quibus alias.

(1) Q. 11. de ver. a.1.

(2) S. Thomas 2. de ani. lect. 11., Exterius docens, *inquit*, ei (diſcipulo) auxiliatur ad ſciendum ex principiis addiſcenti notis, deducens, eum per demonſtrationem in concluſiones prius ignotas. Quod quidem auxilium exterius homini neceſſarium non eſſet, ſi adeo eſſet perſpicacis intellectus, quod per ſeipſum poſſet ex principiis notis concluſiones elicere; quæ quidem perſpicacitas hominibus adeſt ſecundum plus, & minus,,. Perſpicacitas igitur ingenii major, vel minor eſt a natura, neque proinde ulla arte, aut induſtria comparari poteſt: nam ut S. Thomas advertit ib. lect. 19. ea perſpicacitas ſequitur nobilitatem animæ: nobilitas autem hæc ſequitur temperamentum perfectius corporis: *Ad bonam*, inquit, *complexionem corporis ſequitur nobilitas animæ, quia omnis forma eſt proportionata ſuæ materiæ. Unde ſequitur, quod qui ſunt boni tactus, ſunt nobilioris animæ, & perſpicacioris mentis*. Hæc autem perſpicacitas obtundi poteſt per vitia cum animi, tum corporis; quare videmus, homines ingenioſos, in voluptates effuſos, vel corporalis vi morbi, aut ſenio confectos, habetes fieri. Etſi vero ingenii perſpicacitas acquiri nulla arte poſſit, poteſt tamen mediocre ingenium arte juvari, præſertim aſſidua exercitatione. *Solertia*, inquit S. Thomas 1 Poſter. lect. 44. *eſt quædam perſpicacitas velociter apprehendendi medium, propter quod aliquid evenit, quod contingit ex naturali aptitudine, & etiam ex exercitio*.

(3) Loquimur hic de inventione ex ingenio, non autem ex caſu; multa enim caſu inventa ſunt, ut fuit typis edendi artificium. Vide Seizum *in Anno tertio ſeculari inventæ Artis Typographicæ*. Non negamus tamen ex inventis fortuito, multa alia eſſe detecta, & etiam inventa, inſtitutis obſervationibus, ut in eadem Typographica Arte.

(4) Certe ex ingenii perſpicacia Thaleti tribuitur inventio demonſtrationis plurium propoſitionum Geometricarum. (Vide Stanlejum in Thalete c. 7. ſect. 1. ſq.) itemque Pythagoræ demonſtratio prop. 47. l. 1. Euclidis. (Vide Laërt. l. 8.) & Perſeo inventio ſpiralis: nam de ſeipſo ſcribit:

Spiralem inveniens Perſeus in ſegmine quino
Ternam, nunc gratus mactat opima deis.

autem plura inveniri poſſunt quæ prius latebant, præſertim in Phyſicis (1). Quare Cicero (2): *Obſervatio*, inquit, *diuturna notandis rebus fecit artem*.

1179. Porro ſcientiæ perficiuntur diſciplina, 1. quidem ex Magiſtrorum inſtitutione: nam ut oſtendimus cum S. Thoma (3), *ſecundum hoc unus alium docere dicitur, quod diſcurſum rationis, quem in ſe facit ratione naturali, alteri exponit per ſigna*. Si ergo Magiſter ſit in ſcientiis verſatus, quæ ſcit, cum diſcipulis communicabit, ſicque ſcientia diſcipulorum perficietur (4). 2. ex librorum optimorum lectione (5);

(1) Fatemur, plurima inventa eſſe hoc & proxime elapſo ſeculo, quod ad Phyſicam pertinet; ob varias obſervationes inſtitutas. Vide S. Thomam 1. Metaph. lect. 1. ubi regulas tradit conficiendi artem ex experimentis. Sed hac de re dicemus in Phyſica.

(2) L. 2. de Divin. (3) Q. 11. de ver. a. 1.

(4) Quantam adferat utilitatem magiſterium Virorum revera doctorum, norunt omnes; ſed quantam adferant perniciem Religioni, publicæque felicitati improbi Magiſtri, non omnes animadvertunt, cum tamen facile animadvertere potuiſſent; quandoquidem diſcipuli ex ore Magiſtri veluti pendent, & quidquid ab ipſo accipiunt, ratum habent. Fac igitur, Magiſtrum improbum non recte de Fide, & Religione ſentientem, errores ſuos diſcipulis inſtillare; nihil erit tam facile, quam ut diſcipuli errores pro veritatibus habeant, præſertim ſi errores deliteſcant ſub quodam cortice veritatis, ſintque ad fovendas animi paſſiones accommodati. Hinc impietatem propagatam lugemus, poſterique noſtri magis etiam propagatam lugebunt, niſi diligentiſſime curetur delectus Magiſtrorum; qui etiamſi recte ſentiant, ſi tamen probi non ſint, vix juvare diſcipulos poſſunt: nam ut appoſite Caſſiodorus in Proem. Variar. *Contingit diſſimilem filium plerumque generari: Oratio diſpar moribus vix poteſt inveniri*.

(5) In lectione librorum, qui Religioni, pietati, boniſque moribus obſunt, non pauci, iique ingenio etiam, & eruditione præſtantes, naufragium fecerunt. Quare apud ipſos Gentiles ſemper in more fuit, ut ejuſmodi libri exterminarentur. Vide Plutarchum *in Num.*, ubi refert, Numæ libros delatos in Comitium, fuiſſe crematos. Vide etiam Laërtium l. 9. referentem, libros Protagoræ, in quibus de diis dubitabat, ab Athenienſibus in foro fuiſſe combuſtos, ſub voce præconis, a ſingulis qui illos habebant, repetentis. Itaque ſtudioſi ſcientiarum fugiant a conſpectu horum librorum, tamquam a facie colubri, niſi fortaſſe impugnare illos debeant; ſciantque, præter inanem verborum congeriem, indigeſtamque obſcurarum vocum farraginem (plerique enim per cuniculos venenum infundunt) nihil in illis ſolidi eſſe. Potiſſimum vero adoleſcentibus auctor ſum, ut libros legant probatorum Scriptorum, nec niſi annuente Magiſtro, cujus erit videre, utrum illis expediat tales etiam libros legere; fieri enim poteſt, ut libri quamlibet boni, noceant ob legentium imperitiam.

nam libri ſunt veluti magiſtri. 3. ex jugi meditatione; jam enim ſupra diximus (1), memoriam meditatione juvari. 4. exercitationibus, & diſputationibus; ita enim acuitur ingenium, removentur difficultates, & planior ad veritatem aperitur via; modo tamen ſerventur conditiones debitæ, quas infra recenſebimus.

1180. Præ ceteris autem neceſſe eſt, ſive ad inveniendum, ſive ad diſcendum, frequenter ad Deum qui ſcientiarum fons eſt, oculos noſtros dirigamus, exemplo Angelici Præceptoris, qui numquam ſe lectioni, aut ſcriptioni dedit, niſi poſt orationem (2). Aderit enim Deus qui ſapientiam præſtat parvulis. *Si pure* (ait S. Auguſtinus Epiſt. 140 al. 120. n. 85) *Dominum largitorem bonorum omnium depreceris, omnia quæ cognitione digna ſunt, aut certe plurima, ipſo magis inſpirante, quam hominum aliquo commonente perdiſces.*

1181. Ad primum reſpondemus, jam ſupra dictum eſſe (3), ſcientias omnino perfectas haberi in hac vita ſine ſpeciali Dei favore nullo modo poſſe; id tamen non prohibet, quin perfici aliqua ratione valeant: quod fit ſive per inventionem in illis, in quibus eſt perſpicacius ingenium, & vividius lumen; ſive per diſciplinam, qua mens diſcipuli quodammodo illuminatur, ut ſupra (4) oſtendimus.

1182. Ad ſecundum dicimus, ſcientias quidem, neque modo eſſe ad apicem perfectionis evectas, neque umquam deinceps ad illum eſſe perventuras: ſat eſt in perfectionem progreſſus, qui certe decurſu temporis magnus exiſtit (5).

QUÆ-

(1) Not. 1. pag. 592.

(2) S. Auguſtinus lib. 2. de lib. arb. c. 6. ſic Evodium alloquebatur: „ Adeſto animo, & rationis vias pietate fretus ingredere; nihil enim „ tam arduum, atque difficile, quod non Deo adjuvante planiſſimum, „ atque expeditiſſimum fiat „.

(3) §. 6. (4) Not. 5. p. 591.

(5) Ut ſcientia acquiritur, & perficitur, ita etiam poteſt in hac vita corrumpi, & amitti. Duobus autem modis ſcientia per ſe corrumpitur, ut advertit S. Thomas 1. p. q. 89. a. 5. ſcilicet *per oblivionem ex parte memorativæ, & deceptionem ex parte argumentationis falſæ, qua mens abducitur a ſcientia veritatis*. Vide eumdem S. Thom. 1. Poſter. lect. 13.

QUÆSTIO XXX.

De Probabilitate, Opinione, & Fide.

1183. PArtem dialecticam Logicæ jam tradere incipimus. Dialectica autem, ut ſupra diximus (1), procedit ex probabilibus, quemadmodum demonſtratio ex omnino certis, & evidentibus. Proceſſus autem rationis, qui non eſt cum omnimoda certitudine, & evidentia conjunctus, probabilitatem efficit. Ut vero demonſtratio cauſſat ſcientiam, ita probabilitas opinionem, vel fidem humanam (2). Itaque 1. de probabilitate, 2. de opinione, 3. de fide agemus.

 ARTI-

---

(1) §. 168.

(2) Sanctus Thomas 1. Poſter. lect. 1. „ Sicut, *inquit*, in naturalibus „ in his quæ ut in pluribus agunt, gradus quidam attenditur, quia „ quanto virtus naturæ eſt fortior, tanto rarius deficit a ſuo effectu; ita „ & in proceſſu rationis, qui non eſt cum omnimoda certitudine, gradus aliquis invenitur, ſecundum quod magis, & minus ad perfectam „ certitudinem acceditur. Per hujuſmodi enim proceſſum quandoque „ quidem etſi non fiat ſcientia, fit tamen fides, vel opinio, vel probabilitas, propter probabilitatem propoſitionum, ex quibus proceditur; „ quia ratio totaliter declinat in unam partem contradictionis, licet cum „ formidine alterius. . Quandoque vero non fit complete fides, vel opinio, ſed ſuſpicio quædam: quia non totaliter declinatur ad unam partem contradictionis, licet magis declinetur in hanc, quam in aliam.. „ Quandoque autem ſola exiſtimatio declinat in aliquam partem contradictionis, ad modum quo fit homini abominatio alicujus cibi, ſi repræſentetur ei ſub ſimilitudine alicujus abominabilis „. Hanc egregiam S. Thomæ doctrinam comparato cum iis quæ ſcribit Genuenſis Log. Ital. l. 3 c 2. §. 7. ubi docet, *probabilitatem eſſe unum e multis gradibus, qui certitudinem conſtituunt; utque cognoſcatur quantitas prædicti gradus, neceſſe eſſe, ut certitudo dividatur in tot partes æquales dato gradui, quæ adæquent totum; indeque calculus conficiatur, ut inveniatur, quænam ſit pars dati gradus.* Hinc autem infert, *gradus probabilitatis arbitrarios eſſe, ubi certitudo, ideſt, totum eſt ignotum; aut probabilitatem eſſe hypotheticam, ſi totum ponatur per hypotheſim.* Equidem cenſeo 1. numquam vel fere numquam inventum iri quantitatem gradus probabilitatis, ſi certitudo dividenda ſit in partes

ARTICULUS I.

Utrum probabilitas æſtimari debeat ex pondere rationum.

1184. ETſi probabilitas conjuncta non ſit cum omnimoda certitudine veritatis, habet tamen aliquam veritatis ſpeciem, & veriſimilitudinem (1); ſi enim veritatem nullo præſeferret modo, non probabilitas, ſed falſitas foret.

1185. Veriſimilitudo autem quoſdam gradus habet; nam po-

---

tes æquales dato gradui; quis enim poterit certitudinem ita exacte dividere in iis, in quibus veritas nondum patet? nam ſi pateret, non probabilitas, ſed certitudo foret. 2. Ipſe Genuenſis putat ib. *probabilitatem augeri, quo augentur gradus, qui ſi medietatem totius excedant, conſtituent veriſimilitudinem ſermone philoſophico*. Si autem ad veriſimilitudinem requiritur exceſſus graduum ſupra medietatem totius; igitur gradus, qui medietatem totius non excedunt, conſtituent inveriſimilitudinem; nam quod veriſimile non eſt, utique eſt inveriſimile. Quomodo igitur gradus medietatem non excedentes efficient probabilitatem? nam probabile eſſe non poteſt, quod non eſt ſimile vero. Cicero ſane *ſermone philoſophico* l. 2. Tuſcul ajebat: *Nos ſequimur probabilia, nec ultra id quod veriſimile occurrerit progredi poſſumus*. S. Auguſtinus etiam l. 3. con. Acad. c. 15 *ſermone philoſophico* (nam contra Philoſophos agebat) *probabile, ac veriſimile* idem eſſe docet. 3. cum Genuenſis ait, *gradus probabilitatis eſſe arbitrarios, cum certitudo eſt ignota*, de qua certitudine loquitur, de certitudine rei, an de certitudine intellectus? Si de certitudine intellectus, hæc pendet ex principiis certis: ſi autem principia certa, eſſent cognita, nulla eſſet probabilitas, ſed omnimoda certitudo. Si de certitudine rei, nulla etiam probabilitas foret; nam cum res certa certe cognoſcitur, utique non cognoſcitur probabiliter. Exemplum quod adfert ludi ſortitionis, vulgo *lotto*, ut oſtendat, ex numero 90. ſi unus extrahatur, probabilitatem eſſe $\frac{1}{90}$ nihil omnino concludit; nulla enim probabilitas eſſe poteſt in re mere fortuita, cujuſmodi eſt ludus ille. Vide quot tenebras Philoſophus hic ſparſerit. Verum S. Thomas paucis, & aperte, gradus probabilitatis menſurandos eſſe docet ex majori, vel minori acceſſu ad perfectam certitudinem, quæ numquam homini habenti uſum rationis poteſt eſſe ignota; quisque enim cognoſcit, certa omnino eſſe, quæ ex principiis certis concluduntur.

(1) Vide not. ſuperiorem, & S. Bernardum l. 5. de conſid. c. 2. ubi ſcribit: *Opinio certi nihil habens, verum per veriſimilia quærit potius, quam apprehendit*. Quare probabilitas idem eſt ac veriſimilitudo.

poteſt magis, vel minus ad veritatem accedere, prout momenta, quibus innititur, majoris, vel minoris ſunt ponderis. Hinc patet, quænam ſit propoſitio probabilis, quæ improbabilis (1), quæ

(1) Genuenſis Art. Log. Crit. l. 3. c 4 § 9. exemplum ponit propoſitionis improbabilis, inquiens: „ Velut qui dicit, *non eſſe habitatores in* „ *Luna*, improbabilem profert ſententiam „. Contra vero probabilem eſſe ait ſententiam adſerentem *eſſe habitatores in Luna &c.* Idem repetit Log Ital. lib. 3. cap. 2. §. 7. Cur iterum, atque iterum idem exemplum inducit? Deerant fortaſſe alia exempla & veriora, & notiora? Sed peto, quare probabile ſit, eſſe habitatores in Luna; improbabile, in Luna habitatores non eſſe? Reſpondet ille, quia hoc poſterius nulli confirmari argumentis, prius probari argumentis veriſimilibus poteſt. Jam fatetur, probabile idem ac veriſimile eſſe, quod tamen, ut vidimus not 2. p. 611. de ſola probabilitate dixit excedente dimidium totius. Ecquæ autem ſunt argumenta illa veriſimilia, audiamus ex eodem Genuenſi cit. c 4. § 4. *Primum*, inquit, *reperio id eſſe poſſibile*: *eſt is primus*, & *tenuiſſimus probabilitatis gradus*. Poſſibile quoque erat, ut Genuenſis inſaniret; numquid propterea erat probabile ipſum inſaniiſſe? Quid vero? Poſſibilene quoque eſt, Lunam non eſſe habitatam? Numquam id eſſe impoſſibile quiſquam oſtendet. Propoſitio igitur negans lunam eſſe habitatam, cum ſit ſaltem de aliquo poſſibili, habet ſaltem tenuiſſimum probabilitatis gradum ex Genuenſis principio. Cur ergo eam propoſitionem ipſe pronunciat improbabilem? Addit: *Mox intelligo, non videri veriſimile, ut ex tot globis mundanis ſola tellus habitetur*. Atqui id non modo veriſimile eſt, ſed ſumme certum. *Omnia propter nos*, ait Apoſtolus 2. Cor. 4. v. 15. Et Gen. 1. v. 17. de Sole, & Luna, & Stellis dicitur: „ Poſuit „ eas in firmamento cæli, ut lucerent ſuper terram „ in uſum ſcilicet hominis habitantis ſuper terram. Cur ergo veriſimile videri non debet, ſolam tellurem inhabitari, cum propter tellurem Deus Solem, & Lunam, & Stellas crearit? Pergit ille: *Animadverto non decere, ut Dei ſapientia, & benignitas ſola tellure coarctetur*. En Genuenſis in abyſſum irrepit infinitæ ſapientiæ, & benignitatis Dei. Sed quænam coarctatio ſapientiæ, & bonitatis Dei eſſe poteſt, cum Deus libera ſua voluntate creaverit Solem, & Lunam, & Stellas propter hominem tellurem habitantem? Potius Genuenſis divinam ſapientiam, & bonitatem coarctat, quaſi Deus ſapiens, & bonus non fuiſſet, ſi cæleſtes globos unice propter hominem creaſſet. Quartam probabilitatem addit, ac ſcribit: *Accedo ad Lunam ipſam, atque ex ejus partium contemplatione Telluri ſimilem agnoſco, videoque eſſe in ea quæ incolarum animantium facta videantur*. Utique non aliter ad Lunam ipſe accedere potuit, quam per teleſcopia: quid autem agnoverit ex Lunæ partibus ſimile Telluri, non dixit, neque dixit quæ videantur facta illa animantium incolarum. Dicamus nos ex Encycopledia ſcientiarum art. *Luna*, unde fortaſſe hanc ille conjecturam eſt mutuatus. Conjectura eſt hujuſmodi: in Luna exſtant montes, valles, maria, inſulæ, lacus, flumina &c. fiunt etiam pluviæ, vegetant plantæ, producunt fructus

quæ minus probabilis, quæ probabilior, quæ maxime probabilis, quæ æque probabilis. Nam ſi momenta quibus nititur, leviſſima ſint, propoſitio erit improbabilis; minimum enim accedit ad veritatem. Si momenta levis ſint ponderis, propoſitio erit probabilis (1). Si momenta magis urgeant, propoſitio

---

ctus &c. Natura autem in ſeipſa conſtans, & uniformis ſimilia operatur ob ſimiles fines. Cur ergo in Luna nequeunt eſſe habitatores, ſi propter ipſos illa omnia ſunt facta? Peto, quinam ſint habitatores illi, homines ne, an pecudes? Si conjectura valeat, animalia illa Lunam incolentia, non ſoli pecudes, ſed etiam homines eſſe debent; nam montes, colles, maria, plantas &c. propter pecudes tantum facta eſſe, abeſt a vero, cum Deus naturæ auctor in hac terra ſimilia fecerit propter homines. Quid autem Genuenſis reponeret, ſi hujus conjecturæ negaremus ſuppoſitum, videlicet, in Luna revera exſtare montes, colles, maria, flumina, plantas &c. nam ſi qui videntur montes in Luna, ſive verius umbræ, ii ſunt ex diverſa refractione lucis. En tota conjectura corruit ex contemplatione partium Lunæ ſimilium partibus telluris, & ex factis incolarum animantium. Stet autem conjectura, cum ex ea conſequatur, non tantum pecudes, ſed etiam homines debere Lunam inhabitare; peto rurſus, an homines illi ſint ex Adamo progeniti? an a Jeſu Chriſto Salvatore noſtro redempti? an Fide Religionis conjuncti? an æternæ felicitatis participes? At quis non videt, quantopere hæc omnia ſacris Scripturis repugnent? quæ quidem cauſſa fuit, cur Zacharias Rom. Pont. in Epiſt. 10. ad Bonifacium damnarit doctrinam Virgilii cujuſdam aſſerentis, *quod alius mundus, & alii homines ſub terra ſunt*. Denique ſi Luna habitatores habet, quare non Venus, non Saturnus, non Mars, non Jupiter, non Stellæ fixæ? Itaque tantum abeſt, ut ſententia adſerens eſſe habitatores in Luna, ſit probabilis, quin potius ea eſt aperte falſa; adeoque ſententia negans habitatores Lunæ non improbabilis, ſed vera eſt. Confer Graveſandium Introd. ad Phil. l 2. p. 1. c. 17. ubi poſtquam docuit §. 621. nullam eſſe probabilitatem, ſi numerus eventuum ſit infinitus; §. 623. ait, probabilitatem, in Planetis dari incolas, eſſe ad certitudinem, ut eſt unitas ad numerum uſum, quibus Deus Planetas deſtinare potuit, qui numerus eſt infinitus; adeoque nullam probabilitatem eſſe.

(1) In materia morum, ii qui *Probabiliſmum* tuebantur, hoc eſt, licere ſequi opinionem probabilem in concurſu probabilioris, vix credi poteſt, quot voces invenerint, ut ſua probabilitate peccata excuſarent. Partiti ſunt probabilitatem in *directam*, & *reflexam*, in *certam probabilitatem*, & *probabiliter probabilem*, in probabilitatem *ſimultatis*, & *ſimultatem* probabilitatis *in poſitivam*, *negativam*, *proximam*, *radicalem*, *actualem*, *diſcretam*, *benignam*, *rigidam*, &c. Sed paucis cum Lactantio l. 3. Inſt. c. 15. dicam: *Quid poteſt eſſe tam falſum, quam regulam vitæ* Probabilitatem *vocari, in qua diverſitas præceptorum rectum iter impediat, ac turbet? Aut legem bene vivendi, cujus capita longe diſſonant?* De hac autem re ad Moralis doctrinæ tractatores.

ſitio erit probabilior, & oppoſita erit minus probabilis. Si momenta maximi ſint ponderis, propoſitio erit maxime probabilis (1). Si denique momenta ſint æqualia, æqualis erit probabilitas.

(1) Maximæ probabilitatis, & certitudinis moralis exemplum ponit Genuenſis cum Log. Ital. l.3. c.2. §.12 ait: „Dio ſi ſervì di una Cometa „ per inondare la terra „. *Deus Cometa uſus fuit ad inundationem telluris*. Ita is homo comparatus eſt, ut etiam cum vera docebat, novitatem, & falſitatem ſtuderet inſtillare. Quam ſi falſa hypotheſis de diluvio per Cometam a Deo inductum, conſtat 1 quia Wiſthonus, qui hanc hypotheſim primus excogitavit in ſua *Nova Theoria Telluris*, non auſus eſt eam defendere ut theſim, ſed ut meram hypotheſim propoſuit. Et licet poſtea eamdem demonſtrare fuerit aggreſſus in Tractatu inſcripto: *Cauſſa diluvii demonſtrata*; revera tamen demonſtrare non potuit, niſi multas alias ſupponeret hypotheſes, de motu telluris, de vi attractionis, de approximatione ficti hujus Cometæ ad tellurem, & quod approximatio illa contigerit eo die, quo diluvium incœpit: quæ omnia nullo ſtabili argumento probari poſſunt, præſertim approximatio dato illo die, imo hora, & momento; quis enim id poterit conſtituere in tanta varietate motuum Cometarum, qui celebriores Aſtronomos defatigarunt? Conſtat 2. ex ipſa novitate hujus hypotheſis: nam in explicandis Sacræ Scripturæ teſtibus, Traditio facem præferre debet, & quæque explicatio quæ novitatem præſefert, eo ipſo ſuſpecta haberi debet quod nova ſit. Conſtat 3. ex Scripturæ verbis: nam Gen. 7. v. 11. dicitur: *Rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt*. Super quæ verba Chryſoſtomus Hom. 5 in Gen. *Omnia* inquit, *juxta humanam conſuetudinem loquitur: non quod cataractæ, & feneſtræ ſint in cælo, ſed omnia per familiaria nobis verba loquitur, quaſi diceret: Præcepit tantum Dominus, & ſtatim aquarum natura mandato Conditoris obedivit, & ut confluxit, totum orbem inundavit*. Quid ergo opus erat Cometa, ut diluvium induceretur, cum inundatio illa contigerit Deo jubente, ut aquæ confluerent? Conſtat 4. quia ut idem Wiſthonus ait, Cometa ille fuit idemmet qui denuo apparuit anno 1688. (Vide quam fidenter hoc adſerat, quaſi vel ipſe vixerit tempore diluvii, vel ab aliquo tunc vivente acceperit phœnomena illius cometæ, ut poſſet ea conferre cum phœnomenis Cometæ qui anno 1688 apparuit) Jam vero, poſita eadem cauſſa naturali, ac neceſſaria, ponitur idem effectus. Cur ergo anno 1688 non contigit denuo diluvium? An non ita proximus telluri cometa fuit? Sed quibus rationibus id ſuadebit? An Deus per miraculum effecit, ne denuo terra diluvio inundaretur? At miracula non placent junioribus philoſophis, cum explicandæ ſunt res naturales. Denique Wiſthoni ſententia ampliſſimum in Sacrarum Scripturarum interpretatione ariolandi oſtium aperit, vaniſque conjecturis indulgendi, ac prodigia rejiciendi. Vide not. 2. pag. 425. ſeq. Genuenſis autem meminerit, ſe docuiſſe Log. Ital. l. 3. c. 2. §. 6 *probabilitatem eſſe hypotheticam, ſi totum ponatur datum per hypotheſim*. Cum ergo ſententia Wiſthoni, ut ex dictis patet,

1186. Conſtat quoque, propoſitionem uni improbabilem poſſe alteri eſſe probabilem, imo probabiliorem, prout unus præ altero momenta perpendit. Inſuper poſſe eſſe falſam in ſeipſa propoſitionem, quæ nobis videtur probabiliter, imo probabilius vera. Et contra poſſe esſè veram in ſeipſa propoſitionem quæ nobis videtur etiam probabilius falſa; cum enim momenta quibus nituntur, non ſint evidenter certa, poſſunt uni præ altero videri accedere magis, vel minus ad certitudinem, vel eſſe falſa, cum vera cenſentur.

1187. Probabilitas autem duplex eſt, *intrinſeca* ſcilicet, & *extrinſeca*. Intrinſeca oritur ex momentis, ſive rationibus; eoque major eſt, quo momenta ſunt firmiora, ſeu magis accedunt ad certitudinem. Extrinſeca nititur Doctorum, ſive Hiſtoricorum auctoritate; eſtque major non pro Doctorum, & Hiſtoricorum numero, & multitudine, præſertim ſi unus alterum deſcripſerit, ut ſæpe contingit: ſed pro majori illorum auctoritate, quæ eſt in ratione eorum doctrinæ, & capacitatis. Quare auctoritas aliquando unius doctiſſimi hominis præferri debet auctoritati plurium mediocriter doctorum.

1188. His conſtitutis, videtur probabilitas æſtimanda ex judicio ſapientum: nam Ariſtotiles (1) probabilia definiens, ait, eſſe illa, *quæ videntur omnibus, vel plurimis, aut ſapientibus, & iis vel omnibus, vel plurimis, vel maxime probatis*.

1189. II. Ea quæ ad hiſtoriam pertinent, alter ſciri non poſſunt, quam ex aliorum relatione. Hæc igitur ſaltem æſtimanda ſunt non ex ratione, ſed ex auctoritate.

---

tet, tota nitatur hypotheſi, probabilitas, ſi ſtemus principiis Genuenſis ad ſummum erit hypothetica. Quomodo igitur ibi §. 12 maximæ probabilitatis, & certitudinis moralis exemplum ipſe ponit in Cometa, quo Deus ſit uſus ad inundationem telluris?

(1) 1. Top. c. 1.

Pro-

Propoſitio. I. *Probabilitas potiſſimum æſtimanda eſt ex pondere rationum, non ex auctoritate ſola II. Expedit autem, ut accedat etiam auctoritas.*

1190. PRob. 1. p. Et quidem de probabilitate intrinſeca plane conſtat: nam ex dictis (1) hæc oritur ex momentis, ſive rationibus intrinſecis. De extrinſeca vero patet etiam; quippe auctoritas quæ illa nititur, nulla eſt, niſi in ratione fundetur. Fac enim, auctoritatem in nulla ratione fundari, jam crederemus auctoritati dicentis, quia ipſe dicit. Quiſquis autem aliquid dicit, non ideo cenſendus eſt verum dicere, quia ipſe dicit, (hoc enim ſolius Dei eſt, qui eſt ipſa veritas) ſed quia oſtendit, ſe verum dicere, aut id quod eſt ſimile vero. Niſi ergo auctoritas in ratione fundetur, nulla erit probabilitas. Hæc igitur æſtimari debet non ex ſola auctoritate, ſed ex pondere rationum (2).

1191. Prob. 2. p. Si quæ ſententia ſit, quæ videatur habere rationes illam probantes, quæ tamen a ſapientibus viris expenſæ, iis minime ſuadere potuerunt, ut ſententiam illam amplecterentur, putandum eſt, rationes illas eſſe admodum leves, nihilque probantes. Cum autem ſæpiſſime contingat, ut rationes, ſi quas invenimus, videantur nobis magni ponderis eſſe, cum tamen leviſſimæ ſint, vel etiam nullæ; idcirco ad æſtimandam probabilitatem etiam intrinſecam, maxime expedit, ut accedat ſapientum auctoritas (3); difficilius enim eſt, plu-

(1) §. 1187.

(2) Harum rationum probabilium fontes diverſi ſunt pro diverſitate rerum. In rebus Theologicis fontes ſunt Divinæ Scripturæ, & Traditiones, Eccleſiæ, & Conciliorum Decreta, Definitiones Romanorum Pontificum, conſenſus omnium, vel fere omnium Theologorum. Si ab his fontibus probabilitas in Theologica manet, probabilitas erit intrinſeca; nam hi ſunt eorum intrinſeci fontes. Similiter in Juriſprudentia fontes intrinſeci ſunt leges; proinde ſi interpretes ex legibus ſententiam aliquam probabiliter eruant, hæc erit in ratione intrinſeca momenti probabilitatis. In Phyſica fontes intrinſeci ſunt experimenta, & rationes. Rationes quoque ſunt fontes intrinſeci Metaphyſicæ, & Ethicæ. Itaque ex hiſce fontibus derivandi ſunt gradus probabilitatis.

(3) Si Doctor ſit maximæ auctoritatis in re de qua agitur, ejus judicio ſtare

plures viros doctrina præſtantes in iisdem rationibus expendendis fuiſse deceptos.

1192. Hinc patet ſolutio ad primum: nam Ariſtoteles loquitur quidem de probabilitate extrinſeca; innuit tamen, hanc ſignum eſſe probabilitatis intrinſecæ, cum vel plurimis, vel omnibus, vel ſapientibus ita videtur (1).

1193. Ad ſecundum reſpondemus, etiam in factis hiſtoricis debere intellectum ratione aliqua niti (2), ut judicare poſſit magis vel minus probabiliter, vel etiam certo moraliter, hiſtoricum vera narraſſe (3).

ARTICULUS II.

Utrum opinio compati poſſit cum ſcientia.

1194. Opinio quam probabilitas gignit, definitur, *aſſenſus præſtitus alicui rei ob rationem probabilem, cum formidine partis oppoſitæ* (4). Ex eo quod dicitur *aſſenſus ob rationem probabilem*, differt opinio a ſcientia, quæ eſt aſſenſus ob rationem certam, & evidentem. Differt etiam a ſuſpicione, quæ eſt aſſenſus in alterutram partem ex levi aliquo ſigno. Differt a dubitatione. quæ eſt cogitatio ſine determinato aſſenſu alterutri parti. Differt a fide, quæ eſt aſſenſus cum firma adhæſione ob auctoritatem dicentis (5).

Tri-

ſtare poſſumus, etiamſi aliquæ probabiles rationes in contrarium ſeſe offerant; eſt enim putandum, talem Doctorem ſententiam non pronunciaſſe abſque efficacibus momentis, quæ majoris ſint ponderis, quam rationes illæ probabiles.

(1) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 31. (2) Vide quæ diximus q. 25. a. 3.

(3) Eſſet hic agendum de ſententia ſeligenda, cum duæ ſeſe offerunt opiniones, quarum una eſt probabilis, altera probabilior, aut utraque æque probabilis. Verum quia hæc quæſtio potiſſimum locum obtinet in rebus moralibus, ab ipſa modo ſuperſedemus. Breviter autem dicimus, unumquemque debere in ſeligenda ſententia eam ſequi quæ magis vero appropinquare videtur, cum de veritate non conſtat; alioqui aget contra rationem; cum enim ratio in veritatem tendat, contra rationem agit, qui relicta ſententia quæ magis videtur ad veritatem accedere, ſequitur illam, quæ videtur ad veritatem minus accedere. Si autem propoſitiones ſint æque probabiles, in moralibus quidem debemus ſequi tutiorem, quæ magis recedit a periculo peccandi; in reliquis ſequi poſſumus eam quam volumus. (4) Vide S. Thom. 2. 2. q. 1. a 4. (5) Vide ib. q. 2. a. 1.

1195. Triplex autem comparatio fieri poteſt opinionis cum ſcientia . 1. comparando actum opinionis cum actu ſcientiæ . 2. comparando habitum opinionis (ſeu inclinationem quamdam relictam in intellectu ex actu opinionis ad aſſentiendum ob rationem probabilem) cum habitu ſcientiæ , qui eſt inclinatio quædam ex actu demonſtrationis in mente relicta ad aſſentiendum ob rationem certam , & evidentem . 3. comparando habitum opinionis cum actu ſcientiæ , vel econtra .

1196. Videtur autem opinio compati poſſe cum ſcientia , I. quia poteſt mens veritatem cognoſcere per medium certum , & evidens , & eamdem cognoſcere per medium probabile , quemadmodum demonſtramus Deum eſſe , quia debet eſſe prima cauſſa , a qua ceteræ dependent ; & eamdem Dei exiſtentiam probamus ex conſenſu omnium gentium ; quæ quidem probatio ad demonſtrationis vim non pertingit .

1197. II Nihil prohibet , quominus eadem res cognoſcatur per diverſas cauſſas , quaſdam neceſſarias , quaſdam contingentes . Atqui cognitio per cauſſas neceſſarias inducit ſcientiam , per contingentes opinionem . Ergo .

1198. III. Qui habet ſcientiam alicujus propoſitionis , poteſt eam cognoſcere ratione probabili , non quod de propoſitionis veritate formidet , ſed de connexione medii probabilis cum ipſa propoſitione . Poteſt igitur mens de eadem propoſitione habere opinionem , & ſcientiam per diverſa media .

Propoſitio . I. *Actus opinionis nequit compati in eodem intellectu circa idem objectum cum actu ſcientiæ* . II. *Et ſimiliter nec habitus opinionis cum habitu ſcientiæ* . III. *Poteſt tamen actus opinionis compati cum habitu ſcientiæ* . IV. *Non vero habitus opinionis cum actu ſcientiæ , ſi actus ſcientiæ producat habitum* .

1199. STatuitur adverſus Nominales , & Du-Hamelium (1) . Diximus autem *in eodem intellectu* , *&* *circa idem objectum* ; nemo enim dubitat , quin eadem veritas poſſit ab uno demonſtrative , ab altero opinative cognoſci ; & quin ſimiliter poſſit idem intellectus unius rei habere ſcientiam , alterius opinionem . Prob.

(1) Log. p. 3. q. 3.

1200. Prob. 1. p. Fieri non poteſt, ut mens ſimul ſit omnino certa, & incerta de eadem re. Sed actus ſcientiæ eſt cum omnimoda certitudine conjunctus, ut dictum eſt (1); actus opinionis cum incertitudine, ut diximus (2). Fieri ergo non poteſt, ut in eodem intellectu ejuſdem objecti ſint ſimul actus ſcientiæ, & opinionis (3). Neque diverſa media ſufficiunt: nam omnimoda certitudo, & incertitudo ita ſunt oppoſita, ut ſi conjungi poſſent, oporteret, mentem ſimul judicare, rem non poſſe aliter ſe habere, & ſimul poſſe aliter ſe habere: quod plane repugnat.

1201. Prob. 2. p. Quotieſcumque actus aliqui opponuntur inter ſe, ſeſeque mutuo excludunt, opponuntur etiam, ſeſeque excludunt habitus ad eoſdem actus inclinantes; quippe inclinationes ideo dicuntur oppoſitæ, quia ſunt ad actus oppoſitos. Ergo ſi actus opinionis, & ſcientiæ compati nequeunt in eodem intellectu circa idem objectum, ut dictum eſt (4) nec compati poſſunt habitus opinionis, & habitus ſcientiæ (5).

1202. Prob. 3. p. Nihil prohibet, quominus actus inveniatur cum inclinatione ad actum oppoſitum, quemadmodum qui eſt habitualiter injuſtus, poteſt aliquem actum juſtitiæ elicere; ſiquidem actus, & habitus directe non opponuntur (6). Poteſt igitur actus opinionis compati cum habitu ſcientiæ in eodem intellectu circa idem objectum; neque proinde habens habitum ſcientiæ, & eliciens actum opinionis, amittit habitum ſcientiæ.

1203. Prob. denique poſtrema pars. Si habens habitum opinionis circa aliquod objectum, eliciat veram demonſtrationem, hac ipſa generatur habitus ſcientiæ, ut ſupra diximus (7).
Sed

(1) §. 1135. (2) §. 1194.

(3) S. Thom. 1. Poſter. lect. 44. *Non contingit omnino*, inquit, *ſimul ſcire, & opinari, quia ſimul homo haberet exiſtimationem, quod poſſet aliter ſe habere & quod non poſſet aliter ſe habere*. Vide 2. 2 q. 1. a. 5. ad 4. & q. 14. de verit. a. 9. ad 6.

(4) §. 1200.

(5) Vide S. Thom. 2. Poſter. lect. 10. & 44.

(6) Confer S. Thom. 2. 2. q. 175. a. 3. ad 3.

(7) §. 193. Etenim quælibet demonſtratio quæ vera eſt, intellectum convincit, qui non poteſt veritatem certam, & evidentem reſpuere; ideo-

Sed habitus ſcientiæ nequit eſſe cum habitu opinionis, ut dictum eſt (1). Habitus igitur opinionis nequit ſimul eſſe cum actu ſcientiæ (2), ſi actus ſcientiæ generet habitum.

1204. Ad primum reſpondemus, medium certum, & evidens dupliciter comparari poſſe cum medio probabili, 1. abſolute, ita ut mens per medium certum, & evidens veritatem clare cognoſcat, ſitque illius plane convicta; per medium autem probabile eamdem veritatem non plane videat, ac de ipſa formidet. 2. non quidem abſolute, ſed reflexe, videlicet, judicando, rem quidem eſſe omnino certam, ac veram, quia per medium certum, & evidens demonſtratur; ſed tamen eamdem rem poſſe etiam cognoſci per medium probabile. Prior ille modus omnino repugnat; nam intellectus ſimul eſſet, & non eſſet convictus de eadem veritate, eamdemque ſimul pro certa, & incerta haberet. Poſterior autem modus non repugnat quidem; ſed tunc cognitio reflexa per medium probabile, non eſt opinativa, ſed certa, nec verſatur circa eamdem veritatem, ſed circa diverſam. Nam quod propoſitio aliqua ut illata ex præmiſſis probabilibus ſit probabilis, eſt judicium certiſſimum, quia non fertur circa illam veritatem illatam, ſed circa ejus illationem, quam certum eſt eſſe incertam (3). Et per hæc patet reſponſio ad ſecundum, & tertium argumentum.

AR-

---

ideoque habitum generat. Non quilibet autem actus opinionis ſufficit ad generandum habitum; opinari enim eſt actus imperfectus: ut autem ex actibus imperfectis generetur habitus, plures actus requiruntur; & idcirco actus quidem opinionis poteſt eſſe cum habitu ſcientiæ, non autem actus ſcientiæ cum habitu opinionis.

(1) §. 1202.

(2) Vide S. Thom. 2. 2. q. 24. a. 12. Nam licet actus ſcientiæ directe non opponatur habitui opinionis, opponitur tamen indirecte; quippe actus ſcientiæ ſtatim producit habitum ſcientiæ.

(3) De hoc poſteriori modo loquitur S. Thomas, cum ſcribit 3. p. q. 9. a. 3. ad 2. „ Opinio ex ſyllogiſmo dialectico cauſſata, eſt via ad ſcientiam, quæ per demonſtrationem acquiritur, qua tamen acquiſita, poteſt remanere cognitio, quæ eſt per ſyllogiſmum dialecticum, quaſi conſequens ſcientiam demonſtrativam, quæ eſt per cauſſam; quia ille qui cognoſcit cauſſam, ex hoc etiam magis poteſt cognoſcere ſigna probabilia, ex quibus procedit dialecticus ſyllogiſmus „.

ARTICULUS III.

Utrum fides compati poſſit cum ſcientia.

1205. VIdetur compati poſſe, I. quia Theologia revelata eſt vera ſcientia, ut probat S. Thomas (1), & nihilominus poteſt eſſe cum Fide; nam principia Theologiæ revelatæ ſunt articuli Fidei.

1206. II. Sapientes Catholici non ſolum credunt Dei exiſtentiam, & animæ humanæ ſpiritualitatem, & immortalitatem, ſed etiam demonſtrant; ideoque non tantum fidem, ſed etiam ſcientiam habent harum veritatum. Si autem ex quo demonſtrant, illarum fidem non haberent, deterioris conditionis eſſent, quam imperiti: nam ſicut divina auctoritas quacumque demonſtratione, ita Fides divina certior eſt quacumque ſcientia.

1207. III. Apoſtolus ait (2): *Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*. Sed Deum eſſe, & eſſe remuneratorem ſcimus etiam per demonſtrationem. Poteſt igitur Fides compati cum ſcientia.

Propoſitio. I. *Neque actus Fidei poteſt eſſe in eodem intellectu circa idem objectum cum actu ſcientiæ*. II. *Neque habitus Fidei cum habitu ſcientiæ*. III. *Poteſt tamen compati actus Fidei cum habitu ſcientiæ*. IV. *Et actus ſcientiæ cum habitu Fidei, ſi actus ſcientiæ non generet habitum*.

1208. PRob. 1. p. Actus Fidei ſive Divinæ, ſive humanæ eſſentialiter eſt invidens, actus ſcientiæ quæ eſt per demonſtrationem, eſſentialiter eſt evidens; qui enim ſcit per demonſtrationem, evidenter cognoſcit rem ſcitam: qui autem credit, non cognoſcit evidenter rem creditam (3). Si ergo

---

(1) 1. p. q. 1. a. 2. (2) Hebr. 11. v. 6.

(3) Nam ut ait Apoſt. Hebr. 11. v. 1. Fides eſt *argumentum non apparentium*. „ Si vides (inquit S. Auguſtinus Tract. 68. in Joan.) jam non eſt fides „.

ergo in eodem intellectu circa idem objectum eſſent ſimul actus Fidei, & actus ſcientiæ, idem objectum eſſet actu ſimul evidenter, & inevidenter cognitum: quod eſſe non poteſt; nam evidentia deſtruit inevidentiam.

1209. Prob. 2. p. Sicut actus ſcientiæ eſt cum actuali evidentia, & actus fidei cum actuali inevidentia conjunctus; ita habitus ſcientiæ cum evidentia habituali, & permanente, habitus fidei cum inevidentia habituali, & permanente. Sed nihilo minus evidentia actualis opponitur inevidentiæ actuali, quam evidentia habitualis inevidentiæ habituali. Ergo qua ratione actus Fidei non poteſt eſſe cum actu ſcientiæ, eadem nec habitus Fidei cum habitu ſcientiæ.

1210. Prob. 3. p. Actus, & habitus directe non opponuntur, ut ſupra dictum eſt (1). Poteſt igitur contingere, ut intellectui habenti habitum ſcientiæ, nec animadvertenti ad medium demonſtrativum, occurrat tantum id quod Fides proponit: tunc vero eliciet actum Fidei. Actus igitur Fidei poteſt compati cum habitu ſcientiæ in eodem intellectu circa idem objectum.

1211. Denique quod actus ſcientiæ poſſit eſſe cum habitu Fidei, ſi actus ſcientiæ non generet habitum, conſtat ex eo quia eo modo expellitur Fides, quo modo inducitur ſcientia. Si ergo ſcientia tali modo introducatur, ut non generet habitum (2), non expellitur habitus Fidei, ſed tantum expellitur Fidei actus.

1212. Ad primum reſpondemus, Theologiam revelatam eſſe quidem ſcientiam, non quæ demonſtrat ex principiis per ſe notis, ſed quæ credit principia ſibi revelata a Deo (3), & ex

---

„ fides „. Et S. Thomas 2. 2. q. 1. a. 5. ad 4. „ Ea ratione non poteſt „ ſimul idem, & ſecundum idem eſſe ſcitum, & creditum; quia ſcitum „ eſt viſum, & creditum eſt non viſum „. (1) § 1202.

(2) „ Secundum hoc (inquit S. Thomas q. 12 de ver. a. 2. ad 5.) quod „ in Paulo fuit viſio Dei per eſſentiam, non fuit ibi fides: fuit autem „ viſio Dei per eſſentiam ſecundum actum, non ſecundum habitum glo„ riæ. Unde e contrario actus fuit ibi ſecundum habitum fidei, non ſecun„ dum actum „. Quam quidem doctrinam Angelicus accepit ex S. Auguſtino Epiſt. 147. al. 112. c. 13. & l. 12. de Gen. ad litt. c. 28.

(3) S. Thomas 1. p. q. 1. a. 2.

ex his procedit ad alia probanda (1); quare neque ejus principia ſunt evidentia, neque evidentes ſunt concluſiones ex iis illatæ. Nunc autem loquimur de ſcientia quæ per demonſtrationem procedit ex principiis evidentibus, exque ipſis evidentes concluſiones infert.

1213. Ad ſecundum reſpondemus cum S. Thoma (2), ſapientem Catholicum, qui ſcit demonſtrare Dei exiſtentiam, & animi ſpiritualitatem, & immortalitatem, has veritates non tenere per fidem, ſed per ſcientiam; hæ ſiquidem, & aliæ conſimiles veritates ſunt *præambula fidei* (3). Neque propterea conditio ſapientis catholici deterior eſt conditione imperiti; nam ſcientia ſapientis catholici magis ac magis confirmatur auctoritate divina (4), iſque ita paratus animo eſt, ut niſi per demonſtrationem ſciret, crederet Deo revelanti.

1214. Ad tertium dicimus, Apoſtolum vel eſſe intelligendum

---

(1) Ib. a. 8.

(2) Ib. qu. 2. a. 2. ad 1. „ Dicendum, inquit, quod Deum eſſe, & „ alia hujuſmodi, quæ per rationem naturalem nota poſſunt eſſe de Deo, „ ut dicitur Rom. 1. non ſunt articuli fidei, ſed præambula ad articulos. „ Sic enim fides præſupponit cognitionem naturalem, ſicut gratia naturam, & ut perfectio perfectibile; nihil tamen prohibet, illud, quod „ ſecundum ſe demonſtrabile eſt, & ſcibile, ab aliquo accipi ut credibile, qui demonſtrationem non capit „. Quæ cauſſa fuit ut „ ad ea etiam „ quæ de Deo ratione humana inveſtigari poſſunt, homo inſtrueretur re„ velatione divina: quia veritas de Deo per rationem inveſtigata, a „ paucis, & poſt longum tempus, & cum admixtione multorum errorum „ homini proveniret, „ ut idem S. Thomas advertit ib. q. 1. a. 1. Vide Originem l. 1. con. Celſum, & S. Auguſtinum l. de util. credendi c. 10. & l. con. Epiſt. fundam. c. 4. Vide etiam S. Cyrill. Hieroſ. Catec. 5. n. 10. & S. Juſtin. Mart. in Cohort. ad Græc. n. 8. & Tertullianum l. de anim c. 2.

(3) Confer S. Baſilium Epiſt. 235. al. 401. „ Nos, inquit, dicimus generatim quidem in diſciplinis fidem cognitioni præire: at in noſtra do„ ctrina ſi quis dicat præire cognitionem fidei, non contendemus... In „ fide, quæ circa Deum verſatur, præit illa cognitio, Deum eſſe: hanc „ autem ex creaturis colligimus „.

(4) S. Thomas 1. con. Gentes c. 4. „ Inter multa, inquit, vera quæ de„ monſtrantur, immiſcetur aliquid falſum, quod non demonſtratur, ſed „ aliqua probabili, vel ſophiſtica ratione aſſeritur, quæ interdum demon„ ſtratio reputatur. Et ideo oportuit per viam fidei, fixa certitudine, „ ipſam veritatem de rebus divinis hominibus exhiberi. Salubriter ergo „ divina providit clementia, ut ea etiam quæ ratio inveſtigare poteſt, „ fide tenenda præciperet: ut ſic omnes de facili poſſent divinæ cogni„ tionis participes eſſe, & abſque dubitatione, & errore „.

gendum de Deo ut auctore, & remuneratore ſupernaturali; vel ſi intelligatur de Deo auctore naturæ, quod ait *credere*, explicandum eſt non de ipſa fide, ſed de præambulis fidei (1).

QUÆSTIO XXXI.

De Fallaciis.

1215. PErvenimus ad eam Logicæ partem, quæ de ſophiſmatibus agit, ſive de argumentationibus captioſis (2). Quamvis autem ſophiſmatum uſus reprehendatur, ſi fiat animo decipiendi (3), nihilominus eorum cognitio utilis eſt, 1. ut nos ipſi in rebus expendendis ſine errore procedamus (4), 2. ut aliorum ſophiſmata deprehendamus: quod præcipue neceſſarium eſt adverſus hæreticos, & impios homines, qui hac arte ſuos errores propagare nituntur (5). Deceptio autem in argumentatione duobus modis contingere poteſt, uno modo, quia non ſervatur debita argumentationis forma, quod dicitur *peccare in forma*; alio modo, quia argumentatio procedit ex falſis, quod dicitur *peccare in materia*. Argumentatio autem peccans in forma, appellatur *Paralogiſmus*, ideſt, apparens ſyllogiſmus (6). Sophiſmata autem ad utramque deceptionem reducuntur. Sophiſmata igitur alia ſunt *in dictione*, alia *extra dictio-*

(1) Vide S. Thom. 2. 2. q. 1. a. 5. ad 3.

(2) Sophiſmata proprie dicuntur, ut inquit S. Auguſtinus l. 2. de Doct. Chriſt. c. 31. „ falſæ concluſiones rationum, & plerumque ita veras imitantes, ut non ſolum tardos, ſed ingenioſos etiam minus diligenter „ attentos decipiant. Quamquam & ſermo non captioſus, ſed tamen „ abundantius quam gravitatem decet, verborum ornamenta conſectans, „ ſophiſticus dicitur „.

(3) De quo Eccli 37. v. 23. *Qui ſophiſtice loquitur odibilis eſt.*

(4) Cum nemo velit ſeipſum decipere, nemo ſophiſmata conficit, ut ſeipſum, ſed ut alios, in errores inducat; quiſque tamen poteſt errare, & in ſophiſmata labi, quamvis non ex animo decipiendi ſeipſum, vel alios. Facile autem ille cognoſcit errores, qui unde ſint orti, poteſt demonſtrare: nec in ſua lucubratione facile hallucinabitur, neque aliorum fallaci concluſione facile implicabitur, qui veri falſique rationes omnes notas, ac perſpectas habuerit.

(5) Vide S. Irenæum in Præfat. l. 1. adv. hær. & l. 3. c. 40. & Tertullianum l. con. Hermog. c. 1. & Nazianzenum Orat. 26.

(6) Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 22.

dictionem. Quæremus ergo 1. de fallaciis in dictione. 2. de fallaciis extra dictionem.

ARTICULUS I.

Utrum recte enumerentur ſex loci ſophiſtici in dictione.

1216. SEx ii loci ſunt, æquivocatio, amphibologia, compoſitio, diviſio, accentus, & figura dictionis (1). *Æquivocatio* Græce *Homonymia*, eſt unius, & ejuſdem nominis diverſa ſignificatio; quæ quidem ſignificatio diverſa poteſt eſſe, vel quia una dictio principaliter ſignificat plura (2), vel quia una dictio duo ſignificat, alterum proprie (3), alterum metapho-

---

(1) S. Thom Opuſc. 39 c. 2.

(2) Fides v. g. eſt terminus æquivocus; quandoque enim accipitur pro vehementi opinione. Cicero Par. 8 *Fides eſt firma opinio*. Quandoque pro ſcientia Idem ib. 31. *Argumentum eſt ratio rei dubiæ fidem faciens*. Quandoque pro veritate. Idem 1. de Offic. 8. *Fides eſt fundamentum juſtitiæ*. Quandoque pro conſcientia. Rom. 14. v. 23. *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt*. Quandoque pro virtute Theologali, ſeu pro habitu infuſo Fidei, ſive ſit fides formata per caritatem, ſive informis Vide S. Thomam in 3. d. 23 in expoſit tex. ubi de his diverſis Fidei acceptionibus agit. Quandoque pro tutela, & patrocinio. Cicero 1. de Offic. 124. *Jura fidei magiſtratuum* nominat. Quandoque pro fiducia, ſeu certa ſpe. Matt 8 v 26. *Quid timidi eſtis modicæ fidei?* Ex quibus diverſis acceptionibus diverſa ſophiſmata prodierunt. Nam Bajus ex adductis Apoſtoli verbis, *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, inferebat omnia opera infidelium eſſe peccata. Proteſtantes vero ex eo quod fides aliquando accipitur pro fiducia, docent, fidem ad ſalutem neceſſariam, eſſe fiduciam, qua quis credat, ſibi remiſſa eſſe peccata; vel eſſe de prædeſtinatorum numero. Vide Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 9. & can. 12. ſqq Genuenſis autem Log Ital. l. 4. c. 5. §. 3. Proteſtantes redarguit, quod ex æquivocatione peccarint, cum ex eo quod dicitur Marc. 16. v. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit*, concludebant, ſola fide ſpeculativa hominem poſſe ſalvari; nam *fides*, ait, *ſæpius obedientiam ſignificat divinis præceptis*. Non ita S. Auguſtinus, qui ſer. 71. al. 11. de ver. Dom. c. 10. „ Cum diceret, inquit, „ qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit, non omnes credentes, & baptizatos, ſed quoſdam intuebatur; in ea ſcilicet, conſtitutos „ fide, quæ Apoſtolo diſtinguente, per dilectionem operatur „. Hæc vera reſponſio eſt, quæ Proteſtantes refellit, non illa qua utitur Genuenſis.

(3) Vox *peccatum* proprie ſignificat culpam minus proprie hoſtiam piacularem. Hinc intelligitur illud Apoſtoli 2. Cor. 5. v. 21. *Qui non noverat peccatum, pro nobis fecit peccatum*. Vide S. Auguſt. l. 2. con. Maximin. c. 2.

taphorice (1) ; vel quia diverſitas provenit ex diverſa conſignificatione , ſecundum tempus , numerum , genus , & conſimilia accidentia partium orationis (2) . Si homonymia ſit , ar-

---

(1) Genuenſis Log. Ital. l. 4. c. 5 §. 23.,, Si ſon dette , *inquit* , infinite coſe ſconcie ſu l'idea, ch'ebbero gli antichi Romani della *Giuſtizia* , per non avvertire, che la parola *juſtus* non fu da prima , che parola di *miſura* . Un *vir juſtus* era un uomo di giuſta ſtatura : *juſtæ nuptiæ* erano nozze cui non mancava nulla delle uſitate ſolennità . . . . Poi per metafora ſi applicò al *Morale* ,,. *Pene infinita inepte dicta ſunt de idea* juſtitiæ , *quam veteres Romani habuerunt* , *quia non fuit animadverſum* , *hoc verbum* juſtus *ab initio non aliud quam* menſuram *ſignificaſſe* . *Vir* juſtus *erat vir ſtaturæ congruentis* : juſtæ nuptiæ *erant illæ* , *quibus nullæ deerant conſuetæ ſolemnitates* . . . *Deinde per metaphoram tranſlatum ſuit ad res morales* . Unde hanc peregrinam interpretationem Genuenſis hauſerit , minime dicit : demonſtrare autem debebat teſtimoniis veterum Latinorum : nam quis illi ſine teſtibus credet ? Leges XII. Tabularum apud Romanos antiquiſſimæ erant . *Plurima* , inquit Cicero 1 de Orat *in XII Tabulis antiquitatis effigies* , *quod & verborum priſca vetuſtas cognoſcitur* . In XII. autem Tabulis hæc inter alia præſcripta erant : *Quæque augur* injuſta , *nefaſta* , *vitioſa* , *dira Defixerit* , *irrita infectaque ſunto* : *quique non paruerit* , *capital eſto* . Item . *Præter ideæ matris famulos* , *eoſque* juſtis *diebus* , *ne quis ſtipem cogito* . Item *Deorum manium* jura *ſancta ſunto* . An hæc ad *Moralia* pertineant , aliorum eſto judicium ; nam quomodo *capitalis* pœna præſcribi potuiſſet , niſi *injuſta* ab Augure defixa ad *Moralia* pertinuiſſent ? Vide Gellium l. 3. c. 14. ubi & Meſſalæ auguris teſtimonium profert . Qua etiam ratione fuiſſe prohibitum quis intelliget , ne præter ideæ matris famulos (hoc eſt , Sacerdotes , qui menſtruas purificationes , ut in myſteriis Eleuſinis , nono cujuſque menſis die celebrabant Phrygiæ deæ , quam Troes prope Idam montem colere cœperunt teſte Strabone l. 10.) eoſque *juſtis diebus* quiſpiam alius ſtipem cogeret , niſi *juſti dies* intelligantur dies a lege præſtituti , ut ſtipes a Sacerdotibus colligerentur ? Ovidius Faſtorum 4.

Contulit æs populus , de quo delubra Metellus
Fecit , ait , dandæ mos ſtipis inde manet .

Tandem quî ſancta erant *jura* manium , ſi juſtum , & juſtitia nihil aliud quam *menſuram* antiquis Romanis ſignificabant ? Explicet præterea Genuenſis , quid ſibi vellet apud veteres Romanos *juſtus comitiorum rogator* , de quo Cicero 1. de Divinat. Quid *juſtius* quod curiata dabatur lege , de quo Gellius loc. cit. Quid *jus proferendi pomœrii* , de quo idem Gellius ib. In his veterum Romanorum verbis nihil erat , quod non ad *Moralia* pertineret ; auſpicia enim pars erant ſuperſtitioſæ eorum religionis . Quod ſi verba illa per metaphoram ad *Moralia* deflectebantur in XII. Tabulis ; adferat Genuenſis teſtimonia iis antiquiora , quibus eadem verba probentur accepta proprie ad ſignificandam *menſuram* .

(2) Vide S. Thom. Opuſc. cit. cap. 3.

gumentario non concludit, quia cum medius terminus in præmiſſis non eodem modo accipiatur, jam non eſt unus, ſed duplex; ideoque in argumentatione non ſunt tres, ſed quatuor termini. Debet igitur vox æquivoca in plures ſenſus diſtingui, & propoſitio concedi in eo ſenſu, in quo vera eſt; in altero, in quo eſt falſa, negari (1). Ita enim diſtinguentes, quartum eliminabimus terminum, qui omnem fallaciam parit. Homonymiæ ſophiſmata ſunt pene innumera; cum enim nomina ſint pauciora, quam res, eadem vox pluribus rebus ſignificandis accomodatur; indeque homonymiæ exiſtunt.

1217. Ambiguitas, quam Græci ἀμφιβολογίαν vocant, fit, cum orationis eſt ambigua ſententia (2), ut hæc Apollinis reſponſio ad Pyrrhum apud Ennium:

Aio te Æacida Romanos vincere poſſe (3).

incertum enim erat, num Pyrrhus Romanos, an Romani Pyrrhum eſſent bello victuri. Ambiguitatis tres ſunt modi, 1. cum una oratio per ſe multa ſignificat (4). 2. cum una oratio plura ſigni-

---

(1) Clemens Alex. Strom. 1 *Quomodo*, inquit, *non utile ſit diſtinguere voces ambiguas, & quæ æquivoce dicuntur in ambobus Teſtamentis? Nam ex ambiguitate Dominus diabolum, cum ab eo tentaretur, ſapienter eluſit.*

(2) Magnam locus hic affinitatem habet cum ſuperiori; nam ſicut æquivocatio provenit ex eadem dictione plura ſignificante, ita amphibologia ex eo quod eadem oratio plura ſignificat. Vide S. Thom. loc. cit. c. 4.

(3) Cicero l. 2. de Divinat. „ Quis eſt, *inquit*, qui credat, Apollinis „ ex oraculo Pyrrho eſſe reſponſum: *Ajo te Æacida Romanos vincere poſſe?* „ Primum Latine Apollo numquam loquutus eſt. Deinde iſta ſors inau- „ dita Græcis eſt. Præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo verſus fa- „ cere deſierat „. Eadem cum Cicerone Minutius in Octavio. Theodoretus autem ſerm. 10 con. Græc. oſtendit fuſe, multos oraculorum ambiguitate fuiſſe deceptos.

(4) Hac arte fuit uſus Pelagius ad decipiendum Patres Synodi Dioſpolitanæ, & hujuſmodi dolo fuit abſolutus. Vide S. Auguſt. Epiſt 177. al. 95 n. 2. Hac etiam arte Origeniſtæ utebantur. S. Hieronymus in Epiſt. ad Pammachium, & Oceanum: „ Sic verba, inquit, temperant, ſic ordi- „ nem vertunt, & ambigua quæque concinnant, ut & noſtram, & ad- „ verſariorum confeſſionem teneant... Credimus, inquiunt, Reſurrectio- „ nem futuram corporum. Hoc ſi bene dicatur, pura confeſſio eſt. Sed „ quia corpora ſunt cæleſtia, & terreſtria, & aer iſte, & aura tenuis „ juxta naturam ſuam corpora nominantur: corpus ponunt, non carnem, „ ut Orthodoxus corpus audiens, carnem putet: hæreticus ſpiritum re- „ cognoſcat. Hæc eſt eorum prima decipula, quæ ſi deprehenſa fuerit, „ inſtruunt alios dolos „. Frequens hæc eſt hæreticorum fraus.

ſignificat propter diverſam ordinationem partium ex varietate grammaticalis conſtructionis (1). 3. cum una oratio unum ſignificat proprie, aliud metaphorice (2). Et in hiſce amphibologiæ ſpeciebus illegitime concluditur, quia in argumentatione ſunt plures quam tres termini. Ambiguitas igitur diſtinctione tollitur (3).

1218. Sequitur fallacia compoſitionis, & diviſionis. Illa ducitur ex prava orationis conjunctione, cum id quod debebat ſeparari, male conjungitur (4): hæc, cum id ſejungitur, quod conjungi debebat (5); ſive cum mutatur ſenſus diviſus in compoſitum, vel compoſitus in diviſum (6). Dum hæc fit mutatio, nihil concluditur, quippe argumentatio plus quam tribus terminis conſtat.

1219. Accentus fallacia admittitur, cum dictionis mutata quantitate, vel orthographia, ipſa quoque ſignificatio permutatur (7): ut *ambitus* media circumflexa ſignificat ambitionis

---

(1) De qua S. Auguſtinus l. 3 de Doctr. Chriſt. c. 4. „ Qualis illa eſt, „ *inquit*, ad Theſſolonicenſes (1 Theſſ. 3. v. 7) *Propterea conſolati ſumus* „ *fratres in vobis*. Dubium eſt enim, utrum *o fratres*, an *hos fratres*: neutrum autem horum eſt contra fidem „.

(2) Sic illud Luc. 10. v. 4. *Neminem per viam ſalutaveritis*, ad modum proverbii eſt intelligendum, pro maxima, ſcilicet, in itinere conficiendo celeritate. Quod ſi quis neminem ſalutandum, qui obviam veniat, ex illo præcepto Chriſti, concluderet, ſophiſma conficeret.

(3) Quod ad ambiguitates Sacrarum Scripturarum pertinet, habenda præ oculis eſt regula S. Auguſtini loc. cit. ſcribentis: „ Rariſſime, & „ difficillime inveniri poteſt ambiguitas in propriis verbis, quantum ad „ libros Divinarum Scripturarum ſpectat, quam non aut circumſtantia „ ipſa ſermonis qua cognoſcitur ſcriptorum intentio, aut interpretum „ collatio, aut præcedentis linguæ ſolvat inſpectio „.

(4) Si quis v. g. dicat: 5 componitur ex 2 & 3. Sed 2 & 3 ſunt numeri pares, & impares. Ergo 5 eſt numerus par, & impar; is peccat fallacia compoſitionis. Vide S. Thomas Opuſc. 39. c. 5.

(5) A ſenſu diviſo ad ſenſum compoſitum arguebant Pelagius, & Calvinus; Pelagius quidem negans neceſſitatem gratiæ, ut adſereret liberum arbitrium; Calvinus vero negans liberum arbitrium, ut adſereret efficaciam gratiæ.

(6) His duobus locis omnia fere ſubjiciuntur ſophiſmata, quæ ex corruptis Auctorum teſtimoniis, aut male interpretatis exiſtunt. Ne illis irretiamur, compoſitionis fallacia diviſione; diviſionis fallacia compoſitione dirimenda erit, i eſt, detrahendum erit, quod eſt additum, & addendum quod eſt detractum, ac legitima interpretatio adhibenda eſt.

(7) Ex variatione accentus fieri hæreſes, conſtat ex voce *Theotocos*, quæ

nis crimen : *ambitus* vero , prima elevata , notat circuitum . Item liber , & populus aliud ſignificant prima longa , aliud prima brevi (1) . Similiter ara , & hara , abitus , & habitus , mutata orthographia , mutant ſignificationem (2) . Hujus quoque vitium tollitur , cum quartum terminum diſtinctione rejicimus .

1220. Denique fallacia figuræ dictionis eſt *deceptio proveniens ex eo quod aliqua dictio ſimilis alteri dictioni , videtur habere eumdem modum ſignificandi , cum tamen non habeat* (3) . Ad

quæ ſi proferatur cum accentu in penultima ſignificat Deiparam ; ſi cum accentu in antepenultima , ſignificat ex Deo genitum . Ita Neſtorius ſuam perfidiam occultabat in Epiſt. 2. ad Sanctum Cæleſtinum PP. Tom. 3 Conc. p. 331. concedebatque , B. Virginem dici poſſe Theotocon propter natam humanitatem conjunctam Deo Verbo , non quod Maria eſſet vera Mater Dei . Sic etiam in verbis conſecrationis vini ſi voci *hic* apponatur accentus , non amplius ſignificabitur tranſubſtantiatio , ſed impanatio Lutheri . Vide S. Iſidorum Peluſiotam l. 3. Epiſt 31. & l. 4. Epiſt. 113.

(1) S. Auguſtinus l. 3. de Doct Criſt c. 3. „ Quod ſcriptum eſt , inquit , (Pſal. 138. v. 15.) *Non eſt abſconditum a te os meum , quod feciſti* „ *in abſcondito* , non elucet legenti , utrum correpta littera *os* pronunciet , „ an producta . Si enim corripiat , ab eo quod ſunt oſſa ; ſi autem producat , ab eo quod ſunt ora , intelligitur numerus ſingularis ... Unde „ plerumque loquendi conſuetudo vulgaris utilior eſt ſignificandis rebus , „ quam integritas litterata . Mallem quippe cum barbariſmo dici , non „ eſt abſconditum a te oſſum meum , quam ut ideo eſſet minus apertum , „ quia magis latinum eſt „ .

(2) Hæc minuta videri poſſunt ; & quidem in rebus parvi momenti minuta ſunt ; magni autem referunt , ſi de rebus divinis agatur . Sanctus Baſilius l. de Spir San. c. 1. „ Quid eſſe poteſt in his verbis quæ de Deo „ dicuntur , adeo puſillum , ut vel recte , vel ſecus dictum , non magnum „ habeat momentum in utramque partem ? Nam ſi ex lege nec unum jota , nec apex unus præteribit , quomodo nobis tutum fuerit vel minutiſſima tranſilire „ ?

(3) S. Thoms Opuſc. cit. c. 7. Hoc paralogiſmo peccarunt Judæi , cum illud Chriſti Domini Joan 2. v. 19. *Solvite templum hoc , & in tribus diebus excitabo illud* , quod Chriſtus dixerat de templo corporis ſui , interpretati ſuat de templo Jeroſolymitano Matt. 26. v. 61. Similiter peccarunt Ariani , cum ex verbis Domini Joan. 17. v. 11. precantis Patrem pro Apoſtolis , *ut ſint unum ſicut & nos* ; & ex illis ib. c. 10. v. 30. *Ego , & Pater unum ſumus* , ob ſimilitudinem dictionis concludebant , Filium ex quo ſit unum cum Patre , non eſſe ejuſdem naturæ cum Patre , quia Apoſtoli etſi unum cum Patre , & Filio non erant tamen ejuſdem naturæ cum Patre , & Filio . Vide S. Auguſtinum l. 1. con. Maximin. c. 12. ubi hoc Arianorum ſophiſma docte copioſeque refellit . Idem ſophiſma frequenter contingit , cum argumenta inſtituuntur a ſimili ; ſæpe enim ea quæ videntur ſimilia , diſſimilia ſunt , & verba quibus exprimuntur , diverſum modum ſignificandi habent .

Ad hanc reducitur omnis deceptio ex mutata ſuppoſitione terminorum, de qua jam diximus in Inſtitutionibus. In his etiam propoſitionum naturam diſtinctione ſecernemus.

1221. Videtur autem inſufficiens hæc locorum enumeratio; nam præter illos ſunt argumenta *ad verecundiam* dicta, cum ſcilicet falſa aliqua theſis probatur auctoritate illuſtrium Virorum, cui refragari non cenſebit homo honeſtus certis & locis, & temporibus. Hæc autem argumenta ſophiſmata ſunt.

1222. II. Sophiſmata quoque ſunt argumenta *ad ignorantiam*, cum ab adverſario aſſenſum noſtris probationibus denegante, petimus, ut ipſe meliores probationes in medium producat, & niſi eas producat, concludimus, probationes noſtras optimas eſſe.

1223. III. Sophiſmata ſunt item, tum pleraque argumenta *ad hominem*, ſi ſcilicet falſa ſit propoſitio quam adverſarius habet pro vera; tum argumenta *ex abſurdo*, & *ex conſequentiis*; tum argumenta *ex congruentiis*, & *per allegoriam* (1). Hi autem loci ſunt in dictionibus, nec pertinent ad ſex recenſitos. Non igitur recte enumerati ſunt ſex illi loci ſophiſmatum in dictione.

Propoſitio. *Recta eſt enumeratio inſtituta ſex locorum ſophiſticorum in dictione.*

1224. PRob. ratione S. Thomæ (2). Locus ſophiſticus, ſive fallacia in dictione eſt, cum cauſſa ſophiſmatis ſe tenet ex parte vocis; ſic enim differt a fallacia extra dictionem, quæ ſe tenet ex parte rei, ut infra dicemus. Atqui cauſſa ſophiſmatis ex parte vocis eſt ex eo quod una vox multa ſignificat. Una autem vox multa ſignificat vel actu, vel potentia, vel apparenter. Si actu ſignificat multa, & quidem in una dictione, dicitur *æquivocatio*; ſi vero in oratione, dicitur *amphibologia*. Si autem vox potentia ſignificat multa, quia diverſimode prolata, ſignificat diverſa, erit in dictione locus fallaciæ *accentus*; in oratione vero erit locus fallaciæ *compoſitionis*, vel *diviſionis*. Si denique una vox revera qui-

(1) Hæc ſophiſmatum genera addidit Genuenſis Log. Ital. l. 4. c. 5. §. 13. ſqq. (2) Opuſc. 39. c. 2.

dem unum ſignificat, videtur tamen etiam aliud ſignificare erit fallacia *figuræ dictionis*, quaſi dictionis ſimilitudo. Una autem vox non poteſt aliter multa ſignificare, quam vel actu, vel potentia, vel apparenter. Igitur recte enumerati ſunt ſex ſophiſmatum loci in dictione.

1225. Ad primum reſpondemus, argumenta illa, quæ Genuenſis appellat *ad verecundiam* (1), nullo modo eſſe ſophiſmata in dictione: nam vel theſis eſt aperte falſa, & tunc homo revera honeſtus, debet illam reſpuere, quavis auctoritate muniatur (2), idque quovis loco, & tempore; non enim hominis honeſti eſt, veritatem diſſimulare etiam in certis & locorum & temporum circumſtantiis. Quod ſi ob auctoritatem diſſimulet, nullum eſt ſophiſma, quandoquidem non ipſe fallitur ab objiciente auctoritatem, ſed ipſe veritatem diſſimulat. Si autem theſis non ſit aperte falſa, ſed poſſit aliqua ratione defendi, nec etiam ſophiſma eſt provocare ad gravium Scriptorum auctoritatem; Scriptores enim graves, cum aliquid ſtatuunt, rationibus certe nituntur.

1226. Ad ſecundum dicimus, nec argumenta *ad ignorantiam* eſſe ſophiſmata; quiſque enim novit, non idcirco probatio-

(1) Argumenta *ad verecundiam* non illa ſunt, quibus falſa theſis ex gravis Scriptoris auctoritate probatur, cum aliæ probationes deficiunt; nam quæ verecundia eſt, diſſentire a Viro quamlibet graviſſimo, ſi a veritate aberret? Itaque *ad verecundiam* argumentantur, qui cum rationibus probare non poſſint, conviciis utuntur. Nam ut Cicero advertit 3. de Offic. 35. *Honeſtas omni pondere gravior eſt habenda, quam cetera omnia*. Conviciari autem eſt contra honeſtatem. Neque tamen conviciatores dicendi ſunt ii qui ut falſis opinationibus ſeſe opponant, præſertim cum in Religionis periculum vertunt, falſitatem denudant, atque redarguunt. Id quidem in Catholicis reprehendere ſolent hæretici, & impii homines, qui nihilominus ſcripta ſua undique conviciis refarciunt. Sed non idcirco a redargutione ceſſandum eſt. *Falſitas*, inquit S. Auguſtinus l. 1. con. Creſc c 6. *quæ nudari, & redargui metuit eorum vitiorum nomine, quæ veritas damnat, diligentiam veritatis accuſat. Numquid ideo tamen ab hac inſtantia deſiſtendum eſt?*

(2) Exemplum Genuenſis ponit in ſententia *de æqualitate peccatorum*, ad quam probandam uti quis poſſet auctoritate Stoicorum, & Ciceronis. Ecquod ſophiſmi genus iſtud eſt? Quid probare poteſt Ciceronis auctoritas, aut Stoicorum? Non unus hic fuit Stoicorum, & Ciceronis error. Cicero ſcepticus erat: Sceptici autem hominis dicta valere nil poſſunt, niſi ratione firmentur. Nullus ergo tenditur laqueus, nullumque ſophiſma eſt, cum ad probandam apertam falſitatem inducitur aliorum auctoritas; tam enim facile negari debet, quam facile inducitur.

bationes efficaciam habere, quod adverſarius meliores reddere nequeat. Ad ſummum, erit hoc argumenri genus illiberale ad ſuffundendum pudore adverſarium; ſed captioſum dici minime poteſt.

1227. Ad tertium reſpondemus, jam ſupra dictum eſſe (1), argumenta *ad hominem* infirma eſſe ad probandum, potiſſima vero ad revincendum. Ex quo autem infirma ſint ad probandum, non ſequitur ſophiſmata eſſe: nam recte concludunt ex principiis adverſariorum, etiamſi hæc falſa ſint; aſſumuntur enim tamquam vera, quippe ab adverſariis habentur ut vera. Quoties autem argumentatio recte concludit, nullum ſophiſma in dictione eſſe poteſt (2).

1228. Quod autem additur de argumentatione *ad abſurdum*, & *ex conſequentiis* (3), ad rem non facit; nam ſi abſur-

(1) § 1068.

(2) S. Auguſtinus l. 2. de Doct. Chriſt. c. 33. „ In falſis ſententiis, *inquit*, connexionis veritas eſt iſto modo: Faciamus, aliquem conceſſiſſe, ſi animal eſt cochlea, vocem habet; hoc conceſſo, cum probatum fuerit, vocem cochleam non habere, quoniam conſequenti ablato, illud quod præcedit, aufertur, concluditur, non eſſe animal cochleam. Quæ ſententia falſa eſt, ſed ex conceſſo falſo vera eſt concluſionis connexio. Veritas igitur ſententiæ per ſeipſam valet: veritas autem connexionis, ex ejus cum quo agitur, opinione, vel conceſſione conſiſtit. Ideo autem infertur vera connexione quod falſum eſt, ut eum, cujus errorem corrigere volumus, pœniteat conceſſiſſe præcedentia, quorum conſequentia videt eſſe reſpuenda „.

(3) Genuenſis loc. cit. § 16. duo ponit exempla, alterum Copernicani Philoſophi adverſus Ptolemaicum aſſerentis ac *demonſtrantis*, Cælum non moveri, ſed terram; cui Ptolemaicus opponat antiquos Aſtronomos, tamquam abſurdum ſit, illos omnes fuiſse deceptos. Alterum, ſi quis vellet inferre Deum non eſse ubique, quia in Oratione Dominica dicitur eſse *in Cælis*. Ipſe autem Genuenſis ſtatuit, id eſse ſophiſma ex *ignoratione elenchi*, quod ille non intelligat, nomine cæli deſignari totum ſpatium mundanum. Verum ad primum exemplum quod attinet, mirandum valde, Hugenium, Nevvtonum; alioſque Aſtronomos, quorum teſtimonia videſis in opere Nievventytii *l'Exiſtence de Dieu* l. 3. c. 7 ſenſiſse, telluris motum non eſse hactenus damonſtratum, & nonniſi temere talem motum ἀποδεικτικῶς affirmari poſse; Genuenſem autem adverſus manifeſta Scripturæ verba, Eccleſiæque Catholicæ mentem non dubitaſse ut *demonſtratum* agnoſcere. Quod ſi hactenus demonſtratus non eſt, nec demonſtrari poteſt telluris motus; ecquodnam ſophiſma conficit, qui affirmanti motum telluris objicit antiquos Aſtronomos, qui illum negarunt? Alterum exemplum,

1. qui-

ſurdum revera ſequitur, nullum eſt ſophiſma; ſi vero abſurdum non ſequitur, poteſt quidem eſſe ſophiſma, ſi conſequutio videatur inferri, revera tamen non recte inferatur. Quod autem non recte inferatur, vel eſt ex fallacia in dictione, vel ex fallacia extra dictionem (1). Igitur inepte alius ſtatuitur ſophiſmatum locus.

1229. Denique argumenta *ex congruentiis* (2), & *per allegoriam* (3), nec etiam ſophiſmata dici poſſunt: nam argumen-

---

1.. quidem ſi ſophiſma complecteretur, hoc eſset ex *elenchi ignoratione*, ut Genuenſis ipſe ait. Fruſtra igitur traheretur ad conſtituendum ſophiſma *ex abſurdo*. 2. a quonam Genuenſis accepit, nomine cæli deſignari totum ſpatium mundanum? nam ſi ita eſset, cum Gen. 1. v. 1. dicitur Deus creaſse cælum, nihil aliud deſignaretur præter ſpatium mundanum. Et cum in eadem Oratione Dominica petamus, ut fiat voluntas Dei *ſicut in Cælo, & in terra*, τὸ *in Cælo* ſignificaret, nos petere, ut fiat voluntas Dei in toto ſpatio mundano. Quam diverſe S. Auguſtinus Epiſt. 120. al. 222. n. 14. „ Dicimus, *Pater noſter qui es in Cælis*, non quia ibi eſt, & hic non eſt, „ qui præſentia incorporea ubique eſt totus, ſed quia in eis habitare „ dicitur quorum pietati adeſt, & hi maxime in cælis ſunt, ubi etiam „ noſtra converſatio eſt „. Interea Genuenſis, qui exprobat ignorationem elenchi, elenchum ipſe ignorat, cum ignoret, vel ignorare fingat quid nomine cæli in Scripturis intelligatur.

(1) Ipſe Genuenſis argumentationem ex abſurdo reducit ad ignorationem elenchi. Vide not. ſuperiorem.

(2) Multa idem ib. congerit exempla congruentiarum ineptarum quas dicit in uſu fuiſſe ſeculis ignorantiæ. Exempla quidem congerit, ſed Auctores minime citat. Quos vero citaret? nam ſi qui ſunt, ii ſunt certe obſcuriſſimi. Cur vero univerſos Philoſophos, Juriſconſultos, Theologos, Canoniſtas ineptarum congruentiarum ſeculis illis auctores habet? Anne plerique omnes, ſi paucos obſcuri nominis demas, aptiſſimas congruentias adhibuerunt? Ad eorum opera appello. En Genuenſis in apertum ſophiſma incidit, arguens a ſenſu diviſo ad compoſitum, ut tot egregiis illorum ſeculorum Scriptoribus invidiam crearet.

(3) Non negamus, in uſu Allegoriarum aliquando ab aliquibus fuiſſe peccatum. Sed non id fuit proprium vitium illorum ſeculorum, quæ ignorantiæ ſecula Genuenſis vocat. S. Baſilius, qui ſane multum diſtabat ab hiſce ſeculis, Hom. 9. in Hexaëm. n. 1. „ Novi, *inquit*, leges alle„ goriæ, etiamſi eas non ex meipſo excogitarim, ſed in aliorum incide„ rim labores. Quas Scripturarum communes notiones qui non ſuſcipiunt, „ aquam non aquam dicunt, ſed aliam quamdam naturam... Quin etiam „ reptilium, & pecorum generationem ad ſuas allegorias detortam pe„ rinde exponunt, ut quidam rerum eſſe imaginationi per ſomnium ob„ jicientium interpretes, qui ſuas interpretationes ad proprium ſcopum „ accommodant „. Quare hoc vitium, quod tam ante Baſilius in quibuſdam

mentum ex congruentia, ſi aliquid probat, ſophiſma certe non eſt; ſi nihil probat, non eſt congruentia, quæ nulla eſſe poteſt, ſi nulla ſit conveniens ratio. Argumenta autem ducta *ex allegoriis*, ſi inepta ſunt, ſophiſmata continere quidem poſſunt, ſed tamen hujuſmodi ſophiſmata vel ad æquivocationem, vel ad amphibologiam reducuntur, cum allegoria eſt in verbis; hæc enim nihil eſt aliud, quam continuata metaphora (1). Non erat igitur, cur Genuenſis novam hanc ſophiſmatum ſpeciem induceret.

ARTICULUS II.

Utrum ſeptem enumerentur fallaciæ extra dictionem.

1230. FAllaciæ extra dictionem, ideſt, fallaciæ rerum, ad ſeptem a Dialecticis recenſentur. Prima dicitur *accidentis*. Secunda *dictum non ſimpliciter*. Tertia *ignorantiæ elenchi*. Quarta *petitionis principii*. Quinta *conſequentis*. Sexta *non cauſſæ pro cauſſa*. Septima *plurium interrogationum* (2).

1231. Ac fallacia quidem *accidentis* eſt, cum accipitur id quod ineſt alicui rei accidentaliter, perinde atque ineſſet eſſentialiter (3): & idcirco, ſi quod eſt verum de aliquo acci-

---

dam interpretibus reprehenderat, ad ſecula ignorantiæ Genuenſis coarctat? Sed ipſe qui ſeculo vibrante undique lucem vivebat: cur argumenta per allegoriam, nullo facto diſcrimine, inter ſophiſmata ponit? Cur neminem excipit, qui ſeculis illis ſit apte uſus allegoriis? An ne unus quidem talis fuit ſeculis illis? Adeat S. Bernardum, S. Thomam, S. Bonaventuram, Hugonem Charenſem, Lyranum, Oleaſtrum &c. comperietque, ſe in ſophiſma eſſe prolapſum, argumentando, ſcilicet, a ſenſu diviſo ad ſenſum compoſitum.

(1) Allegoria a græco verbo ἀλληγορέω, *aliud dico*, alia eſt verbi, alia facti: utraque metaphora eſt, ſeu translata ſignificatio. Vide S. Auguſtin. l. de Gen. ad lit. imperf. c. 2. & l. 5. de Trin. c. 9. & S. Thom. 1. p. q. 1. a. 10. (2) S. Thom. Opuſc. 39. c. 8.

(3) Tali ſophiſmate uſus fuit Julianus Pelagianus, ut refert S. Auguſtinus l. 4. con. ipſum c. 10. n. 56. ajebat enim: *Si non nuptiæ ſine libidine, & generaliter a vobis libido damnatur, damnatis & nuptias*. Reſpondet autem Auguſtinus. „ Si libido de connubio eſſet, profecto ante connubium, vel „ propter connubium nulla eſſet... Non omnis morbus peccatum dicitur. „ Iſte autem morbus pœna peccati eſt, ſine qua non poteſt eſſe natura „ non

cidentaliter, concludatur eſſe verum eſſentialiter, vel econtra, eſt fallacia accidentis; inveniuntur enim in argumentatione pluſquam tres termini; nam res non eodem modo accipitur (1). Fer-

---

„ non omni ex parte ſanata. Si autem propterea libido malum non eſt, „ quia ſine illa non ſit nuptiarum bonum: e contrario nec corpus bo- „ num eſt, quia ſine illo non ſit adulterii malum „.

(1) Agens Genuenſis de hac ſophiſmatum ſpecie Log. Ital. l. 4. c. 5. §. 6. poſtquam animadvertit, infinitum eſſe illorum numerum in Phyſica, & in Morali, concludit: „ Chi crederebbe, che ve ne foſſero degli „ eſempli nella dotta, e DIVINA opera dello Spirito delle Leggi? *Quis crederet, ejuſmodi exſtare exempla in docto, & Divino Opere de Spiritu Legum?* Quis credidiſſet, inquio, futurum aliquando, ut Monteſquii opus non modo doctum, ſed *divinum* eſſet appellandum? Sed ne miremini: nam Genuenſis ib. l. 3. c. 8. §. 13. non dubitavit appellare Marcum Aurelium Imperatorem (qui teſte Capitolino, a teneris annis deorum ſuperſtitionem imbiberat, Romamque omni genere luſtrarat) virum *ſanctiſſimum*, & *doctiſſimum*. *M. Aurelio fu un ſantiſſimo uomo, e dottiſſimo*. Quid ergo mirum, quod Monteſquii opus *divinum* dixerit? Longus nimium forem, notationiſque limites prætergrederer, ſi abſurdiſſimas Monteſquii ſententias omnes eo opere comprehenſas vellem referre. De paucis breviter dicam. Lib. 3. c. 5. aſſumit probandum tale principium: *Virtus principium non eſt gubernii Monarchici*. Si virtus non eſt ejus principium, eritne vitium principium ejus? Monteſquius explicavit ſe loqui de virtute tantum politica. At Genuenſis 1. p. lect. Œconom. Civilis cap. 5. § 25. p. 119. in not. animadvertit, quod Eccleſia „ il X. Secolo preſe la forma di Mo„ narchia aſsoluta, e la virtù divenne anche minore „. *Eccleſia X. ſeculo accepit formam Monarchiæ abſolutæ, & virtus minor evaſit*. Quibus verbis duos complectitur errores, alterum, quod Eccleſiæ regimen non ſit monarchicum ex inſtitutione divina, qua in re cum hæreticis ſentit; alterum, quod regimen monarchicum minus ſit aptum ad fovendam virtutem. Præterea Monteſquius l 14 c. 2. & 4. ſtatuit, diverſitati climatum tribuendam eſse diverſitatem Religionis, & morum. Et c 7. ad eamdem cauſsam Monachiſmum refert. Quæ igitur vera amplius Religio erit, quæ veræ virtutes, qui Chriſtianæ perfectionis ſtatus, ſi climatum habenda eſt ratio? Et nihilominus tale opus *divinum* erit, teſte Genuenſi. Sed audiamus quid Genuenſis ipſe de Monteſquio ſcribat. Log. Ital. lib. 5. cap. 5. §. 35. *Monteſquiu*, inquit „ pretende che la forza „ diffuſiva non è fatta per le Monarchie. *Monteſquius contendit*, „ *vim diffuſivam Monarchiis minime competere*. Vis *diffuſiva* hoc differt a *concentriva*, ut Genuenſis ipſe docet ib. §. 34. quod *concentriva* omnia trahit ad nos, *diffuſiva* omnia dat aliis. Si ergo vis diffuſiva abeſt a Regnis Monarchicis, Monarchæ nihil aliis dant, ſed omnia trahunt ad ſeipſos. Princeps autem qui unice ſibi ſtudet, nihilque de populo eſt ſollicitus, tyrannus eſt. Monteſquius ergo Monarchas omnes in tyrannorum numerum refert. Quid ad hæc Genuenſis? Relata Monteſquii ſententia, ſta-

Ferme eadem eſt atque mutatio appellationis, de qua in Inſtitutionibus jam diximus. Solvitur oſtendendo, concluſionem ne-

ſtatim ſubdit: „ Si vorrebbe eſaminar meglio. Per ora il credo falſo, e „ pericoloſo „. *Melius eſſet expendenda. Nunc autem falſam puto, & periculoſam*. Cur credit eſse falſum, & periculi plenum quod ait nondum ſatis fuiſse revocatum ad examen? Eritne ad examen revocandum, an Supremi Principes in Regnis Moarchicis ſint, necnec tyranni? Quis non Opus hæc continens, ſeditioſum, Reique publicæ pernicioſiſſimum dixerit, ac Supremis Principibus maxime injurioſum? Attamen Genuenſis hæc adoleſcentes docebat, contendebatque, revocari debere ad ſeverius examen; & *divinum* appellabat opus tales ſententias complectens. Quidni vero doceret? nam ante jam aperte dixerat ib. l. 3. c. 5. §. 6. numquam præſcribi poſse poſseſſionem Regni occupati, ſed ſemper dici debere, *adverſus hoſtem æterna auctoritas eſto*. Quod ex Romanorum imperio confirmare poſſe credit, qui ſi juſtitiam, inquit, coluiſsent, reſtituere univerſa debuiſsent, quæ poſt Romulum occuparant; idque ab Auguſtino traditum dicit *De Civ. Dei*, neque librum, neque caput innuens, cum tamen Auguſtinus ib. l. 5. c 21. doceat, Romanum Regnum a vero Deo eſse diſpoſitum. „ Non „ tribuamus, *inquit*, dandi regni, atque imperii poteſtatem, niſi Deo „ vero... Qui Mario, ipſe Cajo Cæſari, qui Auguſto, ipſe & Neroni; „ qui Veſpaſianis, vel patri, vel filio ſuaviſſimis Imperatoribus, ipſe & „ Domitiano crudeliſſimo; & ne per ſingulos ire neceſse ſit, qui Con„ ſtantino Chriſtiano, ipſe Apoſtatæ Juliano „. Hi autem omnes ex principiis Genuenſis nullum habebant imperii jus, nullamque proinde poteſtatem legitimam, quia in imperii Romani acquiſitione deerant *juſtus titulus, & bona fides* „. Il titolo giuſto, e la buona fede, ſono anche ſe„ condo i Caſiſti, condizioni eſsenziali alla legittima preſcrizione; e „ queſte condizioni ambedue mancavano a' Romani, E MANCANO „ TUTTAVIA a tutte le nazioni conquiſtatrici, ALLE CONQUISTA„ TRICI FAMIGLIE, ALLE CONQUISTATRICI PERSONE „. *Titulus juſtus, & bona fides ſunt etiam per Caſuiſtas, conditiones eſſentiales legitimæ præſcriptioni: ambæ autem hæ conditiones deerant Romanis, & hactenus deſunt univerſis Nationibus, familiis, ac perſonis quæ dominia occuparunt*. Fieri ergo numquam poteſt, Genuenſi auctore, ut qui Regnum aliquod occupavit, legitime illud poſſideat, neque umquam qui ex eo progeniti ſunt, legitime poſſidebunt. Quæ autem ex hiſce principiis inferri conſequutiones poſſint, quis non videt? Et nihilominus Genuenſis hæc docuit, quin ulla eſset ne quidem docendi occaſio; nam quid hæc ad Logicam pertinebant? Docuit autem italo ſermone, ut a doctis, indoctiſque legi facile poſsent. Quid præterea commune habebant cum Logica animadverſiones illæ, quas ipſe inſtituit ib l. 5. c. 5 §. 49. ſqq. de legibus Œconomiæ Civilis, ac Politicæ, quarum pleriſque omnibus cenſuræ notam inurit, propterea quod deſideraſſi ſint viri philoſophi, qui populos illuminarent? Fuerint earum legum quæpiam emendatione dignæ: an propterea privatus homo adoleſcentes erudiens, carpere illas debebant, ſibique

neceſſario non ſequi · quia non oportet, ut rei ſubjectæ attribuatur, quod accidenti tribuitur.

1232. Altera fallacia *dicti non ſimpliciter* eſt, cum ea quæ ex parte vera ſunt, ſimpliciter, & omnino vera dicimus; ſive cum arguimus a non diſtributo ad diſtributum (1). Refutatur hoc vitium, negata conſequentia, quia quod ex parte verum eſt, ab omni parte verum dici non poteſt.

1233. Tertius locus ab *ignoratione elenchi* (2) ducitur ex de-

---

bique uſurpare poteſtatem ferendi de earum utilitate, aut inutilitate judicium? O Regna miſera, & infelicia, ſi in ejuſmodi philosophorum incidiſsent œconomiam! Denique cur Genuenſis loc. cit. l 3 c. 8. §. 11. ſcribit: „ Chi diceſſe di un Italiano, non è libero, direbbe, Uom, „ che nelle ſerva Italia è nato „. *Si quis de homine Italo diceret, non eſt liber, diceret Hominem natum in Italia ſervituti addicta*. Cur l. 5. c. 4 § 11. de legibus civilibus ait:, La Legge di natura ſi ſtudia nel mondo, „ e le Leggi civili, non ne' Grammatici, e Forenſi; ma ne' Teſti „ (Nota, quinam ii Textus ſint) „ cioè „ (Ne putes, Textus Legum Civilium eſſe aut Inſtituta Juſtiniani, aut Digeſta, aut Codices, aut Pragmaticas ſanctiones ſingulorum Regnorum) „ cioè, NELLE VOCI „ DE' POPOLI, che han ſentito i biſogni, e hanno dettato l'arte di „ loro ſupplire „. *Lex naturæ in mundo diſcitur, & leges Civiles non in Grammaticis, & Forenſibus, ſed in Textibus, in vocibus populorum, ſcilicet, qui neceſſitates experti ſunt, & artem dictarunt iis occurrendi*. Textus igitur Legum Civilium ſunt *voces populorum*. Quid eſt hoc aliud, quam conſtituere populos conditores Legum, & poteſtatem legislativam a Summis Principibus auferre, uti Monteſquius facit? En ratio cur Genuenſis Monteſquii opus *divinum* appellat.

(1) Sic Eunomiani vocabulum, *majoris*, quod particulariter de ſola cauſſa dicimus relata ad effectum, univerſalius ad naturam trahebant, ut concluderent, Patrem in divinis natura majorem eſſe Filio, nec Filium proinde verum eſſe Deum. Quos redarguens Nazianzenus Orat. 35. „ Haud „ ſcio, *inquit*, ſeipſos ne potius, an eos cum quibus diſputant, captio- „ ſa hac argumentatione circumveniant, Neque enim ſimpliciter, quæ- „ cumque de aliquo dicuntur, etiam de eo, quod ipſi ſubjectum eſt, „ dicuntur, ſed perſpicuum eſt de quonam, & quænam dicantur... Ab „ eo quod ſecundum rationem quamdam dicitur, ad id quod ſimpli- „ citer dicitur, captioſe progreditur hæc argumentatio „. Pari modo Heterodoxi noſtri temporis captioſe progrediuntur, dum ex eo quod Eccleſia prohibet matrimonium Presbyteris, inferunt prohibere matrimonium; vel ex eo quod prohibet lectionem Bibliorum in lingua vernacula, concludunt prohibere lectionem Sacræ Scripturæ.

(2) ἔλεγχος argumentum univerſim ſignificat: hic autem ſpeciatim accipitur pro ratiocinatione, in qua infertur aliquid tamquam ſi alicui rei eſſet oppoſitum, quod revera non eſt. Id qui facit, elenchum ignorat. Frequens hic eſt hæreticorum mos, qui ſæpe, ne victi cadant, reſpondent ad

defectu oppoſitionis, quia aliqua apparent oppoſita, & non ſunt, cum non ſerventur in iis leges oppoſitionis contradictoriæ, ſcilicet, quod contradictio debeat eſſe ad idem (1), ſecundum idem (2), ſimiliter (3), & in eodem tempore (4). Hujus fallaciam facillime effugiet is qui ad leges contradictionis attendit; & ſophiſma ſolvet, oſtendendo conditionem, in qua contradictio deficit; utque defectus manifeſtius deprehendatur, veram contradictionem exponet; ita enim facilius agnoſcetur apparens contradictio, qua ſophiſma nitebatur.

1234. Fallacia *Petitionis principii* eſt *deceptio proveniens ex eo, quod idem aſſumitur ad probationem ſui ipſius ſub alio vocabulo* (5), ſeu cum id quod erat probandum, verbis paululum mutatis, pro argumento uſurpatur (6), ſive hoc fiat, cum adſertio probanda, aſsumitur veluti per ſe nota ſine ulla probatione (7), ſive cum id quod adſumitur ad probandum, non eſt

---

id quod non impugnatur, vel impugnant quod poſitum eſt extra controverſiam. Vide S. Auguſtinum l. 6. con. Jul. c 5. & l. 2. con. Cæleſtium c 23.

(1) S. Thomas Opuſc. 39. c. 11. exemplum ponit, veluti ſi quis diceret, *duo ſunt duplum ad unum, & non ſunt duplum ad tria. Igitur ſunt duplum, & non duplum. Non ſequitur quia omiſſo hoc, quod eſt eſſe ad idem, non eſt contradictio.*

(2) Ea quæ videntur oppoſita, cum enunciatur de Chriſto, quod ſit paſſibilis, & impaſſibilis, æternus, & temporalis &c. oppoſita non ſunt, quia vera ſunt ſecundum diverſitatem naturarum. Ita ſolvuntur Arianorum, & Neſtorianorum ſophiſmata plura.

(3) Cum ajunt hæretici, Deus remittit peccata, ergo Sacerdotes illa non remittunt, ſed declarant remiſſa, in hoc ſophiſma incidunt; aliter enim Deus, aliter Sacerdotes peccata remittunt, Deus ut auctor gratiæ, Sacerdotes ut miniſtri.

(4) Inſpectis temporibus, plures quæ in Sacris Scripturis videntur antilogiæ, facile conciliantur. (5) S. Thom. loc. cit. c. 12.

(6) Quare Ariſtoteles 2. Priorum c. 18. definit petitionem principii: *Petitio principii eſt, quod in quæſtione eſt non demonſtrare.*

(7) Solemnis hæc eſt hæreticorum fallacia. Lutherus in lib. con. Regem Angliæ probavit ſuam doctrinam eſſe de cælo, quia *certus ſum*, inquit, *dogmata mea me habere de cælo*. Calvinus aſſumit probandum, Summum Pontificem eſſe Antichriſtum: quomodo probat? quia Summus Pontifex honorem Chriſto debitum ſibi uſurpat, alios mediatores pro Chriſto proponit, Sacramenta vel nova inſtituit, vel inſtituta corrumpit. Hæc autem erant in quæſtione, eaque probare debebat, nec tamen probavit; petiit ergo principium. Si Proteſtantes interroges, quare Verbum Dei ſit intelligendum, ut ipſi intelligunt, & non ut Eccleſia Catholica intelligit, ſe vertunt ad ſpiritum privatum; quæ eſt manifeſta petitio principii; ſpiritus enim privatus nonniſi verbis differt ab intelligentia, quam ipſi aptant Verbo Dei.

eſt notius eo quod probari debet, ſed eſt æque ignotum, vel æque dubium (1). Horum argumentorum aliquando poteſt totum concedi, ſi nempe id quod eſt probandum, a nobis conceditur; aliquando totum negari, ſi quod eſt probandum, a nobis negatur; aliquando negatur adſertio, cum hæc adſumitur veluti per ſe nota; aliquando negantur præmiſſæ, cum ſunt æque ignotæ, vel æque dubiæ.

1235. Fallacia *conſequentis* eſt *deceptio proveniens ex eo quod conſequens exiſtimatur eſſe idem omnino cum antecedente* (2); hinc enim contingit, aliquem credere, ut ſicut conſequens ſequitur ad antecedens, ita convertendo, antecedens ſequatur ad conſequens; v. g. ſi quis dicat: Qui currit, movetur, Sortes movetur, ergo currit; non ſequitur quia licet currere inferat motum, non tamen motus infert curſum (3). Itaque in iis quæ invicem reciprocantur, nulla eſſe poteſt fallacia conſequentis: eſt autem in illis quæ non reciprocantur. In his omnibus conſequentiam negabimus, quia non infertur ex præmiſſis.

1236. *A non cauſſa ut cauſſa* fallacia ducitur, cum aliquis effectus tribuitur alicui tamquam cauſſæ ipſius, quæ licet appareat eſſe ejus cauſſa, revera tamen cauſſa ejus non eſt (4), ut ſi quis dicat, ſtudium nocet pleriſque, ergo non eſt

(1) Ita Carteſiani per ſua elementa, & vortices putant explicari poſſe omnia pene fænomena naturæ, cum tamen cauſſæ fænomenorum non minus ignotæ ſint, ac ipſa elementa, & vortices. Similia exempla paſſim occurrunt in recentioribus Philoſophis. (2) S. Thom. loc cit. c. 13.

(3) S. Auguſtinus l. 2. de Doct. Chriſt. c. 33. „ Hinc, ait, intelligere „ facile eſt, ſicut in falſis ſententiis veras, ſic in veris ſententiis falſas con„ cluſiones eſſe poſse. Fac enim, aliquem propoſuiſse, ſi juſtus eſt ille, „ bonus eſt, & eſse conceſsum: deinde aſsumſiſse, non eſt autem juſtus; „ quo item conceſso, intuliſse concluſionem, non eſt igitur bonus. Quæ „ tametſi vera ſint omnia, non eſt tamen vera regula concluſionis. Non „ enim ſicut ablato conſequenti aufertur neceſsario quod præcedit, ita „ etiam ablato præcedenti aufertur neceſsario quod conſequitur. Quia „ verum eſt cum dicimus, ſi orator eſt, homo eſt: ex qua propoſitione „ ſi adſumamus, non eſt autem orator; non erit conſequens cum intuleris, „ Non eſt igitur homo „. Apud hæreticos, & impios homines frequens eſt hujuſmodi ſophiſma. Vide S. Auguſtin. l. 1. con. Creſcon. Donat. c. 22.

(4) Tale eſt illud materialiſtarum ſophiſma, quod ſibi objicit Sanctus Thomas 2. con. Gen. c. 80. *Animæ humanæ multiplicantur ſecundum mul-*

eſt illi incumbendum, non cauſſam pro cauſſa ponit; non enim ſtudium eſt quod nocet, ſed malus ſtudii uſus. Solvitur hoc ſophiſma aſſignando veram cauſſam.

1237. Denique ſophiſma *plurium interrogationum* dicitur, ſi vel plura de uno, aut plura de pluribus interrogentur (1), ut inconſiderate tamquam de uno reſpondeamus, & laqueo ca-

---

multiplicationem corporum; deſtructis ergo corporibus, non poſſunt in ſua multitudine remanere. Cui ſophiſmati reſpondet ib. c. 81. *quod multiplicantur quidem animæ ſecundum quod multiplicantur corpora; non tamen multiplicatio corporis eſt cauſſa multiplicationis animæ*.

(1) Ut obſervat S. Thomas Opuſc. cit. c. 15. enunciatio differt ab interrogatione, quod enunciatione ſimpliciter ſignificamus, aliquid eſſe, vel non eſſe; interrogatione autem, neque affirmamus, neque negamus, ſed ſub dubitatione relinquimus. Jamdudum Pelagius per quæſtiones, & interrogationes rogans quid alii ſentirent, hæreſim in Eccleſiam per cuniculos introducebat. Vide S Hieronymum in Epiſt. ad Cteſifontem. Pelagium nonnulli hac noſtra ætate imitantur, qui metuentes, ne ſi manifeſte loquantur, tamquam impii, & increduli habeantur, per interrogationes errores ſpargunt, ut ſi aliquando impietatis accuſentur, poſſint excuſationem prætexere, ſe non affirmando, aut negando, ſed interrogando quæſiſſe. Iis autem dicemus cum eodem S. Hieronymo Epiſt cit. *Loquere quod credis, publice prædica. Quid ſecreto diſcipulis loqueris?... Eccleſiæ victoria eſt, vos aperte dicere quod ſentitis*. Per interrogationes Genuenſis agit Log. Ital. l. 4. c. 7. §. 10. in not. ſubjecta, quærens: „ Gesu-Criſto avendo predicato, e fondato il Regno de' Cieli, fondò una ſcuola, come dice Origene, o un imperio? Un Regno ſpirituale, o ſpiritnale e temporale inſieme? Sottraſſe i Criſtiani dalle ſignorie temporali, o nò? Se a noi ſi prova pel tenore continuo del nuovo Teſtamento, e pe' coſtanti fatti de' primi ſecoli Criſtiani, ſoli veri teſtimonj delle leggi del nuovo Regno de' Cieli, che non fu nulla cambiato nell'ordine temporale, il riſpondere, come ſi fa, ſtiracchiando i luoghi, e allegando fatti, e opinioni de' ſecoli recenti, è confeſſare di aver perduta la cauſa „. *Jeſus Chriſtus cum prædicaverit, & fundaverit Regnum Cælorum, fundavitne Scholam, ut ait Origenes, aut imperium?* (nego Origenem ita dixiſſe. Et ſi dixit, proferatur locus. Interea vide ejus Tract. XII. in Matth.) *Regnum ſpirituale, an ſpirituale, & temporale ſimul? Chriſtianos ſubduxit, necne a temporalibus Dominationibus? Si nobis probatur ex continuo tenore Novi Teſtamenti, exque conſtantibus geſtis primorum ſeculorum Chriſtianorum, quæ ſola ſunt vera teſtimonia legum novi Regni Cælorum, nihil fuiſſe mutatum in ordine temporali; reſpondere, uti fit male interpretando loca, geſtaque, & opiniones producendo recentium ſeculorum, perinde eſt, atque fateri cauſſæ jacturam*. Non eſt hujus loci de hoc quæſtionum genere diſputare. Sed quoniam Genuenſis agit quærendo, quærimus & nos, *an Chriſtus Jeſus prædicans, & conſtituens Regnum Cælorum, ita fun-*

piamur, ſive affirmemus, ſive negemus; ut ſi quis interroget: Eſtne peccator diligendus, an odio habendus? Si quis affirmet, eſſe diligendum, interrogans concludet, diligendum eſſe peccatum; ſi neget, inferet, hominem non eſſe diligendum. Occurrendum eſt igitur diſtinctis reſponſionibus ad unamquamque interrogationem.

1238. His conſtitutis, videtur inſufficiens præfata enumeratio, I. quia Ariſtoteles ſophiſtarum rationem in multos fines dividit, ſcilicet, reprehenſionem (1), falſum (2), incredibile

---

fundaverit Eccleſiam, ut in ea omne temporale imperium prohibuerit? Si Genuenſis neget, nihil quærendo conficit; ſi affirmet, ſciat in Concilio Conſtantienſi ſeſſ. 45. damnatos eſſe Wiclefi articulos, 31. „ Contra ScripturamSa„ cram eſt, quod viri Eccleſiaſtici habeant poſſeſſiones „. Et 32. „ Ditare „ Clerum eſt contra regulam Chriſti „. Et 36. „ Papa cum omnibus Clericis „ ſuis poſſeſſionem habentibus ſunt hæretici, eo quod poſſeſſiones habent „. Et 39. „ Imperator, & Domini ſeculares ſunt ſeducti a diabolo, ut Ec„ cleſiam dotarent bonis temporalibus „. Quærimus inſuper, an Chriſtus Dominus ita Regnum ſpirituale condiderit, ut omne excluſerit Regnum temporale? Si excluſit, nemo pertinebit ad Regnum ſpirituale Chriſti, qui Regnum temporale poſſideat. Si vero non excluſit, quid vetat, quin Regnum ſpirituale conjungatur cum Regno temporali? Quidve Chriſtianos impedit, ne imperio temporali potiantur? Cur autem Genuenſis priora tantum ſecula Chriſtiana agnoſcit tamquam veridica teſtimonia? Obſcuratane eſt poſterioribus ſeculis veritas, mutata eſt fides, perierunt Divinæ Traditiones, erravit Eccleſia? Quid hoc eſt aliud, quam illorum hæreticorum ſermo, qui fidem prioribus Eccleſiæ Patribus præbent, poſterioribus denegant, & mutata eſſe docent Eccleſiæ Catholicæ dogmata?

(1) Reprehenſio, ſive redargutio, inquit S. Thomas Opuſc. cit. c. 2. eſt *prænegati conceſſio, & præconceſſi negatio in eadem diſputatione* vi argumenti ſophiſtici; ut reſpondens argumentis ſophiſticis implicatus, ea, quæ affirmavit, inficietur; aut quæ inficiatus eſt, affirmet; aut certe contraria, & pugnantia concedere compellatur. Si autem redargutio non ſophiſticis argumentis fiat, ſed veris; aut non animo inducendi in falſitatem, ſed exercitii gratia, non ad Sophiſtam, ſed ad Doctorem, diſputatoremve pertinet.

(2) „ Falſum, *inquit*, S. Thomas loc. cit. ſecundum quod hic ſumi„ tur, eſt aliquod manifeſtum falſum, vel conceſſio alicujus manifeſte „ falſi, quod reſpondens concedere cogitur vi ſophiſticæ argumentatio„ nis „. Nam ut S. Auguſtinus advertit l. 1. con. Creſcon. c. 15. „ Qui „ diſputat, verum diſcernit a falſo. Quod qui non poſſunt, & tamen dia„ lectici videri volunt, per inſidioſas interrogationes captant incautorum „ aſſenſionem, ut ex eorum reſponſionibus concludant, unde illos vel in „ aperta falſitate deceptos videant, vel occultam falſitatem deceptis per„ ſuadeant, quam plerumque etiam ipſi exiſtimant veritatem „.

dibile (1); ſolœciſmum (2), & nugationem (3).

1239. II. Ariſtoteles ipſe totam de ſophiſmatibus tractationem inſcripſit *de ſophiſticis Elenchis*. Fruſtra igitur diſtinctus ponitur locus, qui eſt ab ignoratione Elenchi.

Propoſitio. *Fallaciæ extra dictionem ſufficienter ſunt enumeratæ.*

1240. Prob. ratione S. Thomæ (4). In fallaciis extra dictionem cauſſa apparentiæ non eſt ex parte vocis, ſed ex parte rei. Sicut enim in fallaciis in dictione deceptio provenit ex eo, quod idem nomen plura ſignificans accipitur perinde atque ſignificaret unum; ita in fallaciis extra dictionem deceptio provenit ex eo, quod aliquæ res quodammodo convenientes, vel differentes, accipiuntur perinde ac ſi eædem ſimpliciter eſſent, vel diverſæ. Itaque fallaciæ extra dictionem accipiuntur ex generalibus quibuſdam entium conditionibus. Ens autem aliud eſt per ſe, aliud per accidens; & ſecundum hoc accipitur *fallacia accidentis*. Aliud eſt perfectum, aliud imperfectum; eſtque fallacia *dicti ſimpliciter*, *&* *non ſimpliciter*. Aliud eſt alteri oppoſitum, aliud alteri non oppoſitum; eſtque fallacia *ignorationis elenchi*. Aliud eſt idem,

(1) Incredibile, ſive inopinabile, & παράδοξον, dicitur quod eſt contra communem omnium, vel plurium opinionem, ad idque ſophiſtæ adverſarium urgere conantur. Vide S. Thom. loc. cit.

(2) *Solœciſmus eſt vitium in contextu partium orationis contra regulas artis grammaticæ factum*. S. Thomas ib. Vide S. Auguſt. l. 2. de Doct. Chriſt. c. 13. Antiqui ſophiſtæ ejuſmodi ſolœciſmis implicabant reſpondentes, ut barbaro, & peregrino ſermone uſi viderentur. Philoſophis autem Chriſtianis, præcipue cum de Religione, rebuſque ſacris agunt, non magna debet eſſe cura ſolœciſmorum, & barbariſmorum cavendorum. Vide Origenem in Philocaliis, S. Hieronymum in c. 40. Ezech. S. Auguſtin. in Pſal. 138. & S. Gregorium Magnum Præfat. in lib. Moral.

(3) *Nugatio*, ait S. Thomas ib. *eſt ejuſdem rei ex eadem parte inutilis repetitio*, quod cum primis vitioſum erat apud veteres qui eloquentia pollebant. Nugatio autem non eſt, ſi repetitio fiat ad majorem expreſſionem. Quare cum ejuſdem verbi repetitio fit in ſacris Litteris (quod ſæpe contingit) nulla eſt nugatio, quia nihil ibi a myſterio vacat. Confer Origenem Hom. 2. in Jerem. & Chryſoſtomum Hom. 18. in Gen.

(4) Loc. cit. c. 8.

aliud diverſum; eſtque fallacia *petitionis principii*. Aliud eſt prius, aliud poſterius; eſtque fallacia *conſequentis*. Aliud eſt cauſſa, aliud cauſſatum; eſtque fallacia non *cauſſæ, ut cauſſæ*. Aliud eſt unum, aliud multiplex; eſtque fallacia *plurium interrogationum ut unum*. Sufficienter ergo enumeratæ ſunt fallaciæ extra dictionem.

1241. Ad primum reſpondemus, fines illos, ſive metas, quas Ariſtoteles recenſet, non eſſe ipſa ſophiſmata, ſed ad eos ſophiſmata omnia referri, ut eorum finium aliquem ſophiſtæ aſſequantur, vel aſſequuti videantur (1).

1242. Ad ſecundum dicimus multiplicem eſſe hujus nominis ἔλεγχος vim, & ſignificationem. Aliquando uſurpatur pro omni argumento (2); aliquando pro omni fallacia argumentorum, quo ſenſu Ariſtoteles appellat ſophiſticos elenchos; aliquando pro fine ſophiſtarum, quo ſenſu elenchus dicitur redargutio; aliquando pro eo captionis loco, qui dicitur ab ignoratione elenchi.

QUÆSTIO XXXII.

De Methodo univerſim.

1243. UT Logicæ finem faciamus, nihil aliud reſtat, quam de Methodo agere. Eſt autem μέθοδος (3) græce, latine via, ars, & ratio, ſive *ordinatus modus procedendi in ſcientiis*; & μεθοδικοὶ agere dicitur, qui rationem artis, & dicendi compendia conſectatur. Methodus autem duplex eſt, ſynthetica (4), & analytica (5). Synthetica eſt, cum a ſimpli-

(1) Vide S. Thom. loc. cit. c. 2.

(2) Vide not. 2. pag. 638.

(3) A μετὰ, *cum*, & ὁδὸς, *via*, quaſi cum via, & ratione. Significat autem ordinem diſciplinæ; nam ſicut via brevis, & expedita facilius ducit ad terminum; ſic ordo in ſcientiis facilius ducit ad cognitionem veritatis.

(4) Σύνθεσις compoſitio eſt, a συντίθημι, compono; quare methodus ſynthetica, dicitur compoſitiva.

(5) Ἀνάλυσις eſt reſolutio, a verbo ἀναλύω reſolvo. Vide S. Thom. 1. Poſter. lect. 1.

plicibus progredimur ad compoſita, a partibus ad totum, ab univerſalibus ad particularia, a cauſſis ad effectus. Sic progredimur a terminis ad propoſitiones, a propoſitionibus ad argumentationem. Analytica eſt, cum regredimur a compoſitis ad ſimplicia, a toto ad partes, ab effectibus ad cauſſas, a particularibus ad univerſalia (1). Sic argumentatio reſolvitur in propoſitiones, propoſitiones in terminos. De Methodo autem agemus primum univerſim; tum de methodo docendi; poſtea de methodo addiſcendi; denique de methodo diſputandi. De methodo autem univerſim quæremus 1. an methodus analytica in ſcientiis adhiberi debeat. 2. an methodus mathematica adhibenda ſit in ceteris ſcientiis. 3. de regulis dicemus in methodo ſervandis.

---

(1) Notiones analyſis, & ſyntheſis Genuenſis confundit, ac perturbat, cum in Arte Log. Crit. l. 5. c. 6. §. 3. tum in Log. Ital. l. 4. c. 1. §. 2. imo ſibi ipſi contradicit. Nam in priore illo loco ait: *Syllogiſmus, qui a toto concludit partem, ſyntheſis eſt: inductio, qua a partibus totum colligit, exemplum ſuppeditat analyſis*. In poſteriore autem ſcribit: „ Per la prima „ (analitica) diſciogliendo l'idee generiche, ed eſtratte da molti ſin„ golari, e analizzandole, progrediamo ſempre dal più univerſale al „ meno... Ma ſe andate per l'oppoſto dal ſemplice, e particolare all' „ aſtratto, e generale, diraſſi ſinteſi „. *Priori diſſolvendo ideas genericas, & abſtractas a multis ſingularibus, easque reſolvendo, progredimur ſemper ab univerſaliori ad minus... Si oppoſito modo procedatis a ſimplici, & particulari ad abſtractum, & generale; dicetur ſyntheſis*. Dum ſolvimus ideas genericas, & abſtractas a pluribus ſingularibus, & progredimur a magis univerſali ad minus univerſale, quæſo, concludimusne totum a parte, an partem a toto? Certe concludimus a toto partem; nam ſingulare habet rationem totius. Syllogiſmus autem qui *a toto concludit partem*, ſyntheſis eſt, ut Genuenſi placet. Ergo ſyllogiſmus progrediens a magis univerſali ad minus erit ſyntheſis. Eſt autem analyſis, ut ipſe Genuenſis ſtatuit. Idem igitur ſyllogiſmus eſt ſyntheſis, & analyſis, hoc eſt, compoſitio, & reſolutio. Præterea cum ſyntheſis ſit compoſitio, peto, quæ ſit compoſitio, cum a toto concluditur pars? nam tunc potius totum reſolvitur in partes; niſi enim in partes reſolveretur, fieri non poſſet, ut a toto concluderetur pars. Quæ etiam eſt analyſis, cum a partibus colligitur totum? quandoquidem partes componunt totum. Igitur cum a partibus concluditur totum, compoſitio eſt, non vero analyſis. Denique ſi cum a particularibus ad univerſalia progredimur, ſyntheſis eſſet, jam ſyntheſis non compoſitio, ſed reſolutio foret; progreſſus enim a particularibus ad univerſalia, non componendo, ſed reſolvendo fit.

ARTICULUS I.

Utrum in ſcientiis adhibenda ſit methodus analytica, vel ſynthetica.

1244 Videtur in ſcientiis analytica methodus adhibenda; nam ſcientiæ per demonſtrationem acquiruntur, ut ſupra dictum eſt (1): oſtendimus autem (2) demonſtrationem fieri per reſolutionem in principia per ſe nota.

1245. II. Videtur econtra ſynthetica methodus adhibenda; quippe in ſcientiis, ut ſupra diximus (3), rectus ordo poſtulat, ut ab univerſalioribus incipiatur: ſyntheſis autem eſt, cum ab univerſalioribus ad minus univerſalia procedimus (4).

Propoſitio. I. *In ſcientiis theoreticis, via acquiſitionis, vel inventionis adhibenda eſt ſyntheſis quoad veritates inferendas.* II. *Et analyſis quoad principia.* III. *Via autem ferendi judicii, adhibenda eſt analyſis.* IV. *In ſcientiis vero practicis neceſſe eſt ſyntheſim adhibere.*

1246. Ita S. Thomas (5). Prob. 1. p. Ut ſcientiæ theoreticæ acquirantur, vel inveniantur quoad veritates inferendas, neceſſe eſt procedere a quibuſdam ſimpliciter intellectis, quæ ſunt prima principia; omnis enim ſcientifica cognitio ex præexiſtente cognitione fit: cognitio autem præexiſtens, eſt cognitio principiorum, ut ſupra oſtendimus (6). Hæc

(1) §. 1135. (2) §. 1111. (3) §. 1. (4) §. 1243.

(5) 1. p. q. 79. a. 1. „ Ratiocinatio humana, inquit, ſecundum viam „ acquiſitionis, vel inventionis procedit a quibuſdam ſimpliciter intelle- „ ctis, quæ ſunt prima principia. Et rurſus via judicii reſolvendo redit „ ad prima principia, ad quæ inventa examinat „. Et 1. Ethic. lect. 3. „ Neceſſarium eſt, inquit, in qualibet ſcientia operativa, ut procedatur modo compoſito. Econverſo autem in ſcientia ſpeculativa, neceſ- „ ſe eſt, ut procedatur modo reſolutorio, reſolvendo compoſita in prin- „ cipia ſimplicia.

(6) §. 1037.

Hæc vero principia præſupponuntur, ut ex eis determinatæ concluſiones inferantur. Procedere autem ex principiis ſimplicibus præſuppoſitis ad inferendas determinatas concluſiones, methodi ſyntheticæ eſt (1); ita enim ſimplicia applicantur compoſitis. In ſcientiis igitur theoreticis acquirendis, vel inveniendis quoad veritates inferendas (2), adhibenda eſt methodus ſynthetica.

1247. Prob. 2. p. Principia ex quibus ſcientiæ procedunt ad demonſtrandum, cognoſci non poſſunt abſque inductione, ut ſupra dictum eſt (3). Inductio autem procedit a particularibus ad univerſalia, quod fit reſolvendo, hoc eſt, per analyſim. Igitur in acquirendis, vel inveniendis ſcientiis theoreticis quoad earum principia, quæ ſcilicet, neque in iiſdem, neque in aliis ſcientiis demonſtrantur, oportet analyſim adhibere (4).

(1) Hac methodo Mathematici utuntur, cum præmittunt definitiones, axiomata, poſtulata, ex quibus deinde demonſtrationes conficiunt, applicando ad concluſiones determinatas.

(2) Apud juniores Philoſophos receptiſſima ſententia eſt, analyſim ad inveniendum, ſyntheſim ad docendum omnino requiri. Quod ſyntheſis in ſcientiis theoreticis neceſſaria ſit ad docendum, non repugnamus. Nam ſcientiæ docentur, demonſtrando concluſiones ex principiis: qua in re adhibetur ſyntheſis. Sed quod analyſis requiratur ad inveniendum, negamus, ſi de concluſionibus ſcientiarum ſermo ſit. Nam in ſcientiis ut veritas pateat concluſionum, oportet principia præmittere; niſi enim principia præmittantur, numquam poterunt concluſiones demonſtrari. Methodus autem, in qua principia præmittuntur, ſynthetica eſt, ſiquidem procedit ab univerſalioribus ad minus univerſalia. Inventio igitur veritatis in concluſionibus ſcientificis pendet a ſyntheſi. Quare S. Thomas q. 11. de ver. a. 1. *Proceſſus*, inquit, *rationis provenientis ad cognitionem ignoti in inveniendo eſt, ut principia communia per ſe nota applicet ad determinatas materias; & inde procedat in aliquas particulares concluſiones, & ex his in alias*. Quod totum ſyntheſis eſt. Si autem loquamur de inventione principiorum, diſtinguendum eſt: nam ſi principia ſint definitiones, & axiomata univerſalia, inveniuntur per inductionem, ideoque per analyſim; cognoſcuntur enim ex cognitione propriorum terminorum, ad quos proinde reſolvi debent. Similiter ſi principia ſint innixa experimentis, ut in Philoſophia naturali, inductione eſt opus, & per analyſim inveniuntur. Si vero principia ſint propoſitiones illatæ, nullo modo differunt a concluſionibus ſcientificis, ad quas inveniendas non analyſis, ſed ſyntheſis requiritur, ut dictum eſt.

(3) §. 420. & in not. 2. ſubjecta. (4) Vide not. 5. pag. præc.

1248. Prob. 3. p. Certitudo judicii in ſcientiis theoreticis aliter haberi non poteſt, quam per reſolutionem in principia (1); nam quæ ex ſeipſis nota non ſunt, & certa, non poſſunt fieri nota, & certa, niſi ex principiis notis, & certis. Scientiæ autem theoreticæ ſunt de rebus, quæ per ſe ipſas non ſunt notæ, & certæ, ſed fiunt notæ, & certæ per demonſtrationem: demonſtratio autem fit reſolvendo in principia, ut ſupra diximus (2); quæ quidem reſolutio eſt ipſa analyſis. Igitur in ſcientiis theoreticis adhiberi debet analyſis, ut judicium certum feratur.

1249. Prob. 4. p. Principia ſcientiarum practicarum, & concluſiones ex principiis illatæ, ordinantur ad opus, ut ſupra diximus (3). Opus autem, ad quod ordinantur, eſt aliquid ſingulare; v. g. principia, & concluſiones Medicinæ ordinantur ad curationem infirmi, quod eſt aliquid ſingulare. Atqui ordinare univerſalia ad ſingularia pertinet ad ſyntheſim. In ſcientiis ergo practicis adhibenda eſt methodus ſynthetica, tam in acquirendo, & inveniendo, quam in judicando; in acquirendo quidem, & inveniendo, quia id commune habent cum ſcientiis theoreticis: in judicando autem, quia in ſcientiis practicis ipſa reſolutio in principia ordinatur ad opus.

1250. Ad primum dicimus, ſcientias acquiri non poſſe per demonſtrationem, niſi præmittantur principia, ex quibus progreſſio fiat ad demonſtrandum. Quod ergo præmittantur principia ex quibus demonſtratio progreditur, pertinet ad ſyntheſim; quod vero demonſtratio fiat reſolvendo in principia, pertinet ad analyſim.

1251. Ad ſecundum jam ex dictis (4) patet reſponſio.

---

(1) Vide S. Thom. 1. p. q. 79. a. 1.
(2) §. 1111. (3) §. 198. (4) §. 1246.

ARTI-

ARTICULUS II.

Utrum in omnibus ſcientiis adhibenda ſit methodus mathematica.

1252. JAm Ariſtotelis ætate nonnulli erant, qui *niſi mathematice loquentes non admittebant* (1). Hac noſtra ætate, & ſeculo proxime elapſo eamdem viam tenuere plurimi non modo Philoſophi (2), ſed & Juriſconſulti (3), & Theologi (4); eoque res devenit, ut nihil fere nunc ſapiat eruditis, quod non mathematica methodo ſit adornatum (5). Vi-

(1) 1. Metaph. c. 3. Quæ verba commentans S. Thom. ib. lect. 5. „ Quidam, inquit, non recipiunt quod eis dicitur, niſi dicatur eis per modum mathematicum. Et hoc quidem evenit propter conſuetudinem his, qui in mathematicis ſunt nutriti, quia conſuetudo eſt ſimilis naturæ. Poteſt etiam hoc quibuſdam contingere propter indiſpoſitionem, illis ſcilicet, qui ſunt fortis imaginationis, non habentes intellectum multum elevatum „. Quandoquidem Mathematicæ ab imaginatione plurimum pendent; ſunt enim de magnitudinibus, & numeris, quæ imaginationis vim non excedunt.

(2) Vide Wolfium Elem. Math. T. 5. Comment. de ſtudio mathem. c. 2. ubi methodum mathematicam ad omne ſcientiarum genus extendit: quod & exequutus eſt ubique ſuorum operum: quo autem fructu dicemus infra.

(3) Heineccius id tentavit in Jure Civili Romano.

(4) Idipſum conatus fuit Huetius in Demonſtratione Evangelica. An vero ſit adſecutus, modo non laboro. Certe, ut Wolfius ipſe animadvertit loc. cit. §. 102. idem Huetius qui tam fidebat methodo mathematicæ, ut per eam impios homines impugnantes myſteria revelata, Chriſtianumque dogma, ex ratione convincere poſſe non dubitaret; demum in Quæſt. Alnet. & in ſuo de imbecillitate intellectus humani Opere, ſi ejus eſt, viam Scepticiſmo aperuit.

(5) Imo hujus ſeculi viris, qui eruditionem oſtentant, præſertim in rebus phyſicis, vix aliquid placet, quod non ſit ad calculos algebraicos comparatum. Quod tamen Wolfius loc. cit. §. 100. ſeq. & in Carteſio, & in Nevvtono reprehendit. In Carteſio quidem, de quo ſcribit: „ Exemplo nobis eſt Carteſius... Cum enim Merſenni deſiderio ſatisfacturus ſuum de exiſtentia Dei argumentum ad formam demonſtrationis geometricæ reducere vellet, quam parum ipſi leges methodi mathematicæ, & genuina demonſtrationis forma fuerint perſpecta, abunde prodidit in Reſponſionibus ad objectiones contra Meditationes ſuas metaphyſicas „. De Nevvtono hæc habet: „ Doluit ipſe vir ſummus Iſaacus Nevvtonus, quod cum ſe ſtudio mathematico totum daret, ad Carteſii Geometriam, alioſque Scriptores algebraicos progreſſus ſtatim fuiſſet

1253. Videtur autem ita ſentiendum, I. quia methodus mathematica nihilum differt a ſynthetica, & analytica; ſiquidem Mathematicæ ſcientiæ definitiones primum ponunt, axiomata, & poſtulata, ex quibus deinde propoſitiones probant, reſolvendo in ea principia jam conſtituta. Quælibet autem ſcientia ita procedit.

1254. II. Scientiæ univerſæ ad hoc tendere debent, ut intellectum perficiant. Methodus autem mathematica aptiſſima eſt ad intellectum perficiendum. Hæc igitur methodus in ceteris ſcientiis eſt adhibenda.

Propoſitio. *Perfecta, & abſoluta methodus mathematica in aliis ſcientiis adhiberi non poteſt.*

1255. PRob. Methodus mathematica perfecta, & abſoluta in eo poſita eſt, ut initio ſtatuantur 1. *definitiones* apertiſſimæ, & a nemine in dubium revocatæ; 2. *axiomata*, ideſt, propoſitiones per ſe notæ, quarum veritas ſtatim cognoſcitur, perceptis terminis; 3. *poſtulata*, ideſt, quædam propoſitiones facillimæ, quas nemo negare audebit. Deinde oportet propoſitiones quæ demonſtrantur, ita apte eſſe conjunctas, ut earum veritas evidentiſſime pateat vel immediate ex illis conſtitutis principiis, vel ex aliis propoſitionibus, quæ jam ſunt ex principiis illis demonſtratæ, itaut nulla ſit propoſitio (ſive hæc ſit theorema, ſive problema, ſive lemma, ſive ſcholion, ſive Corollarium) quæ non reducatur ad principia illa notiſſima, & in omnibus vera demonſtratio habeatur. Atqui hæc methodus in aliis ſcientiis adhiberi non poteſt, ut in Mathematicis adhibetur, ad conſtituendum, ſcilicet, unum veluti ſcientiæ corpus ex propoſitionibus quæ ſint omnes certæ, & evidenter demonſtratæ; dictum eſt enim ſupra (1), rationem omnino certam quæ eſt in Mathematicis, in

---

„ fuiſſet ... Quod ſi quis more a nobis præſcripto demonſtrationes ſyn-
„ theticas reſolvere didicerit, & genuinam earum formam animo com-
„ prehenderit; is facile animadvertet, quod eam non perviderit Nevvto-
„ nus, neque adeo diſtincte agnoverit, unde pendeat evidentia verita-
„ tis extra Matheſim „. Hi ſunt viri ſummi, qui perſpectam non habent genuinam demonſtrationis formam; neque agnoverunt, unde pendeat evidentia veritatis extra Matheſim. (1) §. 129. ſqq.

in aliis ſcientiis non eſſe quærendam (1). Igitur perfecta, & abſoluta methodus Mathematica in aliis ſcientiis adhiberi non poteſt.

1256. Diximus *perfecta*, *&* *abſoluta*: nam ſi de coordinatione propoſitionum ſermo ſit, quæ ita ſint diſpoſitæ, ut priores poſterioribus lumen adferant, & poſteriores ex prioribus tamquam principiis inferantur; non negamus, methodum mathematicam in aliis ſcientiis adhiberi poſſe (2); ac revera S. Thomas eam adhibuit (3) potiſſimum in Summa Theologica, & in alia, quam contra Gentes perſcripſit. Ve-

---

(1) Quis poterit in Phyſica v. g. definitiones omnes apertiſſimas tradere, & propoſitiones univerſas ita apte diſponere, ut ſingulæ ſint demonſtratæ? Idem dicendum de Logica, de Metaphyſica, de Ethica. In ipſis enim etſi pleræque ſint propoſitiones revera demonſtratæ; multo tamen plures ſunt propoſitiones probabiles; imo ſi opera nonnullorum recentium Philoſophorum percurramus, plurimæ ſunt in iis rebus propoſitiones omnino falſæ, quamquam illi methodum mathematicam adhibere ſe glorientur. Teſtem appello impium opus Benedicti Spinozæ, in quo licet omnia videantur diſpoſita methodo mathematica, nihil tamen eſt, quod non tendat ad Pantheiſmum conſtituendum ex principiis, & definitionibus vel omnino falſis, vel æquivocis, quibus præſtitutis, ceteræ quæ concluduntur propoſitiones, tantum abeſt, ut demonſtrationes eſſe poſſint, quinimmo ſunt aperta ſophiſmata. Nihilominus impius ille ut fucum veritati faceret, methodum mathematicam oſtentavit. Neque unus fuit, qui hoſce laqueos incautis tenderet; multi ſunt ipſum imitati, præſertim in rebus metaphyſicis, ubi materies eſt obſcurior, ideoque facilius eſt errores obtegere, & propagare. In hac autem methodo mathematica, quam ipſi jactant, id etiam habent præſidii, quia cum Mathematici nullas ſibi objiciant difficultates (nullas enim objicere ſibi poſſunt, ubi univerſa ſunt certiſſima, & ſummæ evidentiæ) poſtquam definitiones, axiomata, & poſtulata, vel lemmata ad arbitrium confinxerunt, ac propoſitiones, & corollaria, & ſcholia falſiſſima inde eruerunt, rem omnem confeciſſe videri volunt, neque de ulla difficultate quæ urgeri poſſet, vel minimum ſunt ſolliciti. Si quis autem urgere velit, reponunt, ſe non ſcholaſtico, & contentioſo, ſed mathematico more agere. Ita peſtem ac perniciem ubique important.

(2) Vide Clem. Alex. Strom. 8. ubi ſcribit: *Geometrica reſolutio, & compoſitio diviſioni dialecticæ, & definitioni ſimilis. Et a diviſione quidem recurrimus ad ea quæ ſunt ſimpliciora, & magis principalia &c.*

(3) Ipſe Genuenſis Log. Ital. l 5. cap. 3. § 4. „ S. Tommaſo, *inquit*, „ ſe ben ſi conſidera, ha ſcritta la ſua ſomma Theologica con un me„ todo preſſo che Euclideo, per la ſola ſorprendente forza d'ingegno, „ e la lettura dell'opere di Ariſtotele, e degli Arabi, che avevano tut-
„ ti

1257. Verum & in ea adhibenda magno opus eſt judicio; nam contendere in aliis ſcientiis extra Matheſim de omnibus agere, ut Mathematici faciunt, perridicula videtur res eſſe (1); ſi enim aliarum ſcientiarum materia certitudinem, & evidentiam Mathematicam univerſim non patitur, qua ratione tractari omnino Mathematice poterit? ſiquidem modus tractandæ rei debet eſſe proportionalis rei de qua tractatur (2); ut enim ait Cicero (3), *propriis & ſuis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res eſt*.

1258. Ad primum reſpondemus, in aliis ſcientiis definitiones omnes adeo exactas eſſe non poſſe, ut in Mathematicis; neque probationes adeo efficaces, ut ſingulæ ad demonſtrationis vim pertingant, & ad principia per ſe nota abſque ambagibus reſolvantur, ut dictum eſt (4). Ad

---

„ ti ſcritto da Geometri „. *S. Thomas, ſi recte conſideretur, Theologicam ſuam ſummam ſcripſit methodo ferme Euclidea, unice ob eximiam ingenii vim, lectionemque operum Ariſtotelis, atque Arabum, qui omnes Geometrarum more ſcripſerant*. Quæ cum dicat, non erat, cur in Prolegom. Art. Log Crit. §. 26. ſq. in Arabum Dialecticam tantopere inveheret, omniumque Scholaſticorum methodum irrideret.

(1) Chriſtianus Wolfius univerſa quæ ſcripſit, methodo mathematica complexus fuit. Daniel Concina *De Jure nat. & gent. Diſſ. Proleg.* c. 6. judicium ferens de hac methodo, qua Wolfius jus naturæ exponit, multa habet, quibus non modo inutilem eam methodum, ſed etiam perniciosam probat. Pauca hic deſcribam non minus appoſita, quam vera: „ Illa (Wolfiana methodus) lectores ſuos, ut rotam, in gyrum perpe-„ tuum circumagit. Ut probet propoſitionem trigeſimam, modo te re-„ mittit ad decimam, modo ad quinquageſimam. Illuc pergis, & continuo „ aliam citationem offendis, quæ te mittit ad Philoſophiam moralem. „ Arripis iter, & illuc cum perveneris, quaſi lætus de invento demonſtra-„ tionis arcano, en tibi obviam alia citatio, quæ te remittit ad Logicam... „ & hæc quoque te in gyrum agit ad Pſychologiam: & hæc te circum „ agit ad Coſmologiam: hinc revocaris ad Theologiam naturalem... En „ in hoc vitioſo, atque perridiculo citationum circuitu percurrendo oc-„ cupatos lectores, temporiſque jacturam graviſſimam factam „.

(2) S. Thomas 1. Ethic. lect. 3. „ Modus, *inquit*, manifeſtandi verita-„ tem in qualibet ſcientia, debet eſſe conveniens ei quod ſubjicitur ſicut „ materia in illa ſcientia: nam certitudo non poteſt inveniri, nec eſt „ requirenda ſimiliter in omnibus ſermonibus, quibus de aliqua re ratio-„ cinamur. Sicut neque in his quæ fiunt per artem, eſt ſimilis modus „ operandi in omnibus, ſed unuſquiſque artifex operatur ex materia ſe-„ cundum modum ei convenientem, aliter quidem ex terra, aliter ex „ luto, aliter ex ferro „. (3) L. 5. Tuſcul.

(4) Vide S. Thom. 2. Metaph. lect. 5. & quæ diximus §. 134. ſq.

1259. Ad ſecundum dicimus, methodum Mathematicam aptiſſimam quidem eſſe ad perficiendum intellectum in iis quæ ſunt abſtracta a materia, nec tamen ipſum intellectum excedunt (1); in reliquis non item. Scientiæ autem a Mathematicis diverſæ perficiunt intellectum eo modo quo is perfici poteſt cum corpore conjunctus; in hoc enim ſtatu conjunctionis veritas in omnibus de quibus ſunt ſcientiæ, inveniri per certas, evidenteſque demonſtrationes minime poteſt.

ARTICULUS III.

Utrum certæ ſint regulæ in methodo ſervandæ.

1260. Videntur nullæ certæ regulæ eſſe, I. nam methodus ipſa quædam eſt regula. Si igitur aliæ regulæ eſſent, jam regula indigeret regula.

1261. II. Qui de methodo ſcripſerunt data opera, veluti Carteſius (2), ita in varias regulas abierunt, ut in judican-

---

(1) Vide S. Thom 2. Metaph. lect. 5.

(2) In Diſſ. de Methodo. Nam 1. ſtatuit, *ſe non præcepta dare audere*, nec aliud *promittere quam hiſtoriæ* methodi, quam ipſe ſequutus fuit, *vel, ſi malis, fabulæ narrationem*. Et ſane fabularum loco habenda ſunt quæ de materiæ elementis, & vorticibus poſtea docuit; aliæque hypotheſes in quibus Philoſophiam ſuam præſertim naturalem exſtruxit. 2. arbitrari ſe dicit, *nihil melius facere poſſe, quam ſi omnes opiniones quas fuerat amplexus, e mente deleret*, ædificiumque a fundamentis exſtrueret, deſtructo illo quod erat ædificatum. Quod ut præſtaret, a notiſſimis veritatibus in dubium revocandis incœpit, ſcilicet, an ipſe exiſteret, an ſemper falleretur, an vigilaret, vel ſomno indulgeret, cum ſibi vigilare videretur &c. De quibus nemo umquam prudens dubitavit, nec dubitare poteſt. 3. poſt ſtatutas quaſdam regulas ad Ethicam pertinentes, quas modo examini ſubjicere non vacat, novam methodum aggreſſus eſt explicandi ea quæ in novo Mundo a ſe confıcto agerentur, *ſi*, ſcilicet, *Deus nunc alicubi in ſpatiis imaginariis ſufficientem ad eum componendum materiæ copiam crearet, varieque, & ſine ordine diverſas hujus materiæ partes agitaret, ita ut ex ea æque confuſum Chaos, atque Poetæ fingere valeant, componeret*; (Egregia ſane methodus explicans res naturales more Poëtarum) *deinde nihil aliud ageret, quam ordinarium ſuum curſum naturæ commodare* (En commodato, ac veluti precarie naturæ ſingulæ operantur,) *ipſamque ſecundum leges a ſe conſtitutas agere ſineret*. (Quid vero ſi natura quæpiam ſecundum *ordinarium curſum* non operetur, ut cum miracula fiunt? Quidve cum homo leges

candi, ratiocinandique artem confuſionem potius, quam ordinem induxerint. Quis igitur poterit accurate certas methodi regulas conſtituere?

Propoſitio. *Statuuntur regulæ methodi cum ſyntheticæ, tum analyticæ.*

1262. I. REgula. In methodo ſynthetica præmittendæ ſunt definitiones (1) tam rerum, quam terminorum; inſuper præmittenda ſunt principia; ſive hæc ſint axiomata, ſeu propoſitiones per ſe notæ, ſive ſint principia innixa experimentis; ſive ſint propoſitiones jam ſufficienter probatæ, quæ aſſumuntur loco principiorum. Nam methodus ſynthetica progreditur a ſimplicibus ad compoſita, ab univerſalibus ad particularia, a cauſſis ad effectus, ut ſupra diximus (2). Definitiones autem ſimplices ſunt (3), & univerſales; principia etiam

leges a Deo conſtitutas tranſgreditur?) Pergit Carteſius: *Quænam eſſent naturæ leges oſtendi; nulloque alio aſſumpto principio quo rationes meas ſtabilirem, præter infinitam Dei perfectionem* (quaſi illam comprehenderit, atque inter infinitos poſſibiles modos quibus creaturæ participes eſſe poſſunt divinæ perfectionis, in eadem Dei perfectione cognoverit leges, quas Deus naturæ impoſuit) *illas omnes demonſtrare ſtudui, de quibus dubitatio aliqua oboriri poſſet* (Jam ſi hæc vera eſſent, nulla amplius dubitatio ſuboriri poſſet de legibus quas Deus aſtris, quas elementis, quas brutis, quas hominibus poſuit; eſſent enim omnes a Carteſio demonſtratæ) *probareque eas tales eſſe, ut etiam ſi Deus plures mundos creaſſet, nullus tamen eſſe poſſet in quo non accurate obſervarentur.* Si autem nullus alius mundus creari poteſt, in quo non eſſent, ſi crearetur, niſi eædem leges, quæ ſunt in mundo creato; Deus non poſſet alium mundum condere, quin cælos, planetas, cometas, ſtellas fixas conderet; quin particulæ materiæ ad centrum ferrentur &c. hæc enim omnia ſecundum illas leges a Carteſio diſpoſita, & collocata ſunt. Vide in quæ abſurda (ne cetera perſequar) præceps ruat Carteſii methodus. Et nihilominus Genuenſis Art. Log. Crit. l. 5. c. 5. é. 2. optat, ut *Philoſophi tyrones Carteſii opera legant: in nullis enim aliis libris methodus analytica exactius ſervatur.*

(1) Vide quæ diximus §. 1127. ſqq. (2) §. 1243.

(3) Eulerus in Mechanicæ Præfat. rationem reddens, cur a ſimplicioribus ſit incipiendum, advertit, Nevvtoni opus de Principiis ab hoc ordine recedere, perturbatumque eſſe; additque, ſe propterea cum librum legeret, intellexiſſe; cum autem a legendo ceſſaret, vix pauca eorum quæ legerat, memoria tenuiſſe. Eadem animadverſio fieri poteſt de pluribus juniorum Philoſophorum libris.

etiam univerſalia ſunt, & cauſſæ concluſionum, ut ſupra oſtendimus (1). Non ideo tamen neceſſe eſt, ſtatim ab initio univerſas definitiones, & prima principia ponere, quemadmodum Geometræ faciunt; ſed ſufficit, ut in qualibet quæſtione ponantur, antequam reſolutio fiat. Hæc omnia unico verbo *prænotanda*, ſeu *præſuppoſita* Scholaſtici vocant.

1263. II. Reg. Rurſus in methodo ſynthetica oportet prius conſiderare communia, & poſtea propria unicuique illius generis; ita enim proceditur ab univerſalioribus ad minus univerſalia; atque, ut S. Thomas advertit (2), *niſi hoc fieret*, *idem diceretur frequenter*.

1264. III. Reg. Præterea in methodo ſynthetica, incipiendum eſt a notioribus; ita enim ad veritatem aperitur via. Incipiendum eſt etiam a facilioribus, ſi fieri poteſt: nam faciliora nullo pene labore intelliguntur: ſin minus, ab eo a cujus cognitione cognitio ſequentium dependet (3): in ſcientiis enim potiſſima habenda eſt ratio connexionis propoſitionum, quæ ſi abeſt, nulla eſſe legitima ratiocinatio, nullaque ratiocinationum connexio, & colligatio poteſt, ex quibus ſcientiarum veluti corpus efficitur (4).

1265. IV. Reg. in methodo analytica adhibenda diviſio eſt

---

(1) § 1099. (2) 1. de ani. lect. 1. (3) Vide §. 123.

(4) Genuenſis inſuper præcipit Log. Ital. l. 5. c. 1. §. 9. ut caremus, dum ab una propoſitione ad aliam progredimur, ſervare eamdem primam perſpicuitatem, & evidentiam tam in ſingulis propoſitionibus, quam in earum connexione. Id quidem in mathematicis fieri poteſt, in reliquis ſcientiis non item. Nam & ipſe Ganuenſis ib. c. 3. §. 5. docet in Scientiis Phyſicis, Mechanicis, Metaphyſicis, Moralibus, vix in paucis rebus egredi nos poſſe e regno probabilitatis. Quare non video, cur in priore cit. loco Ciceronem reprehendat, quod in libris *de officiis* non ita feliciter ſe geſſerit in hac ſervanda regula. Nam ſi officia hominum ad moralia pertinent, quid erit mirum, ſi Cicero aliquando a perſpicuitate, & evidentia in illis libris receſſit? Inter veteres, qui in uſu ejuſdem regulæ excelluerunt, Genuenſis *ib.* ponit Ariſtotelem, quia magnus Geometer fuit. Ariſtoteles ergo ex Genuenſis ſententia ſervavit in ſuis operibus perſpicuitatem, & evidentiam: quod nec Ariſtoteles ipſe contenderet: nam in Epiſt. ad Alexandrum M. quam ex Plutarcho, & Gellio refert Stanlejus in Ariſtotele c. 8. Acroamatica opera ſua *edita eſſe*, *& non edita* ſcribit; *vix enim*, inquit, *quiſpiam qui nos audierit minus*, *ea intelliget*.

eſt, accurateque ſervandæ ſunt diviſionis leges: ita enim expeditius accedimus ad id quod quæritur (1). Diviſione etiam mens juvatur: nam res diſtributæ per partes facilius cognoſcuntur, & tenacius menti adhærent (2). Diviſio autem non debet eſſe nimia, hæc ſiquidem confuſionem parit (3); ſed quæ ſufficiat, ut rei de qua agitur, lux affulgeat: ſcilicet, dividenda res eſt in genera, & ſpecies, quæ dicuntur partes *ſubjectivæ*, ſive etiam in partes *integrales*, & *potentiales*, & *accidentales* (4).

1266. V. Reg. In methodo analytica ita propoſitiones diſponi debent, ut poſteriores inferantur ex prioribus, vel ſaltem ex iis, quæ jam alibi ſunt probatæ; alioqui reſolutio non eſſet innixa rationi, quæ nulla eſt, cum præmiſſæ non ſatis conſtant (5).

1267. Ad primum dicendum, methodum, non tam regulam eſſe, quam viam ordine progrediendi. Ut autem quis ordine incedat, regularum indiget.

Ad

(1) „ A diviſione (inquit Clemens Alex. Strom. 8.) recurrimus ad ea „ quæ ſunt ſimpliciora... & ſic ſemper dividendo accedimus ad id quod „ quæritur, & non amplius ſuſcipit diviſionem „.

(2) Quæ rationes ſunt, cur S. Thomas ubique ſuorum operum dividat diligentiſſime.

(3) Seneca Epiſt. 89. „ Philoſophiam, *inquit*, in partes, non in fruſta „ dividam, Dividi enim illam, non concidi utile eſt. Nam compre„ hendere quemadmodum maxima, ita minima difficile eſt „. Hac in re peccavit Wolfius, qui uſque ad minima dividit.

(4) Partes *ſubjectivæ* dicuntur ſpecies, quia ſubjiciuntur generi; ſic juſtitia dividitur in commutativam, & diſtributivam. Partes *integrales* ſunt quæ integrant totum. Sic S. Thomas 2. 2. q. 49. varias diſtinguit partes integrales prudentiæ. Partes *potentiales* dicuntur illæ, quæ non perfecte attingunt rationem eorum quorum ſunt partes. Sic Religio eſt pars potentialis juſtitiæ. Vide S. Thom. ib. q. 80. ſq. Partes *accidentales* ſunt ipſa accidentia quæ afficiunt ſubſtantiam. Ita cum Apoſtolus, ait 1. Cor. 15. v. 40. *alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum*, dividit accidentia. Clemens Alex. Strom. 8. „ Ex diviſionibus, *ait*, una „ quidem dividit id quod dividitur in ſpecies: altera autem in partes, „ ut totum: alia vero in ea quæ accidunt „. Vide Inſt. Log. §. 97.

(5) Regulam quam Genuenſis præſcribit Log Ital. lib. 5. c. 3. §. 3. ut ſcilicet propoſitiones ita ſint connexæ, ut ſecunda demonſtretur per primam, tertia per ſecundam, quarta per tertiam &c. ne ipſe quidem Euclides tenuit: nam propoſitionem 4. l. 1. demonſtrat per ſola axiomata. Similiter prop. 7. demonſtrat per quintam &c.

1268. Ad ſecundum dicimus, nonnullos juniores Philoſophos, qui regulas methodi præſcripſere, in iis, vel in earum uſu fuiſſe deceptos. Exemplum ſuppeditat Carteſius, qui cum conſtituiſſet. in veritatis inquiſitione incipiendum eſſe ab univerſali dubitatione, nihilque eſſe ádmittendum, cujus non haberemus cláram, & diſtinctam ideam; tandem deſiit in hypotheſes fictitias, & fabulis ſimillimas.

QUÆSTIO XXXIII.

De Methodo docendi.

1269. Poſt generales regulas methodi cum ſyntheticæ, tum analyticæ, progredimur ad methodum docendi, de qua duo quæremus; 1, an methodus ſcholaſtica ſit aptior ad docendum. 2. an utilius ſit docere ſcriptis, quam voce.

ARTICULUS I.

Utrum methodus ſcholaſtica ſit aptior ad docendum.

1270. Videtur negandum I. quia non ſolum eximii Philoſophi (1), ſed etiam Eccleſiæ Patres uſi ſunt ad docendum methodo dialogorum (2). Hæc igitur ad docendum eſt aptior.

1271. II. Viri etiam eximii, imprimiſque Eccleſiæ Patres uſi ſunt ſæpiſſime methodo Epiſtolarum, quod familiaris ſit, & facilior. Eademque methodus poſtremis hiſce temporibus apud eruditos pleroſque obtinuit, qui de graviſſimis rebus per epiſtolas, quas nonnumquam fictis & ſuis, & Amicorum ad quos ſcribunt, nominibus in vulgus ſpargunt.

(1) Plato perpetuo utitur methodo dialogorum, qua & Socrates uſus fuit, teſte Cicerone 3. de fin. & Tullius ipſe ſæpe utitur.

(2) Dialogorum formam adhibuit S. Hieronymus adverſus Luciferianos, & Pelagianos, eamque putat utiliorem: nam Proëm. in Dial. adv. Pelag. „Hic liber, *inquit*, quem nunc cudere nitimur, Socraticorum „conſuetudinem ſervabit, ut ex utraque parte quid dici poſſit exponat, „& magis perſpicua veritas fiat, cum propoſuerit unuſquiſque quod ſenſerit „. Eamdem methodum ſervavit S. Auguſtinus in lib. con. Acad. & in aliis pleriſque.

1272. III. Methodus ſcholaſtica ignota prorſus fuit antiquis & Philoſophis, & Patribus uſque ad decimumtertium circiter ſeculum. Quis autem dixerit, illorum neminem tenuiſſe aptam docendi methodum?

Propoſitio. *Methodus ſcholaſtica aptior eſt ad docendum:*

1273. PRob. Methodus ſcholaſtica in eo poſita eſt, ut principio inſtituatur quæſtio de re, de qua diſcipuli ſunt docendi; ſtatim vero adducantur præcipua argumenta adverſariorum; deinde ſtatuantur ea, quæ ad rei de qua agitur, intelligentiam requiruntur; poſtea ex illis probetur propoſitio: denique reſpondeatur ad argumenta objecta. Hac methodo S. Thomas in Summa Theologica perpetuo utitur, illiuſque habetur auctor (1). Atqui talis methodus eſt ad docendum aptiſſima: nam 1. niſi rei de qua agitur inſtituatur quæſtio, non licebit ultra progredi (2). 2. Niſi propoſita ſint argumenta, quæ contra ſunt, ratio dubitandi de veritate quæſtionis inſtitutæ, nulla patebit (3). 3. Niſi adferantur ea, quæ propoſitioni probandæ lucem addant, res quæſita intelligi minime poterit. 4. Niſi probetur propoſitio, fruſtra eſſet inſtituta quæſtio. 5. Niſi ad argumenta reſpondeatur, non ſatis erit occurſum adverſæ ſententiæ (4). Ut autem quis recte doceatur,

(1) Cum de methodo ſcolaſtica loquimur, eamque probamus, non propterea inficiamur, fuiſſe quoſdam ſcholaſticos, qui de pluribus frivolis argumentis per vanas, & invalidas ratiunculas egerint, deque illis decertarint tamquam de rebus graviſſimis, atque pertinaces lites habuerint. Hæc autem non methodi ſcholaſticæ, ſed paucorum ſcholaſticorum vitia ſunt. Quare immerito poſt Lutheranos, & Calvinianos plurimi hac ætate adverſus Scholaſticorum methodum inſurgunt. Vide Canum l 8. de locis c. 1.

(2) S. Auguſt. Tract. 29. in Joan. „ Qui non videt quæſtionem, quæ „ proponitur, quomodo intelliget quod exponitur „? Et Proëm. Quæſt. in Gen. „ Nonnulla pars inventionis eſt, noſſe quid quæras „.

(3) Vide quæ ſcripſimus ex S. Thoma not. 5. pag. 104. Confer etiam Clementem Alex. Strom. 8. ſcribentem: „ Aperto per ſcrutarionem eo „ quod eſt impedimento, ingeneratur contemplatio, quæ eſt ſcientia „.

(4) Graveſandius Introd. ad Philoſ. §. 666. hunc ſtatuit Canonem: „ Si ubi propoſitio mihi evidenter demonſtrata apparet, argumenta in „ contrarium, quæ mihi etiam evidentia videntur, proponantur, in dubio mihi hærendum erit; error certe datur, ſed determinare non „ poſ-

tur, hæc omnia apprime requiruntur, ut eſt perſpicuum; quis enim recte doceri poteſt, qui vel propoſitionem neſciat, de qua ſit docendus; vel rationes dubitandi ignoret; vel ſit neſcius definitionum, & principiorum, ex quibus probanda propoſitio eſt; vel inſcius ſit rationum, quibus probatio nititur; vel demum reſpondere neſciat argumentis adverſariorum? Methodus igitur ſcholaſtica aptiſſima eſt ad docendum (1).

Tt 2 Ad

„ poſſum ad quam partem „. Verum ſi mens in dubio hæret, qua ratione propoſitio ipſi apparere poteſt evidenter demonſtrata? nam propoſitioni evidenter demonſtratæ mens refragari nequit; mens enim convincitur evidentia. Fieri ergo non poteſt, ut mens in dubio hæreat, ſi argumenta in contrarium videantur etiam evidentia: nam eſſet ſimul, & non eſſet convicta de veritate ejuſdem propoſitionis. Igitur tantum abeſt, ut mens in eo caſu nequeat determinare ad quam partem error detur; quinimmo evidenter cognoſcat, argumenta objecta, vel falſa eſſe, quamlibet videantur evidentia; vel explicationis indigere, qua conſtet, illa argumenta propoſitioni evidenter demonſtratæ non adverſari. Hinc ſequitur, falſum eſſe canonem, quem §. 670. idem Graveſandius tradit, ſcilicet, *plenam non poſſe dari perſuaſionem, niſi omnes objectiones ſolvantur, ſi per objectiones intelligantur evidentia argumenta, quibus contraria propoſitio probatur*: nam ſi propoſitio, contra quam argumenta illa fiunt, jam fuit evidenter demonſtrata; jam menti de ejus veritate fuit plene perſuaſum, alioqui propoſitio non fuiſſet evidenter demonſtrata, ut Graveſandius ſupponit. Quomodo igitur mens jam plene perſuaſa per evidentem demonſtrationem, non plene erit perſuaſa, niſi omnes objectiones ſolvantur? Quod addit §. 671. *poſſe negligi difficultates quæ ſalva propoſitione ſubſiſtere poſſunt, aut quæ in hac obſcuri aliquid dari evincunt*; indignum eſt viro philoſopho, qui paratus eſſe debet ad objecta omnia diluenda, præſertim cum alios docet, & cum difficultatum enodatio lucem addere poſſe videtur. Sed plurimorum hac noſtra ætate talis eſt conditio, ut cum ad objecta reſpondere neſciant, negligi jubeant.

(1) Experiendo compertum eſt, quam magno adoleſcentibus detrimento ſint ii magiſtri, qui neglecta ſcolaſtice methodo, illos inſtituunt diſciplinis Philoſophicis more Geometrarum: nam ſi ejuſmodi adoleſcentibus, poſtquam pluribus annis ſcholas adiverunt, vel leviter contradicas, nihil omnino habent quod reſpondeant. Qua ex re illud etiam conſequitur, quod cum exercitati numquam fuerint in arte cognoſcendi ſophiſmata, ſtatim velut arundines inclinantur in quamcumque partem; & ſi in libros incurrant, qui falſa doceant fucatis argumentis, in falſitatem ruunt, præſertim ſi male morati ſint, & falſa illa dogmata vitioſas paſſiones foveant. Utinam non hæc potiſſima cauſſa eſſet tam late manantis impietatis! Equidem præteritis ſeculis cum ſcholaſtica methodus colebatur, impii adverſus Deum, & religionem revelatam, apud nos ſaltem, pauci erant.

1274. Ad primum reſpondemus, dialogorum formam rè ipſa non multum differre a methodo ſcholaſtica, ſaltem quod ad modum pertinet proponendi, ac reſpondendi (1).

1275. Ad ſecundum dicimus, in methodo Epiſtolari ſervari etiam poſſe methodum ſcholaſticam, ſi non amuſſim, ſaltem quoad ea quæ principaliora ſunt (2).

1276. Ad tertium negamus, ſcholaſticam methodum fuiſſe antiquis ignotam (3). Quid enim aliud ſcholaſtici faciunt, quam docere diſputando ad Dialecticæ leges? Id autem veteres univerſim fecere (4); quidam late, diffuſeque, ac proinde eloquenter, quique propterea oratores dicti ſunt; quidam preſſe, atque conſtricte, qui diſputatores ſunt appellati (5). AR-

---

(1) Dialogos ad dialecticam diſputationem refert S. Auguſtinus lib. 1. con. Creſc. Donat. c. 16. „ Nec diſputatio, *inquit*, poteſt eſſe ſine dictione, quando utique verbis, & lingua ipſa conſtrictio ſermonis exprimitur: ſive illo utatur perpetuo, ſive interrogando eum, cum quo agit, cogat reſpondere quod verum eſt, & ex hoc ad aliud verum quod quærebatur, adducat, ubi maxime regnare dialectica dicitur „. Et S. Thomas 1. p. q. 84. a. 3. ad 3. „ Nihil refert, utrum ille qui docet, proponendo, vel interrogando procedat de principiis communibus ad concluſiones. Utrobique enim animus audientis certificatur de poſterioribus per priora „.

(2) Multæ ſunt Epiſtolæ dogmaticæ Sanctorum Patrum, in quibus methodus pene ſcholaſtica adhibetur, nimirum, ſtatus quæſtionis proponitur; principia certa ponuntur; rationes adjiciuntur, quibus ſententia firmatur; objectis denique argumentis reſpondetur. Vide S. Baſilium Epiſt. 38. al. 43. quæ eſt de diſcrimine eſſentiæ, & hypoſtaſis; perſpicieſque quam illa ſimilis ſit art. 3. q. 29. 1. p. Summæ Theologicæ S. Thomæ.

(3) Scholaſtice dicere idem eſt, ac de re per controverſiam logice diſputare; idque non improprie: nam Cicero ſcholas pro controverſiis uſurpavit ſcribens l. 1. Tuſcul. *Dierum quinque ſcholas (ut Græci appellant) in totidem libros contuli*. Antiquiſſimus autem eſt uſus logice diſputandi per controverſias. De nomine *Scholaſtici* modo non quærimus; ſcimus enim, aliquando eo nomine fuiſſe nuncupatos declamatores litium fictarum. Vide Tacitum l. de Orat. & Plinium l. 4. Epiſt. 3. & S. Hieron. in c. 2. Epiſt. ad Galat.

(4) Clemens Alex. Strom. 8. „ Magna, *inquit*, cura eſt gerenda, quibus ſuppoſitis quid concludat: an autem concludentem orationem, an ſyllogiſticam quis velit appellare, non curare „.

(5) S. Auguſtinus l. 1. con. Creſc. Donat. c. 16. „ Verus diſputator, *ait*, ſi late diffuſeque faciat, eloquenter facit, alioque tunc cenſetur augeturque vocabulo, ut dictor potius, quam diſputator vocetur.... Si autem preſſe atque conſtricte, magis eum diſputatorem, quam dictorem appellare conſueverunt „.

ARTICULUS II.

Utrum utilius ſit docere ſcriptis, quam voce,

1277. MAbillonius de ſtudiis Monaſticis P. 2. c. 10. §. 1. omnino ad rem eſſe putat, quod Magiſtri tyronibus ſcripta dictent, I. quia difficillimum eſt, Magiſtro plane arridere quidquid in opere Auctoris edito continetur.

1278. II. Quia Magiſter multo melius propria ſcripta conformare poterit ingenio diſcipulorum; & apud eos majorem ſibi conciliabit auctoritatem, ſi ſcripta a ſe compoſita illis tradiderit.

1279. III. Scientiæ vividius mentibus diſcipulorum imprimuntur ſcriptione: nec diſcipuli, cum ſcribunt, facere poſſunt, quin attendant: quod tamen vix erit ſperandum, ſi audire dumtaxat debeant Magiſtrum explicantem.

1280. IV. Ea fuit fere omnium temporum praxis, ut ſcripta adoleſcentibus traderentur.

Propoſitio. *Mos docendi voce longe eſt utilior more dictandi ſcripta.*

1281. PRob. Mos dictandi ſcripta, hæc inter alia creat incommoda, 1. magnam temporis jacturam parit cum in Magiſtris dictantibus, tum in diſcipulis deſcribentibus dictata: quod quidem tempus impendi utilius poteſt. 2. Cum non admodum facile ſit præceptores invenire qui ſcientias accurata methodo tractare ſcribendo ſciant, ſæpe evenit, ut ſemidocti præceptores ea quæ in diverſis libris invenerunt, in unum colligant, & quia multoties Auctores illorum librorum ex diverſis, imo quandoque oppoſitis principiis procedunt, evenit, ut ſcripta illa nihil aliud ſint, quam indigeſta quædam farrago doctrinarum, quarum una aliam deſtruit. 3. Si autem præceptores ſcripta dictent ab aliis accurate elaborata, conſequitur, utilius eſſe aliorum laboribus uti ad diſcipulos erudiendos. Denique cum adoleſcentes qui ad ſcientias addiſcendas accedunt, earum ſint imperiti, ſi ad ſcribendum dictata cogantur, res deſcribent quas non intelligunt, & verba, ac ſententias depravabunt. Hæc autem incommoda caventur, ſi

Magiſter voce diſcipulos doceat. Utilius eſt igitur, explicando docere, quam Inſtitutiones deſcribendas dictare (1).

1282. Ad primum reſpondemus, facile poſſe Magiſtro arridere, quæ alterius opere continentur, ſi Auctor ſit ejuſdem ſcholæ, quam ſibi ſectandam Magiſter conſtituit. Quod ſi quæ ſint quæ Magiſtro diſpliceant, is poterit diſcipulos monere.

1283. Ad ſecundum dicimus, Magiſtrum, ſi tanto polleat acumine ingenii, ut ſcripta ſua ingenio diſcipulorum conformare ſciat, multo magis ingenio valiturum, ut poſſit diſcipulis explicare, pro eorum captu, ea quæ alterius opere comprehenduntur. Nec quidpiam auctoritati Magiſtri apud diſcipulos detrahetur, modo ille inter explicandum, eruditionis, ac doctrinæ ſuæ ſpecimen præbeat; & ſi quæ ſint addenda, non modo indicet, ſed etiam declaret, brevibus tamen, ne mentes oneret diſcipulorum.

Ad

---

(1) Id unum difficultatem habet, quodnam, ſcilicet, ſeligi ad explicandum opus debeat. Quintilianus l. 2. Inſtit. c. 6. „ Ego, *inquit*, optimos „ quidem (libros), & ſtatim, & ſemper, ſed tamen eorum candidiſſi„ mum quemque, & maxime expoſitum velim „. Seligendum eſt igitur opus Auctoris optimi, qui nihil ſcripſerit, quod cum Fidei, & Eccleſiæ Catholicæ documentis pugnare vel minimum videatur; qui ſit in rebus explicandis perſpicuus; qui cum perſpicuitate ſoliditatem rationum, & brevitatem conjungat. Quæ quidem conditiones cum univerſæ mirifice conveniant in Summa Theologica Angelici Præceptoris, conſultum optime fuit ab Eminentiſſimo, ac Reverendiſſimo Cardinali Joanne Thoma de Boxadors Magiſtro Generali Ordinis Prædicatorum, cum decrevit, ut miſſis quibuſcumque aliis Inſtitutionibus Theologicis, Textus ejuſdem Summæ in Scholis noſtris explicaretur viva, ut inquiunt, voce. Vide quæ diximus not. 6. pag. 110. ſeq. Quod ſi qui non probant, propterea quod multæ ſunt controverſiæ poſt S. Thomæ obitum in Eccleſia exortæ; multæ etiam quæſtiones ſive hiſtoricæ, ſive criticæ, quas Thomas vel nullo modo, vel tantum leviter tetigit; ii profecto minime animadvertunt, oportere, ut tyrones, quemadmodum in reliquis facultatibus, ita in Theologicis, elementa primum addiſcant, quibus veluti fundamenta jaciantur earumdem facultatum. In Thomæ autem Summa Theologica nihil deſideratur, quod ad Sacræ Doctrinæ elementa cumulate pertineat: & ſi integrum doctrinæ corpus conſideretur, invenietur, nihil etiam pene deeſſe, quod ad poſtremas adverſus Heterodoxos, impioſque homines controverſias ſpectat, quorum ſophiſmata longe animo perſpexiſſe, atque detexiſſe Thomas videtur. Si quæ vero ſunt quæſtiones, ſive hiſtoricæ, ſive criticæ, quas Thomas non attigit, eæ non ad tyrones, ſed ad provectos pertinent; deque iis moneri ab Lectoribus adoleſcentes poſſunt.

1284. Ad tertium dicimus, non ſcriptione, ſed meditatione ſcientias comparari; nec quidquam prodeſſe attendere ſcriptioni, niſi ea quæ ſcribuntur, animo recolantur (1).

1285. Ad quartum negamus, praxim dictandi ſcripta omni fere tempore obtinuiſſe (2).

---

(1) Qui auditores ſuos ſcientiis utiliter informare cupit, has regulas teneat. 1. Rationem habeat illorum ætatis, & ingenii. Pythagoræ hanc ingenii cognoſcendi fuiſſe rationem ſcribit Gellius l. 1. c. 9. „ A principio adoleſcentes, qui ſeſe ad diſcendum obtulerant, ἐφυσιογνωμόνει „ Id verbum ſignificat mores, naturaſque hominum conjectatione quadam, de oris, & vultus ingenio, deque totius corporis filo, atque habitu ſciſcitari. Eum qui exploratus ab eo, idoneuſque fuerat, recipi in diſciplinam ſtatim jubebat „. Quintilianus l. 1. c. 4 *Ingenii*, inquit, *ſignum in parvis præcipuum memoria eſt* (*ejus duplex virtus percipere, & fideliter retinere*) *proximum imitatio*. Angelicus autem in 2. d. 24. q. 2. a 2. ad 5. hanc certam tradit regulam ingenii menſurandi: *Hebetudo, vel ſubtilitas ingenii differunt ſecundum velocitatem, & tarditatem addiſcendi*. 2. Plano ſermone præceptor omnia explicet, atque perſpicuis utatur exemplis. Vide quæ diximus § 421. ex D. Thoma. 3. Diſcipulos ſæpe interroget, utrum explicata intellexerint; ſin minus, denuo explicet, donec intelligant. 4. Eoſdem benigne excipiat, ne ſcholas, ac ſtudium averſentur; in deſides autem ita animadvertat, ut intelligant ipſum nonniſi propter eorum bonum commoveri. Denique curet, ut bene morati ſint; nam *initium ſapientiæ timor Domini*.

(2) Socratem docuiſſe deambulando, teſtatur Xenophon; ejuſque diſputationes a diſcipulis litteris fuiſſe mandatas, nec a Socrate probatas, refert Laërtius. Vide Stanlej. in Socr. c. 4. Pythagoras etiam diſcipulos habebat, qui *audientes* vocabantur, donec probati eſſent. Stanl in Pythagora c. 16. Utque alios omittamus, Plato, & Ariſtoteles voce, non ſcriptis diſcipulos erudiebant; quare Ariſtoteles dictus eſt Peripateticus, quia inter deambulandum docebat. Cum S. Thomas Summam Theologicam pro Sacræ Doctrinæ Novitiis elucubrarit (Vide ejus Prolog) argumento eſt, tunc temporis vel non fuiſſe a præceptoribus ſcripta dictata, vel hunc morem non fuiſſe Angelico probatum. Sub Carolo Magno in Scholis legebatur Logica S. Auguſtino adſcripta, ut diximus not. pag 139. Quod item indicat morem ejus temporis docendi voce, non ſcriptis.

QUÆSTIO XXXIV.

De Methodo addiſcendi.

1286. PLura de addiſcendi ratione quæri ſolent (1). Nos autem qui de congruo addiſcendæ Philoſophiæ ordine jam ante (2) tractavimus, id unum quæremus, qua ſcilicet ratione debeat quis ſtudiis vacare, ut poſſit in iis progreſſus facere.

ARTI-

(1) Quæritur 1. an expediat adire ſcientias ſine magiſtro? Reſpondet S. Thomas 2. Ethic. lect. 1. non expedire: „ Intellectualis virtus, *inquit*, „ ſecundum plurimum & generatur, & augetur ex doctrina; cujus ratio „ eſt, quia virtus intellectualis ordinatur ad cognitionem, quæ quidem „ acquiritur nobis magis ex doctrina, quam ex inventione. Plures enim „ ſunt, qui poſſunt cognoſcere veritatem, ab aliis addiſcendo, quam per „ ſe inveniendo. Plura etiam unuſquiſque inveniens, ab alio diſcet, „ quam per ſeipſum inveniat. Sed quia in addiſcendo non proceditur in „ infinitum, oportet, quod multa cognoſcant homines inveniendo „.

Quæritur 2. utrum adoleſcentes utilius in ſcholis, quam domi erudiantur? Qui privatam domi eruditionem anteponunt, duas præſertim rationes ſequi videntur; unam quod moribus adoleſcentum magis conſulatur, ſi avocentur a turba hominum ejus ætatis, quæ ad vitia eſt prona; alteram quod præceptor diligentius poterit unum, quam plures inſtruere. Quintilianus autem l. 1. c. 3. putat, longe eſſe utilius pueros ſcholas adire; tum quod *domi ea ſola diſcere poſſunt, quæ ſibi præcipientur, in ſchola, etiam quæ aliis*; tum quod *firmiores in litteris profectus alit æmulatio*. Si quæ autem eſt corrumpendi mores occaſio eam, præceptor poteſt avertere. *Da mentem* ait Quintilianus loc. cit. *ad pejora facilem, da negligentiam formandi, cuſtodiendique in ætate prima pudoris, non minorem flagitiis occaſionem ſecreta præbuerint. Nam & eſſe poteſt turpis domeſticus ille præceptor, nec tutior inter ſervos malos, quam ingenuos parum modeſtos converſatio eſt*. Majorem vero diligentiam, quam domi adhibere præceptor poteſt, compenſabit æmulatio majori cum utilitate.

Quæritur 3. an veteres Scriptores potius quam juniores legendi ſint? Reſpondemus autem, nullius Scriptoris aſpernandam eſſe lectionem, modo vetita non ſit. Nam ſicut veterum opera ſolent eſſe præſtantiora ob doctrinæ ſoliditatem; ita opera recentiorum præſtare ſolent eruditionis copia; progreſſu enim temporis ſcientiæ incrementum accipiunt, ut diximus n. 1. p. 85. Curæ autem præceptoris erit, ut eos libros adoleſcentes legant, qui ſunt magis ad eorum captum accommodati.

(2) §. 116. ſqq.

ARTICULUS UNICUS.

Utrum ad proficiendum in ſtudiis ſervanda ſit methodus.

1287. VIdetur negandum, I. quippe ad proficiendum in ſtudiis requiritur facilitas memoriæ, & judicii acumen, quibus qui ſunt præditi, poſſunt in ſcientiis progreſſus facere; qui ſunt deſtituti, vix quidquam proficient.

1288. II. Quintilianus (1) in ea ſententia eſt, oportere pueros eodem tempore diſcere non modo Grammaticam, ſed & Muſicam, & Arithmeticam, & Geometriam, & reliquas artes, quibus efficiatur orbis illæ doctrinæ, quem Græci ἐγκυκλοπαιδείαν vocant. Cenſet ergo, nullam in ſtudiis certam ſervandam eſſe methodum.

Propoſitio. *Ut quis in ſtudiis progreſſus faciat, ita debet ordine diſcere, ut præcedant quæ lumen ſequentibus præbeant.*

1289. PRob. Ubi ordo deſideratur, exiſtit confuſio (2); nam confuſio ordine tollitur. Sed ubi confuſio exiſtit, progreſſus in ſtudiis eſſe non poteſt; quandoquidem ad mentis noſtræ brevitatem confuſio additur. Ordo autem in ſtudiis eſſe non poteſt, niſi ea quæ præcedunt, lumen ſequentibus præbeant (3); etenim a notioribus incipiendo aperitur via ad veritatem, ut ſupra dictum eſt (4). Ut quis igitur in ſtudiis progreſſus faciat, ita debet ordine diſcere, ut quæ præcedunt, lumen ſequentibus præbeant (5).

Ad

---

(1) L. 1. c. 16. ſqq. (2) Vide Nazianz. Or. 26.

(3) Quare qui legit, ad ea quæ ſequuntur tranſire non debet, niſi intellexerit antecedentia, quæ ſi non intellexerit, repetere debet, donec intelligat. S. Auguſtinus l. 11. de Trin. c. 8., „ Legentibus evenit, & „ mihi ſæpiſſime, ut perlecta pagina, vel epiſtola, neſciam quid lege- „ rim, & repetam „. (4) §. 1264.

(5) Ut aliquam hac in re praxim indigitemus, methodi ſpeciem, & formam adumbrabimus ſingulorum captui, & ætati reſpondentes, quod

1290. Ad primum reſpondemus, ad proficiendum in ſtudiis requiri ſane memoriæ facilitatem, & ingenii acumen; ſed hæc minime ſufficere, niſi methodus accedat.

1291. Ad ſecundum dicimus, poſſe pueros diverſa diſcere eodem tempore, ſi ea admodum colligata ſint inter ſeſe; ſi autem diſciplinæ colligatæ non ſint, negamus, id expedire. Addimus, longe eſſe melius, ne adoleſcentum animus diverſis diſciplinis uno tempore fatigetur; nam inde confuſio exiſtit, quandoquidem *pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus*.

QUÆ-

---

quod ad rectam noſtrorum dumtaxat inſtitutionem pertinet. Itaque cum nemo in Fratrum noſtrorum cœtum admitti debeat, qui non ſit ſatis latine peritus, curandum erit, ut Novitii primo tyrocinii anno inſtruantur in iis quæ ad ſtatum religioſæ perfectionis ſpectant, libroſque legant, quibus imbui virtutum ideis poſſint; quia tamen *in ſtudiis linguarum* occupari permittuntur in noſtris Conſtitutionibus Diſt. 1. c. 14. Tex. 3. litt. B. poterunt exerceri in libris linguæ latinæ purioris, cujusmodi eſt Catechiſmus Romanus. Exerceri etiam poterunt in ſtudiis linguarum Hebraicæ, & Græcæ, ut earum notitia inſtructi, ad ſcientias ſubliniores comparentur. Utque magis in ſtudio perfectionis firmentur, percurrent etiam Sacræ Scripturæ libros. Philoſophiæ operam navaturi, primum Logicam, deinde Arithmeticæ, & Geometriæ cum planæ, tum ſolidæ elementa diſcent. Poſtea Phyſicam audient; deinde Ethicam, & Metaphyſicam; is enim rectus eſt addiſcendæ Philoſophiæ ordo, ut ſupra oſtendimus §. 116. ſqq. Ad Theologiam progredientur, & Summam Theologicam S. Thomæ ita verſabunt, ut ſingula, ſi fieri poſſit, ejus verba memoriter teneant. Hoc ſtudio diligenter exacto, qui ſunt medioeri eruditione contenti, & ad Sacras Conciones, vel ad Fidelium Confeſſiones unice cupiunt ſeſe devovere, ſedulam operam dabunt lectioni Sacrarum Scriptutarum, Homiliis SS. Patrum, præſertim Chryſoſtomi, Bibliothecam Concionatoriam conſulent P. Combefiſii, & purioris doctrinæ Moralis libros, & Canonum Tractatores adibunt. Qui autem majori pollentes ingenio, ad ampliorem eruditionem adſpirant pro Eccleſiæ utilitate, hanc ſequi poterunt methodum: Sacram Scripturam diligentius inveſtigabunt, ejuſque Commentatores conſulent; Patrum libros revolvent, Concilia, & Summorum Pontificum Decreta percurrent; Hiſtoriam Eccleſiaſticam diſcent; melioreſque Controverſiarum Auctores conſulent. Is aptior videtur eſſe ſtudiorum cum majorum, tum minorum ordo. Conferri poteſt Mabillonius l. 2. de Stud. Monaſt. c. 18. ſqq. Ut autem qui multa legunt, eorum recordari opportune poſſint, duo curabunt, 1. ut notabiliora quæ legerint, ſcribant. S. Auguſtinus l. 4. de ani. & ejus orig. c. 7. „ Sæpe, *in-* „ *quit*, nos præſumimus aliquid memoria retenturos, & cum id putamus, „ non ſcribimus; nec nobis poſtea, cum volumus, venit in mentem, „ noſque pœnitet crediſiſſe venturum, vel litteris non illigaſſe, ne fu- „ geret „. 2. Origenem imitari poſſunt, qui, ut refert S. Hieronymus Epiſt. 15. cum libros legeret, aſteriſcis, & obelis utebatur.

QUÆSTIO XXXV.

De Methodo diſputandi.

1292. Diſputationem definit S. Thomas (1): *Eſt actus ſyllogiſticus unius ad alterum ad aliquod propoſitum oſtendendum*. Dicitur *actus ſyllogiſticus*, quia ut dictum eſt (2) ſub ſyllogiſmo comprehenduntur omnes aliæ ſpecies argumentationis (3). Dicitur *unius ad alterum*, quia diſputatio vertitur inter opponentem; & reſpondentem (4). Quod additur, *ad propoſitum oſtendendum*, indicat diſputationis effectum (5). De ipſa quæremus 1. utilitatem, 2. fontes communes argumentorium, 3. regulas ut recte fiat.

ARTICULUS I.

Utrum utile ſit diſputationes inſtituere.

1293. Videtur non modo inutile, ſed noxium eſſe: nam I. diſputationibus lites foventur, & caritas Chriſtiana ſauciatur. Apoſtolus autem præcipit (6): *ſervum Domini non oportet litigare*.

1294. II. Res de quibus diſputatur, vel ſunt certæ, & perſpicuæ, vel incertæ, & dubiæ. Si certæ, diſputationibus potius obſcurantur; ſi dubiæ, nihil præſtat diſputare, nam de veritate numquam conſtabit.

1295. III. Cum diſputatur, vel omnibus oppugnantibus eſt reſpondendum, vel non omnibus. Si omnibus, nullus erit diſputandi finis. Si non omnibus, qui primus diſputationem fuit aggreſſus, videbitur cecidiſſe cauſſa: quæ ſi pro Religione ſit, ſilentium in Religionem ipſam vertetur. Utilius ergo erit, nullo modo diſputare.

Pro-

(1) Opuſc. 39. c. 1. (2) Inſt. Log. §. 107. ſqq.
(3) S. Thom. loc. cit. (4) Ibid. (5) Ibid.
(6) 2. Tim. 2. v. 24.

Propoſitio. *Utiliter diſputationes inſtituuntur, modo non ſint ſophiſticæ.*

1296. QUatuor diſputationum ſpecies diſtinguit S. Thomas (1), doctrinalem, dialecticam, tentativam, & ſophiſticam. *Doctrinalis*, inquit, *ſive domonſtrativa eſt, quæ ad ſcientiam ordinatur, procedens ex primis, & veris, & per ſe notis, & propriis principiis illius ſcientiæ, de qua ſit diſputatio... Dialectica vero diſputatio eſt ex probabilibus procedens, & ad opinionem, vel propoſitum tendens... Tentativa autem diſputatio eſt, quæ ordinatur ad experimentum ſumendum de aliquo per ea, quæ videntur reſpondenti. Sophiſtica autem eſt tendens ad gloriam, ut ſapiens eſſe videatur.* Atqui diſputatio quæ ordinatur ad ſcientiam, utilis eſt; ita enim ſcientiæ comparantur, & ſi quæ ſunt adverſariorum objecta, diluuntur, detecta falſitate. Diſputatio quoque dialectica utilis eſt: nam licet in probabilibus veritas omnino certa deprehendi non poſſit diſputando, nihilominus accedi poteſt ad id quod eſt vero ſimilius. Utilis præterea eſt diſputatio tentativa; ipſa ſiquidem exercentur adoleſcentes, ut captioſas impiorum hominum argumentationes agnoſcant, ac devitent. Reſtat igitur, ut una tantum ſophiſtica diſputatio inutilis ſit, & noxia (2).

1297. Ad primum reſpondemus, non omnes lites noxias eſſe, & Chriſtianæ caritati adverſari: nam quæ, ut S. Auguſtinus ait (3), non contentione, & animoſitate, ſed cauſſa veritatis, & unitatis ſuſcipiuntur, nullo modo noxiæ ſunt dicendæ (4). Apoſtolus autem loquitur de diſputationibus, quæ ad

(1) Opuſc. 39. c. 2.

(2) S. Auguſtinus l. 1. de Gen. con. Manich. c. 1. & ipſas hæreſes utiles eſſe ait, quia præbent Catholicis Doctoribus diſputandi occaſionem, & diligentius inquirendi veritatem. *Ideo*, inquit, *divina providentia multos diverſi erroris hæreticos eſſe permittit, ut cum inſultant nobis, & interrogant nos ea quæ neſcimus, vel ſic excutiamus pigritiam, & divinas Scripturas noſſe cupiamus. Propterea & Apoſtolus dicit, oportet hæreſes eſſe, ut probati manifeſti ſiant inter vos.*

(3) L.4. con. Creſc. Donat. c. 3. (4) Vide S.Thom. 2. 2. q. 38 a. 1. ad 3.

ad veritatem non ducunt (1), ſed ab ipſa avertunt.

1298. Ad ſecundum dicimus, de iis, quæ ſunt per ſe nota, ut ſunt prima principia, non eſſe diſputandum (2): nam veritas primorum principiorum ſtatim comperta eſt ex ſola perceptione terminorum, ut ſupra diximus (3). De iis autem quæ certa, & perſpicua fiunt per demonſtrationem, diſputari & poteſt, & debet, ſi qui illa oppugnant (4): nam quomodo objecta, quæ contra fiunt, diluemus, niſi inſtituatur diſputatio? De probabilibus neceſſariæ diſputationes ſunt, ut ſi fieri poſſit, ad veritatem certam, vel ſaltem ad id quod eſt veriſimilius, accedamus.

1299. Ad tertium dicendum, omnibus quidem impugnantibus veritatem eſſe reſpondendum, dummodo non ſint de illorum numero, qui eadem ſemper repetunt, mutatis verbis, ne videantur nihil habere quod reſpondeant (5). Contemnendi tamen ii ſunt, qui cum rationibus non poſſint, contumeliis reſpondent (6).

ARTI-

---

(1) S. Thomas in cit. c. 2 Epiſt. 2. ad Tim. lect. 3 *Quæſtiones*, inquit, *intantum ſunt amandæ, inquantum ducunt ad veritatem, per hoc quod oportet, quod omnes unum dicant. Quæſtiones autem ſtultæ non ducunt ad veritatem, ſed ad litem, quæ eſt vitanda; & ideo dicit*, Servum autem Domini, *ideſt eum qui ſe dat ſervitio Domini*, non oportet litigare. Confer S. Auguſt. l. 1. con. Creſc. Donat. c. 3.

(2) Quare inepte Carteſius 1. p. Princ. § 5. ſtatuit dubitandum eſſe *etiam de iis principiis, quæ hactenus putavimus eſſe per ſe nota*; ipſumque immerito laudat Genuenſis Log. Ital. l. 5 c. 2. §. 7 quod philoſophari cœperit a revocando ad examen principium illud, *egone ſum, aut non ſum?* Vide S. Auguſtinum l. 3. con. Acad. c. 13 (3) §. 1047.

(4) Non diſputamus de mathematicis demonſtrationibus, eo quod illæ adeo certæ, & perſpicuæ ſunt, ut a nemine in dubium revocentur: diſputamus autem adverſus atheos de Dei exiſtentia; adverſus materialiſtas de animæ noſtræ immaterialitate; quia licet hæ veritates certiſſimæ ſint, & evidentiſſime demonſtrentur; nihilominus ab illis oppugnantur; adeoque oportet, eorum objectis occurrere.

(5) S. Auguſtini documentum hac in re accipe l. 2. de Civ. c. 1. „Quis „ diſceptandi finis erit, & loquendi modus, ſi reſpondendum eſſe reſpon- „ dentibus ſemper exiſtimemus? Nam qui vel non poſſunt intelligere, „ quod dicitur, vel tam duri ſunt adverſitate mentis, ut etiamſi intel- „ lexerint, non obediant, reſpondent, ut ſcriptum eſt, & loquuntur „ iniquitatem, atque infatigabiliter vani ſunt. Quorum dicta contraria ſi „ totiens velimus refellere, quotiens obnixa fronte ſtatuerint non cura- „ re quid dicant, dum quocumque modo noſtris diſputationibus contra- „ dicant, quam ſit infinitum, & ærumnoſum, & infructuoſum vides.

(6) Imo contumeliæ ab inimicis Fidei prolatæ, habendæ ſunt pro

lau-

ARTICULUS II.

Utrum utiles ſint fontes communes, ſive loci, ex quibus argumenta ad diſputandum accipiuntur.

1300. Cicero (1) definit *locum eſſe argumenti ſedem*: *argumentum autem rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem*. Præcipui loci ſunt, a definitione (2), ab enumeratione partium (3), a notatione nominis (4), a conjugatis (5), a genere (6), a forma (7), a ſimilitudine

---

laudibus. *Quando* (ajebat S. Auguſtinus l. 3. oper. imperf. con. Jul. n. 8.) *pro defenſione catholicæ Fidei ab hæreticis contumelias audio, pro laudibus habeo.* (1) Top. 1.

(2) A definitione argumentatur Cicero Paradoxo 5. cum ait: *Si ſervitus eſt (ſicut eſt) obedientia fracti animi, & abjecti, & arbitrio carentis ſuo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos eſſe ſervos?* Confer ea quæ ſcripſimus de Definitione in Inſt. Log.

(3) Exemplum ponit Cicero in Topic. *Si neque cenſu, neque vindicta, neque teſtamento liber factus eſt, non eſt liber. At non eſt ulla earum rerum liber factus. Non eſt igitur liber.* Vide quæ de diviſione diximus in Inſtit.

(4) Ideſt, a nominis interpretatione. *Interpetrare vocabulum Monachi* (ajebat S. Hieronymus in Epiſt. ad Heliodorum) *hoc eſt nomen tuum. Quid facis in turba, qui ſolus es?* Et Cicero in octava Philippica: „Quid eſt, „ *inquit*, tumultus, niſi perturbatio tanta, ut major timor oriatur, quaſi „ timor multus „?

(5) Conjugata dicuntur, quæ ab uno verbo orta, varie commutantur, ut ſapientia, ſapiens, ſapere, ſapienter. Cicero in Top. *Si compaſcuus ager eſt, jus eſt compaſcere.* Et pro Flacco: *Deſine putare auctoritatem eſſe in eo teſtimonio, cujus auctor inventus eſt nemo.*

(6) „ Cum a genere ducitur argumentum (inquit Cicero in Top.) non „ erit neceſſe id uſque a capite arceſſere, ſæpe etiam citra licet, dum- „ modo ſupra ſit quod ſumitur, quam id ad quod ſumitur... Commode „ etiam tractatur hæc argumentatio, quæ ex genere ſumitur, cum ex „ toto perſequare partes, hoc modo: Si dolus malus eſt, cum aliud „ agitur, aliud ſimulatur: enumerare licet quibus id modis fiat; deinde „ in eorum aliquem id quod arguas, dolo malo factum includere: quod „ genus argumenti in primis firmum videri ſolet „.

(7) Quam Cicero in Top. formam nos ſpeciem dicimus. A ſpecie ad genus affirmatio ducitur in omnibus quæſtionibus, v. g. eſt homo, igitur eſt animal, non autem econtra. Ad refutandum vero genus univerſum, una ſpecies negata ſufficit; ut commiſeratio non perturbat rationem, non omnis igitur animi motus rationem perturbat.

ne (1), a differentia (2), a contrario (3), ab adjunctis (4), ab antecedentibus, a conſequentibus, a repugnantibus (5), a cauſſis (6), ab effectis (7), a comparatione majorum, aut parium,

---

(1) Similia ſunt quæcumque affectione quadam inter ſeſe conferuntur; quorum tres ſunt formæ, Inductio, Collatio, & Exemplum. De Inductione, & exemplo vide quæ diximus in Inſt. Log. §. 115. ſq. Collatio autem eſt, cum in ſimili ratione una res uni, par pari confertur, ut ſicut ſe habent duo ad quatuor, ita quatuor ad octo.

(2) Hoc eſt, a diſſimilitudine. Ita Chriſtus Luc. 22. v. 25. ſq. *Reges gentium dominantur eorum. . Vos autem non ſic: ſed qui major eſt in vobis, fiat ſicut minor.* Quibus verbis innuit, Apoſtolos, eorumque Succeſſores non eo modo quo Reges ethnici faſtu dominabantur, debere populis præeſſe, ſed poteſtatem cum humilitate tenere.

(3) A contrario argumentatur Cicero 8. Orat. Philip. „ Cum inter „ bellum, & pacem medium nihil ſit, neceſſe eſt, tumultum ſi belli „ non ſit, pacis eſſe, quo quid abſurdius exiſtimari poteſt „? Vide quæ de oppoſitis diximus § 665. ſqq.

(4) Quintilianus adjuncta vocat circumſtantias rerum, & perſonarum. Cicero *in partitionibus Oratoriis* adjuncta refert ad perſonas, loca, tempora, facta, eventus, & rerum ipſarum, negotiorumque naturas. Eſt is locus magna ex parte oratorius, & conjecturis potiſſimum nititur.

(5) Antecedentia dicuntur quæcumque rem neceſſario præcedunt, ut *recte accepit, ergo jure retinet*. Conſequentia dicuntur quæ neceſſario conſequuntur, ut *non retinet jure, ergo nec recte accepit*. Repugnantia ſunt illa, quæ ſeſe mutuo evertunt, ut Cicero in Orat. *Cur autem diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum?* Huc referuntur Oratorum contentiones, quas Græci *ἀντιθέσεις* vocant, *ut ſervare potui, perdere an poſſim rogas*? A conſequentibus inferebat S. Auguſtinus Ep. 40. al. 9. c. 4. Petrum non recte coegiſſe gentes ad judaizandum, quia reprehenſus fuit a Paulo.

(6) Sive *materiali*. Ita argumentatur S. Auguſtinus l. 20. con. Fauſt. c. 11. „ Si (Chriſtus) corpus non habuit, non eſt crucifixus: ſi autem „ habuit, quære unde habuerit, cum omnia corpora ex tenebrarum gen„ te eſſe dicatis „. Sive *formali*. Vide eumdem Auguſt. l. 1. de Gen. con. Manich. c. 17. ubi eorum calumniam depellit, quod Catholici Deum corporeum facerent. Sive *efficiente*. Adeatur S. Aug. l. de nat. & grat. c. 7. ſqq. ubi de transfuſione peccati originalis, deque juſtificatione agit. Sive *finali*, ut 1. Cor. 3. v. 23. *Omnia veſtra ſunt: vos autem Chriſti: Chriſtus autem Dei.*

(7) Apoſtolus Rom. 1. gentiles Philoſophos arguit, qui cum ex creatione mundi, & operibus Deum cognoviſſent, non tamen ut Deum honoraverunt.

rium, aut minorum (1), & ab auctoritate (2). Vide Ciceronem in *Topicis*, & Quintilianum (3).

1301. Auctor Operis *de Arte cogitandi* (4) arbitratur, hujuſmodi locorum tractationem eſſe inutilem, I. quidem quia nemo, cum de re aliqua eſt diſputandum, cogitat de hiſce locis.

1302. II. Natura ipſa, reique tractandæ diligens perpenſio, & variarum veritatum præcognitio ſatis nos ducunt ad eas probationes, quas denique ars refert ad quædam genera locorum.

1303. III. Inutilitas doctrinæ locorum certiſſimum argumentum eſt exiguus illius per tot ſecula uſus: qui ſi frequentior fuiſſet, non inde quidpiam utilitatis manaſſet; cum enim ea loca communia ſint, mentem fœcundiorem non reddunt ad eruendum proprias, & naturales, ſed tantummodo ad abundantiam ſermonum, qui mentem ſolidam non faciunt.

Propoſitio. *Valde utilis eſt locorum uſus.*

1304. PRob. Philoſophi eſt, rerum de quibus diſputationes inſtituuntur, rationem invenire. Atqui tunc facilius rationes inveniuntur, cum certos quærendi locos noverimus, quibus res ipſæ continentur: quare hi ad diſſerendum promptius accedunt, qui locorum doctrinam compertam habent. Ut igitur noverimus res, de quibus diſputamus, noſcere debemus locos, unde argumenta deſumuntur. Eſt igitur valde utilis, ac plane etiam neceſſarius locorum uſus (5).

Ad

(1) Veluti cum dicitur 1. Joan. 4. v. 20. *Qui non diligit fratrem ſuum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere?* Et Rom. 8. v. 32. *Qui proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?*

(2) Vide quæ diximus §. 952. ſqq. & 970. ſqq.

(3) Lib. 5. c. 10. (4) Par. 3. c. 17.

(5) Hoc nomine Cicero *in Topicis* Dialecticam Ariſtotelis Stoicæ præfert: „ Cum omnis, *inquit*, ratio diligens diſſerendi duas habeat partes, „ unam inveniendi, alteram judicandi, utriuſque princeps, ut mihi quidem videtur, Ariſtoteles fuit. Stoici autem in altera elaboraverunt; „ judicandi enim vias diligenter perſequuti ſunt; inveniendi vero artem, „ quæ topice dicitur, quæ ad uſum potior erat, & ordine naturæ certe „ prior, totam reliquerunt. Nos autem quoniam in utraque ſumma utilitas eſt &c. „.

1305. Ad primum reſpondemus, argumentum illud, ſi quid valeret, probare etiam inutilitatem Grammaticæ, Rhetoricæ, Poeticæ, Dialecticæ univerſæ, imo omnium ferme Artium. Quis enim latine, aut oratorie loquens; quis carmina canens, quis propoſitiones, & ſyllogiſmos conficiens &c. actu reflexo conſiderat earum diſciplinarum regulas? quas tamen niſi didiciſſet, ſibique familiares uſu reddidiſſet, recte agere numquam poſſet. Idipſum dicimus de uſu locorum.

1306. Ad ſecundum reſpondemus arte juvari naturam: quodque nonniſi magna difficultate per naturam facere licet, id per artem fit promptius, atque facilius.

1307. Ad tertium negamus, exiguum fuiſſe præteritis ſeculis locorum uſum; nam ſi libri conſulantur non modo Philoſophorum, ſed & Oratorum, & Cauſſidicorum, perpetuus locorum uſus in illis deprehendetur. Etſi vero ii loci communes ſint, peculiares evadunt, cum rei de qua agitur, applicantur; adeoque non ad unam ſermonum abundantiam conferunt, ſed mentem etiam & fœcundam, & ſolidam reddunt.

ARTICULUS III.

Utrum certæ ſint diſputandi leges.

1308. VIdetur negandum I. quia de inſtituenda, moderandaque diſputatione non melius quam uſu, & experientia præcipitur.

1309. II. Ad recte diſputandum ſufficit noſſe leges argumentationis; nam diſputatio, ut ſupra diximus (1), eſt actus ſyllogiſticus.

Propoſitio. *Statuuntur leges in diſputatione ſervandæ.*

1310. CUm diſputatio ſit actus ſyllogiſticus unius ad alterum, ut dictum eſt (2), perſonæ in ipſa conſiderantur duæ, una oppugnantis, altera reſpondentis. Hæ par-

(1) §. 1292. (2) Ib.

tim communibus, partim propriis legibus in diſputatione regi debent.

1311. Communes leges ſunt, 1. ut rem propoſitam, & ſtatum quæſtionis utraque pars accurate intelligat, ac tollatur homonymia, ne vocum, rerumque ambiguitate diſputatio obſcuretur, proque veritatis inquiſitione futilis, ac vana altercatio producatur. 2. Utrique ſollicitudo erit conveniendi in principiis; nam ſi in principiis diſſentiant, perperam diſputabunt. 3. Utraque ſedato, & perſpicuo ſermone utetur, ab omni perturbatione liber; multoque magis ab injurioſis, & inurbanis verbis abſtinebit.

1312. Jam vero proprias opponentis leges conſiderantes, is 1. non a propoſitionibus quibuſdam vagis initium ducet, ſed ab illis, quæ rem proxime ſpectant ne inutiliter tempus teratur. 2. Cavebit a ſyllogiſmis implicatis, & ab uſu Dilemmatum, quarum utraque pars poteſt ab adverſario negari: ſyllogiſmos autem abſolvet brevibus, & frequentius adhibebit enthymemata, ut diſputatio gratior evadat. 3. Abſtinebit ab argumentis, quæ plus probant, quem ipſe contendat: nec impugnet id quod reſpondens non negat: neque adſumat tamquam dictum, quod ille non dixit (1): nec concludat id, quod quamquam concedatur, reſpondentem non ferit (2). 4, in argumentationis proſequutione, eumdem medium terminum conſervabit, hoc eſt, primum illum medium, ſive argumentum, quod ab initio adſumſit, in argumentationis progreſſu retinebit. 5. Argumentatione indirecta uti poterit non quidem ad oſtendendam falſitatem propoſitionis quam reſpondens defendit; ſed ut oſtendat, reſpondentem ſibimet contradicere (3). 6. denique abſtinebit ab argumentis ab invidia, cujuſmodi tamen illa non ſunt, quibus fraudes, & errores hæreticorum, & impiorum hominum deteguntur (4).

1313. Reſpondentis autem partes erunt, 1. ut argumenti vi bene perſpecta, reſpondeat, vel negando, vel conceden-

(1) Id. S. Auguſtinus reprehendit in Juliano l. 3. con. eund. c. 7.

(2) Vide eund. S. Auguſt. ib. (3) Wolf. Log. §. 1029.

(4) Immerito Clericus reprehendit S. Hieronymum, quod Vigilantio invidiam crearit: nam Hieronymus hæretici hominis errores refellit.

dendo, vel diſtinguendo propoſitiones; aliquando illas poterit permittere, ſi videlicet vel de earum veritate, aut falſitate non conſtat; vel ex iis nihil ab opponente concludi poteſt, etiamſi concedantur. 2. ad reſpondentem non pertinet probare quod negat; debet tamen reſponſiones dare ſolidis rationibus innixas. 3. non ſufficit pro argumenti ſolutione abſurdum adferre quod ſequeretur: nam ut vulgo dicitur, *adducere inconveniens, non eſt ſolvere argumentum*. 4. Nec ſufficit proferre rationes, quibus nititur propoſitio impugnata, ſi rationes illæ vim argumenti non infirmant. 5. Nec etiam ſufficit difficultati objectæ aliam difficultatem objicere; aut ab una quæſtione ad aliam tranſire; aut reſpondere quibuſdam propoſitionibus generalibus, veluti ſi reſpondens diceret, *non omnia poſſumus intelligere, multa ſunt nobis occulta* &c. 6. Tandem is qui propugnat, abſtinebit ab illis doctrinis quæ ad argumenti ſolutionem non pertinent (1).

1314. Quemadmodum autem opponenti licet aliquando propoſitiones occultare, non ut decipiat (quod proprium eſt ſophiſtæ) ſed ut veram reſponſionem eliciat (2); ita reſpondenti quandoque permittuntur quidam elabendi modi ad hominem compeſcendum magis, quam ad rem decidendam idonei, ſcilicet, vel regerendo argumentum in adverſarium, vel extenuando rationem quæ adfertur.

1315. Ad primum dicimus, experientiam præceptis munitam, certiorem, & faciliorem eſſe.

1316. Ad ſecundum negamus, ſolas argumentationis leges ſufficere ad recte diſputandum.

---

(1) Hoc vitium S. Hieronymus in Epiſt. ad Oceanum, *Piſonianum* appellat, quod Piſo, cum loqui vix poſſet ob linguæ balbutiem, tacere neſciret. Eodem vitio ſæpe peccant hæretici. Vide S. Auguſt. l. 3. con. Petilian. c. 29.

(2) Confer S. Hieronym. in Apol. pro lib. adv. Jovinian.

Finis Tomi primi.

INDEX

PRIMÆ PARTIS

SUMMÆ PHILOSOPHICÆ

PRologus. Pag. 1.
Inſtitutiones Logicæ. 3
Pars I. De Terminis. 4
Cap. I. Complectens definitiones, & diviſiones terminorum. ib.
Cap. II. De Nomine, Verbo, & Oratione. 10
Pars II. De Propoſitione. 14
Cap. I. Quid ſit propoſitio. ib.
Cap. II. De diviſione propoſitionis ratione materiæ. 15
Cap. III. De diviſione propoſitionis ratione formæ. 16
Cap. IV. De diviſione propoſitionis ratione quantitatis. 18
Cap. V. De diviſione propoſitionis ratione qualitatis. 21
Cap. VI. De propoſitione ſimplici, & compoſita. 22
Cap. VII. De propoſitionibus incidentibus, & exponibilibus. 25
Cap. VIII. De quibuſdam propoſitionibus uſu receptis apud Philoſophos, & Geometras. 27
Cap. IX. De proprietatibus propoſitionum, & primum de ſuppoſitione. 28
Cap X. De Appellatione. 31
Cap. XI. De Ampliatione, Reſtrictione, & Alienatione. 33
Cap. XII De propoſitionum oppoſitione. 34
Cap. XIII. De propoſitionum æquipollentia, & converſione. 37
Pars III. De Argumentatione, & reliquis ſciendi modis. 39
Cap. I. De Definitione. ib.
Cap. II. De Diviſione. 43
Cap. III. De Argumentatione. 44
Cap. IV. De multiplici argumentationis ſpecie. 46
Cap. V. De Syllogismorum diviſionibus. 50
Cap. VI. De generalibus Legibus Argumentationis. 53
Cap. VII. De Figuris ſyllogiſmorum. 55
Cap. VIII. De modis ſyllogiſmorum. 58

QUÆSTIO I.

De Philoſophia generatim.

ARTICULI,

1 *Utrum Philoſophia ſit.* 61

Prop. I. *Exiſtit Philoſophia.* II. *Eſt tamen in nobis valde imperfecta.* 62

2 *Utrum Philoſophia recte dividatur in Logicam, Phyſicam, Ethicam, & Metaphyſicam.* 65

Prop. *Philoſophia recte dividitur in quatuor partes enumeratas.* ib.

3 *Utrum Philoſophia infuſa fuerit Adamo.* 67

Prop. *Adamo ſtatim a creatione infuſa fuit a Deo Philoſophia plene cumulateque perfecta.* 68

4 *Utrum Philoſophiæ propagatio tribuenda ſit Philoſophis Græcorum.* 70

Prop. *Philoſophia a prima mundi ætate ad hæc noſtra tempora conſtanter propagata fuit, magna tamen viciſſitudine.* 71

5 *Utrum veteres philoſophi, præſertim Græci, aliquid acceperint e ſacro Revelationis fonte.* 86

Prop. *Veteres Philoſophi, præſertim Plato, magnam doctrinæ ſuæ partem, in iis præſertim quæ ad Religionem naturalem, & ad mores pertinent, e ſacro Revelationis fonte acceperunt.* 87

6 *Utrum utile ſit Philoſophiam addiſcere.* 93

Prop. *Philoſophia utilis eſt homini*, I. *qua homo*, II. *qua Civis*, III. *qua Chriſtianus Catholicus eſt.* 94

7 *Utrum viro philoſopho expediat vagari per omnes Sectas.* 96

Prop. I. *Philoſophiæ auditoribus maxime expedit uni adhærere ſectæ.* II. *Neque id obeſt libertati philoſophandi.* 97

8 *Utrum expediat, in rebus philoſophicis uti S. Thoma Aquinate Magiſtro.* 103

Prop. *Maxime expedit, in rebus Philoſophicis uti S. Thoma Magiſtro.* 104

9 *Utrum in tradendis diſciplinis Philoſophicis conveniens ſit ordo a S. Thoma conſtitutus.* 123

Prop. *Congruus addiſcendæ Philoſophiæ ordo eſt, ut* 1. *Logica*; 2. *Mathematicæ puræ*; 3. *Phyſicæ, & Phyſico-mathematicæ*; 4. *Ethica*; 5. *Metaphyſica tradantur*. 124

10 *Utrum in Philoſophicis diſciplinis ſit una, & eadem certitudo*. 127

Prop. *Ratio omnino certa, quæ eſt in puris Mathematicis, quærenda non eſt in omnibus rebus, de quibus agitur in ceteris diſciplinis philoſophicis*. 128

QUÆSTIO II.

De Logica generatim.

1 *Utrum præter Logicam naturalem detur Logica artificialis*. 131

Prop. *Præter Logicam naturalem exiſtit Logica artificialis*. 132

2 *Utrum ars Logica neceſſaria ſit ad alias ſcientias comparandas*. 134

Prop. I. *Ars Logica neceſſaria eſt ad comparandas ſcientias in ſtatu, ut inquiunt, perfecto*: II. *non autem imperfecto*. 135

3 *Quodnam ſit Logicæ objectum*. 140

Prop. *Ordo, quem ratio ponit in propriis conceptibus, eſt objectum formale, ſive ſubjectum Logicæ*. 141

4 *Utrum Logicæ diviſio accipienda ſit ex diverſitate actuum rationis*. 143

Prop. *Partes Logicæ accipiendæ ſunt ex diverſitate actuum rationis*. ib.

5 *Utrum Logica ſit ſcientia*. 149

Prop. I. *Logica in qualibet parte vere ſcientia eſt*. II. *Habet tamen ſimilitudinem quamdam cum arte*. 151

6 *Utrum Logica ſit ſcientia theoretica, vel practica*. 153

Prop. I. *Logica non eſt ſimul theoretica, & practica*. II. *Sed theoretica dumtaxat*. III *Habet tamen quamdam ſimilitudinem cum ſcientiis practicis*. ib.

QUÆSTIO III.

De Perceptione.

1 *Utrum perceptio ſit motio corporalis organorum ſenſoriorum, & cerebri.* 155
Prop. *Perceptio eſſe non poteſt motio corporalis organorum ſenſoriorum, & cerebri.* 157
2 *Utrum materiæ partes ita diſponi poſſint, ut fiant percipiendi, ſive cogitandi capaces.* 160
Prop. *Repugnat, partes materiæ ita diſponi, ut fiant percipiendi capaces.* 161
3 *Utrum perceptio diſtinguatur a ſenſatione.* 167
Prop. *Senſationes non poſſunt in mentis perceptione conſiſtere.* 170
4 *Utrum perceptio ſit actio, vel paſſio.* 175
Prop. *Perceptio eſt vera mentis actio.* 176

QUÆSTIO IV.

De exiſtentia, & diſtinctione idearum.

1 *Utrum ideæ exiſtant.* 178
Prop. *Exiſtunt ideæ I. cum impreſſæ, II. tum expreſſæ.* 179
2 *Utrum ideæ intellectuales diſtinguantur a perceptionibus.* 182
Prop. *Ideæ intellectuales a perceptionibus reipſa diſtinguuntur.* 184
3 *Utrum ideæ impreſſæ diſtinguantur ab expreſſis.* 189
Prop. *Ideæ impreſſæ diſtinguuntur ab expreſſis.* ib.

QUÆSTIO V.

De Idearum Origine.

1 *Utrum ideæ intellectuales ſint corporum effluxiones.* 191
Prop. *Ideæ intellectuales nequeunt eſſe corporum effluxiones.* 192
2 *Utrum ideæ intellectuales ſint modificationes materiæ.* 194
Prop. *Ideæ intellectuales eſſe non poſſunt modificationes materiæ.* ib.

3 *Utrum ideæ ſint formæ ſeparatæ.* 199

Prop. *Nullæ poſſunt eſſe ideæ per ſe exiſtentes, a Deo, & a rebus ſeparatæ.* 200

4 *Utrum Plato admiſerit ideas per ſe exiſtentes, a Deo, & a rebus ſeparatas.* 202

Prop. *Plato ideas, ſive naturas quaſdam admiſit per ſe ſubſiſtentes, a Deo, & a rebus ſeparatas.* 203

5 *Utrum ideæ intellectuales menti ſint concreatæ, ſive, ut ajunt, innatæ.* 204

Prop. I. *Nullæ in nobis exſtant ideæ intellectuales nobiſcum creatæ.* II. *Neque ullas in nobis Deus producit, cum illis indigemus.* 206

6 *Utrum idea Dei ſit nobiſcum creata.* 214

Prop. *Idea Dei, quam in hac vita habemus, non eſt nobiſcum creata, ſed a rebus ſenſibilibus accepta.* 215

7 *Expenditur Malebrancii ſyſtema de idearum origine.* 226

Prop. I. *Repugnat, mentem humanam naturaliter Deum cognoſcere immediate per ſeipſum;* II. *alia vero in Deo videre.* 227

8 *Utrum omnia cognoſcamus in idea totius Univerſi.* 235

Prop. *Fictitium, & abſurdum eſt ſyſtema Leibnitianum de anima res cognoſcente in idea Univerſi.* 238

9 *Utrum mens ſibi ideas formet, ut Recentioribus placet.* 245

Prop. *Ideæ non formantur a mente ad præſentiam rerum ſenſibilium.* 246

10 *Utrum Gaſſendus, & Lockius recte explicarint originem idearum?* 248

Prop. *Mens nullo modo poteſt res immediate percipere in imagine corporea phantaſiæ, neque in cerebro tamquam in ſenſorio.* 251

11 *Utrum origo idearum recte explicetur a S. Thoma.* 252

Prop. *Expoſita ſententia S. Thomæ recte explicat originem idearum.* 254

Q U Æ S T I O VI.

De univerſalitate idearum generatim.

1 *Utrum præter voces, & conceptus dentur etiam naturæ univerſales illis reſpondentes.* 265

Prop. *Præter voces, & conceptus dantur etiam naturæ univerſales illis reſpondentes.* 266

Utrum

2 *Utrum naturæ ſint univerſales ante omnem intellectus operationem .* 268

Prop. *Nulla natura eſt formaliter univerſalis ante intellectus operationem .* 270

Utrum univerſalia abſtractione fiant . 273

Prop. I. *Univerſalia non aggregatione , ſed abſtractione fiunt.* II. *Ita tamen , ut univerſalia in eſſendo abſtractione tantum .* III. *Univerſalia in prædicando ſimplici comparatione fiant .* 276

4 *Utrum univerſalia ſint perpetua .* 280

Propo. *Eſſentiæ , ſive naturæ univerſales ſunt perpetuæ negative .* ib.

5 *Utrum univerſalia ſint notiora ſingularibus .* 283

Prop. I. *Singularia quoad nos ſunt notiora univerſalibus cognitione ſenſitiva .* II. *Univerſalia vero quoad nos ſunt notiora ſingularibus cognitione intellectiva .* ib.

QUÆSTIO VII

De univerſalibus ſpeciatim.

1 *Utrum univerſale recte dividatur in quinque Prædicabilia .* 286

Prop. *Univerſale logicum recte dividitur in quinque prædicabilia .* 291

2 *Utrum genus, & differentia oriantur ex diverſis principiis .* 292

Prop. I. *In ſubſtantiis creatis genus , & differentia proxime accipiuntur ex tota rei entitate .* II. *In ſubſtantiis corporeis genus remote ſumitur a materia , differentia a forma .* III. *In accidentibus genus ſumitur ex modo eſſendi , differentia ex diverſitate principiorum .* ib.

3 *Utrum componi ex genere , & differentia ſit proprium rerum creatarum .* 294

Prop. *Componi ex genere , & differentia ita eſt proprium rerum creatarum , ut nullo modo attribui poſſit Enti increato .* 295

4 *Utrum genus contineat differentias ſpecierum in ſuo conceptu .* 301

Prop. I. *Differentiæ ſpecierum non actu , II. ſed poteſtate continentur in conceptu generis .* ib.

Utrum

5 *Utrum genus, & differentia comparentur ad ſpeciem tamquam partes.* 302

Prop. I. *Genus, & differentia comparantur ad ſpeciem tamquam totum;* II. *Sed neutrum ſignificat totum quod eſt in ſpecie.* 303

6 *Utrum genus, differentia, & ſpecies reciprocentur.* 304

Prop. I. *Genus, & differentia ſi conjunctim accipiantur, reciprocantur cum ſpecie.* II. *Non reciprocantur autem neque genus cum differentia;* III. *neque differentia cum ſpecie;* IV. *neque ſpecies cum genere.* 305

7 *Utrum dari poſſit genus, cujus unica tantum ſpecies ſit poſſibilis.* 306

Prop. *Fieri non poteſt, ut detur genus, cujus unica tantum ſpecies ſit poſſibilis.* 307

8 *Utrum dari poſſit ſpecies, cujus unicum ſit poſſibile individuum.* ib.

Prop. *Dari poteſt ſpecies, etſi unicum ſit poſſibile individuum.* 308

QUÆSTIO VIII.

De Ideis ſimplicibus & compoſitis.

1 *Utrum ſimplicitas, & compoſitio idearum recte explicetur a junioribus Philoſophis.* 309

Propoſitio. *Simplicitas idearum non recte explicatur,* I. *neque per carentiam compoſitionis;* II. *neque per carentiam affirmationis, aut negationis.* 310

2 *Utrum ſimplicitas, & compoſitio idearum recte explicetur a S. Thoma.* 314

Prop. I. *Simplex eſt idea, quæ unicam;* II. *compoſita, quæ multiplicem repræſentat eſſentiam.* 315

3 *Utrum ideæ aſſociatæ differant a compoſitis. Et qua ratione fiant aſſociatæ.* 316

Prop. I. *Ideæ aſſociatæ differunt a compoſitis.* II. *Fiunt autem aſſociatæ per ſimplicem dumtaxat perceptionem.* III. *Compoſitæ vero etiam per judicium, & ratiocinationem.* 317

QUÆ-

QUÆSTIO IX.

De ideis abſtractis, & concretis.

1 *Utrum abſtracta de concretis, vel contreta de abſtractis prædicari poſſint.* 322
Prop. *In creatis neque abſtracta de concretis, neque concreta de abſtractis prædicari poſſunt.* 323
2 *Utrum abſtracta prædicari poſſint de abſtractis.* 327
Prop. I. *In accidentibus abſtracta de abſtractis prædicari poſſunt.* II. *ſecus in ſubſtantiis.* ib.

QUÆSTIO X.

De ideis completis, & incompletis.

1 *Utrum ideæ accidentium, ſive modorum ſint completæ.* 331
Prop. *Ideæ accidentium, ſive modorum ſunt omnes incompletæ.* 332
2 *Utrum ideæ ſubſtantiarum ſint completæ.* 335
Prop. I. *Omnis idea ſubſtantiæ, quæ totam repræſentat eſſentiam ſubſtantiæ in concreto, completa eſt;* II. *incompleta vero, quæ partem eſſentiæ ſubſtantiæ,* III. *vel ipſam eſſentiam in abſtracto repræſentat.* ib.

QUÆSTIO XI.

De Univocis, Æquivocis, Analogis, & Denominativis.

1 *Utrum multiplex ſit Analogia.* 338
Prop. *Duplex eſt analogia, proportionis, & proportionalitatis.* 339
2 *Utrum aliqua ſit analogiæ utilitas.* 341
Prop. *Analogia magnæ, ſolidæque eſt utilitatis.* 342
3 *Utrum quinque univerſalia ſint univoca.* 345
Prop. *Quinque univerſalia ſunt univoca ad ſua inferiora.* ib.
4 *Utrum ens ſit analogum.* 346

Prop.

Prop. I. *Notio entis non eſt univoca*, II. *ſed eſt tantum analogice communis Deo, & creaturis*, III. *necnon ſubſtantiæ, & accidentibus.* 347

5 *Utrum accidens ad ſua inferiora ſit univocum.* 350

Prop. *Accidens analogum eſt ad genera accidentium.* ib.

6 *Utrum omnis denominatio ſit a forma.* 351

Prop. *Quælibet denominatio vel eſt a forma, vel ab aliquo ſe habente ad modum formæ.* 352

QUÆSTIO XII.

De idearum ſeriebus, ſive de Categoriis.

1 *Utrum Categoriæ ſufficienter enumerentur.* 353

Prop. *Abſolutus eſt denarius Categoriarum numerus.* 355

2 *Utrum Categoriæ a Peripateticis ſint recte ordinatæ.* 360

Prop. *Decem categoriæ recte a Peripateticis ſunt ordinatæ.* ib.

De Subſtantia. ib.

De Quantitate. 363

De Relatione. 364

De Qualitate. 367

De Actione, & Paſſione. 370

De Reliquis Categoriis. 371

QUÆSTIO XIII.

De Hypotheoriis.

1 *Utrum oppoſitionis diviſio ſit adæquata.* 374

Prop. *Diviſio tradita oppoſitionis ſufficiens eſt, & adæquata.* 375

2 *Utrum in iis quæ ſunt ſimul, unum poſſit eſſe altero prius.* 376

Prop. I. *Fieri non poteſt, ut in iis quæ ſunt ſimul, unum ſit altero prius in eodem genere ſimultatis, & prioritatis.* II. *Bene vero in diverſo genere.* 378

QUÆSTIO XIV.

De ideis modorum.

1 *Utrum modi diſtinguantur a re, cujus ſunt modi.* 380

Prop.

Prop. I. *Modi intrinſeci poſitivi abſoluti diſtinguuntur a re cujus ſunt modi*. II. *Modi negativi nihil rei addunt præter negationem*. III. *Modi extrinſeci nihil ponunt in re, ſed circa rem*. IV. *Denique modi reſpectivi ſunt aliquid diſtinctum a re, ſi in ipſa rei natura non includantur*. 381

1 *Utrum modi diſtinguantur ab accidentibus*. 383

Prop. I. *Modi intrinſeci tam abſoluti, quam reſpectivi, ab accidentibus abſolutis, & reſpectivis diſtinguuntur*. ib.

2 *Utrum modi habendi revocentur ad genus qualitatis*. 384

Prop. *Modi habendi ad diverſa genera pertinent*. ib.

QUÆSTIO XV.

De ideis claris, & obſcuris, diſtinctis, & confuſis.

1 *Utrum omnis idea clara, ſit etiam diſtincta*. 386

Prop I. *Poteſt eſſe idea clara, quin ſit diſtincta*. II. *Non poteſt ulla eſſe diſtincta, quin ſit item clara*. 388

2 *Utrum aliquæ ſint cauſſæ obſcuritatis, & confuſionis idearum*. 389

Prop. *Duplex eſt cauſſa obſcuritatis, & confuſionis idearum noſtrarum: 1. intrinſeca, ſcilicet imbecillitas mentis noſtræ, & luminis intellectualis: 2. extrinſeca, videlicet, imperfectio ſenſuum, & minus accurata applicatio objectorum*. 391

3 *Utrum aliqua ſint remedia, quibus tolli poſſint obſcuritas, & confuſio idearum*. 393

Prop. *Obſcuritas, & confuſio idearum per definitiones, & diviſiones auferuntur*. 394

QUÆSTIO XVI.

De ideis abſtractivis, & intuitivis.

1 *Utrum notitia intuitiva differat ab abſtractiva*. 396

Prop. I. *Notitiæ intuitiva, & abſtractiva reipſa differunt*. II. *Non tamen eſſentialiter in ratione notitiæ*. III. *niſi objectum ſit diverſum*. 397

2 *Utrum notitiæ intuitiva, & abſtractiva ſint claræ, & diſtinctæ*. 398

Prop.

Prop. I. *Omnis notitia intuitiva clara eſt, & diſtincta.* II. *Notitia autem abſtractiva numquam eſt diſtincta.* III. *Poteſt tamen eſſe clara quoad exiſtentiam objecti.* ib.

QUÆSTIO XVII.

De veritate, & falſitate idearum.

1 *Utrum veritas, & falſitas ſint in intellectu ſimpliciter percipiente.* 400

Prop. I. *Veritas poteſt eſſe in intellectu ſimpliciter percipiente, ut in quadam re vera,* II. *non autem ut cognitum in cognoſcente.* III. *Falſitas vero per ſe quidem poteſt eſſe ſolum in intellectu componente, & dividente;* IV. *per accidens autem in intellectu ſimpliciter percipiente.* ib.

2 *Utrum veritas, & falſitas ſint in ſenſibus.* 405

Prop. I. *In ſenſibus ad mentem comparatis numquam eſt falſitas, niſi tantum occaſionaliter.* II. *Senſus autem ad res comparati, non falluntur circa propria ſenſibilia, modo ſint recte diſpoſiti.* III. *Nihilominus falli poſſunt circa ſenſibilia communia, & per accidens, quamvis ſint recte diſpoſiti.* 406

QUÆSTIO XVIII.

De ſignis idearum, ſive de Vocabulis ſecundum ſe.

1 *Utrum ſignificatio vocabulorum ſit a natura.* 410

Prop. *Vocabula naturaliter non ſignificant.* 411

2 *Utrum conceptus rerum differant a conceptibus vocum.* 412

Prop. *Conceptus vocum ſignificantium differunt a conceptibus rerum, quas ſignificant.* 413

3 *Utrum aliquando homines ſine articulati ſermonis uſu exſtiterint.* 414

Prop. *Nullo umquam tempore homines plerique omnes exſtitere ſine articulati ſermonis uſu.* 419

4 *Utrum primitiva hominis lingua fuerit Hebraica.* 422

Prop. *Lingua Hebræa fuit primitiva hominis lingua.* 423

5 *Utrum ante Babelicam confuſionem fuerit unus omnium hominum ſermo.* 425

Prop.

Prop. *Ante Babelicam confuſionem unicus fuit omnium hominum ſermo.* 427
6 *Utrum humana induſtria fieri poſſit, ut omnes homines in uno eodemque ſermone conveniant.* 430
Prop. I. *Poſſibile abſolute eſt, ut omnes homines ad unicum ſermonem redigantur.* II. *Sed numquam id erit futurum humana induſtria.* 431

QUÆSTIO XIX.

De imperfectione Vocabolorum.

1 *Utrum vocabula perfecte ſignificent.* 434
Prop. I. *Vocabula perfecte ſignificant, ſi determinate exprimant non ſolum conceptiones intellectus, ſed etiam res ipſas conceptas.* II. *Sin minus, ſignificant imperfecte.* 435
2 *Utrum recte aſſignentur cauſſæ imperfectionis vocabulorum.* 436
Prop. *Omnis imperfectio vocabulorum in æquivocatione poſita eſt.* 437
3 *Utrum adhiberi poſſit remedium imperfectioni vocabulorum.* 440
Prop. *Definitio nominis eſt remedium imperfectionis vocabulorum.* 441

QUÆSTIO XX.

De uſu, & abuſu vocabulorum.

1 *Utrum ſignificatio vocabulorum accipienda ſit ab eo quod communiter homines intendunt.* 444
Prop. *In civili ſocietate, & in omni facultate vocabulis eſt utendum, quibus homines ejuſdem ſocietatis, & facultatis communiter utuntur.* 445
2 *Utrum determinati ſint vocabulorum abuſus.* 447
Prop. *Ii vocabulis abutuntur, qui ab ejuſdem ſocietatis, aut facultatis hominibus communiter determinato uſu recedunt.* 452
3 *Utrum aliqua ſint remedia contra vocabulorum abuſus.* 453
Prop. *Unicum eſt remedium contra vocabulorum abuſum, determinare eorum ſignificationem ex communiter recepto vocabulorum uſu.* 455

QUÆ-

QUÆSTIO XXI.

De natura Judicii.

1 *Utrum judicium ſit actus intellectus.* 456
Prop. I. *Judicium elicitive eſt ab intellectu.* II. *Applicative a voluntate.* 457
2 *Utrum judicium ſit ſimplex mentis actus.* 459
Prop. *Judicium eſt ſimplex mentis actus.* ib.

QUÆSTIO XXII.

De judiciorum defectibus.

1 *Utrum defectus judiciorum habeant cauſſam in ſenſibus.* 461
Prop. *Senſus poſſunt eſſe cauſſæ occaſionales defectuum judiciorum noſtrorum.* ib.
2 *Utrum defectus judiciorum habeant cauſſam in ipſa mente.* 464
Prop. *Defectus judiciorum noſtrorum præcipue oriuntur ex parte intellectus noſtri.* ib.
3 *Utrum defectus judiciorum oriantur ex voluntate.* 467
Prop. *Defectus noſtrorum judiciorum oriri etiam poſſunt ex voluntate.* ib.
4 *Utrum defectus judiciorum oriantur ex affectibus.* 469
Prop. *Affectus appetitus ſenſitivi, maxime cum inordinati ſunt, plurimos in judiciis noſtris defectus cauſſant.* 472
5 *Utrum defectus judiciorum oriantur ex corpore.* 476
Prop. *Defectus judiciorum oriri poſſunt ex corpore non immediate, ſed mediate.* ib.
6 *Utrum falſitas judiciorum oriatur ex cauſſis externis.* 478
Prop. *Cauſſæ externæ falſitatis judiciorum ſunt Magiſtri non recte, aut non recta docentes.* ib.

QUÆSTIO XXIII.

De emendandis judiciorum defectibus.

1 *Utrum ad emendandos judiciorum defectus conferat univerſalis dubitatio.* 481

Prop. I. *Dubitatio ſi de principiis per ſe notis inſtituatur, inepta eſt, impoſſibilis, & cognitioni veritatis noxia.* II. *Si de aliis propoſitionibus certis inſtituatur diſputationis cauſſa, utilis eſt.* III. *De propoſitionibus autem incertis neceſſario eſt inſtituenda.* 483

2 *Utrum aliqua ſint remedia pro emendandis judiciorum defectibus.* 486

Prop. *Unicum conſtituimus remedium defectibus judiciorum, diligens examen in rebus incertis, & obſcuris.* 487

QUÆSTIO XXIV.

De Criterio veritatis.

1 *Utrum in iis quæ ad Fidem pertinent, ratio humana ſit legitimum Criterium.* 490

Prop. I. *Ratio humana in rebus Fidei nequit eſſe legitimum criterium.* II. *Nec poteſt dari aliquod philoſophice verum, & Theologice falſum.* 491

2 *Utrum ſenſus ſit legitimum criterium in rebus ſenſibilibus.* 495

Prop. *In rebus ſenſibilibus evidentia ſenſuum eſt criterium veritatis circa propria ſenſibilia, modo ſenſus ſint recte diſpoſiti, & omnia impedimenta removeantur.* 496

3 *Utrum evidentia, & perſpicuitas ſint legitimum criterium pro rebus intelligibilibus.* 497

Prop. *Evidentia intellectus eſt in rebus intelligibilibus legitimum veritatis criterium.* 498

4 *Utrum auctoritas humana conſtitui poſſit veritatis criterium.* 499

Prop. I. *Auctoritas humana in Dogmatibus minimum valet,* II. *niſi agatur de iis quæ ab auctoritate unice pendent;* III. *vel adſit omnium, aut fere omnium conſenſus.* IV. *In rebus autem hiſtoricis haberi poteſt ut criterium veritatis.* V. *Numquam tamen excedit moralem certitudinem.* 500

QUÆSTIO XXV.

De Arte Critica.

1 *Utrum ars critica utilis ſit.* 502

Prop.

Prop. *Ars critica non ſolum Eccleſiæ, ſed & Reipublicæ, magnæ eſt utilitatis.* 503
2 *Utrum ars critica quolibet ſeculo culta fuerit.* 504
Prop. *Quolibet Eccleſiæ ſeculo egregii fuere artis criticæ cultores.* 505
3 *Utrum aliquæ ſint regulæ ad dignoſcendam veritatem hiſtoriæ.* 521
Prop. *Statuuntur regulæ ad dignoſcendam veritatem in factis hiſtoricis.* 522
4 *Utrum libri genuini poſſint ſecerni a ſuppoſitis.* 529
Prop. *Traduntur Canones, quibus opera genuina a ſuppoſitis diſcerni poſſunt.* 530
5 *Utrum emendatio librorum fieri debeat ex Manuſcriptis Codicibus.* 534
Prop. *Libri integri a corruptis, & a mutilatis, aut interpolatis potiſſimum ope MSS. Codicum diſcernuntur; ex quibus proinde emendatio librorum fieri debet.* 535
6 *Utrum certæ ſint regulæ ad Scriptorum libros interpretandos.* 536
Propo. *Certæ ſunt regulæ artis Hermeneuticæ.* 537
Regulæ de optimo interpretandi genere in vertendis libris ex una in aliam linguam. ib.
Regulæ de optimo genere interpretandi ſenſum Scriptorum. 539

QUÆSTIO XXVI.

De Propoſitione.

1 *Utrum una propoſitio poſſit eſſe altera verior.* 545
Prop. *Si veritas conſideretur ſecundum rationem æqualitatis, una propoſitio non eſt altera verior.* ib.
2 *Utrum propoſitionum contradictoriarum una ſit determinate vera, altera falſa.* 546
Prop. *Propoſitionum contradictoriarum futuri contingentis neutra eſt determinate vera, vel falſa, niſi dependenter a Divino Decreto.* 548

QUÆSTIO XXVII

De Argumentatione in genere.

1 *Utrum argumentari ſit proprium mentis humanæ.* 551
Prop. *Argumentari, ſive diſcurrere, & ratiocinari ita eſt proprium mentis humanæ, ut nulli alteri naturæ intellectuali conveniat.* ib.
2 *Utrum expediat ratiocinari per ſyllogiſmos.* 553
Prop. *In veritate inquirenda oportet ratiocinari per ſyllogiſmos.* 554
3 *Utrum probanda ſit hypothetica argumentandi ratio.* 558
Prop. *Ut ex hypotheſi aliquid ſufficienter probetur, neceſſe eſt, ſuppoſitionem vel eſſe certam, vel ſaltem probabilem.* 559
4 *Utrum probanda ſit argumentatio ad abſurdum.* 560
Prop. I. *Argumentatio ad abſurdum utilis eſt.* II. *Non eſt tamen potior neque negativa, neque affirmativa.* 561
5 *Utrum expediat argumentari ex datis.* 563
Prop. I. *Argumentatio ex datis potiſſima eſt ad revincendum;* II. *infirma ad probandum.* ib.
6 *Utrum adhiberi poſſit argumentatio reciproca, ſeu circularis.* 564
Prop. I. *Non licet uti argumentatione circulari in eodem genere cauſſæ.* II. *In diverſo genere cauſſæ,* III. *& in diverſo genere argumentationis, licet.* 565
7 *Utrum ex veris præmiſſis inferri poſſit concluſio falſa, vel ex falſis concluſio vera.* 566
Prop. I. *Ex vero non poteſt inferri, niſi verum.* II. *Ex falſo autem per ſe, & directe non poteſt inferri, niſi falſum.* III. *Indirecte tamen, & per accidens infertur aliquando verum.* 567
8 *Utrum intellectus, præſtito præmiſſis aſſenſu, neceſſitetur ad aſſentiendum concluſioni.* 568
Prop. I. *Si præmiſſæ ſint probabiles, vel creditæ, præſtito iis aſſenſu, oportet intellectum aſſentiri concluſioni vi illationis, non autem vi veritatis inferentis.* II. *Si autem præmiſſæ ſint evidenter veræ, neceſſe eſt, intellectum, præſtito eiſdem aſſenſu, aſſentiri concluſioni, neceſſitate, & quoad ſpecificationem,* III. *& quoad exercitium.* 569

Utrum

9 *Utrum aſſenſus præmiſſarum influat efficienter in aſſenſum concluſionis.* 572
Prop. *Præmiſſæ habent rationem cauſſæ efficientis, & activæ reſpectu concluſionis.* ib.

QUÆSTIO XXVIII.

De Demonſtratione.

1 *Utrum neceſſe ſit dari veras demonſtrationes.* 574
Prop. I. *Neceſſe eſt dari veras demonſtrationes*, II. *quibus refragari mens nullo modo poteſt.* 575
2 *Utrum demonſtratio recte dividatur in demonſtrationem* propter quid, *& demonſtrationem* quia. 578
Prop. *Recta eſt diviſio demonſtrationis in demonſtrationem* propter quid, *& demonſtrationem* quia. ib.
3 *Utrum demonſtratio procedere debeat ex principiis primis, & immediatis.* 582
Prop. *In quovis genere demonſtrationis oportet procedere ex primis, & immediatis principiis, ſive indemonſtrabilibus in eo genere, in quo eſt demonſtratio.* 584

QUÆSTIO XXIX.

De effectu demonſtrationis, ſcilicet, ſcientia.

1 *Utrum ſit apud nos ulla ſcientia.* 586
Prop. *Multa ſunt omnino certa, & explorata, de quibus revera dantur ſcientiæ.* 588
2 *Utrum ſcientiæ ſint nobis inditæ.* 590
Prop. I. *Scientiæ non ſunt nobis inditæ*; II. *Sed acquiruntur ſive per inventionem, ſive per diſciplinam.* 591
3 *Utrum unitas, & diverſitas ſcientiarum accipienda ſit ex principiis.* 593
Prop. I. *Ad unitatem ſpecificam ſcientiæ requiritur unitas ſubjecti, & principiorum.* II. *Ad diverſitatem ſpecificam ſcientiarum ſufficit principiorum diverſitas.* ib.
4 *Utrum una ſcientia ſit altera dignior in ratione materiæ, de qua agit.* 598
Prop. I. *In ſcientiis theoreticis una eſt altera dignior,*

cum

cum in ratione materiæ, tum in ratione certitudinis: II. *In ſcientiis vero practicis ea eſt dignior, quæ ad ultimiorem finem ordinatur.* ib.

5 *Utrum ſcientia, quæ eſt ſub altera, veram habeat rationem ſcientiæ.* 601

Prop. I. *Scientia quæ ſub altera eſt, ſive, ut ajunt, ſubalternata, veram habet rationem ſcientiæ, etiam ſejuncta a ſubalternante;* II. *eſt tamen imperfecta quoad ſtatum.* 603

6 *Utrum ſint aliqui modi perficiendi ſcientias.* 604

Prop. *Scientiæ perficiuntur per inventionem, & diſciplinam.* 606

QUÆSTIO XXX.

De Probabilitate, Opinione, & Fide.

1 *Utrum probabilitas æſtimari debeat ex pondere rationum.* 612

Prop. I. *Probabilitas potiſſimum æſtimanda eſt ex pondere rationum, non ex auctoritate ſola.* II. *Expedit autem, ut accedat etiam auctoritas.* 617

2 *Utrum opinio compati poſſit cum ſcientia.* 618

Prop. I. *Actus opinionis nequit compati in eodem intellectu circa idem objectum cum actu ſcientiæ.* II. *Et ſimiliter nec habitus opinionis cum habitu ſcientiæ.* III. *Poteſt tamen actus opinionis compati cum habitu ſcientiæ.* IV. *Non vero habitus opinionis cum actu ſcientiæ, ſi actus ſcientiæ producat habitum.* 619

3 *Utrum fides compati poſſit cum ſcientia.* 622

Prop. I. *Neque actus Fidei poteſt eſſe in eodem intellectu circa idem objectum cum actu ſcientiæ.* II. *Neque habitus Fidei cum habitu ſcientiæ.* III. *Poteſt tamen compati actus Fidei cum habitu ſcientiæ.* IV. *Et actus ſcientiæ cum habitu Fidei, ſi actus ſcientiæ non generet habitum.* ib.

QUÆSTIO XXXI.

De Fallaciis.

1 *Utrum recte enumerentur ſex loci ſophiſtici in dictione.* 626

Prop.

Prop. *Recta eſt enumeratio inſtituta ſex locorum ſophiſticorum in dictione.* 631

2 *Utrum ſeptem enumerentur fallaciæ extra dictionem.* 635

Prop. *Fallaciæ extra dictionem ſufficienter ſunt enumeratæ.* 643

QUÆSTIO XXXII.

De Methodo univerſim.

1 *Utrum in ſcientiis adhibenda ſit methodus analytica, vel ſynthetica?* 646

Prop. I. *In ſcientiis theoreticis, via acquiſitionis, vel inventionis adhibenda eſt ſyntheſis quoad veritates inferendas,* II. *Et analyſis quoad principia.* III. *Via autem ferendi judicii, adhibenda eſt analyſis.* IV. *In ſcientiis vero practicis neceſſe eſt ſyntheſim adhibere.* ib.

2 *Utrum in ſcientiis adhibenda ſit methodus mathematica.* 649

Prop. *Perfecta, & abſoluta methodus mathematica in aliis ſcientiis adhiberi non poteſt.* 650

3 *Utrum certæ ſint regulæ in methodo ſervandæ.* 653

Prop. *Statuuntur regulæ methodi cum ſyntheticæ, tum analyticæ.* 654

QUÆSTIO XXXIII.

De Methodo docendi.

1 *Utrum methodus ſcholaſtica ſit aptior ad docendum.* 657

Prop. *Methodus ſcholaſtica aptior eſt ad docendum.* 658

2 *Utrum utilius ſit docere ſcriptis, quam voce.* 661

Prop. *Mos docendi voce longe eſt utilior more dictandi ſcripta.* ib.

QUÆSTIO XXXIV.

De Methodo addiſcendi.

1 *Utrum ad proficiendum in ſtudiis certa ſervanda ſit methodus.* 665

Prop.

Prop. *Ut quis in ſtudiis progreſſus faciat, ita debet ordine diſcere, ut præcedant quæ lumen ſequentibus præbeant*. ib.

QUÆSTIO XXXV.

De Methodo diſputandi.

1 *Utrum utile ſit diſputationes inſtituere*. 667

Prop. *Utiliter diſputationes inſtituuntur, modo non ſint ſophiſticæ*. 668

2 *Utrum utiles ſint fontes communes, ſive loci, ex quibus argumenta ad diſputandum accipiuntur*. 670

Prop. *Valde utilis eſt locorum uſus*. 672

3 *Utrum certæ ſint diſputandi leges*. 673

Prop. *Statuuntur leges in diſputatione ſervandæ*. ib.

St. Albert's College Library

455
Roselli 100 R.6
AUTHOR
45
Summa Philosophica
TITLE
vol II